

MAGYARORSZÁG PIARISTA MÚLTJÁBÓL

7

A
MAGYAR PIARISTÁK
ÉS A
TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

MAGYARORSZÁG PIARISTA MÚLTJÁBÓL

7.

1. Koltai András, *Bevezetés a piarista rend magyarországi történetének forrásaiba és irodalmába*, Budapest, 2007.
2. Böszörményi Géza SchP, *A magyar piaristák 1950-ben: Szétszórás és újrakezdés*, Budapest, 2007.
3. Haraszti Mihály, *Tatabánya és a piaristák*, Budapest, 2009.
4. Russel Károly, *A kolozsvári Kalazantinum története 1894–1916*, s. a. rend. Sas Péter, Budapest, 2009.
5. *A piarista nevelés újraindulása Szegeden 1991–1999*, szerk. Miklós Péter, Budapest–Szeged, 2013.
6. Szende Ákos, *Piarista eszmék és sorsok a 20. századból*, Budapest, 2013.
7. *A magyar piaristák és a Tanácsköztársaság*, bev. Szakál Ádám SchP, s. a. rend. Koltai András, Budapest, 2013.

A MAGYAR PIARISTÁK ÉS A TANÁCS- KÖZTÁRSASÁG

a bevezetést írta
SZAKÁL ÁDÁM SchP

a forrásokat sajtó alá rendezte
KOLTAI ANDRÁS

PIARISTA REND MAGYAR TARTOMÁNYA
BUDAPEST, 2013

A címlapon:

Agárdy Gyula piarista visszaköltözik a váci rendházba. Ismeretlen felvétele, 1919. aug.
(A váci kegyesrendi ház története, 1876-1929:
PMKL, Váci rendház levéltára, Régi [II.7.a], Lib. 26, p. 374.)

A hátlapon:

Schandl Miklós váci házfőnök. Agárdy Gyula karikatúrája, 1918. nov. 1.
(Agárdy Gyula karikatúragyűjteménye, 1915–1936:
PMKL, Manuscripta nova [I.2.b], jelzet nélkül, n° 222.)

Tomek Vince prefektus és a kecskeméti piarista studensek
Lauer Jakab elhunyt piarista növendék († 1919. júl. 2.) sírjánál, 1920.
A képen: Tomek Vince, Föhrécz József, Tóth Pál, Benke Imre, Lukács József, Menczer József,
Róth József, Kolla János, Pál István.
(A kecskeméti kegyesrendi studium Kalazancius-körének jegyzőkönyve, 1919/1920:
PMKL, Kecskeméti stúdium iratai [II.42], Önképzőköri jegyzőkönyvek, n° 3.)

© Szakál Ádám SchP, Koltai András

Kiadta a Piarista Rend Magyar Tartománya
Felelős kiadó: Labancz Zsolt SchP tartományfőnök
Készült a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárában
Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap 3437/50 számú támogatásával

A nyomás és kötés az EFO nyomda munkája
Felelős vezető: ifj. Fonyódi Ottó
Százhalombatta, 2013
Készült Linux Libertine betűvel, 400 példányban

HU ISSN 1789-1566
ISBN 978-963-89610-5-1

TARTALOM

Bevezetés	9
1. A Tanácsköztársaság a piarista rendi történetírásban	9
2. A magyar piaristák a 20. század elején.....	11
3. Az alkalmazkodás kényszere: Az októberi forradalom és a piaristák.....	13
4. A Tanácsköztársaság egyházpolitikája és a piarista rend	16
4.1. Az egyházi vagyon likvidálása.....	17
4.2. Az iskolák államosítása és a nyilatkozat.....	21
4.3. Iskolai élet a proletárdiktatúra alatt.....	25
4.4. Kitérő: A Tanácsköztársaság vezetőinek piarista múltja	26
5. A rendházak élete a Tanácsköztársaság idején.....	29
5.1. Budapest.....	29
5.2. Vác.....	37
5.3. Magyaróvár	51
5.4. Tata	52
5.5. Veszprém	53
5.6. Nagykanizsa	55
5.7. Szeged.....	62
5.8. Kecskemét.....	66
5.9. Debrecen.....	69
5.10. Nagykároly.....	72
5.11. Sátoraljaújhely.....	75
5.12. Léva.....	79
5.13. Mernye: a rend földbirtokainak elvesztése	80
6. A Tanácsköztársaság következményei a piarista rendben.....	82
6.1. A rendkormány intézkedései a Tanácsköztársaság bukása után	83
6.2. Az apostoli vizitáció és Kanter Károly reformintézkedései.....	86
6.3. Az aláírások, felmentések és kilépések mérlege	92
6.4. Ki miért írta alá a nyilatkozatot?.....	94
6.5. Az 1919-es események szerepe a magyar rendtartomány történetében.....	98
Szemtanúk	101
1. Jászai Rezső (házfőnök): A budapesti rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	101
2. Zimányi Gyula (prefektus): A budapesti Kalazantinum krónikája (részlet, 1918/1919)	114
3. Révai József: A revolúciótól az evolúcióig (visszaemlékezés 1918/1919- re) 1920/1925	125
4. Lóky Béla (házfőnök): A debreceni rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	221
5. Brach József (házfőnök): A kecskeméti rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	242
6. Tomek Vince: Kommunizmus Kecskeméten 1919-ben (1979).....	244

7. Gombos Antal (házfőnök): A lévai rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	249
8. Bíró Imre (házfőnök): A magyaróvári rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	260
9. Eberhardt Béla (házfőnök): A nagykanizsai rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	266
10. Récsei Ede (házfőnök)–Horváth Jenő (házfőnök): A nagykárolyi rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	271
11. Fábián Imre (házfőnök): A sátoraljaújhelyi rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	280
12. Prelogg József (házfőnök): A szegedi rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	287
13. Magas Mihály (házfőnök): A tatai rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	290
14. Schandl Miklós (házfőnök)–Révai József (házfőnök): A váci rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	292
15. Révai József (váci házfőnök): A váci noviciátus krónikája (részlet, 1918/1919).....	305
16. A váci novíciusok beszámolóí 1919 nyaráról (1919)	322
17. Kövesi Lajos (házfőnök)–Russel Károly (hittanár): A veszprémi rendház krónikája (részlet, 1918/1919).....	335
Iratok	349
Rendfőnöki levelezés (1918. november–1919. szeptember).....	349
1a. Szinger Kornél körlevele a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozás tárgyában, 1918. november 4.....	349
1b. Szinger Kornél körlevele „az új politikai viszonyokhoz való alkalmazkodás és az esetleges megszállások esetén követendő eljárás ügyében”, 1918. november 25.....	350
2. Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendtagok szakszervezeti tagságáról, 1919. március 26.....	351
3. Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendházaknak az iskolák államosításáról, 1919. április 1.	351
4. Körösi Albin beszédvázlata a Szerzetestanárok Tanácsának záró ülésén, 1919. április 1.	356
5. Szinger Kornél rendfőnök levele a Forradalmi Kormányzótanácshoz, 1919. április 6.	357
6. Schandl Béla nagykárolyi piarista levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Nagykároly, 1919. április 10.	359
7. Szinger Kornél körlevelei a rendtartomány anyagi likvidálásáról, 1919. május 2.	360
8. Német Károly titkár bejegyzése a konzisztóriumúi ülések szüneteltetéséről, [1919. május 7.]	360
9. Szinger Kornél betérjlesztése a Közoktatási Népbiztosságnak és a Vallásügyi Liquidáló Hivatalnak „a nyugalmazott és nyugalmazásra jogosult rendtagok kimutatása tárgyában”, 1919. május 30.	361

10. Jászai Rezső kérvénye a Közoktatásügyi Népbiztosságnak, Budapest, 1919. június 10–30.	361
11. Horváth György nagykanizsai házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Nagykanizsa, 1919. június 15.....	363
12. Horváth György nagykanizsai házfőnök levele Szinger Kornélnak, Nagykanizsa, 1919. június 29.....	364
13. Wagner Antal nyugdíjazási kérelme a közoktatási népbiztoshoz, 1919. július 1.	365
14. Fáber Oszkár levele a nyugdíjjogosult piarista szerzetesek ideiglenes nyugdíjának folyósításáról, 1919. július 1.	366
15. Feljegyzés Szinger Kornélnak a Közoktatási Népbiztosság V. osztályát vezető Révay Józsefnél tett látogatásának eredményéről, 1919. július 22.	367
16. Horváth György nagykanizsai házfőnök levele Szinger Kornélnak, Nagykanizsa, 1919. augusztus 10–12.....	368
17. Budapesti piarista diákok szüleinek kérvénye Szinger Kornél rendfőnökhöz, 1919. augusztus 18.	369
18. Prelogg József szegedi házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Szeged, 1919. augusztus 19.	371
19. Prelogg József szegedi házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Szeged, 1919. augusztus 21.	374
20. Lóky Béla debreceni házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Debrecen, 1919. szeptember 1.	377
21. Szinger Kornél tanévnyitó körlevele, 1919. szeptember 16.	379
22. Szinger Kornél beszámolója a generálisnak a Tanácsköztársaság eseményeiről, 1919. augusztus 30. (valójában október 15.)	383
Visszavételi kérvények és tisztázó levelek (1919. szeptember–1920. július)....	390
23. Sinkovits Ferenc visszavételi kérvénye, Sátoraljaújhely, 1919. szeptember 9.	390
24a. Nyilassy Károly visszavételi kérvénye, Sátoraljaújhely, 1919. szeptember 10.	391
24b. Nyilassy Károly levele Szinger Kornél rendfőnöknek (részlet), Sátoraljaújhely, 1919. október 21.....	392
25. Walter János levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Vác, 1919. szeptember 13.	393
26. Bán Márton levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Vác, 1919. szeptember 26.	396
27a. Sáfrány Károly beszéde nagykanizsai tanítók szakszervezetének alakuló ülésén, 1919. március 16.	398
27b. Sáfrány Károly levele a rendfőnöknek (részletek) Nagykanizsa, 1920. április 19.	399
27c. Sáfrány Károly tiltakozó levele Szinger Kornél rendfőnöknek, 1920. május 10.	400
27d. Újságcikk Sáfrány Károly kinevezéséről a milánói királyi könyvtár élére, Zalaegerszeg, 1921. június 29.	401
28a. Kanschky Márton levele Zimányi Gyulának Muzsla, 1919. augusztus 31.	402

28b. Kanszky Márton levele a rendfőnöknek (részlet), Muzsla, 1920. március 4.	403
28c. Kanszky Márton levele Zimányi Gyulának, Muzsla, 1920. március 4.	405
29. Lengyel János visszavételi kérvénye, Torony, 1920. július 5.....	405
Házi gyűlések 1919 őszén (1919. december–1920. január)	406
30. A budapesti rendház gyűlése (részlet), 1920. január 10.....	406
31. A debreceni rendház gyűlése (részlet), 1919. december 28.....	409
32. A kecskeméti rendház gyűlése (részlet), 1919. december 7.	409
33. A lévai rendház gyűlése (részlet), 1919. december 9.	410
34. A magyaróvári rendház gyűlése (részlet), 1919. november 29.....	410
35. A nagykanizsai rendház gyűlése (részlet), 1919. december 20.....	410
36. A nagykarolyi rendház gyűlése (részlet), 1919. november 20.....	411
37. A sátoraljaújhelyi rendház gyűlése (részlet), 1919. december 6.	412
38. A tatai rendház gyűlése (részlet), 1919. november 27.....	413
39. A veszprémi rendház gyűlése (részlet), 1919. november 26.	414
Névtár (A magyar piaristák 1918/1919-ben)	415
A magyar piaristák létszáma 1919-ben (statisztikai táblázat)	436
Rövidítések	437
Általános rövidítések.....	437
Levéltári rövidítések.....	438
Levéltári tételek rövidítései	438
Szakirodalmi rövidítések	439
Névmutatók.....	441
Személynevek mutatója	441
Földrajzi nevek mutatója	455

BEVEZETÉS

A Tanácsköztársaság, az 1919. március 21. és augusztus 1. közötti első magyarországi kommunista diktatúra rövid időszakát a későbbi több mint négy évtizedig tartó szocialista diktatúra (1948–1990) korának történetírása felmagasztalta, a proletárállam kiépítésének első kísérletét „dicsőséges 133 napként” emlegette. Az 1990. évi rendszerváltás után, a második, hosszú diktatúra fényében viszont hajlamosak lehetünk 1919 tavaszának és nyarának eseményeit rövid, felejthető epizódként kezelni. Valójában azonban a kommunista terror megrázkódtatásszerűen érte a magyar társadalmat, és ez a megrázkódtatás utóbb számos változást indított el. Így volt ez a piarista renden belül is, ahol az 1919-ben hirtelen előállt zavaros, sőt durva viszonyok alapvetően kérdőjelezték meg a rend létét és feladatát, és oda vezettek, hogy a rend tagjai közül sokan nehezen találták meg helyüket papi és szerzetesi kettős hivatásukban. Ez a hivatásválság azonban hosszú reformokat és mélyreható változásokat indított meg a magyar piaristák önmeghatározásában és életmódjában.

1.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG A PIARISTA RENDI TÖRTÉNETÍRÁSBAN

A piarista rendtörténetírásnak sokáig nem tartozott kedvelt témái közé a proletárdiktatúra válságos időszaka. Ha beleolvassunk különféle „reprezentatív” rendtörténeti összefoglalókba, akkor az 1919-es események általában szóba sem kerülnek. Lelkesítőbb volt például a rend 18. századi gyors piarista sikereiről vagy a két világháború közötti tanügyi fellendülés időszakáról írni. A borúsabb témák között is inkább csak olyanok szerepeltek részletesen, mint az 1848-as szabadságharc utáni ellenállás kora vagy a trianoni békeszerződés következtében elcsatolt iskolák helyzete.

Jellemző viszont, hogy az olyan, a társadalmi és egyházi viszonyokat is felkavaró eseménysorozatokkal, mint például az 1848-as forradalom és szabadságharc, szintén nem foglalkoztak mélyrehatóan a rendi történetírók. A forradalmi változások ugyanis általában a rend belső viszonyait is felkavarták. A rend vezetésének ilyenkor a gyors változásokra gyors válaszokat kellett vagy kellett volna adnia, közben azonban a rendtagok között akár személyes ellentételig vezető véleménykülönbségek alakultak ki. A forradalmi változások rendszerint a renden belül is nagy belső megrázkódtatással jártak együtt. A felmerülő kérdésekre adandó válaszokról a piaristák egymás között sokszor nagyon különbözően gondolkodtak. 1848-49-ben például egyesek a nagyobb megrázkódtatástól próbálták óvni a piarista intézményrendszert, míg mások a forradalmi változások alapján akár a rend belső viszonyait, struktúráit is radikálisan megváltoztatták volna. Így a gyors történelmi és társadalmi változások és megrázkódtatások, mint 1848/1849 és 1918/1919 is, tulajdonképpen a már korábban kialakult, lappangó véleményeket, belső ellentéteket hozták felszínre, alakították a rendtagokat elemezhető érdek- és vélemény-

csoportokká, általában jellemzően megmutatva közben az egyes nemzedékek között húzódó mentalitásbeli különbségeket is. Az ilyen „katalizátor” események között kiemelkedik a Tanácsköztársaság időszaka, amely azzal, hogy gyakorlatilag is megkérdőjelezte az egyházi oktatás létét, számos megoldatlan belső kérdést és feszültséget hozott a felszínre.

A piarista rend 20. századi történetéről még nem született, nem is születhetett nagyobb összefoglaló munka. Utoljára 1943-ban Balanyi György és piarista szerzőtársai foglalták össze a magyar rendtartomány történetét. A kötet a piaristák magyarországi megtelepedésétől az 1940-es évekig kiséri végig az eseményeket.¹ Ez az átfogó munka a Tanácsköztársaság eseményeinek mindössze néhány oldalt szentelt, azonban ez a leírás is többnyire szubjektíven „szépíti” a történeteket, mélyebb elemzést nem végez. A megtelepedés jubileumát ünneplő kötet pozitív hangvétele miatt talán nem is nagyon akarta az ellentmondásos események okait vizsgálni.

A 20. századi piarista múlt újabb feldolgozásának első mozaikdarabja Nagy Attila szakdolgozata volt, aki a két világháború között eltelt évtizedek történetét dolgozta föl (1998).² Utána Draskovits Imre az 1948. és 1950. közé eső időszakot vizsgálta (2000),³ majd Böszörményi Géza a nagy változásokat hozó 1950-es év eseményeit dolgozta fel (2004).⁴ Sokat köszönhet a rendi történetírás Koltai Andrásnak, a rendtartományi levéltár vezetőjének is, aki az iratok rendezése mellett egy bibliográfiával⁵ és forrásközlésekkel is segíti a rend történetének megismerését, újabban pedig ő írta meg a rend magyarországi tevékenységét bemutató kötet történeti fejezetét.⁶

Az 1919-es események után kutatva azzal is szembesülünk, hogy nemcsak a piarista rend részéről tapogatódzunk feltáratlan területen, hanem a tágabb egyháztörténeti irodalomból is hiányzik az egyházak Tanácsköztársaság alatti helyzetének újabb, nem szocialista szempontú ismertetése. Közvetlen az események után ugyan nyomtatásban is megjelent néhány dokumentatív célú egyháztörténeti írás, ezek azonban 1948 után természetesen eltűntetésre kerültek.⁷ A szocializmus éveiben erős ideológiai színezettel tárgyalták ezt a témát. Újabban már megjelent néhány objektívebb és mélyrehatóbb elemzés is, de a téma igazán átfogó feldolgozása még várat magára.⁸ A piarista rend 1919-es történetének feltárása, és az itt közreadott források remélhetőleg egy kicsit hozzátesznek ehhez a nagy munkához.

A Tanácsköztársaság egyházakkal való viszonyát feltárni igyekvő, de különösen a piarista rend történetét vizsgáló történetíró, megfelelő kiadványok hiányában

¹ BALANYI–BIRÓ–TOMEK, *MPRT*.

² NAGY ATTILA, *A Kegyesitanítórend működése Magyarországon a két világháború között 1919–1939*, Szakdolgozat, ELTE, Budapest, 1998. URL: <http://www.szepi.hu/piarista/tortszak.html> [2012.04.05]

³ DRASKOVITS IMRE, *Államosítás és újrakezdés: Piarista Rend és iskolák 1948–1950*, Szakdolgozat, ELTE, Budapest, 2000.

⁴ BÖSZÖRMÉNYI Géza SchP, *A magyar piaristák 1950-ben: Szétszórás és újrakezdés*, Budapest, 2007 (Magyarország piarista múltjából, 2).

⁵ KOLTAI András, *Bevezetés a piarista rend magyarországi történetének forrásaiba és irodalmába*, Budapest, 2007 (Magyarország piarista múltjából, 1).

⁶ BORIÁN–KOLTAI–LEGEZA, *Piaristák*.

⁷ BERNHARD, *Emlékeim*. GUTHEIL, *Kommunisták Veszprémben*. BALANYI, *Egyház és vallás*.

⁸ Vö. pl. FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal*.

tehát nagyobb mértékben kénytelen a levéltári forrásokhoz fordulni. A Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárában őrzött források közül elsőként a piarista tartományfőnökség levelezését és a rendtartományt a tartományfőnökkel együtt irányító konzisztórium jegyzőkönyveit kell említenünk. Az iktatott sorozatok és levelezőfüzetek mellett a kutató rendelkezésére áll az a külön iratcsomó is, amelybe a proletárdiktatúra utáni helyzet rendezése során keletkezett dokumentumokat gyűjtötték.⁹ Ha az eseményekről mélyreható képet akarunk alkotni akkor, az egyes rendházak iratait is át kell tekintenünk. Például minden rendházban készült a rendházak mindennapi életét többé-kevésbé részletesen ismertető kortárs krónika (*historia domus*). Ezeket a házfőnökök által hivatalból vezették, de szövegük azért saját véleményüket is némileg érzékeltette, még akkor is, ha általában csak hosszú hónapokkal a Tanácsköztársaság bukása után vetették papírra.

A renden kívüli források közül a legrészletesebb, és minden érintett piarista rendház 1919-es eseményeire kiterjedő anyag a Kanter Károly hagyatékában található vizitációs irategyüttes, amely az esztergomi Prímási Levéltárban lelhető fel. „Budapest apostola”, a híres, szentéletű prelátus-kanonok volt ugyanis a Tanácsköztársaság eseményei után lefolytatott szentszéki vizsgálat (apostoli vizitáció) vezetője.¹⁰

Az események mozgatórugóit vizsgálva először át kell tekintenünk a tágabb történelmi közeget, például a katolikus egyház forradalmak alatti helyzetét, a rendtartományt általánosan érintő eseményeket. Másrészt arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az egyes rendházak helyzetét az aktuális helyi körülmények is befolyásolták. A következő szinten pedig az egyes szerzetesek személyes hozzáállását, sorsának alakulását is érdemes megvizsgálnunk. Mindezeket végigtekintve vállalkozhatunk arra, hogy általános következtetéseket vonjunk le, válaszolhassunk arra a kérdésre, hogy a Tanácsköztársaság alatt bekövetkezett eseményeknek milyen és mekkora hatása volt a rend 20. századi történelmére.

2.

A MAGYAR PIARISTÁK A 20. SZÁZAD ELEJÉN¹¹

A piarista rend a 17. században telepedett meg Észak-Magyarországon, majd a török kiűzése után nagy lendülettel terjesztette ki oktató-nevelő munkáját a nemcsak anyagiakban, hanem szellemekben is kifosztott ország egész területére. A rend szolgálatára számos városban szükség volt, így hamarosan az ország egyik legnépszerűbb tanítórendje lett, amit az is jelzett, hogy szinte évről évre nyitotta meg új iskoláit az ország különböző részein. A gyors terjeszkedéshez hozzájárult a piarista szerzetesek viszonylagos igénytelensége és a tanításban alkalmazott modernebb módszereik újszerűsége is. A rend magyarországi rendházaiból már 1721-ben önálló rendtartomány (*Provincia Hungariae*) alakulhatott. A rendtartomány első virágkorát a 18. század derekán élte, amikor szerzetestanárai nemcsak az iskolákban

⁹ TUHR.

¹⁰ TIEFENTHALER József, *Budapest apostola: Kanter Károly élete 1853-1920*, Bp., 1942.

¹¹ A piarista rend magyarországi történetéről kimerítően ír BALANYI-BIRÓ-TOMEK, *MPRT*, 13-257. Ebben a fejezetben főként ezt használtam fel.

jeleskedtek, de a különböző tudományokban és a magyar nyelvű irodalom terjesztésében is maradandót alkottak. Bár II. József – tanítórend lévén – nem törölte el birodalmában a piarista rendet, de a római központtal a magyar piaristáknak is meg kellett szakítaniuk a kapcsolatot. Az egység csak jóval később, 1906-ban, X. Pius pápa utasítására állt helyre.

A 19. században a magyar nemzeti tudat mellett elkötelezett rendnek súlyos törést okoztak az 1848-1849-es események és az azt követő elnyomás évei. 1848-ban a szerzetesnövendékeket elbocsátották a rendből, hogy honvédnek állhassanak, 1849-től pedig már a császári kormányzat tiltotta meg a túlságosan magyar érzületű piaristáknak, hogy novíciusokat, azaz új tagokat vegyenek fel, ezzel lassú kihalásra ítélve a rendet. A novícius-felvételi jogot csak 1852-ben kapták vissza.

A rend tevékenysége ezután ismét nagy lendületet vett, bár a század végére, a dualizmus válságával párhuzamosan, a rend belső életére is hatással voltak a kortársadalmának belső problémái. Ebben a korban alakultak ki azok a struktúrák is, amelyek tárgyalt időszakunkat is jellemzik. Bár 1906-ban hivatalosan helyreállt az egység a római generaliciával, a magyar provincia jogi és „érzelmi” betagozódása az egyetemes rendbe csak lassan valósult meg. A magyar piaristák 1918/1919-ben gyakran még mindig gyanakvással fogadták a Rómából érkező intézkedéseket.

A magyar rendtartomány élén, az akkori szóhasználat szerint, a rendfőnök¹² állt, akit budapesti székhelyén a kilenc tagú rendi kormánytanács, egyszerűbben a rendkormány vagy konzisztórium segített munkájában. Három évente tartottak tartományi káptalant, amelyen megválasztották a rendfőnököt, valamint a kormánysegédeket és a kormánytanácsosokat, azaz a konzisztórium tagjait.¹³ A magyar provincia egy 1910-es megegyezés alapján Rómával egyesülve is megtarthatta saját, korábban kialakult választási szokásait.

A Trianon előtti Magyarországon a piarista rend 19 főgimnáziumot és 5 kishimnáziumot működtetett, amelyekben kb. 200–250 piarista tanár több mint 10 000 diákot tanított. A nyugdíjasokkal és növendékekkel együtt azonban a rend létszáma a 350 főt is meghaladta. A piarista rend tehát az egyik legnagyobb egyházi iskolafenntartónak számított a korabeli Magyarországon. Bár ekkor még többnyire szerzetesekből álltak a tanári karok, már minden iskolában fölbukkant egy-két világi szaktanár is, akiknek alkalmazására a növekvő óraszámok és a fokozódó állami követelmények miatt volt szükség.

Az iskolák és a rendházak finanszírozását kisebb-nagyobb alapítványok, az államtól kapott segély, és az 1807-től létező, Mernyei központú, Somogy és Zala megyei piarista birtok együttes (az ún. Custodiatus) biztosította. Ez a pénzügyi háttér az iskolák költségeinek fedezésén túl, viszonylag magas életszínvonalat biztosított a piarista szerzeteseknek is. Éppen 1914–1918-ig tartott a rend legnagyobb beruházása, a budapesti Erzsébet-híd pesti hídfőjénél elhelyezkedő „iskolapalota” felépítése is, amely a rendház és iskola mellett a rendtartomány központi in-

¹² A különállás érdekes nyelvi emléke, hogy a magyar provincia vezetőjét (*provincialis*) a tárgyalt korszakban (egészen az 1990-es évekig) magyarul nem tartományfőnöknek, hanem rendfőnöknek nevezték.

¹³ Párhuzamosan használták a latin és a magyar kifejezéseket: *provincialis* = rendfőnök, *assistens provincialis* = kormánysegéd, *consultor provincialis* = kormánytanácsos, *rector* = házfőnök, *director* = iskolaigazgató.

tézményeit és növendékházát is magába fogadta. De a pesti építkezésen kívül a 20. század első két évtizedében vidéken is számos iskolaépítés vagy bővítés valósult meg (Tata, Temesvár, Máramarossziget, Selmecbánya, stb.).

Az iskolai munka és a kedvező anyagi ellátottság kiemelt társadalmi állást jelentett, és egy sajátos „piarista életmódot” alakított ki, amelyet természetesen jó és rossz irányba is lehetett kamatoztatni. Az akkori piaristák mindennapi életét azonban, semmiképpen sem az elmélyült, kontempláló szerzetesi életmód jellemezte. Természetesen értelmetlen lenne a mai kor elvárásait a 20. század elejének piaristáira visszavetíteni, de a szerzetesi élet hiányosságainak felelőlegesen már a korabeli forrásokban is fölismerhető. A korszak fiatalabb piaristái között már érzékelhetően megjelent az igény a mélyebb papi és szerzetesi életre. A liberális kor magyarországi társadalmának többsége azonban egyértelműen méltányolta a piarista tanárok iskolákban végzett szakszerű és lendületes tanári munkáját. Ezt a társadalmilag megbecsült, ugyanakkor sok belső kérdéstől feszülő piarista életet kavarta fel a háborús összeomlás, az őszirózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság esemény-sorozata.

3.

AZ ALKALMAZKODÁS KÉNYSZERE: AZ OKTÓBERI FORRADALOM ÉS A PIARISTÁK

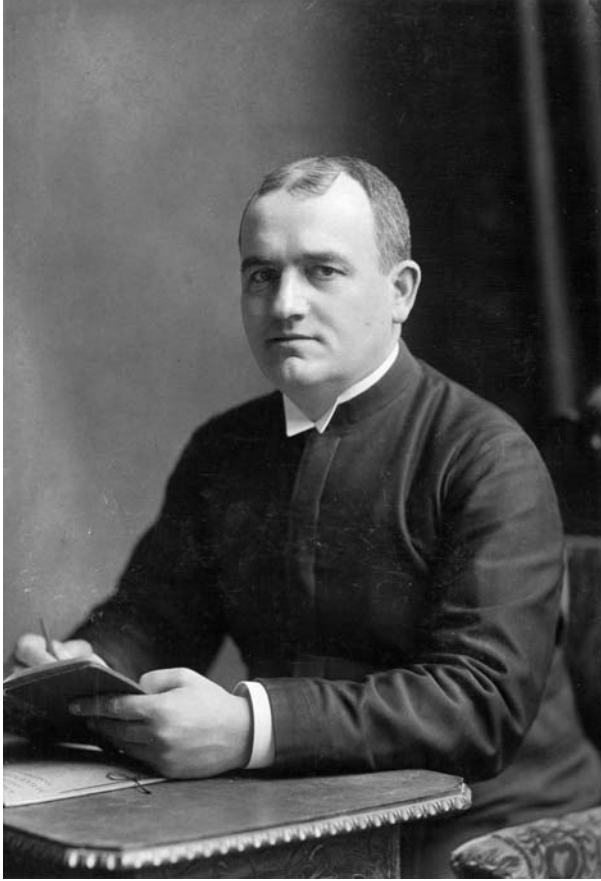
1918-ra az Osztrák-Magyar Monarchia a Német Birodalom szövetségeseiként vereséget szenvedett az I. világháborúban. Nemcsak a hatalmas vérvesztés és az egyre nagyobb szegénység sújtotta a vesztes Magyarországot, hanem eddigi területi integritása is megkérdőjeleződött, területének egy részét idegen csapatok tartották megszállva.

Bár a piaristák egy része tábori lelkészként a hadsereget is megjárta, és a rendtagok életszínvonala is romlott, a háború nagyobb szenvedéseitől a rendtagok nagyrészt mentesek maradtak. Megélhetésük például, a különböző adományoknak és a rend birtokegyüttesének köszönhetően az egész világháború alatt biztosítva volt, sőt, ha lassabban is a tervezettnél, de még az olyan nagy beruházásokat is be tudták fejezni, mint a budapesti Duna-parti rendház és gimnázium felépítése.

Az ország különböző területeinek ellenséges megszállása azonban már közvetlenül érintette a piaristákat, hiszen az idegen csapatok által megszállt Erdélyben, a Délvidéken és a Felvidéken számos intézményük volt. Miközben a rend vezetésének folyamatos gondot jelentett a kapcsolattartás ezekkel a házakkal, újabb, talán még bonyolultabb kérdésekre is gyors válaszokat kellett adnia, mert a területi veszteségek mellett a politikai és társadalmi feszültségek is egyre jobban kiéleződtek a több éves háborútól kimerült országban.

A társadalom addigi vezető rétegeit már az októberi polgári demokratikus forradalom sokkolta. A piaristáknak is volt miért aggódniuk, hiszen az államhatalom és az egyházak korábban jellemzően pozitív viszonya már az őszirózsás forradalom idején megkérdőjeleződött.¹⁴

¹⁴ TENGELY, *Forradalmak kora*.

Szinger Kornél rendfőnök (1918–1923), még mint szegedi házfőnök-igazgató. Keglovich Emil felvétele, Szeged, 1907. (Piarista Múzeum.)

A forradalommal és az új demokráciával kapcsolatban az egyes piaristák véleménye sokszor gyökeresen különbözött. Egyesek a társadalmi változások lehetőségének örültek vagy akár radikálisabb reformokat vártak, míg mások elvileg is elutasították a forradalmat és törekvéseit. A rendfőnökség konkrét reakciója ennek ellenére meglehetősen gyors és egyértelmű volt. Szinger Kornél, a nemrégiben megválasztott rendfőnök a rendházaknak küldött leveleiben a forradalommal és a helyi hatóságokkal való együttműködésre szólított fel. Kissé döcögő logikával a piarista rend egész történetében felismerni vélte a társadalomban éppen megjelenő demokratikus elveket.¹⁵ A gyors elköteleződés azonban valószínűleg sokkal inkább a külvilágnak szólt, mint belső meggyőződésből fakadt.¹⁶

Amikor a rendi vezetés a társadalmi, politikai változásokhoz való alkalmazkodást választotta, a katolikus püspöki kar állásfoglalásának is megfelelt,¹⁷ amely

¹⁵ Szinger Kornél körlevelei, 1918. nov. 4. és 25.: Iratok, n° 1a-b.

¹⁶ A kérdés azonban további kutatásokat érdemelne, hiszen miközben a rendkormány nyilatkozataiból inkább az alkalmazkodás „politikája” rajzolódik ki, egyes rendtagoknál radikálisabb gondolatok megjelenésére is találunk példákat.

¹⁷ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922.

szintén nyilatkozatban üdvözölte az új demokratikus politikai hatalmat.¹⁸ Az együttműködés jeleként a rendi vezetés, a többi egyházi intézményhez hasonlóan, szintén sietett hűségesküt tenni a Nemzeti Tanácsnak. A piarista rend nevében 1918. november 3-án Szinger Kornél rendfőnök, Bartos József és Jászai Rezső kormánysegédek, Vörös Cirill és Német Károly kormánytanácsosok és Hám Antal, a Kalazantinum igazgatója tették le az esküt.¹⁹

Hogy az új politikai és társadalmi közállapotokhoz igazodjanak, de a beleszólás lehetőségét se veszítsék el, igyekeztek létrehozni az új rendszerhez alkalmazkodó intézményeket. Így a többi tanítórenddel összefogva, 1918 novemberében megalapították a Szerzetestanárok Tanácsát, amelynek vezetője Kőrösi Albin piarista lett.²⁰ A Szerzetestanárok Tanácsa nem egy előjárók ellen lázadó „demokratikus” szervezet akart lenni, hiszen éppen az előjárók tudtával és beleegyezésével jött létre.²¹ Ülésein viszont az előjárók nem vettek részt, csak a tanácsba küldött tagokon keresztül képviseltették véleményüket, így a Szerzetestanárok Tanácsa látszólag megfelelt az új rendszer által preferált alulról építkező demokratikus szerveződések kritériumainak. A szervezet legfontosabb célja az iskolai vallásoktatás védelme és az iskolák fenntartását biztosító földbirtokok megőrzése volt. Ezeket a célkitűzéseket propagandakiadványok, röplapok terjesztésével, valamint a szülők támogatásának megszervezésével szándékozták elérni.²² Felső volt ugyanis, hogy a polgári demokratikus forradalom radikálisabb útra lép egyházi ügyekben, így korábbi helyzetükhöz képest korlátozások érhetik a tanítórendeket. A kormányban részt vevő pártok programjai ugyanis az egyház és az állam szétválasztásának, valamint az egyházi birtokok köztulajdonba vételének követelését is tartalmazták.²³

Az érdekvédelmi szervezkedésre úgy tűnik valóban szükség volt, mert az állam és az egyházak viszonya lépésről-lépésre romlott. Az 1919 januárjában megalakuló Berinkey-kormányban az állam és az egyház szétválasztásának előkészítéseként kettéosztották a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, és külön Vallásügyi Minisztériumot hoztak létre. A minisztériumok szétválasztása az egyházak oktatásban betöltött szerepének csökkentését is célozta.²⁴

A kormány által meghirdetett földosztás pedig anyagi lehetőségeinek csökkenésével fenyegette a kiterjedt nagybirtokrendszerrel rendelkező katolikus egyházat.²⁵ A földosztás lehetősége a piarista rend számára is aggodalomra adott okot,²⁶

¹⁸ LADÁNYI, *Polgári demokratikus forradalom*, 327.

¹⁹ PMKL, MRÚL, Konz., 23. kötet, 19. ülés, 1918. nov. 6. HDBp, p. 218. HDKal, p. 17. RÉVAL, I, 26.

²⁰ Vö. „Tisztelt Kartársak” kezdetű nyomtatvány, 1918. nov. 28.: SZTT(KA).

²¹ PMKL, MRÚL, Konz., rendkívüli ülés, 1918. nov. 23. – A Szerzetestanárok Tanácsának munkájában a piaristák részéről Vörös Cirill, Német Károly konzultorok, Hám Antal, Zimányi Gyula, Kőrösi Albin, Friedreich Endre, Károlyi János, Miskolczy István, Kispárti János és Sík Sándor vettek részt.

²² „Tisztelt Kartársak” kezdetű nyomtatvány, 1918. nov. 28. és Rövid beszámoló a Szerzetestanárok Tanácsának működéséről, 1919. jan. 29.: SZTT(KA).

²³ LADÁNYI, *Polgári demokratikus forradalom*, 327.

²⁴ BELLÉR, *Egyházpolitika*, 97. FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal*, 65. TENGELY, *Forradalmak kora*, 225-225.

²⁵ LADÁNYI, *Polgári demokratikus forradalom*, 331.

²⁶ Az egyházak földosztással kapcsolatos aggodalmairól és hozzáállásáról ld.: LÁSZLÓ,

hiszen az iskolák és a rendházak ellátása nagyban függött a somogyi birtokok jövedelmétől. Miközben az iskolafenntartás célját szolgáló birtokok földosztás alóli mentességét hangsúlyozva a kormányzat felől sikerült megvédeni a mernyei gazdaságot, a cselédség agitátorok által is gerjesztett szövetkezetesítő mozgalma egyre több fejfájást okozott a mernyei jószágkormányzónak.²⁷

A „demokratikus alkalmazkodásra” azonban nem sokáig volt szükség, mert 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Ha az egyházak és a szerzetesrendek korábban biztos helyzete már az októberi forradalom idején megkérdőjeleződött, a proletárdiktatúra hatalomátvétele végképp egyértelművé tette az egyházi vezetők számára, hogy egy időre egy nyíltan egyházellenes államhatalommal kell szembenéznük.²⁸

4. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG EGYHÁZPOLITIKÁJA ÉS A PIARISTA REND

Míg a katolikus egyház az őszirózsás forradalom rendszeréhez még elvileg és több-kevésbé gyakorlatilag is alkalmazkodhatott, a Tanácsköztársaság létrejöttével egyértelművé vált, hogy az államhatalom ezentúl olyan egyház- és vallásellenes ideológiát képvisel, amely alapján, ha nem is rögtön, de előbb-utóbb mindenképpen az egyházak társadalmi szerepének visszaszorítására törekszik.²⁹

Bár ideológiailag nyilvánvalóan egyházellenesek voltak, a proletárdiktatúra vezetői az egyházakkal kialakítandó aktuális viszony kérdésében egyelőre nem tudtak egységes véleményt kialakítani. Míg a radikális oldal erőteljesebb egyházellenes föllépést szorgalmazott, addig a mérsékeltabb –általában a szociáldemokraták közül kikerült – vezetők elegendőnek tartották az állam elhatárolódását az egyházi ügyektől, és a vallások fokozatos elsorvadására számítottak. Végül inkább az utóbbi, mérsékeltabb irányvonal vált jellemzővé. A Tanácsköztársaság így az elvek szintjén vallásszabadságot hirdetett, azaz a vallás kérdését magánügyé nyilvánította, amelyhez az állami hivataloknak nincsen, és nem is lehet közük.³⁰ A júniusban elfogadott új alkotmány szintén csak a vallásszabadság biztosításáról szólt. Ebből vezette le az egyház és állam, valamint az egyház és az oktatás intézményeinek jogi szétválasztását is, ami viszont már nyilvánvalóan korlátozta az egyházak korábbi mozgásterét.³¹ Előfordultak a hatóságok részéről konkrét egyházellenes atrocitások is, de hivatalosan, a központi nyilatkozatok és utasítások szintjén nem jelent meg az egyházak elleni közvetlen erőszak, inkább csak erőteljesen és gyakran adminisztratív eszközökkel is igyekeztek korlátozni a társadalomra kifejtett hatásukat.

Egyház és állam, 101–102; TENGELY, *Forradalmak kora*, 155–174.

²⁷ Ld. a Mernyeről szóló (5.13) fejezetet.

²⁸ Vö. LADÁNYI, *Tanácsköztársaság*, 331.

²⁹ Vö. BALÁNYI, *Egyház és vallás*, 585–586.

³⁰ Vö. ERÉNYI, 1919, 136. SZALVA János, *A Tanácsköztársaság egyházpolitikája*, in *Világosság*, 1979:3. sz., 138–143: 139. BELLÉR, *Vallás*, 212–213.

³¹ Vö. GERGELY JENŐ, *Katolikus egyház, magyar társadalom 1890–1986: Prohászktól Lékaig*, Budapest, 1989, 43–44.

Az egyházak ellen kidolgozott konkrétabb stratégia hiánya a tényleges intézkedések szintjén végig zavarokat okozott. Az egyházi ügyek általános intézésére még külön kormányzati szervet sem hoztak létre, aminek az lett a következménye, hogy egyes ügyekben gyakran egyszerre több intézmény is illetékesnek tartotta magát, így sokszor akár egymásnak ellentmondó rendelkezéseket is kiadtak.³²

Egy közvetlen céllal azonban a Tanácsköztársaság vezetői mindnyájan egyetértettek: az egyházak kezén lévő vagyon és ingatlanulajdon állami kézbe vételét a hatalomátvétel után szinte azonnal elkezdték.³³ A vagyoneklobzástól a konkrét pénzszerzésen túl a pénzügyi alapjaitól megfosztott egyházak fokozatos elsorvadását is várták. A pénzügyi fedezet elvonása, állandó anyagi létbizonytalanságban tartotta a papokat és szerzeteseket, így a folyamatos verbális és esetenkénti fizikai erőszakkal kiegészítve,³⁴ valóban erőteljes korlátozó és nyomásgyakorló eszköz volt a különböző felekezetekkel szemben.³⁵

A vallásszabadság és az állam egyházi ügyektől való elhatárolódásának hangoztatása mellett (vagy annak ellenére), azonban meglehetősen gyorsan olyan rendeleteket is kiadtak, amelyekkel kifejezetten is korlátozták az egyházak tevékenységét. Az első egyházakkal kapcsolatos rendelet, amely már 1919. március 22-én megjelent, még csak az egyház és az állam szétválasztásának alapelvét mondta ki. Ezt követte a március 29-i, amely a felekezeti iskolák államosításáról szólt, majd az április 21-i, az egyházi javak köztulajdonba vételét kimondó rendelet következett.³⁶ Ez utóbbi már konkrétan érintette az egyházak pénz- és ingatlanvagyonát, azaz mindennapi működésüket is erőteljesen korlátozta.

4.1. Az egyházi vagyon likvidálása

A proletárdiktatúra kommunista ideológiájából alapvetően következett az állami tulajdon kiterjesztése. Az államosítási hullámot az egyházi birtokok és ingatlanok sem kerülhették el, sőt, mint láttuk annak kiemelt célpontjaivá váltak, az államosítás az ideológiai ellenfél elleni küzdelem egyik fontos eszköze lett.

Ezért miközben a tanácskormány az egyház és állam szétválasztása jegyében megszüntette a Vallásügyi Minisztériumot, a Közoktatásügyi Népbiztosságon belül létrehozta a Vallásügyi Likvidáló Hivatalt. Az új intézmény minisztérium alá való besorolása és elnevezése is azt sugallta, hogy a proletárállam egyházi ügyekkel csak ideiglenesen, csak az egyházi vagyon államosításáig szándékozott foglalkozni.³⁷ A Vallásügyi Likvidáló Hivatal feladata lett az egyházi vagyon államosításának, korabeli kifejezéssel likvidálásának lebonyolítása, amelyet közvetlenül a helyi likvidáló bizottságokon keresztül hajtottak végre. Végeredményben ez lett az egyetlen egyházi ügyekkel közvetlenül is foglalkozó állami szerv. Vezetésével egy egykori piarista szerzetesnövendéket, Fáber Oszkárt bízták meg, titkára és helyettese pedig a szintén piarista növendékmúltnal rendelkező Apáti György lett.

A rendtartomány konzisztórium 1919. március 26-án úgy döntött, hogy föl-

³² BELLÉR, *Vallás*, 212–213. FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal 1919-ben*, 66.

³³ FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal*, 64. FAZEKAS, *Fáber-Apáti per*.

³⁴ Vö. GRATZ, *Forradalmak kora*, 116–117.

³⁵ Vö. BALANYI, *Egyház és vallás*, 605. HAJDÚ, *Magyar Tanácsköztársaság*, 214.

³⁶ LADÁNYI, *Tanácsköztársaság*, 331–332.

³⁷ Vö. FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal*, 66.

ajánlják az új államalakulatnak „a rend szolgálatát rendi hagyományaink alapján állva”. E célból Szinger Kornél még aznap személyesen is fölkereste Fábert, nyilván megpróbálva kihasználni kettőjük korábbi rendi ismeretségét. A szolgálat fölajánlásáról a rendházakat is értesítették, egyben engedélyezve azt, hogy a piarista tanárok belépjenek a „a helyi szocialista-szervezetbe”.³⁸ Jellemző, hogy a szocialista sajtó ezt a lépést saját céljaira félreértelmezte, és a Tanácsköztársaságot támogató nyilatkozatként tette közzé. A Szegedi Napló 1919. április 4-én arról számolt be, hogy „a nagykanizsai piarista tanárok Singer Kornél felszólítására léptek be a szocialista pártba. Az érdekes leirat, [...] felhívja a szerzet tagjait, hogy teljes erejükkel járuljanak hozzá a Magyar Tanácsköztársaság rendjének kiépítéséhez. Singer Kornél [...] mindig liberális gondolkodású ember volt, s természetesnek találjuk, hogy a tartományi főnökök között ő az első, aki nyíltan az új rend mellé szegődik”.³⁹

A Tanácsköztársaság vezetői azonban semmivel nem viszonyozták a piarista rend kényszeredett jóindulatát, hanem megkezdték a rend vagyonának elkobzását. Az egyház likvidálásának első lépése az volt, hogy a vagyont pontosan leltárba vették, kezdve a készpénzállománnyal és az értékpapírokkal, egészen az épületek bútorzatáig, felszereléséig.⁴⁰ A Közoktatásügyi Népbiztosság által április 20-án kiadott, a likvidálás végrehajtásáról szóló rendelkezés szerint az államosítás alól csak a szertartásokhoz szükséges épületek, felszerelések és a lelkészlakások, plébánia-épületek jelenthettek kivételt.⁴¹ A szerzetesi rendházak tehát nem szerepeltek a felsorolásban, így azok is az államosítás hatálya alá kerültek.

A rendházak köztulajdonba vétele minden rend esetében hamar meg is történt. Ez közvetlenül általában azt jelentette, hogy egy állami gondnokot neveztek ki az épületek felügyeletére, a szerzetesek pedig egyelőre hosszabb-rövidebb ideig még a házakban maradhattak. Az új világi gondnokok viszont rendszerint be is költöztek állomáshelyükre. Világi gondnoknak sokszor szerzeteseket, vagy akár börtönből szabadult funkcionáriusokat küldtek ki. A gondnok gyakran a családját is magával hozta, de a szerzetházakban (mint ahogyan akár bérházak esetében is)⁴² másoknak is utaltak ki szobákat, vagy esetleg állami intézmények, például ifjúmunkás otthonok, állami hivatalok foglaltak le maguknak helyiségeket. Az ilyen lakás- vagy helyiség-kiutalások esetében is megfigyelhetők a Tanácsköztársaságot jellemző hatásköri átfedések, hiszen az épületek hasznosításáról szóló döntéseket olykor személyesen Fáber Oszkár hozta meg, máskor viszont az ő megkérdezése nélkül, sőt akár az ő elképzeléseivel ellentétesen, a helyi direktóriumok döntötték el, kiket költöztetnek az épületekbe.⁴³

A szerzetesek viszont mindenképpen kénytelenek voltak összébb húzódní, a nyakukba ültetett gondnokok pedig folyamatosan éreztették velük, hogy legfeljebb

³⁸ Szinger Kornél rendfőnök körlevele, 1919. márc. 26.: Iratok, n° 2.

³⁹ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, 6/A/1.: 1919. március 21.-1919. június 11., s. a. rend. GÁBOR Sándorné, HAJDÚ Tibor Bp., 1959, 84.

⁴⁰ BELLÉR, *Egyházpolitika*, 98.

⁴¹ KÖTE, *Nevelésügy*, 46. – Miközben a Tanácsköztársaság vezetői azt hangoztatták, hogy nem kívánnak semmilyen módon sem befolyni az egyházak életébe, utasították azokat, hogy a rendeletet hűsvétkor a szószekekről olvassák föl a híveknek. Vö. FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal*, 69.

⁴² Vö. GRATZ, *Forradalmak kora*, 116–118.

⁴³ BALANYI, *Egyház és vallás*, 601. FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal*, 81–83.

ideiglenesen tűrik meg őket korábbi otthonaikban. Néhány szerzetesrend esetében pedig a mindennapi megfélemlítés eszközeinek sorában az ismételt házkutatásokról, vagy egy-egy szerzetes hosszabb-rövidebb ideig tartó letartóztatásáról is hallhatunk.⁴⁴

A rendházakat a bennük lévő bútorzattal és az elraktározott élelmiszerkészletekkel együtt államosították, így a bent maradó szerzeteseknek ezentúl még fizetniük is kellett azért, amit korábban félretett készleteikből az államhatalom hajlandó volt nekik kiutalni.⁴⁵

Bár nagy vonalakban minden szerzetesrend helyzetére ugyanezek a viszonyok voltak jellemzőek, mégsem rajzolódik ki teljesen következetes koncepció az államhatalom részéről, bizonyos esetekben az is előfordult, hogy egyáltalán nem zaklatták a szerzeteseket,⁴⁶ máshol viszont egyértelműen az ellehetetlenítésükre törekedtek. Sok múlott a helyi direktóriumok hozzáállásán, mert a likvidálási rendeletet közvetlenül ők hajtották végre, a központi hivatalok csak távolról koordinálták a folyamatot. A helyi likvidáló bizottságok egyes helyeken meglehetősen lassan intézkedtek, néhol viszont inkább túlbuzgónak bizonyultak. Az utóbbi magatartás néha már Fáber Oszkár számára is kellemetlen volt, hiszen a proletárdiktatúra vezetői meg szerették volna őrizni a vallásszabadság látszatát. Ezért Fáber igyekezett minél több ügyet személyesen irányítani, illetve a központ befolyását erősíteni a vidéki bizottságok fölött.⁴⁷ Úgy látszik azonban, hogy sokszor maga Fáber Oszkár is kapkodott, kezdetben például azt hangoztatta, minden anyagi támogatást meg fognak vonni a papságtól, később viszont előfordult, hogy ő maga utalt ki pénzt papok és lelkészek ellátására.⁴⁸

Ezzel párhuzamosan, a tanácsuralom kibontakozásával a rendfőnökség egyre kevesebb eszközzel rendelkezett, hogy ténylegesen és hatékonyan irányíthassa a rendet és az iskolákat. A somogyi birtokról már egyáltalán nem érkeztek meg az intézmények fenntartásához szükséges bevételek,⁴⁹ 1919. április 29-én pedig a rend egyéb vagyonát, így a készpénzállományt és az értékpapírokat fegyveres katonák kíséretében vették át a rendfőnökségtől.⁵⁰ Szinger Kornél rendfőnök ezt az eseményt már-már a magyar rendtartomány megszűnésével tartotta egyenértékűnek. Visszaemlékezése szerint a rendi vagyon átadásának napján beborult az ég, és hatalmas, mennydörgéssel kísért vihar tört ki. „Oda volt Kalazancius magyarországi vetése.”⁵¹ A rendfőnöknek annyiban igaza volt, hogy pénzügyi alapjaitól megfosztva valóban halálra ítélték a rendet.

A rendházak a rendtartomány vagyoni „likvidálása” után is kértek pénzügyi segílyt a rendfőnökségtől, Szinger Kornél azonban ezután ismételten csak azt vála-

⁴⁴ Vö. FAP, II, 99-191.

⁴⁵ Vö. FAP, II, 99-191.

⁴⁶ A budapesti domonkos zárda a bolsevik uralom alatt történetéről: FAP, II, 121.

⁴⁷ Vö. FAZEKAS, *Fáber-Apáti per*, 20-21.

⁴⁸ FAZEKAS, *Fáber-Apáti per*, 19., BELLÉR, *Egyházpolitika*, 99.

⁴⁹ HDBp., p. 221. BIRÓ I., *Forradalmak*, 135.

⁵⁰ HDBp., p. 222. HDKál, p. 20-21. Szinger Kornél körlevelei, 1919. máj. 2.: Iratok, n° 7.

⁵¹ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 13. – Szinger Kornél ebben a visszatekintésben a tanulságot is levonta: egy olyan rend, amely csak tanítással foglalkozik, és nincsenek plébániái, rendkívül kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet, ha vagyonát elveszik, az állami támogatást pedig megvonják (uo., p. 16).

szolhatta, hogy a rendkormánynak semmilyen anyagi eszköz nem áll rendelkezésére, ha pénzhez akarnak jutni, próbálkozzanak a helyi népbiztosságoknál, a tanárok fizetésének kiutalása ugyanis a likvidálás után most már az ő felelősségük.⁵²

Hasonló ügyekben maga a rendfőnök is több kérvényt intézett 1919. május 17-től a vallásügyi likvidáló meghatalmazotthoz, a rend által kifizetendő költségek kifizetését kérte, mint Hübschl Kálmán váci építész elmaradt fizetését, Kovácsik József „elmebeteg rendtag” ápolási díját, a júniusban fölszabadult lévai és kisszebeni gimnázium világi tanárainak elmaradt bérét, illetve a budapesti rendtagok júniusi járandóságát.⁵³

Az anyagi források hiánya miatt a rendfőnökség, a piarista szerzetesnövendékek budapesti rendházát, a Kalazantinumot is feloszlatta, amelyből az államhatalom addigra már amúgy is ifjúnunkás otthont csinált. A piarista szerzetesnövendékek további sorsát illetően a rendfőnöknek legalább azt az ígéretet sikerült kicsikarnia, hogy amennyiben folytatják egyetemi tanulmányaikat, az állam fog gondoskodni annak költségeiről.⁵⁴

A Kalazantinum kényszerű megszüntetése azért is jelentett súlyos problémát, mert a rend jövőbeli fennmaradását érintette: a személyi utánpótlás egyik legfontosabb eleme semmisült meg. Viszont a növendéknevelés Kalazantinum alatti szintjeit, a váci noviciátust, és a kecskeméti studentátust többé-kevésbé sikerült egyben tartani. Bár hivatalosan ezek az intézmények is ifjúnunkás otthonokká alakultak, a gimnazista korú novíciusokat és studenseket nem kellett hazaküldeni, és munkásdiákokat sem költöztettek be közéjük.

Az anyagiakon túl a rendfőnökség egyre inkább elvesztette a központi irányítás egyéb eszközeit is. A postaforgalom és közlekedés a háború elvesztését követően amúgy sem működött túl jól, 1919 márciusa óta pedig még a proletárdiktatúra is éberen figyelte a rendfőnök levelezését.

Szinger Kornél utólagos, 1922. évi káptalani beszámolója szerint az 1919. április 1-én kelt rendfőnöki körlevél elküldése után, a rendkormány és a vidéki a rendházak között meg is szűnt a hivatalos érintkezés.⁵⁵ Ez azonban nem teljesen igaz, mert áprilisban még anyagi ügyekben intézkedtek, sőt a központi pénztár pénzsegélyt és is tudott küldeni például Debrecenbe, Veszprémbe, sőt Nagykanizsára még júniusban is.⁵⁶ Ezek az akciók azonban már csak megbízható „futárokon” keresztül történhettek, hivatalos levelezésről vagy formális központi irányításról a továbbiakban nem igen lehetett szó. Május 2-án a rendfőnök csupán megszólítás nélküli levelezőlapokon értesítette a házfőnököket a rendtartomány anyagi likvidálásáról,⁵⁷ és ezt követően az anyagi jellegű kéréseket már a helyi direktóriumokhoz

⁵² PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 45. ülés, 1919. ápr. 30. Horváth György nagykanizsai házfőnöknek, 1919. máj. 10.: PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 45 (1919/366).

⁵³ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 45-47 (1919/372, 373, 384, 388). Hübschl Kálmán mérnöki munkadíjáról ld. még: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, VKM/1919/372.

⁵⁴ Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendházaknak, 1919. ápr. 1.: Iratok, n° 3.

⁵⁵ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922.

⁵⁶ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 42-43 (1919/328-330). HDDebr, p. 201. Horváth György hf. levele Szinger Kornélnak, Nagykanizsa, 1919. jún. 29.: Iratok, n° 14.

⁵⁷ Szinger Kornél körlevelei, 1919. máj. 2.: Iratok, n° 6.

irányították.⁵⁸ Viszont továbbra is kiállított a rendfőnökség szolgálati bizonyítványokat és elbocsátó leveleket, és intézkedett például a Privigyéről menekült Erdélyi József veszprémi elhelyezéséről.⁵⁹

Jellemzően mutatja a rendfőnökség helyzetét az az eset, amikor ellenforradalmi tevékenységet sejtve a Tanácsköztársaság hatóságai házkutatást tartottak a pesti rendházban. A rendfőnök ajtaja elé ekkor fegyveres őrt állítottak, aki ellenőrizte, ki látogatja meg, ha pedig egy-egy beszélgetés öt percnél tovább tartott, az őt benyitotta a szobába, ezzel jelezve a látogatás végét. Az ilyesfajta zaklatásoknak végül Szinger Kornél nyilatkozata vetett véget, aki személyével garantálta, hogy nincsen és nem is lesz semmilyen ellenforradalmi tevékenység a házban.⁶⁰ (Érdekes ellentmondás, hogy miközben megpróbálták megakadályozni a központi irányítást, a „garancia” elfogadásával elismerték a rendfőnök befolyását a rendtagokra.) A rendkormány végül úgy határozott, hogy a körülményekre való tekintettel nem is tart közös üléseket, ha valamiről mégis dönteni kellene, Szinger Kornél egyenként, szobáikban keresi majd föl a konzisztórium tagjait.⁶¹

Májusra tehát a piarista rend elvesztette anyagi bázisát és a hivatalos központi vezetés is megszűnt. A likvidálás során, a helyi viszonyokat kihasználva, legfeljebb egy-egy rendháznak lehetett esélye bizonyos vagyontárgyak vagy egy kevés készpénz megtartására. A magukra maradt piarista rendházakban pedig április folyamán különböző időpontokban, sokszor meglehetősen váratlanul, megjelentek a helyi direktóriumok képviselői, hogy az egyházi pálya elhagyásáról szóló nyilatkozat aláírását követeljék.

4.2. Az iskolák államosítása és a nyilatkozat

Szintén az egyház és állam szétválásával indokolták az egyházi iskolák államosítását, amelyet a Forradalmi Kormányzótanács elvben már március 25-én kimondott, majd 28-án határozta meg arról, hogy a tanárokat átveszik, de „az egyházi személyeket csak akkor, ha világi személyekké lesznek”.⁶² Az erről szóló XXIV. számú rendelet 1919. március 29-én jelent meg, végrehajtási utasítása pedig április 12-én.⁶³ Az oktatást teljes egészében állami feladatnak tekintették, amelybe az egyházaknak semmiképpen sem lehet beleszólása. A proletárdiktatúra szempontjából ez nyilvánvalóan logikus törekvés volt, hiszen az oktatásnak az új proletártársadalom kialakításában alapvető fontosságot tulajdonítottak.⁶⁴

Viszont nem adtak ki külön rendeletet a hitoktatás eltörléséről, noha Szántó Béla helyettes hadügyi népbiztos azt már a kormányzótanács legelső ülésén, március 22-én követelte. Erről a helyi direktóriumok döntöttek, de szinte mindenhol a

⁵⁸ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 43 (1919/335, Tata); p. 45 (1919/366, Nagykanizsa).

⁵⁹ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 43-48 (1919/337, 340, 354, 369, 380, 401, 406, 408).

⁶⁰ Szinger Kornél beszámolója a generálisnak, 1919. aug. 30.: Iratok, n° 22.

⁶¹ Bejegyzés a konzisztórium ülésekről, 1919. máj. 7.: Iratok n° 8. Vö. HDBp, p. 225.

⁶² FKJkv, 72, n° 21; 115, n° 14.

⁶³ MTMP, 8-9, 14-17. A rendelet szövege: HDDebr, pp. 197-198.

⁶⁴ RIEDL, *Középiskolák*, 661. KÖTE, *Nevelésügy*, 44-45. BELLÉR, *Közoktatáspolitiká*, 200.

hitoktatás ellen.⁶⁵

Az egyházi iskolák államosításának folyamatát szintén a Fáber Oszkár vezette Vallásügyi Likvidáló Hivatal irányította, a közvetlen végrehajtás pedig ezekben az ügyben is a megyei- és helyi művelődési osztályokra hárult. A végrehajtási utasításban viszont megjegyezték, hogy az államosítások során ügyeljenek arra, hogy az oktatás folyamatossága ne szakadjon meg. A tanév befejezését hirtelenjében csak az egyházi iskolákban eddig tanító tanárokkal lehetett megoldani. Hogy ne kelljen azonnal új tanárok után nézni, felajánlották, hogy az eddigi tanárokat átveszik állami szolgálatba.

Ez az átvétel szerzetestanárok esetében érzékenyebb problémát jelentett. Hajlandóak-e egyáltalán a paptanárok vállalni az állami szolgálatot? Ha igen, mi biztosítja ideológiai megbízhatóágukat vagy legalább semlegességüket a proletárhatalommal szemben? Ha az iskolákat kivették az egyházak kezéből, hogyan maradhatnak bennük egyházi személyek? A Tanácsköztársaság oktatáspolitikájával foglalkozó (szocialista szellemben készült) írások a proletárdiktatúra vezetőinek nyitottságát és kompromisszumkészségét látták abban, hogy igyekeztek minél több szerzetestanárt átcsábítani az állam szolgálatába.⁶⁶ Valószínűbb azonban, hogy a proletárdiktatúra bizonyos értelemben rá is kényszerült erre a megoldásra, és valóban csak így, a régi oktatói gárda továbbalkalmazásával tudta biztosítani a szükséges tanárlétszámot.⁶⁷ De a szerzetestanárok „átállásában” rejülő propagandalehetőség is a szemük előtt lebeghetett. Ugyanis már a Forradalmi Kormányzótanács március 25-i határozatában is világosan szerepelt az a kitétel, hogy a Tanácsköztársaság a szerzetes tanárokat csak azon esetben veszi át ideiglenes szolgálatába, ha „világi személyekké lesznek”.

A rendkormány mindezek ellenére megpróbálta elérni a rend túlélését. Április 6-án Szinger Kornél levélben egyenesen a Forradalmi Kormányzótanácshoz fordult, és azt kérte, hogy „ha a Tanácsköztársaság mereven általánosított elvei miatt nem talál módot azon tanítórend megmentésére, [...] amely rend konstitúciójánál fogva épp a proletár gyermekek nevelésére hivatott [...] gondoskodni szíveskedjék a rend tagjainak jövőjéről anélkül, hogy velök szemben lelkiismereti kényszert alkalmaznának”. Kérte továbbá, hogy a rend vezetői is „a tanári pályán működőkkel egyenlő elbánásban részesüljenek”, tegyék lehetővé a hittanárok alkalmazását, úgy, hogy világi tárgyakat tanítanak, és gondoskodjék a nyugalmazott rendtagok ellátásáról.⁶⁸

Az utolsó kérés később valóban meghallgatásra talált, a laicizálással kapcsolatos feltételben azonban nem sikerült kompromisszumot elérni. Az április 12-én megjelent rendelet megszabta, hogy „az erre vonatkozó írásbeli nyilatkozatot, hogy az illető [...] magát többé egyházi személynek nem tekinti” a likvidáló bizottsághoz kell beküldeni.⁶⁹ A kért nyilatkozat szövege tehát általában így szólt: „*Kijelentem,*

⁶⁵ FKTJkv, 58, n° 26. Vö. KÖTE, *Nevelésügy*, 49-50. GERGELY, *Keresztényszocializmus*, 108.

⁶⁶ KÖTE, *Nevelésügy*, 45-46.

⁶⁷ Az iskolák csaknem kétharmada volt egyházi kézben. A Tanácsköztársaság vezetői nagyon gyors iramot diktáltak az oktatás átalakításában, ezért még a következő szeptembert sem várták meg a reformok bevezetésével. Vö. LÁSZLÓ, *Egyház és állam*, 110.

⁶⁸ Szinger Kornél levele a Forradalmi Kormányzótanácshoz, 1919. ápr. 6.: *Iratok*, n° 5.

⁶⁹ *MTMP*, 17.

*hogy az egyházi pályát elhagyom és a Tanácsköztársaság szolgálatába lépek.*⁷⁰

A proletárdiktatúra vezetői erős nyomást gyakoroltak a szerzetesekre, hogy minél több paptanárt rávegyenek a nyilatkozat aláírására. Elképzeléseikről érdekes információkat árul el az az eset, amikor a pesti piaristák egy része azzal a kéréssel fordult az államhatalomhoz, hogy ne a hivatalosan megfogalmazott, hanem egy általuk összeállított szöveget írhasanak alá, amely így szólt: „Kijelentem, hogy a Tanácsköztársaság szolgálatába lépek, s minden rendelkezésének magamat alávetem.”⁷¹ Ezt a változatot azonban a proletárdiktatúra vezetői egyértelműen visszautasították, nyilvánvalóan azért, mert a piaristák által javasolt szövegben nem szerepelt az egyházi pálya kifejezett elhagyása. Úgy látszik ez utóbbi kitétel legalább olyan fontos volt számukra, mint az állami szolgálatba csábítás, a szerzetestanárok egy része viszont éppen a kimondott, „aláírt” aposztáziát igyekezett elkerülni.⁷² Az államhatalom részéről a nyilatkozat erőltetésében a szükséges tanári létszám biztosításán túl tehát még egy célt sejtethetünk: az állami átvétel följánlásával számos szerzetest csábíthattak „kiugrásra”, ami jelentős propagandaértékkel bírhatott.

Ekkora az iskolákat és a rendházakat – legalább helyi rendelet szintjén – már államosították, sok helyen a világi gondnok is aktívan működött, és a rendi központból sem érkezhettek anyagi támogatás, a piarista tanárok komoly megélhetési problémák elé néztek. A püspökségek, mivel az ő vagyonukat is államosították, nem akartak saját papjaikon kívül még szerzetes papokat is alkalmazni a plébániákon,⁷³ legfeljebb a hittanárok átvételére volt lehetőség. Az egyházmegyei szolgálatba állás lehetősége tehát nem is nagyon merült fel.

A legtöbben tehát az adott pillanatban csak a tanítás folytatásával biztosíthatták megélhetésüket. Az államtól kapott tanári fizetés feltétele azonban az egyházjog által aposztáziának minősülő nyilatkozat aláírása volt. A Tanácsköztársaság tisztviselői pedig általában még azzal is nehezítették a szerzetestanárok helyzetét, hogy szoros határidőket szabva nagyon rövid gondolkodási időt hagytak a döntés meghozatalára.⁷⁴

A piaristák többsége tehát fenyegető létbizonytalanságba került, hiszen az sem volt valószínű, hogy könnyen kapnának más értelmiségi állást olyan papi személyek, akik a nyilatkozat visszautasításával megtagadták az együttműködést a munkáshatalommal. Annak magyarázatát pedig, hogy az aláírással szemben a kétkezi munka lehetősége nem jelentett komoly alternatívát, valószínűleg a piarista tanárok társadalmi helyzetében és a korszakban kell keresnünk.⁷⁵ Inkább csak a fiatalabbak között voltak olyanok, akik számára az ilyen megoldások is inkább elfogadhatónak tűntek, mint a nyilatkozat aláírása, tehát a behódolás a proletárdikta-

⁷⁰ Több más formula is előfordult, például ez: „Kijelentem, hogy az egyházi pályát elhagyom és világvívó leszek.” Vö. KÖTE, *Közoktatáspolitikai*, 39.

⁷¹ HDKál, p. 21. RÉVAL, I, 137.

⁷² Szinger Kornél személyesen kért tájékoztatást Fáber Oszkártól a nyilatkozat szövegével kapcsolatban. A laicizálódás lehetőségéről Mészáros János helynöknél is érdeklődött, aki szerint nem jelent egyházi problémát a papi tevékenység és a reverendaviselés ideiglenes mellőzése, de például a napi zsolozsmát nem szabad elhagyni. Az aláírás kérdését azonban itt már nem említik. PMKL, MRÜL, Konz., 24. kötet, 42. ülés, 1919. ápr. 9.

⁷³ HDBp, p. 73.

⁷⁴ BALANYI, *Egyház és vallás*, 607.

⁷⁵ Vö. HDBp., p. 227.

túrának.

Az aláírást megtagadókat ugyanis a tanári állásból való elbocsátással és a rendházból való kilakoltatással fenyegették. Tatán, Vácott és Nagykanizsán be is váltották ezeket a fenyegetéseket, máshol viszont, ha ideiglenes jelleggel is, de az aláírást megtagadók is tovább taníthattak, sőt a magyaróváriak még állami pénzsegélyben is részesültek. Ezek a példák ismét azt sejtetik, hogy a proletárállamnak, legalábbis egyelőre, a szerzetes tanárok nagyobb részének munkájára feltétlenül szüksége volt.⁷⁶ Hogy állami szolgálatba átlépő szerzetes tanárok kétes megbízhatóságának problémáján enyhítsenek, azt tervezték, hogy átképző tanfolyamokra küldik őket,⁷⁷ illetve idővel „társadalmi ismereteikre és felfogásukra” vonatkozó további vizsgálatoknak vetik őket alá.⁷⁸

A nyilatkozat megtételének kényszere nem érintette a piaristák két csoportját. A hittanároknak ugyanis mindenképpen távozniuk kellett az iskolákból, ahol a hitoktatást beszüntették, és a hittanórák megtartását az iskolák épületében még a tanítási időn kívül sem engedélyezték. Ebben a kérdésben is találkozunk azonban kivételekkel, mint Magyaróváron, ahol ugyan elválasztva a tanítási időtől, de mégis az iskolában folytathatta a hittanár a hitoktatást.⁷⁹ A legtöbb helyen azonban csak a templomban vagy a kápolnában lehetett ilyen foglalkozásokat tartani, amelyeket általában az iskolából kiszorult hittanárok vezettek (Debrecen, Kecskemét, Szeged, Veszprém). Az iskolák tanári karában maradók közül pedig senki nem taníthatott hittant, még szabadidejében sem.⁸⁰

Szinger Kornél ezért a fentiek szerint igyekezett rendezni a hittanárok helyzetét. Budapesten Zimányi Gyula és Sebes Ferenc kalazantinumi tanárok mellé az érseki helynök már június 11-én megtette Révai Józsefet is a piarista kápolna „hitoktató-lelkészévé”,⁸¹ majd a tartományfőnök július 17-én levélben kérte a váci, győri és veszprémi püspököket is, hogy Szentiványi Bélát Magyaróvárra, Magas Mihályt és Pusch Ödönt Tatára, Russel Károlyt Veszprémbe, Eberhardt Bélát Nagykanizsára, Dragos Károlyt Vácra, Tomek Vincét pedig Kecskemétre nevezzék ki a gimnazisták hittanárának és egyúttal a piarista templomok igazgatóinak. Az ügyet a püspöki hivatalok is fontosnak tartották, mert a kinevezések a következő napokban, július 22-én és 23-án meg is történek, de azokat Tatára és Magyaróvárra a rendfőnök már csak augusztus 3-án, tehát a Tanácsköztársaság bukása után küldte meg,⁸² és Nagykanizsán sem volt idő az állás betöltésére.⁸³

Szintén nem volt szükség nyilatkozatot tenniük a már nyugalomba vonult vagy a nyugdíjkorhatárhoz közel álló szerzetes tanároknak, mert miközben a Tanácsköztársaság vezetői az iskolákban semmiképpen sem akartak papokat látni, az ő állami nyugdíjjogosultságukat elismerték, és kilátásba helyezték, hogy számukra egy-két rendházat meghagynak, ahol együtt maradhatnak és akár a közös szerzeteséletet is

⁷⁶ Vö. LÁSZLÓ, *Egyház és állam*, 110.

⁷⁷ BELLÉR, *Egyházpolitika*, 99.

⁷⁸ RIEDL, *Középkiskolák*, 661. BIRÓ I., *Forradalmak*, 292.

⁷⁹ Vö. HDMó, p. 269.

⁸⁰ Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendházaknak, 1919. ápr. 1.: Iratok, n° 3.

⁸¹ PMKL, Révai József hagy. (IV.137), Iratok, 1. tétel: Személyes iratok. Vö. RÉVAI, II, 33.

⁸² PMKL, MRÜL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 48-50 (1919/402, 408). PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Egyháziak/1919/408, 410.

⁸³ HDNka, p. 129.

folytathatják. Július 22-én Szinger Kornél fölkereste Révay Józsefet, a Közoktatásügyi Népbiztosság középiskolai ügyosztályának vezetőjét, aki arról tájékoztatta, hogy a nyugalmazott vagy már 35 éve tanító rendtagok állami nyugdíjat fognak kapni, sőt megengedik, hogy a nyugalmazottak „saját vezetésük alatt közösen együtt lakjanak néhány e célra kijelölt alkalmas rendházban”.⁸⁴ A rendfőnökség erre a célra július 24-én a tatai rendházat javasolta, és kérte, hogy a nyugalmazottak gondozója „valamelyik a Tanácsköztársaság szolgálatában álló oly rendtag legyen, aki lelki gondozójuk is lehessen”. Érdekes módon erre a tisztségre Magas Mihály tatai házfőnököt ajánlották, annak ellenére, hogy ő nem írta alá a nyilatkozatot, és már folyamatban volt hittanári kinevezése. De fölvetették azt a lehetőséget is, hogy rendházanként 2-3 nyugalmazott vagy nyugalomba vonuló rendtag megmaradhasson abban a rendházban, ahol addig volt, illetve „a volt birtokaink központjában az egészséges vidéken, kert közepén fekvő mernyei kormányzói házban is bútorozott szobát nyerhessen 2-3 rendtag, aki falun szeretné tölteni élete hátralevő napjait”.⁸⁵ A tervezetés azonban ezen a ponton a Tanácsköztársaság bukásával félbeszakadt.

4.3. Iskolai élet a proletárdiktatúra alatt

Az iskolák államosítását kimondó rendelet utáni napokban Szinger Kornél piarista rendfőnök levélben és személyesen is fölkereste az illetékeseket, Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztost és Fáber Oszkár likvidálóbiztost, hogy tájékoztatást kérjen tőlük az iskolákat érintő új rendelkezésekkel és a szerzetes tanárok jövőbeli helyzetével kapcsolatban. A rendfőnök ezután 1919. április 1-én körlevélben értesítette a rendházakat a kialakult helyzetről. Eredetileg egy igen drámai hangvételű levelet akart írni a rendházaknak, végül azonban a rendkormány több tagjának javaslatára egy másik, Német Károly rendfőnöki titkár által fogalmazott, finomabb változatot küldtek szét a házaknak.⁸⁶

Ebben a rendfőnök az új rendszerhez való lehetőség szerinti alkalmazkodást javasolta: a piarista tanárok, ha akarnak, továbbra is hordhatnak reverendát, de járhatnak civilben is, étkezhetnek közösen, de a közös imádságokat jobb, ha elhagyják, a vallásoktatást pedig a hittanárok folytassák az iskolától szigorúan elválasztott helyen, hiszen ők, Szinger szerint idővel majd úgyis egyházmegyei alkalmazásba kerülnek át. A levél egyértelműen fölveti a rendházak megszűnésének lehetőségét, kifejtve, hogy az állami szolgálatba átvett tanárokat az új hatalom a következő szeptemberben az ország bármely iskolájába áthelyezheti, azaz így szét-szórhatja a korábbi szerzetesközösségeket. Meg kell jegyeznünk, hogy a Tanácsköztársaság vezetői ekkor még csak a szerzetes tanárok ideiglenes átvételéről nyilatkoztak, a végleges állami alkalmazást egy későbbi, személyenkénti vizsgálatról tették függővé.

Az egyes iskolákban ezután valóban a körlevél szellemében igyekeztek alkalmazkodni az új körülményekhez. Legtöbb helyen nem viseltek például reverendát, a tantermek faláról pedig levették a keresztek (Debrecen). A megszüntetett hit-

⁸⁴ Feljegyzés Szinger Kornél látogatásáról Révay Józsefnél, 1919. júl. 22.: Iratok, n° 15.

⁸⁵ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 49 (1919/407).

⁸⁶ Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendházaknak, 1919. ápr. 1.: Iratok, n° 3.

tanórák idejében hivatalosan társadalmi ismereteket, úgynevezett „szociológiai előadásokat” kellett tartani, amin a szocializmus és marxizmus történetének ismeretét értették. Foglalkozni kellett többek között a Kommunista Kiáltvánnyal, Marx, Engels és Buharin műveivel.⁸⁷ Hasonló tananyag-kiegészítést írtak elő történelemből is, nagy hangsúlyt helyezve a munkásmozgalom történetére. Ezen kívül májusban a népbiztosság eltörölte a középiskolákban a latin és a görög nyelv tanítását.⁸⁸ Új tankönyveket is kiadtak,⁸⁹ arról azonban nem tudunk, hogy a piarista iskolákban végül használták-e ezeket.

Több egyházi iskolában, így a piaristák egyes intézményeiben is, gondot okozott a Tanácsköztársaság által propagált diákbizottsági rendszer megjelenése. A diákbizottságok az eredeti elképzelés szerint a diákok iskolai életbe való demokratikus beleszólását akarták biztosítani, a valóságban azonban inkább csak kamaszos lázadózsákaikhoz adtak kiváló lehetőséget, így végül maga a Közoktatási Népbiztosság szüntette meg a kellemetlenné váló diákszervezeteket.⁹⁰

A Tanácsköztársaság oktatáspolitikusainak sajátos és ellentmondásos intézkedése volt az év végi osztályzás és vizsgák eltörlése.⁹¹ Jellemző, hogy a proletárdiktatúra elértektelenedő ún. „fehér pénzéhez” hasonlóan, az eddig megszokott bizonyítvány helyett kiadott, mindössze „megfelelt”, „nem felelt meg” kitévelt tartalmú igazolást szintén „fehér bizonyítványnak” csúfolták.⁹²

4.4. Kitérő: A Tanácsköztársaság vezetőinek piarista múltja

A Vallásügyi Likvidáló Hivatal vezetője, az 1879-ben reformátusnak született Fáber Oszkár egyházi múlttal is „büszkélkedhetett”, fiatalkorában éppen piarista szerzetesnövendék volt. Öt év után, 1902-ben távozott a piarista rendből. Az öt év alatt nem mutatkozott sem különösen jó, sem lázadó növendéknek, hivatáskészségei pedig bizonyos értelemben „szokásosnak” mondhatók. Az egyház belső életével, növendéktársai hitelességével és saját motivációival kapcsolatban voltak problémái, amelyek végül kilépéséhez vezettek. Később, 1907-ben *Egy szerzetes naplótöredéke* címen a Népszava Könyvkereskedés adta ki rendi növendékeveiről szóló könyvét.⁹³ Szerzetesi múltját a Tanácsköztársaság alatt is szívesen emlegette, ha egy-egy rendházban kilépésre akarta bírni a szerzeteseket. Titkára, az 1892-ben született Apáti György – még Ferencsevics György néven – szintén eltöltött hat évet 1909 és 1915 között a váci, kecskeméti és budapesti piarista növendékházakban.⁹⁴

⁸⁷ HUSZÁR, *Kultúrpolitika*, 86-87. HAJDÚ, *Magyar Tanácsköztársaság*, 399. RIEDL, *Középis-kolák*, 666. A történelemoktatás átalakításának tervéről: KÖTE, *Nevelésügy*, 73-77.

⁸⁸ KÖTE, *Nevelésügy*, 62.

⁸⁹ SIKLÓS ANDRÁS, *Magyarország 1918-1919 (Események, képek, dokumentumok)*, Bp., 1978, 298.

⁹⁰ RIEDL, *Közoktatás*, 662-664. KÖTE, *Nevelésügy*, 94-98.

⁹¹ KÖTE, *Nevelésügy*, 98-101.

⁹² HDNov, p. 47.

⁹³ FÁBER Oszkár, *Egy szerzetes naplótöredéke*, Bp., 1907. Vö. WILHEIM Jenő, *A vörös pap: Dr. Fáber Oszkár (1879-1942)*, in *Kioltott fáklyák: Emlékezés a fehér terror pedagógus áldozatairól*, szerk. BIHARI Mór et al., Bp., 1963, 47-55. – Fáber Oszkár piarista növendékeveiről részletesen: FEKETE, *Fáber Oszkár*, 125-132.

⁹⁴ LÉH István, *Catalogus provincialis (A magyar rendtartomány történeti névtára, cédu-*

Fáber Oszkár (1879–1945),
mint piarista studens a kecskeméti
rendház folyosóján,
1899/1900. (Piarista Múzeum.)

Ezért mind a korabeli források,⁹⁵ mind a későbbi szakirodalom gyakran „kiugrott” piarista szerzetesekként emlegeti őket.⁹⁶ Ez a kifejezés azonban félreértésekre adhat okot. Ugyanis mindketten még növendékkorukban, a szerzetesi örökfogadalom letétele és pappá szentelésük előtt hagyták el a rendet, egyházi jogi szempontból bármiféle bűn vagy szabálytalanság elkövetése nélkül, tehát nem voltak sem „kiugrott” szerzetesek, sem aposztata papok.

De nemcsak a Tanácsköztársaság egyházi ügyekkel foglalkozó két vezetője, hanem a piaristákkal ugyancsak hivatali kapcsolatban álló Közoktatásügyi Népbiztosság irányítói is belülről ismerhették a piarista rendet. A közoktatásügyi népbiztos, Kunfi Zsigmond 1889 és 1897 között a nagykanizsai piarista gimnázium diákja volt, a tanítórendek ügyeivel foglalkozó V., középiskolai ügyosztály élén pedig szintén egy egykori piarista szerzetesnövendék, Révay (eredetileg Ullrich) József állt, aki hét évig élt a váci noviciátusban, a kecskeméti studentátusban és a buda-

lakartoték), IV. doboz: PMKL, Léh István hagyatéka (IV.187), Sk 22.

⁹⁵ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 24.

⁹⁶ Vö. pl. FAZEKAS, *Fáber-Apáti per*. BIKFALVI, *Tanácsköztársaság*, 37. Az utóbbi munkában használt „piarista paptanár” kifejezés is téves, mert Fáber kilépésekor még nem volt fölszentelve, és tanári diplomával sem rendelkezett.

pesti Kalazantinumban, sőt két évet tanított is Nyitrán és Nagykanizsán, és csak közvetlenül pappá szentelése előtt, 1904-ben lépett ki a rendből. Később neves latin és görög filológus, fordító és regényíró lett,⁹⁷ és az 1960-as évek végén ő is megírta piarista emlékeit.⁹⁸

Érdekes kérdés, hogy a proletárdiktatúra biztosainak piarista múltja negatív vagy pozitív irányban befolyásolta-e az állami hivatalok és a rend viszonyát, a piaristák nehezebb vagy inkább kivételezett helyzetbe kerültek-e emiatt?

A Tanácsköztársaság ideje alatt Fáber Oszkár személyesen csak a budapesti és a veszprémi piarista rendházba látogatott el. Veszprémben július 13-án, egy főtéri beszéd után, Zircre utazása előtt maradt egy órára, hogy fölkeresse egykori kecskeméti iskolatársát, a mindig jókedvű Pintér Ferencet,⁹⁹ és Budapesten is csupán rövid „terepbejárást” tartott a Tanácsköztársaság végnapjaiban.¹⁰⁰ Hogy több látogatásra nem került sor, azt talán annak is tulajdoníthatjuk, hogy más szerzetesrendekhez képest a piaristák viszonylag „engedelmesen” alkalmazkodtak az új körülményekhez, így erősebb megfélemlítésre vagy Fáber Oszkár személyes rábeszélésre nem is nagyon volt szükség.

Szinger Kornél rendfőnök a proletárdiktatúra alatt többször is felkereste Fábert, és Schütz Antal, aki piarista növendékként kurzustársa volt, szintén tárgyalt vele.¹⁰¹ Szoros együttműködésre azonban ez a tény sem utal egyértelműen, hiszen ezt megtették más szerzetes előljárók is, mint például Somogyi Jenő jezsuita provinciális.¹⁰² Egyébként Fáber Oszkár irodája eleinte a parlamentben, majd később a Nemzeti Casino Kossuth Lajos utcai épületében volt, amely utóbbi néhány száz méterre feküdt a piaristák Váci utcai házatól. Bár a mindennapi érintkezést biztosan megkönnyítette a közelség és a korábbi ismeretség, még a budapesti rendház esetében sem találkoznak valamiféle kivételezéssel, ez a közösség ugyanúgy megkapta a maga világi gondnokát, és különböző zaklatások is ugyanúgy érték a proletárdiktatúra részéről, mint más szerzetesrendek házait.

Fáber Oszkár és Apáti György perében, amely 1920-ban folyt ellenük a Tanácsköztársaság alatti tevékenységük miatt, egykori piarista tanáraik arról nyilatkoztak, hogy a Likvidáló Hivatal vezetői a proletárdiktatúra alatt jóindulattal viseltettek a renddel szemben. Fáber Oszkárt maga Szinger Kornél rendfőnök, míg Apáti Györgyöt Bontó József budapesti piarista tanár „igazolta” ilyen módon a bíróság előtt.¹⁰³ Feltételezhető, hogy az igazolásokat a vádlottak kérhették egykori tanáraiktól. A piaristák jóindulatú nyilatkozatai azonban valószínűleg nem sokat segíthettek az egykori likvidálóbiztosokon. Az viszont, hogy a piaristák hajlandók vol-

⁹⁷ LÉH István, *Catalogus provincialis (A magyar rendtartomány történeti névtára, cédu-lakartoték)*, V. doboz: PMKL, Léh István hagyatéka (IV.187), Sk 23.

⁹⁸ RÉVAY József, *Pályám emlékezete*, [Bp.], 2007. URL: <http://mek.oszk.hu/05600/05609>. A piarista évekről: 17-28. A Tanácsköztársaság alatt vállalt kormányzati szerepéről csak általánosságokat írt („lelkesültünk, csüggedtünk és reménykedtünk”) államosítást, likvidálást nem említett (66-73).

⁹⁹ HDVeszp, p. 393. A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920 máj. 21-22: KKA(V), 140.

¹⁰⁰ RÉVAI, II, 63.

¹⁰¹ HDKál, p. 26. RÉVAI, I, 111, 133.

¹⁰² BERNHARD, *Emlékeim*, 18, 21.

¹⁰³ BFL, FAP, III, p. 234, 374.

tak ilyen nyilatkozat kiadására, mindenesetre elárul valamit a két fél közötti viszonyról. Vagy Szinger Kornél és Bontó József rendkívüli atyai megbocsátásának vagyunk tanúi, vagy valóban igaz, hogy Fáber Oszkár az ideológiai szembenállás mellett viszonylag jóindulatú volt a rend tagjaival szemben.

A rendelkezésünkre álló információk alapján azonban úgy látszik, hogy a Tanácsköztársaság egyes vezetőinek piarista múltja sem nem javított, sem nem rontott a rend proletárdiktatúra alatti helyzetén, és a mindennapi kellemetlenségek elkerülésében sem jelentett sokat, legfeljebb a személyes ellenérzéseket csökkentette, a likvidálóbiztosok irányította rendszer működését azonban semmilyen szinten sem befolyásolta. A proletárdiktatúra vezetőinek piarista múltját azonban a rend részéről később természetesen nem szívesen emlegették. Balanyi György 1921-ben írott tanulmányában például külön kitért Kunfi Zsigmond és Fáber Oszkár személyiségének elemzésére, azt azonban nem említette, hogy mindkettő piarista diák, sőt egyikük a rend szerzetesnövendéke volt.¹⁰⁴

5.

A RENDHÁZAK ÉLETE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

5.1. Budapest

Budapesten 1917 tavaszán készült el a piarista rend új Duna-parti iskolapalotája. Az építkezést hosszú előkészítés után még 1913-ban elkezdték, de a háború miatt csak lassan jutottak előre és kisebb módosításokkal, csak „szerényebb” kivitelben fejezheték be az épületet. Végül 1918. október 19-én Várady L. Árpád kalocsai érsek a kápolnát is felszentelte.¹⁰⁵ Mivel a forradalmak központja Budapest volt, a piaristák épülete pedig a városon belül is a központban helyezkedett el, a pesti piaristák a forradalmak valamennyi eseményével és következményével kapcsolatba kerültek.¹⁰⁶

A Jászai Rezső házfőnök által utólag írt pesti rendházi krónika hangvételén keresztül, ha nem is az egész rendház, de jó néhány rendtag forradalmi eseményekkel kapcsolatos hozzáállásáról benyomást szerezhetünk.¹⁰⁷ A budapesti események rekonstruálását segíti a rendházban működő Kalazantinum növendékház külön eseménynaplója is, amelyet Zimányi Gyula prefektus írt.¹⁰⁸

A két krónikán túl egy másik értékes forrás is rendelkezésünkre áll. Révai (Rothsching) József piarista valószínűleg már a proletárdiktatúra bukása után, de még friss élményekkel gazdagon írta le visszaemlékezését a forradalmak idejéről.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Vö. BALANYI, *Egyház és vallás*, 586–587.

¹⁰⁵ GOLDA-KOLTAL, *Piarista központ*, 25.

¹⁰⁶ Jelentés a növendékekről az 1918/19–1921/22 tanévekben: Kápt. 1922, pp. 193–196.

¹⁰⁷ Általában nehéz megállapítani, hogy a historia domusokban az eseményeket megtörténtükhöz képest mennyivel később jegyezték le, de láthatólag az volt a szokás, hogy csak hónapokkal később, esetleg a tanév végén. Az események és a leírás között eltelt idő pedig természetesen befolyásolhatta a leírások szemléletmódját is. A Tanácsköztársaság alatti eseményeket például mindenhol csak utólag írták le, amikor a rendszer már megbukott.

¹⁰⁸ HDKál.

¹⁰⁹ RÉVAI, I-II.

A budapesti piarista rendház Váci utca és az Eskü út sarkáról, balra a pesti belvárosi plébániatemplom. Balogh Rudolf felvétele, 1918. (Piarista Múzeum.)

Ő a határozottan forradalom- és nyilatkozat-ellenes piaristák közé tartozott, amiben szerepet játszhatott fiatal kora és az első világháborúban szerzett négyéves táborigazgatói tapasztalata is. 1919-ben 32 éves volt.¹¹⁰ Beszámolójából érezhető, hogy a pesti tanári kar az események megítélésében már az első forradalom utáni időszakban megosztott volt. Révai miatt például már 1919 februárjában kisebb botrány robbant ki, amikor a Népszava egyik újságírója azzal vádolta meg, hogy a diákokat a Keresztényszocialista Szakszervezetbe akarja kényszeríteni. Az ügyet végül sikerült elsímitani, de a tanári karban az eset után többen azzal vádolták a fiatal piaristát, hogy veszélybe sodorja az iskola működését.¹¹¹

A piarista források már az október 30-án kezdődött forradalom idején ellenszenvvel említették az összevissza kiabáló tömeget, és az épület boltívébe lövöldöző katonákat.¹¹² „Folytonos lárma, izgalom és lövöldözés közt telt el az éjszakai »nyugodalom«” – írta Hénap Tamás – „éjfél után 1 és 2 órakor úgy ropogott a puska és gépfegyver ablakaink alatt, mintha valami kisebb ütközetben lettünk volna. Vaktöltény volt ugyan – ijesztésül –, de ezt csak reggel tudtuk meg. Mi úgy borzadtunk a rollós ablak mögött, mintha éles töltés lett volna. Bár, hogy ilyen is volt, tanú rá házunk Váci utcai frontja, amelyet 5-6 golyó ért, Kispárti [János] tanár (III. em.) szobájába pedig belőttek. Ott a golyó helye a rollón, függönyön, ablaküvegen, s a szoba mennyezetén.”¹¹³

¹¹⁰ LÉH, *Catalogus*, 318.

¹¹¹ RÉVAI, I, 80-82.

¹¹² HDBp, p. 218. RÉVAI, I, p. 23.

¹¹³ Hénap Tamás levele Hannig Istvánnak, Bp., 1918. nov. 6.: PMKL, Personalia nova (I.3.b.), Hannig István levelezése.

A budapesti piarista rendház refektórium (ebédlője), amely a Tanácsköztársaság ideje alatt is számos fontos esemény helyszíne volt. Balogh Rudolf felvétele, 1918. (Piarista Múzeum.)

A rendházban, a pesti bérházakhoz hasonlóan, éjszakai őrseget szerveztek. Napnyugta után a tanárok, a rendi növendékek és az alkalmazottak 2-2 órás váltásokban virrasztottak, az ablakokból figyelve az épület bejáratait.¹¹⁴

Ha már a polgári demokratikus forradalom eseményei is felkavarták a piaristák kedélyeit, sokkal inkább így volt a kommunista Tanácsköztársaság kikiáltásakor. „Rettenetes volt ez az éjszaka, dübörgő autóival, robogó kocsijaival, itt-ott elsült kézigránátjaival és egyéb riasztó fegyvereivel” – írta Révai március 21-éről. „Azt hiszem, már ezen az éjszakán ott állt ágyam mellett kézításkám egy váltás fehérneművel, netáni menekülés vagy letartóztatás esetére.”¹¹⁵ Erre végül nem került sor, de a pesti piaristák központi helyzetüknél fogva az új hatalom minden „áldásából” részesültek, az élelmiszerkészletek lefoglalásától, a világi igazgató és gondnok kinevezésén keresztül a fegyveres házkutatásokig.

Április első felében megtörtént a pesti piarista tanárok szakszervezetbe lépése. Szakszervezeti bizalminak Kisparti Jánost választották meg. Az erősen kényszerített belépést csak a teológus (hittanár) rendtagok tudták elkerülni, hiszen az ő szolgálataikra a hitoktatás hivatalos megszüntetése miatt a Tanácsköztársaság nem tartott igényt.¹¹⁶

Ugyanebben a hónapban a pesti piaristák az anyagi bizonytalanságot is egyre jobban megtapasztalhatták. A budapesti ház állami tulajdonba vétele miatt például már a földszinti üzletek bérleti díja sem a rend pénztárába folyt be, sőt az egyik

¹¹⁴ HDBp, p. 219. HDKál, pp. 17-18. RÉVAI, I, pp. 22-23.

¹¹⁵ RÉVAI, I, pp. 96-97.

¹¹⁶ RÉVAI, I, p.108.

üzlethelyiségbe 1919 januárjában egy matrózcsapat költözött be.¹¹⁷ Április 29-én szuronyos katonák kíséretében foglalták le az iskola pénztárát,¹¹⁸ és a rendház élelmiszerkészletét is kisajátították. A szénkészlet elkobzására már jóval korábban, a proletárforradalom kitörése előtt, február végén sor került. (Az Országos Szémbizottság túlbecsülte a piaristák szénkészletét, és aszerint történt a rekvirálás, a piaristáknak pedig olyan kevés maradt, hogy márciusban már nem tudták mivel fűteni az épületet, miközben az időjárás 1919-ben még áprilisban is hideg maradt.)¹¹⁹ Az épület fenntartására Bojtor István, majd Rahorovszky Bertalan személyében világi gondnok érkezett. A rendház lefoglalt élelmiszerkészleteit ezután a gondnokok által fogadott állandó vendégsereg is szorgalmasan fogyasztotta.¹²⁰

Bojtor Istvánt, a Tanácsköztársaság által kinevezett világi gondnokot többen is vad és gátlástalan embernek írják le. „Az osztálygyűlölet mesébe illően sikerült szobra ... csak beszél, üvölt, és a legrémesebb módon vérengzik szavaiban ez a dúvad. Tipikus lázító; terrorista, aki kézigránát helyett szó-bombákat hajigál.” – írta róla Gutheil Jenő, aki 1919. június 8-án Veszprémben hallotta szónokolni egy népgyűlésen.¹²¹ Bojtor foglalkozását tekintve kőfaragó, származását tekintve román,¹²² pártállása szerint anarchista volt, mások büntetett előéletét is felelmegetik.¹²³ Általában kezében pisztollyal fenyegetőzött, és egyértelműen kifejezte ellenszenvét a rendtagokkal szemben. Egyben ő volt az április 28-án elfoglalt Mária utcai jezsuita rendház gondnoka is, ahol hasonlóképpen viselkedett: „revolveréből lövöldözött a folyosón, ijesztve annak lakóit és látogatóit”. „Félőrült”, „garázda alak” – írták róla a jezsuiták.¹²⁴ Amikor azonban a piaristák a gondnok leváltását kérték, a Népbiztosság ironikusan csak „forradalmi trükközésnek” nevezte megbízottjuk rosszindulatú és gátlástalan viselkedését. A tiltakozásnak azonban mégis volt hatása, mert Bojtor Istvánt júliusban Fáber Oszkár mindkét rendházban leváltotta. Helyét a piaristáknál Rahorovszky Bertalan baromfikereskedő váltotta föl, aki szelídebb személyiségnek bizonyult.¹²⁵

A létbiztonság szempontjából azonban a többi piarista házzal összehasonlítva még mindig Pesten lehetett a legjobb helyzet. Akik aláírták a nyilatkozatot, fizetést kaptak, a nyugdíjas korúak számára segélyt helyeztek kilátásba, az alá nem írók munkájára pedig egyelőre az új hatalomnak itt is szüksége volt, ezért, ha hivatalos fizetéshez nem is, de segélyként ők is hozzájuthattak némi pénzhez. Így valamilyen módon mindenki kapott ellátást, kilakoltatásra pedig a proletárdiktatúra bukásáig a

¹¹⁷ HDBp, p. 220. RÉVAL, I, p. 51.

¹¹⁸ HDBp., p. 221-222. HDKál, p. 20.

¹¹⁹ HDBp., p. 220-221. RÉVAL, I, p. 88.

¹²⁰ HDBp, p. 227. – Jászai szerint maga Bojtor is rádöbbsent a háztartásirányítás feladatának nagyságára, és ezért vette maga mellé Krausz Károlyt, hogy az „írásos munkákat” elintézzé helyette: HDBp, p. 223.

¹²¹ GUTHEIL, *Kommunisták Veszprémben*, 261-262.

¹²² HDKál, p. 20. RÉVAL, I, 127-129.

¹²³ Szinger Kornél beszámolója a generálisnak, 1919. aug. 30.: *Iratok*, n° 22.

¹²⁴ BENRNHARD, *Emlékeim*, 56, 85.). BIKFALVI, *Tanácsköztársaság*, 42.

¹²⁵ Szinger Kornél beszámolója az Általános Helynöknek, 1919. nov. 3.: FAP, II, pp. 132–133. – Jászai Rezső szerint „Bojtort a mi rendházunkból elmozdították s a jezsuitákhoz küldték még »erősebb munkára«” (HDBp, p. 225). Bernhard Zsigmond azonban arról írt emlékiratában, hogy Bojtort a jezsuitáktól is elküldték (BERNHARD, *Emlékeim*, 86).

pesti házban nem került sor, mégha egyre gyakrabban fenyegetőztek is vele. Szinger Kornél szerint a Tanácsköztársaság tisztviselői ki akarták éheztetni a piaristákat. Ezt a kijelentést azonban inkább utólagos retorikai túlzásnak kell minősítenünk. A romló ellátás miatt állítólag többen „kiváltak a közös háztarásból”, és inkább vendéglőben étkeztek.¹²⁶ Ha tehát saját személyes pénztartalékaik lehetőségét nyújtottak erre, az azt mutatja, hogy ha csökkenő életszínvonalról beszélhetünk is, komolyabb nélkülözést egy piarista sem szenvedett. Kieheztetésről tehát a szó szoros értelmében nem volt szó, de az mindenképpen valószínű, hogy a „jobb falatokat” a rosszindulatú világi gondnok és ismerősei tették félre maguknak,¹²⁷ a piaristáknak pedig inkább csak rosszabb minőségű ételeket juttattak, a visszaemlékezések szerint leginkább gerslit (párolt árpát) és főzelékféléket ettek.¹²⁸

Az ellátás romlása mellett az államosított rendház mindennapi élete is teljesen megváltozott. A szerzeteseknek például összebb kellett húzódnium, hogy az államhatalom által beszállásolt személyek szobához jussanak. A Duna-parti rendházban két szobás rendi lakrészek voltak. Most egy-egy ilyen lakrészbe két rendtagnak kellett költöznie, ami egy főre még így is viszonylag nagy területet jelentett, de a lakrészek belső szobái csak a külsőkön keresztül voltak megközelíthetők.¹²⁹ Megszokott életterük tovább szűkült amikor egy idő után a gondnokok a folyosói beszélgetéseket is tiltani kezdték, ellenforradalmi szervezkedést gyanítva bennük. A pesti házban még fegyveres vörös katonák kíséretében tartott házkutatásra is sor került.¹³⁰

Révai József visszaemlékezése alapján abba is betekintést nyerhetünk, hogy 1919. április 28-án milyen viták között zajlott le Pesten az ominózus nyilatkozataláírás, amely erőteljesen megosztotta a rendtagokat. De szubjektív leírása ellenére is nyilvánvaló az az ellentmondásos tény is, hogy a rendfőnök mind hivatalosan, mind magánszemélyként igyekezett elkerülni az egyértelmű állásfoglalást az aláírás kérdésben.¹³¹ Schütz Antal, majd Sík Sándor és Kispárti János egy enyhébb aláírási formulát igyekeztek kieszközölni Fábernél, sikertelenül. Az általuk megfogalmazott szöveg így végül csak a világi gondnokot nyugtathatta meg egy időre.¹³²

Végül, a rendház 36 örökfogadalmas piarista lakójából 13-an írták alá a nyilatkozatot alapos megfontolás után, 1919. május 19-én. Többségük 37 és 53 év közötti gimnáziumi tanár volt (sőt, ennek a rétegnek a túlnyomó többsége aláírt), de közöttük volt két idősebb, renden kívül dolgozó rendtag, Czirbusz Géza egyetemi tanár és Takáts Sándor országgyűlési főlevéltáros, valamint Hannig István uradalmi kormányzó és Titz Antal teológiai tanár is.

A helyzet paradoxona az volt, hogy az alá nem írók ideiglenesen mégis tovább taníthattak a tanév végéig, sőt erre kötelezték is őket.¹³³ Így az aláírók és az aláírást megtagadók között csak elméleti különbség létezett, a gyakorlatban viszont to-

¹²⁶ HDBp, p. 226.

¹²⁷ Szinger Kornél beszámolója az általános helynöknek, 1919. nov. 3.: FAP, II, 132–133.

¹²⁸ HDKál, pp. 24–28.

¹²⁹ HDBp, p. 223. RÉVAI, I, 136, 141.

¹³⁰ HDBp, p. 221. RÉVAI, II, 51. Szinger Kornél beszámolója az Általános Helynöknek, 1919. nov. 3.: FAP, II, pp. 132–133.,

¹³¹ RÉVAI, I, 132–133.

¹³² HDKál, p. 21. RÉVAI, I, 137, 140.

¹³³ RÉVAI, I, 140..

vábbra is egy fedél alatt éltek. Ez gyakran kiélezte a köztük lévő feszültséget. A diákok egy része például ez alapján tett különbséget tanárai között.¹³⁴ A szülők egy csoportja viszont a proletárdiktatúra bukása után az aláíró tanárok büntetlenségét kérte, mert úgy vélték, hogy az aláírással áldozatot hoztak azért, hogy ne kelljen magára hagyniuk diákjaikat.¹³⁵ Szakmailag valószínűleg nem az aláírás különböztette meg a tanárokat, így a mentegető szülői magatartás bizonyos értelemben érthető, hiszen gyermekeiket a megbízhatónak ismert piarista tanárok között érezhették biztonságban, és az aláírás tényét ezért könnyen megbocsátották.

Az így, aláírás nélkül is katedrán maradó, „ellenzéki” piaristák a Tanácsköztársaság oktatáspolitikai intézkedéseit is bojkottálni, vagy legalább a proletárdiktatúra eredeti céljához képest más mederbe terelni igyekeztek. Például már februárban figyeltek arra, hogy a diákbizalmi rendszer csak a tanárok irányítása mellett jöhessen létre, és csak a megbízható diákok kerülhessenek a vezetők közé. Ezzel a diákbizalmi szervezet elvesztette provokatív oldalát. Révai József úgy látta, hogy az ilyen intézkedések segítettek a diákság keresztény oldalon tartásában, és csak néhány diák tudott radikálisabb hangot megütni. Amikor például a valláserkölcsi nevelés eltörlését kikényszerítendő egyesek az iskola ablakainak betörésével fenyegettek, a diákok egy része arra próbálta rábírní tanárait, hogy botokkal felfegyverezve védhessék meg iskolájukat.¹³⁶

Bár úgy látszott, hogy a május 1-jei felvonuláson a gimnázium diákjainak is részt kell venniük, végül állítólag maga a Katona- és Munkástanács mentette fel őket ezen kötelezettség alól, a hideg időjárásra való tekintettel. A ház alkalmazottainak és a szakszervezetbe belépett tanároknak azonban kötelező volt a részvétel. Hogy a piarista tanárok valóban részt vettek-e a felvonulásokon, sajnos nem tudjuk, délután mindenesetre néhány, a nyilatkozatot alá nem író piarista kimerészkedett a városba „terepszemlét” tartani. Ők számoltak be arról, hogy az épület homlokzatán lévő Kalazanci Szent József szobrot ha nem is zárták deszkadoboz mögé, mint a város sok más szobrát, de azért az alkalomhoz illően vörös kendőbe öltöztették.¹³⁷

Bár az iskola igazgatói székébe a népbiztosság május 31-től saját hivatalnokát, Égly Sándort ültette, aki egykor premontrei szerzetes volt,¹³⁸ és elég nagy jóindulattal viseltetett a piaristákkal szemben, így a mindennapi iskolai élet viszonylag nyugodtan folyhatott. Az új igazgató például piarista elődjét, Bartos Józsefet az igazgatói irodában tartotta, mert szüksége volt rá az iskola adminisztratív vezetésében.¹³⁹ (Églynék ugyanis más feladatai is voltak. Május 22-én például Fáber meg-

¹³⁴ Vö. RÉVAI, I, 157.

¹³⁵ Budapesti diákok szüleinek kérvénye Szinger Kornélhoz, 1919. aug. 18.: Iratok, n° 17.

¹³⁶ RÉVAI, I, 81-85; II, 5.

¹³⁷ RÉVAI, I, 151-152.

¹³⁸ Égly Sándor (szerzetesi nevén Károly, *Nagybánya, 1874) 1892-ben lépett be a premontrei rend jászói ágába, majd matematika-fizika szakos tanárként 1898-tól Rozsnyón, 1901-től pedig Kassán tanított. 1911 és 1916 között hagyta el szerzetesrendjét, és Budapesten lett felsőkereskedelmi iskolai tanár. Vö. *Catalogus generalis sacri canonici ac exempti Ordinis Praemonstratensium ineunte saeculo XX*, Pragae, 1900. A jászóvári premontrei kanonokrend névtára, 1911. BFL, Égly Sándor és Égly Antal író iratai (XIV.104).

¹³⁹ RÉVAI, II, 12, 24. KKA(V), 13-19.

bízásából Kalocsán járt, ahol ő záratta be jezsuita gimnáziumot.)¹⁴⁰

Szép számmal akadtak azonban kisebb-nagyobb konfliktusok is. Révai József, hogy könyveinek államosítását valahogyan elkerülje, néhány diákok megkért, hogy azokat részletekben vigyék magukkal haza és a nehéz idők elmúltával majd hozzák vissza neki. A diákok azonban a rendház kijáratánál szembetalálkoztak az ezúttal is pisztollyal fenyegetőző gondnokkal. Révai hiába próbálta a feldühödött Bojtor meggyőzni arról, hogy csak a saját könyveiről van szó, a gondnok kijelentette, hogy a proletárdiktatúrában nincsen magántulajdon, a könyveket tehát vissza kell vinni.¹⁴¹ Egy másik alkalommal Bojtor István egy házkutatás alkalmával egy fiókban egy régi revolvért talált, ami miatt törvényszék elé akarta vitetni a házfőnököt. Ekkor végül azzal sikerült megnyugtatni, hogy nem voltak megfelelő töltnyek a fegyverhez.¹⁴²

A szakszervezetbe lépett tanárokat a Vörös Hadsereg felállítása után a besorozás veszélye is fenyegette. Közülük Hatvani Edét valóban be is osztották segédszolgálatra, Miskolczy István úgy került el a fenyegető szolgálatot, hogy vesebajával gyorsan befeküdt egy kórházba, Vajnóczky István pedig állítólag kokaint vett be, hogy szívbajosnak tűnjön.¹⁴³ Úgy látszik azonban, hogy végül ténylegesen senkinek sem kellett fegyveres szolgálatot teljesítenie.

A nyár nagy része a pesti piaristák számára viszonylagos nyugalomban telt. Július 29-én azonban a Marx Otthon gondnoka falragaszokat helyezt ki, amelyek szerint, augusztus 20-ig az otthon lakóin kívül mindenkinek el kell hagynia az épületet.¹⁴⁴ Ha tehát a proletárdiktatúra megéri az őszt, lehet, hogy valóban sor kerül a kilakoltatásra, amelynek következtében a piaristák egy része komoly megélhetési gondok elé nézhetett volna. A proletárállam valószínűleg véget vetett volna az eddigi ideiglenes állapotoknak, és a nemkívánatos személyeknek nem ad állást az iskolában.

Augusztus 1-jével azonban a Tanácsköztársaság összeomlott és román csapatok szállták meg a várost. A gimnázium udvarán most egy román lovasszázad táborozott le, a rendházban pedig a Tanácsköztársaság funkcionáriusai helyett román tisztek foglaltak le maguknak szobákat. A Tanácsköztársaság utóregzéseként az „anarchisták” augusztus 3-án még akartak tartani egy gyűlést a rendház ebédlőjébe, de miután e tervük kitudódott, az ellenforradalom hatóságai többek között Bojtor Istvánt és Rahorovszky Bertalant is letartóztatták.¹⁴⁵

A nyilatkozatot aláírók közül Jászai, Bontó és Vincze még a proletárdiktatúra bukása előtt visszakérték nyilatkozataikat a városháza közoktatási ügyosztályáról,¹⁴⁶ további nyolcan pedig utána,¹⁴⁷ de a rendfőnökség mindannyit érvényesnek ítélte. Így valamennyien kérvényezték a rendbe való visszavételüket, amit a rend-

¹⁴⁰ BERNHARD, *Emlékeim*, 67.

¹⁴¹ HDBp, 224. RÉVAI, I, 141-146.

¹⁴² HDBp, 224. RÉVAI, II, 2.

¹⁴³ RÉVAI, I, 156.

¹⁴⁴ HDKál, p. 28.

¹⁴⁵ HDBp, 230. RÉVAI, II, 80-81.

¹⁴⁶ A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

¹⁴⁷ Nyilatkozataik eredeti példányai: TUHR, Budapest.

kormány több lépcsőben teljesített is.¹⁴⁸ Kifogásuk csak Titz Antal ellen merült fel, aki teológus létre írta alá a nyilatkozatot, ráadásul a Tanácsköztársaság alatt bajszt viselt, amit, az akkoriban hatályos egyházi jogi szabályok a papok számára megtiltottak, így az aposztázia egyik jelének tartották.¹⁴⁹ A másik, Révai József által sokat kritizált tanár Vajnóczky István volt, azonban, hogy az aláíráson túl milyen tettével vívta ki rendtársa ellenszenvét, nem állapítható meg pontosan.¹⁵⁰

A kérvényezők többségét szeptember 8-án lelkigyakorlat és gyónás után Takács József rendi vagyongondnok oldotta föl a büntetés alól. Hannig István addigra már Mernyén volt, így az ő feloldozását az andocsi ferences házfőnök végezte,¹⁵¹ Takács Sándorról pedig csak decemberben derült ki, hogy ő is tett nyilatkozatot, így az ő „szent gyakorlatára” és gyónására csak december 20-án került sor.¹⁵²

A rendi vezetés számára mindvégig külön aggodalomra adott okot a szintén a Duna-parti épület legfelső szintjén működő rendi növendékház, a Kalazantinum helyzete, hiszen innen érkezett a piarista rend személyi utánpótlása. 1919. április 29-én az állami szervek a kalazantinerektől is követelték a nyilatkozat megtételét, így Hám Antal igazgató nekik is kihirdette a rendfőnök üzenetét, mely szerint az aláírást a lelkiismeretükre bizza.¹⁵³ Azonban a rend vagyoni likvidálása miatt másnap, április 30-án a rendfőnökség, a szükséges anyagiak híján, amúgy is kénytelen volt a növendékházat felosztatni. Azon örökfogadalmas növendékeknek, akik a továbbiakban nem papi pályán akartak elhelyezkedni, a rendfőnökség megígérte, hogy segít a fogadalmaik alóli felmentés megszerzésében, amit Rómától kellett kérni.¹⁵⁴

Sokan azonban egyetemi tanulmányaikat folytatva a növendékházban maradtak, amely immár szintén a Tanácsköztársaság által küldött vezető irányításával Marx Otthonként működött tovább. Vezetője Rácz Sándor volt. Az új intézmény létrejöttével jó pár idegen diák is beköltözött az épületbe, köztük Egry Jenő mernyei káplán, Nagy Sándor váci egyházmegyes pap és több székely fiatal. A székelyek ideológiai állását nem ismerjük, az is lehet, hogy egyszerűen csak menekültek voltak, sőt Jászai Rezső szerint azért költöztették be őket, mert nem bíztak bennük, és szem előtt akarták tartani őket.¹⁵⁵

Végül is az április 30-án a Kalazantinumban lakó 45 piarista növendék közül 20-an (44,5%) voltak olyanok, akik sem a Tanácskormány nyilatkozatát nem írták alá, sem nem léptek ki a rendből 1919 nyarán; 11-en (24,5%) voltak azok, akik a nyilatkozatot aláírták, de a kommunizmus bukása után visszavételüket kérték, és azt

¹⁴⁸ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 15.

¹⁴⁹ A nyilatkozatot aláírt rendtagok ügyében lefolytatott tárgyalásoknak összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok. – Az 1917-ben életbe lépett egyházi jogi kódex az „egyszerű hajviseletet” („capillorum simplex cultus”) írta elő. *Codex iuris canonici*, can. 136.

¹⁵⁰ Vö. RÉVAI, I, 155-157; II, 3-4, 53, 71-71, 112.

¹⁵¹ Ld. még a Mernyéről szóló (5.13) fejezetet.

¹⁵² A nyilatkozatot aláírt rendtagok ügyében lefolytatott tárgyalásoknak összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok. TUHR, Budapest.

¹⁵³ HDKál, p. 21.

¹⁵⁴ HDKál, p. 22. Jelentés a studentátusról az 1918/19–1921/22 tanévekben: Kápt. 1922, p. 193–196.

¹⁵⁵ HDBp, 223. Vö. RÉVAI I, 136, 148, II, 1.

meg is kapták; 14-en (31%) pedig végleg elhagyták a rendet.

A növendékek közül 1919 augusztusában és szeptemberében 26-an adtak be kérvényt a tartományfőnökségnek. Közülük 8-an elbocsátásukat kérték, 18-an pedig visszavételüket. Úgy látszik, hogy azoknak, akik nem írtak alá nyilatkozatot, nem is kellett volna kérvényt írniuk, de ezt heten mégis megtették. „Ez a folyamodvány teljesen felesleges volt, hisz sohasem lépett ki” – írta rá Éder László visszavételi kérvényére utóbb Tomek Vince. Az aláíró, de visszatérő 11 növendék október 2. és 4. között Takács József piarista vezetésével lelkigyakorlatot végzett és meggyónt. Két visszatérő növendéket, Diósi Gézát és Öveges Józsefet (bár utóbbi úgy látszik nem írt alá) az előjáróság külön „penitenciára” ítélte, mert „a Tanácsköztársaság idejében némi lelki disszolúció jelei mutatkoztak náluk”.¹⁵⁶

A rendet elhagyók közül négyen már május 30-án távoztak.¹⁵⁷ Nyolcan kérték elbocsátásukat augusztusban és szeptember elején, egyikük (Bujtás János) pedig a források szerint egyszerűen nem jelentkezett. Rajtuk kívül a visszatérő Bogdánffy István október 6-án végleg távozott, tehát összességében a rend a Tanácsköztársaság viharos eseményei miatt tizennégy kalazantinumi növendéket veszített el.¹⁵⁸ Azon nyolc növendék közül, akik írásban kérték elbocsátásukat, csak egyikük (Neubarth László) említette kérvényében, hogy aláírta „az állami ívet”.¹⁵⁹ A többi rendet elhagyóról ezt nem tudhatjuk, mivel a rend vezetői ezt már nem vizsgálták.

5.2. Vác

A váci rendház eseményei azért is érdemelnek nagyobb figyelmet, mert itt volt a rend noviciátusa. A szerzeteséletük kezdetén a rendbe felvett, többnyire gimnazista korú fiatalok először a noviciátusba kerültek (és kerülnek napjainkban is), amely egy éves próbaidőt jelent. Egy év után tehettek ideiglenes fogadalmat. Az első fogadalom után Kecskeméten fejezték be a gimnáziumot, majd Pesten, a Kalazantinumban folytatták teológiai és egyetemi tanulmányaikat, egészen örökfogadalmukig, majd pappá szentelésükig. A magyar rendtartomány történetében 1848-ban egyszer már megtörtént, hogy a zavaros események közepette a növendékeket elbocsátották, majd az államhatalom egy időre a noviciusok felvételét is megtiltotta. Az utánpótlás időleges kimaradása súlyos létszámbeli és generációs problémákat okozott a rendtartománynak.¹⁶⁰

Éppen ezért, hasonlóan a pesti növendékházhoz, a rendfőnökség igyekezett kieszközölni az új hatalomnál, hogy a növendékek az épületek államosítása ellenére együtt maradhassanak, illetve ha el is kell hagyniuk a rendet, állami pénzen folytathassák tanulmányaikat.¹⁶¹ Valószínűleg nemcsak a fiatalok jövőbeli megél-

¹⁵⁶ TUHR, Kalazantinum. – Az 1920. máj 26-án készült összefoglaló szerint Halamka Gyula és Boharcsik Pál is aláírta a nyilatkozatot (A nyilatkozatot aláírt rendtagok ügyében lefolytatott tárgyalásoknak összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Teológiai hallgatók), azonban az előírt lelkigyakorlatokról készült igazoláson nem szerepel a nevük.

¹⁵⁷ HDKál, p. 22.

¹⁵⁸ Jelentés a studentátusról az 1918/19–1921/22 tanévekben: Kápt. 1922, p. 193–196.

¹⁵⁹ TUHR, Kalazantinum.

¹⁶⁰ Vö. BALANYI György, *Az elindulástól Trianonig*, in BALANYI–BIRÓ–TOMEK, *MPRT*, 172–173.

¹⁶¹ Szinger Kornél beszámolója a generálisnak, 1919. aug. 30.: Iratok, n° 22.

Schandl Miklós váci piarista házfőnök „a Nemzeti Tanács védelme alatt”. Agárdy Gyula piarista karikatúrája, 1918. nov. 1. (Agárdy Gyula karikatúragyűjteménye, 1915–1936: PMKL, Manuscripta nova [I.2.b], jelzet nélkül, n° 222.)

hetésének biztosítása húzódtott a rendfőnök ezen törekvése mögött, hanem a rend számára is próbálta így megmenteni a növendékeket, ameddig csak lehet. Vác esetében annyit sikerült elérnie, hogy a novíciusok a tanév végéig maradhattak. Hivatalosan azonban a noviciátust az államosítással megszüntették, a novíciusok ezentúl már csak az Ifjúmunkás Otthon lakóiként élhettek tovább az épületben.¹⁶² Más fiatalokat azonban itt nem költöztettek közéjük, így a noviciátus mindennapi élete úgy-ahogy folytatható volt.

A noviciátus helyiségei mellett természetesen az iskolát és a rendházat is államosították. Az államosítás következményeként Vácon is beköltözött a rendházba a direktórium által kinevezett világi gondnok, Csepregi Mihály.¹⁶³ Úgy tűnik azonban, hogy itt az új gondnok viszonylag lelkiismeretesen bánt az átvett javakkal. Egy érdekes esetről többen is megemlékeztek. A háztartással együtt átvett szakácsnő, hogy nehogy a Tanácsköztársaság javát szolgálja, elásta a rendház zsírkészletét. (A rossz ellátási körülmények között a zsír valóban kincset érhetett). Divényi Gyula piarista azonban észrevette fondorkodását, és a kommunista házgondnokkal együtt kiásatták a zsírt, és a szakácsnőt azonnal elbocsátotta. Markó Győző novícius az esetet pozitívan értékelte, mert a „hárpániának” csúfolt asszony-

¹⁶² A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 138.

¹⁶³ HDVác, p. 391. HDNov, p. 42.,

ságtól megszabadulva, javulni kezdett a rendház ellátása.¹⁶⁴

A váci direktórium április 22-re tűzte ki az egyházi pálya elhagyásáról és a Tanácsköztársaság szolgálatáról szóló nyilatkozat aláírásának határidejét. A váci piaristák nagyobbik része, Schandl Miklós házfőnökkel együtt viszonylag gyorsan az aláírás mellett döntött.¹⁶⁵ Az aláírók az új körülményekhez alkalmazkodva tovább taníthattak, de reverendájukat nem hordhatták tovább, és a keresztekett itt is levették a tantermek faláról.¹⁶⁶ A misézést a és közös imádságokat elhagyták, de a közös étkezésekre továbbra is összejöttek.¹⁶⁷

Walter János, a novíciusok magisztere és négy fiatal tanár: Dragos Mihály, Szűcs Lajos, Chura József és Agárdy Gyula azonban egységesen és tudatosan utasították vissza a nyilatkozatot.¹⁶⁸ Ők ezután nem taníthattak tovább az iskolában, majd május 9-én mindössze egy napot kaptak arra, hogy a rendházból is kiköltözzenek. Szobáikba két menekült tanítónőt, illetve egy Garami nevű agitátor házaspárt költöztetett be a direktórium. A kilakoltatott piaristák közül Walter János még aznap elutazott Budapesten keresztül családjához, a Tata melletti Dadra,¹⁶⁹ Agárdy és Dragos az alsóvárosi ferencesekhez költözött, Chura és Szűcs Lajos pedig egy kanonoknál, illetve az egyházmegyei Szt. József konviktusban kaptak szállást. Ellátásukat részben a Szent József konviktusból, részben Sebes Ferenc piarista Vácón élő szüleitől kapták.¹⁷⁰

Ezután ők miséztek a templomban a novíciusoknak és a diákoknak.¹⁷¹ Baksay Károly váci káptalani helynök már április 26-án megbízta Szűcs Lajost, hogy „a váci főgimnáziumba járó róm. kath. ifjúság hitoktatását [...] végezze és őket a szükséges lelkiasztorizációban is részesítse”.¹⁷² A tartományfőnökség azonban július végén a szintén latin-görög szakos, de idősebb Dragos Károlyt szánta gimnáziumi hittanárnak, így az ő kinevezését kérte a püspöktől, amely július 22-én meg is történt.¹⁷³ Időközben azonban mindkettőjük elhagyta Vácot, és ők is hazautaztak szüleikhez. A csehszlovákok által megszállt területről származó Chura és Agárdy azonban végig Vácott maradtak. Július közepén már csak ők miséztek a piarista templomban, illetve a Budapestről kilátogató Sebes Ferenc spirituális.¹⁷⁴

A váci piarista aláírók közül néhányan a tanítás folytatásán túl is tettek ellentmondásos dolgokat a proletárdiktatúra idején. Főként a váci születésű, magyarul szakos Divényi Gyula került látványosan jó kapcsolatba az új rendszerrel. Már az őszirózsás forradalom után őt választotta a váci alsópapság bizalmi embernek a helyi nemzeti tanácsba, ahol a népjóléti bizottság elnöke, valamint a propagandabizottság tagja lett. Ráadásul jó kapcsolata volt a Tanácsköztársaság alatt

¹⁶⁴ HDVác, p. 392. HDNov, p. 82.

¹⁶⁵ HDVác, p. 373.

¹⁶⁶ Vö. HDNov, p. 21. Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác.

¹⁶⁷ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 139.

¹⁶⁸ HDVác, p. 373. HDNov, p. 17.

¹⁶⁹ HDNov, p. 17; 392.

¹⁷⁰ HDVác, 393. HDNov, 20, 35. RÉVAI, I, 26-27.

¹⁷¹ HDNov, p. 34.

¹⁷² PMKL, Szűcs Lajos hagyatéka [IV.152].

¹⁷³ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 50 (1919/ 408).

¹⁷⁴ HDNov, p. 35.

működő direktórium egyik tagjával Klein Károly pénzügyi népbiztossal is, akinek fia az ő osztályába járt. Utóbbinak köszönhette, hogy 1919. április 1-én a Magyarországi Tanítók Szakszervezetének megalakuló váci csoportja elnökévé is megválasztották. Kapcsolatai révén azt is elérte, hogy a direktórium rendeletére átvegye az iskola igazgatását az addigi igazgatótól, Schandl Miklóstól. Végül pedig 1919 júliusában a direktórium őt választotta meg Vác város oktatásügye legfőbb irányítójának.¹⁷⁵

Divényi ambíciói már az őszirózsás forradalom után megmutakoztak. Az 1918. december 2-án tartott váci házigyűlésen Néder Edével együtt hibáztatták Schandl Miklós házfőnököt a rossz ellátásért, valamint azzal vádolták, hogy nyíltan támadta és kritizálja Szinger Kornél rendfőnököt. Schandl a támadás mögött – joggal – Divényi sértettségét látta, aki maga szeretett volna váci házfőnök és igazgató lenni „amit olyan biztosra vett, hogy a városban is elhíresztelte”. Divényit az ügy miatt akkor nyilvános bocsánatkérésre kötelezték.¹⁷⁶ A Tanácsköztársaság alatt tehát nyilván úgy érezte, hogy ha nem is a rendfőnök, hanem a direktórium segítségével, de mégis elérte a rég óhajtott tisztséget.

Mindezek után nem volt meglepő a rendkormány határozata, amikor 1919 augusztus 16-án nem vette vissza a rend tagjai közé Divényi Gyulát,¹⁷⁷ aki emiatt elhagyta Vácot, és Széchenyi Béla grófnál vállalt házitanítói állást. Azonban nem nyugodott bele a döntésbe, ezért amikor a vizitáció ügye Kanter Károly kezébe került, 1920 májusában hosszú memorandumot intézett a rendfőnökhöz, amelyben kifejtette saját álláspontját a váci eseményekben játszott szerepéről.

Ennek lényege az volt, hogy mindazt, amit tett csak a gimnázium, a noviciátus és a rendi vagyon megmentése érdekében tette. „Hogy az utca népe több ízben látott engem a városi direktórium tagjaival érintkezni azt a látszatot keltette, hogy én is közéjük tartozom.” – írta Divényi – „Nem kiálthattam nekik oda, és a homlokomra sem írhattam, hogy ne higgyetek a látszatnak. Fehérebb vagyok, mint a legvakmerőbb ellenforradalmár, de színészkednem kell, mert ebben a szerepben többet használhatok.”¹⁷⁸

Védekezése szerint igazgatóvá való kinevezése révén éppen hogy megmentette az iskolát attól, hogy az „idegen kézre jusson”. Ugyanis szerinte Schandl Miklóst mindenképpen leváltották volna, azért, mert Apáti György Vácon járva piszkosnak találta a gimnáziumot.¹⁷⁹ Ráadásul állítása szerint csak kifelé működött igazgatóként, valamint a tanulók tanulmányi és fegyelmi ügyeit intézte, az anyagiak megmaradtak Schandl kezében, akit ő továbbra is igazgatójának tartott. Ezen kívül Divényi még számos olyan esetet és helyzetet említett, amelyre őt a diktatúra idején kérték vagy utasították, de ő azokat elhárította. Nem írt újságcikkeket, nem ment a falvakba agitációs körútra, nem vezetett vegyes városi önképzőkört, nem

¹⁷⁵ Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác. Vö. *Vác története*, II, 421.

¹⁷⁶ PMKL, MRÚL, Házi gyűlések jegyzőkönyvei, 1918 ősz. HDNov, p. 7. Vö. KKA(V), 178 p., PMKL, MRÚL, Konz., 23. kötet, 28. ülés, 1919. jan. 8. Vö. RÉVAI, I, 26-30.

¹⁷⁷ A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

¹⁷⁸ Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác. Ld. még: „Érdemül felhozom, hogy ... én vállalkoztam arra a nehéz szerepre, hogy a rendház és gimnázium érdekeit megvédelmezzem”: Divényi Gyula visszavételi kérvénye, 1919. aug. 9.: uo.

¹⁷⁹ Ld. még: Zsigmond János korelnök igazolványa: KKA(V), 177.

semmisítette meg a régi tankönyveket, nem fogadott el sem likvidáló biztosságot, se nagyobb városi gimnáziumot, sem másféle fizetési állást. Ugyanakkor a keresztek levételének felelősségét Schandl Miklós igazgatóra hárította, és azt állította, hogy azért járta végig ez ügyben személyesen az osztályokat, „hogy az ifjakat a nagyobb veszedelemtől”, a kommunista Matejka János váci közoktatási népbiztos bosszújától megmentse, a diákok előtt tartott beszédeiben pedig – állítása szerint – „egyedül a munka szükségességét” hirdette. Memoranduma szerint minden erejével azon volt, hogy az alá nem író piaristák és a novíciusok a rendházban maradjanak, de Matejka „papgyűlölete”, valamint a novíciusok „hazavágyódása” miatt ez nem sikerült neki. „Vállaltam a veszélyes tojástáncot,” – írta „de ezért cserébe csak számkivetést kaptam jutalmul”.¹⁸⁰

Bár Divényi Gyula ellentmondásos váci tevékenységének megítélésénél tagadhatatlan tény, hogy az iskola piarista vezetés alatt maradt, és a négy kilakoltatott fiatal piaristán kívül továbbra is a piarista tanárok tanítottak, a rendkormány nem változtatott döntésén. Divényi szoros kapcsolatát a nemzeti tanács és a direktórium vezetőivel nem tartották érdemnek, a Vácon perbe fogott Matejka János népbiztost pedig nem Divényi fő ellenfelének, hanem inkább barátjának látták. Felrötták neki vezető szerepét a tanítók szakszervezetében, és felemlítették, hogy váci apácák vagyónának likvidálásakor kilépésre szólította fel őket.¹⁸¹ Végül hivatkoztak Baksay Károly váci káptalani helynök levelére is, aki szeptember 2-án Divényi Gyula, Néder Ede, Bán Márton és Bertalan István piaristák eltávolítását kérte Vácról, „bolsevista” vagy „feltűnően tüntető” magaviseletük miatt.¹⁸²

Kanter Károly apostoli vizitátor, 1920. augusztus végén azonban módosította a Szinger Kornél vezette rendkormány döntését. Divényit a veszprémi püspök joghatósága alá rendelte, mivel nevelőként akkor ott tartózkodott. Kéthetenkénti gyónást és más ájtatossági gyakorlatokat írt elő számára, engedélyezte neki a reverenda viselését, és adott esetben papi funkcióik ellátására is kötelezte. Divényi esetben tehát tulajdonképpen egy senki másnál elő nem forduló helyzet alakult ki: a rend keretein kívülre került, de papi pályáját, úgy látszik, nem adta fel. Ebben talán szerepet játszott az is, hogy Kanter Károly határozatát úgy folytatta, hogy később a veszprémi püspök tehet javaslatot a rendkormánynak Divényi visszavételét illetően. Bár ez a megfogalmazás nem írta elő a rendkormánynak, hogy mindenképp vegye vissza az eltávolított piaristát, a tartományfőnökség irattárában őrzött példányra ceruzával feljegyezték, hogy Divényi visszavétele a rendbe valószínűleg három-négy év múlva jöhet szóba.¹⁸³ Így Divényi Gyulát 1928-ban valóban visszavették a piaristák közé (mindaddig magántanár maradt a Széchenyi, majd a Csoma családnál), és Sátoraljaújhelyre helyezték, ahol 1933-ig, 61 éves korában bekövetkezett haláláig élt.¹⁸⁴

A váci örökfogadalmas tanárokhoz képest sokkal bizonytalanabb helyzetbe ke-

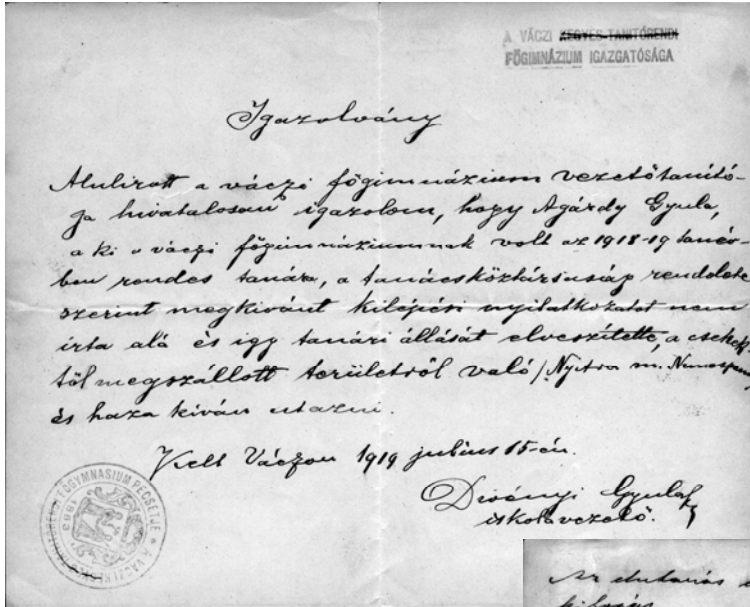
¹⁸⁰ Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác.

¹⁸¹ KKA(V), 178.

¹⁸² A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok. KKA(V), p. 178. Baksay Károly káptalani helynök levele, Vác, 1919. szept. 2.: TUHR, Vác.

¹⁸³ Az apostoli vizitátor határozata Divényi Gyula ügyében, 1920. aug. 14.: KKA(V)(Rf).

¹⁸⁴ LÉH, *Catalogus*, 91.

Divényi Gyula váci „iskolavezető” igazolása Agárdy Gyula elutazásához, hátlapján Apáthy Györgynek, a Vallásügyi Liquidáló Hivatal helyettes biztosának aláírásával, Vác–Budapest, 1919. júl. 15–16. (PMKL, Váci rendház levéltára, Régi levéltár [II.9.a.], Házfőnöki levelezés, 1919).

rültek a noviciátus növendékei, miután az intézményt névlegesen proletárkonviktussá alakították át. Ennek tavasszal még csak a noviciusok voltak a tagjai, akik immár „ifjú proletárként” a nyári szünidőig a házban maradhettek, így egyelőre esély volt arra, hogy a rendfőnökség növendékátmentő taktikája sikerrel járjon. A noviciusok mindennapjai azonban teljesen összezavarodtak.¹⁸⁵ Rendkívül nehezítette a helyzetüket, hogy előljárójuk, Walter János magiszter május 9-én kénytelen volt elhagyni Vácot, helyettese, Néder Ede promagiszter viszont ezzel párhuzamosan egyre nyíltabban foglalt állást a proletárdiktatúra mellett.

Utólag, a bukás után Néder Ede azzal próbálta menteni magatartását, hogy a noviciátust és a rendi vagyont akarta megmenteni. Magtartását szembeállította Walter Jánoséval, aki szerinte a nehéz körülmények között idő előtt távozott a noviciátusból, és cserben hagyta a rábízott noviciusokat. Walter János, hogy cáfolja a vádat, a noviciusokkal is leíratta az eseményeket, így a noviciátus Tanácsköztársaság alatti életéről, részletes leírást tartalmazó források is rendelkezésre állnak.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Vö. HDNov, p. 13–15.

¹⁸⁶ Walter János és a noviciusok beszámolóit Révai József másolta be az általa megkezdett noviciátusi krónikába, így maradtak fenn. Ld. Szentanúk, n° 16.

Bátori József novícius beszámolója szerint a növendékek egyértelműen kommunizmusellenesek voltak, Walter János pedig, amíg Vácott tartózkodott, azzal tartotta bennük a lelket, hogy a proletárdiktatúra előbb-utóbb mindenképp megbukik. A rendfőnök április 1-én és május 2-án kelt leveleiből¹⁸⁷ értesültek arról, hogy noviciátusban csak az év végéig maradhatnak, kollégistaként. A rendfőnök április 18-án engedélyezte, hogy a még gimnazista novíciusok, nyilvános tanulóként járjanak a gimnáziumi órákra. Az idősebbek azonban, akik a középiskolai tanulmányaikon már túl voltak, kénytelenek voltak a megszüntetett noviciátusi órák idejét más tevékenységgel kitölteni.¹⁸⁸

A novíciusok visszaemlékezése szerint Divényi Gyula személyesen is segített a noviciátus leltározásában a kiküldött likvidáló biztosnak.¹⁸⁹ Saját memoranduma szerint ezt is azért tette, „hogy azt ne idegenek végezzék”.¹⁹⁰ Matejka János népbiztos vallomása szerint Divényi kezdeményezte a direktóriumnál a noviciátus proletár-konviktussá alakítását. Ezt ő sem tagadta, sőt azt állította, hogy ezáltal akadályozta meg az intézmény árvaházzá alakítását és a novíciusok kilakoltatását.¹⁹¹ Ez egyébként máshol is hatékony stratégia volt. A budapesti jezsuiták Kongregációs Otthonában lakó egyetemisták például ugyanekkor szintén „proletár diákok otthonának” nevezték át intézményüket.¹⁹²

Húsvét táján (április közepén) már Néder Ede promagiszter is ellentmondásosan viselkedett. Egyik este, a novíciusok szobájába betérve a munkáshatalom kérdéseit kezdte feszegetni. Állítólag egyenesen a Vörös Hadseregbe lépés előnyeiről beszélt, és arról próbálta meggyőzni a fiatalokat, hogy jó katolikusként is lehet valaki kommunista, ráadásul, ha a visszaemlékezésnek hihetünk, kijelentette, hogy már ő sem pap, holott akkor még néhány nappal a hivatalos kilépési nyilatkozat aláírása előtt voltak. Zavaros eszmefuttatásának végül a magiszter megjelenése vetett véget. A promagiszter negatív pálfordulása természetesen jócskán felkavarta a novíciusok lelkét, egyikük, Liszka Jenő például a történetek hatására rögtön távozott a rendből.¹⁹³

Néder Ede április 22-én fejezte be promagiszteri működését, amikor a helybeli népbiztos gimnáziumi tanárnak nevezte ki (magyar-latin szakos volt). A házfőnök utasítást kért, hogy májusi tiszteletdíját milyen mértékben adja ki neki, de a rendfőnökségen ezt a választ írták a levélre: „Nem a mi jogkorunk.”¹⁹⁴

Walter János eközben azzal próbálkozott, hogy az új proletárkonviktus prefektusaként maradjon a rábizott novíciusok közelében. Ebben az ügyben a Matejka János helyi közoktatásügyi népbiztosnál is járt, aki nem tárgyalt vele, mivel a fő feltétele az aláírás lett volna, de a rendházban maradást állítólag így is megígérték neki.¹⁹⁵ Május 9-én azonban az alá nem író tanárokkal együtt neki is távoznia kel-

¹⁸⁷ Ld. Iratok, n° 3, 7.

¹⁸⁸ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 43 (szám nélkül).

¹⁸⁹ HDNov, p. 10-11.

¹⁹⁰ Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác.

¹⁹¹ Jegyzőkönyv Matejka János ügyében, Váci Fegyintézet, 1919. szept. 13.: TUHR, Vác. Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác. KKA(V), 179.

¹⁹² BERNHARD, *Emlékeim*, 12. BIKFALVI, *Tanácsköztársaság*, 38-39.

¹⁹³ HDNov, p. 12, 15.

¹⁹⁴ Schandl Miklós hf. levele, 1919. ápr. 30.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Vác/1919/363.

¹⁹⁵ HDNov, p. 98-99. Matejka János kihallgatásának kérdései, [1919. szept.]: TUHR, Vác.

Agárdy Gyula tanítványai segítségével visszahurcolódik a barátoktól a piarista rendházba, 1919 augusztus. (HDVác, p. 394, ahová a fényképet Révai József hf. ragasztotta be).

lett. Nem teljesen egyértelmű azonban, hogy a magiszter végül kapott-e kilakoltatási végzést. Ő maga csak azt említette, hogy gúnyosan már a pályaudvar vagonjait emlegették számára, mint ahol majd meghúzhatja magát.¹⁹⁶ Távozásának indokát inkább azzal magyarázta, hogy egy olyan házban, ahol a novíciusokat már a reverendaviselésről és a közös imádságról is le akarják szoktatni, nincs helye a magiszternek, így a nyomasztó légkör és az ellenséges környezet miatt kellett távoznia.¹⁹⁷ Távozásakor – érdekes módon – szóban Divényi Gyulára bízta a novíciusokat.¹⁹⁸ Miután május 9-én éjszaka Budapestre utazott (a pesti rendházban Balanyi Györgynél járt), dunántúli szülőfalujába, Dadra távozott, majd a tatai piarista rendházba költözött. Augusztusig a győri püspök felkérésére a Daddal szomszédos Szák, Szend és Kecskéd falvakban helyettesítette a letartóztatott plébánost.¹⁹⁹

A magiszter nélkül maradt novíciusokkal ezután többnyire senki sem foglalkozott. Divényi Gyula a két legidősebbet, Markó Győzöt és Bátori Józsefet bízta meg a többiek felügyeletével,²⁰⁰ akik birtokba vették a magiszter megüresedett szobáját.²⁰¹ Néder Ede viszont korábbi szobájából egy, a novíciátustól távolabb eső szobába költözött át.²⁰² Nem is törődött túl sokat a novíciusokkal, mindössze a reverendáikat próbálta beszédni tőlük, arra hivatkozva, hogy az értékes szövetért cse-

¹⁹⁶ Walter János levele, Vác, 1919. szept. 13.: Iratok, n° 25.

¹⁹⁷ HDNov, p. 101.

¹⁹⁸ HDNov, p. 75.

¹⁹⁹ HDNov, pp. 37, 50–52.

²⁰⁰ HDNov, p. 18.

²⁰¹ Néder Ede felelete a magiszter védőiratára, 1919. szept. 17.: TUHR, Vác.

²⁰² HDNov, p. 102.

rébe igyekszik nekik civil ruhákat szerezni, illetve, hogy ezt a direktórium rendelte el azért, hogy szegény gyerekeknek ruhát varrasson belőlük.²⁰³ Divényi Gyula szintén nem örült túlságosan annak, hogy a novíciusok továbbra is reverendában járnak, részt vesznek a szentmiséken, és közös imádságaikat is megtartják. Egyre gyakrabban próbálta meggyőzni a novíciusokat, hogy ne hívják fel magukra a külvilág figyelmét. Ők azonban önállóan is tovább folytatták ájtatosságukat, sőt a templomba is lejártak, ahol a kilakoltatott piaristák miséztek nekik.²⁰⁴

A tanévet Vácon is a szokásosnál korábban, június 12-én zárták be.²⁰⁵ Ezután még erőteljesebben merült fel a novíciusok épületből való távozása. Azok, akik nem a megszállt területekről származtak, hamarosan haza is tértek, többnyire vidéken élő szüleikhez, ahol viszonylagos nyugalomban tölthették el a nyár további részét.²⁰⁶ Többen azonban nem tudtak rögtön távozni, így őket nyáron már a Vörös Hadseregbe való besorozás fenyegette. A hat Vácon rekedt novícius közül egy még túl fiatal volt katonának, Huber József és Szedlák Rezső viszont jobbnak látták, ha maguk jelentkeznek a hadseregbe, ahol rokoni kapcsolataikat felhasználva elkerülhetik a frontszolgálatot. Számításuk valóban bevált, Pesten híradós kiképzésre küldték őket, és így a Tanácsköztársaság bukásáig elég jó ellátásban is részesültek. Egyedül a Budapesten, június 24-én lezajlott ellenforradalmi kísérlet kavarta fel kicsit katonatanuló életüket, de veszélyes helyzetbe ekkor sem kerültek.²⁰⁷

A besorozás leginkább Markó Győzöt fenyegette, aki a világháború idején már hadnagyként szolgált az olasz fronton. A háborúban azonban nemcsak katonai tapasztalatot, hanem ismételten kiújuló maláriát is szerzett, amely júliusban ledöntötte a lábáról. Az ekkor szerzett orvosi igazolással már nagyobb biztonságban érezhette magát.²⁰⁸ (Néder Ede szerint viszont csak szimulált, hogy bort és tanári kosztot kapjon.²⁰⁹) Szintén betegség miatt került el a sorozást Bálint István, Konrád György pedig alkalmatlannak bizonyult a katonai szolgálatra, így végül mindegyik novícius megmenekült a veszélyes frontszolgálattól. A hatalom szemében egyébként a gimnáziumban tovább tanító piaristák is potenciális vöröskatonáknak számítottak, mivel a nyilatkozat aláírásával hivatalosan világi személyekké váltak. A katonai szolgálatra azonban csak Bán Mártont és Rassovszky Kálmánt találták alkalmasnak, de ők „nélkülözhetetlen” állásokban elhelyezkedve, bebiztosították magukat a besorozás ellen. (Bán Márton az Irgalmasok váci kórházában dolgozott mint gyógyyszerész).²¹⁰

A novíciusok közül továbbra sem tudott hazatérni a családjához Kovács László, Konrád György és Markó Győző a csehszlovák illetve a szerb megszállás miatt. Kovács László végül Márianosztrán, pálos nagybátyjánál töltötte a nyarat, Konrád György pedig július 5-én mégis talált egy délvidékre induló vonatot.²¹¹ Egyedül Markó Győző nem tudta elhagyni a novíciátus épületét, bár Divényi folyamatosan

²⁰³ Vö. HDNov, p. 40.

²⁰⁴ HDNov, pp. 17-18, 34.

²⁰⁵ Néder Ede levele, Vác, 1919. szept. 17.: TUHR, Vác. HDNov, p. 47.

²⁰⁶ HDNov, p. 70-75.

²⁰⁷ HDNov, p. 48.

²⁰⁸ HDNov, p. 76.

²⁰⁹ Néder Ede levele, Vác, 1919. szept. 17.: TUHR, Vác.

²¹⁰ HDNov, p. 79.

²¹¹ HDNov, pp. 58, 83.

A váci piarista noviciátus 1920 nyarán (az 1919/1920 tanév végén). Felső sor: Kozáky István, Huber József, Pfléger Mihály, Petrovics Béla, Kovács László, Kiss István, Dax Gyula, Szedlák Rezső. Alsó sor: Wittenberger Domonkos, Nagy József, Bátori József, Mészáros János, Léh István promagiszter, Markó Győző, Végh Árpád, Konrád György, Weiner Ferenc. (Piarista Múzeum, Simonides-gyűjtemény, XVI/12).

unszolta erre. Júliusban megkísérelt Szobnál átjutni csehszlovák területekre, de a cseh katonák visszafordították. Ezután meglátogatta Kovács Lászlót Márianosztrán, július 16-án pedig Pesten a rendfőnökkel is találkozott. Beszámolójából tudjuk, hogy a váci ház élete a nyár további részében viszonylagos nyugalomban telt, az iskola épületébe viszont egy időre vörös katonák telepedtek be, a rendházba pedig, a már ott lakó tanítónők mellé, családotul beköltözött egy átképző tanfolyamot vezető tisztviselő is. Az utolsó novícius végül egészen augusztusig, a tanácsrendszer összeomlásáig a noviciátusban maradt. „Menjen már haza, nehogy mint utolsó szerzetes ödöngjön itt!” – mondta neki Divényi,²¹² aki utólag itt is másképp látta az eseményeket. Szerinte éppen a novíciusok hazavágyódása miatt nem lehetett egybetartani az intézményt.²¹³

A továbbra is a rendházban élő piarista tanárokat a nyár folyamán átképző tanfolyam látogatására kötelezték, ezt azonban már nem tudták befejezni a hamarosan bekövetkező román megszállás miatt. Augusztus 6-én Baintner Ernő ezredes vette át a város irányítását, majd augusztus 9-én bevonultak a román csapatok is. A helyi kommunista vezetőket sorban letartóztatták, és közülük tizet a román katonák augusztus 14-ről 15-re virradó éjszaka a Hétkápolna melletti ártéri erdőben (a hivatalos magyarázat szerint szökési kísérlet miatt) agyonlőtték. Egyedül Matejka János közoktatási népbiztos tudott megszökni nagy szerencsével, sebesülten, hogy később fogolycserével a Szovjetunióba kerüljön.²¹⁴

²¹² HDNov, p. 86-87.

²¹³ Divényi Gyula memoranduma, [1920. máj.]: TUHR, Vác.

²¹⁴ HDVác, p. 394. Ld. még: TIHANYI Ernő, *Váci mártírok, váci hóhérok 1919-ben*, Vác, 1963, 12-16. PETRI Edit, in *Vác története*, II, 433.

A Tanácsköztársaság bukása után a novíciusokat szinte azonnal visszahívták Vácra. A 21 novíciusból azonban hatan egészségi vagy családi okok miatt nem tértek vissza, így a rendi vezetés célja, a novíciusok átmentése végül csak részben járt sikerrel. Ráadásul a rendházon kívül töltött idő miatt a visszatérők korábbi novíciátusi éve is egyházjogilag érvénytelenné vált, így újra kellett kezdeniük a próbaévüket, ami egy évvel meghosszabbította képzésüket. Az 1918/1919-es évfolyam 15 újrakezdő tagjához pedig csak két új novícius csatlakozott.²¹⁵

Walter János augusztusban, amint lehetett, szintén visszasietett a noviciátusba, hogy a visszatérő novíciusokat fogadja. Helyzete azonban nem volt egyértelmű, részben Néder Ede miatt, aki azzal vádolta, hogy szükségtelenül hamar hagyta magára a novíciusokat. Így Walter János végül lemondott tisztségéről. Ezt a körülményekre való tekintettel a rendi kormánytanács is elfogadta, és Pestre helyezték teológiai tanárnak, de gyakorlati okokból egészen 1920 januárjáig kellett várnia utódja, Lőrincz Gábor megérkezésére Rózsahegyéről (Sátoraljaújhelyen keresztül).

Az új magiszter mellett a noviciátus majdnem teljesen új tanári kart is kapott. (Ekkor került Vácra promagiszternek az évtizedekig növendéknevelőként működő legendás Léh István is.)²¹⁶ Kanter Károly vizitációja nyomán pedig az új egyházi előírásoknak megfelelő változásokat is bevezették a noviciátus életébe, például megszüntették azt a gyakorlatot, hogy a novíciusok a gimnáziumban is hallgattak órákat.²¹⁷

Mivel Schandl Miklós házfőnök-igazgató is aláírta a nyilatkozatot, Kanter Károly utasítására le kellett váltani az előjárói tisztségről. Eredetileg Mátrai János nyitrai házfőnököt akarták kinevezni helyette, de mivel ő nem tudta elfoglalni új állomáshelyét, egy évig az idős Arányi Béla működött megbízott házfőnökként, majd 1920 nyarán a harmincas éveiben járó Révai Józsefet nevezték ki váci házfőnöknek, aki már a vizitátor szemében is megbízható embernek számított.²¹⁸

Divényi Gyula már 1919 augusztusában elhagyta Vácot, Néder Edét azonban csak némi huzavona után, 1919 októberében, pótmutációval helyezték el.²¹⁹ Mivel a konzisztórium i jegyzőkönyvek alapján úgy látszik, hogy a rendi vezetés tisztában volt Néder viselt dolgaival, ezért valóban felvetődik a kérdés, miért jártak el vele szemben ilyen visszafogottan. Végül – többek között a püspökség tiltakozásának hatására,²²⁰ Sátoraljaújhelyre a rendházba került át, ahol 1921-ben kilépett a piarista rendből.²²¹

Sajátságosan alakult Bán Márton természetrajz tanár ügye, akit esetleges elhelyezésének lehetősége rendkívül elkeserített, és több levélben könyörgött a rendi vezetésnek, hogy semmiképpen se távolítsák el Vácra, ahol az évek során saját pénzből fejlesztette a természetrajzi szertárat, és a helyi egyesületi életben is nagy lendülettel vett részt.²²² (Akkoriban piarista rendtagok tanári fizetésükkel maguk

²¹⁵ Jelentés a studentátusról az 1918/19–1921/22 tanévekben: Kápt. 1922, p. 180.

²¹⁶ HDNov, p. 106–108. Vö. LÉH, *Catalogus*, 229.

²¹⁷ HDNov, p. 109–113.

²¹⁸ KKAV(V), *Jegyzetfüzet*.

²¹⁹ Vö. HDNov, p. 107.

²²⁰ Baksay Károly váci káptalani helynök levele Szinger Kornélnak, 1919 szept. 2.: TUHR, Vác (1920/490).

²²¹ Vö. LÉH, *Catalogus*, 271.

²²² Bán Márton kérvénye és levele, 1919. aug. 9. (TUHR, Vác) és szept. 26. (Iratok, n° 26).

„A váci szovjetpiaristák”. Agárdy Gyula karikatúrái a nyilatkozatot aláíró váci piaristákról, 1919. július 21. (Agárdy Gy. karikatúragyűjteménye: PMKL, Manuscripta nova [I.2.b], jelzet nélkül, n° 223–232.) – A képek egyik fő komikumát az adta, hogy rajtuk a piaristák civil ruhában láthatók, amely nemcsak számukra, hanem más, hasonló helyzetbe került szerzetesek számára is teljesen szokatlan volt. „Sok humoros megjegyzés fűszerezte beszélgetésünket, hisz már különk is eléggé komikus látvánnyá tette a társaságot” – írta például Bernhard Zsigmond jezsuita. Az apáca főnöknök 1919 nagycsütörtökén tartott gyűlésén pedig a nővérek „a legkülönfélébb kosztümökben [...] barátnőiktől, jó hívektől kapott, rájuk nem szabott öltözetekben” jelentek meg, emiatt „a hangulat a szomorú körülmények ellenére is komikus és kedélyes volt” (NARD, *Emlékeim*, 27, 29-30).

1. Schandl Miklós házfőnök

gazdálkodtak, és gyakorlatilag arra költöttek, amire akarták, sokan például birtokot vásároltak belőle. Ehhez képest a szertár fejlesztése, valóban különleges tettek számíthatott.) Bán Márton ismerősei és barátai aláírási kampányt szerveztek szertartott tudósok megmentésére,²²³ aki végül Vácon maradhatott, annak ellenére, hogy a Tanácsköztársaság alatti világias viselkedése miatt (például a kor szokásaihoz képest botrányos módon szakállat növesztett) a püspökség részéről kezdetben azok közé sorolták, akiket nem szívesen látnak tovább a helyi egyházi életben.²²⁴ A szülők ezen kívül Bertalan István érdekében is hasonlóan sikeres aláírásgyűjtésbe kezdtek,²²⁵ ő azonban 1920-ban szintén kilépett a rendből.

A Tanácsköztársaság utóhullámai Vácott csak lassan csitultak el. A templom egyik toronykápolnájának oltárfelépítményében például 1921. június 4-én kommunista szórólapokat és könyveket találtak (Lenin, Buharin, Kautsky, Marx és Engels műveit, összesen 16 kötetet), amelyek a rendőrség érdeklődését is felkeltették. A hatóságok úgy vélték, egy oltárt csak egyházi személy használhatott rejtkehelynek. Révai József Divényire gyanakodott, aki szerinte a rendházba beköltöztetett tanítónőktől kaphatta a könyveket, amelyektől azután így igyekezett megszabadulni.²²⁶

²²³ Mihalik József levele orsz. múzeumi főfelügyelő levele, Bp., 1919. okt. 4.: TUHR, Vác. Váci Múzeum Egyesület elnöksége (Tragor Ignác, Inczedy József) levele, [1919. okt.]: uo.

²²⁴ A váci püspöki helynök levele Szinger Kornélnak, 1919. szept. 2.: TUHR, Vác.

²²⁵ A váci szülők, a Dalegyesület, a Zenekedvelők Egyesülete levele, 1919. szept. 25.: TUHR, Vác (1920/562).

²²⁶ HDVác, p. 385-388.

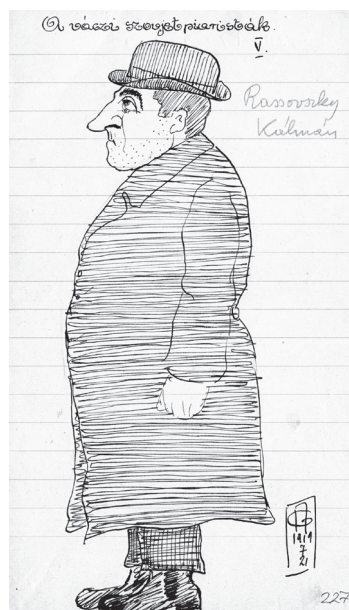
2. Zsigmond János

3. Divényi Gyula

4. Rozs Lajos

5. Rassovszky Kálmán

6. Pesovár Ambrus

7. Néder Ede

8. Bán Márton

9. Bertalan István

5.3. Magyaróvár

A Tanácsköztársaság „forgatókönyve” Magyaróváron is a többi házhoz hasonlóan zajlott, de az események tényleges alakulása a sajátos helyi körülmények szerint alakult. Az októberi forradalom rendszeréhez az itteni piaristák még „példásan” igazodtak: a vármegyeházán hűségesküt tettek a Nemzeti Tanács mellett, a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium rendeletének eleget téve pedig még a forradalmat méltató ünnepséget is tartottak a diákoknak.²²⁷ A Tanácsköztársaság által kért nyilatkozat aláírását azonban, közös megbeszélés után visszautasították, egyedül Dornyai Béla tett eleget a hatóságok felszólításának.²²⁸

A magyaróvári események jól illusztrálják, hogy a rendeletek tényleges végrehajtásánál mennyire meghatározó volt a helyi direktóriumok hozzáállása. A magyaróvári direktórium az aláírás megtagadása ellenére sem tiltotta ki a piaristákat az iskolából, sőt az órák előtti és utáni imádságokat és a hittanórákat is megtarthatták, csak a kötelező misére járást szüntették meg. Mindössze a népművelődési megbízott óráin nem imádkoztak a diákok, aki egyébként egy helybeli világi tanár, Király István lett. De a Király kinevezése előtti ideiglenes megbízottként működő Alszeghy Piroska polgári iskolai igazgató is jóindulatú volt a szerzetestanárokkal szemben. Így az iskolában legfeljebb a diákok lazuló fegyelme és diákmozgalmi szervezkedése jelentett csak némi változást.²²⁹

Bár az iskolát a nyári szünetben a katonaság foglalta el,²³⁰ a rendházba beköltözött a lakáshivatal, és más idegenek számára is át kellett adni szobákat, a piarista tanárok az épületben maradhattak. Az államosítás elméletileg megtörtént, gyakorlatilag azonban még a leltározásig sem jutottak el, így a Tanácsköztársaság bukásáig valamennyi vagyontárgy és felszerelés a helyén maradt.²³¹

A proletárdiktatúra után a rendkormányznak tehát egyedül Dornyai Béla ügyével kellett foglalkoznia. Az a vád merült fel ellene, hogy egy németújvári tanítónővel „intim viszonyban van, sőt ennek gyümölcse is van”. A vád azonban nem nyert igazolást, így nagyobb probléma nélkül visszavették a rendbe, csupán „szentgyakorlatokat” kellett végeznie, mert a győri püspök csak ezek után oldotta fel az aláírás után is folytatott misézés miatt beálló irregularitás alól.²³² Végül azonban Dornyai Béla 1921-ben mégis kilépett a rendből.²³³

²²⁷ HDMó, p. 267.

²²⁸ Kanter Károly jegyzeteiben Galambos Károly is aláíróként szerepel, más forrás azonban őt nem említi, ráadásul a Király István világi igazgató proletárdiktatúra alatti szerepét vizsgáló bizottságnak is tagja volt, amire egy aláíró piaristát nem valószínű, hogy felkértek volna. Vö. KKA(V), Jegyzetfüzet; HDMó, p. 271.

²²⁹ HDMó, p. 269.

²³⁰ Biró Imre házfőnök levele, Magyaróvár, 1919. aug. 22.: PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Magyaróvár/1919/szám nélkül.

²³¹ HDMó, p. 270.

²³² PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 60. ülés, 1919. szept. 1. Vö. HDMó, p. 271.

²³³ Vö. LÉH, *Catalogus*, 95.

5.4. Tata

Tata volt a másik olyan piarista rendház, amely testületileg ellenállt az aláírás kísértésének,²³⁴ a hatóságok azonban itt sokkal ellenségesebbnek bizonyultak, mint Magyaróváron. A helyi munkástanács már március 25-én kinevezett két közoktatásügyi népbiztost, Fűster Jenőt és Pitying József gimnáziumi tanárokat akik azonnal megkezdték a piarista gimnáziumi ügykezelés és tanítás ellenőrzését is.²³⁵ A gimnáziumot azonban akkor még egy ideig Magas Mihály piarista házfőnök-igazgató vezette. Csak május 24-én került sor az államosításra, és a piarista tanároknak akkor kellett távozniuk az iskolából.²³⁶

Júniusra a rendház lakói lélekben már az esetleges kilakoltatásra is felkészültek. Hogy a rendház vagyonát el ne kobozzák, Magas Mihály a pénzt és az élelmiszerkészletet szétosztotta a rendtagok között, mondván: „inkább mi fogyasszuk el, mint a kommunisták”. A Komárom vármegyei Művelődési Osztály igazgatósága többször követelte a rendházépületek átadását is, a házfőnök azonban ellenállt a kérésnek, arra hivatkozva, hogy arról csak a vallásügyi likvidáló biztossal hajlandó tárgyalni. Közben több tatai család is felajánlotta, hogy szükség esetén szívesen befogadja a piarista tanárokat, ha sor kerülne kilakoltatásukra.²³⁷

Tatán került sor a kevés letartóztatások egyikére. Állítólag néhány tanuló is szerepet játszott abban, hogy „lázadónak” nyilvánítsák tanárukat, Pusch Ödönt.²³⁸ A letartóztatás tényleges okát azonban nem ismerjük pontosan. Az eseménynél mindenestre jelen volt a Tatára „menekült” váci magiszter, Walter János is, ugyanis ő gyóntatta meg, mielőtt a hatóságok elvitték a rendházból.²³⁹ Hogy ilyen felkészülésre is volt még idő, arra enged következtetni, hogy a letartóztatás nem hirtelen történt, hanem előre számítani lehetett rá. Szinger Kornél arról számolt be, hogy Pusch Ödönhöz éjjel 11-kor érkeztek meg a fegyveres katonák, akikkel a frontot is megjáró paptanár heves vitatkozásba kezdett, mielőtt elvitték volna. Végül Pestre szállították, ahol a főrendiház pincéjében tartották fogva. Szinger szerint letartóztatásának oka az volt, hogy a helyi direktórium emberei Pusch Ödönben látták a tatai piaristák ellenállásának szellemi vezérét.²⁴⁰ Két nap múlva mindenesetre már szabadon engedték,²⁴¹ így lehet, hogy az egész akciót csak megfélemlítésnek szánták.

A Tanácsköztársaság bukása után a tatai piaristák augusztus 7-én vették vissza a gimnázium épületét Fűster Jenő „tatai főgimnáziumi vezető tanítótól”, augusztus 30-án pedig a tanévnyitó Veni Sanctén, ünnepélyes keretek között vitték vissza a

²³⁴ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 139.

²³⁵ Magas Mihály házfőnök levele, Tata, 1919. márc. 25.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Tata/1919/268.

²³⁶ HDTata, p. 123., BIRÓ I., *Forradalmak*, 294.

²³⁷ HDTata, pp. 123-124.

²³⁸ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 139.

²³⁹ HDNov, p. 52.

²⁴⁰ Szinger Kornél beszámolója az általános helynöknek, 1919. nov. 3.: FAP, II, pp. 133.

²⁴¹ HDTata, p. 123. p

tantermekbe a Tanácsköztársaság idején száműzött fészületeket.²⁴²

A keresztény szerzetesi eszményért bátran kiálló tatai ház példáját már a korabeli piaristák, így például Révai József is annak bizonyítékaként emlegették, hogy az „egyháziasabb léggör” és az „új szellemű vezetők” milyen erőt adhattak volna a rendnek a Tanácsköztársaság rendszerével szemben.²⁴³

5.5. Veszprém

1918/1919 telén a veszprémi piaristákra sem jártak jó idők. A piarista gimnáziumból november elején távozó katonai alakulatok után a város különböző épületeiből alig költöztek vissza saját iskolájukba 1919 január elején, a tüzelőhiány miatt február 13-tól kényszerzünetet kellett elrendelni.²⁴⁴ Mikor 1919 márciusában újrakezdődött a tanítás, a Tanácsköztársaság Veszprém Megyei Népbiztossága rögtön államosította az iskolát, április 4-én betiltotta a vallásoktatást, a hittanárt kitiltotta az iskolából, és a reverendában való tanítást is megtiltotta a tanároknak. A vallásoktatást Veszprémben is vasárnapi szónoklatokkal és templomi hittanórákkal próbálták pótolni.²⁴⁵ Április 15-től két napig ismét katonák, „vörös tengerészek” vették birtokukba az iskola épületét.²⁴⁶

Április végén Veszprémbe is megérkezett az aláírást követelő felszólítás a Közművelődési Népbiztosságtól. A rendház tagjai Russel Károly hittanár kivételével, 28-án közös megegyezéssel úgy döntöttek, hogy „jövünk biztosítás érdekében” mindenki aláírja a nyilatkozatot, köztük Kövesi Lajos házfőnök is, és ezt két nappal később meg is tették.²⁴⁷ A Privigyéről pár nappal később érkező ifj. Erdélyi József szintén csatlakozott az aláírókhoz.²⁴⁸ Kövesi állítólag Rott Nándor püspököt is megkérdezte, mitévők legyenek, a főpásztortól azonban nem kapott egyértelmű választ. Az aláírók később valamennyien a létbizonytalansággal és az iskola értékeinek mentésével magyarázták tettüket, legfeljebb annak súlyosságát ítélték meg különbözőképpen. Az alá író Russel Károly is a fenti indokokkal mentette rendtársait az apostoli vizitátor előtt.²⁴⁹

Az aláírás után a piaristák mindnyájan a rendházban maradhettek, de miután május a 13. és 15. közötti napokon megtörtént a rendház és a közös pénztár likvi-

²⁴² Jegyzőkönyv a tatai gimnázium átadásáról, 1919. aug. 7.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Tata/1919/szám nélkül. HDTata, p. 128.

²⁴³ HDNov, p. 96.

²⁴⁴ Kövesi Lajos házfőnök levele, Veszprém, 1919. jan. 11.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/60. HDVeszpr, pp. 383-384.

²⁴⁵ Russel Károly beszámolója, Veszprém, 1919. aug. 2.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/szám nélkül. HDVeszpr, p. 384.

²⁴⁶ HDVeszpr, p. 388

²⁴⁷ Kövesi Lajos hf. levele, Veszprém, 1919. ápr. 28.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/358. Russel Károly beszámolója, Veszprém, 1919. aug. 2.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/szám nélkül. A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok. A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 140.

²⁴⁸ Kövesi Lajos hf. levele, Veszprém, 1919. máj. 4.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/368.

²⁴⁹ KKA(V), Jegyzetfüzet

dálása, mindenki saját pénzéből fizette az ellátását.²⁵⁰ Mivel „világiként” a vár alatti Szent Anna kápolnát már nem tudták ellátni, Szinger Kornél azt javasolta a házfőnököknek, hogy adja az alakuló egyházközség gondozásába.²⁵¹ A várbeli piarista templomban azonban Russel Károly tovább végezte a szentmiséket és a templomi hitoktatást az ifjúság számára. Május 10-én erre írásos fölhatalmazást is kapott Rott Nándor püspöktől, július 23-án pedig a püspök hivatalosan is kinevezte a főgimnázium hittanárává és a templom gondnokává.²⁵²

A veszprémi házat külön rossz hírbe hozta Fáber Oszkár személyes látogatása 1919. július 13-án. A rendfőnök a vizitátornak írt jelentésében azonban felmenti a veszprémieket a vallásügyi likvidáló népbiztossal való szoros kapcsolat vádjá alól, rámutatva, hogy csak egykori iskolatársát, Pintér Ferencet látogatta meg, miközben hivatali útján Veszprémből Zircre tartott.²⁵³

A Tanácsköztársaság bukását követően, a rendtagok visszavételekor csak Barna Leander földrajz–történelem szakos tanár ügye bizonyult problematikusnak, aki a Közművelődési Tanács jelölésére Budapesten részt vett egy agitátorképző tanfolyamon. Azonban – Russel Károly szerint – ezt ő sem „kommunista lelkesedésből”, hanem kényszerűségből, „az úgynevezett közművelődési tanács jelöléséből” tette.²⁵⁴ Ezt látszik igazolni, hogy korábban őt is meghurcolták a kommunista hatóságok. Május 22-én azért jelentették föl a veszprémi gimnazisták szakszervezeti vezetői, mert azt nyilatkozta, hogy „ez a kormány úgysem él soká, jön az antant, s az eltörült érettségi is meg lesz tartva”. Szerencséjére azonban csak dorgálást kapott a vörös őrség épületében.²⁵⁵

A nyilatkozatot aláíró veszprémi házfőnök, Kövesi Lajos 1919. augusztus 15-én beadta lemondását,²⁵⁶ amit azonban a rendfőnökség nem fogadott el, így még egy évig tisztségében maradt. Utódjául 1920-ban először Révai Józsefet szemelték ki, aki azonban fiatal korára hivatkozva nem akarta elvállalni a veszprémi ház vezetését. Így 1920/1921-ben Wagner Lajos lett az új házfőnök, akitől egy év múlva Pusich Ödön vette át a ház irányítását.²⁵⁷

²⁵⁰ Kövesi Lajos hf. levele, Veszprém, 1919. máj. 18.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/375. HDVeszpr, p. 390-391. – Májusban és júniusban fejenként 150 koronát fizettek, júliusban 420 koronát a magánvizsgák díjából (Russel Károly hittanárnak ezt elengedték), augusztusra pedig 600 koronát: Russel Károly beszámolója, Veszprém, 1919. aug. 2.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/szám nélkül.

²⁵¹ Kövesi Lajos hf. levele, Veszprém, 1919. ápr. 28.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/358.

²⁵² Kránitz Kálmán segédpüspök kinevező levele, Veszprém, 1919. júl. 23.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Egyháziak/1919/408. Russel Károly beszámolója, Veszprém, 1919. aug. 2.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Veszprém/1919/szám nélkül. HDVeszpr, pp. 389-390.

²⁵³ HDVeszpr, p. 393. A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 140.

²⁵⁴ Russel Károly jelentése, Veszprém, 1919. aug. 28.: TUHR, Veszprém. A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

²⁵⁵ GUTHEIL, *Kommunisták Veszprémben*, máj. 22.

²⁵⁶ Kövesi Lajos hf. lemondási kérelme, 1919. aug. 15.: TUHR, Veszprém.

²⁵⁷ Szinger Kornél az áthelyezésekről: KKA(V), 107–109.

5.6. Nagykanizsa

1918 őszén Nagykanizsán is egyre jobban érezhetővé vált a háborús vereség és a forradalmi hangulat hatása. A piaristák helyzetét az is befolyásolhatta, hogy a régi rendházi és iskolai épület állapota katasztrofális volt. Az intézmények áthelyezése a helyi honvédlaktanyába már 1904 óta húzódott, és az építkezés megkezdését a háború tovább késleltette.²⁵⁸ A tanítók szakszervezetébe öten már a rendfőnök állásfoglalása előtt beléptek, míg a többiek megvárták annak megérkezését. Szabó Mihály pedig a szakszervezet bizalmából a munkástanácsnak is tagja lett, és aktívan bekapcsolódott annak tevékenységébe. A helyi viszonyok feszültségét jelzi, hogy Eberhardt Bélát és Molnár Kálmánt a helyi munkástanács ellenforradalmi tevékenység miatt feljelentette a kormánybiztosnál, aki azonban március 19-én kihallgatás után felmentette őket a vád alól.²⁵⁹

A proletárforradalom kitörése utáni rendeletek is megosztották a rendházat. „A rendünkre és a rendtagokra vonatkozó kormányrendelet nagyon vegyes érzelmeket váltott ki bennünk. Társházunk egy része örömmel vette a határozatot, másik része tele van aggodalommal a jövőt illetően” – írta Horváth György házfőnök április 7-én. Ő maga úgy készült föl a jövőre, hogy még a leltározás előtt eladta a rendház állatait és terményeit, hogy így augusztus végéig gondoskodhasson a rendtagok megélhetéséről.²⁶⁰

A hitoktatást a Tanácskormány rendeletét követve április 3-án fejezték be, attól kezdve Lukács József hittanár „polgári erkölcsant” tanított a hittanórákon.²⁶¹ A paptanárok egy idő múlva itt is reverenda nélkül jártak az iskolába, és szintén sor került az iskola épületeinek és felszerelésének államosítására.

A szokásos nyilatkozat aláírására május 15-én szólították fel a paptanárokat. A kanizsai rendtagok többsége, a házfőnököt is beleértve május 30-án döntött az aláírás mellett.²⁶² A Tanácsköztársaság bukása után a provinciálisnak küldött visszavételi kérelmeikben és a későbbi vizitáció során, az ország más részein élő aláírt rendtaghoz hasonlóan, cselekedetüket a létbizonytalansággal,²⁶³ az iskola megmentésére törekvéssel és informálatlanságukkal magyarázták.²⁶⁴

Azonban Kanizsán sem mindenki írta alá a nyilatkozatot. Egyikük a matematika és fizika szakos Eberhardt Béla volt, akinek emiatt hamarosan távoznia kellett a tanári karból és a rendházból is.²⁶⁵ A proletárdiktatúra összeomlásáig a városban élő barátainál húzta meg magát. Mivel az iskolában a rendeleteknek megfelelően a

²⁵⁸ Horváth György ig. levele, 1919. márc. 9.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykanizsa/1919/225.

²⁵⁹ HDNka, p. 127. – Jegyzőkönyv a nagykanizsai főgimn. tanári karának rendkívüli értekezletéről, 1919. szept. 19.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁶⁰ Horváth György hf. levele, 1919. ápr. 7.: PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Nagykanizsa/1919/310.

²⁶¹ Uo.

²⁶² Horváth György hf. levele, Nagykanizsa, 1919. jún. 15.: Iratok, n° 11. HDNka, p. 127.

²⁶³ KKAV(V), Jegyzetfüzet

²⁶⁴ Vö. Horváth György, Molnár Kálmán, Szabó Mihály, Sáfrány Károly, Hársing István visszavételi kérvényei, Nagykanizsa, 1919. aug. 12–16.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁶⁵ Vö. Jegyzőkönyv a nagykanizsai főgimn. tanári karának rendkívüli értekezletéről, 1919. szept. 19.: TUHR, Nagykanizsa.

hittantanítás megszűnt, áthidaló megoldásként a rendfőnök őt javasolta a vespéremi püspök számára, hogy a kanizsai diákok templomi hitoktatását vezesse. Bár Eberhardt kinevezése július 22-én meg is történt, a tisztség betöltésére már nem jutott ideje.²⁶⁶ A másik alá nem író, Madarász Pál már korábban vidékre (saját balatonarácsi birtokára) távozott,²⁶⁷ az utána küldött felszólításra pedig, hogy vajon akar-e a Tanácsköztársaság szolgálatában tanítani, egyértelműen nemmel válaszolt.²⁶⁸

Az aláírók javára írható – ők is szívesen hivatkoztak rá – hogy a rendházat nem akarták elhagyni, és a közös életet is fenntartották. Az aláírásért cserébe kapott állami fizetéseiből közös pénztárt adtak össze, a háztartás és ételmezés vezetésére pedig Hársing Istvánt választották maguk közül.²⁶⁹ A rendház tagjainak többsége tehát, immár hivatalosan állami alkalmazottként, de nagyrészt ugyanazt az életet folytatta, és úgy tanított, ahogy addig, legfeljebb időnként átképző tanfolyamra kellett járnia.

Az addigi igazgató és házfőnök, a betegeskedő Horváth György leváltása után, július 20. körül Keszthelyre távozott, ahol állami alkalmazást kért az akkorra szintén államosított premontrei gimnáziumban, mert így nővérénél lakhatott, aki betegségében gondoskodott róla.²⁷⁰ Augusztus elején azonban visszatért Kanizsára, és a hónap végén véglegesen felmentését kérte megbízatása alól.²⁷¹ Ezt meg is kapta, de akkor már súlyos beteg volt, és október 21-én meg is halt.²⁷²

A hivatalosan megszüntetett rendház tehát úgy-ahogy fennmaradt, az iskolában pedig ugyanazok a tanárok folytatták az oktatást, mint korábban. Az épületek likvidálása itt is csak a leltározásig jutott, így az épület berendezéseit itt sikerült egyben tartani a Tanácsköztársaság bukásáig. Csak néhány szobát foglaltak le májusban a lividálást végrehajtó számvizsgáló és felesége, valamint a csáktornyai tanítóképző kiutasított személyzete számára.²⁷³ Júniusban két proletárcsaládot akartak beköltöztetni a távollevő Farkas József és a rendházból elűzött Eberhardt Béla szobáiba, de mivel előbbi szomszédja, Molnár Kálmán attól tartott, hogy „a proletár család gyermekei zajt csapnak, kellemetlenséget, rendetlenséget, stb. okoznak neki”, maga foglalta el a szobát.²⁷⁴

Néhány körülmény és egyéni botrány azonban lehetetlenné tette, hogy a kanizsai piaristák nagyobb feszültség és botrány nélkül vészelhessék át a diktatúra időszakát. Már a diákok kisebb bonyodalmat okoztak, amikor, élve a forradalmi vezetés által felkínált lehetőséggel, saját szakszervezetet alakítottak és, ugyan csekély eredménnyel, de annál szorgalmasabban ostromolták a helyi direktóriumot a nekik

²⁶⁶ PMKL, MRŰL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 48-50 (1919/402, 408). HDNka, p. 129.

²⁶⁷ Horváth György házfőnök jelentései, Nagykanizsa, 1919. jún. 15. és aug. 10-12.: Iratok, n° 11 és 16.

²⁶⁸ Jegyzőkönyv a nagykanizsai főgimn. tanári karának rendkívüli értekezletéről, 1919. szept. 19.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁶⁹ Horváth György házfőnök jelentése, Nagykanizsa, 1919. aug. 10-12.: Iratok, n° 16.

²⁷⁰ Horváth György házfőnök jelentése, Nagykanizsa, 1919. aug. 10-12.: Iratok, n° 16.

²⁷¹ HDNka, p. 129.

²⁷² LÉH, *Catalogus*, 159.

²⁷³ HDNka, p. 128.

²⁷⁴ Farkas József levele, Nemesvid, 1919. szept. 18.: PMKL, MRŰL, Iktatott iratok, Nagykanizsa/1919/523.

nem tetsző tanári intézkedésekkel kapcsolatban. A diákszakszervezet létrejötténél sokkal komolyabb problémát jelentett, hogy Szabó Mihály történelemtanár is nagy aktivitással vett részt annak létrehozásában és ellentmondásos tevékenységében.²⁷⁵

Szabó Mihály a Tanácsköztársaság előtt és alatt a tanári kar „bizalmi férfia” volt a tanítók szakszervezetében, és a szakszervezet bizalmából a munkástanácsnak is tagja lett. Az augusztus 19-én tartott gimnáziumi tanári értekezleten igen negatívan jellemezték viselkedését. Aktív szakszervezeti- és munkástanács-tag volt, vidéki szervezőkörútra pedig csak kocsi hiányában nem tudott elmenni. A proletárdiktatúra idején több előadást is tartott „kommunista szellemben”. Egyszer az „arénában” a házasság intézményéről beszélt, március 29-én pedig azt fejtegette a gimnázium diáksága előtt, hogy „a magyar nép sohasem tudott megbékélni a királysággal”. „Történelemtanár létére a nemzetköziség híve” – fakadt ki a jegyzőkönyv írója. Nemcsak a hittanórákat, hanem a latint és a történelmet is „szociológiai oktatásra” használta fel. Diákjait a Vörös Hadseregbe belépésre buzdította, sőt állítólag ő is besoroztatta magát, hogy utána két napig katonai egyenruhában járkalhasson, majd felmentését kérte. Miután nyáron Budapesten járt egy agitátorképző tanfolyamon, állítólag ilyen kijelentéseket tett: „Vörösebbnek érzem magamat, mint voltam.”²⁷⁶

Így nem csoda, hogy a város kommunista ellenes oldala rossz véleménnyel volt Szabó Mihályról. A Tanácsköztársaság bukása után, augusztus 12-én le is tartóztatták,²⁷⁷ majd a nagykanizsai törvényszék perbe fogta. A per során azzal vádolták, hogy a diákokat Vörös Hadseregbe buzdította, sőt kényszerítette. A törvényszék október 30-án bizonyíték hiányában felmentette az izgatás vádjá alól, és bár megálapította, hogy viselkedése nem volt paptanárhoz méltó, ennek elbírálását a piarista rendre bízta.²⁷⁸ Ennek ellenére Zala megye alispánja közvetlenül a bírósági ítélet után a „nyugtalanság” és „közéletlenség” elkerülése érdekében ismét letartóztatta, és Zalaegerszegre internálta, ahonnan csak 1920 áprilisában szabadult.²⁷⁹

Szabó Mihály ilyen körülmények között hiába kérvényezte a rendbe való visszavételét 1919. augusztus 15-én (egyenesen a börtönből), a Szinger Kornél vezette rendkormány nem tett eleget kérésének,²⁸⁰ ismételt tiltakozása és perrel való fe-

²⁷⁵ HDNka, p. 128.

²⁷⁶ Jegyzőkönyv a nagykanizsai főgimnázium tanári karának tartott rendkívüli értekezletéről, 1919 szept. 19.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁷⁷ Horváth György házfőnök jelentése, Nagykanizsa, 1919. aug. 10-12.: Iratok, n° 16. Szabó Mihály levele, Nagykanizsa, 1919. aug. 15.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁷⁸ A nagykanizsai törvényszék ítélete Földes Miklós és társai ügyében, 1919. okt. 30.: TUH, Nagykanizsa. – Az ítélet alapján A Vallás- és Közoktatásügyi minisztérium december 11-én külön levélben kérte a rendfőnököt, hogy folytasson eljárást Szabó Mihály és Sáfrány Károly ellen (TUHR, Nagykanizsa), de ez nem történt meg, mert a konzisztórium már nem tekintette őket a rend tagjainak.

²⁷⁹ Zala vármegye alispánja jelentése Szabó Mihály és Sáfrány Károly őrizetbe vételéről, 1919. nov. 11. TUHR, Nagykanizsa. Szabó Mihály levele Szinger Kornélnak, Nagykanizsa, [1920. ápr. 17.]: TUHR, Nagykanizsa.

²⁸⁰ A rendi kormánytanács üléseinek összefoglaló kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

Sáfány Károly. Becske Adolf fényképész felvétele, Veszprém, 1895. (Piarista Múzeum, Simonides-gyűjtemény, XXXVII/11.)

nyezetőzése után sem.²⁸¹ Félreállításáért az új házfőnököt, Eberhardt Bélát okolta, aki szerinte „spiritus diabolusként” a törvényszéken és a rendkormánynál is ellene vallott, és ezzel „testvérgyilkossá” lett.²⁸² Végül ő is ügyvédje révén vitatta az aláírt nyilatkozat egyházi érvényességét, valamint elmaradt hónapi illetményét kérte a rendtől.²⁸³

Hasonlóképpen járt Sáfány Károly is, aki a proletárdiktatúra nagykanizsai eseményeinek talán legkülönösebb és legellentmondásosabb figurája volt. Olyannyira „vörösnek” bizonyult, hogy az 1970-es években a kommunizmus Zala megyei hőseit összegyűjteni hivatott kötetbe is be akarták válogatni életrajzát.²⁸⁴ Történetét jobban megvizsgálva azonban a meggyőződéses kommunista helyett inkább egy külön, összeférhetetlen, a szokásos elvektől eltérően, néha zavarosan gondolkodó, magányos és sértődékeny tudós ember portréja rajzolódik ki előttünk.

A Torontál megyei Törökbecséről származott, nagy örömet lelte a különböző idegen, főleg az antik és keleti nyelvek tanulmányozásában. Kiválóan tudott többek

²⁸¹ Vö. PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 102. ülés, 1920. ápr. 28.

²⁸² Szabó Mihály levele visszavétele tárgyában, [1920. ápr. 17.]: TUHR, Nagykanizsa.

²⁸³ Domján Lajos ügyvéd levelei a rendfőnöknek, Nagykanizsa, 1920 máj. 1., jún. 16.: TUHR, Nagykanizsa. Szabó Mihály levele, Nagykanizsa, 1920. júl. 17.: uo.

²⁸⁴ Vö. BODNÁR, Sáfány.

között törökül is. Szerteágazó nyelvtudásának a diákság körében talán kevésbé vette hasznát, annál inkább nemzetközi baráti körében. Azonban nemcsak a nyelvet, hanem a különböző filozófiai és ideológiai rendszereket is szívesen tanulmányozta. Barátai között előfordultak szocialista és talán kommunista érzelmű emberek is.²⁸⁵

1919. március 16-én beszédet mondott a nagykanizsai tanítók szakszervezetének alakuló ülésén. Ebben arra szólította fel a hallgatóságot, hogy ne gyanakodva, hanem bizalommal nézzenek a papokra, akik éppenséggel csak a korábbi államhatalom nyomására kényszerültek a nép butítására, és most végre felszabadulva építhetik a jövőt. Nem tudjuk, Sáfrány meggyőződésből, félelemből vagy taktikai megfontolásokból mondta-e el beszédét, kommunista oldalon mindenesetre akkora sikere lett a „megtérő” paptanárnak, hogy a *Zala* című újságban is leközlötték szavait.²⁸⁶

Ettől kezdve a tanári karban egyes visszaemlékezések szerint amúgy sem túl népszerű Sáfrányt egyre rosszabb szemmel nézték. Tanártársai szerint a proletárdiktatúra vezetői „különleges állást” szántak neki, „bár maga a marxista kommunizmusnak nem híve, a Saint Simon és Lassalle-féle szocializmusnak barátja, mert előadásaiban is folyton ezekre és társaikra hivatkozik”. A Tanácsköztársaság idején több beszédet és előadást tartott, például a „Haladás” szabadgondolkodó egyesületben, valamint a tanárok átképző tanfolyamán. Az előadások tartalmát nem ismerjük, de úgy látszik, hogy Sáfrány nem kimondottan kommunista propagandát fejtett ki, hanem elméletileg, filozófiai értelemben kritizálta a vallást és az egyházat, például azt hirdette, hogy „szocializmus = vallás, s miként a szocializmus, a vallás sem tanítható”.²⁸⁷ Ő maga később úgy értékelt, hogy előadásaiban csupán pacifista alapon bírálta az akkor szokásos történelemtanítás módszertanát, illetve egyenesen a marxizmust bírálta keresztény alapokon.²⁸⁸

Mindenesetre a nagykanizsai törvényszék október 30-án Sáfrány előadásait nem találta izgatónak, és bűncselekményt nem állapított meg, csupán azt, hogy „mint pap és tanár a kommunizmus érdekében közreműködött” és ezzel „súlyosan vétett a papi és tanári osztály ellen”.²⁸⁹ Ez volt a véleménye Rott Nándor veszprémi püspöknek is, aki már október 1-én követelte Sáfrány eltávolítását egyházmegyéjéből.²⁹⁰ A bíróság felmentő ítélete ellenére azonban az alispán Sáfrányt is elfogatta október 30-án, a bíróságról kijövet, és a zalaegerszegi internálótáborba szállította.²⁹¹ Ügyvédje, Rothschild Béla december 24-én kiszabadításához kérte a rendkormány közbenjárását. Ugyanakkor kérte védelem rendből való elbocsátásának felülvizsgálatát is, arra hivatkozva, hogy Sáfrány szakszervezeti beszéde csak

²⁸⁵ PMKL, MRÚL, Kegyeletes életrajzok, 1930-1936.

²⁸⁶ Ld. Iratok, n° 27a.

²⁸⁷ Jegyzőkönyv a nagykanizsai főgimnázium tanári karának rendkívüli értekezletéről, 1919 szept. 19.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁸⁸ Sáfrány Károly levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Nagykanizsa, 1920. ápr. 19.: Iratok, n° 27b.

²⁸⁹ A nagykanizsai törvényszék határozata Földes Miklós és társai ügyében, 1919. okt. 30.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁹⁰ Rott Nándor Szinger Kornélnak, Veszprém, 1919. okt. 1.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁹¹ BODNÁR, Sáfrány. Vö. Zala vármegye alispánja jelentése Szabó Mihály és Sáfrány Károly őrizetbe vételéről, 1919. nov. 11. TUHR, Nagykanizsa.

taktikai fogás volt, amellyel a papellenes tagokkal szemben védte a piaristákat, tanfolyami előadásaiiban pedig éppenséggel „a hit és a kereszténység igazságáért szállt síkra”²⁹².

A rendkormány azonban az ügyvéd kérését azzal utasította vissza, hogy Sáfrány Károlyt nem elbocsátották, hanem önként hagyta el a rendet.²⁹³

Kiszabadulása után Sáfrány is több levélben tiltakozott a határozat ellen: félreértésről beszélt, majd egyre erőteljesebb és gúnyosabb hangvételben követelte az ellene szóló bizonyítékok ismertetését. Felrótta, hogy ügyében meg sem hallgatták, és úgy látta, a törvényszék felmentő ítélete is mellette szól. Sorsáért irigyeit okolta, saját 1919-es működését pedig kommunista ellenesnek tartotta. Szinger Kornél és a rendkormány épp ellenkezőleg látta a dolgot. A Sáfrány visszavétele elleni érvek között szerepelt „cinikus fölfogása és tanítása”, egy korábbi, Zoláról szóló botrányos cikke, és az, hogy nyugdíjogosultként nem volt szükséges aláírnia a laicizálási nyilatkozatot. Végül Sáfrány utolsó, 1920. május 10-én kelt, meglehetősen gúnyos hangvételű levelében lemondott arról, hogy békés úton megegyezésre jusson volt elöljáróival. Véleménye szerint csak az ellene irányuló, korábban kialakult rosszindulat áldozata lett.²⁹⁴

Sáfrány személyiségét jól jellemzi az 1919. szeptember 10-én, a nagykanizsai gimnáziumban tartott igazoló értekezleten előadott védekezésének stílusa. Ebben többek között kijelentette, hogy mindig „Krisztus vallását” hirdette az evangélium alapján, amelyet rajta kívül „legfeljebb 40 ember értett meg”. Felszólalását természetesen a tanári kar „hangos tiltakozása” kísérte.²⁹⁵

Kanter Károly apostoli vizitátor, annak ellenére, hogy Sáfrány ekkor már jogilag nem volt a rend tagja, elbeszélgetett vele, de végeredményben ő is hasonló benyomást szerzett, mint a Szinger Kornél vezette konzisztórium. „Sokat olvasott összevissza, ezek hatása alatt majd ide, majd oda hajlott. Ítéloképessége minimális, de önmaga felőli képzelődése maximális. Veszélyes az ifjúságra főleg” – jegyezte föl.²⁹⁶

Sáfrány Károly további életéről keveset tudunk. A *Zala* című politikai napilap 1921. június 29-én arról számolt be, hogy magántanítónak helyezkedett el egy Budapest környéki orvos családjánál, ahol később az olasz misszió ott vendégeskedő tisztjei felfedezték szerteágazó idegennyelv-ismeretét, és ennek köszönhetően 1921 tavaszán Viktor Emánuel olasz király kinevezte a milánói királyi könyvtár igazgatójának.²⁹⁷ A hír azonban aligha volt igaz. Sáfrány továbbra is magántanításból éldegélt, komoly nélkülözések közepette. Gazdag könyvtárát is kénytelen volt pénzzé tenni. Ebből a célból nyomtatta ki 1921 februárjában Nagykanizsán 5297 kötetes gyűjteményének katalógusát, amelyben – saját előszava szerint – „megtalálhatók a filozófia, erkölcs, társadalomtudományok és a művelődéstörténet leghí-

²⁹² Rothschild Béla ügyvéd levele a rendfőnöknek, Nagykanizsa, 1919. dec. 24.: TUHR, Nagykanizsa.

²⁹³ Szinger Kornél rendfőnök levele Rothschild Bélának, 1920. jan. 15.: PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 92. füzet, pp. 57-58 (1920/6).

²⁹⁴ Sáfrány Károly levelei Szinger Kornélnek, 1919. ápr. 19., máj. 10.: Iratok, n° 27b-c.

²⁹⁵ A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

²⁹⁶ KKAV(V), Jegyzetfüzet.

²⁹⁷ Zala, 1921. jún. 28. Ld. Iratok, n° 27d.

resebb reprezentánsai, csakúgy, mint a világirodalom hallhatatlan mesterművei eredeti nyelven”.²⁹⁸ 1930-ban a Bihar megyei Sarkadon lakott szegényes körülmények között, és magántanításból élt, majd – miután tanítványai elfogytak – a Rácz Pál sarkadi plébános az elhagyottak menhelyére helyezte. 1931 tavaszától Rácz és Kornis Gyula (Sáfrány tanítványa) kérésére Sebes Ferenc piarista rendfőnök pénzzel támogatta, majd októberben visszavette a rendbe, és a budai Manrézában végzett lelkigyakorlat után a sátoraljaújhelyi rendházba helyezte.²⁹⁹ Ekkor Sáfrány már 67 éves volt. Utolsó három évét így nyugdíjas piaristaként, a sátoraljaújhelyi rendházban töltötte.³⁰⁰

A harmadik kanizsai botrányokozó Balogh Sándor volt, aki talán a zavaros forradalmi helyzet által befolyásolva, 1919 júliusában formális kilépési nyilatkozatot tett, és megházasodott. Ennek ellenére, valószínűleg immár feleségével együtt, továbbra is a rendházban lakott, és még a proletárforradalom bukása után sem akart kiköltözni, lakásgondokra hivatkozva.³⁰¹ A tanári kar vizsgálata szerint a kommunista rendszer tevékeny résztvevője volt, aki annak idején személyes anyagi érdekeltségéből a rendházi vagyon felosztását is szorgalmazta.³⁰²

A Tanácsköztársaság idején szintén „exponált” helyzetbe került Lukács József hittanár, aki a nyilatkozat aláírása ellenére teljes nyugalommal látta el papi funkcióit. 1919. június 10-én a rendfőnök elbocsátotta a rendből, de azzal a különös föltétellel, hogy „rendünk állapotának változásával” lehetősége van visszatérni.³⁰³ Így azután nyáron már a házon kívül tartózkodott, de végül augusztusban a házfőnök többszöri felszólítására visszatért Nagykanizsára.³⁰⁴ Aláírt nyilatkozatát állítólag még a Tanácsköztársaság idején igyekezett visszakérni, és ezzel mintegy visszavonni, ez azonban neki sem sikerült.³⁰⁵ A kanizsai hittanár szintén ellentmondásos személyiségnek tűnik, Horváth György kiismerhetetlen emberként jellemezte,³⁰⁶ Eberhardt Béla szerint pedig „a szülők és tanítványai annyira kimutatták iránta ellenszenvüket, hogy teljesen lehetetlen lett”, augusztusban már nem mert a városban tartózkodni.³⁰⁷ Az iskolai tanítást sem folytatta a Tanácsköztársaság után, hanem a Jankovich Béla egykori (1913–1917) kultuszminiszter családjához szegődött

²⁹⁸ *Katalog der Bibliothek des Gymnasiallehrers Karl Sáfrány*, Nagykanizsa, 1921. (Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtára, P 23/6/18). Vö. BODNÁR, Sáfrány.

²⁹⁹ PMKL, MRÚL, Iktatott iratok Magánosok/1931/221, 507, 955, 1049 (Sárkány K. kérvénye, 1919. szept. 26.), 1131. PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 92. füzet (1920/955, 1131). HDSaúh, p. 273.

³⁰⁰ PMKL, MRÚL, Kegyeletes életrajzok, 1930–1936. LÉH, *Catalogus*, 326.

³⁰¹ Eberhardt Béla jelentése, Nagykanizsa, 1919 aug. 18.: TUHR, Nagykanizsa.

³⁰² A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

³⁰³ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 46 (1919/380).

³⁰⁴ Eberhardt Béla levele a rendfőnöknek, 1919. szept. 1.: TUHR, Nagykanizsa.

³⁰⁵ KKAV(V), Jegyzetfüzet

³⁰⁶ Horváth György nagykanizsai hf. levele, Nagykanizsa, 1919. aug. 10–12: Iratok, n° 16. Vö. KKAV(V). – A Kanter Károly halála után a vizitatori jelentés elkészítésének munkáját átvevő Tomcsányi Lajos SJ azt írta (a jelentés Szabó Mihályt tárgyaló részéhez), hogy Lukács Józsefet félreismerik, ő mint jó ismerője, rendes embernek tartja.

³⁰⁷ Eberhardt Béla levele, 1919. aug. 24.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykanizsa/1919/szám nélkül.

házitanítónak, ahonnan 1921-ben Szegedre helyezték.³⁰⁸

Rajtuk kívül még Hársing István körül csaptak az átlagosnál magasabbra a hullámok. Egyrészt a proletárdiktatúra idején őt választották meg a közös háztartás vezetőjének, másrészt – és valószínűleg ez volt a súlyosabb probléma – barátja (egykori kecskeméti piarista növendéktársa), Révay József országos népbiztossági osztályvezető révén őt nevezték ki az államosított nagykanizsai gimnázium „vezető tanítójává” (védekezése szerint azért, „nehogy valami ismeretlen vad kommunistát küldjenek”), és mint ilyen, elhagyva a szerzetesi viseletet, agitátori tanfolyamon vett részt Budapesten, sőt júniusban Révay egy művelődési megbízotti állást is föl kínált Hont vagy Zemplén megyében, ebből azonban (szerencséjére) már semmi sem valósult meg.³⁰⁹ Így végeredményben komolyabb tevékenységet nem folytatott a kommunizmus szolgálatában, ezért a megfelelő szentgyakorlatok után visszavették a piaristák közé. Kérvényében, 1919 augusztusában úgy nyilatkozott, hogy ugyan 1918-ig, még kolozsvári tanárként gondolkodott a rendből való távozáson, de ennek oka Majláth püspök iránti ellenszenvé volt, és Nagykanizsán elmúltak ezirányú kísértései.³¹⁰ 1921-ben Sátoraljaújhelyre helyezték, ahol azonban mégis távozott a rendből, még abban az évben.³¹¹

A proletárdiktatúra bukása utáni események Nagykanizsán is a többi házhoz hasonlóan zajlottak. A ház vezetésével és az iskola igazgatásával Horváth György lemondása után 1919. augusztus 14-én a nyilatkozatot alá nem író Eberhardt Bélát bízták meg.³¹² A legtöbben kérték visszavételüket, amit Szabó Mihály és Sáfrány Károly kivételével a rendkormány a megfelelő intézkedések mellett teljesített.

5.7. Szeged

Szegeden már 1918. december 30-án bekövetkezett a francia megszállás, így a Tanácsköztársaság intézkedései és intézményei nem tudtak úgy kibontakozni, mint az ország más részein. A helyi direktórium ugyan március 22-én megalakult, de tisztviselőit a francia városparancsnokság négy nap múlva, március 26-án katonai erővel üldözte el a városból. Így a Tanácsköztársaság egyházellenes intézkedéseinek végrehajtásához sem elegendő idő, sem kellő hatalom nem állt rendelkezésre.³¹³ Áprilisban ismét az őszirózsás forradalommal hatalomba jutott vezetők vették át a város irányítását (élükön Dettre János kormánybiztos főispánnal), majd májusra az ellenforradalmi erők kerültek hatalomra, a hónap végére pedig a Károlyi Gyula vezette ellenforradalmi kormány is ide költözött át Aradról.³¹⁴

A szegedi tanárok az októberi forradalom után többszöri felszólítás és unszolás ellenére sem léptek be a tanítók szocialista szakszervezetébe. A Tanácsköztársaság

³⁰⁸ Vö. LÉH, *Catalogus*, 239.

³⁰⁹ Horváth György jelentése, Nagykanizsa, 1919. aug. 10-12.: *Iratok*, n° 16. Hársing István visszavételi kérvénye, 1919. aug. 17.: TUHR, Nagykanizsa. Jegyzőkönyv a nagykanizsai főgimnázium tanári karának rendkívüli értekezletéről, 1919. szept. 19.: TUHR, Nagykanizsa. RÉVAL, II, 38.

³¹⁰ Hársing István visszavételi kérvénye, 1919. aug. 17.: TUHR, Nagykanizsa.

³¹¹ Vö. LÉH, *Catalogus*, 143., HDSaúh, p. 227.

³¹² HDNka, p. 129.

³¹³ Prelogg József hf. levele, Szeged, 1919. aug. 21.: *Iratok*, n° 19. HDSzeg, p. 328.

³¹⁴ GAÁL Endre, in *Szeged története*, szerk. GAÁL Endre, Szeged, 1991, III, 913.

alatti új helyzetben azonban ez már elkerülhetetlennek látszott, így – állítólag kifejezetten Kontraszti Dezső rábeszélésére – március 26-án az egész tanári kar egységesen lett szakszervezeti tag.³¹⁵ A Tanácsköztársaság elvárásaihoz igazodva Szegeden is igyekeztek megfelelni az iskola „szekularizálásának”, így órarenden kívül oldották meg a hitoktatást. Az iskolán kívüli hittanórákat Ohmacht Nándor tartotta a rendház kápolnájában, és azokon a diákok nagy része jelen volt. Az iskolai tanítást azonban a fenyegető katonai helyzet, illetve az épületet használatba vevő francia katonák miatt 1919 áprilisában így is be kellett fejezni. Az utolsó francia katonák 1919 szeptemberében költöztek ki az épületből, így a tanév is csak októberben kezdődhetett el.³¹⁶ A sok szegedi barátal rendelkező Révai József visszaemlékezésében arról is beszámolt, hogy a piaristák igyekeztek a lehető legjobb kapcsolatot fenntartani a francia tisztekkel. Amikor például Révai 1918 december végén vissza akart térni karácsonyi szegedi látogatásáról Pestre, Prelogg József házfőnök néhány napra ott marasztalta, hogy megfelelő francia tudással bíró társalkodót biztosítson a francia tisztek szórakoztatására. A tiszteletükre rendezett disznótoros vacsorán a franciául beszélő piaristák egymást váltva igyekeztek elmagyarázni az antant tiszteknek Magyarország politikai helyzetét.³¹⁷

Annak ellenére, hogy a szegedi tanácsuralom igen rövid volt, és a hatóságok nem követelték meg a piaristáktól a szokásos elvilágiasító nyilatkozat aláírását sem, mégis akadt – állítólag 1000 korona jutalom ellenében – öt olyan piarista a Tisza-parti városban, aki aláírt ilyen nyilatkozatot. Kontraszti Dezső, Magony József, Tóth Lajos, Orbán János és Bujár Károly május 3-án önként adták át nyilatkozatukat a helyi közművelődési megbízottnak, Bródi Mihálynak, aki azonban kijelentette, hogy azok csak a gimnázium államosításakor fognak érvénybe lépni. Miután azonban Alfréd Béatrix francia városparancsnok május 5-én leváltotta Dettre János kormánybiztost, és a közművelődési megbízott hatásköre is megszűnt, a piaristák az aláírt nyilatkozatokat visszakérték.³¹⁸

Ezért a rendfőnökség végül arra a következtetésre jutott, hogy ez az aláírási ív nem számított érvényes nyilatkozatnak, tehát az ügygel nem kell tovább foglalkozni. (Ez az állásfoglalás talán kicsit meg is világítja a rendi vezetés szempontjait az aláírással kapcsolatban. Eszerint nem az egyének hozzáállását, személyes szándékát vizsgálták, hanem az ügyeket igyekeztek gyorsan és a lehető legkisebb megőrzésként lezárni.)³¹⁹

Pedig a szegedi esetben az a különleges, hogy itt – legalábbis a hangadók, Kontraszti Dezső és Magony József – önként, valamiféle baloldali meggyőződésből tették nyilatkozatukat, és emiatt beszélték rá néhány fiatalabb rendtársukat is.

³¹⁵ Prelogg József hf. levele, Szeged, 1919. márc. 26.: RÉVAI, I, 104-105. Uő, Szeged, 1919. aug. 19: Iratok, n° 18.

³¹⁶ HDSzeg, pp. 331-332.

³¹⁷ RÉVAI, I, 56-57

³¹⁸ Kontraszti Dezső és társai levele, Szeged, 1919. aug. 28.: TUHR, Szeged. – Itt található a szegedi nyilatkozat szövege, amely a körülmények miatt kissé eltért a máshol szokásostól, mert nem szerepelt benne a Tanácsköztársaság szolgálatába lépés: „Alulírott kijelentem, hogy kizárólag a magyar állami közoktatás ügyét kívánom szolgálni, és magamat világi személynek tekintem. Javadalmazás tekintetében ugyanolyan ellátásra tartok igényt, mint bármely más állami középiskolai tanító.”

³¹⁹ PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 60. ülés, 1919. szept. 2.

Szinger Kornél 1920. május 14-én Kanter Károly vizitátor számára készült jelentésében a szegedi piaristák közül Kontraszti Dezső és Bujár Károly nevét említette elítélően, de nem az aláírást, hanem egyéb megbotránkoztató ügyeiket rótta föl nekik. Kontraszti Dezső ugyanis a szegedi apácákat (valószínűleg a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérekről van szó) aláírásra felszólító bizottságban is részt vett.³²⁰

Rendtársai meglehetősen kritikával szóltak a szegedi történelemtanáráról. Életrajzírója, Friedreich Endre szerint „képzett és nagy ismeretekkel rendelkező tanár, [...] vidám és tréfálkozó társ volt, de csaknem kereste az alkalmat, hogy ellentétbe kerüljön feljebbvalóival. [...] Született ellenzéki volt a rendházon belül, és a rend kormányzatával szemben is.”³²¹ Révai József Kontrasztit rövidlátónak és bűnösen jóhiszeműnek, elméleteit pedig egyszerűen „Kontraszty-zöldségnek” nevezte, és megjegyezte, hogy írásai már-már nem is egyszerű behódolásra, hanem politikai agitációra emlékeztettek. Révai visszaemlékezésébe bemásolta Kontraszti 1918. november 10-én kelt levelét is, amely kritizálta a régi rendszert, megvédte az októberi forradalmat, éltette az új demokráciát, sőt az iskolák esetleges szekularizációját is pozitív fejleménynek tartotta, kifejtve, hogy az egyenlő munka, egyenlő fizetés elve miatt még jól is járnának vele a piarista tanárok.³²² Kontraszti november 26-án a diákok előtt is olyan radikális hangvételű beszédet tartott, amelyben szintén „a régi rendszer hamisságát és az új világ egyedül-üdvözítőségét” taglalta a tanulóknak.³²³ Ha megoldási javaslataival nem is, kritikájával más szegedi piaristák is egyetértettek. Uitz Máttyás szerint például: „az Egyház vezérei között lámpással kell keresni a tisztességes embert, az Egyház szertartásaiban annyi a léleknélküliség, hogyha ezeket le nem rázza ez a tisztító vihar, akkor kell még csak komolyan féltetni a kereszténységet!”³²⁴

Kontraszti állásfoglalásai minden kérdésben nagyon erősen befolyásolták a rendház közvéleményét. Így például megakadályozta, hogy a szegedi piaristák belépjenek a rendfőnökség által támogatott Szerzetes Tanárok Tanácsába, mivel azt a régi reakció eszközének tartotta, sőt egy nyilatkozatot is alá akart írni rendtársaival, amely a valláserkölcsei nevelést időszerűtlennek nyilvánította volna, és a rendi vagyont is felajánlotta volna az államnak. Ezt az ötletét azzal indokolta, hogy előbb-utóbb ugyanis elvesznek mindent a rendtől. Prelogg József házfőnök hirtelenjében csak azzal tudta leszerelni a lázongókat, hogy a rendi vagyont a maga részéről nem tudja senkinek sem felajánlani, mert nem is ő rendelkezik felette.³²⁵

Bujár Károly az 1919 áprilisi iskolai évvárón előadott, és a kommunizmus pozitív oldalát hangsúlyozó beszédével keltett feltűnést. Egy leveléből, amelyet még 1918 októberében küldött a pesti házban élő rendtársának, Balanyi Györgynek, megtudhatjuk, hogy már akkor sok igazságot vélt felfedezni a szocialista tanokban, ami fokozódó hierarchia-ellenességgel párosult. A levélben ezt még tépelődve,

³²⁰ Prelogg József hf. levele, 1919. aug. 19.: Iratok, n° 18. A rendfőnök beszámolója a rend állapotáról, 1920. máj. 14.: KKAV(Rf); KKAV(V), 139. RÉVAI, I, 66; II, 99.

³²¹ PMKL, MRÜL, Kegyeletes életrajzok, 1930–1936.

³²² RÉVAI, I, 37-43.

³²³ Uitz Máttyás levele Révai Józsefnek, Szeged, 1918. nov. 27.: RÉVAI, I, 55-57.

³²⁴ Uitz Máttyás levele Révai Józsefnek, Szeged, 1918. dec. 24.: RÉVAI, I, 60-65.

³²⁵ Prelogg József levele Révai Józsefnek, 1918. dec. 13.: RÉVAI, I, 59.

szinte bocsánatkérően mondta el, a forradalmi események kiszélesedésével azonban valószínűleg még inkább az új eszmék híve lett, amelyet Révai szintén inkább Kontraszti befolyásának tudott be.³²⁶

A rendtársak szerint szintén Kontraszti hatása alatt állt Magony József is, aki 1919. szeptember 4-én maga írt egy rövid védekezést az őt érintő eseményekkel kapcsolatban. Levelében azt fájtalta, hogy miközben más sokkal inkább érintett volt a proletárdiktatúrában, éppen őt „szemelték ki áldozatnak”, aki semmilyen közszereplést nem vállalt a Tanácsköztársaság alatt. Arra gyanakodott, hogy rosszakarói kommunizmussal vádolták, azonban tagadta az ellene felhozott vádakait, melyek szerint politikai propagandát fejtett volna ki a tanítási órákon. Állítása szerint mindössze „mint a történelem tanára előadtam a socialismus történetét és tanításait, és miközben a kommunismusról is tettem említést, de azt semmi esetre sem tettem oly szellemben, amelynek alapján exponált kommunistának bélyegezhetnének”.³²⁷ Házfőnöke, Prelogg József viszont úgy vélte, hogy Magony „már nem is kommunista, hanem talán anarchista is”,³²⁸ és egyenesen örült volna, ha felszámolják a piarista rendet. „A szerzetesrendi intézmények elavultak, el velük” – idézte rendtársát.³²⁹

Láthattuk, hogy a fentebb idézett radikális vélemények főképp a Tanácsköztársaság uralma előtt fogalmazódtak meg, és semmiképpen sem lehet belőlük arra következtetni, hogy a szegedi piaristák a proletárdiktatúra mellé álltak volna, azonban mindenképpen fontos adalékok ahhoz, hogy lássuk: ilyen radikális hangvételű vélemények is előfordultak a rendben.

A Tanácsköztársaság bukása után a szegedi közösséggel kapcsolatos rendelkezések és büntetések a radikális nézeteket valló és hangoztató piaristákat is elérték. A rendfőnökség Kontraszti Dezsőt Nagybecskerekre, Bujár Károlyt pedig Kolozsvárra helyezte át, ezen kívül Bujárt a tanítástól is eltiltotta.³³⁰ Új állomáshelyét azonban egyikük sem foglalta el. Kontraszti Dezső a Délvidék szerb megszállása miatt inkább Sátoraljaújhelyre került, Bujár Károly pedig 1919. október 2-án kilépett a rendből. Jellemző a korabeli körülményekre, hogy a szegedi házfőnök egyik levelében arról panaszkodott Révai Józsefnek, hogy Bujár Szegeden nyilvánosan mutatkozik feleségével, akit református szertartáson vett feleségül.³³¹ Magony József 1919. szeptember 4-én a rendfőnöknek írott levelében maga kérte elhelyezését Szegedről.³³² Így a következő tanévben ő is Sátoraljaújhelyre került, ahol azonban 1920-ban kilépett a rendből.³³³

³²⁶ RÉVAI, I, 32-34. Kontraszti hatása: uo., II, 100.

³²⁷ Magony József levele, 1919. szept. 4.: TUHR, Szeged.

³²⁸ Prelogg József hf. levele, 1919. aug. 19.: Iratok, n° 18.

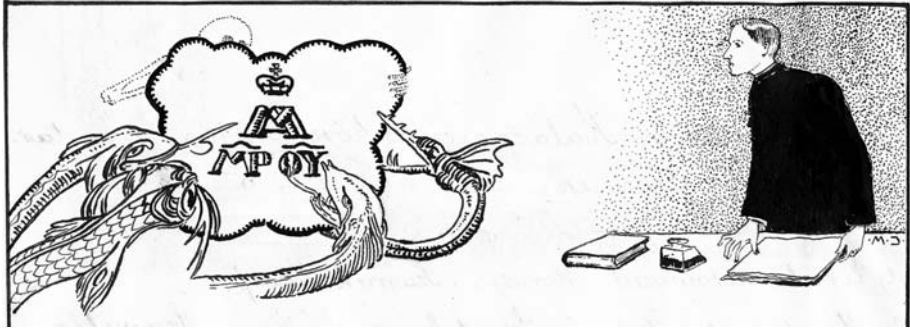
³²⁹ Prelogg József levele Révai Józsefnek, Szeged, 1919. febr. 17.: RÉVAI, I, 86.

³³⁰ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 139.

³³¹ Bujár Károly bejelenti kilépését, Bp., 1919. okt. 2.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Szeged/1919/577. Prelogg József levele Révai Józsefnek, Szeged, 1920. jan. 2.: RÉVAI, I, 141.

³³² Magony József levele, Szeged, 1919. szept. 4.: TURH, Szeged. „Magony tisztázza magát a kurzus vádja alól...”: PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 64. ülés, 1919. szept. 13.

³³³ Vö. LÉH, *Catalogus*, 241.

A kommunizmus szörnyei a piarista rendet fenyegetik. Megyer (Menczer) József (1900–1972) kecskeméti piarista studens rajza a stúdiumi önképzőkör 1919. március 25-i ünnepségének jegyzőkönyvéhez. (PMKL, Kecskeméti stúdium iratai [II.42], Önképzőköri jegyzőkönyvek, n° 2 (1918/1919), p. 27.)

5.8. Kecskemét

A proletárdiktatúra uralma 1919. március 22-én Kecskemétet is elérte. Az ügybuzgó helyi direktórium a piaristákat is felszólította arra, hogy a templomi igehirdetés keretében beszéljenek a proletárdiktatúra jelentőségéről, sőt vörös zászlót is ki akartak tüzetni a templomra. Egy héttel később pedig már azt követelték, hogy a piaristák tegyenek hűségesküet a Tanácsköztársaság mellett. Március 28-ától a kecskeméti iskolában is be kellett szüntetni a vallásoktatást. Helyette minden osztályban hetenkint egy hittanórát tartottak a rendházi oratóriumban, a másik hittanóra helyett „szociológiát” tanítottak.³³⁴

Kecskeméten a nyilatkozat szövege kicsit más volt: „Alulírott kijelentem, hogy világvá leszek és a Tanácsköztársaság szolgálatába lépek”. A tizennégy örökfogadalmas piarista közül kilencen írták alá, valamennyien pusztán formális cselekedetnek tekintve azt. Például nyugodtan tovább miséztek, és ez úgy látszik a direktóriumot sem nagyon zavarta. A nyilatkozat „*de facto* is csak a papi tevékenységtől való tartózkodást jelentette, miséztem is, és reverendában jártam a tanügyi megbízottak előtt is, hallgatólagos beleegyezésükkel” – írta Szomolányi József.³³⁵ A helyi direktóriummal abban állapodtak meg, hogy az aláírás következményei csak a vagyoni likvidálással lépnek majd életbe, de a tényleges államosítás végül Kecskeméten nem következett be.³³⁶

Kecskemét egyetlen nyugdíjas rendtagján, Tóth György tiszteletbeli kormánysegéden kívül négy aktív tanár nem írta alá a nyilatkozatot. Közülük a fiatal Kiss Márton és Pintér Mihály úgy döntöttek, hogy nem tanárként, hanem orvosként próbálnak boldogulni, ketten pedig meggyőződésből tagadták meg az aláírást: a 36 éves, magyar-latin szakos Wagner Lajos, és a 27 éves Tomek Vince, a későbbi tar-

³³⁴ Brach József hf. levele, Kecskemét, 1919. ápr. 12.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Kecskemét/1919/319. HDKecsk, pp. 480–481.

³³⁵ Szomolányi József visszavételi kérvénye, 1919. aug. 25.: TUHR, Kecskemét.

³³⁶ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21–22.: KKAV(V), 139.

tományfőnök, majd generális, aki ekkor hittanár és a gimnazista korú rendi növendékek prefektusa volt.³³⁷ (Az akkori egyházi szabályozás ugyanis megengedte középiskolás korú növendékek felvételét is a rendbe, akik rendi növendékként, „studensként” jártak a kecskeméti gimnáziumba.) Persze Tomek hittanárként amúgy sem taníthatta volna szaktárgyát órarendi keretben. Ugyan július 22-én a váci püspökség hozzájárult ahhoz, hogy a tartományfőnök Tomek Vincét kinevezze az immár állami gimnázium hittanárának és a piarista templom igazgatójának, de megélhetéséről nem tudtak gondoskodni, hanem arra kérték, hogy a kecskeméti egyházközséggel próbáljon megállapodni díjazásáról vagy pedig szedjen a hitoktatásért tandíjat.³³⁸ Ez azonban nem látszott valós lehetőségnek. Tomek Vince tehát arra készült, hogy augusztus elején kiköltözik a rendházból, és szülőföldjére, Észak-Magyarországra megy, de erre a kommunizmus bukása miatt már nem volt szükség.

Az aláírás tényén túl a tanács hatalommal csak Baratska Gyula került komolyabb kapcsolatba, mert az iskola képviselőjében őt küldték fel Pestre agitátorképző tanfolyamra, amin azonban, állítása szerint, nem nagyon vett részt. Mindenesetre 1921-re ő is elhagyta a rendet, református lett, és megnősült.³³⁹ Varga István kilépésének, amely már a Tanácsköztársaság bukása után, 1919. szeptember 15-én történt, nem politikai, hanem személyes okai lehettek.³⁴⁰

Ambrusztér Sándor és Vincze László áprilisban, a húsvéti szünetben látogattak Nagykarolyból Kecskemétre, majd a kibontakozó román előretörés miatt ott rekedtek. Végül sikerült az iskolában is munkát találni számukra. Mindketten már Nagykarolyban aláírták a nyilatkozatot. A Tanácsköztársaság bukása után Ambrusztér egyike volt azoknak, akiknek visszavételét a rendkormány egyértelműen elutasította. Állítólag kimondottan jó viszonyba került a kecskeméti direktóriummal, tanári kinevezését is ennek a kapcsolatnak köszönhette, és a kommunizmust dicsőítő „szociológiai” előadások tartásában is jeleskedett.³⁴¹ De a rendi vezetés szemében ugyanekkorra, ha nem súlyosabb bűne volt a nagykarolyi házfőnökkel szembeni engedetlen viselkedése, még Kecskemétre érkezése előtt.³⁴²

Kecskeméten volt a rend studentátusa, ahol a még érettségi előtt álló fiatalabb növendékek tanultak. Bár hivatalosan itt is proletárkonviktus alakult, a növendékek nagyrészt folytathatták megszokott szerzetesi életmódjukat.³⁴³ Itt tehát jobban sikerült a növendékház átmentése, részben azért, mert előljárójuk, Tomek Vince, végig a helyén maradt, részben pedig azért, mert a középiskolás korú növendékek,

³³⁷ TOMEK.

³³⁸ Szinger Kornél levele Tomek Vincének, 1919. júl. 30.: PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 50. (1919/408). PMKL, Tomek Vince hagy. (IV.198), Iratok, 7. tétel: Tanácsköztársaságra vonatk. iratok.

³³⁹ RÉVAI, II, 38. TOMEK. KKAV(V), 261. LÉH, *Catalogus*, 47.

³⁴⁰ HDKecsk, p. 182. Tóth György jelentése a censura alóli feloldozásról, 1919. szept. 7.: TUHR, Kecskemét.

³⁴¹ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 139.

³⁴² PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 64. ülés, 1919. szept. 13. – Ottani tevékenységéről ld. a Nagykarolyról szóló (5.10) fejezetet.

³⁴³ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 139.

A kecskeméti piarista gimnázium 1919/1920. évi V. osztálya és tanárai: Pintér Mihály (1), Tárkányi Ferenc (2), Szomolányi József (3) és Dutschák András (4). (Piarista Múzeum, Simonides-gyujtemény, XXVI/11.)

gimnáziumi tanulmányokat folytattak, így a többi diák között nem szúrtak annyira szemet, illetve így is, úgy is a gimnáziumba jártak volna.

A növendékek helyzete azonban elég bizonytalan lehetett, amire egy érdekes dokumentum is utal. 1919. június 2-án valamennyi kecskeméti szerzetesnövendék aláírt egy okmányt, amelyben kijelentették, hogy amennyiben a piarista rend megszűnne, ők tíz év múlva, 1929. augusztus 27-én, a rendalapító Kalazanci Szent József ünnepén, egy később megbeszélendő helyen mindenképp összejövetelt tartanak.³⁴⁴ A titkos találkozóra végül nem lett szükség. A kecskeméti növendékek a Tanácsköztársaság bukásáig végig együtt maradhattak, ugyanazt az életmódot folytatva, amit addig, így előjáróiknak sem lehetett panaszja ellenük.³⁴⁵

Augusztus 4-én Kecskemétre is megérkeztek a román csapatok,³⁴⁶ és megkezdődhetett a rendtagok helyzetének egyházi rendezése. Kecskeméten egyedi problémát jelentett, hogy az itteni rendtagok a nyilatkozat-aláírás után is folytatták a misézést, és emiatt egyházi jogilag mindnyájan eltiltás alá estek. Így külön feloldozást kellett kérni számukra a területileg illetékes váci püspöktől.³⁴⁷

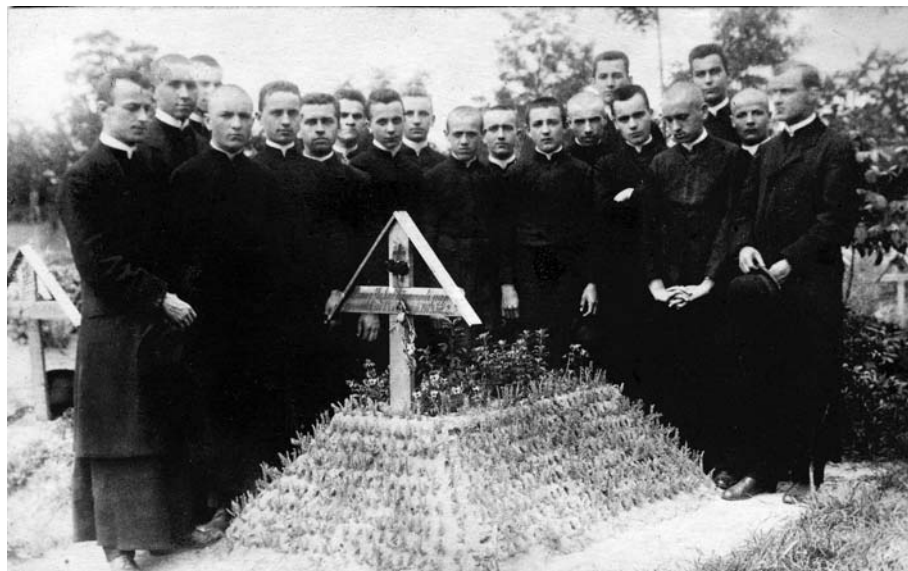
A szintén aláíró Brach Józseftől az igazgatói széket a Trencsénből kiutasított Szimonides István már 1919 szeptemberében átvette, majd a következő nyáron, Kanter Károly vizitációja után a házfőnökségről is leváltották. Helyére Pozsgay

³⁴⁴ PMKL, Tomek Vince hagy. (IV.198), Iratok, 7. tétel: Tanácsköztársaságra vonatk. iratok.

³⁴⁵ Vö. BIRÓ I., *Forradalmak*, 294.

³⁴⁶ HDKecsk, p. 481.

³⁴⁷ Szinger Kornél beszámolója a generálisnak, 1919. aug. 30.: Iratok, n° 22.

A kecskeméti stúdium Lauer Jakab (1919. júl. 2-án spanyolnáthában elhunyt piarista növendék) sírjánál, 1920. Balról jobbra: Tomek Vince prefektus, Förhécz József, Tóth Pál, Benke Imre, Lukács József, Menczer József, Róth József, Kolla János, Pál István, Sulhan György, Gyulai Ferenc, Santora Mihály, Schwartz Sebestyén, Weiss Károly, Tóth Géza, Kiss József, Széll János, Sztupár Károly, Kiss Márton proprefektus. (PMKL, Kecskeméti stúdium iratai [II.42], Önképzőköri jegyzokönyvek, n° 3 [1919/1920].)

Rezső került. Ezt meglehetősen nehezen fogadta, írásban tiltakozott a rendfőnök-nél. Azt fájlalta, hogy miután a bajban magára hagyták, most büntetésben részesítik.³⁴⁸ A vizitátor rendelkezése azonban világos volt: aki aláírta a nyilatkozatot, legalábbis egy ideig, nem bízható meg előljárói feladattal.³⁴⁹ Így Brach Józsefet Temesvárra helyezték, ahol azután 1925-ben ismét igazgatói és házfőnöki megbízatást kapott.³⁵⁰

5.9. Debrecen

A keleti országrészen, ahol két piarista rendház működött, Debrecenben és Nagykárolyban, a Tanácsköztársaság intézményei mindössze körülbelül egy hónapig működhettek, mert a román előrenyomulás már április 23-án elérte őket.³⁵¹ Ennek volt köszönhető, hogy például Debrecenben sikerült a rendi vagyont teljes egészében átmenteni, és valószínűleg ezért maradt el a nyilatkozat-aláírási procedúra is. (A nyilatkozat aláírását követelő felszólítást általában csak április végén tették meg a hatóságok).

Március 21-e után Debrecenben is megalakult a Munkás- és Katonatanács. Az

³⁴⁸ Brach József levele, Kecskemét, 1920. aug. 20.: KKA(V), 173-175.

³⁴⁹ HDKecsk, p. 488.

³⁵⁰ Vö. LÉH, *Catalogus*, 67.

³⁵¹ FEHÉR András, in *Debrecen története*, III, 452.

új hatalom már március 27-én felmérte a rendházat, hogy megállapíthassák, mennyi lakbért kérjenek az immár állami tulajdonba került épület piarista lakóitól. Díjbeszedésre azonban sem most, sem később nem került sor. A piaristáknak összebb kellett húzódnuk, és a felszabaduló tizenöt helyiségbe (köztük volt a rendház könyvtára is) maga a lakáshivatal, mellé pedig a népjóléti hivatal költözött be.

Az iskolai vallásoktatást a tanítók szakszervezete már március 24-től betiltotta,³⁵² ami azt jelentette, hogy március 28-tól a reggeli diákmisék és imádságok is megszűntek. A diákoknak ezután az erre felkért plébániai káplán tartott szombatoként hittanórát, vasárnap pedig misét. A vallási nevelést tehát az egyházmegyes papságra bízták, hogy a piaristák inkább az iskolai oktatás közelében maradhassanak. Mivel a hivatalként működő rendházban délelőttönként a kérvényezők sokasága szorongott, a piaristák úgy döntöttek, hogy március 31-től inkább civilben járnak iskolába, és ugyanakkor a keresztek is eltávolították az osztálytermek faláról.³⁵³ Az iskola államosítására és a rendház lividálására azonban nem került sor, részben a régi városi tisztviselők halogató magtartása, részben a proletádictatúra rövid főnállása miatt.³⁵⁴

Március 29-én érkezett meg Debrecenbe a rendfőnök körlevele, amely az alkalmazkodás jegyében engedélyezte a rendtagoknak a helyi szocialista szervezetekbe való belépést. Mivel sok tanárban ez már korábban is felmerült, április 5-én a három idősebb piarista kivételével (akik reverendájukat is végig viselték) az egész rendház belépett a tanítók szakszervezetébe.³⁵⁵ Azonban a debreceni piaristák nagy szerencséjére a helyi direktórium népbiztosai – bár még külön reformötleitek is voltak a tananyag átalakítására³⁵⁶ – a máshol szokásos nyilatkozat aláírását egyelőre nem várták el a tanári kartól.³⁵⁷

Erre nem is került sor, mert 1919. április 23-án megérkeztek Debrecenbe a román csapatok, és véget vetettek a tanács hatalomnak. A direktórium mulasztása és a román csapatok megjelenése tehát megkímélte a debreceni piaristákat a nyilatkozat-aláírás lelkiismereti dilemmájától, és így később sem sújtották őket egyházi jogi szankciók. Pedig alkalmazkodási törekvéseik hasonlítottak a többi iskolában tapasztaltakhoz: a keresztek itt is eltávolították a tantermekből, és a reverendájukat sem hordták.

A tanítást csak a helyi tisztviselők „reformbuzgósága” zavarta meg időnként. A direktórium részéről Majthényi András, aki a *historia domus* szerint annak idején szintén piarista volt, április elején előadást tartott a tanároknak a diákok jogairól és a felállítandó bizalmi szervezetekről. A diákszerveződés lehetősége Debrecenben nemcsak elméletben borzolta fel a kedélyeket. Néhány önképzőkörös diák azzal próbálkozott, hogy beleszóljon ki, és hogyan foglalkozik velük. A közoktatási népbiztos pedig még a tanárok jelenlétét is mellőző, külön gyűlést tartott a diákoknak.³⁵⁸

³⁵² FEHÉR, *Debreceni direktórium*, 105.

³⁵³ HDDebr, p. 197–199.

³⁵⁴ FEHÉR, *Debreceni direktórium*, 106. FEHÉR András, in *Debrecen története*, III, 447.

³⁵⁵ Szinger Kornél körlevele, 1919. márc. 26.: Iratok, n° 2. HDDebr, pp. 200–201.

³⁵⁶ FEHÉR, *Debreceni direktórium*, 105–106.

³⁵⁷ Vö. KKAV(V), Jegyzetfüzet, HDDebr, pp. 200–201.

³⁵⁸ HDDebr, p. 202–203. – Majthényi András talán azonos azzal a Machalek (1907-től Majtényi) Jánossal (*Borosjenő, 1890), aki 1905-ben a temesvári piarista gimnáziumból je-

Közben Lóky Béla házfőnök az egyre nehezebb pénzügyi helyzet miatt segélyt igyekezett szerezni a rendi központtól. Április 13-án reverenda csináltatására, április 18-án pedig a rendház élelmezésére kért pénzt.³⁵⁹ Az adott körülmények között a pénzforgalom azonban csak személyesen folyhatott, ezért húsvétkor (április 20.) három debreceni piarista utazott Pestre, hogy elhozzák a rendfőnök által küldendő 10 000 korona segélyt és reverendaszövetet. A cipőtalpába rejtett pénzzel Hogyor József akadálytalanul vissza is érkezett Debrecenbe, azonban Jankovich Ferenc és Kanszky Márton, akik a reverendaszövetet vitték, egy „detektív” intézkedése miatt lekésték az utolsó vonatot, és a román előrenyomulás miatt Budapesten rekedtek, ráadásul a szövetet is elkobozták tőlük.

Eközben a debreceni nagypénteki sikertelen „ellenforradalmi” kísérlet eseményei csak egy rövid epizód erejéig érintették a házat: a felkelés másnapján, április 19-én öt vöröskatona tartott motozásokkal egybekötött házkutatást, de végül mindössze a pincekulcsot „fedezték föl”, amit magukkal is vittek.³⁶⁰

Ezután a Tanácsköztársaság emberei már nem zaklathatták tovább a debreceni piaristákat, mert április 23-án reggelre megérkeztek az előretörő román csapatok. A románok megérkezése az adott helyzetben inkább örömmel töltötte el a ház lakóit. Például a lakáshivataltól is rögtön megszabadultak.³⁶¹

A két Pesten rekedt debreceni piarista közül Kanszky Márton kénytelen volt aláírni a nyilatkozatot, majd kihasználva, hogy a magyar Vörös Hadsereg elfoglalta szülőfaluját, húsvétra hazautazott szüleihez a Komárom megyei Muzslára.³⁶² Később a rendfőnöknek írt levelében a többi aláíróhoz képest részletesebben fejtette ki, milyen körülmények motiválták. Az aláírással a létfenntartás és a besorozás elkerülése mellett elsősorban az volt a célja, hogy a Népbiztosságtól útlevelet kapjon Muzslára utazásához. Nem tekintette súlyosabb dolognak, mint a szakszervezetbe lépést, amit viszont a rendfőnök is engedélyezett. Megemlítette, hogy Muzslára érkezésekor még a letartóztatása is felmerült. Ott azután a cseh megszállás miatt megszakadt a kapcsolata a rendfőnökséggel, így az aláírás egyházjogi következményeiről sem kapott tájékoztatást, és a muzslai plébános kérésének eleget téve minden lelkiismereti aggály nélkül kapcsolódott be a falu lelkipásztori ellátásába.³⁶³ A visszavétel módjáról csak 1920 februárjában, Bernát József piarista levai temetésén értesült.³⁶⁴ Ügye azonban nem látszott bonyolultnak, így a rendfőnök hamar visszavette a rendbe, és Kanter Károly sem kérdőjelezte meg döntését.³⁶⁵ Jankovich Ferencről viszont nem tudjuk, hogy aláírta-e a nyilatkozatot vagy sem, de ennek nem sok jelentősége volt, mert a nyár folyamán elhagyta a rendet, és 1919 őszétől Újpesten kapott tanári állást.³⁶⁶

lentkezett a piarista rendbe, és 1910-ig tanult rendi növendékként Rózsahegyen és Kolozsváron.

³⁵⁹ PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Debrecen/1919/323 és 349.

³⁶⁰ HDDebr, pp. 201, 203.

³⁶¹ HDDebr, p. 211.

³⁶² Kanszky Márton levele a rendfőnöknek, 1919. aug. 31.: MRÚL, Iktatott iratok, Debrecen/1919/szám nélkül.

³⁶³ Kanszky Márton levele a rendfőnöknek, 1920. márc. 4.: Iratok, n° 28b.

³⁶⁴ PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 96. ülés, 1920. márc. 22.,

³⁶⁵ Vö. KKA(V), 212.

³⁶⁶ Lóky Béla levele, Debrecen, 1919. dec. 14.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Debre-

5.10. Nagykároly

A nagykárolyi rendház helyzete hasonlóan alakult mint a debrecenié. A román hadsereg Tiszáig történő előrenyomulása előtt a Tanácsköztársaság itt is csak néhány hétig érvényesíthette hatalmát. A várost november első napjaiban érték el az őszirózsás forradalom hullámai. A historia domus tanúsága szerint azonban Récsei Ede házfőnököt a politikai eseményeknél sokkal jobban lefoglalták az egyre magasabb élelmiszerárak és a romló közbiztonság.³⁶⁷ Március elején viszont már a helyi keresztényszociális és szociáldemokrata szervezetek versengéséről számolt be, március 21. után pedig ott is az iskola államosítása és az új intézkedések bevezetése lett a fő téma. A gazdasági kérdések tárgyalása pedig a rendház jószágainak lefoglalásával és elhajtásával véget is ért.

Nagykárolyban a helyi kommunista polgármester, Márkus László, és a tanügyi biztos, Lukovits Sándor a többi városhoz képest korábban, már április 2-án felszólította a piaristákat az egyházi pálya elhagyásáról szóló nyilatkozat azonnali aláírására, sőt az általuk adott formula kifejezetten azt tartalmazta, hogy „a kegyesrendből kilépünk”. Mindehhez a biztosok úgy tájékoztatták a piaristákat, hogy „a rend megszűnt”, „feloszlott”, és azzal fenyegetőztek, hogy aki nem írja alá a nyilatkozatot, azt már másnap kilakoltatják a rendházból.³⁶⁸

Ilyen körülmények között a nyilatkozatot Nagykárolyban mind a tizennégy piarista aláírta, nem csak a gimnáziumi tanárok, hanem a házfőnök-plébános, valamint Zoboki Vince és Panyik-Tóth Lajos plébániai segédlelkészek is (mint oklevéles középiskolai tanárok), akik ezután a plébánia vezetésére a szatmári püspöktől kértek papokat. Április 8-án tehát Jaklovits György és Lőrincz Lajos egyházmegyes papok vették át a piarista plébánia vezetését.³⁶⁹ Az egyöntetű aláírást utóbb a hirtelen jött és rendkívül erőszakos felszólítással, a rend megszűnéséről kapott hamis információval és a megélhetés bizonytalanságával magyarázták, valamint azzal, hogy hasonlóan cselekedtek Szatmárnémetiben Kovács Gyula szatmári szeminárium-i lelkiigazgató, Tóth Mike jezsuita gimnáziumi igazgató, illetve „a püspök és közvetlen környezete kivételével az összes papok és pap tanárok”, sőt a szatmári irgalmas nővérek is.³⁷⁰ Bár a szoros aláírási határidőt utóbb Szinger Kornél is mentő körülménynek tartotta,³⁷¹ április elején kifejezetten helytelenítette az eljárást. (Hiszen a budapesti piaristákat csak április 28-án kötelezték nyilatkozattételre.) Miután a nagykárolyiak kilépési szándékukról táviratban értesítették őt, április 7-én rezignáltan azt válaszolta, hogy a „kilépési nyilatkozatot minden egyes tag saját aláírásával ellátva külön nyújtsa be hozzám, amint a rendünkben dívó jogszokás előírja”³⁷² A szatmári püspökkel pedig április 18-án azt közölte, hogy a plébániai

cen/1920/65.

³⁶⁷ HDNká, III, pp. 565–566.

³⁶⁸ Schandl Béla levele Szinger Kornél rendfőnöknek, Nagykároly, 1919. ápr. 10.: Iratok, n° 6. Récsei Ede jelentése, Nagykároly, 1919. szept. 20.: PMKL, MRÜL, Iktatott levelezés, Nagykároly/1919/573. HDNká, III, p. 368.

³⁶⁹ HDNká, III, p. 568.

³⁷⁰ Bellai Máté levele a rendfőnöknek, Hajmáskér, 1919. aug. 16.: TUHR, Nagykároly. HDNká, IV, p. 1.

³⁷¹ Vö. KKA(V), 140.

³⁷² PMKL, MRÜL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 39 (1919/300).

funkciók elhagyása „a rendi kormánytanács tudta és beleegyezése nélkül történt,³⁷³ és „minthogy rendünk nincs eltörölve”, április 22-én a budapesti Kalazantinum három teológiai tanárát, Hám Antalt, Zimányi Gyulát és Sebes Ferencet nevezte ki helyettes plébánossá, illetve káplánokká.³⁷⁴ A háborús viszonyok miatt azonban már nem volt realitása annak, hogy ők Budapestről Nagykárolyba utazzanak, sőt még a kinevezésüket közlő levél sem jutott el Szatmárba.³⁷⁵

Az események természetesen alaposan fölkavarták a nagykárolyi rendházban élők kedélyeit, ahol valószínűleg egyébként is lehettek feszültségek a házfőnök és a tanárok között. Utóbbiak például úgy gondolták, hogy ha a rendház hivatalosan megszűnt, a házfőnöknek át kell adnia nekik annak javait is. Ezért április 4-én Sróff Gábor és Bellai Máté átvették a házfőnöktől a rendház élelem- és borkészletét, amelyet attól fogva Berényi Jenő és Panyik-Tóth Lajos kezeltek.³⁷⁶ A viszonyokra jellemző, hogy a rendfőnök április 7-én kelt tájékoztató levelét, (amelyben a kilépési nyilatkozat egyenkénti beadását kérte) Ambrusztér Sándor felolvasni sem hagyta, mert továbbra is úgy vélte, hogy maga a piarista rend is megszűnt. A levelet Récsei Ede végül nem is olvasta fel, hanem csak kitette az ebédlő asztalára.³⁷⁷

Április 19-én, nagyszombat napján azonban Nagykárolyban már véget is ért a tanácsuralom, mert megérkeztek a román csapatok. Récsei Ede házfőnök nem lepelte örömét a román megszállással kapcsolatban, hiszen így megszabadultak a kommunistáktól még mielőtt azok komolyabb anyagi károkat okozhattak volna. Mivel a román hadsereg az iskola épületét is szállásként használta, egyelőre tanítást sem lehetett folytatni, de a húsvéti szünet miatt elutazott piarista tanárok sem tudtak visszatérni Nagykárolyba a közlekedés teljes összeomlása miatt.³⁷⁸ Bár a megszállás miatt a ház nem tudott érintkezni a rendfőnökséggel, nyár elejére lassan maguktól is visszaálltak a korábbi jogi és személyi viszonyok. A május 9-én, Schweighoffer János igazgató elnökletével tartott rendházi gyűlésen az igazgatótól ismét Récsei Ede házfőnök vette át a ház irányítását,³⁷⁹ június 15-én pedig Boromisza Tibor szatmári püspök rendeletére a plébánosi tisztségbe is visszahelyezték, a segédlelkészekkel együtt, ami megszilárdította a ház anyagi helyzetét.³⁸⁰

A Tanácsköztársaság bukása után, élve a rendkormány adta lehetőséggel, a nagykárolyi piaristák valamennyien kérték visszavételüket, néhány eset azonban

³⁷³ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 43 (1919/333).

³⁷⁴ PMKL, Budapesti rendház levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.9.a), Házfőnöki levelezés, 1919. PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 44 (1919/359-360).

³⁷⁵ Szinger Kornél rf. levele Boromisza Tibor szatmári püspöknek, 1919. okt. 9.: PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 69. füzet, pp. 6-7 (1919/598).

³⁷⁶ Jegyzőkönyv a nagykárolyi rendház újjászervezése alkalmából tartott gyűlésről, 1919. máj. 9.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykároly/1919/572. Récsei Ede jelentése, Nagykároly, 1919. szept. 20.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykároly/1919/573.

³⁷⁷ Récsei Ede jelentése, Nagykároly, 1919. szept. 20.: PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Nagykároly/1919/573.

³⁷⁸ HDNkA, III, p. 568-569.

³⁷⁹ Jegyzőkönyv a nagykárolyi rendház újjászervezése alkalmából tartott gyűlésről, 1919. máj. 9.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykároly/1919/572.

³⁸⁰ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 69. füzet, p. 6. (1919/598). HDNkA, III, p. 569. Récsei Ede jelentése, Nagykároly, 1919. szept. 20.: PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Nagykároly/1919/573 (eszerint jún. 14-én történt az átvétel).

itt is okozott némi problémát. A legsúlyosabb ezek közül Ambruszer Sándoré volt, aki húsvéti eltávózása alatt a kecskeméti házban kötött ki, ahol (amint azt az előző fejezetben láthattuk) erőteljesen elköteleződött a Tanácsköztársaság mellett.

Fehér Flóriánt, aki szüleinél Mosonszentmiklóson rekedt, leginkább iszákossága miatt akarták elutasítani, egyházmegyei szolgálatot ajánlva neki.³⁸¹ 1919. szeptember 1-én ebből a célból bizonyítványt is kapott,³⁸² amellyel fölkereste a győri püspököt, de az elutasította, mert „a tábori lelkészek is visszajöttek, és a maga papjait is alig tudja elhelyezni”. Ezért 1919. szeptember 22-én ismét kérte visszavételét a rendbe, azt állítva, hogy már hónapok óta nem nyúlt pohárhoz.³⁸³ Tehát visszakerült Nagykarolyba, de betegsége már 1923-ban, 44 éves korában sírba vitte.³⁸⁴

A visszautasított kérvények között volt Hammel Vilmosé, aki a konzisztórium i jegyzőkönyv szerint egyszer már elhagyta a rendet, de miután „visszakönyörögte” magát, újból „rossz magaviseletet mutatott”.³⁸⁵ Hammel Vilmos ugyan már örökfogadalmas rendtag volt, mégsem szentelték pappá. Récsei Ede szerint Hammel vonakodott a papságtól, és úgy látszik Nagykarolyban sem találta meg a helyét, mert visszavételének elutasítását a nagykarolyi piaristák is jogosnak tartották.³⁸⁶

Az aláírás miatt felmentett Récsei Ede helyére október 18-án érkezett meg Temesvárról az újonnan kinevezett házfőnök, Horváth Jenő.³⁸⁷ Azon rendtagok számára, akiknek a visszavételi kérvényét a rendkormány elfogadta, azonnal megkezdte a kiszabott nyolc napos lelkigyakorlat megtartását. (Récseit novemberben, a lelkigyakorlat után Sátoraljaújhelyre helyezték, ahová azonban nem juthatott el, mert Szent István napi szentbeszéde miatt feljelentették a román hatóságoknál, egy napra le is tartóztatták, és nem hagyhatta el a várost, az elhúzódozó hadbírószági eljárás miatt.)³⁸⁸

A nagykarolyi aláírók közé tartozott Bellai Máté is, aki a tábori lelkészi szolgálatából 1918. november 9-én érkezett vissza Tatára,³⁸⁹ majd november végén helyezték Nagykarolyba. Miután ott aláírta a nyilatkozatot, a húsvéti szünetben állást kért a Veszprém Megyei Közoktatási Népbiztosságtól, amely a hajmáskéri katonai iskolába küldte, ahol április végétől augusztus közepéig működött. Visszavételi kérvénye azért tűnik ki a többi közül, mert ahhoz a hajmáskéri katonai parancsnok igazolólevelét is csatolta, aki Bellai Máté megfelelő, derék paphoz illő magatartását méltatta.³⁹⁰ A 32 éves tanárt visszavették a rendbe, és Nagykanizsára helyezték. 1920-ban azonban elbocsátását kérte, hogy szülőföldjén, Trencsén megyében egy-

³⁸¹ PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 73. ülés, 1919. okt. 10. A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

³⁸² PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 63 (1919/467).

³⁸³ Fehér Flórián visszavételi kérvénye, 1919. szept. 22.: TUHR, Nagykaroly.

³⁸⁴ LÉH, *Catalogus*, 110.

³⁸⁵ Vö. A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

³⁸⁶ HDNkA, IV, p. 2.

³⁸⁷ Horváth Jenő jelentése, Nagykaroly, okt. 30: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykaroly/1919/720. HDNkA, IV. pp. 2–3.

³⁸⁸ Récsei Ede jelentése, Nagykaroly, 1919. szept. 20.: PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Nagykaroly/1919/573. HDNkA, IV, p. 1.

³⁸⁹ HDTata, p. 122. HDNkA, III, 564.

³⁹⁰ Bellai Máté visszavételi kérvénye, Hajmáskér, 1919. aug. 16.: TUHR, Nagykaroly.

házmegyei szolgálatba álljon (Stolarik néven).³⁹¹ 1935-ben aposztatált,³⁹² ez azonban időben annyira távol esik tárgyalt időszakunktól, hogy valószínűleg túlzás lenne közvetlen összefüggést keresnünk cselekedete és a proletárdiktatúra alatt történtek között.

5.11. Sátoraljaújhely

A sátoraljaújhelyi rendház 1919-es története rendkívül fordulatosan alakult, hiszen a proletárdiktatúrát itt egy hónapnyinál tovább tartó cseh megszállás szakította meg. Így bár az újhelyi piaristáknak rövidebb ideig kellett elviselni a Tanácsköztársaság diktatúráját, úgy látszik ez a rövidebb időszak is igen nagy félelmet keltett. Az itteni piaristák későbbi visszavételi kérvényeikben különösen sokat emlegették az „elviselhetetlen terrort”.

A városban a jelek szerint valóban elég erős lehetett a szocialista-kommunista mozgalom. Jellemző, hogy amikor 1918 tavaszán Bangha Béla jezsuita agitációs körúton járt a katolikus sajtóvállalat mellett, beszédét Újhelyen „teljes sikertelenség” kísérte, „a teremben szocialisták” voltak, „akik a Népszavát éljenezték”.³⁹³ Nyilassy Károly piarista házfőnök szerint a helyi kommunisták a várost a Tanácsköztársaság alatt „második Moszkvájuknak” hirdettek. A piarista rendház lakóit ugyan közvetlenül nem érték durva atrocitások, de a városban járva éppen elég tapasztalatot szerezhettek róla. Napirenden voltak az utcai felvonulások, éjszakai razziák, házkutatások, bebörtönzések,³⁹⁴ sőt a nyilvános kivégzések is. Április 7. és 22. között három „ellenforradalmárt” akasztottak föl a városháza vasrácsára, illetve a Kossuth-szobor előtt. A piaristákra különösen nagy hatással volt az utoljára föl akasztott Pap József szatmárcsekei folyambiztos és a vármegye háza udvarán ugyanakkor lelőtt Jónás Aladár dolhai főszolgabíró, akiket a „forradalmi törvényszék” ítélte el és végeztetett ki,³⁹⁵ és akiknek tetemét látniuk kellett a vármegyeháza udvarán.

A piarista tanárokat ugyanis szándékosan ekkor, április 22-re hívták a vármegyeházára a nyilatkozat aláírására. **Nincsenek tárgymutató-bejegyzések.**³⁹⁶ „Amin mi keresztülmentünk – esetleges bebörtönzés, éjjeli razziázás, stb. emlegetése – mind nem magyarázza meg eléggé azt a testi-lelki tortúrát, aminek állandóan alá voltunk vetve. Szavakkal az nem mondható el, [...] át kellett azt élni annak, ki a mi cselekedetünkről megfelelő ítéletet akar alkotni.” – írta később Nyilassy Károly vicerektor. Jellemző, hogy a városban utólag azt beszéltek, hogy május 1-én rendezendő „munkás mulatság” alkalmával a kommunisták a teljes helyi értelmiség-

³⁹¹ A rendi kormánytanács üléseinek összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

³⁹² Vö. LÉH, *Catalogus*, 352 (Stolarik Matthaëus néven).

³⁹³ Bangha Béla naplójegyzete, 1918. aug. 14.: MOLNÁR Antal–SZABÓ Ferenc SJ, *Bangha Béla Szentlélekjezete*, Bp., 2010, 234

³⁹⁴ Nyilassy Károly levelei, Sátoraljaújhely, 1919. szept. 10. és okt. 21.: Iratok, n° 24a-b.

³⁹⁵ Sinkovits Ferenc visszavételi kérvénye, 1919. szept. 9.; Abelsberg József visszavételi kérvénye, 1919. szept. 9.: TUHR, Nagykanizsa. Vö. VÁRY, *Vörös uralom*, 112-115, n° 426-429; HALÁSZ, *Tanácsköztársaság Zemplénben*, 194.

³⁹⁶ Szinger Kornél beszámolója az általános helynöknek, 1919. nov. 3.: FAP, II, pp. 133.

get meg akarták mérgezni.³⁹⁷

Ha talán saját cselekedeteik mentegéteése érdekében túloznának is a visszaemlékezők, tény, hogy más piarista rendházak esetében ritkán volt ennyire fenyegető hangulatú a kommunista terror, így mindenképpen valószínűsíthetjük, hogy az ország más városaiban élő rendtársaikhoz képest nagyobb nyomás nehezedett a sátorlajújhelyi piaristákra.

Ez lehet az egyik oka annak, hogy a rendház április 22-én közös megegyezéssel, egyöntetűen írta alá a világivá válás nyilatkozatát, és két nap múlva még a nyugdíjas, 73 éves, Füredi János is csatlakozott hozzájuk.³⁹⁸ Nagykárolyban és Veszprém-ben zajlott még hasonlóan egységesen az aláírás, az utóbbinál azonban néhányan mégis „kimaradtak”. Az újhelyi piaristák visszavételi kérvényeiben nem találkozunk azzal a mentegőzéssel sem, hogy az aláírást csak formális cselekedetnek tartották volna. Sőt egyikük, Lengyel János, egyenesen bocsánatot kért a rendfőnöktől, amiért a nehéz időkben nem tartott ki hűségesen a rend mellett. „A kommunizmus előtt sohasem volt szándékom a rendből kilépni, az erre való közvetlen alkalmat a bolszevizmusból eredő felfordulás, a rend rossz anyagi helyzete és a munkácsi [tanári] kineveztetésem szolgáltatta. Nem akarom ezzel hibámat szépiteni, mert kötelességem lett volna a rend mellett a balsorsban is kitartani és ezért Főtisztelendő Rendfőnök úrtól bocsánatot kérek.” – írta.³⁹⁹

A *Vörös Hajnal* című helyi lap április 5-i száma – csakúgy, mint egy nappal korábban a Szegedi Napló⁴⁰⁰ – a piarista tanárok pártba való belépéséről is hírt adott. Ilyen azonban Sátorlajújhelyen sem történt, az események utáni vizsgálatok egyike sem utal erre. Valószínűbb, hogy itt is csak a szakszervezetbe lépésről volt szó, mint a debreceniek esetében. A cikk végén itt is megjegyezték, hogy az esemény nem is nagyon meglepő, ismerve egy-két piarista évtizedek óta hangoztatott liberális nézeteit.⁴⁰¹

A csehszlovák megszállás határán elhelyezkedő város folyamatosan a háborús helyzet feszültségében élt. Ez további veszélyeket rejtett a sátorlajújhelyi rendtagokra nézve. Április végén már-már a piaristák besorozása is komolyan felmerült. Ezt az intézkedést azonban a cseh csapatok május 1-i bevonulása végül megghiúsította.⁴⁰²

A sátorlajújhelyi piaristák közül Abelsberg József tüstént elment a helyi tanfelügyelőségre és visszakérte másfél héttel korábban tett laicizálási nyilatkozataikat. Azokat azonban a tanügyi biztos már elküldte Budapestre, kivéve Füredi Jánosét,

³⁹⁷ Nyilassy Károly levele, Sátorlajújhely, 1919. okt. 21: Iratok, n° 24b.

³⁹⁸ HDSújhely, p. 197. Fábrián Imre vallomása: KKA(V), Jegyzetfüzet. Nyilassy Károly levele, Sátorlajújhely, 1919. okt. 21: Iratok, n° 24b. – Füredi János nyilatkozat, 1919. ápr. 24.: TUHR, Sátorlajújhely. Innét ismert a sátorlajújhelyi nyilatkozat szövege: „[...] hivatkozással a Forradalmi Kormányzótanácsnak az egyházi jellegű tanárok átvétele tárgyában kiadott XXII. sz. rendeletére, kijelentem, hogy magamat többé egyházi személynek nem tekintem, s a XXIII. sz. kormányzótanácsi rendeletben meghatározott feltételeknek magamat alávetem”.

³⁹⁹ Lengyel János visszavételi kérvénye, 1920. júl. 5.: Iratok, n° 29.

⁴⁰⁰ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, 6/A/1.: 1919. március 21.–1919. június 11., s. a. rend. GÁBOR Sándorné, HAJDU Tibor Bp., 1959, 84.

⁴⁰¹ Vörös Hajnal, 1919. ápr. 5. Közli: HALÁSZ, *Tanácsköztársaság Zemplénben*, 170.

⁴⁰² Abelsberg József visszavételi kérvénye, 1919. szept. 9.: TUHR, Sátorlajújhely.

aki azt vissza is kapta (csakúgy, mint a helybeli irgalmasrendi nővérek).⁴⁰³ Ezért Szinger Kornél úgy vélte, hogy „Füredi kilépési nyilatkozata [...] érvénytelen volt, s így ő nem volt apostata, midőn május 23-án meghalt.”⁴⁰⁴

A cseh megszállás alatt történt, hogy Kinczler Gyula, Hencz János és Lengyel János – föltehetően a kommunisták visszatérésétől tartva – Munkácsra menekülve, ott gimnáziumi tanári állást vállaltak. Kinczler végleg Munkácson is maradt, és később sem kérte visszavételét a rendbe.⁴⁰⁵ Hencz János és Lengyel János a Tanácsköztársaság bukása után hazatértek Sátoraljaújhelyre, de amikor Szinger Kornél szeptember 16-i évnyitó körleveléből megtudták hogy a rendnek súlyos anyagi gondjai vannak, ismét visszatértek munkácsi állásukhoz, ami ekkor már nyílt engedetlenséget jelentett a rendkormányval szemben. Októberben azonban – Fábíán Imre házfnök szerint – „nagy csalódás érte őket, mert a csehek Munkácson sem engedik a magyar tanítást”.⁴⁰⁶

Lengyel János a csehszlovák állami esküt sem volt hajlandó letenni, azért 1919 novemberében hazautazott szüleihez, a Vas megyei Toronyba, és azt tervezte, hogy egyházmegyés pap lesz. Végül azonban 1920. július 5-én mégis visszavételét kérte a piarista rendbe.⁴⁰⁷ Ügyével így tehát Kanter Károly vizitátor foglalkozott, aki komolyabb lelkigyakorlatokat rótt ki rá.⁴⁰⁸

Eközben Hencz János Munkácson maradt, de 1920 augusztusában ő is hazatért szüleihez Mosonszentmiklóásra, és csak 1920. december 6-án kérte visszavételét a rendbe. Kérését Szinger Kornél azzal a megjegyzéssel továbbította a generálisnak, hogy „a kommunizmusban szereplő nem volt ugyan, de úgy előélete, mint ingatag jelleme és laza papi lelkülete miatt nem kívánatos visszavétele”. Végül azonban 1920 júniusában – mivel teljesítette a számára előírt föltételeket – visszavették a rendbe, és Nagykanizsára küldték.⁴⁰⁹

Mivel a cseh megszállás alatt Farkas Miklós is Sátoraljaújhelyről Kolozsvárra ment,⁴¹⁰ 1919 júniusára az újhelyi rendház tagjainak már csak körülbelül a fele volt a városban. Ők másodszor is átélhették a Tanácsköztársaság hatalomátvételét. Június elején ugyanis megindult a Vörös Hadsereg északi offenzívája, amely végül június 6-án a zempléni városból is visszavonulásra kényszerítette a cseheket. A sátoraljaújhelyi piaristáknak ezek a napok még nagyobb izgalmakat okoztak, hiszen a cseh katonák szokásos módon éppen a gimnáziumban voltak elszállásolva. Ezért nagy riadalmat keltett, amikor egy magyar géppuskás repülő megjelent a város fölött. A csehek azonban már június 5-én éjszaka kivonták csapataikat a városból, másnap pedig újra megérkezett a proletárdiktatúra Sátoraljaújhelyre.⁴¹¹

⁴⁰³ Nyilassy Károly levele, Sátoraljaújhely, 1919. okt. 21: Iratok, n° 24b.

⁴⁰⁴ Füredi János nyilatkozata, 1919. ápr. 24. (a hátlapon Szinger Kornél jegyzete): TUHR, Sátoraljaújhely.

⁴⁰⁵ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 140.

⁴⁰⁶ Fábíán Imre hf. levele, 1919. okt. 12.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, 1919/ Sátoraljaújhely/szám nélkül.

⁴⁰⁷ Lengyel János visszavételi kérvénye, Torony, 1920. július 5.: Iratok, n° 29.

⁴⁰⁸ Kanter K. vizitátor határozata Lengyel János ügyében, 1920. aug. 13.: KKA(V), 159.

⁴⁰⁹ TUHR, Sátoraljaújhely.

⁴¹⁰ Farkas Miklós és Belyis Antal vallomása: KKA(V), Jegyzetfüzet, 81.

⁴¹¹ HDSaúh, p. 199.

A Tanácsköztársaság végső bukása után – miután november 17. és 23. között a Rózsahegyről küldött Lőrincz Gábor megtartotta az aláírók visszavételéhez szükséges egyhetes lelkigyakorlatot⁴¹² – Fábíán Imre házfőnök még egy évig a helyén maradt, de nem volt könnyű helyzetben, hiszen a rendház tagjai közül a Tanácsköztársaság eseményeivel összefüggésben heten hagyták el a rendet (Kétszery, Szimon, Mathisz, Lengyel, Kinczler, Marschall, Hencz), akik közül ugyan ketten később visszatértek, Mathisz József viszont éppen Sátoraljaújhelyen telepedett le.⁴¹³

Ezért 1919 őszére hat rendtagot helyeztek újonnan Sátoraljaújhelyre. Belyis Antal már április végén megérkezett Selmecebányáról, így még ő is aláírta a nyilatkozatot,⁴¹⁴ Koczun Jakab és Molnár Vince Nyitráról, Langhammer Béla Szegedről az utazási nehézségek ellenére már október 12. előtt megérkezett.⁴¹⁵ Varga Ferenc azonban október 20-án a Zala megyei Lesencetomajról jelezte, hogy nem foglalhatja el új állomáshelyét, mert a helyi állomásfőnökség szerint nincs biztos vasúti közlekedés, sem Csap, sem Kassa felé. Ugyan Szinger Kornél azt írta levelére, hogy „Sátoraljaújhely nem megszállott terület”,⁴¹⁶ de végül mégsem Újhelyre, hanem 1920. április 12-én Debrecenbe küldték.⁴¹⁷ Récsei Ede sem tudott a román megszállás miatt Nagykárolyból Újhelyre utazni. Ezért utólagos rendelkezés folytán került 1919 őszén Sátoraljaújhelyre a „szocializmussal” Szegeden kacérkodó Magony József, illetve a váci noviciátusban önmagát „kompromittáló” volt promagiszter, Néder Ede is.⁴¹⁸ Az ő esetükben az áthelyezés kétségtelenül a büntetés egyik módja volt.

Nem csoda hát, hogy az 1920 július elején Újhelyre látogató⁴¹⁹ Kanter Károly vizitatori intézkedései nagy felháborodást keltettek a heterogén, átalakulásban lévő rendházban.⁴²⁰ 1920. augusztus 19-én Fábíán Imre helyett a Veszprémből érkező Vidákovich Dániel lett a sátoraljaújhelyi házfőnök és igazgató,⁴²¹ aki a feszült légkör miatt 1920 szeptemberében kétszer,⁴²² majd 1921. május 25-én újból beadta lemondását, amelyet azonban a rendfőnökség nem fogadott el.⁴²³ A „kompromittált” piaristák közül Magony József 1920 nyarán, Néder Ede pedig 1921 augusztusában elhagyta a rendet, bár Magony helyére a másik egykori szegedi „szocialista”,

⁴¹² HDSaúh, p. 203.

⁴¹³ KKAV(V), Jegyzetfüzet

⁴¹⁴ A nyilatkozatot aláírt rendtagok ügyében lefolytatott tárgyalásoknak összefoglaló kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok.

⁴¹⁵ Fábíán Imre hf. levele, Sátoraljaújhely, 1919. okt. 12.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, 1919/Sátoraljaújhely/szám nélkül.

⁴¹⁶ Varga Ferenc levele, Lesencetomaj, 1919. okt. 21.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, 1919/Sátoraljaújhely/szám nélkül.

⁴¹⁷ HDDebr, p. 217.

⁴¹⁸ HDSaúh, p. 203-204. HDNov, p. 96-97.

⁴¹⁹ KKAV(V), Jegyzetfüzet

⁴²⁰ A sátoraljaújhelyi rendház gyűlésének jegyzőkönyve, 1920. szept. 26.: KKAV(Rf).

⁴²¹ HDSaúh, p. 203, 209.

⁴²² HDSaúh, p. 214-215. – A sátoraljaújhelyi házfőnök első lemondó sürgönye után rögtön megérkezett Kontraszti Dezső, Belyis Antal, Néder Ede, Korcsaiák Ede, Koczun Jakab, és Molnár Vince levele is, amelyben teljes bizalmuknak adtak kifejezést házfőnökük iránt: PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 132. ülés, 1920. szept. 14. – A sátoraljaújhelyi rendház felirata a rendi reformokról, 1920. szept. 26.: KKAV(V)(Rf).

⁴²³ HDSaúh, p. 225.

Kontraszti Dezső került Nagybecskerekéről.⁴²⁴

Mindent összevéve tehát 100 százalékos aláírási aránnyal és összesen hét kilépett rendtaggal alighanem a sátoraljaújhelyi piarista rendház került ki legmegviseltebben a Tanácsköztársaság viharából.

5.12. Léva

Léva már 1919. január 22-én cseh megszállás alá került,⁴²⁵ így a Tanácsköztársaság uralma a felvidéki városban csak a Vörös Hadsereg májusban induló északi hadjáratának sikerei után épülhetett ki, de csak rövid ideig, mindössze egy hónapig tartott. A vörös katonák 1919. június 1-jén foglalták el a várost. Egy részüket itt is a piarista rendházban szállásolták el.

A gimnázium ekkor már nem működött, mert a csehszlovák hatóságok – a többi magyar tannyelvű közép- és polgári iskolákkal együtt – május 3-án azt is bezáratták, és a tanévet le kellett zárni.⁴²⁶ Ennek ellenére a kommunista vezetők, Tokody István és Markutz Lajos június 5-én államosították, és a szokásos nyilatkozattal követelték a szerzetestanárok állami szolgálatba vételét. Négyen (Medveczky János, Surányi Gyula, Söjtöri Károly, Szűts Ferenc) azonnal aláírták, a többiek pedig tíz napos gondolkodási idő lejárta után sem.⁴²⁷ A hónap végére azonban a Vörös Hadsereg alakulatait visszavonták a Felvidékről, így július 3-án ismét a cseh csapatok vették át az irányítást.⁴²⁸

A Tanácsköztársaság bukása után a rendfőnökség számára a lévai aláírók közül az egyik problémás esetet Söjtöri Károly ügye jelentette, akit – valószínűleg több korábbi nézeteltérés miatt – a lévai tanári kar tagjai nem túlságosan kedveltek. Ráadásul kétes hírbe került a rendház egyik cselédlányával. A történeteket nem sikerült igazán tisztázni, pedig az érintetten túl a tanári kart és magát a cselédlányt is kikérdezték.⁴²⁹ Az aláírást Söjtöri a Vörös Hadsereg megjelenése miatti félelemmel magyarázta.⁴³⁰ A rendkormány végül több levélváltás és Gombos Antal házfőnök információi alapján⁴³¹ 1919 októberében úgy döntött, hogy Söjtörit nem veszi vissza a rendbe.⁴³² Ügye ismét jó példa arra, hogy a proletárdiktatúra ideje alatt kompromittálódott rendtagok esetében sokszor nem közvetlenül a Tanácsköztársasággal való kapcsolat, hanem azok korábbi ügyei vagy évekre visszamenő magatartásformái okozták a problémát, a proletárdiktatúra legfeljebb felszabadította az érintettek addigi gátlásait.

⁴²⁴ HDSaúh, pp. 208, 227.

⁴²⁵ Gombos Antal hf. levelei, 1919. febr. 8. és 18.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Léva/1919/139. és 187.

⁴²⁶ HDLéva, p. 135.

⁴²⁷ HDLéva, p. 136. BIRÓ I., *Forradalmak*, 263.

⁴²⁸ BIRÓ I., *Forradalmak*, 263.

⁴²⁹ Gombos Antal hf. felterjeszti a Söjtöri Károly ügyében tartott rendkívüli házgyűlés jegyzőkönyvét, 1919. okt. 5.: TUHR, Léva. PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 68. ülés, 1919. szept. 23. Söjtöri Károly levele a rendkormányhoz, Léva, 1919. okt. 3.: TUHR, Léva.

⁴³⁰ Söjtöri Károly visszavételi kérvénye, 1919. aug. 31.: TUHR, Léva.

⁴³¹ Gombos Antal hf. jelentése Söjtöri Károly és Surányi Gyula ügyében, Léva, 1919. szept. 24.: TUHR, Léva.

⁴³² PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 76. ülés, 1919. okt. 22.

Egy másik lévai aláíró, Surányi Gyula (korábban Staudt Lajos) szintén sok bosszúságot okozott a lévai házfőnököknek. Gombos Antal arról panaszkodott, hogy elég sokat lehet látni sétálni a városi főügyész lányával, és ruházkodása sem „paptanári állásának megfelelő”, többszöri felszólítás ellenére sem hajlandó reverendát hordani.⁴³³ Surányit végül visszafogadta a rendkormány, de 1922-ben elhagyta a rendet.⁴³⁴

A cseh megszállás miatt Kanter Károly vizitátor 1920-ban már nem látogathattott el Lévára, csak Szinger Kornél rendfőnök járt ott 1921. augusztus 27. és 29. között.⁴³⁵ A vizitátor tehát csak jóváhagyta a rendkormány intézkedéseit. De Léván akkor már nem a múlt tisztázása volt a legfontosabb kérdés, hanem az, hogyan maradhat fenn az iskola a csehszlovák állam fennhatósága alatt.

5.13. Mernye: a rend földbirtokainak elvesztése

A Somogy megyei Mernyén volt a piarista rend birtokainak igazgatási központja. A birtok együttest még 1807-ben kapta a rend, hogy abból a rá bízott oktatási tevékenységet finanszírozza.⁴³⁶ Bár a mernyei uradalom elég nagy bevételeket biztosított, az iskolák fenntartásához a további állami támogatásokra is szükség volt, a piaristák tehát nem tartoztak a leggazdagabb szerzetesrendek közé.

A mernyei birtokegyüttes nyugodt igazgatása és így az innen befolyó bevételek már a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt bizonytalanná váltak. 1919. február 16-án hirdették ki a Búza Barna-féle földtörvényt, amely többek között a nagybirtokokat is felosztotta. Egyelőre azonban úgy látszott, hogy a piarista birtokok nem esnek a törvény hatálya alá, mert a „különleges közérdekű (tudományos, művelődési, gazdaságfejlesztési)” földbirtokok mentesültek a felosztás alól.⁴³⁷

Végül nem a felülről, hanem az alulról indított támadás vette ki a piaristák kezéből a földbirtokot. Február végétől Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos többször is leutazott Kaposvárra, hogy Somogyban hozzák létre az ország első termelősövetkezeteit.⁴³⁸ Mernyén is egyre többször jelentek meg a kaposvári szocialista agitátorok, akik merészebbnél-merészebb követelésekre ösztönözték az uradalmi cselédséget.⁴³⁹ A rendkormány minden eszközzel igyekezett lecsillapítani a felfokozott kedélyeket. Amikor például Geszti-Sándorpusztán feltörték a pincét,

⁴³³ Gombos Antal levelei, Léva, 1919. szept. 2. és 12.; TUHR, Léva Surányi Gyula tiltakozó levele, 1919. szept. 22.: uo. PMKL, MRÜL, Konz., 24. kötet, 76. ülés, 1919. okt. 22.

⁴³⁴ LÉH, *Catalogus*, 355 (Surányi Lajos néven).

⁴³⁵ HDLéva, p. 144.

⁴³⁶ Vö. SZENTIVÁNYI Béla, *A piarista Kuszodiátus gazdaságtörténete*, Bp., 1943. TÓTH Tibor, *Nagybirtoktól a nagyüzemig, A mernyei uradalom gazdálkodása a jobbágyfelszabadítástól az első világháborúig*, Bp., 1977. Uő, *A mernyei uradalom a feudális rend utolsó szakaszában*, Bp., 1978 (Agrártörténelmi tanulmányok, 5). Ezek a művek azonban inkább csak gazdasági kérdésekkel foglalkoznak, és tárgyalt időszakunkat sem érik el.

⁴³⁷ 1919. évi XVIII. néptörvény, 12 §. Vö. PMKL, MRÜL, Konz., 24. kötet, 34. ülés, 1919. febr. 19.

⁴³⁸ Somogyi Hírlap 16(1919), 49-59. számok (febr. 27.–márc. 12.). Az újságokat ld.: PMKL, MRÜL, Kuszodiátusi iratok, A mernyei uradalmi cselédség követeléseire, a földreformra és a termelősövetkezetek szervezésére vonatk. iratok és újságok, 1919.

⁴³⁹ PMKL, MRÜL, Konz., 24. kötet, 32. ülés, 1919. febr. 5.

inkább alacsonyabb áron eladták a bort a cselédségnek.⁴⁴⁰ Március elején maga Szinger Kornél rendfőnök (aki 1918 előtt négy évig maga is jószágkormányzó volt) és Vörös Cirill asszisztens utaztak le Mernyére. Ennek ellenére a feszültség márciusban tovább nőtt, így a hónap közepén, államosítás vagy felosztás helyett, az agitátorok vezetése alatt álló cselédség szövetkezesítette a birtokot, ami ellen a rendi vezetés már hiába tiltakozott.⁴⁴¹ A rendkormány ezután, hogy jövedelmeinek egy részét megőrizhesse, kompromisszumos megoldást javasolt: a birtok szövetkezesítésében maga is részt akart venni, a jövedelmekért cserébe tőkét ajánlva fel a szövetkezetnek.⁴⁴² Az új tervek pár héten belül azonban jelentőségüket veszítették, mert a kommunista hatalomátvétel után április 1-től Mernyén is az összes magánbirtokot erőszakkal államosító és szövetkezeti tulajdonná nyilvánító proletárdiktatúra, pontosabban annak helyi irányítói vették át a hatalmat.⁴⁴³

A mernyei gazdatisztek kisebb-nagyobb veszteségek mellett, valahogyan mégis egyben tudták tartani az uradalom földjeit és felszereléseit.⁴⁴⁴ A bevételeket viszont az adott körülmények között semmiképpen sem tudták eljuttatni a piaristáknak.⁴⁴⁵ Az értékmentés feladata azért maradt a gazdatisztekre, mert Hannig István piarista jószágkormányzót 1919. március 18-án Kaposváron őrizetbe vették,⁴⁴⁶ a mernyei jószágkormányzói épületbe pedig egy időre a proletárdiktatúra által kinevezett „termelési biztos” költözött be.⁴⁴⁷ Április 10-én Hénap Tamás nyugalmazott rendfőnök és Hám Antal utaztak le Mernyére, de ők is csak konstatálni tudták, hogy „az egész házat lefoglalták.”⁴⁴⁸ A lefoglalás azonban nem érintette a teljes birtokot, mert április folyamán a rendfőnökség továbbra is intézkedett a gazdatisztek áthelyezéséről, fizetésemeléséről vagy nyugdíjazásáról.⁴⁴⁹

Hannig István így Budapestre került, ahol az iskolában adtak neki munkát. Mivel azonban Mernyén annak idején ellenállt a birtok átadásakor, a hatóságok hamarosan ismét elfogták, és az Országház bocsátották, Szinger Kornél szerint leginkább azért, mert a külföldi katonai missziók felfigyeltek a Parlamentben fogva tartottak sorsára.⁴⁵⁰ Az ijedségen túl, így nagyobb bántódása nem esett.

Hamarosan azonban ismét fordult a kocka. Augusztus 8-án Hannig már ismét Mernyén volt, és onnét táviratozott a rendfőnöknek, hogy azonnal jöjjön le a birtok átvételére.⁴⁵¹ Mivel Budapesten ő is aláírta az egyházi pálya elhagyásáról szóló nyilatkozatot, abszolúciójával a rendfőnök augusztus 23-án Pethő Lénárt andocsi

⁴⁴⁰ Jelentés a Kustodiátus 1917/18–1920/21. gazdasági éveiről: Kápt. 1922, pp. 116–117.

⁴⁴¹ PMKL, MRÜL, Konz., 24. kötet, 37. ülés, 1919. márc. 12. RÉVAI, I, 94.

⁴⁴² PMKL, MRÜL, Konz., 24. kötet, Rendkívüli ülés, 1919. márc. 16.

⁴⁴³ HDBp, p. 221.

⁴⁴⁴ Jelentés a Kustodiátus 1917/18–1920/21. gazdasági éveiről: Kápt. 1922, p. 117.

⁴⁴⁵ BIRÓ I., *Forradalmak*, 293.

⁴⁴⁶ „Őrizet alatt allok”: Hannig István távirata, Kaposvár, 1919. márc. 18.: PMKL, MÜRL, Iktatott iratok, Custodiatus/1919/szám nélkül.

⁴⁴⁷ BIRÓ I., *Forradalmak*, 293.

⁴⁴⁸ PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Custodiatus/1919/szám nélkül. RÉVAI, I, 111.

⁴⁴⁹ PMKL, MRÜL, Levelezési füzetek, 68. füzet, passim.

⁴⁵⁰ Szinger Kornél beszámolója az ált. helynököknek, 1919. nov. 3.: FAP, II, pp. 132–133.

⁴⁵¹ Hannig István távirata. Mernye, 1919. aug. 11.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Custodiatus/1919/stám nélkül.

ferences házfőnököt bízta meg, kérve, hogy az ügyet „a legdiszkrétebbül kezelje”. Erre végül augusztus 30-án került sor.⁴⁵² A jószágkormányzó elűzésében szerepet játszó, azt kérvényező Bandiss László mernyei intéző ügyével a rendkormány október 15-én foglalkozott, és mivel megállapították róla, hogy a „hűtlenség vétkébe esett”, nyugdíj és végkielégítés nélkül bocsátották el.⁴⁵³

6. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KÖVETKEZMÉNYEI A PIARISTA RENDBEN

1919 júliusában a magyar rendtartományt komolyan fenyegette a teljes megszüntetés veszélye. Az addig kialakult átmeneti megegyezéseket és megoldásokat a Tanácsköztársaság népbiztosai szeptemberre ugyanis minden bizonnyal megszüntették volna. Az alá nem író piaristáknak Kecskeméten augusztus elejéig, a pesti Kalazantinum helyén létesült Marx Otthonban pedig augusztus 20-ig adtak haladékot a ház elhagyására.⁴⁵⁴ A rendi utánpótlás sorsa szintén kilátástalan volt. A pesti növendékek legfeljebb állami tanárnak készülhettek tovább, a hazautazó novíciusoknak pedig szeptembertől valószínűleg már nem lett volna hová visszatérniük.

Szeptembertől az aláírás árán bennmaradt állami alkalmazású piaristák sem biztos, hogy együtt maradhattak volna, sőt a tanítórendek helyzetét még a proletárdiktatúra első napjaiban elemző Kőrösi Albinnak lehetett igaza, aki úgy gondolta, hogy az állam által alkalmazott piaristákat az állam előbb-utóbb át fogja helyezni az ország különböző, lehetőleg egymástól távol eső iskoláiba.⁴⁵⁵ Tehát jó esetben is csak egy-két összevont nyugdíjas piarista közösséget hagytak volna meg. Akik nem írták alá a nyilatkozatot, azokat pedig legfeljebb ideiglenes, kiegészítő tanárként alkalmazták volna, előbb-utóbb azonban biztosan megszabadultak volna tőlük.⁴⁵⁶ A nyilatkozatot aláírók ugyan hivatalosan már nem is számítottak egyházi személyeknek, de hogy ez ne csak elméletben legyen igaz, azt az államhatalom az együttélés lehetőségeinek megszüntetésével érthette el. A rendházak épületeinek államosításával és a Tanácsköztársaság tisztviselőinek több helyütt előforduló beköltöztetésével a tanáchs hatalom már meg is tette efelé az első lépéseket.

A proletárdiktatúra augusztusi bukása tehát az utolsó pillanatban mentette meg a rendtartományt a végső katasztrófától. Ha ugyanis a proletárdiktatúra már a piarista tanári karok széthelyezése után omlott volna össze, a piarista közösségeket újra kellett volna szervezni. A proletárdiktatúra okozta társadalmi megrázkódtatás így is sok szerzetes távozását hozta magával, ha a rendházakban nyár végéig együtt maradókat is szétszórták volna, lehet, hogy sokan a kommunista rendszer után is az újonnan kialakult egzisztenciájukat választják és nem térnek vissza a

⁴⁵² PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 56 (1919/434). Pethő Lénárt jelentése, Andocs, 1919. aug. 30.: TUHR, Budapest.

⁴⁵³ PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 75. ülés, 1919. okt. 15.

⁴⁵⁴ HDKál, p. 28. TOMEK.

⁴⁵⁵ Kőrösi Albin beszédvázlata a Szerzetestanárok Tanácsának feloszlásakor, 1919. ápr. 1.: Iratok, n° 4.

⁴⁵⁶ A rendfőnök információi a Közoktatásügyi Népbiztosság V. osztálya (Révay József) osztályvezetőnél, 1919. júl. 22: Iratok, n° 15.

rendi közösségbe.

6.1. A rendkormány intézkedései a Tanácsköztársaság bukása után

Miután a román csapatok átkeltek a Tiszán, 1919. augusztus 1-én a katona- és munkástanács leváltotta Kun Bélát, akitől Peidl Gyula „rózsaszínű” kormánya vette át a hatalmat, a kommunista népbiztosok pedig elmenekültek Budapestről. Augusztus 4-én a várost román csapatok szállták meg, a kormányt pedig augusztus 7-én Friedrich István vette át.⁴⁵⁷ A pesti rendházat a rend tagjai már augusztus 6-án visszavették,⁴⁵⁸ augusztus 11-én délután ¾-kor pedig Szinger Kornél táviratban értesítette a házfőnököket, hogy „rendünk mindenben az októberi állapotra helyezett vissza. Az eddigi gondozóktól jegyzőkönyvileg eszközzendő az átvétel.”⁴⁵⁹ A rend készpénzét és értékpapírjait augusztus 14-én kapta vissza Takács József rendi vagyongondnok a központi állami pénztártól.⁴⁶⁰

A hirtelen jött felszabadulás gyors intézkedéseket követelt a rendkormánytól, hiszen közel volt a szeptemberi iskolakezdés. Rendezni kellett a rendtartomány anyagi és jogi helyzetét, dönteni kellett a kilépések miatt megfogyatkozott rendtartomány szerzetestanárainak áthelyezéseiről és időben gondoskodni átköltöztetésükről, ami a rossz közlekedési helyzet miatt nem volt egyszerű feladat.

Ezekhez a döntésekhez azonban előbb tisztázni kellett a nyilatkozatot aláírók egyházi jogi helyzetét. A rendfőnök a proletárdiktatúra alatt tett ígéretét, miszerint a „vihár” elmúltával valamennyi visszatérni szándékozót visszafogad a rendbe,⁴⁶¹ többnyire igyekezett is teljesíteni. Először a teológiában és egyházjogban jártas rendtagoktól kért véleményt a probléma jogi háttéréről és a megoldási lehetőségekről. A rendi szakértők állásfoglalására azért is szükség volt, mert két évvel korábban, 1917-ben változtatták meg az Egyházi Törvénykönyvet.

A Hám Antal, Schütz Antal, Zimányi Gyula és Sebes Ferenc alkotta bizottság szakvéleményében nem is próbálkozott az aláírók mentegetésével, hanem megállapították, hogy azok nyilatkozatukkal – még jóhiszeműséget feltételezve is – a 644. kánon szerinti *apostasia a religione* bűnébe estek, ami *ipso facto* maga után vonja az egyházi kiközösítést. A bűnt a 2205. kánon 3. §-a szerint az sem csökkenti, hogy kényszer hatására történt, mert a „lelkek kárára” volt. Zimányiék szerint ugyanis „az aláírók megbotránkoztatták a) a *hívőket*, akik abban kezdettől fogva csakugyan aposztáziát s a hit őreinek a legnehezebb próbában való zászlóelhagyását látták; b) a *tanulóifjúságot*, mely a nevelő főerejét, a következetes elvhűséget látta megrokkanni; c) még a *másgondolkodásúakat* is, akik jellemgyöngöseségnek minősítették”. Az aposztázia elől pedig a nagyobb előljáró adhat feloldozást. Véleményük szerint tehát ez ebben esetben a tartományfőnök joga. Ezért mindenkinek egyenként kérnie kell a rendfőnöktől a rendbe való visszavételét, amit ő, a megfelelő lelki gyakorlatok elvégzése után, a kiközösítés alóli feloldozás megadásával együtt teljesíthet. Bonyolultabb volt a helyzet azokkal kapcsolatban, akik az aláírás után tovább gya-

⁴⁵⁷ HDBp, p. 229. HDKál, p. 231.

⁴⁵⁸ HDBp, p. 231.

⁴⁵⁹ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 51.

⁴⁶⁰ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 51-52.

⁴⁶¹ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 136.

korolták papi funkcióikat, mivel ők miközben kiközösítés alatt álltak, továbbra is miséztek, amivel nyilvános botrányt is okoztak. Számukra ezért az illetékes megyéspüspöktől is feloldozást kellett kérni.⁴⁶²

Voltak azonban más vélemények is. Az aláíró piaristák legtöbbször ugyanis nyilatkozatát nem tekintette aposztáziának vagy a rend elhagyásának. „Én a rendből nem léptem ki,” – írta például Divényi Gyula – „és ilyen írást a Főtiszt. Rendkormány egyik tagjának sem adtam. Márpedig minden testületben a belépés és a kilépés is a testület vezetőségéhez beterjesztett írással történik. [...] A mi kényszernyilatkozatunkban pedig csak az volt, hogy *az iskolában nem tekintjük magunkat papoknak*, arról szó sincs benne, hogy a rendből kiléptünk.”⁴⁶³ A legtöbb aláíró is arról írt visszavételi kérvényében, hogy a nyilatkozat ellenére is mindvégig piaristának tartotta magát. Még az elsőként aláíró nagykarolyiak is így gondolták, pedig az ő nyilatkozatuk tartalmazta „a kegyesrendből kilépünk” formulát. „Bár a nyilatkozatot kényszerből aláírtam, de ma[gamat] azért most is papnak s piaristának tartom” – írta például Schandl Béla április 10-én.⁴⁶⁴

De a rendfőnökre a renden kívülről is komoly nyomás nehezedett, nemcsak a botránykeltők megbüntetése, hanem az aláírók fölmentése érdekében is. A budapesti piarista diákok szüleinek egy csoportja például augusztus 18-én beadványt intézett a rendfőnökhöz, hogy „a diktatúra idejében követelt lemondó nyilatkozat ne tekintessék aposztáziának”. Kifejtették, hogy a piarista tanárok „azt a nagy lelkiismereti áldozatot hozták, hogy a Tanácskormány által követelt nyilatkozatot aláírva, biztosították a tanítás folytonosságának lehetőségét”, és ezáltal biztosították a szülőket, hogy „gyermekük, a piarista diákok egyetlen percig sem voltak kommunistaérelmű tanárok kezében”.⁴⁶⁵

Ehhez hasonló véleményen volt maga Szinger Kornél rendfőnök is. Egy 1920 májusában kelt följegyzése szerint „a tanuló ifjúság megmentése az istentelen irányzat káros befolyásától, az iskola és házfőlszerelés megmentése, [...] de mindenekelőtt a lelkület, amellyel aláírtak, hogy gazembereknek tesznek kényszernyilatkozatot, és az ígéret, amelyet a rendnek tettek, hogy ha még valaha megkezdheti működését, azonnal rendelkezésre állnak, ama körülmény, hogy minden házban mindvégig közös életben (*vita communis*) maradtak, még ha új kerestetükből fizetni kellett is lakhatásukért a házban és ellátásukért – mindezek annyira enyhítő körülmények, hogy a visitator maga is belátta, hogy itt más esettel áll szemben, mint a közönséges apostasia aláírásával.”⁴⁶⁶

A rendfőnökség azonban hivatalosan a teológusok szakvéleménye alapján járt el, és aszerint értesítette a rendházakat az ügy egyházi rendezésének lehetőségéről.⁴⁶⁷ Ezután egymást követve érkeztek a visszavételi kérvények a rendi köz-

⁴⁶² Hám Antal, Schütz Antal, Zimányi Gyula, Sebes Ferenc előterjesztése a nyilatkozatot aláírt rendtársak ügyében, 1919. aug. 8.: TUHR, Általános iratok.

⁴⁶³ TUHR, Vác.

⁴⁶⁴ Schandl Béla levele, Nagykaroly, 1919. ápr. 10.: Iratok, n° 6.

⁴⁶⁵ Budapesti diákok szüleinek kérvénye, 1919. aug. 18.: Iratok, n° 17. – Hasonló céllal íródott egy Kisparti Jánosnak szóló névtelen levél is: RÉVAI, II, 94-98.

⁴⁶⁶ Szinger Kornél feljegyzései a konzisztóriumon megbeszélendő ügyekről, 1920. máj. 14.: KKAV(Rf).

⁴⁶⁷ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKAV(V), 141.

pontba. Egy-két kivételtől eltekintve ezek a kérvények az aláírások körülményeiről és háttéréről keveset mondanak, és a visszavétel kérésének személyes motivációit sem fejtik ki.⁴⁶⁸

A rendfőnökség a legtöbb visszavételi kérvényre igenlően válaszolt, a szabálytalanul misézők pedig minden további nélkül megkapták az illetékes püspökök feloldozását.

A nyilatkozatot aláíró elöljárók ügyét is külön kezelték, mert vétküket elöljárói mivoltuk miatt súlyosabbnak ítélték. Egyelőre azonban a konzisztórium csak megbízásuk ideiglenes meghosszabbítását tartotta lehetségesnek, amíg ügyükben pontosabb utasítások nem érkeznek Rómából.⁴⁶⁹

Az egyes rendházakban „a szerzetes-papi élet és jogfolytonosság” visszaállításával egy-egy helyben lakó, idősebb, gyakran teológus rendtagot bízott meg a tartományfőnökség, ami azt jelentette, hogy a visszavett rendtagokkal három napos lelkigyakorlatot végeztetett. Augusztus 15-én Nagykanizsára Farkas Józsefet, Magyaróvárra Sarang Józsefet, augusztus 19-én Vácra Arányi Béla addigi másodházfőnököt,⁴⁷⁰ augusztus 25-én Veszprémben Russel Károly hittanárt,⁴⁷¹ augusztus 28-án Kecskemétre Tóth Györgyöt,⁴⁷² szeptember 14-én Sátoraljaújhelyre Lőrincz Gábor rózsahegy-i hittanárt,⁴⁷³ szeptember 15-én Lévára Gombos Antal házfőnököt,⁴⁷⁴ szeptember 23-án Nagykárolyba Horváth Jenő temesvári hittanárt és újonnan ki-nevezett házfőnököt delegálták.⁴⁷⁵

A rendfőnök csupán hat rendtagot nem vett vissza a rendbe: a váci Divényi Gyulát, a nagykanizsai Sáfrány Károlyt és Szabó Mihályt, a nagykárolyi Ambrusztér Sándort és Hammel Vilmost, valamint a lévai Söjtöri Károlyt.⁴⁷⁶ Saját elhatározásukból ennél valamivel többen, nyolcan hagyták el a rendet 1919 nyarán (a Tanácsköztársaság által megszállt területen).

Az elutasítottak közül többen azzal vádolták a rendkormányt, hogy korábbi ellenérzéseik miatt bocsátják el őket, hiszen szerintük semmi olyat nem követtek el, amiért el kellene távolítani őket.⁴⁷⁷ Legtöbbjük azonban a Tanácsköztársaság alatt legalábbis kétértelműen viselkedett, így a rendkormány tagadta a vádat, hogy korábbi problémák, vagy alaptalan rágalmazások miatt utasította volna el kérvényüket. A rendi vezetés indoklásai mégis a tiltakozók sejtéseit látszanak igazolni, hiszen a visszavétel megtagadásának alátámasztására többeknél korábbi botrányokra és összeférhetlenségre is hivatkoztak (Sáfrány Károly, Söjtöri Károly Léván vagy Hammel Vilmos esetében). Az 1922-es tartományi káptalanon pedig az eseményekre visszatekintve Szinger Kornél már nyíltan ki is mondta, hogy egyeseket nem annyira a proletárdiktatúra alatti tevékenységükért, hanem korábbi vi-

⁴⁶⁸ Vö. TUHR, Visszavételi kérvények

⁴⁶⁹ PMKL, MRÚL, Konz., 24. kötet, 47. ülés, 1919. aug. 8.

⁴⁷⁰ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 54 (1919/422).

⁴⁷¹ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 58 (1919/442).

⁴⁷² PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 61-62 (1919/448).

⁴⁷³ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 70 (1919/504).

⁴⁷⁴ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 71 (1919/509).

⁴⁷⁵ PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 75-76 (1919/526).

⁴⁷⁶ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 20.

⁴⁷⁷ Sáfrány Károly levele a rendfőnöknek, Nagykanizsa, 1920. ápr. 19.: Iratok, n° 27b.

selkedésük miatt utasítottak el.⁴⁷⁸

Azonban bármi is volt az elutasítások oka, a rendkormány könnyen hivatkozhatott arra, hogy a nyilatkozatot mindenki a maga felelősségére írta alá, azaz saját nevében lépett ki a rendből, ezért most jogi szempontból nem is elbocsátásról, hanem csak a visszavétel elutasításáról van szó, abban pedig, hogy a rend kit vesz föl (vagy vissza) tagjai közé, teljesen szabadon dönthet. A nagykanizsai Sáfrány Károly és Szabó Mihály példáján látható, hogy a rendkormány ezen álláspontját perekkel való fenyegetéssel sem lehetett megingatni.

A rendfőnökség tehát kihasználta a körülmények és az egyházjog adta lehetőséget, és megpróbált megszabadulni a problémásabb rendtagoktól. Maga Szinger Kornél az apostoli vizitátornak írt levelében ismét teljesen nyíltan fogalmazza meg ezt: „Örvendetes volt, hogy a rend olyanmód szabadulhatott meg tőlük, hogy maguk írták alá a nyilatkozatot.”⁴⁷⁹

Persze, fontos hozzátennünk, hogy a Tanácsköztársaság alatt legtöbb esetben éppen ezek az évek óta problémát jelentő rendtagok okozták a legnagyobb kárt a rend hírnevének, és mégha az általuk elkövetett konkrét cselekedetek nem is indokolták teljes bizonyossággal az elbocsátásukat, a rend iránti őszinte elköteleződésük erősen kérdéses volt.

6.2. Az apostoli vizitáció és Kanter Károly reformintézkedései

A rendkormány tehát 1919 augusztusában teológiai tanárainak jogi véleményét kikérve, saját hatáskörén belül próbálta rendezni az aláírt rendtagok ügyét és a „kompromittálódott” szerzetes tanárok visszavételi kérvényének elutasításával vagy áthelyezésével igyekezett csökkenteni a történetek okozta feszültségeket.

A rend „reformpárti” szárnya azonban ezt kevésnek tartotta. „A tömeges aláírás nyilvánvalóvá tette, hogy nálunk igen sokaknál a szerzetes papi jelleg még mindig nem komolyan számbavett tényező” – írta Zimányi Gyula, a budapesti Kalazantinum prefektusa egy följegyzésében, 1919 szeptemberében. – „Ez a tény mindenesetre egy kifelé és befelé egyaránt megnyugtató és megtisztító, [...] jól átgondolt reformmunkát és a jövőre nézve komoly óvintézkedéseket tett volna szükségessé! Ám a gyökeres orvoslás helyett [...] elhamarkodás, félrendszabályozás, sőt tehetségtelenség és tehetetlenség jutott szóhoz.” Zimányi kifogásolta a rendfőnökség „föltűnő buzgólkodását [...], hogy az aláírtak részére [...] mielőbb kiforszírozza a restitutio in integrumot, és különösen zavarta „az egyik legsúlyosabban kompromittálódott aláírónak”, Jászai Rezsőnek „szinte tüneményes gyorsasággal, máról holnapra való megjelenése az oltárnál és a rendi konzisztóriumban”. Ezért úgy vélte, hogy „szakadék támadt a Rendkormány és a komoly szerzetes papi szellem és reformmunka képviselői közt”, mert előbbi „elejtette a szerzetes papi szellem elmélyülésének programját”.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 20.

⁴⁷⁹ Szinger Kornél levele a vizitátornak, 1920. febr. 25.: KKA(V), 81.

⁴⁸⁰ PMKL, Zimányi Gyula hagyatéka (IV.111), Iratok, 3. tétel. – Jászai Rezső asszisztensként részt vett a „régí rend” visszaállítása utáni első, 1919. aug. 7. és 8-án tartott konzisztóriumokon, azonban utóbbin úgy döntöttek, hogy az aláíróknak visszavételüket kell kérni, és elvesztették választói jogukat. Attól kezdve nem vett részt az üléseken (vö. PMKL, MRÜL, Konzisztóriumok, 24. füzet).

A reformpártiak azonban váratlan segítséget kaptak az egyház központja felől. 1919. augusztus 29-én ugyanis a bécsi nuncius a Tanácsköztársaság alatti események kivizsgálására és a rend belső helyzetének felmérésére apostoli vizitációt rendelt el, amelynek levezetését Kanter Károly esztergomi preláts-kanonokra bízta.⁴⁸¹ Így a rendkormányzat nem sikerült gyorsan, a nagyobb nyilvánosság elkerülésével lezárnia a Tanácsköztársaság ügyét, hiszen a vizitátor személyében tulajdonképpen maga a Szentszék járt el, ami a közvélemény előtt súlyosabb színben tűntethette fel a történeteket. Ráadásul a vizitáció egészen 1920 nyaráig elhúzódott, nem utolsósorban Kanter Károly alapossága, valamint újra meg újra kiújuló súlyos betegsége miatt.

A vizitátor először a rend szabályaival kapcsolatban tájékozódott,⁴⁸² majd a meg nem szállt területek valamennyi rendházát sorban felkereste. A látogatások során, titkárként Sebes Ferenc piarista, kalazantinumi spirituális is elkísérte a vizitátort,⁴⁸³ néhány esetben pedig Szinger Kornél is fontosnak tartotta, hogy személyes jelenlétével támogassa az apostoli vizitátor tekintélyét.⁴⁸⁴

Kanter Károly pontosan vezetett jegyzetfüzetei nem hagynak kétséget afelől, hogy lelkiismeretesen és alaposan végezte munkáját. A vizitációt egy-egy rendházban általában a rendtagok összehívásával kezdte, felolvasta előttük megbízólevelét, majd közös imádságot vezetett. Ezután a templomot, a közösségi helyiségeket, a könyvtárat, valamint a könyveléseket és az irattárat nézte meg. A templom vizsgálatokor külön feljegyezte, mi a templom titulusa, milyen oltárok vannak, azokban van-e ereklye, mennyire tartják rendben a liturgikus eszközöket. Sokszor az épületek szükséges átalakításával kapcsolatban is kifejtette elképzeléseit, például, hogy hol kellene ajtók beépítésével biztosítani a szigorúbb klauzúrát.⁴⁸⁵

Ezután általában 3-4 napot vett igénybe, amíg az adott házban valamennyi rendtaggal külön-külön elbeszélgetett. Ilyenkor sem parttalan társalgásról volt szó: Kanter pontosan feljegyezte, hogy ki, mit válaszolt a körülbelül húsz, előre megfogalmazott kérdésére.

Figyelemre méltó azonban, hogy a vizitátor kérdései közül csak kettő vonatkozott szorosan a Tanácsköztársaság idején történt eseményekre. Mindössze arra kérdezett rá, hogy aláírta-e az illető a nyilatkozatot, és ha aláírta, miért tette azt. A többi kérdés a klauzúra megtartásáról, a közös imádságokon és étkezéseken való részvételről, az esti kimaradásokról, a reverendahordásról, a misézés gyakoriságáról, az ellátás elégséges voltáról, és hasonló, a mindennapi szerzeteséletet érintő problémákról érdeklődött. A kérdések ilyen aránya azt sejteti, hogy Kanter Károly tágabb értelmű vizitációban gondolkodott, vagy egyenesen úgy gondolta, hogy a Tanácsköztársaság idején történtek csak tágabb perspektívából, a rend hosszabb távú állapotából lehet értelmezni és orvosolni.

A piaristák számára furcsa és gyanakvást keltő volt Kanter fellépése és stílusa, például, hogy a rendtagokkal egyenként, négy szemközt beszélget, és a „gyónási

⁴⁸¹ Kanter Károly levele vizitátori kinevezéséről, 1919. okt. 14.: KKA(V)(Rf).

⁴⁸² Kanter Károly levele a rendfőnököknek, 1919. dec. 19.: KKA(V)(Rf).

⁴⁸³ PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 107. ülés, 1920. máj. 15.

⁴⁸⁴ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 23.

⁴⁸⁵ Vö. KKA(V), Jegyzetfüzet. – A vizitátor iratai között érdekes módon tervrajzok is találhatóak, talán nem csak a rendházakban való tájékozódás megkönnyítésére.

titok szintjén” kér őszinteséget tőlük. Bár Szinger Kornél hivatalánál fogva igyekezett segíteni a vizitátort, sokszor ő is érezhető ellenszenvvel beszél róla. Egyik feljegyzésében például azt írta, hogy a vizitátor felé kifejezett tisztelete csak a Szent-széknak szól, nem magának Kanter Károlynak.⁴⁸⁶ Kanter tevékenységét még az aláírást megtagadók, így Révai József is gyanakodva figyelte.⁴⁸⁷

A látogatások után kiadott intézkedései alapján nehéz megállapítani, hogy pontosan mi volt a vizitátor célkitűzése. Az intézkedések némelyike egy általános szerzetesi reform egy-egy apró lépésének tűnik. Elrendelte például, hogy minden lépcsőfordulóban és szobában legyen feszület. A napirendet szigorúbb keretek közé akarta szorítani, például, hogy mikor és hogyan kell naponta közös imádságokat tartani, évente pedig egy háromnapos szentgyakorlatot is előírt a helyi közösségeknek. De igyekezett szabályozni a piaristák ruházkodását is. Házon kívül tartózkodás esetére legalább a papi civilt viselését szorgalmazta. A klauzúra védelmére minden rendházban fogadószoba kialakítását írta elő a szülők és más látogatók fogadására, de a női takarítók alkalmazását is meg akarta tiltani.⁴⁸⁸

Intézkedéseinek másik része már közvetlenül a nyilatkozatot aláíró rendtagokra és az aktuális áthelyezésekre vonatkozott. Az aláírók, mivel kiközösítés alá estek, elvesztették a renden belüli választói- és választhatósági jogukat, az ún. vox activát és vox passivát. Az apostoli vizitátor először 1925-öt jelölte meg határidőként az érintett rendtagok választójogának visszaadására,⁴⁸⁹ később viszont egyeseknek visszaadta azt. Az azonban, hogy mi alapján tett különbséget az aláírók között, nem volt világos mindenki számára, ezért ezek az intézkedései újabb értetlenséget és tiltakozást váltottak ki a rendtagok között.⁴⁹⁰

Ezen kívül újabb többnapos lelkigyakorlatot írt elő valamennyi rendháznak, konkrétan meghatározva azt is, kiket kérjenek fel azok vezetésére. A „szentgyakorlatokon” közösen kellett zsolozsmázni, mindennap részt kellett venni misén, naponta kétszer pedig beszédet is kellett hallgatni, a házon kívüli sétára pedig reverendában kellett menni. Kanter Károly a lelkigyakorlatok vezetőit egyrészt a rend teológusai közül jelölte ki, másrészt buzgó helyi papokat keresett, mint a tatai kapucinus házfőnök, a debreceni lazarista ház vezetője, de Bangha Béla jezsuitát és Rott Nándor veszprémi püspököt is az előadók között találjuk.⁴⁹¹

A rendtagok áthelyezésének kérdésében is pontos utasításokkal látta el a rendkormányt. Egyik fontos szempontja a megfelelő helyi előjárók kijelölése volt. Így például intézkedett az aláírás felszólításának eleget tevő előjárók elmozdításáról,⁴⁹² és az új előjárókat is konkrétan megnevezte.⁴⁹³ A rendkormánytnak azonban nem csak a rendházak megfelelő vezetésére, hanem a mellettük lévő iskolák tanári karának összetételére is figyelnie kellett, hogy mindenhová a hiányzó szaktárggyal

⁴⁸⁶ Szinger Kornél feljegyzései a megbeszélendő ügyekről, KKA(V)(Rf). – Az állásfoglalás őszinteségét jelzi, hogy Szinger Kornél az irat hátoldalára felírta: „privát használatra”.

⁴⁸⁷ RÉVAI, II, 146-148.

⁴⁸⁸ Kanter Károly levele a rendfőnököknek a reformokról, 1920. júl. 15.: KKA(V)(Rf).

⁴⁸⁹ PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 116. ülés, 1920. júl. 19.

⁴⁹⁰ Vö. Jegyzőkönyv a sátoraljaújhelyi házigyűlésről, 1920. szept. 26.: KKA(V)(Rf).

⁴⁹¹ Vö. Szinger K. jelentése a lelkigyakorlatokról, 1920. szept. 12.: KKA(V)(V), 116–119.

⁴⁹² Vö. Hám Antal előterjesztése az aláíró házfőnökök helyzetéről, 1919. dec. 5.: KKA(V)(Rf).

⁴⁹³ Kanter Károly jegyzete az áthelyezésekről: KKA(V)(V), 100.

„A vizitátor és vezérkara”
Vácott. Agárdy Gyula karikatúrája, 1920. május 29. A képen „Öméltósága (1): Kanter Károly esztergomi kanonok, a piarista rend apostoli vizitátora; „Önagsága (2)”: Szinger Kornél rendfőnök; „és a Titkál (3)”: Sebes Ferenc piarista, teológiai tanár, a vizitáció titkára. (Agárdy Gyula karikatúra-gyűjteménye, 1915–1936: PMKL, Manuscripta nova [I.2.b], jelzet nélkül, n° 236.)

rendelkező tanárt küldhessék. Ezért hirtelen jött áthelyezési javaslataival Kanter Károly meglehetősen nehéz feladat elé állította a rendi vezetést.⁴⁹⁴ Kanter intézkedései nyomán lett házfőnök Vácott Révai József, vagy Nagykanizsán Eberhardt Béla.⁴⁹⁵

Még nagyobb felháborodást váltott ki Szinger Kornélból, hogy Kanter Károly a rendkormány összetételébe is bele akart szólni.⁴⁹⁶ A konzisztórium két tagja, Jászai Rezső pesti házfőnök és Schandl Miklós váci házfőnök-igazgató ugyanis szintén aláírta a nyilatkozatot. Helyettük a vizitátor két új konzisztórium tag kinevezését javasolta. Fontosnak tartotta azt is, hogy teológus végzettségű rendtag is legyen a testület tagjai között.⁴⁹⁷ Szinger Kornél a rendi autonómiába való beleszólást látott

⁴⁹⁴ Szinger Kornél az áthelyezésekről: KKA(V), 107–109.

⁴⁹⁵ Kanter Károly jegyzete az áthelyezésekről: KKA(V), 99.

⁴⁹⁶ Szinger Kornél válaszelevele a vizitátor intézkedéseire, 1920. aug. 4.: KKA(Rf).

⁴⁹⁷ Kanter Károly jegyzete az áthelyezésekről: KKA(V), 99. – Teológiát minden piarista végzett a rend saját, „belső” hittudományi főiskoláján, a Kalazantinumban, azokat azonban, akiket az iskolákban hittanárnak szántak, az egyetem teológiai karára küldték, ahol más „civil” szakot nem is végeztek. Ők voltak a „teológus” rendtagok. Közülük a magasabb vég-

a javaslatokban.⁴⁹⁸ A konzisztórium tagjait a háromévente összehívott tartományi káptalan választotta, ezért Szinger Kornél szerint senkinek sincs joga leváltani őket, megbízatásuk egészen a következő káptalanig tart. A vizitátort azzal igyekezett megnyugtatni, hogy az ülésekre szükség esetén mindig meg fogja hívni a Kalazantinum teológus előljárói közül Hám Antalt vagy Zimányi Gyulát.⁴⁹⁹

A rendházaknak egyes reformintézkedések bevezetése okozott sok gondot. A Kalazanci Szent József augusztus 25-iki ünnepéhez kötődő lelkigyakorlatokon még probléma nélkül részt vettek, a közös napi imádságokat és zsolozsmázást azonban a piarista élettől idegennek tartották. Hasonlóan nehezen fogadták el, hogy tanítás után is reverendát vagy papi civilt hordjanak.⁵⁰⁰

Szinger Kornél megpróbálta reformintézkedéseinek finomítására bírni a vizitátort. Kérte, hogy hagyja ki közülük az ebéd utáni és esti ájtatosság bevezetését vagy legalább tegye át azokat máskorra, mert eredeti időpontjuk nehezen egyeztethető össze az iskolai munkával.⁵⁰¹

Kanter Károly a rendfőnök bizonyos javaslatait el is fogadta, és módosította a bevezetendő szabályokat.⁵⁰² A rendtagok azonban még így sem fogadták szívesen a szerintük a rend számára „végveszélyt jelentő” reformokat, sőt tiltakozásul házról-házra terjedő mozgalomba kezdtek, amely a tiltakozáson túl egy rendtartományi nagygyűlés összehívását tűzte ki célul.⁵⁰³ A reformokkal szembeni ellenállásban nem volt különbség „aláíró” vagy „alá nem író” rendházak között, Magyaróváron ugyanolyan hevesen tiltakoztak a vizitátor intézkedései ellen, mint Vácon vagy Sátoraljaújhelyen, de az újonnan kinevezett helyi előljárók is kritizálták azokat.⁵⁰⁴

Szinger Kornélnak valószínűleg már akkor az volt a véleménye, hogy az egész vizitáció felesleges volt. A rendfőnök egyetértett azzal, hogy a rendtartomány szerzetesi élete hagy kívánnivalót maga után,⁵⁰⁵ de szinte már megindultak, főleg a növendékevelés területén, azok a kedvező folyamatok, amelyek éppen a „papi-szerzetesi jelleget” erősítik.⁵⁰⁶ Véleménye szerint egy reform csak belülről indulhat, a kívülről jövő, „erőszakos” beavatkozások csak ellenállást válthatnak ki a szükséges változásokkal szemben.⁵⁰⁷ Így Kanter Károly reformintézkedései, a proletárdiktatúra megrázkódtatása után a legrosszabbkor jöttek, mert csak újra felkavarták a kedélyeket, ahelyett, hogy a konkrét ügyek lezárásával végre megnyugvást hoztak

zetségűek, például 1919-ben Hám Antal, Titz Antal, Zimányi Gyula, Schütz Antal, Sebes Ferenc a Kalazantinum tanárai voltak.

⁴⁹⁸ Szinger Kornél válaszelevele a vizitátor intézkedéseire, 1920. aug. 4.: KKA(V)(Rf).

⁴⁹⁹ Szinger Kornél levele a vizitátornak, 1920. júl. 21.: KKA(V), 95.

⁵⁰⁰ PMKL, MRÜL, Konz., 25. kötet, 116. ülés, 1920. júl. 19.

⁵⁰¹ Szinger Kornél a vizitátornak, KKA(V), 93. 1920. júl. 21.

⁵⁰² Kanter Károly levele a rendfőnöknek intézkedéseinek módosításáról, 1920. aug. 1.: KKA(V)(Rf).

⁵⁰³ Jegyzőkönyv a sátoraljaújhelyi rendház reformokkal kapcsolatos házigyűléséről, 1920. szept. 26.: KKA(V)(Rf). Hasonló gyűléseket tartottak a többi rendházban is.

⁵⁰⁴ Jegyzőkönyv a magyaróvári ház reformokkal kapcsolatos házigyűléséről, 1920. okt. 10.: KKA(V)(Rf).

⁵⁰⁵ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 22.

⁵⁰⁶ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 150-151.

⁵⁰⁷ WAGA, szám nélkül, Szinger Kornél tájékoztató írása a vizitátornak

volna a rendtagoknak, és hogy végre az alulról építkező reformok is elkezdődhesenek. Szinger Kornél erőteljes véleményét olvasva, azonban nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy rendfőnökként a proletárdiktatúra alatt kifejtett előjárói tevékenysége nem volt teljesen egyértelmű, néhány rendtársa például felrótta neki, hogy nem állt ki elég határozottan a proletárdiktatúrával szemben.⁵⁰⁸ Kanter Károly fellépése és reformötletei, így azért sem lehettek túl szimpatikusak neki, mert az ő felelősségét is újra fölvehették volna.

Kanter Károly egyre súlyosbodó gyomorproblémái miatt már nem tudta befejezni a vizitációt, és 1920. november 20-án meghalt.⁵⁰⁹ Vizitációs iratainak sorsa egy ideig nagy nyugtalanság okozott. Azokat ugyanis halála előtt Kanter Károly átadta gyóntatójának, Tomcsányi Lajos jezsuitának, hogy a már majdnem kész jelentést fejezze be.⁵¹⁰ Szinger Kornél szerint az, hogy az iratok egy idegenhez, ráadásul egy jezsuitához kerültek, „végveszélybe” sodorhatja a rendet. A hercegprímás igyekezett megnyugtatón a rendfőnököt, hogy az iratok semmiképpen sem kerülnek illetéktelen kezekbe.⁵¹¹ Tomcsányi Lajos egy-két bejegyzése azonban felismerhető Kanter jegyzetein.

A Szentszékhez mindenesetre valamilyen úton eljutott a vizitáció összefoglalása, mert Rómából olyan hírek érkeztek, hogy az abban foglaltak meglehetősen rossz színben tüntetik fel a magyar rendtartományt.⁵¹² A dokumentumok Rómába érkezésétől kezdve azonban piarista részről már Thomas Viñas piarista generális vehette kezébe a magyarok ügyét. Először felvette a kapcsolatot a Szentszékkel, hogy közbenjárjon magyar alárendeltjeinek ügyében.⁵¹³ A Szentszék végül őt jelölte ki a vizitáció befejezésére.⁵¹⁴ Így Szinger Kornél már azzal nyugtathatta a rendtagokat, hogy Kanter Károly reformintézkedéseiből csak annyi fog megmaradni, amennyi összeegyeztethető az iskolai étellel és a magyar hagyományokkal.

1921. július 17-én Viñas meg is érkezett Budapestre. Mélyrehatóbb intézkedéseket nem akart tenni, hanem minél előbb pontot akart tenni a vizitáció egész ügyére. Hanauer Árpád váci püspök meg is jegyezte, hogy Rómában más felfogással közelítették meg a vizitációt, nem reformokat akartak bevezetni, hanem csak a Tanácsköztársaság alatt történeteket akarták tisztázni.⁵¹⁵ Viñas rövid látogatásának legnagyobb eredménye az volt, hogy rendezte a nyilatkozatot aláírók választójogi helyzetét. Mindazoknak, akik eddig még nem kapták vissza, egységesen visszaadta a vox activát és passivát.⁵¹⁶ Így végre 1921. július 23-án véget ért a csaknem két évig húzódó apostoli vizitáció.⁵¹⁷

⁵⁰⁸ RÉVAI, I, 125-126, II, 92.

⁵⁰⁹ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 26.

⁵¹⁰ Tomcsányi Lajos levele a vizitátor iratairól, 1920. nov. 20.: KKA(V).

⁵¹¹ Csernoch János levele a vizitátor iratainak ügyében, 1920. dec. 10.: KKA(V).

⁵¹² Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 27. PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 188. ülés, 1921. júl. 15.

⁵¹³ Vö. A procurator generalis relációja a Szerzetesi Kongregáció prefektusához, 1921. máj. 17.: KKA(V)(Rf).

⁵¹⁴ A rend generálisának felhatalmazása a vizitáció befejezésére 1921. jún. 17.: KKA(V)(Rf).

⁵¹⁵ Hannauer Árpád váci püspök levele, 1920. márc. 15.: KKA(V), 85. A püspök ekkor már tudta, hogy a generálist fogják Magyarországra küldeni.

⁵¹⁶ Thomas Viñas határozata a szavazati jog visszaadásáról, 1921. júl. 20.: KKA(V)(Rf).

⁵¹⁷ PMKL, MRÚL, Konz., 25. kötet, 195. ülés, 1921. júl. 23.

6.3. Az aláírások, felmentések és kilépések mérlege

Liebner János váci egyházmegyes pap, aki 1920-ben egy ismertető kötet számára összefoglalta a magyarországi kommunista egyházüldözés történetét, úgy értékelte, hogy a diktatúra azon szándéka, hogy a papokat világi pályára vonják, teljesen sikertelen maradt. „A lelkészek most szilárdan kitartottak hivatásuk mellett, és az aposztáziáról semmit sem akartak tudni. Hasonlóképp cselekedtek a szerzetesek is, akik elé egy hasonló reverzalist terjesztettek aláírás céljából.” – írta.⁵¹⁸ A Szolnokon működő püspöki biztosnak talán nem voltak pontos információi, de a Tanácsköztársaság bukása után készült „hivatalos” összefoglalók is hasonló – mindenképpen utólagosan szépítő – képet adtak. Az 1921-ben kiadott *A bolsevizmus Magyarországon* című kötetben például Riedl Friegyes arról írt, hogy „a bencés és ciszterci tanárok mind hívek maradtak fogadalmukhoz. Egyetlenegy sem lépett ki, inkább elveszítették kenyerüket. Örök dicsősége a tanító-rendeknek! A pápa külön dicsérte magatartásukat. A világi paptanárok és jezsuiták szintén ragaszkodtak fogadalmukhoz.”⁵¹⁹ Az ország legnagyobb tanítórendjét tehát diplomatikusan nem is említette! Ugyanebben a kötetben azonban Balanyi György piarista elismerte, hogy „sajnos voltak gyenge lelkek, akik nem tudtak ellenállni a csábításnak. A piaristák, premontreiek és minoriták közül többen aláírták a nyilatkozatot.” De az ő végső megállapítása is az volt: „a szerzetesség zöme azonban fényesen megállta helyét. Kitartott hivatásában.”⁵²⁰

Ezt a konklúziót igyekeztek tükrözni a piarista rendfőnökség hivatalos megnyilatkozásai is. Abban a jelentésben is, amelyet Szinger Kornél rendfőnök 1919 őszén a római rendi központ számára írt a Tanácsköztársaság idejéről, név szerint fölsorolta azt az „elbukott” 83 örökfogadalmast, akik aláírták a nyilatkozatot. Elismerte, hogy ez valóban nagy szám, de – hangsúlyozta – már nem is olyan nagy, ha azt nézzük, hogy a magyar provinciának 282 tagja van.⁵²¹ Ez valóban „csak” 29%-os aláírási arányt jelent.

Ha azonban azt is megvizsgáljuk, ki milyen helyzetben szembesült az aláírás kihívásával, árnyaltabb képet kapunk, mintha csak a pusztán statisztikai adatot nézzük. Városonként különböző problémákkal kellett szembenéznük a szerzeteseknek, de az sem volt mindegy, hogy nyugdíjasok-e vagy középkorúak, vagy hogy milyen tantárgyat tanítottak. Sőt, ha jobban utána számolunk, az is kiderül, hogy a rendfőnök által említett adatok nem is pontosak.

Az egyik probléma Szinger Kornél számításával az, hogy az aláírás kérdése csak az ország ellenséges csapatoktól meg nem szállt területein merülhetett fel, hiszen azokban a városokban, ahol idegen katonák állomásoztak, szó sem lehetett a Tanácsköztársaság intézkedéseinek bevezetéséről. Tehát ha a helyzet súlyosságát akarjuk vizsgálni, az aláírók számát nem az egész rendtartomány létszámához, hanem csak a tanácskormány uralma alatt lévő rendházak összlétszámához érdemes viszonyítanunk. Ezen a *területen pedig csak 190 rendtag tartózkodott.* (A számon az sem változtat sokat, hogy néhányan nem saját rendházukban voltak, hanem más-

⁵¹⁸ LIEBNER, *Egyházüldözés*, 159.

⁵¹⁹ RIEDL, *Középkorok*, 661. Riedl állítását egyébként Révai József cáfolta (RÉVAI, II, 88).

⁵²⁰ BALANYI, *Egyház és vallás*, 608.

⁵²¹ Szinger Kornél beszámolója a generálisnak, 1919. aug. 30.: Iratok, n° 22. A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 138.

hol rekedtek.) Ráadásul még azt is figyelembe kell vennünk, hogy Debrecenben nem történt meg az aláírásra való felszólítás, ezzel csupán a ház két Budapesten rekedt tagja szembesült.) Ez a tény a potenciális aláírók létszámát, további 16 fővel csökkenti.

Továbbá gyökeresen más perspektíva állt az iskolában tanító fiatal és középkorú szerzetesek, illetve a már nyugalmazottak előtt. Az utóbbiak ígéretet kaptak valamiféle ellátásra, nyugdíjra, tehát valójában őket sem lehet fenntartás nélkül a potenciális aláírók közé sorolni, hiszen komoly megélhetési kényszer nem nehezedett rájuk, úgy is fogalmazhatunk, nem volt miért aláírniuk. Ha ennek megfelelően az 58 éven fölülieket (32 főt) is levonjuk, igazán komoly dilemmaként csak *142-en szembesültek a nyilatkozat aláírásának dilemmájával*. Mivel ők aktívan tanítottak, a nyugdíjkorhatártól viszont még messze voltak, a rend fizetéseképtelensége miatt, nekik volt leginkább szükségük az állami fizetésre.

De tovább pontosíthatunk, ha a források (visszavételi kérvények, konzisztórium-i jegyzőkönyvek) alapján mi is összeállítjuk az aláírók listáját, mert így valójában nem 83, hanem *94 aláírót találunk*, akik közül 85 aktív korú, 9 pedig 58 év fölötti.

Ha az aktuális tartózkodási helyük, életkoruk, helyzetük miatt ténylegesen érintett maximum 142 főből 85-en aláírták a nyilatkozatot, az *60%-os arányt* jelent, ami több mint kétszerese a Szinger Kornél jelentése alapján kiszámolható 29%-nak. (Az 58 éven fölöttieket és a debrecenieket is figyelembe véve az aláírók aránya csak 49%)⁵²²

Fölmerül a kérdés, hogy Szinger Kornél miért csak a 83 aláíróval számolt? Nos, azért, mert nem számította be az aláírók közé az időközben vissza nem vett vagy kilépett rendtagokat. Így egyébként éppen az érzelmileg talán legnehezebben elfogadható szám adatot hagyta ki az elemzésből: 1919-ben *9 piarista önként, 6 pedig vissza nem vétel útján hagyta el a rendet*, majd következő két évben további 10 fő lépett ki a rendből. Ha nem tudnánk az aláírások egyházjogi problémájáról, vagy nem ismernénk a Tanácsköztársaság alatt történt botrányokat, ez az adat már önmagában is nagyon súlyos helyzetet sejtetne. Az így-úgy eltávozott 25 szerzetes, a Trianon előtti rendtartomány területét tekintve, az örökfogadalmasok közel 9%-át jelenti, a tanácsuralom által ténylegesen érintett területekkel számolva pedig az ott tartózkodó örökfogadalmasok kb. 13%-át. Persze a rend elhagyására sokféle körülmény és hozzáállás adhatott okot, azaz a háttérben nem mindig a proletárdiktatúra időszakának közvetlen problémái húzódtak. A kilépők egy része valószínűleg csak kedvező alkalomhoz jutott a zavaros helyzetben. De bármi is indította őket erre a lépésre, vagy tette szükségessé „elbocsátásukat”, a rendtartománynak mindenképpen súlyos veszteséget jelentett távozásuk.

Sokatmondó adat lehet az egyes helyi közösségeken belüli aláírási arány. Voltak például olyan rendházak (Sátoraljaújhely és Nagykaroly), ahol mindenki aláírta a nyilatkozatot. Tatán mindenki, Magyaróváron pedig egy kivételével mindannyian megtagadták az aláírást. Ez azt sejteti, hogy az egyéni döntéseket az adott helyi közösség belső viszonyai és a helyi előljárók hozzáállása is erősen befolyásolhatta. Egyértelműbben fogalmazva: egy-egy helyi előljáró határozott állásfoglalása egész közösségeket tarthatott vissza a kilépési nyilatkozat aláírásától. Ezt látva Révai Józsefnek valószínűleg igaza lehet abban, hogy az aláírók magas aránya Szinger Kor-

⁵²² A számítások alapja a kötetünkben található névtár.

nél rendfőnök egyértelmű állásfoglalást kerülő nyilatkozatainak is köszönhető.

6.4. *Ki miért írta alá a nyilatkozatot?*

Annak, hogy olyan sokan döntöttek a nyilatkozat aláírása mellett, legfontosabb oka valószínűleg a megélhetés elvesztésétől való félelem, a létbizonytalanság fenyegetése lehetett. A még a világháború alatt is viszonylag jó körülmények között élő piarista tanárok számára valóban megdöbbentő és félelmetes érzés lehetett, hogy egyik napról a másikra elveszíthetik biztos állásukat és az ezzel járó életszínvonalat. A megbecsült tanári állásból az utcára kerülni valóban nagyon nagy és hirtelen társadalmi esést jelentett volna. Az is valószínű, hogy a proletárdiktatúra nem sok értelmiségi álláslehetőséget kínált volna föl az ideológiailag megbízhatatlan paptanároknak. A megyéspüspököknek az egyházi vagyoni likvidálása és a tábori lelkészek visszatérése után saját papjaik eltartása is épp elég gondot jelentett,⁵²³ így a szerzetestanároknak az egyházmegyei papi szolgálatba lépés lehetősége sem volt adott.

Sajátos csoportot alkottak azok a piarista tanárok, akik még nyíltan kifejezték örömeiket, amiért az aláírással megszűnnek papi kötelezettségeik, és állami alkalmazásba kerülhetnek. Úgy látszik, ezzel hirtelen olyan lehetőséghez jutottak, amely révén úgy kerülhetnek ki a rendből, hogy közben az állásukat is biztosíthatják.⁵²⁴ Az ilyen piaristák gyakran radikális véleménye mögött tehát valójában legtöbbször nem is a rend viszonyaival kapcsolatos elégedetlenség, hanem egyéni problémák, személyes válságok húzódtak meg. A kor viszonyai között, talán éppen a szerzetestanári pálya nagy társadalmi megbecsültsége miatt, erkölcsileg, de a jövőbeli megélhetés problémái miatt sem volt egyszerű kilépni a rendből, így könnyen előfordulhatott, hogy egyesek már csak társadalmi kényszerből maradtak szerzetesek. Nekik a Tanácsköztársaság miatt kialakuló bizonytalanság éppen lehetőséget adott a rend könnyebb elhagyására.

A kirívó kivételeken túl azonban a többség döntéseit mindenhol körülbelül ugyanazok a szempontok befolyásolták.

Az aláírók sokszor a tájékozatlansággal mentegetik magukat. Állításuk szerint a zavaros történelmi körülmények között nem kaptak megfelelő tájékoztatást a rendi eljáróktól, így a nehéz helyzetben magukra maradván jóhiszeműen döntöttek az aláírás mellett. Révai József jóvoltából a pesti aláírás körülményeit meglehetősen pontosan ismerjük. Itt, annak ellenére, hogy a rendfőnök fizikailag jelen volt, elég sokan döntöttek az aláírás mellett. Szinger Kornél tehát úgy látszik nem is szándékozott világosabb utasítást adni a nyilatkozattal kapcsolatban, az írásbeli állásfoglalástól pedig végképp tartózkodott, csak szóban igyekezett a rendtagokat megnyugtatni azzal, hogy a rossz idők elmúltával a rend mindenkit visszafogad.⁵²⁵ Ez utóbbi kijelentés akár biztatásként is értelmezhető volt, de azt biztosan világossá teszi, hogy a rendfőnök tisztában volt az egyházbiztonsági következményekkel: tudta, hogy az aláírás a rendből való kilépést jelenti. Így tájékozatlanságra legfeljebb a

⁵²³ Vö. HDBp, p. 227.

⁵²⁴ Vö. Sik Sándor és Révai József vallomása: PL, KKA(V), Jegyzetfüzet,

⁵²⁵ A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21-22.: KKA(V), 136.

vidéki házakban hivatkozhattak, de a rendfőnök levelei előbb-utóbb azokba is eljuttattak.

Szinger Kornél oldaláról viszont a helyzet egyértelmű ismeretét feltételezhetjük. Hogy miért maradt a kétértelmű tájékoztatás szintjén, miért nem nyilatkozott határozottabban? Hallgatásával talán saját felelősségét akarta csökkenteni, vagy a „mindenki aláírhatja a maga lelkiismerete terhére, a tartományfőnök pedig mindenkit visszafogad majd” taktikájáról volt szó? Véleményem szerint Szinger Kornél kijelentései mögött, kezdetben nem szándékos taktikai megfontolások, hanem inkább ijedtségtől vezérelt határozatlanság húzódott, később azonban már egyéb, tudatos szempontok is közrejátszottak határozatlanságában.

A rendfőnök a Tanácsköztársaság kitörésekor írt, a korábbiakban már említett körlevelének első, el nem küldött változatában őszintebben közelítette meg az eseményeket, utána azonban inkább a kivárás és a hallgatás taktikáját választotta.⁵²⁶ Hallgatásának logikáját Szinger Kornél az 1922-es tartományi káptalanon tárta fel. A rendfőnök két kötelességéről beszélt: egyrészt „lelki atyaként” tiltania kellett volna az aláírást, mert az aposztáziát jelent másrészt kötelessége volt betevő felatot adnia nekik. A két egymást kizáró kötelesség miatt bízta mindenkinek a lelkiismeretere az aláírás kérdését. Ráadásul így remény volt rá, hogy esetleg sikerül megmenteni az iskolák felszerelését és az ifjúságot a kommunisták elől.⁵²⁷ Azaz a kezdeti bizonytalankodás lassan tudatos taktikává vált: a rendi vezetés és az iskolák túlélését azzal lehetett biztosítani, ha nem központi döntés születik, hanem a felelősséget az egyes piaristákra hárítják.

Persze kérdés, hogy milyen következményekkel járhatott volna egy határozott központi döntés az aláírás kérdésében? Ha az aláírás ellen szólnak, a tanácskormány haragját vonják a rendre és iskoláira. Ha az aláírást propagálják, vállalhatatlanul a kommunista hatalom oldalára állítják a rendet, a rendtagok egy része pedig biztosan nem fogadja el a döntést. A konkrét állásfoglalás kerülésével a rendfőnök végeredményben irányítás és tanács nélkül hagyta a rábízott piaristákat, és súlyos lelkiismereti döntés elé állította őket. A közvélemény egy része viszont az egyéni aláírások miatt, ennek ellenére is a rendkormányt és az egész rendet hibáztatta, a rendtagok között pedig komoly ellentétek alakultak ki, aszerint, hogy a nyilatkozatot aláírták vagy visszautasították-e.

De a tájékoztatatlanságra való hivatkozás az egyes piaristák részéről is erősen ingatag lábakon áll, ha nem is kérdőjelezhető meg teljesen. Az érvelést egyrészt a nyilatkozat aláírását megtagadók példája gyengíti: ezek szerint sokan különösebb tájékoztatás nélkül is tudták, hogy az aláírás súlyos következményekkel járhat, a körülmények nem voltak annyira homályosak, mint azt az aláírók közül sokan állították.

Az aláírók következő érve az iskola felszerelésének egyben tartása, illetve a diákok kommunista eszméktől való megvédése volt. Szerintük ez a szándék tette vállalható kompromisszummá a kényszerű „látszatkilépést”. Bár a legtöbb helyen valóban sikerült megőrizni az iskola tanári karát, és megakadályozni külső felfor-

⁵²⁶ Vö. Szinger Kornél rendfőnök körlevele, 1919. ápr. 1.: Iratok, n° 3. Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 18.

⁵²⁷ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, pp. 13–15. A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről, 1920. máj. 21–22.: KKAV(V), 136.

gató elemek beférkőzését, ezt az érvelést is gyengíti néhány szempont. Egyrészt az állami szolgálatba került szerzetes tanárok az új tanév kezdetével nem valószínű, hogy együtt maradhattak volna. Kőrösi Albin már a Szerzetes tanárok Tanácsának feloszlásakor látta, hogy a világivá lett szerzetes tanárokat az államhatalom nyilvánvalóan szét fogja szórni az ország különböző iskoláiba.⁵²⁸ Hogy ez végül mégsem történt meg, végeredményben csak a román hadseregnek volt köszönhető, amely az utolsó pillanatban, a szeptemberi iskolakezdés előtt üzte el a kommunista rendszert. A rendi javak megmentése tehát legfeljebb ideiglenes lehetett volna, a Tanácsköztársaság hirtelen bukására pedig nem feltétlenül lehetett előre számítani, a rendszer a kortársak szemszögéből akár hosszabb ideig is fennmaradónak látszódnak.⁵²⁹ De ha éppen abból indulnánk ki, hogy számítani lehetett a rendszer gyors összeomlására, ezt akár ellenérvként is felhozhatjuk a proletárdiktatúra szolgálatába lépéssel szemben, hiszen minnek aláírni a súlyos egyházjogi és erkölcsi következményekkel fenyegető nyilatkozatot, ha, – ahogyan Révai József kifejtette egy pesti vitaközlés során – „az oláhok már Szolnoknál állnak”?

Sőt, Tatán, ahol senki sem írta alá a nyilatkozatot, és így egy piarista sem maradhatott az iskolában, semmivel sem érték nagyobb anyagi károk az intézményt. Budapesten a Tanácsköztársaság hatóságai új igazgatót neveztek ki az iskola élére, így az aláírók már nem sokban befolyásolhatták a tanítást, vagy menthették a felszereléseket, sőt így éppen a proletárdiktatúra által kinevezett igazgató biztosította az iskola értékeinek megőrzését, hiszen az oktatás folytatása a proletárdiktatúra vezetőinek is érdekében állt.

A nyilatkozatot aláírók a tájékozatlanság és az értékmentés szándéka mellett sokszor hozzák föl mentségükre a terrortól való félelmet. Nehéz megítélni, hogy valójában mekkora nyomás is nehezedett a piarista tanárookra. Valóban előfordultak házkutatások, és rövid időre több piaristát is letartóztattak, néha fegyveres katonák is jártak egy-egy rendházban, Pesten pedig a pisztollyal fenyegetőző gondnokok viselkedése is ijesztő lehetett. A másik oldalon viszont néhány tanácsköztársasági vezető piarista múltja talán könnyebbé is tette a rend helyzetét. Más rendeket sokszor tartósabb és komolyabb atrocitások érték. A budapesti jezsuitákat például április 28-án, rendházuk lividálásakor azonnal börtönbe vitték.⁵³⁰

A társadalom által addig elismert piaristáknak azonban a legkisebb, akár csak verbális nyomás gyakorlás is, teljesen szokatlan, megdöbbentő és megalázó lehetett, a gyakran még radikálisabb jelszavakkal együtt pedig valóban félelmetes, „terrorizáló” fellépésnek tűnhetett.

De a félelem sem igazolja egyértelműen a cselekedeteket. Ismét a sokat idézett Révai József visszaemlékezésére hivatkozhatunk, amely szerint több fiatal piarista megengedhetetlennek tartotta az aláírást, még ha annak megtagadása „vértanúsággal” jár is együtt.⁵³¹ Nem szabad megfeledkeznünk a váci négy fiatal piarista

⁵²⁸ Kőrösi Albin beszéde a Szerzetes tanárok Tanácsának feloszlásáról, 1919. ápr. 1.: *Iratok*, n° 4.

⁵²⁹ Ezt egy helyen Szinger Kornél az aláírás mentségéként említi, máshol viszont „időnyerésről” beszél, mintha nyilvánvaló lett volna a rendszer gyors összeomlása., *Vö. A rendi kormánytanács tájékoztató közlése a visitatio előtti évekről*, 1920. máj. 21-22.: *KKAV(V)*, 150.

⁵³⁰ BERNHARD, *Emlékeim*, 43.

⁵³¹ RÉVAI, I, 134.

tanár bátor kiállításáról sem, akiket a hatalommal szembeni ellenállásuk miatt kilakoltattak otthonukból. De a tatai rendház tagjai számára is egyértelmű volt az aláírás elutasítása, miközben tudták, hogy ezzel a rendházban maradásukat teszik kockára.⁵³²

Az aláírást választók nagy aránya mögött rejlő legfontosabb tényező véleményem szerint mégis a megélhetés elvesztésétől való félelem lehetett.

A válságos helyzet megítélésében és az aláírás kérdésére adott lehetséges válaszok kapcsán, úgy látszik, a különböző nemzedékek között is húzódott egy határ. Az aláírást tudatosan és határozottan elutasítók között nagyobb arányban találunk fiatal piaristákat.

De világítsuk meg az aláírás kérdését a másik, az aláírást megtagadók oldaláról is. Ha feltettük a kérdést, ki miért írta alá a nyilatkozatot, feltehetjük fordítva is: ki miért nem írta alá? Az aláírást alá nem írók közül vajon mindenki végiggondoltan és tudatosan utasította el ezt a lépést, vagy egyszerűen csak szerencsésen elkerülte őket a kellemetlen dilemma?

A nyugdíjasoknak, mivel a Tanácsköztársaság eddigi tanári munkájuk alapján megígérte nyugdíjuk további folyósítását, nem volt miért aláírniuk a nyilatkozatot. Az új állami vezetés még egy-két nyugdíjas rendház meghagyását is kilátásba helyezte, ahol akár a közös szerzetesi életet is folytathatták volna. Éppen ezért érdekes az, hogy mégis találhatunk egy-két idősebb piaristát az aláírók között.

Az aláírást elkerülők következő csoportját a hittanárok alkották, akik viszont az egyházmegyei alkalmazásban, és fizetésben bízhattak. (Mégis, köztük is akadt olyan, aki aláírta a nyilatkozatot, mint Titz Antal Budapesten vagy Lukács József Nagykanizsán, nem is beszélve a nagykarolyi plébánosról és káplánokról, akik lelkipásztori állásukat föladva választották az esetleges állami tanárságot.)

Tehát az aláírást elkerülők motivációi sem feltétlenül a körülményektől függetlenedni tudó, tudatosan ellenálló lelkiületből fakadtak. Persze ebből semmiképpen sem következtethetünk arra, hogy a kedvezőtlenebb lehetőségek között bármelyikük aláírta volna a nyilatkozatot, viszont az is valószínű, hogy kevesebben álltak volna ellen a kísértésnek.

A rendfőnökség számára nagyon kellemetlen lehetett, hogy az aláírás ügyét nem sikerült a renden belül lezárni, és az Apostoli Szentszék által kinevezett Kanter Károly külső személyként mondhatott ítéletet a magyar rendtartomány felett. A vizitátor végül azonban nem változtatott gyökeresen a korábban kialakult/kialakított képen: az aláírás felelőssége továbbra is egyénekre hárult, a tartományfőnök és a rendi vezetés felelősségét nem vizsgálta, sőt miután Szinger Kornél ellenállásába ütközött, az aláírásban érintett konzisztórium tagok leváltását sem erőltette tovább. A nyilatkozatot aláíró helyi előjáróknak viszont távozniuk kellett házfőnöki székeikből. De Kanter a rendtagok egyéni ügyeit sem vizsgálta nagyon mélyrehatóan, a vizitáció fő irányát inkább az egyénekre is ható belső viszonyok reformja felé igyekezett terelni, a rend belső vallásos életének hiányát okolva a történekekért. Így tulajdonképpen, ha nem is közvetlenül a rendkormányt, de az egyének hozzáállását, döntéseit befolyásoló, az egyes rendtagok fölött álló, tágabb rendi közeget tette felelőssé az eseményekért.⁵³³ Érdekes, hogy miközben

⁵³² Vö. HDTata, p. 123–124.

⁵³³ Szinger Kornél beszámolója: Kápt. 1922, p. 22.

mind a rendtagok, mind a rendi vezetés ellenállt a Kanter-féle reformoknak, az 1922-es tartományi káptalanon Hám Antal, a rendi teológia akkori igazgatója, már szintén a vizitátorhoz hasonlóan ítélte meg a helyzetet: „az egyházas lelkület megnyilatkozni nem merő gyengeségében és gyámoltalanságában” látta a Tanácsköztársaság idején felmerülő problémák mélyebb gyökerét.⁵³⁴

A piaristák nagy része, akár aláírta a nyilatkozatot, akár nem, egyértelműen elutasítóan reagált Kanter Károly jámborságot mélyíteni akaró intézkedéseire, mert erőszakos külső beavatkozásnak tartották az esztergomi kanonok reformterveit, amellyel szerintük „csak tönkreteszi a jól bevált piarista életmódot”.⁵³⁵ A következő évtizedek alatt azonban legtöbb intézkedése lassacskán mégis többé-kevésbé bevezetésre került.

A külső vizitátor kinevezése mindenesetre jelzi, hogy az események megtépázták a rend tekintélyét. A püspöki karnak a forradalmak eseményeit elemző tárgyalásán például a premonstreiek mellett éppen a piaristákat emlegették rossz példaként.⁵³⁶ Több rendház esetében ráadásul az aláírás túl még egyéb kínos botrányok is borzolták a kedélyeket. Az aláírás és alá nem írás ténye a rendtagok között is húzott egy még sokáig érezhető és személyes ellentéteket is gerjesztő választóvonalat.⁵³⁷

6.5. Az 1919-es események szerepe a magyar rendtartomány történetében

Ha választ akarunk kapni arra a kérdésre, a Tanácsköztársaság időszaka milyen szerepet játszott a rend történetében és milyen hosszú távú következményei voltak, kétfelől vizsgálhatjuk a problémát.

Az első szempont az állam és a piarista rend viszonyában beálló változások vizsgálata lehetne. Az az államhatalom azonban, amely a problémát okozta, maga a Tanácsköztársaság rendszere, mindenestül megszűnt, és 1919 augusztusa után nagy vonalakban visszaállt a korábbi helyzet. Így, ha valami változást akarunk kimutatni az állam és a piarista rend kapcsolatában, az 1919 után éppen pozitív irányba mozdult, hiszen a két világháború között kialakuló politikai berendezkedés, az egyházi iskolákat és az oktatással foglalkozó rendeket is szövetségesül hívta saját társadalompolitikájához.

És ahogyan a két világháború közötti magyar belpolitika folyamatosan a forradalmak megrázkódtatásához viszonyított, sőt a kormányzat tudatosan és pozitív értelemben ellenforradalminak definiálta önmagát, a piarista rend sem kerülhette el, hogy vissza-vissza ne nézzen 1919 eseményeire. Bár a rend belső reformjának

⁵³⁴ Hám Antal beszéde az 1922-es kiskáptalanon a káptalani választások reformjáról: Kápt. 1922, p. 4.

⁵³⁵ Jegyzőkönyv a sátorlajújhelyi rendház rendkívüli házi gyűléséről, 1920. szept. 26.: KKAV(Rf).

⁵³⁶ Jegyzőkönyv a püspöki kar üléséről, 1919. aug. 22.: *A püspöki kar tanácskozásai: A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből, 1919-1944*, szerk. GERGELY Jenő, Budapest, 1984, 73.

⁵³⁷ Révai József és fiatal rendtársai például így osztályozták a budapesti tanári kar tagjait az aláírás után: REPOSZ = Rendet Elhagyó Piaristák Országos Szövetsége, EPOSZ = Elvhú Piaristák Országos Szövetsége, STOSZ = Seggbe rúgott Tanárok Országos Szövetsége, Vö. RÉVAI, I, 83, 155.HDNov, p. 46.

igénye már korábban megjelent, nem elhanyagolható az a hatás, amelyet a Tanácsköztársaság ideje alatti események negatív vonatkoztatási pontként jelentettek ebben a kérdésben. Az 1919-ben történtek után nehéz lett volna azt mondani, hogy ne lenne szükség valamilyen reformra a magyar rendtartományban.

A másik szempont a rendtagoknak a proletárforradalomra adott reakciói felől vizsgálhatja meg a kérdést. A kommunista diktatúrára adott egyéni válaszok ugyanis nem hirtelen alakultak ki, hanem korábbi gondolkodásmódok, hozzáállások kristályosodtak ki bennük. Ezek a gondolkodásbeli különbségek nem is tűntek el nyomtalanul, hanem a kommunista rendszer bukása után is tovább éltek, a proletárdiktatúra időszakának emléke pedig hosszabb távon hatással volt rájuk.

Amikor az államhatalom már az őszirózsás forradalom idején saját igényeivel, utasításaival jelent meg az oktatásban jelentős szereppel bíró, így a társadalomra is nagy hatást gyakorló piaristákkal szemben, szükségképpen felszínre kerültek a rendtagok társadalmi kérdésekkel kapcsolatos véleménykülönbségei is. A Tanácsköztársaság viszont az egyházi oktatásban betöltött addigi szerepét alapvetően kérdőjelezte meg, így a piaristák előtt álló új kérdés már az volt, ellen kell-e állni a diktatórikus hatalomnak, vagy még inkább, hogy mi az ellenállás, vállalható és legjobb módja? Mi a fontosabb? Radikálisan szemben állni, vagy kompromisszumokat keresve menteni, ami menthető? A válaszadást nem könnyítette meg, hogy a forradalmi események kiélezték a rend belső viszonyainak tisztázatlan kérdéseit és a rendtagok közötti személyes ellentéteket is. A radikálisan kinyilvánított ellenállás igénye és az intézményeket a lehetőségek határáig menteni akarás nem egy mindenkin kívül álló „személytelen” kérdés volt, gyakran nem racionális megfontolások húzódtak a véleménykülönbségek hátterében, hanem sok korábbi, egymás életmódjáról alkotott ítélet és számos személyes ellentét is befolyásolta azokat. A rend belső viszonyaiban a „hogyan élünk” és „mi a legfontosabb számunkra” kérdései folyamatosan a köztudatban mozogtak, most viszont az ellenállás és alkalmazkodás feszítő dilemmájában aktualizálódtak. A Tanácsköztársaság időszaka ebből a szempontból is nagyon fontos: sok belső ellentmondás és feszültség tört a felszínre ebben az állásfoglalást követelő válságos helyzetben.

Hogyan értékeljük a Tanácsköztársaság eseményeit a piarista rendtörténet szemszögéből: nagy erkölcsi bukásról vagy csak egy rövid, elhanyagolható epizódról van-e szó?

Bár mentegetőzésük, mint láttuk, sokszor meglehetősen ingatag, az aláírók legnagyobb része valószínűleg valóban nem akart tettével súlyos hitehagyást elkövetni. Legtöbbször valóban az egzisztenciális bizonytalanságtól féltek vagy olyanok voltak, mint a váci Bán Márton, aki nem tudta elképzelni életét az általa kiépített természetrajzi szertáron és a tanítás iskolai közegén kívül. Talán hitelesnek tarthatjuk azt a törekvést is, amely az iskolák átmentését, a felszerelések széthordásának megakadályozását és a diákok kommunista befolyástól való megóvását célozták.

Az egyes házak eseményein végigtekintve, mindenhol három elég jól elkülöníthető csoporttal találkozhatunk: a nyilatkozatot aláíró, de közben a csendben tovább dolgozó piaristákon kívül, mindegyik rendházban volt egy-két, akár a Tanácsköztársaság mellett elköteleződő, botránnyosan viselkedő, és egy-két az aláírásnak tudatosan ellenálló rendtag.

Súlyosabb, a közvéleményt igazán megbotránkozató tetteket legfeljebb 5-10 piarista követett el, a nagy többség mindössze az aláírás tényéig alkalmazkodott a

Tanácsköztársaság rendszeréhez. Igaz, hogy a próbatétel idején nem bizonyultak elég hősiességnek, így egyházi büntetés alá estek, de botrányos felforgatónak sem nevezhetjük őket, a prolektárdiktatúra közben és után pedig ugyanolyan buzgósággal folytatták tanári munkájukat, mint azelőtt, és legtöbbször életük végéig hűségek maradtak rendjükhöz.

A rendtagoknak a nyilatkozat aláírásának vagy megtagadásának dilemmájára adott válaszaik jól szemléltetik a kor piarista önidentitását, önképét. Úgy látszik, a 20. század első évtizedeiben a piarista önkép a tanári szerepet domborította ki, a papság és a szerzetesség (és így a mellette való kiállás) hangsúlyozása inkább háttérbe szorult. A papi identitás azonban a korszak fiatalabb piaristái között már sokkal fontosabbnak látszik, ezért köztük találjuk a legtöbb olyan „ellenállót”, aki egyértelműen elutasította az aláírást.

Ebből a szempontból Kanter Károly vizitátor talán jó irányba tapogatózott a szerzetesi életet reformjának felvetésével, személye és törekvései azonban inkább ellenállást váltottak ki a piaristákból, így a szerzetesi-papi identitás általa elképzelt gyors elmélyítése kudarcot vallott.⁵³⁸ Azonban a rend belső életének változása a következő évtizedekben a tanári szerepet megtartva, mégiscsak a szerzetesi-papi identitás elmélyítése felé mozdult, sőt a rendtagok egy része már 1919/1920-ban is ebbe az irányba akarta mozdítani a közösséget, csak a hirtelen reformoktól ódzkodott.

Ha tehát az apostoli vizitátor 1920-as reformpróbálkozása nem is járt közvetlen sikerrel, de a Tanácsköztársaság sokkoló külső- és belső élménye paradox módon mégis lendületet adott a rend életét megújítani akaró törekvéseknek, amelyek során a piarista identitás tanári oldala mellett előtérbe kerülhetett a szerzetesi és papi dimenzió is. Ezek fontosságára az 1919-es „bukás” mindenképpen felhívta a figyelmet, és indítást adott az elmélyülésre. Nem véletlen, hogy a Tanácsköztársaság utáni időszakban a piarista rendben is új lendületet kapott a rend belső reformjára törekvés, és az 1920-as évektől bontakozott ki több nagyhatású piarista személyiség, többek között a teológus Schütz Antal, a történész Balanyi György, a költő és később tartományfőnök Sík Sándor, vagy az 1947-ben generálissá választott Tomek Vince tevékenysége, és talán nem véletlen, hogy az ő nevükkel nem találkozunk az 1919-es aláírók névsorában.

⁵³⁸ Még az aláírást megtagadó Révai József is negatívan írt Kanterről: „Nyakunkra is küldött Róma egy kisöklű Herkulest az apostoli vizitátor személyében.” Vö. PMKL, HDNov, p. 94.

SZEMTANÚK

1.

JÁSZAI REZSŐ (HÁZFŐNÖK)

A BUDAPESTI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

Historia Domus Pestiensis, II: 1864-1961: PMKL, Budapesti rendház levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.9.a), Lib. 13, pp. 217-231.

A forradalom kitörése

Az októberi forradalom történetének leírása, annak okai, előkészülete, szervekedése, lefolyása, a belőle származó vagy a vele kapcsolatos általános bomlás, anarchia, az országnak a szerbek, oláhok és csehektől való megszállása, stb. nem tartozik a Historia Domus keretébe. Akkora anyag ez, hogy kötetek fognak róla beszélni. Itt csak azon mozzanatokat érintjük, melyek társházunkkal vagy a renddel kapcsolatosak.

1918. október 30 és 31. közti éjszakán tört ki a magyar forradalom. A Károlyi Mihály gróf elnöklete alatt álló Károlyi párt, minthogy IV. Károly király hosszú alkudozások után, sőt a Károlyi-párt lapjában a „Magyarország”-ban <218> elhangzott fenyegetések dacára sem bízta a kormányt a Károlyi pártra, a nevezett éjszakán erőszakos fellépésre szánta el magát. Az Astoria szállóban alkotmánymódosító hatalommal felruházott „Nemzeti Tanács”-ot alakított 20 tagból Hock János Budapesti Józsefvárosi plébános elnöklete alatt s kikiáltotta a gróf Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormányt. Előzetes és igen ügyes munkával megnyerte magának a budapesti állami rendőrséget, az egész budapesti helyőrséget s így csekély és vértelen ellenállás után megszállotta a középületeket, a postát, távirót, telefont, a kaszárnyákat, azoknak hivatalnokait a forradalomra feleskette, a budapesti helyőrség parancsnokát, Lukásich tábornokot pedig elfogatta, miután katonái a forradalomhoz pártoltak. Még az éj folyamán megkezdte új kormányzói szerepét. IV. Károly király 31-én reggel családjával együtt Gödöllőről automobilon Bécsebe menekült.

A rend a Nemzeti Tanácsnak felesküszik

Az utcákon, a laktanyákban és magánosoknál lefoglalt automobilon a fel-fegyverzett forradalmi katonaság október 31-én kora hajnaltól késő estig folytonosan száguldozott az utcákon és folytonos üdvölvésekkel (éles töltnyekkel) üdvözölte az új Magyarországot, éltette a békét s a Köztársaságot.

Rendházunk ez éjszakán és 31-én egész napon át aggodva szemlélte az eseményeket. A Kalazantiumi növendékek annyira megijedtek, hogy 52-ből csak 7-en maradtak benn a házban a forradalom napján, a többi vagy Pesten húzta meg magát rokonai[nál] vagy ismerőseinél, vagy a vidékre szétszéledtek. Hála Istennek minden bajt kikerültünk, mert a forradalmi felvonulások nem mutattak ellenséges indulatot exponált rendházunkkal szemben. A forradalom éjjelén házunk táján volt ugyan sűrű lövöldözés a forradalmi katonák és a kormány bosnyákjai közt s több hibásan irányított lövés megrongálta a nagy átjáró mennyezetét is, de nappal már

csak az örömrivalgások és üdvölvések zaja verődött vissza palotánkon.

November 3-án, miután a bíboros hercegprímás a katolikus papság részére megadta az irányítást, hogy csatlakozzék a Nemzeti Tanácshoz és segítse elő annak munkáját, Szinger Kornél rendfőnök vezetésével 6-an megjelentünk a Nemzeti Tanácsnál a rend nevében s ott Hock János, a Nemzeti Tanács elnöke előtt letettük az esküt, hogy mindenben segítségére leszünk, amit az ország jövő boldogulása érdekében nekünk, a kegyestanítórendnek parancsolni fognak. Az elnök elismerő szavakkal emlékezett meg a rend múltjáról, annak hivatásáról, és reményét fejezte ki, hogy mint demokratikus alapokon álló testület ennek a demokráciának szellemében fogja folytatni működését. Egyúttal kijelentette, hogy az általunk kiküldendő 3 rendtagot a Nemzeti Tanácsba be fogják választani. A rendház a megiszteltetést hálásan fogadta s Hám Antal dr., Vörös Cirill dr. és Friedreich Endre dr. rendtagokat jelentette be. E rendtagok tevéleges részt azonban nem vettek a Nemzeti Tanácsban, a gyűlésekre nem hívták meg [őket], csak a névsorban szerepeltek.

Forradalom, általános bomlás

A forradalom lázában azonban csakhamar útra keltek a nemtelen indulatok és ösztönök. A budapesti katonák, miután Linder hadügyminiszter nyíltan kijelentette nekik, hogy megszűntek katonák <219> lenni s hogy „nem akar többé katonát látni”, – nem tértek vissza a kaszárnnyába, hanem a városban kóboroltak, főképpen a külső részeken, ahol sok lopást és fosztogatást vittek véghez, leginkább pedig a vasúti állomásokon, azoknak raktáraiban s a vagonokban. Körülbelül 3000 vagont fosztottak ki 2 nap alatt! A frontkatonák is kezdtek hazajönni s közülük sokan nem mentek Budapestre át falujukba, hanem itt maradtak a zavarosban halászni. Így azután a személy- és vagyónbiztonság jelentékenyen alászállott, mert nem volt fegyelmző hatalom, nem volt többé katonai fegyelem, sőt maguk a rendőrök sem végezték a dolgukat, hanem örökké gyüleseztek, sérelmeiket tolták előtérbe, szervezkedtek folytonosan, az utcákon pedig rendőrt hiába keresett volna akárki s ha néha ki is jött egy-kettő állomáshelyére, keveset törődött azzal, mi történik körülötte.

Nemzetőrség, polgárőrség, házőrség

A kormány, hogy a helyzeten segítsen, „nemzetőrséget” toborzott azon katonákból, kiknek más foglalkozásuk nem volt vagy akik így akartak keresni napi 30-40 koronát s emellett ellátásban is részesültek. Pedig így sem szegődtek sokan nemzetőrnek. Hogy a kormány a hiányt pótolja, felállította a „polgárőrséget” is. Ez önkéntes és díjazatlan polgárokból állott, akik kerületenként szervezkedtek és csoportonként 2-2 órán át járták be a kerületeket. Minthogy azonban még ez sem mutatkozott elegendő védelemnek a tolvajok és rablók ellen, megszervezték a házőrségeket is. Eszerint minden ház köteles volt esti 8-tól reggel 6-ig egy-egy őrrel, 2 órai órallással őriztetni magát. Ez úgy történt, hogy az illető ház férfi lakói összeállottak, megállapították a sorrendet és 2-2 órás őriztetet teljesítettek a ház körül. Eleinte fegyvert nem tudott adni a kormány, ki-ki tehát olyan fegyvert viselt, amilyen volt neki. A mi rendházunkat a férfi- alkalmazottak őrizték így, míg bent a házban, a folyosókon mi magunk teljesítettünk őrszolgálatot egész éjjelen át 2-2 órás időközökben s figyeltük az ablakon át a bejáratokat s a külső őroket, szintén fegyveresen, revolverekkel, hogy esetleges kaputámadás esetén fegyverrel riasszuk el a rab-

lókát. Ez a nehéz szolgálat s ez a veszedelmes helyzet november 7-től december közepéig tartott. Micsoda világ volt ez! Sok mindent lehetne erről beszélni, ami hosszadalmas volna, de nem is volna célja, hiszen a napilapok erről bőven írtak s a későbbi történelem is bőven fog foglalkozni ezekkel.

Bolsevizmus

Félelmünk idő folytán még fokozódott, amidőn 1918. december 7-én hivatalosan is megalakult a „vörös gárda”, mely az orosz bolsevikiek mintájára szervezkedett bolsevik vezérek s bőséges orosz pénzen s amely gárda a teljes kommunizmusért, a teljes anarchiáért akart harcba szállni. Ha csak elvi harcokról lett volna szó, hagyján. Csakhogy az orosz bolsevizmus rémuralmat gyakorolt Oroszországban, folyton rabolt és gyilkolt, mintegy 35000 polgárt végeztetett ki, a többieket pedig földönfutókká tette. Ilyen példák után a magyar bolsevikokra is csak rémülettel gondolt mindenki, annál inkább, mivel a kormánynak saját bevallása szerint, nem volt elég karhatalma az ilyen irányok letörésére s egyedül a szocialistákra támaszkodott, akik eddig fenntartották a körülményekhez képest a rendet, legalább úgy, hogy maguk nem követtek el visszaéléseket; csakhogy viszont a szocialisták nem akarták letörni ezt a mozgalmat erőszakos módon, pedig ez volt az egyedül lehetséges mód, mert elveik végcélja nekik is a kommunizmus, csakhogy lassú, fokozatos haladás-fejlődés útján, nem egyszerre, nem anarchiával, minden anyagi, szellemi és erkölcsi értéknek, a burzsoáziának hirtelen megsemmisítésével, mivel ez az ő romlásukkal is járt volna, amint ezt Oroszország példája megmutatta. <220>

Czirbusz Géza és Takáts Sándor

A rendkormány Czirbusz Géza dr. és Takáts Sándor dr. – az előbbi egyetemi nyilvános rendes tanár, az utóbbi a képviselőház levéltárosa, évek óta pápai engedély alapján a rendházon kívül lakott mindkettő, – többszörös kérelmére beleegyezett abba, hogy a rendházba beköltözhesse. A rendkormány a pápai rendelet értelmében befogadásukra nem volt ugyan kötelezve, tekintettel azonban a világháború, főleg a forradalom okozta megélhetési nehézségekre, a rendkormány ezúttal kivételt tett velük, kikötötte azonban, hogy az erre vonatkozó pápai rendelet pontjait magukra nézve kötelezőknek elfogadják s egész törzsfizetésüket a rendnek beszolgáltatják, csak a mellékjövedelem s a lakáspénz felett rendelkeznek szabadon. A rend további szerződést kötött velük, mely a házfőnöki irodában és másolatban a házfőnöknél helyeztetett el. Czirbusz 1918. december 7-én, Takáts pedig december 20-án költözött a rendházba.

Tengerészek a rendházban

1919. január 6-án a rendház négy bolthelyiségébe, amelyek a város bérletében voltak, a város egy 70 tagból álló tengerész-különítményt helyezett el. Ezeknek kérelmére a házfőnök megengedte, hogy táborigényű konyhájukat bekapcsolják a házi konyhánkba, hogy itt főzhessék meg ebédjüket. Az engedély megadását indokolta az, hogy a veszedelmessé vált bolsevizmus s ennek esetleges támadása ellen ezen tengerészek részéről nyerhessünk segítséget, mit igen megígértek.

Simonidesz István, trencsényi igazgató

Simonidesz István, a trencsényi főgimnázium igazgatója 1919. január 17-én Bu-

dapestre jött a rendházba lakni, mivel a megszálló csehek a trencsényi főgimnáziumot tőle erőszakosan átvették, a tanítást beszüntették azon szándékkal, hogy 1919. január havában tót nyelvű és cseh tanárokkal fogják azt megnyitni, illetve folytatni. Minthogy pedig az igazgató nem tudott tótul, a tanárok sem, a cseh-szlovák radának nem tették le a hűségesküt, megvonták tőlük a tanítás jogát. Az igazgató az új gimnáziumban lakott, a csehek azonban az igazgatói irodát és lakást lefoglalták, az igazgató így kiszorult s mivel a rendházban sem tudtak neki lakást adni, kénytelen volt Budapestre jönni.

Fűtőanyagunk elrequirálása

A tél folyamán oly kevés fűtőanyagot kapott Budapest, hogy február hónap folyamán már azon készletekhez volt kénytelen nyúlni, melyek magántulajdonban voltak. Így történt, hogy 1919. február hó 17-jén az Országos Szénbizottság a rendház és gimnázium fűtőanyag-készletét felbecsültette avégett, hogy annak legnagyobb részét elvitesse. Kokszukat ekkor 20 vagonra becsülték fel. Házfőnök tiltakozott ugyan e nagy szám ellen, aggodalmát a következmények igazolták is. A kokszból a Szénbizottság folytonosan kiutalványozott nagyobb mennyiséget, főképpen hadi kórházaknak, szanatóriumoknak és vállalatoknak, úgy hogy összesen 12 vagon kokszt vittek el március elejéig. <221> Az elhordás folyamán mindinkább nyilvánvaló lett, hogy nekünk nem lehetett 20, legfeljebb 16 vagon kokszuk, mivel saját házunk fűtésére alig maradt valami. Február hónapban még valahogy fűthettünk, de március elején már anyagihiány miatt be kellett szüntetnünk a fűtést. Hasztalan kértük ismételten a Szénbizottságot a zárlat feloldására, kérésünket nem vették figyelembe, arra hivatkozva, hogy 8 vagonot meghagytak, pedig legfeljebb ha 4 lehetett. Szakértői felülvizsgálatot is kérelmeztünk az elhurcolás folyamán, ezt nem engedélyezték. Így történt, hogy egész március, április hónapokban hideg szobákban dolgoztunk. Szerencsétlenségünkre az időjárás folyton hideg vagy nedves volt, még május első felében is jól esett volna a fűtött szoba, de hiába. Viszont szerencsénk volt az, hogy ezt a hideg időszakot öregeink is, bár nehezen, de megbetegedés nélkül elviselték.

Proletár-diktatúra

1919. március hó 21-én a legszomorúbb korszaka kezdődik rendünk történetének. Ekkor kiáltották ki a Proletárdiktatúrát s megkezdődött minálunk is, orosz minta után, a bolsevizmus uralma. Jelen sorok célja nem lehet az, hogy a korszak részletes történetével foglalkozzunk, ez a hivatásos történetírás feladata. Az események oly rohamosan követték egymást, hogy azok előadása itt jóformán lehetetlen. Ugyanis az erőszak a legnagyobb mértékben tombolt minden téren, főképpen pedig az egyházi intézményekben. A megfélemlítés oly agresszív volt, hogy veszélyes lett volna jegyzeteket írni az egymásra torlódó eseményekről s az azokban megnyilatkozó erőszakról, mivel a gyakori házkutatások alatt napfényre kerültek volna a proletároknak nem kedvező kritikai feljegyzések, a szerzővel igen könnyen elbántak volna. Mászt írni, mint ami a proletáruralmat dicséri, halálos veszedelem volt, mászt olvasni pedig szintén nem lehetett, mert kegyetlen cenzúra működött, mely csak azt engedte napvilágra, ami neki kedvező volt. Az eseményeket majd olvasni fogják az időközi lapokból később s a megírandó történetből, itt csak azon rövid feljegyzésekre szorítkozhatunk, melyekből rendházunk ezen korszakának

szomorú történeti adatai kerülnek ki.

A kommunista kormányzás elveihez híven megszüntetett minden magánvagyon s így mindjárt április hó elején¹ megfosztották a rendet létfenntartási alapjától, a Custodiátustól. Birtokainkat egyszerűen elvették, kommunizálták azokban termelőszövetkezeteket alakítottak, azaz az uradalmi cselédség[gel] és szolgálkkal együtt egy-egy szövetkezetet alakítottak az egyes uradalmi részekben, hogy azután majd a közös megmunkálás gyümölcseiben közösen is részesüljenek. A rend jószágainak kormányzóját elmozdították állásából s maguk rendezkedtek tovább az uradalomban az ott meghagyott s további szolgálatukba átvett uradalmi tisztekkel. Ez a termelési mód, ha a proletárdiktatúra idejekorán meg nem bukik, csúfos kudarccal végződött volna. A hangoztatott többtermelés helyett inséggel végződött volna, mint hogy ez természetes folyományként így is bekövetkezett.

Április 29-én, miután a Tanácsköztársaság rendeleteileg, majd törvény alapján kimondotta az egyházi vagyon secularizálását és az összes házunknak köztulajdonba való átvételét, a Munkástanács kiküldött egy bizottságot, hogy a köztulajdonba vett és secularizált rendháztól úgy a rendház, mint a rend vagyonát lefoglalja és liquidálja. <222> Ez a bizottság, mely szuronyos vörös katonák asszisztálása mellett működött s amely a folyosókra és a kapuk elé is fegyveres őrköt állított fel, nehogy időközben valamit elvigyenek a rendházból, lezáratta a ház és a rend bevételi-kiadási naplóit, számadásait s az összes házi és rendi pénzvagyont, takarékkönyveket, értékpapírokat, arany-ezüstneműt elvitette a Munkástanácshoz. A szomorú átadás-átvételtől a rendház és a rend részéről külön-külön jegyzőkönyv vététt fel. Egy hét múlva az egyházi vagyont liquidáló bizottságtól küldetett ki hozzánk egy 5 tagú bizottság, melynek az volt a feladata, hogy a rendházat leltározza, nemkülönben újra átvegye a ház és a rend vagyonát, de most már a liquidáló bizottság részére, mivel egyházi vagyonról lévén szó, annak átvétele nem tartozott a Munkástanács hatáskörébe. A már elvitt értékeket tehát ez a bizottság visszavette a Munkástanácstól s újra leltározta s annak megtörténte után az állam pénztárába szállította. Ez a bizottság már nem állt egyszerű munkásokból, mint az előző, hanem hivatalnokokból, kik rendes, pontos és udvarias munkát végeztek, szabályszerű jegyzőkönyvet vezettek, részletes leltárat készítettek s abból egy példányt a rend rendelkezésére bocsátottak.

Alighogy készen voltunk ezzel a nagy munkával, mely 3 hetet vett igénybe, újabb bizottság keresett fel újabb munkával. A rendházat ugyanis a vallásügyi liquidáló bizottságtól (elnöke Fáber Oszkár volt, egykori piarista papnövendék) átvette a közművelődési bizottság azon célból, hogy itt az egyetemre járó fiatalemberek részére „Ifjú munkások Marx Otthona” címen konviktust rendezzen be. Mint tervezték, 300 egyetemi hallgatót neveltek volna itt kommunista szellemben, akik mint kész tanítók (a tanári címet eltörölték) szétmentek volna az ország minden részébe, mint propagáló erői az új korszellemnek. Ez a bizottság tehát átvevén a liquidáló bizottságtól az épületet, újra leltározott, ennek végeztével pedig a rendház kapujára és falaira kifüggesztették az új gazda nevét: „Ifjú munkások Otthona”. Megjelent ennek az új otthonnak a szellemi vezetője, Rácz Sándor, volt polgári is-

¹ Szinger Kornél rendfőnök lapszéli jegyzete: „Már márc. hó elején, a kommunizmus kitörése előtt a szociáldemokrata párt kaposvári kommunista szervezetű frakciója, teljesen önkényűleg, a kormány tilalmát semmibe véve.”

kolai tanító, aki rendezkedni kezdett a rendházban. Lakást foglalt le magának az I. em. 22-23. szobákban, majd átment a rendfőnöki titkár lakásába és irodájába, egyrészt, mivel itt 3 szoba állt rendelkezésére, de főleg mivel úgy vélte megsemmisíteni a rendfőnöki irodát. Annyit elért vele, hogy az iroda felírását beragasztottuk, de az iroda azért csak tovább folytatta munkáját az I. 22-23. szobákban. A vezető az új lakásába beköltöztette feleségét is, aki inasok helyett két szobalányt fogadott fel magának főképpen saját szolgálatára, sőt az egyik házi takarítónőt is saját ruháinak varrására és mosás-vasalására használta fel.

Az új berendezkedés új elhelyezkedéseket vont maga után s így a vezető intézkedése folytán a folytonos hurcolkodásnak egy végtelen sora következett. Rendi növendékeink, minthogy a rend teljesen <223> vagyon nélkül maradt, s így a növendékek további ellátásáról nem tudott gondoskodni, elhagyták a rendet. A kommunista állam megtartotta őket itt a házban, az ifjú munkások közé sorozta, lakásaikban újra elhelyezte, fenntartásukra pedig a közművelődési osztálytól havi ellátási költséget vett át s azt az újonnan kinevezett házgondnokságnak adta át felhasználásra. Hogy elegendő szoba álljon rendelkezésére az Otthonnak, megparancsolta, hogy a tanárok a kettős szobákból költözzenek ki, illetőleg úgy helyezkedjenek el, hogy minden tanárnak legfeljebb egy szoba jusson. Így tehát a tanárok egymással költöztek össze, hogy a parancsnak eleget tegyenek. A consistórium tagokat ettől az összeköltözéstől egyelőre megkímélte, de ki volt mondván, hogy legkésőbb augusztus 20-án minden rendtagnak el kell hagyni a rendházat, hogy az új Otthon a maga céljai szerint legyen berendezhető. A megüresedett lakásokba s az eddig üresen álló szobákba idegeneket telepítettek be, főképpen menekült székely egyetemi hallgatókat, akik gyanúsak voltak a vörösök szemében, akiknek ellenforradalmi kedvétől féltek, hogy itt azokat állandóan szemmel tarthassák. Ezek a székelyek 26-an voltak, más egyetemi hallgatók vagy 10-en. Ez utóbbiak itt nemcsak lakást, hanem étellemezést is kaptak úgy, mint a mi növendékeink. Az étellemezés eleinte könnyű volt, addig, amíg az általunk beszerzett s még el nem fogyasztott ételkészletekből tellett. Amint azonban ezek elfogytak, a piacon kellett bevásárolni az étellemezést, az étellemezés minősége folyton hanyatlott egész a koplaltatásig. A közművelődési osztály ugyanis kevés költséget adott, a liquidáló bizottság pedig nem akart tudni az Otthon fenntartásáról s így túlságosan szegényen tartották az „ifjú munkásokat” s ezekkel együtt bennünket, rendtagokat is! Ez a szegénység főleg akkor lett nyomasztó, midőn azok az ételkészletek, melyeket annak idején magunknak beszereztünk, s amelyekkel való takarékos bánásmód által egészen az új termésig kijöttünk volna, elfogytak, mint liszt, bab, borsó, mák, hagyma, stb. Hogy a gyors fogyasztásban voltak-e más okok is, nemcsak a nagy étvágy, azt könnyen megmagyarázza a ház új vezetése. A katonai és munkástanács ugyanis a ház gondnokává kinevezett egy egyszerű kőfaragót, akinek a háztartás vezetéséhez, pláne ily nagy háztartás vezetéséhez sem tehetsége, sem gyakorlata nem volt. Bojtor Istvánnak nevezték. Egy fogságból kiszabadult anarchista, kit társai azért respektáltak, mert minden pillanatban kész volt revolvert rántani bárkire, s akit erőszakos, kegyetlen, durva modora miatt éppen arra láttak alkalmasnak, hogy a papokat rémítgesse és megkínózza. Ezt nálunk s utóbb a jezsuitáknál el is érte, mert sokat szenvedtünk alatta, főképpen pedig jelen sorok írója, mint házfőnök. Azzal mutatkozott be, mint a háznak új feje, hogy revolverrel a kezében megfenyegetett mindenkit, hogy aki neki feltétlenül nem engedelmeskedik, azt lelövi „mint a

kutyát". Ez rendes szavajárása volt minden csekélységre. Minthogy azonban látta és érezte, hogy a számadásokat s egyéb szellemi dolgokat képtelen lesz vezetni, maga mellé helyettes gondnoknak neveztetett egy zsidó vallású anarchistát, Krausz Károlyt s erre bízta az írásos munkát. Ez alatt a két gondnok alatt a szekatúrának és a megaláztatásoknak hosszú sorát kellett elszenvednie a letett házfőnöknek s az egész rendháznak. <224>

Hogy egy-két esetet felemlítsek: egy ízben azt kívánta, mutassam meg neki az összes szobát. Minthogy a lakott szobák kulcsai a tanárok birtokában voltak s azokat nem tudtam neki előadni, revolvert szegezett reám. Hogy nagyobb baj ne legyen összekaptam a még meglévő kulcsokat s mentem vele a szobák meglátogatására, közben azonban üzentem a gépésznöknek, hogy jöjjön és álkulccsal nyissa ki azon szobákat, melyeknek lakója történetesen nem tartózkodott szobájában. A szobalátogatásba hamar beleunt, mert a vexálást elérte. Más alkalommal három tanulót szobámba vezetett s revolvert tartva szemük elé bepanaszolta őket, hogy könyveket akartak kilopni a házból. A dolog úgy történt, hogy Révai tanár értékesebb könyveit egyes diákoknál akarta elhelyezni, mert attól lehetett tartania, hogy ha a házból ki kell költöznünk, a könyveinket nem adják ki. A dolgot csak úgy sikerült elsimítani, hogy a tanulók visszahozták azokat a könyveket, melyeket elvittek. Egy másik alkalommal nagy fegyverkutatást tartott a házban vörös katonákkal, mivel az a gyanúja támadt, hogy mi ellenforradalmárok vagyunk. Esténként ugyanis a tanárok vacsora után egy-egy fél óráig a folyosón szoktak elbeszélgetni a napi eseményekről. Ő egy ilyen beszélgetést kilest. S miután oly megjegyzéseket is hallott, hogy a diktatúra ügye kezd rossz fordulatot venni, arra gondolt, hogy itt ellenforradalmi hangulat uralkodik, – elszaladt a munkástanácshoz, bevádolt bennünket – és sebtében még azon este fegyveres örökkel jött vissza, kik kézigránátokkal bőven el voltak látva s akik, ha bennünket még együtt találtak volna a folyosón, közénk hajtottak volna gránátokat, amint ezt másnap a tisztelt gondnok bevallotta. Minthogy azonban már senkit sem találtak a folyosón, elmentek, hogy másnap folytassák a kutató munkát. Így is történt. Alapos kutatást tartottak, minden szobát felforgattak, a házfőnöktől kezdve végig mindenkin, végezve a pincében és a padlásokon. Szerencsére fegyvert sehol sem találtak. Azaz találtak a házfőnök-nél egy régi rozsdás revolvert. Ez valamikor az új házba való hurcolkodás alkalmával egy nem használt szekrény fiókjába került. Erről nekem tudomásom sem volt, mikor és hogy került ide s hogy kié volt. Valószínűleg valamely hagyatékból maradt fenn, de nem volt róla tudomásom, mert különben ezt is beszolgáltattam volna a többivel akkor, midőn parancsra a polgárságnak minden fegyverét be kellett szolgáltatni a proletároknak, az összes töltenyekkel együtt. Szerencse, hogy a revolver nem volt töltve, s tölteny sem volt hozzá sehol. De haragjában így is letartóztatott s a forradalmi törvényszék elé akart vitetni s csak kutató társainak argumentálására engedett szabadon becsületszóra való kijelentésem alapján, hogy erről a fegyverről nem volt tudomásom. Belátta, hogy az említett revolver tölteny nélkül haszontalan tárgy s így megmenekültem nagyobb meghurcoltatástól, esetleg a haláltól, mert ezekben a napokban tényleg bukófélben volt a proletárurolom s azért sok embert eltüntettek titokban minden törvényes eljárás nélkül, amint ez a proletárurolom bukása után nyilvánvalóvá lett.

A kisebb jelentőségű gyótréseknek se szeri, se száma, mit ettől az embertől el kellett szenvednünk. Házmozgás volt 3-4 ízben. A rendfőnök szobája elé vörös őrt

állítattott, s ha valaki a rendfőnöknél megjelent, 5 perc múlva beszólt az ór, hogy távozzék már. A tanárok <225> egymással csak titkon érintkezhettek, kettőnél többnek nem volt szabad megállniok beszélgetés végett. A consistórium gyűlést nem tarthatott, a rendfőnök egyenként kereste fel a kormánytagokat s így beszélt meg velük a fontosabb ügyeket s így értesítettük a vidéki rendtársakat, de nem írásban a szigorú cenzúrázás miatt, hanem legfeljebb izenet alakjában. Éjszakánként állandóak voltak a gyanús személyeknek elfogatásai, kínzásai és kivégzései. Erről rettegett mindenki, s hogy alaposan, meglátszott a bukás után, midőn számtalan hullá került napfényre a vörös katonák laktanyáinak pincéiből, főképpen a parlament, a „szovjetház” pincéiből. Nekünk, vezető állást viselőknak állandóan rettegünk kellett, mikor áll meg a házunk előtt éjszakának idején a vörös katonák automobilja s mikor visznek el bennünket is. Istennek hála, ez mégsem következett be, itt a fővárosban papgyilkosságtól tartózkodtak, nehogy ez nagy visszatetszést keltsen a hívők közt, akik már úgys végsőkig voltak elkeseredve amiatt, hogy a vörösök az istentiszteleteket állandóan megzavarták s a templomokba belétek, inzultálták a prédikáló lelkészt s azt hangoztatták, hogy bezárják a templomokat, s azokat dalsarnokokká fogják átalakítani. A hívők azonban állhatatosak voltak, tüntető nagy számban jártak a templomokba s összetűztek a rakoncátlankodó vörösökkel. Nyíltan tehát nem merték eltörölni a vallást, sőt hangoztatták a hivatalos körök, hogy vallását ki-ki gyakorolhatja.

Bojtor gondnok dicsősége nem tartott soká! Gonosz indulatú viselkedésének híre eljutott a vallásügyi népbiztos tudomására, mert a szülők maguk is panaszt tettek ellene, hogy bejár az iskolába is és ott is revolverrel fenyegetőzik, s egyes tanárokat lelővéssel fenyeget, miért is kivitte a Munkástanácsnál, hogy Bojtort a mi rendházunkból elmozdították s a jezsuitákhoz küldték még „erősebb munkára”.

Bojtor István utóda lett a házgondnokságban Rahorovszky Bertalan nevű baromfi-kiskereskedő, érzelmére nézve szintén anarchista. Ez az ember már némiképp műveltséggel is rendelkezett, modora is jó volt, fellépésében sem volt erőszakosság, de rövid három heti gondnoksága után máshová helyezte a munkástanács, s a rendháznak anyagi vezetését, nemkülönben a rendházból alakított Marx Főiskolai Otthonnak szellemi irányítását Rác Sándor polgári iskolai tanárra bízta. De azért a régebbi gondnok is bejár szorgalmasan étkezni a leányával, itt is hált s csak nappali munkájának végzésére távozott a házból rövid időre. Ezalatt élelmiszer készleteink alaposan megfogyatkoztak, pótlásukról pedig nem gondoskodtak, sőt mintha csak az lett volna a céljuk, hogy felemésszenek mindent, külön ételeket is csináltattak maguknak, vendégeket fogadtak, úgyszólván Bojtor idejében néha 15-18 vendég anarchista is fogyasztotta a piaristák sonkáit, míg mi rántott levest és pirított kenyéret kaptunk vacsorára, délben meg rántott levest és karalábé levelet főzéléknek egy darab kenyérral. Mindazonáltal kitartottunk, együtt maradtunk és saját pénzünkön pótoltuk a hiányokat; a tanároknak pedig a szülők küldöztek pótlékul kenyéret s más eleséget. Ez a sanyargatás a jobb érzésű cselédek közt is oly visszatetszést keltett, hogy többen ezért itthagyták a szolgálatot is, így régi 18 évig itt szolgáló szakácsnénk, 3 szolgáló és takarítónő, mivel fájt nekik nézni, hogyan bánanak régi jó gazdáikkal, s mivel maguk sem voltak hajlandók koplalni. Fizetést adtak ugyan nekik bőven, de az nem elégítette ki őket, lélekben ellenesei voltak az új éranak. <226>

Június hó végéig az élelmezési és egyéb háztartási kiadásokra a liquidáló bizott-

ság utalványozott kisebb-nagyobb összeget a házgondnokságnak. Július hó 1-től kezdve azonban ezt az utalványozást a liquidáló biztos beszüntette azon az alapon, hogy a rendházból Marx-Otthon lett, melyet a közoktatásügyi népbiztosság vett át s így neki kell gondoskodnia annak fenntartásáról. A közoktatásügyi népbiztosság pedig azt mondta, hogy ő utalványoz ugyan fenntartási költségeket az itt elhelyezett „ifjú munkások”, egyetemi hallgatók részére, de a piaristák részére nem utalványoz semmit sem, minthogy azok, mint szerzetesek, nem tartoznak hatáskörébe. A liquidáló biztos úgy segített a bajon, hogy a rend lefoglalt vagyona terhére kiutalta a júniusi illetékeket, s ezenkívül a rendkormány s a rend nyugdíjas tagjai részére még ezer-ezer korona egyszer és mindenkori segélyt juttatott. Ezen kívül azon tanárok részére, akik nem írtak alá kilépési nyilatkozatot, külön ötszáz-ötszáz koronát utalt ki azért, mivel ezek a tanítást a tanév végéig folytatták s így ingyen nem kívánhatta tőlük az állam ezt a munkát.

Szóval július 1-től fogva ezekből a jövedelmekből fedezték egyesek a fenntartási kiadásokat, mások pedig, akik mint aláírók fizetést kaptak az államtól, saját fizetésükből. Összeadtunk pedig fejenként július hónapra 650 koronát, s ebből tartott fenn bennünket a házgondnokság. Ez a fenntartás és élelmezés, miként már említettük, nagyon nyomorúságos volt, annyira, hogy egyesek kiállottak a közös háztartásból és künn, vendéglőkben étkeztek. Az élelmiszerek roppant drágák voltak, s minthogy a falvak bojkottálták a fővárost, nem is voltak kaphatók. A hús kilója 50 Kor. volt, egy darab karalábé 8 Kor. egy kiló tök 14-16 Kor., stb. Ily magas árakat nem akart fizetni a gondnokság, vagy ha fizetett, a mennyiségen igyekezett takarékoskodni s oly csekély adag jutott mindenkinek, hogy formálisan éhesen távoztunk mindig az ebédlőből.

[Kilépési nyilatkozat]

A fentebb említett „kilépési nyilatkozatra” vonatkozólag a következőket kell megemlíteni. A diktatúra, midőn kimondotta és végrehajtotta a szeparációs törvényt, többé a papságról nem akart gondoskodni, azt a hívókra bízta, kimondván, hogy vallását gyakorolja mindenki tetszése szerint, de papjairól minden felekezett maga gondoskodik, mert semmiféle állami vagy községi segélyt vagy fizetést nem utal ki egy papnak sem, legfeljebb egyszer és mindenkori segélyről lehet szó. Igaz, hogy ez nem volt az utolsó szó is, mert utóbb azt tervezték, hogy az elliquidált egyházi vagyon terhére nyugdíjat fognak adni a főpapoknak s a nyugdíjképes világi és szerzetes papoknak és tanároknak, de ez a terv már nem nyert kivittelt. Tanerőkre azonban szüksége lévén az új államnak, nem nélkülözhetette a szerzetes tanárokat. Mint papokat elvből nem alkalmazhatta, azért kimondotta, hogy a jövőben csak oly szerzetes tanárokat fogad az állam saját szolgálatába, akik írásban kijelentik, hogy világiakká lesznek. A formula ez volt: „Kijelentem, hogy az egyházi pályát elhagyom és világivá leszek.” Itt a szerzetes tanárok nehéz kérdés elé kerültek, a kenyér-kérdés elé. Aki aláírja a nyilatkozatot, az tanár marad, aki nem írja alá, az mehet. Nem kötelezték aláírásra azokat, akiknek már 30 éves szolgálatuk volt, mivel ezeket nyugdíjazásra szánták. <227>

A tanároknak tehát gondoskodniuk kellett jövőjükéről. Vagy el kellett helyezkedniük valahol, ha volt hol, vagy alá kellett írniuk a nyilatkozatot, vagy a legsötétebb jövőbe kellett vakon rohanniuk. Aki oly szerencsés körülmények közt élt, hogy voltak még szülei, közeli rokonai, az ott vonhatta meg magát arra az esetre,

ha tényleg bekövetkezett volna az új tanévvel az, amit szándékoztak velünk tenni a kommunisták, hogy a társházakból kikergetik az alá nem író tanárokat. Akinek azonban senkije sem volt, ahol menedéket talált volna, annak határoznia kellett. Főleg a középkorú, 40-50 év közti tanárok jutottak szorult helyzetbe. Nekik ugyanis 20-28 éves szolgálatuk volt, mely a nyugdíjba számít, ha tanárok maradnak, s amely elvész, ha más pályára lépnek. De milyen pályára? Minden pálya államosítva volt, papot nem fogadott volna fel az állam sehová sem, mert ez kimondott elve volt. Testi munkára a legtöbb alkalmatlan volt, nem tudott volna kapálni-kaszálni, téglát hordani, vagy nagyon is rövid ideig, amikor is kidőlt volna, s nyomorba süllyedt volna. De mint papot még erre a munkára sem alkalmazták volna, ez hozzá tartozott a papüldözéshez. Ha valakinek lett volna megtakarított pénze, a kommunizálás folytán az elveszett, a hadi kölcsönök, amelybe fektettük legtöbbször pénzünket, elvesztették értéküket, a rend fizetést nem tudott adni, így tehát pénz nélkül hogy menjen neki a bizonytalan jövőnek egy 40-50 éves tanár?

Voltak, akik egyházmegyébe akarták magukat felvétetni, de mindenütt elutasító választ kaptak. A püspökök, mint a váci, fehérvári, veszprémi, győri s maga a hercegprimás is, azt mondták, hogy sajnálják, de a saját papjaikat sem tudják elhelyezni, mert amióta a pap fenntartása a községekre hárult, ezek megelégednek egy pappal is, a plébánossal, kit fenn kellett tartaniok, de már a káplánokat menesztették, mint nélkülözhető személyeket, ezeket pedig saját püspökeiknek kellett valahol elhelyezniük, pedig ott voltak még a harctérről visszakerült katonalelkészek, kik szintén elhelyezést vártak. A piarista tanárokat tehát a püspökök nem vették fel egyházmegyéjükbe. A rendi teológiai tanárok még csak el tudtak helyezkedni, mint hittanárok, de a többieknek maguknak kellett pályát választaniok.

A fiatal tanárok, akik közül kevesen írták alá a nyilatkozatot, új pályákra készültek, így egyesek orvostanhallgatónak iratkoztak be, mások földműves munkára készültek szüleik és rokonaik körébe.

Így történt, hogy az idősebb tanárok főképpen, mindenkitől elhagyatva, senkitől nem bátorítva és biztatva, semmi reménnyel fel nem ruházva a jövőt illetően, hogy kenyerüket arra az eshetőségre is biztosítsák, hátha ez az új berendezkedés tartós vagy legalábbis huzamos lesz, és abban a tudatban, melyet akkor mindenki természetesnek tartott, hogy az erőszak, hogy a terror alatt létrejött egyezség *eo ipso* semmis lesz, ha megbukik a proletárdiktatúra; és abban a meggyőződésben, hogy ők tulajdonképpen nem lépnek ki a rendből, hiszen továbbra is benn maradnak, továbbra is engedelmeskednek rendfőnöküknek, előljáróiknak, pedig ezen feltételek nélkül az egyházjog szerint nincs kilépés, mert csak „az lép ki, aki elhagyja a rendet azon eltökélt szándékkal, hogy oda többé vissza nem tér”; és abban a reményben, melyet maga a rend főnöke nyújtott nekik, hogy a régi rend helyreálltával semmi nehézség nem lesz abban, hogy egyszerűen visszatérjenek és továbbfolytassák a szerzetesi életet ott, ahol abbahagyták, – aláírták a nyilatkozatot, és pedig azon 125-130 emberből, akiket erre felszólítottak, aláírták 86-an.

Ez persze csak azon intézetekben történt, amelyek a proletáralom alá kerültek, de nem azoknál, amelyek részint cseh, részint román, részint szerb megszállás alatt voltak. Sajnos, hogy ebből az aláírási kényszerből a proletárdiktatúra bukása után rendi erős visszavonás és ellenségeskedések támadtak. A veszély elmúltával felébredtek a kritikusok, a megbotránkozók, akik nem akarták megbocsátani társaiknak ezt a lépést, és igen sok esetben és sok oldalról megtámadták őket. A táma-

dásoknak akkor kellett volna jönniök, amikor még a tépelődés napjaiban élt mindenki, de akkor hallgatott mindenki, mert félt mindenki. A <228> szerencsés helyzet, melyben egyesek kikerülhették az aláírást, érdemre lett, legalább a saját szemükben, s mindenképpen szerencsétlen, meggyötört társaikat lenézték és támadták. Ezekről a sajnálatos eseményekről sokat lehetne írni, de jobb róluk hallgatni. Hiszen talán testvérek volnánk, vagy legalább azoknak kellene lennünk. Amit ma megértünk, azt holnap nem kellene félreértenünk. Az egész eseményt, tudniillik az aláírás tényét s a rávonatkozó körülményeket a rendfőnök egy memorandumban elreferálta a rendi generálisnak s kérte közbenjárását a Szentszéknél, hogy a visszatértek visszakapják elveszített actív és passiv szavazó jogukat. Ennek sorsáról később lesz szó.

[Hagyatékok kommunizálása]

A proletárdiktatúra alatti időnek egyik jellegzetes eseménye volt a néhai rendtársak, Acsay Antal, Baksay József és Flóderer Imre hagyatékának kommunizálása. 1918 őszén ugyanis meghalt a két első rendtársunk, a harmadik pedig 1919. március végén. A két előbbinek a hagyatékát nem lehetett hamarosan elintézni, mint-hogy takarékbetétjeik visszautalva voltak s letétjeik is voltak a takarékbán s így az intézetek az értékeket csak úgy voltak hajlandók kiadni a rendnek, mint jogosult örökösnek, ha ezt a bíróság így állapítja meg a hagyatéki eljárás és letárgyalás során. Eszerint meg kellett indítani a hagyatéki eljárást, mit 1918 decemberében meg is tettünk. A forradalom által előidézett zavarok kihatással voltak a közigazgatásra és a bíróságokra is, az ügyeket igen lassan intézték, s így a mienk is halasztást szenvedett addig, amíg március 21-én ki nem tört a proletáruralom, amely minden jogot, minden bíraskodást felforgatott, s amely elveinél fogva nem ismert el semmiféle örökösödési jogot és eljárást.

A három rendtárs hagyatéki tárgyai egy szobában, szekrényekben voltak elhelyezve, a pénz, takarékkönyvek, papírok, arany- ezüstnemű a házfőnöknél őriztetek addig, míg a liquidáló bizottság, mint már fentebb említettük, el nem vitte azokat. – Bojtor házgondnok többszörös kutatásai alkalmával tudomást szerzett róla, hogy itt 3 tanárnak a hagyatéka van elhelyezve. Nehogy ez valahogyan a piarista papoké maradjon, gondoskodott róla. Azzal állt elő mindnyájunk jelenlétében az ebédlőben, hogy miután a ház egyik szobájában hagyaték őriztetik és miután a kommunista állam hagyatékot senki részére nem ismer el, mert minden az államé, indítványozza, hogy ennek a három tanárnak megőrzött ingóságait azonnal osszuk fel a rendházban levő kilépett növendékpapok, most már ifjú egyetemi munkások közt, nemkülönben a cselédek, mint proletárok közt, mert ha ezt nem tesszük meg, akkor ő kötelességszerűleg ezen ingóságokat azonnal elviteti a munkástanácshoz s ez fog felettük rendelkezni. Tekintve azt, hogy ez az indítvány tulajdonképpen parancs volt, melynek veszedelmes lett volna ellenszegülni, és tekintve azt, hogy inkább a mi volt növendékeink részesüljenek ruhákban s a mi házi cselédségünknek jusson belőle, mint másoknak, az indítványt elfogadtuk valamennyien, mint akiknek jogos birtoka volt úgyszólván ez a hagyaték, amiért is a felosztásba belementünk és május 9-én, vacsora után Bojtor gondnok összehíván a hagyatéki dolgokat tartalmazó szobába a házi „proletárokat” a három rendtárs után megmaradt összes ruháneműket, cipőket, kisebb tárgyakat stb. min felosztotta azaz, hogy nem is osztotta mert <229> az osztózkodásra behívott egyetemi hallgatók és cselédek való-

sággal szétkapkodták a sok értékes ruhaneműt, felső-és alsóruhát, cipőt, stb. Minél szemesebb volt valaki s minél jobban tudott hízelegni az analfabéta gondnoknak, annál többet és értékesebbet vihetett magával. Szomorú szívvel kellett nézni a házfőnököknek, hogy amit gondosan leltározott, megőrzött, rejtegetett, az most közpréda lesz, mely gyakran értelmetlen kezekbe jutott, mivel a beözönlött cselédek is közösen osztozkodtak a gondnok nagy örömére. Jutott persze neki is, főleg a helyettes gondnoknak, az anarchista zsidónak, aki szépen kiruházkodott a hagyatékból. Így lett vége a hármás hagyatéknak a cape-rape elvének megfelelően, mely uralkodó vonása volt annak a kommunizmusnak, melynek az egyenlőséget s a testvériséget kellett volna megteremtenie. Csak az volt benne később a vigasztaló, hogy a proletárok bukása után a volt növendékek legnagyobb része visszatért a rendbe s így azok, akik itt osztozkodtak, mint rendtagok élvezték tovább a nekik jutott ruhaneműket s egyebeket.

A proletár-diktatúra bukása

A proletárdiktatúra augusztus 1-én délután a katonai és munkástanácsban megbukott. A bolsevizmus szellemi felébresztője és élesztője, Kun Béla megtörtén ismerte be, hogy meg kellett bukniuk, mert az a 3 tényező, melyekre jövőjüket alapították, gyengének bizonyult, ugyanis 1) a világhorradalom nem tört ki; 2) az orosz szovjetköztársaság nem tudja őket fegyveresen megsegíteni, és 3) a proletáröntudat még gyenge, mert a hadsereg züllésnek indult, nem akar ellentállani, a munkásság pedig elégedetlenkedik az általános helyzettel szemben. A kegyelemdőfést a bolsevizmusnak a román hadsereg adta meg. Addig, amíg a proletársereg a Felvidék egy részében diadallal haladt előre, megtévesztvén a tótokat, akik mindennáron szabadulni akartak az ő állítólagos felszabadítóiktól, tulajdonképpen pedig elnyomóiktól, a csehektől s így tömegesen csatlakoztak a vörös hadsereghez a csehek ellen, amint azonban a vörösök terrorjukat erre a vidékre is kiterjesztették s a tótok azt látták, hogy csöbörből vödörbe estek, megszökdöstek a vörösek elől ép úgy, mint azelőtt a csehek sorozása elől, s így a vörös sereg nem tudta magát kiegészíteni innen, Budapestről még kevésbé, mert innen meg a munkások nem akartak már harcba menni s így a sikeresen megindult északi offenzíva a vörös hadsereg gyengülése folytán megakadt. Ezt az alkalmat várták a Tiszánál, annak túlsó partján veszteglő románok. S amidőn a vörös hadsereg vagy végső erőfeszítésében vagy határtalan elbizakodottságában támadni kezdte a románokat, ezek rendszeres offenzívához fogtak s három helyen keltek át a Tiszán s feltartóztathatatlanul haladtak előre. A bolsevikok vezérei, hogy megmentsék bőrüket, igyekeztek idejekorán lemondani, kijelentvén a tanácsköztársaság bukását s egy ideiglenes kormánynak adták át hatalmukat, melynek feladata volt a románokkal való egyezkedés megindítása. Az egyezkedés azonban mit sem használt, a románok, mint győztesek, mint hódítók bevonultak szervezett és fegyelmezett seregükkel, mintegy 20-40 ezer emberrel a fővárosba, azt megszállták és hosszabb időre berendezkedtek.

Első dolguk volt a bolsevikok üldözése. A főkolompások elmenekültek ugyan Ausztriába, ahol internálták őket, de a kisebb hősök közül igen sokat összefogdostak s részint fogházba vitték őket, részint kényszermunkára vitték ki őket Romániába dolgozni, hogy hangoztatott elvüknek, a munkának éljenek. A megszállás első napjaiban élénk zsidóüldözés is folyt a román katonák asszisztálásával, sőt segédkezése

mellett, a bolsevizmussal gyanúsított vagy más okból feljelentett zsidókat az utcákon a villamosokon elfogták, alaposan elverték s magukkal hurcolták. <230>

Természetesen az ilyen alkalmakkor el nem kerülhető igazságtalanságok is gyakoriak voltak, sok ártatlan ember is megszenvedett, mert a személyes bosszú is működött és sok alaptalanul meggyanúsított embert is megkínoztak azon hitben, hogy azok is bolsevikok voltak. Mondják, hogy vagy 10 ezer embert kivittek a románok kényszermunkára s vagy 4-5 ezret itt vetettek fogságra. A bírói tárgyalások azután igazságot szolgáltattak s az ártatlanokat szabadon bocsátották és kimondták, hogy feljelentést tenni valaki ellen csak személyes felelősség mellett lehet, a vádat bizonyítani kell s névtelen feljelentésekre nem lesznek tekintettel. Lassanként a román katonák is csodálatosan (?) megszelídültek a zsidókkal szemben s maguk keltek védelmükre. Ha ezt nem teszik, erős pogromok következtek volna be.

A román megszállás nyomában napirenden volt a requirálás. Elvittek ezek mindent, amihez hozzáfértek. Állatot, felszerelést, gabonát, élelmiszereket, gyári géprészeket, egész gyárat, telefonkészülékeket, írógépeket, katonai felszereléseket, ruhát, nyersanyagot, stb. Azt mondták, hogy ez csak szelíd visszafizetése a kölcsönnek azért, hogy annak idején a németek s utánok a magyarok Romániát egészen kifosztották. Igaz, hogy a németek kegyetlenül elpusztították Romániát, a Mackensen-féle sereg, de itt nekünk kellett megfizetnünk a németek kegyetlenségéért.

Rendházunkat és gimnáziumunkat is megtisztelték a románok, még pedig hazamosan. A gimnázium udvarán táborozott egy egész század lovasságuk, a rendházban pedig lakást vettek a román tisztek 4-5 szobában. Itt főztek maguknak a konyhánkon, a mi fűtőanyagunkkal, a mi felszerelésünkkel, melyből egy pár darab mindig eltűnt valahányszor új gazdák érkeztek a házba. Így váltakoztak a tisztek és szolgáik, mint rendházi-lakók több ízben s így tűnt el több edényünk, evőkészletünk, pokrócok, lepedők s egyéb fehérneműek. Pedig minket, mint pópákat még eléggé megbecsültek, máshol kurtábban bántak el. Október végén még itt vannak a románok.

A proletárdiktatúra bukását követő harmadik napon, augusztus 3-án, vasárnap délelőtt az „anarchisták” gyűlést hirdettek félemeleti ebédlőnkbe, ahol más alkalmakkal is gyűléseztek. Elég vakmerőség volt ez a bukás után. Persze nem jelentették be, mert így engedélyt nem is kaptak volna. Az őrségnek ezt valaki tudomására hozta, miért is fegyveres őrök jelentek meg a rendházban, hogy a gyűlésező anarchistákat letartóztassák. Tényleg 5 vezetőt letartóztattak, s íme ebből az ötből 3-an a rendház volt gondnokai voltak: Bojtor István, Rahorovszky Bertalan és Krausz Károly. Szuronyos őrök vezették ki őket a rendházból, abból a rendházból, ahol ők garázdálkodtak 3 hónapon át. Néztem elvonulásukat és nézte több rendtársam az a jóleső tudattal, hogy az igazságszolgáltatás visszatér hatáskörébe, s hogy megfognak bűnhődni azok, akik igazságtalanul bántak velünk. További sorsukról keveset tudtunk meg. Krausz Károlyt két hét múlva szabadon bocsátották, Bojtor igen beteg lett a fogságban, s mint Krausz mondta, kiutasítják a fővárosból, ha jobban lesz s visszatoloncolják Erdélybe a románok. A harmadikról nem tudtunk meg semmit sem. Aligha szabadult ki egyhamar, mert sikkasztás miatt úgyis keresték. <231>

1919-1920. tanév

A rendház visszakerül birtokunkba

A proletárdiktatúra bukása után alakult ideiglenes kormány augusztus 6-án 8. számú rendeletével hatályon kívül helyezte a tanácsköztársaságnak a házak szocializálásáról szóló törvénytelen törvényét s a régi birtokosok kezébe adta vissza a házakat. Ez alapon mi is birtokba vettük újra a rendházat. Minthogy pedig az egyik gondnok, Krausz Károly fogva volt, a másik Rácz Sándor pedig megszökött, mert félt az elfogatástól, magunk vettük át a házat s a pénztárat jegyzőkönyv mellett. A gondnoki pénztár kulcsait az ügyész engedélyével Krausz Károly kiadta, de őt magát az ügyész nem engedte ki személyesen. Az átvételnél Kisparti János tanár és Herlicsek Antal házi gépész szerepelt, mint tanú. Hiányokat nem állapítottunk meg. A boltbérket a házfőnök beszolgáltatatta a rendi pénztárnak, a napi kassza pénzét átírta a ház bevételi naplójába, és folytatta a házi számadás vezetését s a háztartás kezelését, mint április 29-ike előtt. Lásd erről a bevételi naplót. Sok és körülményes munkába került az újra való berendezkedés, de kárpótolta a munkát a tudat, hogy újra a magunkéval bajlódunk és az a megnyugvás, hogy nagyobb pusztulás és pusztítás nélkül éltük át a szomorú korszakot. A viszonyok nem javultak oly gyorsan és úgy, mint azt mindenki remélte, de szívesen tűrt most már mindenki, csak hogy végre megszabadult az örökös rettegéstől és bizonytalanságtól. Roszszabb már nem jöhet – ezzel vigasztalta magát mindenki, de hogy még soká kell tűrni és szenvedni, éhezni és fájni, azt is tudta mindenki. Az antant egyszerre nem segíthet rajtunk, a románok nem is akarnak segíteni, azok csak vinni akarnak, amit lehet s így a közelgő tél elé azzal a tudattal nézhetünk, hogy fűteni nem tudunk majd a szénkrízis miatt, mely egész Európát sújtja, de esetleg még kenyérünk sem lesz, mert a malmok alig őröltek valamit ugyancsak a szénhiány miatt. Jellemző az a tény, hogy szeptemberről és októberről, tehát 60 napról a főváros csak 10 napra szóló lisztadagot tudott kiutalni az őrlés fogyatékosága miatt. Néha napokig ácsorogtak az emberek a pékboltok előtt kenyérért, mivel a pékek vagy nem kaptak elegendő lisztet, vagy pedig fájuk nem volt a kemencék befűtéséhez. Ez így volt szeptemberben és októberben, mi lesz majd később? Ettől retteg a város és annak lakosai.

2.

ZIMÁNYI GYULA (PREFEKTUS)

A BUDAPESTI KALAZANTINUM KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A budapesti Kalazantinum eseménynaplója, 1916–1927: PMKL, Budapesti Kalazantinum levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.46.a), Rendkormányzati kötetek, 2. kötet, pp. 16-34.

Október

6. (vasárnap) Az Academia Calasantiana megnyitója.

19. (szombat) Az ifjúsági kápolnát fölszentelte dr. Várady Árpád kalocsai érsek, mivel a hercegprimás betegség miatt nem végezhetette a szentelést. A kápolnát meghívott vendégek töltötték meg. A szentbeszédet maga a celebráló érsek mondta.

23. (szerda) Szűcs Imre IV. éves hittanhallgató szigorlata a szentírási tudományokból „votis concordibus.”

30. (szerda) Mára virradóra éjjel $\frac{1}{2}$ 1 óraker kitört a forradalom. A hatalmat a túlnyomólag zsidókból és szabadkőművesekből álló úgynevezett „Nemzeti tanács” ragadta magához. Az utcán a csöcselék üdvövéseket ad. Az üzletek és házak pénzért vásárolt s „Nemzeti tanács védelme alatt” feliratú vörös és nemzeti színű cédu-lák kiragasztásával iparkodnak megmenekülni az esetleg bekövetkező fosztogató-soktól. Napközben munkaszünet folytonos körmenetekkel s felvonulásokkal, melyekben egyes testületek jelentik, hogy csatlakoznak a nemzeti tanácshoz. Vér alig folyt.

31. (csüt.) Aránylag elég nyugalom van, de a kültelkeken rabolnak.

November

1. (péntek) A város rendes képet öltött. Az utcán katonabanda játszik. A király a minisztériumot fölmentette esküje alól, s így a miniszterek a „nemzetnek” tettek esküt. Este a színházakban és mozikban rendes előadás. <17>

3. (vasárnap) Délután 6 óraker Szinger Kornél rendfőnök, Jászai Rezső házfőnök, Bartos József asszisztens, főgimnáziumi igazgató, Vörös Cirill konzultor, Német Károly konzultor, Hám Antal kalazantiumi igazgató és Kőrösi Albin főgimnáziumi tanár megjelent a Nemzeti Tanács előtt, hogy az egész rend nevében engedelmességet fogadjanak. A küldöttséget a régi Károly kaszárnnyában lévő polgármesteri hivatal termében fogadta Hock János józsefvárosi plébános, a Nemzeti Tanács elnöke, Bokányi Dezső szociáldemokrata pártvezér, Haller Ferenc városi tanácsos, Heltai Viktor városparancsnok és mások jelenlétében. A rendfőnök beszédére, melyben azonban nem volt még csak vonatkozás sem arra, hogy a piarista rend forradalmár, hanem pusztán csak annak kifejezése, hogy a N. T. rendeleteinek engedelmeskedni fog, mert a tanítást a felfordult viszonyok közt is szívében viseli, Hock János válaszolt, kiemelve a rend hazafias és tudományos érdemeit, amely akkor is a szabadságot és tudományt hirdette, mikor alig volt mit ennie. Végül arra szólította fel a rendet, hogy az ifjúságot az új szellemben nevelje. Beszéde után kezet fogott a rendfőnökkel, mire a küldöttség letette a fogadalmat. Megjegyzendő, hogy mikor a mi küldöttségünk a terembe lépett, Hock J. az elnök csengetett, mire valamennyi jelenlévő felállt, s az egész aktus alatt állva maradt. Miután az elnök kijelentette, hogy a rend 3 tagot jelöljön a N.T.-ba, a fogadás véget ért.

4. (hétfő) A N. T. felhívására minden házban őrséget kell szervezni az esetleges betörések meggátolására. Este mi is tartottunk ez ügyben gyűlést, amely elhatározta: 1) egy bizalmi férfiúnak, aki a központtal az érintkezést fenntartja, Sík Sándor főgimnáziumi tanár küldetik ki; 2) a házi őrség pedig 2 óránként váltakozó 2-2 tanárból s 1-1 növendékből fog állani. A gimnázium <18> őrségét a gimnáziumi ifjúság látja el, de ez az őrség érintkezésben lesz a házi őrséggel. Az örök a félemeleten, s az első emeleten fognak tartózkodni, s részükre fegyvert fognak kérni.

5. (kedd) Fegyvereket még nem kaptunk, mert „nincsenek kéznél”. A nap elég nyugodtan telt el. De este 10 óraker a rákosi rendező pályaudvaron nagy vasúti szerencsétlenség történt. A Budapestről du. 6 óra 30 percker Kassa felé induló vonat egyik kocsijának tengelye ugyanis a túlterhelés következtében eltört, a kocsikisiklott s két más kocsi pozdorjává tört. Meghalt 29 s megsebesült 67 utas. A szerencsétlenül jártak legnagyobb része orosz fogoly volt, kik hazafelé iparkodtak.

A Duna-Tisza közéből több helyről zavargásokat és gyújtogatásokat jelentenek, Szabolcsban pedig fosztogató csapatok járnak a falvakat. A minisztériumból felkérték a hírlapokat, hogy az ilyen híreket ne közöljék, mert izgatólag hatnak a közönségre. Több helyen a helyi Nemzeti Tanácsok statáriumot hirdettek ki.

6. (szerda) Ma este 10 órakor megkezdtük az örködést a rendházban és a gimnáziumban. Az örködés reggel 6 óráig tart.

15. (péntek) A N. T. táviratban meghívta Hám Antalt és Vörös Cirillt, kiket a rendkormány a N. T. tagjaiul kiküldött, a holnapi országgyűlésre. (Harmadik tagnak Friedreich Endre volt kiküldve, azonban úgy látszik, hogy a Központ 2 tagot is elegendőnek talált.)

16. (szombat) A N. T. az országház kupolacsarnokában proklamálta a *népköztársaságot*. Hivatalosak voltak az ülésre a N. T. tagjain kívül a főrendiház és a képviselőház tagjai is, akik közül azonban alig jelent meg valaki, s aki megjelent is közülük, egészen ismeretlen egyén, ellenben a közéletben szerepet játszó férfiak közül nem volt jelen senki, de annál több zsidó gyerek és zsidó asszony vett részt. A hangulat nyomott volt, s ezt több jelenlévő konstatálta. <19> A lármásabb elem a szociáldemokraták sorából került ki. A vezetőknek (Hock, Kunfi, Szende Pál, Károlyi Mihály stb.) állvány volt készítve. Az egész aktus inkább szociáldemokrata gyűlésnek látszott a beszédekből, melyek ott elhangzottak és a jelenlévők milyenségéből ítélve, mintsem fontos alkotmányváltoztató nemzetgyűlésnek. Sokan szomorúan távoztak, mikor a Himnusz helyett a szocialista Marseillaise hangzott fel a jelenlévők némelyikének ajkán. A nemzetgyűlés lefolyását és határozatait közlik a lapok.

18. (hétfő) A Kalazantinumban az előadások megkezdődtek.

26. (kedd) Riethmüller Ármin alapvizsg. magyar jó, latin dicséretes.

27. (szerda) Este Zalai József és Erdélyi Pál I. éves növendékek beadták elbocsátó kérvényüket. Du. megalakult a *szerves tanács* a szerzetes iskolák védelmére. Az alakuló ülés a mi gimnáziumunkban tartatott meg. Elnök lett Körösi Albin kegyes rendi tanár, jegyző Baranyay Jusztin cisztercita [a Bernardinum igazgatója]. Tagjai: Tomcsányi Lajos jezsuita, Karsai Ervin [premontrei] a Norbertinum kormányzója, Bitter Illés a ciszterci főgimnázium igazgatója, Hám Antal a Kalazantinum igazgatója, a bencések esztergomi és a minoriták gödöllői főgimnáziumának 1-1 tanára. A tanács határozatai jegyzőkönyvbe foglaltattak.

December

8. (vasárnap) az ifjúsági kápolnában ünnepélyes fogadalmat tett a következő 13 növendék: [a nevek hiányoznak] <20>

11. (szerda) Poór Ferenc beadta elbocsátó kérvényét.

17. (kedd) Rédl Rezső alapvizsg. magyar elégséges, természetrajz jó, földrajz dicséretes

24. Mester Sándor és Halász Imre beadta elbocsátó kérvényét.

30. (hétfő) Vizsgálat a pasztorálisból Titz Antal theol. tanár elnöklete alatt.

1919.

Február

2. (vasárnap) ½ 11 órakor az Academia Calasanciana ünnepélye szent Alapítónk emlékére. De. prédikáció a nagy kápolnában az ifjúság és közönség jelenlétében. A

prédikációt Titz Antal mondta.

26. (szerda) Schütz Antalt, a Kalazantinum bölcelettanárát a budapesti egyetemen nyilvános rendes tanárrá nevezték ki.

Április

26. (szombat) Sótonyi István alapvizs. magyar és történelem „megfelelt”. A szovjet-vizsgálati rend értelmében a vizsgázók érdemjegyet nem kapnak.

28. (hétfő) Bojtor János [!István] kőfaragó megjelent a társházban, hogy mint a nagytanácstól kinevezett házfelügyelő, átvegye a rendelkező hatalmat. Először is a ház kasszáját vette át, s nagyon megütődött annak vékony voltán.

Szabó Gyula alapvizsg. történelem megfelelt, latin nem felelt meg.

29. (kedd) Bojtor I. és egy fegyveres katona átvette a rendi és vagyoni pénztárt, s nagy csodálkozásának adott kifejezést afölött, hogy a számadások lezárása után a pénztárból egy fillér sem hiányzott. <21> Persze az átvételnél a számadások lezárása csak másodrangú dolog volt; ők csak a pénzhez akartak minél rövidebb úton hozzájutni. Különbön is ahhoz, hogy hogyan kell egy pénztárt átvenni, semmit sem értettek, de az eljárással nem is törődtek.

Ugyanakkor Bojtor előterjesztett egy nyilatkozatot a rendfőnök úrnak, hogy azt minden tanár írja alá. A nyilatkozat így hangzott: „Kijelentem, hogy az egyházi pályát elhagyom s világivá leszek.” A tanároknak déli 12 óráig kell aláírniok. Aki nem írja alá, attól megvonnak mindent (lakást, fizetést). A rendfőnök azt az utasítást adta, hogy mindenki cselekedjék lelkiismerete szerint, mert ő senkinek a nyakába bajt és kellemetlenséget zúdítani nem akar. De kijelentette azt is, hogy az aláírásnak, amennyiben tőle függ, semmi egyházi vagy rendi jogi következményei nem lesznek.

Mivel az volt a hír, hogy a növendékeknek is alá kell írniok a nyilatkozatot, az igazgató a rendfőnök megbízásából szintén kihirdette nekik is, hogy az aláírás mindenkinek lelkiismeretére bízza; de aki nem akar aláírni, hanem inkább egyházmegyébe kíván átlépni, az ajánló levelet kap a rendfőnökségtől.

Richter Pál alapvizsg. német, latin megfelelt.

Mivel az aláírási formula sokakban azt az aggodalmat keltette, hogy az nem más, mint a rendből való kilépésnek kijelentése (apostasia), azért a formulának enyhítését kívánták. A második formula, mely aláírás végett előterjesztetett, s melyet mindenki aláírt, így hangzott: „Kijelentem, hogy a Tanácsköztársaság szolgálatába lépek, s minden rendelkezésének magamat alávetem.” Ezt azonban a tanács nem fogadta el, hanem az elsőnek aláírását követelte. Együttal kijelentette, hogy nem törődik <22> azzal, hogy azt némelyek így vagy úgy magyarázzák-e (ti. aposztaziának-e vagy sem).

30. (szerda) Mivel a rend minden vagyonát lefoglalták s így a Kalazantinum fenntartása lehetetlenné vált, az igazgató a rendfőnök felhatalmazásából tudtukra adta a növendékeknek, hogy a rend őket nem tarthatja tovább, tehát kénytelen szétbocsátani. Akik nem papi pályát választanak s így fogadalmuk alól felmentésre van szükségük, azok forduljanak a rendfőnökséghez, mely annak elnyerésében mindenképpen segítségükre lesz.

Május

1. (csütörtök.) Óriási előkészületek után e napon az egész város vörös színben

úszott. Nagy vörös papírszöveggel bevont állványok tetején ott pompáztak a Marx, Lenin stb. bolsevik nagyságok. A város kő- és ércszobrait vörössel húzták be, úgy-hogy nem látszott belőlük semmi vagy alig valami. A lámpákon és a hidakon vörös zászlók lobogtak. Mivel elrendelték, hogy a május 1-je a vörös uralom magasztalására használandó fel, általános munkaszünet volt, még a háztartásokban is. Az alkalmazottaknak és minden cselédnek ki kellett vonulniuk csapatonként a város meghatározott helyére, ahol azután dicsőítő beszédeket hallgattak. Egyébként csend és rend volt mindenütt, mert a vörösöknél általános *szesztilalom* volt (csak titokban volt szabad inni).

26. (hétfő) Megújított az általános szesztilalom.

28. (szerda) Kisebb mérvű zavargás a vásárcsarnokban és a közlekedési hivatal előtt az élelmi cikkek hiánya miatt.

30. (péntek) Riethmüller Ármin beadta elbocsátó kérvényét.

Szigeti Kornél beadta elbocsátó kérvényét. <23>

Sztano Gyula és Kardos Aladár eltávoztak az intézetből (kérvényt nem adtak be).

Június

A publikum már kezd felocsúdni az aléltásból, melybe a hirtelen erőszak ejtette. Mindenfelől ellenforradalmi híreket hoznak, mi ha nem is igaz, de mutatja a lelkek állapotát. Az elégedetlenségnek több oka van: 1) az élelmi szerek hiánya; 2) a régi pénzek („kék” pénz) bevonása, melyről mindenki tudta, hogy csak a banda kolompósi akarják magukat vele biztosítani az eshetőségek ellen; 3) a mindinkább előforduló gyilkosságok és kegyetlenségek, melyekről a felcsigázott fantázia rémitő eseteket beszél.

5. (csütörtök) Megjelent egy szovjetrendelet, mely szerint a régi (kék) 50, 100, 1000 és 10 000 koronás bankjegyek fizetésül csak hó végéig fogadtatnak el. A 10 és 20 koronások pedig csak július, illetve augusztus végéig járnak. Azontúl a tanácsköztársaságtól kiadott pénzek (ún. „fehér” pénz a papírja után) lesznek csak a forgalomban. Mivel azonban a fehér pénzeket külföldön nem fogadják el, s belföldön sincs nagy értékük, s azért egyes testületek a tanácsköztársaságtól azt kívánják, hogy nekik heti „bérüket”, mint a szovjetlap a fizetéseket nevezi, kék pénzben adják ki. Ezt azonban a szovjetvezetőség tenni nem akarja azon ürügy alatt, hogy a bank szabadság az év végén lejár, s így azért be kell vonni a kék bankót. Ennek az eredménye, hogy aki csak teheti, a kék bankót eldugja, mert tudja, hogy a szovjetvezetőség hazudik, s csak magát akarja biztosítani.

7. (szombat) Mivel az angol-kisasszonyok nem írták alá a rendet elhagyó nyilatkozatot, ki akarták őket telepíteni. Emiatt <24> azonban a zárda előtt zavargás tört ki, mert a nép nem engedte őket elűzni. A szovjetvezetőség végre is kénytelen volt keddig haladékot adni nekik.

9. (hétfő, Pünkösöd) A zavargások az angolkisasszonyok előtt megismétlődtek, s a templomukba is belőttek.

18. (szerda) Mivel a ház élelmiszerkészletét részint a tagok szűk ellátása, részint a házon belül élősködő gondnokok vendégeskedése nagyon megcsappantotta, sőt némely részben el is fogyasztotta, azért az ellátásunk kritikán aluli lett. Ennek illusztrálására közöljük majd egyik-másik napnak ebéd és vacsora fogásait.

Ma pl. ebéd: hamis leves és paradicsomos gersli. (A gersli roppant szerepet ját-

szott a vörös uralom alatt a tökkel együtt. Mivel más főzelék nemigen volt, ezek lettek a főtáplálékai a burzsujoknak. A proletárok húst kaptak.)

Vacsora: krumpliceves, kenyér baracklekvárral.

Reggelire a tanárok csak 1-1 deci tejet kaptak, mert Neubarth volt növendék, aki hízelgéseivel befolyásra tett szert a gondnoknál, úgyhogy már kisebb rendelkezési jogra is szert tett, a konyhában megtiltotta a cselédségnek, hogy a tanároknak több tejet adjanak.

19. (csütörtök) Űrnapja. Neubarth a tanároktól elvonta a tejet, s a növendékeknek osztatta ki.

Ebéd: marhahús leves, hús, szósszal.

Vacsora: leves, salátafőzelék (szintén gyakori szovjetétel!)

20. (péntek) Ebéd: hamis leves, babfőzelék.

Vacsora: leves, kása.

21. (szombat) Ebéd: gersli leves, saláta főzelék.

Vacsora: Hamis leves, retek.

22. (vasárnap) A budai (Tabán) körmeneten egy vörös katonát, aki <25> arra hívta fel a jelenlevőket, hogy az Oltáriszentséget köpjék le, a közönség, főleg asszonyok, megtámadott s ütlegetni kezdte, s midőn ennek segítségére egy másik fegyveres vörös katona sietett, a közönség elvette ettől a fegyvert, s mindkét katonát agyonverte. (A Vörös Újság nem említi az esetet.)

23. (hétfő) Az elégedetlenségnek nyilatkozása, hogy időnkint a falakon plakátok jelennek meg, melyek a zsidókat pogrommal fenyegetik. Mivel pedig a kommunista vezetők jóformán zsidók, hirdetmény jelent meg a pogrom-cédulák terjesztői ellen, mely statáriummal fenyeget, ha a pogrom-uzsítás meg nem szűnik.

A katonaság szombat este óta a kaszárnyákban van koncentrálna, mert félnek az ellenforradalom kitörésétől.

Ebéd: paradicsomleves, lekváros gombóc.

Vacsora: hamis leves, gersli lekvárral.

24. (kedd) Budapesten kihirdették a statáriumot a pogromra bujtogató cédulák osztogatása miatt.

Ebéd: bableves, salátafőzelék.

Vacsora: hamis leves, pirítós kenyér fokhagymával kenve.

Du. ½ 6-kor kitört az ellenforradalom. Három dunai monitor nemzeti színű zászló alatt vonult fel s az ún. szovjet házat (dunaparti Hungária-szálló), ahol a vörös intézők tartózkodni s étkezni szoktak, löni kezdte. Három lövést adott le rá, s rést is ütött az ebédlő falán, de ott ekkor éppen senki sem tartózkodott. A hajóról gépfegyverrel lőtték a Dunapartot. A városban gépfegyveres autók száguldoztak ellenforradalmárokat keresve. Ágyúkat vontattak Budára, s az alsó rakodóparton állították fel őket a hidak mellett (a Vasúti és a Margit híd között), hogy majd a monitorokat ágyúzzák le velük. Erre azonban nem került sor, mivel a monitorok dél felé <26> haladtak a Dunán, s mint hallszik, a szerbeknek megadták magukat.

25. (szerda) Az ellenforradalom nem sikerült. Ennek oka az volt, hogy a munkások, akik erre a katonasízeket fölbíztatták, nem különben a hozzájuk állt két kaszárnya katona az utolsó pillanatban visszapártoltak tőlük.

Ebéd: tésztaleves, bab gerslivel. Ez utóbbi tisztán szovjet eledel, melyet a vendéglőben s étkező helyeken mindennap készítettek. Műneve: *ricset* volt. Vacsora: káposzta.

27. (péntek) az olasz különítmény itt időző parancsnoka Kun Bélának jegyzéket adott át, melyben a szovjet vezetők testületi s egyenkénti felelősségrevonása mellett megtiltja, hogy az ellenforradalomból kifolyólag valakit, mégha fegyverrel kezében fogták is el, kivégezzenek. Ámbár Kun Béla tiltakozott a beavatkozás ellen, mindazáltal nem hallatszott, hogy valakit tényleg utóbb kivégeztek volna az ellenforradalomban tanúsított részvétel miatt. Kb. 150 főből álló ántánt-különítmény érkezett meg ágyúkkal.

30. (hétfő) Ferenczi Zoltán III. éves matematikus az egyetemi pályázaton 210, Éder László I. éves theológus pedig Nagy Károly élete c. theológiai pályázatával 280 kor. pályadíjat nyert.

Július

1. (kedd) Mivel a Kalazantinum ebédlőjét lefoglalták kommunista gyűlések számára, az egyetemi hallgatókat, ideértve az idegeneket is, a tanári ebédlőbe utasították étkezés idejére.

Mivel a ház tagjai közül sokan nem írták alá a kilépő nyilatkozatot, ezek természetesen elvesztették minden jövedelmüket, míg az aláírók búsás fizetést kaptak. A rendfőnök úr többször járt Fáber Oszkárnál az alá nem írók érdekében. Eleinte azal bíztatták, hogy a 30 évet betöltött tanárkodás után nyugdíjat kapnak a tagok, később a nagy tanács úgy határoz, <27> hogy nem nyugdíjaz senkit, mert mindenkiket az állam tart el. Ennek megfelelőleg a nem aláírók részére 1000 kor. havi segélyt utaltak ki, amely összegből kellett nekik a kosztot fizetni, s egyéb szükséges dolgokat beszerezniök.

3. (csütörtök) A Népszava című véresszájú forradalmi újság szerint (47. évf. 137 sz.) a szociáldemokrata elnevezés nincs többé, hanem csak „szocialista-kommunista”. Ugyanezen szám vezércikke szerint a fehér (ellenforradalmi pártiak) a „burzsoázia csőcselékjei”, huligánok, brávók s a fehér gárda tagjai a kloaka csőcselékjeiből kerülnek ki.

6. (vasárnap) Ebéd: rántott leves, salátafőzelék, bukta.

Vacsora: hamis leves, gersli befőttel (3-4 szem ringlő).

8. (kedd) A vörös őrséget mindenütt megerősítették, mert állítólag a munkások a pénz és élelmezés miatt elégedetlenkednek.

12. (szombat) A Neues Wiener Journal július 9-i *elkobzott* száma közli, hogy Bécsben a bankoknak sok millió értékű osztrák értékpapírt, melyeket a kommunisták budapesti bankokban foglaltak le, eladásra kínálnak. Azonban még a zugbankok sem vették, mert szerintük a papírok csak lopás útján jutottak mostani eladóik kezei közé.

Ugyanaz az újság közli, hogy az utolsó ellenforradalmat Haubrichnak, a vas-munkások vezérének árulása tette lehetetlenné, ki az utolsó pillanatban elpártolt.

A Neue Freie Presse mai száma közli, hogy Desperey tábornok az antant megbízásából felszólította a románokat, cseheket és szerbeket, hogy a magyar tanácsközársaság ellen haladéktalanul kezdjék meg az offenzívát.

13. (vasárnap) Este a vacsoránál nem kaptunk kenyeret, mert nem volt. <28>

20. (vasárnap) Ebéd: marhahús leves, hús paradicsommal.

Vacsora: húsleves, befőtt.

21. (hétfő) Ebéd: hamis leves, bab gerslivel. Vacsora: hamis leves, gersli. A gondnok bejelenti, hogy mivel nagyon kevés a zöld főzelék, s így a piacon nem

lehet kapni, ha a viszonyok nem javulnak, föl kell oszlatni a háztartást.

22. (kedd) Híre jár, hogy az általános offenzíva a vörösek ellen elkezdődött.

27. (vasárnap) A városban a vörösek között nagy a nyugtalanság a vörös hadsereg vereségei miatt. Autókról röpcédulákat szórtak a nagykörúton, hogy a lakosság maradjon csendben mindaddig, míg hozzá újabb felszólítást nem intéznek a fehérek.

28. (hétfő) Este Haubrich felhívása jelent meg, hogy a lakosság a szirénák hangjára egy óra alatt otthon legyen. Az ablakok becsukandók, az ablakredőnyök és függönyök leeresztendők, a kapuk bezárandók. Levegő támadástól tartanak.

29. (kedd) Ma Rác gondnok hirdetést ragasztott ki az épületben, hogy augusztus 20-án túl az épületben csak főiskolai hallgatók lakhatnak. Tehát a tanárok és a többiek menjenek, amerre látnak.

Augusztus.

1. (péntek) Du. 3 órakor az újavárosház termében tartott 500-as bizottsági gyűlésen Kun Béla megbukott. Helyét egy direktórium foglalta el, mely a munkások vezetőiből állítottatott össze. Az egyik vezető kommunista férfi: Rónai Zoltán beszéde szerint három ok miatt bukott meg a kommunizmus, melyekre pedig bizton számított: ti. 1) a világforradalom gyors elterjedése, 2) a vörös hadsereg diadalmas előnyomulása és 3) a magyar proletariátus áldozatkészsége. Ezekből azonban egyik sem következett be oly mértékben, mint azt remélték. <29> De Kun Béla szerint majd „érettebb proletariátussal” új harcba fognak kezdeni.

2. (szombat) Híre jár, hogy Kun Béla, Landler Jenő és Vágó Béla népbiztosok ma éjjel külön vonaton meg akartak szökni, de Kelenföldön a vonatot feltartóztatták. Reggel megjelentek a házakon a nemzeti színű zászlók.

4. (hétfő) Du. a románok csendben megszállották Budapestet. Hír szerint azért jöttek be a városba, s nem maradtak a városon kívül, mint „vendégek” – amint ezt a reggeli falragasz mondja – mert a vörös katonák fosztogatnak.

5. (kedd) A Népszava mai száma szerint Kun Béla, Landler Jenő, Vágó Béla, Pogány József, Lengyel Gyula, Rákosi Mátyás, Rákos Ferenc, Hamburger Jenő, Varga Jenő népbiztosok családjakkal együtt Bécsbe érkeztek.

6. (szerda) Rác gondnok elhagyta a házat. A zsidókat ütik mindenfelé.

9. (szombat) Az a szállongó hír, hogy az országház pincéiben sok embert meggyilkoltak a „terror-fiúk”, igaznak bizonyult. A halottak, kiket ott találtak, még nem régiek, s rettentő kínzás után múltak ki. Nagy részük éhen halt, de vannak, kiknek a szemeit kiszúrták, körmeik alá szegeteket vertek, lábaikba gombostűket szurkáltak stb. E kegyetlenségeket Friedrich István miniszterelnök is megerősítette nyilatkozatával.

A fehér csapatok egy része megérkezett.

12. (kedd) A Lenin-fiúk (Cserny-fiúk, terror-fiúk) vagyis a kommunisták szolgálatába szegődött, s a gyilkosságokat eszközlő csöcselék-fiatalemberek bevallják, hogy milyen szörnyű kegyetlenséggel gyilkolták le áldozataikat. <30>

Valami a Lenin-fiúkról.

Leninről, az orosz bolsevizmus vezetőjéről nevezték így azt a gyilkos bandát, mely *Szamuelly*, egy nyíregyházai zsidó fiatalember vezetése mellett hajtotta végre azokat a rémes gyilkosságokat, melyekkel az országot rémületben tartották a magyar tanácsköztársaság intézői.

Hivatalos megállapítás szerint (l. Budapesti Közlöny 1919. évf. 83. sz.) ez a gyilkos banda a feloszlátott tengeri flotta legénységéből verődött össze. A fejük Cserny József, egy értelmesebb tengerész volt, aki azonban betöréses lopásért már előbb több évet ült. Hozzájuk csatlakozott a városligeti hintáslegények és betörők sőpredéke. Cserny befolyásos lett a kaszárnyákban is attól kezdve, mikor Pogány József (egy orthodox zsidó halottmosó fia) a hadseregben életbe léptette a bizalmi rendszert. Ő Kun Bélától, a tanácsköztársaság fejtől kapott pénzen fegyvert és lőszert vásárolt, s ezekből Budapesten raktárokat tartott. Kun Béla különösen megerősödött azért is, mert a rokkant és leszerelt katonák, kik főként Pogány népbiztos állandó izgatására állandóan követelődtek, s rettegésben tartották a várost, a zsidók szekértelóivá szegődtek.

Cserny és társai november–január hónapok között egyik rablást a másik után követtek el.

Mikor Károlyi Mihály lefegyvereztette Mackensen seregét, mely felajánlotta, hogy Magyarországot minden idegen betöréstől megvédi, ennek fegyvereiből is sokat elrabolt Cserny csapata Kun Béla parancsára olyképpen, hogy a szolnoki álmóson a fegyverek őrzésére kirendelt katonákat halomra gyilkolták.

Lassankint Cserny Kun Bélára a legnagyobb befolyást gyakorolta. Mikor pedig a szakszervezetek hatalmukat féltve, nem jó szemmel kezdték nézni Kun Béla és társai működését, Kun Bélának szüksége lett testőrségre, s erre a Lenin-fiúk csapatát szemelte ki.

Ez a Lenin-csapat akkor még csak kb. 200 főből állott. Mivel azonban <31> ez nem látszott elegendőnek, Cserny fölajtotta a város sőpredékét, a betörőket és rablógyilkosokat, kik a csapatban alvezérek lettek, a többit pedig összetoborozták. Csak azt vették fel a csapatba, aki kijelentette, hogy hajlandó hideg vérrrel eltenni láb alól bármely „burzsujt” (így nevezték azokat, akik nem voltak kommunisták). Erről azután vizsgálatot kellett tenniük. Ilyenkor kiszemeltek egy-egy elégedetlenkedőt, azt éjjel elfogták és a jelöltnek meg kellett gyilkolni. Ha jól végezte dolgát és egyetlen arcizma sem rándult meg, Cserny megdicsérte, kezét fogott vele, s felvette a csapatba. Csak sötét hajú és sötét szemű embereket vett fel, mert azt mondta, hogy a szőke és kékszemű nem tud elég kegyetlen lenni.

Helyiségük a Teréz-körúton levő Batthyány-palotában volt, melyet egyszerűen elfoglaltak, egy csapatjuk pedig a szemközt lévő Abbazia kávéházban helyezkedett el. A Batthyány-palota pincéjében történtek a hajmeresztő kínzások után végbevitt gyilkosságok. A holttesteket ezután egyszerűen bedobták a Dunába. Ennek az eljárásnak a neve „hazaküldés” volt.

Mikor a szakszervezetek a hatalmukat féltve kívánták a Lenin-csapat feloszlátását, felállították az „Országos politikai nyomozó osztályt”. Ennek élére Korvin (Klein) Ottó bankhivatalnokot állították, ki fajra nézve máramarosmegyei púpos zsidó s egyúttal fanatikus, elszánt, kegyetlen, degenerált és vérszomjas ember volt. Szamuely mellett ő volt a legkegyetlenebb a kommunista vezetők között. A Lenin-fiúkból ekkor a politikai nyomozó osztály karhatalmi kirendeltsége lett, akiknek működési helye most a főrendiház alsó helyiségei és pincéi lettek, melyek csakhamar rémes gyilkosságok színhelyei is lettek.

Egyébként a „fiúk” a lehető legjobb ellátásban részesültek. <32> Evégből kirabolták a falvakat, s így nem is csoda, ha az általános szükségben az ő asztaluk mindig görnyedt a pecsenyétől és bortól.

Szamuely „vezérkarához” 28 hóhér tartozott. Ezek között a fő volt egy Kerekes (Kohn) Árpád nevű zsidó, aki mindenüvé elkísérte Szamuelyt. Ő maga 16 gyilkosságot ismert be. A hóhércsapatnál Szamuely és Cserny versenyt is rendezett, s aki a legnagyobb hidegvérrel és a leghamarabb tudott végezni az áldozattal, az pénz- és borjutalmat kapott. (Megjegyzendő, hogy a tanácsköztársaság idején szesztilalom volt!) A győztes mindig Kerekes (Kohn) volt, ki a legfürgébbnek és legtréfásabbnak mutatkozott be. Jelszava is volt a bandának: Gajdesz. Ha egy aktára ráírták a két betűt: *gd*, ez azt jelentette, hogy az illetőt ki kell végezni.

A 28 hóhér Szamuelyval folyton úton volt. Különvonatuk volt a kirándulásokhoz, mely 7 Pullmann-kocsiból állott. Halálvonatnak nevezték. Az utolsó kocsi volt az élelmiszer-kocsi, melyben felhalmoztak minden jót. Mindig friss aprójszág, sertés- és marhahús került asztalukra. Szamuely mindig e vonaton lakott, soha a városban meg nem szállt. A vasúti kocsiban ebédelt, vacsorázott, de vendégeket is hívott: férfiakat és „hölgyeket”. A vonatra grófi szakács volt beosztva sütemények készítésére. Különben szakácsai csehek voltak.

A terror-fiúk ugyanazt kapták, amit Szamuely. Mikor a proletár-diktatúra utolsó hetében kosztjukat le akarták szállítani, a terror-fiúk fellázadtak, úgyhogy vissza kellett állítani a régi kosztot.

Különben e vasúti kocsiban éppúgy gyilkoltak kirándulásaik alatt, mint egyébkor. Ezekben gyilkolták meg Návay Lajost is, a régi képviselőház volt elnökét.

A terror-csapatnak trénje és tüzésége is volt.

Az eljárásuk igen egyszerű volt. A munkástanács tagjai átadták nekik a kész lajstromot. A rajtalevőket Szamuely elé vezették, aki <33> kezével legyintve csak ennyit mondott: Gajdesz! Mire az áldozatot kivégezték. Férjet felesége, apát gyermekei szeme láttára öltek meg; a felakasztott apa lábait gyerekeivel húzták lefelé; az egyik hóhérnak az volt a szokása, hogy kitepte az áldozat beleit.

A budapesti államrendőrség detektívjei szemmel kísérték a terror-fiúkat, s megállapították róluk, hogy 90%-uk rovott múltú.

A Tiszánál szenvedett vereség után a vörösök hatalma kezdvén alkonyodni, a tanács elhatározta felosztatásukat. Ezt követelte Romanelli, az olasz kirendeltség vezetője is. A rendőrök találtak náluk egy lajstromot, melyből kiderült, hogy a terror-fiúk Kun Bélától át akarták venni a hatalmat élükön Szamuelyval és Csernyvel, s nagy vérfürdőt akartak rendezni. Meg volt a listán állapítva, hogy a főrendőrtisztviselők, katonatisztek, hivatalnokok, újságírók és papok mily napokon kerülnek kés alá. Hogy ez nem sikerült, az volt az oka, mert [!hogy] a kormányzó tanács július 26-án akarta őket leszereltetni, a terror-fiúk pedig ezt nem várták be, hanem július 25-én éjszaka civil ruhába öltözve Szamuelyval és Csernyvel együtt megszöktek, más részük Dunántúlra vonult fegyveresen, hol rablásból tartotta fenn magát, míg aztán lefegyverezték kevés kivétellel valamennyit.

A halálvonat utolsó útja az volt, mikor a menekülő Szamuelyt Szombathelyre vitte. De Szamuely ekkor el nem menekülhetett. Azután – mivel Kun Béla vonatáról lemaradt – automobilon kísérte meg a menekülést Pozsony felé. A határon azonban a magyar határőrök feltartóztatták az autót, mire Szamuely revolvért rántott elő, s agyonlőtte magát.

Csernyet elfogták s fölakasztották. Hasonló sors érte Korvin (Klein) Ottót s még többet a nagy bűnös terror-fiúk közül. A tulajdonképpeni terror-fiúk száma 600 volt. Valamennyi rablógyilkos, kiknél rettentőbb bűnösök még nem voltak a ma-

gyar igazságszolgáltatás kezén. <34>

Megjelent a tanácsköztársaságtól kiadott ún. fehér pénz devalvációjáról szóló hivatalos rendelet. Eszerint:

a 200 koronás 2000 sorszámon alul teljes értékben,

a 25 koronás 3000 sorszámon alul teljes értékben fogadtatik el. A magasabb sorszámmal bírók azonban devalváltatnak, éspedig

a 200 koronás 40 koronára,

a 25 koronás 5 koronára.

A postatakaréktól kiadott többi bankó, továbbá az 1 és 2 koronások teljes értékben hagyattak, a közöttük netán előforduló hamis pénzért az állam vállalta a felelősséget.

16. (szombat) Szabó Gyula és Bennik Ferenc beadta elbocsátó kérvényét.

19. (kedd) a Szent István napi körmenetet, mely igen nagyszabásúnak ígérkezett, valószínűleg a zsidók elleni zavargások kitörésétől tartva ma este, „elháríthatlan akadályok” címén hivatalból betiltották.

20. (szerda.) Szent István napja körmenet nélkül. Kihirdették a statáriumot, mely szerint nemcsak a tolvajok és gyilkosok, hanem a közrend ellen vétők (izgatók) is halállal büntettetnek. (Állítólag Rothschildék 20 millió koronát folyósítottak a zsidóellenes mozgalom letörésére.)

23. (szombat) Nyomdász sztrájk.

25. (hétfő) Nagy küldöttségek Friedrich István miniszterelnöknél, kik az ország keresztény kormányzását követelik, s kívánják a szociáldemokraták mellőzését. A szociáldemokraták jó része átment a keresztény szocialisták táborába, miután kijelentették, hogy Weltnerrel és Buchingerrel minden közösséget megtagadnak, mert látják, hogy félrevezették őket.

Este a műegyetemi ifjúság nyomta az újságot, mely megjelent.

26. (kedd) A lapot ismét az ifjúság nyomta.

27. (szerda) Kápolnánkban nagy közönség jelenlétében fényes istentisztelet Te Deum-mal azért, hogy rendünk ismét talpraállhatott a bolsevista eltörlés után.

3.

RÉVAI JÓZSEF

A REVOLÚCIÓTÓL AZ EVOLÚCIÓIG (VISSZAEMLÉKEZÉS 1918/1919-RE)
1920/1925

PMKL, Révai József hagyatéka (IV.137), Sk 6 (I-II. füzetben). – Révai József (1887–1967) a Torontál megyei Csenén (Tschene, Cenei, 1918-tól Romániában) született német családban, nevét 1907-ben változtatta Rothschingről Révaira. A szegedi piarista gimnáziumban érettségizett 1905-ben, ezután lett piarista. 1910-től a szegedi gimnáziumban tanított, majd 1914-től tábori lelkészként szolgált. 1918 őszétől a budapesti gimnázium tanára lett, majd 1920-tól Vácott házfőnök és igazgató, végül 1925-ben ismét Szegedre került. „A revolúciótól az evolúcióig” című visszaemlékezése két füzetet tölt meg, és egy nagyobb önéletírás része, az első világháborús visszaemlékezések („A világháború sodrában”) folytatása. A második füzet „folyt. köv.” szavakkal zárul, de a folytatás nem maradt fenn. Az alábbiakban az 1918/1919. évre, illetve és 1920. évi apostoli vizitációra vonatkozó részeket közöljük (I. füzet, pp. 1-157; II. füzet, pp. 1-125, 128-129, 141-150).

Révai József 1922-ben (Piarista Múzeum, Simonides-gyűjtemény, XIII/19.)

Írta: Pseudosyngraphus

*„Bánatnak könyve ez; kár, hogy nem regény:
Nincsen benne egy szó költemény.” (Eötvös)*

„A dolgokat úgy kell venni, mint van, s nem úgy mint lennie kellene. Tartassék meg a régi jó rend elszánt akarattal, ahol pedig látszik a társágbeli (=társadalmi) machina akadozása, ott állíttassék új rugó, friss tengely, épfogú karika; a rozsdá pedig sehol se szenvedtessék, de halkkal változtassék le, hogy semmi se törjék.” (Széchenyi)

I.

[Az első hetek Budapesten, 1918. szeptember–október]

Aki azt hiszi, hogy felmentésem boldoggá tett, téved. Talán a szívem-szerette Szegeden se találtam volna a helyemet, – amint 1918 elején sem találtam, – nem-hogy a zajos fővárosban egy-kettőre feledni tudtam volna 50 keserves hónapot. Nem is titkoltam elégedetlenségemet sem a rendfőnököm előtt írásban, sem a többi

kisebb-nagyobb kapacitás előtt.¹ Az öreg urak, a konzisztoriálisok meg is üzenték Zimányitól, hogy elégedetlenségemet elbizakodottságra magyarázzák, hogy olybá veszik, mintha engem fiatal óriást már nem lehetne kielégíteni. A tanárképző intézetbeli szerepléstől való húzódásomat szintén gáncsolták, pedig, ha tudták volna, amit én: hogy a VIII. osztályba, a szemfüles, olvasott pantofag [mindenevő] fiúk közé egy kezdő tanár elfogódottságával mentem, mert Goethével kellett kezdeni, <2> akinek születési évét emlékezetem táblájáról sok minden egyébvel lemosta a *typhus*. Komoly tanuláshoz kellett tehát látnom, mielőtt tanításhoz foghattam volna. A hitelemzés kötelezettsége alól felmentett ugyan a megértő „Bartos bácsi”,² de a gyorsírás tanítását Zimányi sehogy se akarta tovább vállalni. Nem maradt hát más hátra, mint a stenografia oklevelének megszerzése. Ezzel is úgy jártam, mint sok egyébvel, pl. a szerb és románnyelv-tanulással: gyerekember-koromban játszva sajátíthattam volna el, most kopasz fővel bizony nehezen ment a dolog, már csak azért is, mert *furor stenographicus* sose élt bennem.

Már az első hetekben visszakisértett a szomorú múlt. Acsay Antal asszisztens, a „nagyságos úr” olyan rossz bőrben volt, hogy nem volt nehéz annyi szomorú tapasztalat után megjósolni közeli halálát [1918. szept. 10.]. Alig temettük el 1912 <3> rendfőnök-jelöltjét, az országszerte dühöngő „spanyol nátha” házunkba is ellátogatott. Baksay József, kalazantiner-időnk „örnagya” annyira komoly beteg lett, hogy ennek is közeli végét jósoltam meg. Ez természetesen azt is jelentette, hogy őt is provideálnom kell, nehogy *more patrio* általános feloldozással haljon meg. Halála reggelén csakugyan értem küldött, és példás gyónás után jobb létre szenderült egy szeptember végi napon [szept. 25.].

A halál angyalának közelsége is eléggé lehangolt mindnyájunkat, de még inkább a bulgároknak különbékeje, amely a vég kezdetét jelentette, nemcsak a Balkánon, hanem a többi harctéren is. Ha ezeket a fekete-árnyas napokat munkában lehetett volna tölteni a katedrán, talán jobb lett volna, de így a „spanyolszünetek” ezer veszélyt sejtető hetei éppen nem voltak <4> pihenőnek mondhatók. Még szerencse, hogy ennek az időnek jórészét Csenén, édesanyámnál tölthettem, ahová kevésbé hallatszott a harci zaj és az elégedetlen tömegek moraja.

Az első hetek se fenn, se lenn nem hoztak zavartalan pihenőt, de azért a körülményekhez képest kellemeseknek voltak mondhatók. Kedélyem lassan-lassan felengedett melancholikus kódéből, főképpen a „22-es” (IV. em. 22. sz.)³ bizalmas környezetének hatása alatt. Ez volt ti. a „theológusok” és ezek adhaerentiájának (Balanyi, Sík, Erczbrucker, Neuhauser) társalgója étkezés után. Itt tárgyaltunk meg sok mindent a hazának száz bajától a rend ezer bajáig. Az itt kifejlődött egészséges közszellem a kommunizmus rémuralma alatt termette legszebb gyümölcseit. <5>

Levezésem, az első hetek nehézségeinek leküzdése után Bregenzről Brassóig újból megindult. Az első, akiket soraimmal felkerestem „bajtársaim” voltak, a rendbeli táborig papok, – akik közül Horváth Jenő Ploestiből átutaztában meg is látogatott – továbbá szeretett munkatársaim, a Mostarban maradt Knézits utcai

¹ A szerző 1914. aug. 28-tól 1918. szept. 1-ig táborig lelkészi szolgálatban volt Boszniában, Szerbiában, Dalmáciában, Tirolban, a szegedi katonakórházban, és végül Brassóban.

² Bartos József (1853–1931) piarista, a budapesti piarista gimnázium igazgatója.

³ A Váci utcai piarista rendház IV. emeletének 22. szobája tanári társalgó volt, az épület 1917. évi átadásától fogva egészen 1933-ig (HDBp, p. 371).

apácák⁴. Uitz barátom a friauli Cividaleből írt egy lapot, természetesen szokott rapszódikus módján:

K. Jóska! Üdvözöllek békés foglalkozásodhoz való visszatérésed alkalmából.⁵ Nándornak (Ohmacht) írnék, ha címét tudnám; így légy szíves elközzetíteni neki, hogy vegye fel az általa elejtett fonalat. Misányiról (Bellunoban?) és Lauerről semmi hírem, ellenben a közeledő Békéről sok zagyvaságot kell naponkint végighallgatnom... Tihanyi Béla merre jár? Hát Pusch, Bellai? Forgács Jánossal vagy egy hónapja találkoztam <6> Udinéban. A Ferencz-József rendet várta, hogy azután hazamenjen. Korábban egyszer azt mondta, hogy bezupál. Azóta hadosztályhoz ment kórháztól. Arra volnék kíváncsi, vajon bennünket tartanak-e még a Hinterlandban is, vagy pedig rögtön hazaengednek? A kórházban annyira megvolnék, hogy majdnem sajnálom, hogy vége van (a háborúnak); bajom csak az itt állomásozó honvéd-kiképző csoportokkal van, akikhez más magyar pap hiányában minduntalan előráncigálnak; munka ezeknél ugyan nem lenne, de jelenteni kell hetenkint utólag és előre, ugyanúgy havonkint és pedig külön Gottesdienst, Soldatenheim, Feindesabwehrpropaganda stb. címen. Mint közönségesen Mátyás.

Ádám Éva haditudósító maláriásan kórházunkban van. Síknak gratulálok (Alexiusához?). <7>

Misányi és Ohmacht rövidebb lélegzetű szabadságot töltöttek itthon, és be is néztek hozzám. Ugyancsak nálam járt Sátoraljaújhelyről Marschall János is, aki utódomnak volt kiszemelve a tábori papságban, de mindezideig hiába várt a behívójára. Minthogy órákat leendő tábori szolgálata miatt nem oszthattak be neki, ráért a Nyilassy gazdasszonyának sáskajárása után nincstelen rendház számára tányérokat és miegymást vásárolni. Hevenyében néhány tanáccsal láttam el a kezdet nehézségeinek kikerülésére. Úgy vettem észre, nem igen lett okosabb felvilágosításomtól.

Október vége felé, a monarchia eresztékeinek ropogása idején, Magyaróvárról jött levél, Biró Imrétől, kit már augusztusban „*secretarius in petto*”-nak [titokban titkárként] üdvözöltem – egyelőre természetesen hiába. <8>

Kedves Jóska! – írja október 25-én – Két rendbeli leveledet megkaptam. Nagyon köszönöm. Ami a személyemre vonatkozó kombinációdalati, teljesedése esetén igazán nem tudom, milyen szemmel nézzem. Tudja Isten, a házfőnökség a mai nehéz viszonyok között nem a legkellemesebb foglalkozás. Nagyon sok időmet veszi el, s még sem sikerül úgy, mint szeretném... Látod ilyen (beszerzési) gondoktól föl az ember feje. Ettől megmenekedhettem volna, ha nem történik meg velem, ami történt (=hogy a konkubinárius Magony J. helyett házfőnökké nevezték ki), nyugodtan ülnék most Szegeden.

A Zrínyi-székfoglalóm nem készült el a Dugonics Társaság mostani ülésére. A napokban foglalkoztam vele, talán a novemberi ülésre el tudom küldeni. Nemigen van rá ideje az embernek, hogy *privatim* <9> is dolgozzék. Molnárék (Adorján feleségének és sógornőjének tragikus halála után) egészen elhallgat-

⁴ Az Isteni Szeretet Leányai (Societas Filiarum Divinae Charitatis) Mária- és Szent Margit nevelőintézete (IX. kerület, Knézits utca 7.)

⁵ A sorok között Révai József gyorsírásos jegyzetei.

tak. Úgy látszik, nagyon megtörte őket az eset. Igaz, tragikus sors, mikor élte virágjában hal meg egy olyan kedves teremtés, mint ő volt. Ami a titkárságot illeti, talán azért jó volna, mert mentesítené az embert az anyagi gondoktól. Nem tudom, Szinger gondol-e erre. Majd elvállik. Ha megkínál vele, vagy sejteti velem a szándékát, aktuális lesz a dolog, addig érdemlegesen nem is foglalkozom a dologgal. Mindenesetre a lehetőség nincs kizárva. Itt valószínűleg nem örülnének a gyakori direktor-változásnak, de ha így hozza magával a sors, hogy mennem kell, nem tehetnék ellene semmit.

A mostani, valószínűleg felszínre jutó irányzattól nem sok jót várhatunk. Ki tudja, lesznek-e <10> egyáltalában intézeteink, melyekbe igazgató kell. A felekezeti tanítás eltörlése programpont, és akkor ránk nehéz napok várnak. Nagyon aggódom a jövő miatt.

Örömmel látom [Balanyi] Gyuri nevét mindenféle előtűnni. Azt azonban jól teszed, ha vigyázol rá (sétára viszed), hogy egészen el ne merüljön a história (némelyek szerint tudomány, szerinte »nem az, és nem is lesz soha«) árában. Az egészség is fontos, az aranyér pedig nem valami kellemes szerzemény. Sík Sanyi megkapta-e a levelemet, melyet néhány napja írtam neki?

A címlapon mellőzd a „nagyságos”-t. Lefújtam az egész vonalon, a házi cseleléség is csak igazgató úrnak szólít. Ennyivel tartozom a demokráciának, mely esetleg elsöpör bennünket, főleg, ha Kunfi lesz a v. k. miniszter, mint hírlik. De nem festem falra az ördögöt. Isten velünk! A kedves ismerősöket szeretettel köszöntöm. Ölel Imre

<11> De nemcsak Magyarországnak, hanem Ausztriának legnyugatibb csücskéről is jött írás, mégpedig a lochauti konviktus-prefektusnak egy levele, melyben Galiciában elesett öccse sírjának felkerestetésére kér fel, persze kevés sikerrel. Volt lelkiatyám, a szalvatoriánus házfőnök szép gót betűvel ezt biggyesztette levele alá: „Herzlichen Gruß von dem zur Zeit nebligen Gestaden des Schwäbischen Meeres und Ihnen gleichfalls P. Trudpert M. Blank SDI”⁶

A herceg Esterházy-családnak azt a kérelmét, hogy a két magántanuló (VI. és IV.) fiát [tanítsam], – a későbbi majoresco Pált a VIII. osztályban, mint rendes tanulót tanítottam – fáradságomra való hivatkozással visszautasítottam, aminek Neuhauser Frigyes örült, és örül még most is.

A politikai látóhatár egyre jobban és viharjósloán beborult. Nógatásomra (könnyű Katát táncba vinni) Sík Sándor *Sikoltás* című költeményét írta (egy „spanyol” vakációs délelőttön a <12> Gellérthegyen). A vers az „Alkotmány” október 26-iki számában jelent meg.

Sikoltás

1918. október 24.

Jaj, jaj, ítélet, magyarok, magyarok!
Régi jaj, új bűn, mind ránk kavarg.
Kábult fejjel néz rátok a Kárpát,
Visszítja Dunátok vérfanyar árját.

⁶ „Szívélyes üdvözzettel a sváb tenger jelenleg kódös partjáról és Önnek is Trudpest M. Blank SDI atya”

Kérdi keserűn tenger és Tátra:
Magyarok, magyarok, mi van még hátra?
Itt van a jaj-nap! Még mire vártok?
Nyakunknak mérve látjátok a bárdot!
Testünkben orvul fent kés bennerezeg,
Torkunkat tépik vérlepte kezek.
Minden, minden vérben kavargó.
Mi lesz mivelünk, magyarok, magyarok?!
Mások, minden, tudják, mit akarnak,
Mind, mind, valahányan: élnek, akarnak.
Rothadt kötelek ropogva hullnak,
Máséra zsványok – de ökölle! – nyúlnak.
Vert igazak, mások, – de vállon vállal –
Néznek farkasszemet harcos halállal.
Csak mink: A fejünknek már a harang kondul,
Feküszünk, aluszunk keserű-bolondul.
Kint birkák módjára: Hullunk, másnak
Bent tépjük a torkát, vadul egymásnak.
Várjuk vigyorogva – bárgyún vonagló
Már-már-dögtest – hogy sújtson a tagló.
Várunk – jaj, jaj, mink legutolsó!
Kegyelemből, mástól, festett koporsót.
Magyarok, magyarok, bűnös a jajjatos.
Magyarok, magyarok, igét halljatos!
Jóit az Uristen elibéd rázta:
De te maradtál vak és parázna.
Ellened ostorát zúgatta százszor;
Te talpra nem álltál az ostorozástól.
Imhol utólszor veti rád öklét,
Most legutólszor hív az öröklét.
Feketén dördül vérveres égbolt:
Vagy leszel temagad, vagy: elég volt!
Magyarok, magyarok, harsan az óra:
Föltámadásra, vagy búcsúztatóra.

Sík Sándor

A nemzet, sajnos, már az ágyúdörgés hallgatásában annyira elfásult, hogy a *Sikoltást* teljesen hallatlanra vette, annál is inkább, mert Károlyiék, <13> Fényes László, Kunfi Zsigmond és hasonszórú destruktív társaik a Wilson-féle elvek

maszlagával narkotizáltak. Az utolsó órában Andrássty különbéke kötésére küldték ki, de ekkor már az országban a forradalmi elemek kerültek túlsúlyra. Legalább erre engedett következtetni az a körülmény, hogy Károlyiéknek egy-egy gyűlésére csak úgy tódultak az emberek – *ex nostris quoque* [a mieink közül is].

A Wekerle-kormányt Károlyinak egy koholt sűrűnyve Fiume elpártolásáról és a királylátogatáskor Debrecenben húzott *Gotterhalte* buktatta meg. A közben bekövetkezett interregnum a forradalmi elemek uralmára hajtotta a vizet. Károly királynak József főherceg nádorságára (*homo regius*) vonatkozó intézkedése éppúgy kései volt Magyarországon, mint a Lajtán túl az általános federáció és a nemzeti tanácsok elismerése. <14>

A túlfűtött október végi napokban az az egy vigasztalt, hogy a fronton küzdő atyafiságtól egymásután jó híreket kaptam, így R. György unokaöcsémtől, akit a forगतag a 82. székely-ezredhez sodort, Römer Mártontól a szegedi 302. gyalogezredből, Rothsching Miklóstól Gradóból. Csak Albániából kétségtelenül útrakelt nagybátyám odysseiájáról nem kaptam hírt.

Aggodalomra egyébként idehaza is elég ok volt a spanyolnátha veszedelmes arányai miatt. A szegedi rektor pl. ezt írta október 28-án:

Nem csekély ijedelemmel vettem ma érkezett szíves lapját Édös Mihály (Flóderer I.) spanyol voltáról. Az ilyen kövér emberek állapota nagyon veszélyessé válhatik. Nagyon kérem, szíveskedjék állapotáról gyakrabban értesíteni. <15>

Itthon is nagy aggodalomban élünk. Bujár nagyon súlyos beteg. A spanyolnátha erősen gyötri; a tüdejére is ráment. Még nincs tüdőgyulladás, de az egész tüdő erősen hurutos, és az orvos megnyugtató kijelentései dacára nagyon aggódom... Láza nagyon alacsony ugyan, de testszíne szederjes. Meggyónt, megáldozott, és el van készülve minden eshetőségre. A jó Isten segítse át a bajon! Nagyrabecsülöm és nagyon szeretem ezt a derék embert. Nem is merek elvesztére gondolni.

Intézetünket a spanyol járvány terjedésére való tekintettel november 18-ig újra bezárták. A folytonos esőzés talán még fokozza a baj terjedését. Hazai politikánk és a világpolitikai helyzet nagyon izgat. Szóval semmi öröm a jelenben, de annál rettentőbb kilátások a jövőre nézve. A jó Isten irgalmazzon <16> ennek a szegény nemzetnek, hiszen megbűnhődte már a múltat s jövendő! [Ohmacht] Nándorral együtt igaz szeretettel köszönti Prelogg József

Ohmacht [mint tábori lelkész] még néhány napot akart szabadságon tölteni. Ezt azután *in infinitum* [mindörökké] meghosszabbították az események. Szegénynek értékes könyvei Tirolban maradtak, mert nem volt, aki elhozza.

[Utazás Csenére, 1919. október 30.–november 1.]

Bujárt nagyon szerettem, főképpen azóta, hogy 1915 tavaszán meglátogattam Vinkovciban. Ha a politikai helyzet tisztultabb lett volna, talán rögtön felkerekedtem volna Szegedre és Csenére. Így azonban megvártam, míg az események Hadiknak a kormányalakítással való megbízásával látszólag fordulópontra jutottak. Miután volt rektoromtól, a jelenlegi rendfőnök úrtól esetleges üzeneteket és utasításokat kértem <17> a szegediek számára, október 30-án du. útnak indultam. Amit a vonaton egy zentai ügyvédől, kit az Astoria boszorkánykonyhájába erőnek ere-

jével be akartak vonni, hallottam, a forradalomnak kirobbanásától való félelmemben megerősített. Szegeden a Kontraszty-Magony radikális társaság örült a híreknek, hogy a fővárosi üzletek a „Nemzeti Tanács” védelme alá helyezték kirkataikat sansculoteoktól⁷ való félelmükben.

Bujárt a jobbulás útján találtam. Tehát efelől nyugodtan(?) ülhettem másnap reggel 5 óraker a pátriám felé induló vonatra. Gyertyámoson leszállva Csenére akartam telefonálni vagy telegrafálni kocsier. A postán azonban azt a felvilágosítást kaptam, hogy a Bánát haditerület. Mit volt hát mit tennem, bementem a faluba <18> és *nolens-volens* unokatestvéremtől kértem kocsit. Bíró nagybátyámnak elújságtoltam, hogy a szegedi reggeli lapok a forradalomnak Budapesten és Bécsben való kitorését jelentették. Persze ő is első jó hatását a biztos békekötésben látta. Ez volt a hangulat szülőföldemen is.

A várva várt pihenőt azonban nem találtam itt meg. 31-én este – a reformáció, értsd egyházi tekintélyrombolás évfordulóján – Temesvárról elszabadult katonák hujongatása bömbölt végig a falun, akik bizony már a köztársaságot is éltették.

Másnap a zendülés kézzelfogható jelei is láthatók voltak a berekszónémeti uradalom hadimunkásainak személyében, akik sáska módjára lepték el szökevény orosz foglyokkal [együtt] a falut. A helybeli <19> rácok pedig már Lévai csendőrt *palam publice* [a nyilvánosság előtt] lelövésse fenyegették, amiért a háború alatt mindig a sarkukban volt.

Mindenszentek ünnepén du. már híre járt, hogy Temesvárrott a „bánáti köztársaság” kikiáltásának örömeére a csöcselék nekiesett a Korona-szállónak, majd a vasúti állomásnak, és mindent elpusztított, ami keze ügyébe esett. Ha azt is tudtuk volna, hogy szegedi ángyom a rémórak alatt a pályaudvaron tartózkodott, még jobban aggódtunk volna a jövő miatt. Ezt a fájó valóságot azonban csak hetek múlva hallottam, azzal az örvendetes ténnyel, hogy a fosztogatásnak a hadapródok vetettek véget, akiket Dr. Schütz József (Schütz Antal öccse) rohamlépésben vezetett az állomásra. Ezt a hőstettét akármelyik aktív tiszt megirigyelheti tőle.

<20> A dekompozíció szimptomái sajnos krónikus jelleget öltöttek. Tisza meggyilkolásának híreére látnivaló volt, hogy több történt pusztán tüntetésnél – a békekötés siettetésére. A nemzetiségek rögtön mozgolódní kezdtek. Az egész környéken dolga akadt a csenei csendőrörsnek, melyre egyébként a klárii zendülők megfékezésének hálátlan szerepe várt. Hiába intették repülőgépekről röpcédulákkal rendre a népet, a rácok megüzenték, hogy a környékbeli tiszta sváb falvak után a vegyes (félíg rác) Csenére is ellátogatnak zsákmányért.

Ha a fővárosban erről a hangulatról tudtak volna, akkor bajosan lobogóztatták volna fel a házakat, és aligha mentek volna el a mieink is a rendfőnökséggel „felajánlani szolgálátunkat” a Nemzeti Tanács útján <21> az új régimnek, mint erről a hírlapokból értesültem.

Minthogy félő volt, hogy a felfordulás következtében a vasúti közlekedés megszűnik, az előadásnak várható megkezdésére való tekintettel is visszaigyekeztem. Édesanyám hirtelenében disznót vágatott le, és sok aprólékot csomagolt fel a hátizsákomba, mint 1917 végén, mikor egy heti útra készültem Sebenicóba.

A vonat Temesvártól zsúfoltan érkezett Gy[ertyámos]ra. Nagybátyám felsegí-

⁷ *Sans-culottes* ('térdnadrág nélküliek'): a francia forradalom közrendű, radikális támogatói, a forradalom legvéresebb tetteinek elkövetői, elsősorban 1792 és 1795 között.

tett az ütközőre, amelyről csakhamar bevergődtem a koci folyosójára, majd Kikindán a belsejébe. Itt egy Nagybecskerek vidékéről, Melencéről kivert tanító-házaspárral találkoztam, akik éppen nem rózsás színekkel festették a lenti állapotokat, amelyek a katonaságnak eltávoztása után bizony <22> anarchiára emlékeztettek. A vonat egyre jobban telt, belsejében, külsejében egyaránt úgy, hogy Szege-den még az ablakhoz se lehetett jutnom, ahonnan Lengyelországból hazakerült nagybátyámmal akartam néhány szót váltani.

Az itt felszállt őrnagy köztársasági és szociáldemokrata allűrjei nagyon lehangoltak. Végre félnapi, illetőleg éjszakai késéssel a fővárosba érkeztünk, amelynek külsején a házak előtt fegyveresen álldogáló örök változtattak sokat. Ilyen őrség természetesen a mi házunk előtt is állt, egy nyeszlett inas képében, aki, mikor a házba becsöngettem, kérdőre is vont. A folyosón is őrséget találtam, még pedig tanárokból és teológusokból állót, akikről aztán megtudtam, hogy a forradalomban milyen nevezetes szerepet <23> játszott az átjáró alja, melyet a forradalmárok az alattuk megvonult [meghúzódt] bosnyákokra való tüzeléskor alaposan összelődöztek, majd megmutatták a Kisparti szobájába tévedt golyó helyét, és elmondták a rettenetes nap és rettenetesebb éjszaka hátborzongató eseményeit.

[Forradalmi napok, 1918. november]

A következő napokon egymást érték a frontról nagy ügyel-bajjal hazavergődött rendtársak látogatásai, akik közül Uitzot⁸ szálló vendégnek tisztelhettem a 35-ösben legényével együtt. Éjszaka még jó ideig felváltva őrt állottunk az I. emeleti folyosón, nehogy rajtaütésre ébredjünk.

Egyre jobban látnivaló volt, hogy az események lavinaszerűen fejlődnek. A forradalom vezérei bizony csak szélkakasoknak bizonyultak. Az első <24> napokban még nemzeti kiváltságot, függetlenséget emlegettek (Bartos igazgató is ezen örvendezett, egy mondvacsinált iskolai ünnepélyen), de a kedvező Diaz-féle szerződést felrúgó Károlyi-kormány a szociálisták és radikálisok nyomására már a király lemondását követelte, és november 16-án a köztársaságot kiáltotta ki – Károlyi Mihállyal az élén. Ebbe az ún. nagytanácsba körünkben is kettőt kértek: Hám Antalt a Kalazantinum, Vörös Cyrillt a főgimnázium tanári karából. Az országházon ezen a napon már a vörös lobogó lengett, a felvonuló küldöttségek házunk előtt piros arcokkal és vörös zászlókkal már a szovjet-köztársaságot éltették, és persze a csuhásokat abcúgolták, az országházban pedig a munkás-marseillaise-t osztogatták <25> a bourgeois nagy ámulatára.

Marseillaise

Zenéjét írta: Rouget de l'Isle

Nem lesz a tőke úr mirajtunk,
Elvész, aki a múltnak él;
A szabadság honába tartunk,
Az igazság nekünk a cél.
Az igazság nekünk a cél.
S ha ellenünk akárki lázad,

⁸ Uitz Mátyás (1887–1962) piarista, táborigazgató.

Söpörje el a népharag,
Pusztuljon mind a gyáva, rab,
Búcsút intünk az éjszakának.

A szívünk tűzben ég:
Csak rajta, rajta még!
Ha elnyomónk nyakára lép,
Szabad lesz majd a nép!...

Ezer a népnek terhe, gondja,
Tudatlan és béklyóba jár;
A pap butítja, tőke nyomja:
Testvér a templom és a gyár,
Testvér a templom és a gyár.
Messze a sík rónák ölében,
Hiába jön a kikelet,
Nem arat az, aki vetett –
Milliók tengenek a reményen.

A szívünk tűzben ég [...]

Látjátok ott a láthatáron,
A jövődönök napja kel;
A boldogság íme nem álom,
Habár csak küzdve érzük el,
Habár csak küzdve érzük el.
De szabadság lesz akkor részünk,
Eltűnik minden szolgaság,
Örök tavasz lesz a világ,
Hol munkával, jólétben élünk...

A szívünk tűzben ég [...]

Csizmadia Sándor

Ezek az ómenek azonban nem ejtették gondolkodóba a polgári társadalmat: míg a kormány a leszerelt katonák felruházásának örve alatt ruhadarabjaitól fosztotta meg, és fegyvereit elszedte, addig megmaradt fegyverét a házőrzésre fogadott proletárnak adta, aki egy szép napon tulajdonosa melléne szegezhette.

A forradalom szennyes árja nem ismert gátat se *extra*, se *intra muros* [se a falakon kívül, se belül]. A „Papi Tanács”-ban a délvidékiek (Várossy Gyula) a coelibatus teljes eltörlését kívánták. <26> A rendházban a zirciekkkel és más rendbeliekkel egyetemben egy kétségtelenül jóhiszemű „Szerzetes Tanács” alakult Kőrösi Albin agilis elnöksége alatt, hogy a demokratikus kormánytól kieszközölje azt, amit ez a rendfőnökségeknek, mint a „régirend”-ből maradt intézményeknek nem volt hajlandó megadni, noha a „forradalom papja”, Hock a Nemzeti Tanácsnál való tisztelgésük és eskütételük még nagyon dicsérte az áldozatos és demokratikus piarista rendet.

Nem ez a szerzetközi alakulás volt forradalmi lázban, hanem egyik-másik vidéki ház, mint pl. Vác, melynek házigyűléséről ezt a jelentést iktatom ide:

A házigyűlés megvolt és sokkal nehezebb lefolyású volt, mint gondoltam. A rektor (Schandl) a maga jelenteni valója után feltette a kérdést, <27> hogy a rendtagok közül van-e valakinek hozzászólása? Divényi jelentkezett, hogy ő néhány kérdést intéz a házfőnök úrhoz. 1) Tavalý meghalt Misányi sekrestyés. Most új sekrestyés van. Átadta-e a házfőnök úr a templomot leltár szerint? Úgy tudja, hogy a házfőnök nagy mulasztást követett el, mert a templomot teljesen ellenőrzés nélkül rábízta egy vadidegenre, és az annyit vihet el, amennyit akar. Seholy egy sor írás nincs arról, hogy mit vett át. 2) Mennyi kárt okozott a házfőnök úr a rendnek azzal, hogy nem szerezte be idejekorán az élelmiszereket? S mikor sürgősen kell, amint maga dicsekedett vele, ötszörös árt ad pl. zsirért stb. 3) Micsoda gazdálkodás az, mely egy nagy házat egy éven át káposzta nélkül hagy, holott tavaly lehetett venni káposztát. Mivel mentheti magát a házfőnök úr? 4) Összeegyeztethetőnek tartja-e a házfőnök úr, hogy bizalmi állást tölt be olyan rendfőnök alatt, <28> akinek megválasztását helytelenítette, és intézkedéseit kicsinylőleg bírálja?”

Néder promagiszter is elővett egy írást és felolvasta belőle a következőket: Az étkezés ideje rendetlen, a noviciátus napi rendjét is nagyon sérti; a noviciusok hordják a fát, a vizet, ők söpörnek. Mindez a házfőnök úr nemtörődömségének a következménye. A szakácsné egy lánnyal még 11 órakor is a házfőnök szobáját takarítja, s ő mégis azt mondja: a cselédek nem érnek rá főzni. A szakácsné a magiszternek felüzent, hogy ne keljenek fel olyan korán, mert nem tudnak aludni. A cselédek nem akarnak mellette maradni. A noviciusoknak olyan kosztot ad, hogy nem lehet rá nézni. Sokszor az ebédlő bűdös attól az ételtől, mit a noviciusok esznek. A kenyér ehetetlen. Többek hazulról hoznak kenyeret, hogy mégis kenyérral ehessék a húst. Rassovszky, Rozs, <29> Divényi és én sokszor a magunk kenyérére élünk. (Rozs közbeszól, hogy ő nem eszik más kenyeret. Ezzel szemben a promagiszter fenntartja állítását. Rozs tovább tagad.) Szárnyast sohasem eszünk, s a direktor úr itt a jegyzőkönyvbe felvéteti a szárnyasok árát. Az ételek elkészítése piszkos. A múltkor pl. kukoricát találtak a fasiozott húsból. Egyszer bűdös húst kaptunk, s a rektoron kívül senki se ette meg. Akkor Rozs tanár úr azt jegyezte meg, hogy a rektor még a sz-t is megenné, ha a szakácsné tenné eléje. Ezt tagadja Rozs tanár úr! Mondta-e vagy nem? – Igen, mondtam. – Nem tudom, mit vétettek a szegény noviciusok, hogy a rengeteg nyári gyümölcsből úgyszólván semmit sem kaptak, mert az a néhány szem, mit a szakácsné a noviciusoknak dobott, semmi.

Azután felemlítették még, hogy a Hénap megválasztása előtt kortescacsorát adtak a <30> váci házban, s még ők beszéltek „nem tiszta választásról” a nyáron, még ők ítélték el Jászait, hogy a Pannoniában pezsgőztetett.

Ilyen tenorban folyt le a házigyűlés. A házfőnök kékült-zöldült, s kijelentette, hogy a rendfőnökség elé terjeszti az ügyet, s ő jöjjön ki vizsgálatra. A promagiszter kijelentette, hogy elvárja a mostani állapot változatlan fenntartását. Ezzel az ülés véget ért. (Walter János Balanyihoz)

Tudtuk, hogy Vácott sok minden nem ideális, de ez a hang teljesen vörös volt. Persze a megejtett vizsgálat elmarasztalta Divényit nyilvános bocsánatkérés erejéig, de a helyzet a kommunizmus alatt teljesen elmérgesedett. (Lásd: Historia

novitiatus).⁹

A miazmás légkör még jóhiszemű rendtársak gondolkodását is inficiálta, kivált, ha a „Dézsi bácsi”¹⁰ befolyása alá kerültek. <31> Balanyinak ezt írta Szegedről [Bujár] Karcsi barátja:

K. Gy! Ne gondold semmi rosszra, mert levelem késik. Szédülök a rohanó eseményeket látva, s alig marad időm elraktározni a lelkemben élő történelmet. Azt hiszem, ezzel mindenki így van (Te is, Gyurikám) és talán nem is vetted észre, hogy elmaradtam mellőled egy levéllel.

Azután egy másik, mélyebb lelki oka is van annak, hogy sok olyan mozgalomról tudomást se vettem, mely pedig – úgy látszik, egyedül hivatott boldogabb jövőt teremteni a világon. Sok olyan veszélyt nem mertem őszintén ki mondani még magamnak sem, amely pedig belül az öntudat mélyén sokszor halálos aggodalmakat okozott szegény-szegény Magyarország miatt. Most, hogy utána gondolok, mindennek a nyomát halk sejtelemként megérezem abban a pár írásban, mely tollam alól a háborúban kikerült, de amelynek csak most mertem őszintén a szeme közé nézni. <32> Képzeld el, először volt alkalmam összetalálkozni a szociálizmussal. Egy tanárgyűlésen, melyre Fürtös elvtársat (neophyta exnovíciusunk nyomdász-apját) küldték ki, aki egy *pêle-mêle* [összevissza] beszédben alaposan lehordta a szellemi proletárokat, csaknem butáknak nevezett bennünket. S hozzá még sokan tapsoltak neki! Bosszankodtam, de a szociálizmus belépett a lelkembe, felforgatott mindent, avitt fogalmakat, rozszant ideológiákat, dohos sovinizmust, s megtörtént a csoda: egy egyszerű tanulatlan ember ajkán keresztül megrázott az a hatalmas szervezet, melynek eddig csak vadságát s rombolási vágyát láttam, melynek csak a lenézésére tanítottak. S hogy őszinte legyek, ehhez a hatáshoz járult egy másik is, egy papi gyűlés, ahol megragadott az a szellemi fölény, amellyel a „Nemzeti Tanács” kiküldötte, <33> Dettre János (neophyta tehetséges tanítványunk) mérhetetlenül magasan lebegett a fekete társaság felett. Hát, kedves Gyurim, forradalom támadt bennem, komoly és véres, melyben nagy és szent gondolatok is megsebesültek, minden nagy és nehéz probléma felviharzott, és (ne haragudjál érte!) hajótöréssel fenyegetett minden régi hitem és bizodalom. Kínzó napok, az ész magához ragadja az uralmat, vörös lobogót tűz a templom tornyára s az Istenen kívül száműzni akar mindent onnan. Nem hiszem, hogy Te lettél volna ilyen helyzetben, de talán megértesz engem és megbocsátasz. Nehéz mondatokra bízni ezeket a szörnyű élményeket, léleksorvasztó válságokat.

Azután kezembe került Prohászka „Kultúra és terror”-ja; eddig is ott volt mellettem, de csak szemelgettem belőle. Most mindennapi <34> kenyerem, a szociáldemokráciát tartom egyedül töretlen szűz erőnek, mely a világot az imperialista hóbortokból az igazságos békeszeretet földjére tudja vezetni. S mint-hogy most a forradalomban kirobbant belőle a sok keserűség, a „piszkos tüzek”, „mocsaras láz” kialakóban vannak, talán nincs messze az az idő, mikor megtisztult alakjában mindannyiunk társadalmi világnézetévé válhat. Paul Göhre szociáldemokrata és jó katolikus.¹¹ A veszprémi és diósgyőri keresztény-szociális-

⁹ Utalás a váci noviciátus krónikájára (kötetünkben: Szemtanúk, n° 16).

¹⁰ Kontraszti Dezső (1877–1937) piarista.

¹¹ Paul Göhre (1864–1928) német evangélikus lelkész volt, aki a szociáldemokrata párt

ták csatlakoztak hozzájuk. Addig pedig várni kell, s összhangba hozni eszméit a mi világnézetünkkel.

Sokat kellene még írnom, de szavaim ellankadnak s elnyom a gondok bágyasztó tömege. Leveled nyomott hangja, minthogy a pesti ház nyomott hangulatát láttam benne, arra készítetted, hogy megmutassam „Dézsi bácsinak”. <35> Azt hiszem, nem haragszol érte. Íme a válasz rá. Én csak azt fűzöm hozzá, hogy nekünk piaristáknak szerény véleményem szerint nincs más teendőnk, mint a múlt visszasírása helyett örülni annak, hogy végre megszabadultunk az osztrákoktól s a német imperializmustól, s felkészülni jövőnkre, úgyhogy hagyományainkat összehangoljuk az új idők énekével, új barátokat szerezni eszme-közösséggel és gyors cselekvéssel: a régi piaristák is ezt tették. A mi magyarságunk mindig ugyanaz volt, ezt nem lehet feladni. S bárkik jönnek is kormányra, ezt lehetetlen elmellőzni, hiszen látjuk, hogy a „hazátlan bitangok” is milyen elszántsággal küzdenek a területi integritásért, milyen új s igazi jelentése van a szónak: „haza”. Csak gyorsan kell cselekedni. S bizony, ha rajtam áll, nem várom meg a Csernoch János engedélyét vagy felszólítását, hanem <36> rögtön csatlakozom a „Nemzeti Tanács”-hoz, mint a franciskánusok.

K. Gy., ne haragudj, hogy itt melegében ilyen sok kiforratlan gondolatot táltam eléd, ezek csak neked szólnak, s kinek mutassam meg lelkeket, ha nem neked?

A könyveket az „Atyával”¹² szerettem volna visszaküldeni, de nem jött vissza, mikor a Bánátból felutazott, s így várnom kell, míg valaki Pestre utazik, mert a postára nem merem rábízni. Nagyon kérlek, ha lehet, szerezd meg nekem az én kontómra a Seneca erkölcs-bölcséletéről szóló értekezést. A görögöt, úgy látszik, komoly veszély fenyegeti az iskolában. Új szaktárgyról kell gondoskodni. Mit szólnál hozzá, ha a történelemre vetném magamat? Ez persze egyelőre csak tréfa. 25-én megkezdjük a tanítást, ha addig valami közbe nem jön. A múlt héten megkaptuk a várostól az 1000 K ruhasegélyt. Mégiscsak jó Szeged. <37> A Sík Sanyinak meleg kézszorítás az *Új Nemzedékben* közölt *Magyar ének 1916-ban* megjelenéséért. A „nagy morgóst” (Pozsgay), az Atyát s mindenkit üdvözöl, s Téged ölel Karcsi.

Ez a levél sokkal jobban lehangolt bennünket, mint a Kontraszty-Magony duumvirátus felfogását feltűntető Kontraszty-zöltség. Ha már az előbbire joggal mondhatta Schütz, hogy nyilván csak a terror hatott szegény fejére, a kultúra nem, mit mondhatunk K-y [Kontraszty] megdöbbentő behódolására, sőt agítálására?

Kedves Gyurim! Leveledet Karcsi volt szíves közölni velem, és én szükségesnek tartom, hogy reflektáljak közérdekű soraira – megnyugtatás céljából. A várható eshetőségekre vonatkozó véleménye igen sötét, a mit a történelem intó példáira, a forradalmak pszichológiájára alapít, és az optimizmust naiv bizakodásnak minősíti. <38> Én szintén a „naiv bizakodás” hibájában leledzem, de talán érthetően és indokoltan. Szerintem nem lehet sem a történelem, sem a forradalmak pszichológiájára hivatkozni *per absolutum*. A történelem ugyanis minden elméletre, minden felfogásra tud szolgáltatni praecedens eseteket, intó

tagja lett, de később, 1906-ban szakított az egyházzal.

¹² Révai József.

példákat. Így a demokrácia mellett felemlíthető Perikles, ellene Marius. A forradalmi pszichológia is labilis tudomány. A forradalmak csak átlag hasonlítanak egymáshoz, de módon, eszközökben különbözhetnek egymástól, különböznek is, mégpedig ugyanazon nemzet keretein belül is. A nagy francia forradalom rendkívül véres volt, míg a júliusi kevés áldozatot követelt, és simán ment végbe. Még kevésbé lehet állítani, hogy a mi mostani forradalmunk „az orosz példának egyetlen eredeti gondolat nélkül való kópiázása”. 1917. márciusi mozgalom oka volt az éhség, a дума feloszlatása és a béke vágy. Kerenskyék a katonaság segítségével elfogták <39> a kormány tagjait, demokratikus köztársaságot létesítettek, letörték a békepárti bolsevikokat és vígan folytatták a háborút legyőzésükig. Akkor lépett akcióba a bolsevik párt, mely a katonaság, a munkások és a mob közreműködésével néptanácsokat szervezett, elfogta a kormány több tagját, birtokába vette a fővárost, a vidéket és megkötötte a békét. Eddig az analogia majdnem teljes.

Lássuk a különbségeket. Oroszországban a néptanácsok tagjai főleg munkások, parasztok, nálunk túlnyomóan az intelligens elem szerepel. Oroszországban a néptanácsé a főhatalom, nálunk a miniszterek, a hatóságok intézkednek. Oroszországban kivégezték a cárt, nálunk csak éltették a Köztársaságot. Oroszországban szocializáltak mindent, nálunk semmit. Még a radikális földpolitika is kisajátításon és kártalanításon alapul. Oroszországban elvették az egyháztól a vagyont, <40> nálunk a papság jogos igényeinek kielégítése végett jó katolikus és protestáns kormánybiztosokat neveztek ki (Persián Ádám). Oroszországban 2 év óta állandóan véres csatát vívnak az ellenforradalom híveivel, nálunk aránylag kevés pusztulás esett emberben, vagyonban és egy hét alatt helyreállott a rend a fővárosban és jórészt a vidéken is. Ellenforradalom nincs, de ne is legyen! E differencia azt mutatja, hogy a mi forradalmunk nem „egyszerű kópiázás”.

Ám jó – mondhatná Ön, kedves Gyuri – de még mi minden történhetik később? A történelem retrospektív tudomány, és nem tartozik hatáskörébe a jövőmondás is. Számíthatunk a vezetőség, az illetékes tényezők tapasztalt belátására, az ország mérsékelt felfogására, a radikális vezérek megfontoltságára, akik beszédeikben, lapjaikban (Világ, <41> Népszava, Magyarország) egyaránt a rend, a nyugalom fenntartásának szükségét hangoztatják, figyelmeztetik olvasóközönségüket, hogy okuljanak az orosz példán, maradjanak az „öntudat és szocializmus fegyelmezett katonáinak.” Sőt a Népszava november 7-ki számában a következő intellemmel fordul a munkássághoz: „Nagy hibának tartanók, ha a magyar ipari proletáriátus a bolsevik példát akarná utánozni.”

Az kétségtelen: a történelmi Magyarország teljesen visszavonhatatlanul elpusztult, és a jövő a demokratikus köztársaságé! Nekünk őszintén, minden hátsó gondolat nélkül kell az új Magyarországhoz csatlakozni! Én a mi rendünk népszerűségének egyik titkát abban látom, hogy mindig megértettük a kor szellemét, néha meg is előztük. Ez a legfőbb hagyomány, melyet a múltból érdemes magunkkal hoznunk. Éppen ezen az alapon nem vagyok tisztában <42> a rendfőnöki leirat egyik passusával, mely a szélsőségektől óv. Hiszen a ma számbavehető követhető pártok mindegyike (Károlyi-, radikális, szociáldemokrata) a kimúlt konzervatív körök szerint „túlzó”.

Még egyet, illetve kettőt!

Aggodalmi közt bizonyára a szekularizációra és az iskolák államosítására gondolt. A szekularizációt, sőt az egyháznak az államtól való elválasztását Leninék is minden nagyobb baj nélkül csinálták meg. Az iskolák államosítására jelenleg nem gondolnak, mert akkor a kultuszminiszter nem rendelte volna el a nemzetiségi iskolák megnyitását. Ha később megtörténik, nem kell tőle félnünk, mert a mi iskoláink már eddig is inkább voltak állami jellegűek, ha pedig teljesebb az államtitkár ígérete („egyenlő képzettség egyenlő fizetés”), csak előnyös lesz ránk nézve. <43> Ezeknek alapján talán sikerül részben megnyugtatom. Csak nyugalom és flegma! *Ceterum vivat respublica! Tantum in hoc signo vinces!* [Egyébként éljen a köztársaság! Mert ebben a jelben győztök!] A pesti fejmunkásokat üdvözli

Szeged [1918.] november 10.

Kontraszty

Ha egy „fejmunkás” történelem-tanár ennyire rövidlátó, bűnösen jóhiszemű tudott lenni, akkor nem kell csodálkoznunk, hogy az 1918-iki „márciusi ifjúság” kiáltványának élénk visszhangja támadt azok körében, akik a „Világosság” nyomda¹³ környékét nem tartották „hazátlan bitangok” tanyájának. <44>

Egyébként jellemző, hogy a forradalom napján a rendi fiatalok közül azok nem találták a rendházat elég bátorságosnak, akik ünnepélyes fogadalom előtt állottak. Ezek a kommunizmus lezajlása után nagyjából nem is jöttek vissza.

Kápolnánk¹⁴ megáldására Glattfelder Gyula tanítványunk helyett Várady L. Árpád kalocsai érseket kérték fel, aki egy szép, „ellenforradalminak” bélyegezhető beszédet mondott, melyben többek közt arról volt szó, hogy az Ūristent nem lehet detronizálni. Közönségünk nem igen volt, mert a járvány-szünet még 23-ára nem ért véget. Előkelőség tudtommal csak Popovics Sándor, volt pénzügyminiszter volt. Csekélységet az a kitüntetés érte, hogy mint diakonus fungáltam a kápolnában, és mint gyorsíró a díszében. <45>

Ezzel megszűnt az a torlódás, mely az ideiglenesen berendezett rajzterem kápolnában reggel 5-8 szükségképpen bekövetkezett.

A forradalom hullámai a november 16-iki köztársasági születésnapon látszólag kulmináltak, de az ország ügye teljesen kátyúba rekedt a végeken. Az oláhok [dec. 1-én] Gyulafehérvárt mondták [ki] az elszakadást, melyet a tótok Túrócszentmártonban már október 30-án <46> proklamáltak, a csehek már néhány emberükkel a Felvidék jó részének urai voltak, a Bácskát és Bánátot a rácok kerítették hatalmukba. A pesti cinizmus körülmetélt Magyarországról élcélődött, melyben már csak a Jasszság, a Kiskohnság a Nagykohnsággal és a Csalóköz maradt meg. Ha rendkormány most azt a politikát vallotta volna, hogy mindenkit szűkebb pátriájába helyez, talán meg lett volna menthető néhány rendház. Jómagam az eszme felvetésével együtt ajánlkoztam akár Nagybecskerekre, akár Temesvárra. 1919 őszén az Eamus (= emigráns atyák magyarokat uszító szövetsége) eszméjének próbáltam híveket toborozni, de az egyesületnek bizony egyetlen tagja maradtam.

A fővárosban egy, a Délvidékről felszakadt, előzvegyült nénit találtam, akinél,

¹³ A szociáldemokrata párt lapjainak (Népszava, Világosság, Kossuth Népe) 1905-ben alapított nyomdája.

¹⁴ A Hüttl Dezső tervei szerint 1913 és 1917 között fölépült új budapesti rendház ifjúsági kápolnája.

<47> mint édesanyám unokanénjénél nem egy órát töltöttem, ha elfogott a hazavágás, főképpen azután, hogy a francia megszállás miatt Szegedre se mehettem.

Szélsőségre hajló tényleges és volt rendtársak miatt egyébként nem egyszer kellett pirulnunk. Egy alkalommal a társalgóba egy „Új Magyarország” c. időszaki lapot hagyott valaki, amelyben elégedetlen szerzetesekről volt szó, akiket a rendfőnöki önkény kiüldözött a rendből, vagy ide-odahelyez. Némelyek Cseh Lajost, az 1912-iki korteskáptalannak Jászai-párti kormánysegéd-jelöltjét sejtették a sugalmazásban.

[Keresztényszocialista kezdeményezések, 1918. november–december]

Az idő komolysága arra készítette Balanyi Györgyöt, hogy a Kath. Tanáregyesületben azzal az indítvánnyal álljon elő, hogy az előbb-utóbb felülkerekedő radikálizmussal szemben próbáljuk meg a valláserkölcsei <48> nevelés megmentésére egy tárborba hozni az egész józan társadalmat. Az eszme megvalósítása nagy munkát jelentett: meg kellett nyerni a kath. egyesületeken kívül a protestánsokat, sőt a zsidókat is, hogy a *pêle-mêle* [összevissza] kormány előtt az egész polgári társadalom állásfoglalására hivatkozassunk. Az előkészítő munkálatokat gimnáziumunk tanári szobájában, leeresztett függönyök és jól betett ajtók mögött tartottuk, nehogy a gyanakvó kormányközegek, mint „ellenforradalmi” mozgalmat csírájában elfojtsák az eszmét. Balanyival elmentünk a református és evangélikus püspökhöz a református főgimnáziumba, mások a zsidókat, görögkeletieket dolgozták meg. Ezek kevesebb gyanakvással fogadtak, mint a jezsuiták *aegise* alatt működő „Vallásvédelmi Szövetség”, <49> mely egyes kartonokon gyűjtötte az aláírásokat. Lehet, hogy rivális-egyesületet látott bennünk.

Hogy ne csak a fővárosra tudjunk hivatkozni, Szilveszterre leutaztam Szegedre. Itt a papi és apácai érdekeltségeken kívül a gazdaszövetségénél, a református lelkeszégénél, a Jótékony Nőegyletnél jártam és minél tömegesebb csatlakozásra igyekeztem [öket] rábírn.

Ugyancsak ekkor toboroztam tagokat az újonnan megalakított keresztényszocialista tanítók szakszervezetének is, meglehetősen kevés sikerrel.

A vallás-erkölcsei nevelés megmentését propagáló gyűlésünk idejéül részben a Vigadó elfoglaltsága, részben szónok hiánya miatt új, új meg új napot kellett kitűznünk. Wolff Károlynál¹⁵ <50> Kerékgyártó Árpáddal¹⁶ én jártam hiába. Mint az udvari zárlati bíróság elnöke nem akarta magát exponálni. Végre is kénytelen-kelletlen az első jelölthöz tért vissza az *ad hoc* társulat, és felkérte Haller Istvánt a Zlinszky Aladár ny. kuriai elnök elnöklete alatt megtartandó gyűlésre. Mondhatom, nagyon aggódtam, hogy a közénk befurakodó zavargó elemek esetleg éppen ellenkező határozatot hoznak, ha majorizálnak [számban túlhaladnak] bennünket. Azért csak meghívó felmutatása ellenében bocsátottuk be az érdeklődőket. Még így is megesett, hogy a különböző felekezetek és egyesületek képviselőjének hozzászó-

¹⁵ Wolff Károly (1874–1936), 1909-től a főudvarnagyi bíróság elnöke, 1918 novemberétől a királyi javak főszámolója, 1920-tól a Keresztény Községi Párt elnöke, országgyűlési képviselő.

¹⁶ Kerékgyártó Árpád (1883–1965), a budapesti piarista gimnázium növendéke, majd a budapesti egyetemi katolikus diákmozgalom egyik vezetője, 1907-től az óbudai Árpád gimnázium tanára, később több gimnázium igazgatója.

lása után egy gyanús intellectuel fel akart szólalni. Mi azonban annyira tiltakoztunk ez ellen, hogy a lelkes közönség egyhangúan nyilatkozott a vallás-erkölcsi <51> nevelés fenntartása mellett. A hozott határozatról másnap küldöttségileg értesítettük a szociálista Kunfi vallás- és közoktatásügyi minisztert, aki kijelentette, hogy „hatalom kérdése lesz”.

Míg a tehetetlen hazafi bánat Gáspár Jenőnek „Petronius dalán” („Róma ég”) kesergett, egyre jobban gyűltek a magyar égre a komor felhők. A tömegekkel nem igen lehetett bírni, a szociálisták egyre több jogot vindikáltak a munkástanácsnak, a katona-tanácsnak, mely Pogány Józseffel az élén egymás után buktatta a hadügyminisztereket, Friedrich Istvánt, Festetich Sándort, és így a hadsereget a nemzetköziség lejtőjére csúsztatta. A hatalom fegyveres birtokosai ekkor már a forradalmár matrózok, akik egyik üzleti helyiségünkbe furakodtak, és konyhánkat is igénybe vették. <52>

Ezek minden ellenforradalmi mozgalmat csírájában elfojtottak. Az „Ébredő magyarok” gyűlését megzavarták, vezéreit elfogták, résztvevőit, mert a nemzeti himnusz énekelték, megverték, és arra kényszerítették, hogy levett kalappal haladjanak el sorfaluk között az internacionálé hangjai mellett. Igaza volt annak az „Ébredő”-plakátnak, amely a magyar katonát egy fához kötözve ábrázolta, miközben Pogány Józsefék a nemzeti trikolorról letépik a fehér és a zöld színt. És ekkor Hock János még azzal vigasztalagta a magyart, hogy hiszen trikolorunkban a piros szín is foglaltatik.

Minthogy Jászi Oszkár nemzetiségi politikája a szélsőséges nemzetiségi vizeken evezett, Bleyer Jakab egyetemi tanár¹⁷ elnöklete alatt a hazafias németek <53> egyesületébe jártam (Schwartz Elemér zircivel,¹⁸ Huber János, később nemzetgyűlési képviselővel,¹⁹ stb.), hogy az elszakított vidékek németisége és Magyarország között a kapcsolatot fenntartsuk. Hiába dolgozott ki Steuer György és Bleyer egy mérsékelt kultúrprogramot, a radikális kormány a Gündisch Guidó és Kalmár (Kohn) Henrik vezetése alatt működő pángermán ellenegyesületet pártolta. A választások előtt megalapítottuk a „Deutsche Volkspartei”-t, de a kormány annyira ellenforradalminak tartotta az egész alakulatot, hogy Huber nyomdájában az Óutcában házkutatás örve alatt felforgatott mindent.

[Kortörténeti dokumentumok, 1918. november-december]]

A reális világból tehát jól esett egy ideális világba menekülni, hogy a „rég jó” daliás idők emlékei feledtessék <54> a sivár jelen idegölő képeit. Elhatároztam – már decemberben – hogy megörökítem háborús élményeimet. E célra elkértem az érdekeltektől a hozzájuk írt leveleket, és csakhamar nyakig benne voltam „a Világháború sodrában”. Ez a cím hangzatos, és többet mond a kelletténél, hiszen tudvalevő, hogy az első vonalban nem voltam egyáltalában.

Az I. kötetet emlékezetből kezdtem írni. Azonban a II. kötet megkezdésére már annyi anyagom volt levelekben és képekben, hogy háborús lelki rajzommá szélesí-

¹⁷ Bleyer Jakab (1874-1933) német filológus, 1919. aug. 15. és 1920. dec. 16. között a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere.

¹⁸ Schwartz Elemér Lajos (1890–1962), ciszterci tanár, német nyelvész és néprajzkutató.

¹⁹ Huber János (1877–1945), győri egyházmegyes pap, 1908-tól a Katolikus Népszövetség központi titkára.

tettem ki. Így azután megesett az a furcsaság, hogy a III. kötet után újból írtam az elsőt, persze sokkal szélesebb alapokon.

De tartsunk rendet! Hadd álljon itt még egy-két kortörténeti (talán: kórtörténeti?) dokumentum a liberális, filozsemita Szegedről. <55>

Ma megkezdtem békés működésemet – írja Uitz november 27-én. – Ugyan azt akarták, hogy mi pihenjünk 1-éig, de minthogy átlátszó volt az anyagi oldala a dolognak, én pedig azt a pedagógiai részét emeltem ki, amely mindannyiunk szeme előtt kell, hogy lebegjen – a Nándorral²⁰ már ma munkába állottunk, s a fizetést is állítólag megkapjuk novemberre. Pestről lejövet az első találkozás alkalmával több ügyből kifolyólag kölcsönösen kipakkoltunk egymásnak a páter rektorral, de a végén kibékültünk elannyira, hogy hívévé süllyedni féltem magamat! Alig merem megírni (félve, hogy felingerlem még a te galambepédet is), hogy megígérte, miszerint megkapom a városi segílyt is, melyet tudvalevőleg nevem(=ünk)ben mindig aláírtak és – félretettek (*ipsissima verba* [éppen ezekkel a szavakkal!]). A rendfőnök urat várja (talán, mint a zsidók a Messiást), s aztán kiadja. <56>

A nagypolitikának is az a tanulsága, hogy a nép gondolkodásának tudomással nem vétele, az altató, csitítgató struccpolitika egyszer csak rémesen megbosszulja magát. Előadásainkat különben, tegnap Kontrasztynak az egész ifjúság előtt 3/4 órán keresztül tartott, a régi rendszer hamisságát, és az új világ egyedül-üdvözítőségét bizonyító megnyilatkozásával kezdtük meg. Nyugodtan, higgadtan beszélt, de mint szónoktól többet vártam tőle, s tartalom – merem állítani – több van benne.

Hát bennetek volt-e bátorság, illetőleg helyesebben okosság ezt megtenni? Vagy talán lélekből tettétek? Itt igen! Dettrét Várhelyi [József] prépost²¹ vezette be a közgyűlési terembe. Tiszánál a gerinc, az Egyháznál a gerinctelenség bosszulta meg magát. Nem jobb az én álláspontom: *leben und leben lassen* [élni és élni hagyni]? (Vén cinikus! – gondolod.) Szerbiában (a szerbektól megszállt Délmagyarországon) <57> rend van. Szombaton jöttem fel, akkor még csak Temesvár, Nagyikinda, Szőreg volt megszállva a vasút mentén. Egy temesvári magazinból eladtak egyet-mást: a szerbeknek (hazaiaknak) egyszerű áron, románokkal a kapun újból megfizettették, a sváboktól (akik vásároltak) ugyanott egyszerűen elvették, őket meg kidobták. A szegedi délvidéki konviktus volt igazgatója (áll. főgimn. tanár) és társai *mea culpát* mondvá a Temesvárer Zeitung-ban múltjukra, gimnáziumot és főiskolát követelnek édes sváb nyelvükön. Szerencsétlen emberek a Kárpátoktól az Adriáig. Mikor jön meg (a forradalom paroxizmusa [kitörése] után) újból az eszetek?! Lejössz karácsonykor a Bánátba? Üdv mindnyájatoknak! Valamit írtál Sík és a Nemzeti Színház közti összefüggésről, hogy Zrínyijét beadta és Te elkísérted. Gratulálok neki! (A Nemzetinek nem!)

Ugyancsak Szegedről jött volt rektoromtól [Prelogg József] <58> december 13-iki keltezéssel a következő levél:

²⁰ Ohmacht Nándor piarista.

²¹ Várhelyi József (1857–1931) 1914-től szeged-belvárosi plébános és okrai prépost.

Köszönettel vettem kedves levelét, és kívánságának szívesen fogok eleget tenni, mihelyt készen leszek vele. A levelek kiválogatása bizonynal fog tartani néhány napig, mert összes levelei és levelezőlapjai megvannak, de körülbelül 8400 tábori lapból és levélből kell őket kiválogatnom. Hangsúlyozni kívánom, hogy visszavárólag küldöm meg őket, mert azok nekem éppen olyan becses emlékeim!!!

A Szerzetes Tanárok Tanácsához való csatlakozás elmaradása nekem is nagy bosszúságot okozott. Eleinte mindenki helyesnek és hasznosnak találta, de aztán Kontraszty kijelentette, hogy ez reakció, és vége volt minden más meggyőződésnek. Nálunk ti. Kontraszty véleménye a döntő. Az én véleményem ugyanis – minthogy majdnem mindig eltér Kontraszty véleményétől – *eo ipso* [önmagától] reakciónak van minősítve. Amit K. állít <59> az modern, az kitűnő, az abszolút értékű!! K. rögtön válaszolt is egy hosszabb nyilatkozatban, melyben bennefoglaltatott az is, hogy most nem időszerű a vallás- és erkölcsi nevelés hangsúlyozása! Az is benne volt, hogy fel kell kínálnunk vagyunkat, mert úgyis elveszik. Ezt a nyilatkozatot azután az ebédlőben felolvasta nevezett rendtársunk, de már erre felszóltam, hogy ezt én nem vagyok hajlandó aláírni. A magam részéről nem kínálhatom fel, és nem is teszem meg, hogy felkínáljam vagyunkat. Többen is ebben a véleményben voltak, mire aztán az elküldött és alaposan megrövidített válasz ment el. Én a magam részéről azért nem akartam egyedül aláírni, nehogy ezzel eláruljam, hogy a társház tagjainak határozata nem egyhangú. Legyen nekik az ő akaratuk szerint! Én nem helyezkedem szembe a többi tagok akaratával, mert lehetlenné teszem magam itthon. <60> K. olyan terrorral dolgozik, hogy én legjobbnak látom tisztán hivatásomnak élni és nem elegeadni semmiféle politikába.

Egyébként jól vagyunk. Az egészségi állapot kielégítő. Az új rajztanárt tegnap megválasztották és most már teljes létszámmal dolgozunk. Megrokkant kedvvel, és a jövőtől való félelemmel dolgozom, reményem nem sok van arra, hogy a helyzet előnyünkre, és különösen a haza előnyére változhatik. Mi már nem érjük meg. Szeretettel köszönti Prelogg.

Uitz újból írt karácsonyeste:

Mindenekelőtt az emberekről írok, eltérőleg a te újabb szokásodtól, aki már, úgy látszik, annyira beleéled magad a korba, hogy csak gondolatok érdekelnek s emberek nem.

Bontó Józsi bácsi nővére meghalt, férje a tífusból felépült, de annyira átadja magát a gondoknak, hogy gyöngé szíve miatt a doktor is félti. <61>

A szerbek szakálháza atyafiságom szerint jól viselkednek, a falu még nincs is megszállva. A hús 20 K-ról 8-ra szállt le, van bőven, s azt mondják, hogy tavaszra 2-3 koronára kell lemennie.

Svábiáért nem tudok lelkesedni, bár igyekszem érdeklődni, beszéltem lelkes emberekkel, akik szerint *die erste Leut sind die Schwoweuleut*. Prófétáikat (Striegl) nem tartom becsületeseknek, vagy nem őszintéknek, vagy pedig tömegembereknek tartom őket, akik őszintén és becsületesen utánaszajkózzák, amit hallottak, s különösen olvastak, avagy a légúrból az ő üres fejükbe szívárgott.

Az én ósdi, elavult felfogásom szerint a legjobb úton voltunk, azaz csak a győzelmes háború után tértünk volna arra az útra.

A Tisza-Maros szögének 4 fő (vagy mellék) nyelvű népagglomerátumát legfőlegbb <62> agyonautonómiaíazhatják, de boldoggá tenni nem fogják. Ellenben a magyarosító irányzatnál a győzelmes háború után bekövetkezett volna a magyar nyelvnek teljes térhódítása minden fórumon, így a katonaságnál is, és a svábok 30-40 év után az átmeneti korszakból a boldogulás lehetőségének nyelvi akadályainak leküzdésével a zsidók fölöslegessé tételének munkájához foghattak volna. Szorosan nem tartozik ide, de az ezeréves Magyarországból (melynek koronáján az ingó keresztet megerősíteni egyetlen királynak nem jutott eszébe) megmaradó Nagykohnság, Kiskohnság, Csalóköz és Jasszság jövőjét a szláv kötéllal a nyaka körül és zsidó féreggel gyomrában – komolyan veszélyeztetettnek látom. (Szakálházán az egész forradalom abban nyilvánult, hogy kivágják vagy legalább kifűrészelik az utcai eperfákat!) A zsidók gyöngítését <63> az által, hogy a magyar községekbe svábokat telepítünk, régóta hirdetem. De ha a magyar faj tényleg annyira élhetetlen, amilyenek az itteni kollégákkal való vitatkozásban bizonyíthatom, megérdemli sorsát.

Visszatérve a sváb problémára: ha Temesvárott csakugyan német piarista gimnáziumot kell (a magyar helyett) fejleszteni, akkor eddigi elveim fenntartásával, hajlandó volnék akár történelmet is tanítani. Talán akadna más jelentkező atya is. Akkoriban a pángermánok kacsintgattak temesvári intézetünk épületére, abban a hiszemben, hogy az új regime kitessékeli a hazafias piarista rendet.

A Keresztényszociálista Tanítók Szakszervezetébe nem lépek be. A kereszténységet nem féltém. Vonatkoztasd ide Nikodemus <64> és – gondolom – Tertullian okoskodását. Mi, képviselői a kereszténységnek és különösen a püspökök – hitvány gondolkozásunkkal, teljesen kereszténytelen érzésünkkel (talán csak egyháziatlant akart mondani) egészen még csak a forradalom óta vetköztettünk pórére. A magyar kereszténységnek át kell alakulnia. Nem hiszem, hogy ilyen nagy átalakulás történt volna már vér nélkül. A mostani hosszú évtizedekre menő szociális szenvedések átérzése is csak vérontás útján fog az illetők vérébe átmenni. Hogy ennek a vérontásnak én is áldozata leszek, félek tőle, de megérdemljük sorsunkat! Testvér, ugyebár az Egyház vezeterei között lámpással kell keresni a tisztességes embert, az Egyház szertartásaiban annyi a lélek nélkülség, – hogy ha ezeket le nem rázza ez a tisztító vihar, akkor kell még csak komolyan félteni a kereszténységet. Ne érts félre, sem <65> jobbra, sem balra! Élőszóval mindenesetre jobban megértetném magam. Addig is szeretettel ölel szerető barátod. 1918. karácsonyest. Mátyás.

Ökelme, mint a hadból elkeseredetten visszatért hadfi, természetesen elvetette a sulykot radikálizmusával. Erről 1918 végén meggyőződhettem, mikor *os ad os* [szájról szájra] tárgyaltuk *per longum et latum* [széltában és hosszában] a múltat és a jövőndöt.

Karácsony napja [dec. 24.] szokatlan meglepetést hozott. Léh István, kit a nagybecskereki uradalomra vergődött rációk egy rájuk nézve nem hízog levélbeli nyilatkozata miatt 3 napra bebörtönöztek, majd kiutasítottak, éppen ebédre érkezett meg a központba – mint első hontalan piarista.

[Szegedi látogatás, 1918. december 30.–1919. január 6.]

Szegeden a hadból hazavergődött nagybátyámmal való találkozás örömének élvezésén kívül ürömben is volt részem. Az Alföld metropolisa a Neuberger-féle tengerész különítmény terrorja alatt állt, úgyhogy az emberek moccanni is alig mertek. *Motu proprio* [önszántamból] vállalt feladatomnak azonban sikerült megfelelnem, legalább annyiban, hogy a vallás-erkölcsi nevelés eszméjének felkarolására rávettem nemcsak a vallásos egyesületeket, hanem pl. <66> a Gazdakört, Jótékony Nőegyletet is. A Keresztényszociálista Tanítók Szakszervezete számára való taggyűlés azonban igen nehéz volt, mert az embereket, értsd a pedagógiai köröket, részint a terror, részint a szociálistákkal való kacérkodás nagyon is óvatossá tette. Az apácák nagyon óvatosan nyilatkoztak, mintha csak sejtették volna, hogy két hónap múlva Kontraszty rendtársam arra igyekszik rábírní őket, hogy írjanak alá vagyis laicizáljanak. A város a teljes tespedés képét mutatta. Az állóvíz csak Zadravec²² bátor „ellenforradalmi” szilveszteri prédikációjára gyűrűdzött egy ideig. E nélkül talán a január 1-én bekövetkezett francia megszállás se vert volna nagyobb hullámokat a közönyön. Minthogy franciául tudó ember hírében álltam, a rektor ragaszkodott hozzá, hogy legalább vízkeresztig ott maradjak, hogy a házba szállásolt városparancsnok-ezredes (Boblet) és *suiteje* tiszteletére <57> rendezendő disznótoros vacsorára, majd ebéden Magonnyal és Ohmachtal együtt szóval tartsam a vendégeket. Minthogy akkoriban minden magyar szívnek egy volt a vágya: felvilágosítani a „művelt nyugat” tudatlan fiait ügyünk igazságáról, engedtem a kérésnek. Ekkor volt csak igazán alkalmam bepillantani a tudatlanság és elfogultság afrikai sötétségébe! Emiatt való lehangoltságomat azonban részben ellensúlyozta az a körülmény, hogy Kontrasztnak egy tervét sikerült megghiúsítanom. Őkelme ti. a közalkalmazottak vörös szervezetébe akarta terelni az atyákat, és az ebédelőben agitált is az eszme mellett, de én néhány ellenérvvel kontrakariroztam. Persze az a néhány egyházas érzésű, aki önként tagnak jelentkezett a ker. szoc. szervezetbe, a *limine* [„a küszöbről”, tehát azonnal] visszautasította a belépést.

[Délvidéki hírek, 1919. január–február]

Így mondhatni *re bene gesta* [a dolgokat jól végezve] mehettem vissza a bizonytalan, borongó jövő előérzésével a fővárosba. <68> A magammal hozott levélanyaggal lényegesen bővültek hadi élményeim forrásai. Eztán könnyű volt a „kétségbeejtő” jelenből egy szebb országba való menekülés, amelynek jövője szivárványszínekbe és nem lehangoló – bár izgató – vörösszínbe játszott. Mert hazánk egét egyre jobban borították el a vészterhes fellegek.

Uitz öreganyja temetéséről visszatérve azt írta: „A nemzet, melyhez tartozni szerencsénk lesz, ezúttal már csak és még azt engedte keresztül, aki a demarkációnális vonalon túl való illetőségét a saját hatóságuktól is láttamozott írással igazolta.” Az egyébként józannak ismert sváb pajtásaink is el kezdtek fordulni a magyarságtól. „Külön sváb püspökökről (Glattfelder menjen szerintük Makóra – magyarnak), gimnáziumról, reálról stb. tárgyalnak... Nem veszik már sváb számba, aki még nem csatlakozott a temesvári Schwabensrathoz... Az ország minden részéből jelentkeznek a legélhetőlenebb fajnak, illetőleg osztálynak, a tanár-

²² Zadravec István OFM (1884–1965), szeged-alsóvárosi gárdián, majd később tábori püspök.

ságnak <69> képviselői is. Kérdéseimre, hogy vajon a temesvári piaristák is eljárnak-e a kupaktanácsba, azt felelte Lauer, hogy tudtukkal nem.” Persze azt hiszi, hogy jó volna, ha a rendfőnökség a temesvári gimnázium megmentésére a bánáti születésűeket felszólítaná „az érzelmi közösség ápolására oly alakulatokkal, amelyek a rend fenntartására szolgáló alapokat megvethetik.

A szegedi munkástanács már a terror fegyvereivel dolgozott, a vakok intézetének igazgatóságát kidobta az utcára, Szele Róbert főigazgatót és Karácsonyi Guidó káplánt megfigyelés alá helyezte munkásellenes (=hazafias) viselkedésükért.

Véznernek rosszul eshetett, hogy egyik levelemben kioktattam arról, hogy aki erősen belenéz vörösségbe, utána zöldet lát, de azért nem haragudott. Január 17-iki levelében ezt írta:

Szerény agitálásom eredményét mellékelten küldöm. Agitálásnak ugyan nem nevezhető az a pár <70> sor, mellyel a leánygimnáziumba indítottam a propaganda íveket, annál nagyobb a csalódás, hogy Pataky Erzsébet dr., akivel az eszmét be akartam vinni, csaknem egy hónapi halogatás után ezt írta vissza: „Jómagam az árral (=vörös árral) úszok”. (*Cherchez l’homme* [Keresd a férfit]! Állítólag egy férfi-kollégája szellemi gyámsága alá került, akitől – úgy látszik – harminc év körüli leányszíve álmainak megvalósulását várja.) Ne bízzál soha az asszonyokban!

A nyugtát megkaptam, s most várom a „Jövendő”-t (= a ker. szoc. tanítók lapját).

Itt különösebb újság nincs. A szegedi (Nevelőmunkás) Kamara él és lélegzik. Nem csoda. Elég nagy tüdeje van: Bródy Mihály. Ennek az embernek feltűnési viselkedése és a hatalom felé kapaszkodása mind félreismerhetlenebb lesz. Azt hiszem az ő trükkje volt az egész közalkalmazottoskodás. A napokban a pesti Kamara egy leiratot küldött, melyben a politikai jogok függetlenségét hirdette, s csak ennek <71> biztosítása mellett csatlakozik a Közalkalmazottakhoz. Tehát a szegediek pápábbak akartak lenni a pápánál. A Kontraszty is. Úgy kezelte a dolgot, úgy informált mindenkit, hogy az ember azt hihette, más kiút nincsen, mint a (szociáldemokratákhoz való) feltétlen csatlakozás vagy szakadás. S csakis a piaristák hajthatatlanságán múlt, hogy a többség a feltételes csatlakozás mellett döntött. Még Zadravec is azt mondta, hogy „nem kell félni a szociálistáktól” (Kontraszty értesítése). Elárulom, hogy hosszas kapacitálásomra a Dezső egy magánlevelet írt a rendőrfőnök úrnak, s tanácsát kérte. A levélváltás két nap alatt megtörtént, és a mi álláspontunkat erősítette meg.

Boblet colonel és Grénier százados kivonultak a rendházból nagy hálálkodás közt. Emléküket csak egy karikatúra-sorozat őrzi, melyben Langhammer Béla az emlékezetes disznótor egyes jeleneteit örökítette meg. Pl. mikor Sümegi [Gyula] <72> és a gascognei tanító-hadnagy az asztal végén megértik egymást *à la language internationale de la musique*, amit a művész úgy ábrázolt, hogy egymás kezét szorongatják az asztal fölött, miközben a szájukból kicsavargó füst kottává szélesedik. Na és a többi.

Most olvasom a Sík Sanyi Alexiusát, derék munka, forró öleléssel sietek felé (légy te a közvetítő). De azt hiszem, a Harsányi kritikája nem vette észre azt, hogy a Sík-Alexius alakjában ott bujkál az ő, a te, az én, minden szerzetes fölfelé törekvésének a szimbóluma. A [Balanyi] Gyuri barátomat melegen üdvöz-

löm, s gratulálok a vasárnapi sikerért. Mikor ír már?

Végül arra kérlek, ird meg, mikor kerül előadásra a „Zrínyi”? A napokban ti. nálam járt Juhász Gyula. Azt a hírt hozta Hevesi Sándortól, hogy a Sík Zrínyi-dramáját a Nemzeti elfogadta. Így ő visszalép, s abbahagyja Zrínyijét. Karcsi

Budapestnek persze nem egy, hanem sok Bródy szerű tanár-alakja volt, többek közt új főigazgatónk, <73> Hajtai Ferenc is, aki kisvárdai tanárból rúgtatott fel a főigazgatóság stallumába. Én tudtam róla, hogy antipólusa vagyok, mit az ő vezetése alatt álló Magyarországi (nem: magyar!) Tanítók Szakszervezetének ellenfele és a Ker. Szoc. Tanítók Szakszervezetének a tanári karban propagátora. Ha tudta, akkor könnyű megmagyarázni, hogy görög órámom miért fújt fel egy éretlen diákcsinyt, melyet a Kath. Tanáregyesület pénztárosának fia, a szövegnek a görög szöveg fölé való írásával vagy – mint ő mentegette magát – egy régi írásnak ki nem törlesztésével követett el. Az értekezleten parázs vitát rendezett Kispártival, amely du. ¼4-től 8^h nyújtotta a konferenciát, amelyen persze eredményünkre egy elismerő szava nem volt. A dörgölődő Vincze József már ekkor jelentette neki, hogy az „elasztikus piarista szellem” az új világhoz fog alkalmazkodni. <74>

Közben előadással elég gyorsan teltek a napok. Itt-ott egy levél kevert némi színt és hangulatot a szomorú szürkességbe, mely azonban mindjobban vörösödött. Uitz barátom radikálizmusa néha bosszantóan erős volt. Pl.:

Szívesen elmennék Csernochhoz, őt lemondásra kényszeríteni, és helyébe P. Buttykay²³ ültetni (a primátusba), Glattfelder helyébe a radnai házfőnököt. ... Ami természetes vezéreinknek egész hitványsága csak most lett nyilvánvaló. Sehöl egy férfi-szó, pláne tett. Ezek... a mindenkori kormányok kezes bárányai még a jelen viszonyokba is belenyugszanak. Kár, hogy a megszállással a forradalom fejlődésében megakad: mert ha csak néha néhányat vinnének (a liberális főpapok közül) akasztófára, a többi annyira megrémülne, hogy menten átadná veszedelmes állását felelősséget érző embernek. Így az egyház sohasem fog egészséges irányba terelődni. Maguk a katolikusok <75> nem terelik oda, mert sokkal szolgaiabb módon van felnyomorítva. Hiszek mégis a tudatlanság és butaság ellenforradalmában, amikor azonban a rögtön föllépő reakció minden begyöpösödött koponyát bezúz. Sajnos ennek áldozatul fognak esni nagyvárosaink, Budapest feltétlenül. Szegény Budapest! Sajnálom templomaival az élén mindazt, ami a tömeg valódi javát szolgálta. De amint a Circus Maximus rettenetes téglatömegéből évszázadokon keresztül építették az új világ épületeit, úgy lesz most is. Ki fog alakulni az új világ, amely nyersanyagát a lerombolt, állítólag keresztény konglomerátumból hordja össze... S az új világban a népnek lesznek barátjai (ferencesek stb.) s pásztorai, de nem lesznek – legalább jó ideig – lila főpapjai...

Még a keresztény szervezkedés mikéntjére nézve szerettem volna egyet-mást írni, de mikor annyi komoly embernek a szava a pusztába hangzott <76> el, akkor majd éppen Uitz Mátyás ebbeli nézeteire lesz valaki kíváncsi.

²³ Buttykay Antal ferences.

*Nyílttér**

A *Szegedi Napló* vasárnapi számában „Glattfelder püspök ellenforradalomra bujtogatja a piaristákat?” című budapesti telefontudósítására a következőket kérjük közölni:

A szegedi piaristák Glattfelder Gyula megyéspüspökhöz soha panasszal vagy kérelemmel nem fordultak, és tőle semmiféle levelet nem kaptak. Egyúttal „Az Est” tudósítójának azt a megjegyzését, hogy politikai fölfogásukat illetően jogos figyelmeztetéstől tartottak volna, alaptalan, rosszhiszemű föltevésnek nyilvánítják. Szeged, 1918. évi február hó 10. én. Szegedi piarista tanárok.

*E rovat közléséért nem vállal felelősséget a szerkesztőség.²⁴

A főpapok hála Istennek a rémuralom idején emberül megállták a helyüket, pedig a szombathelyi püspököt, Mikest Persián Ádám még a Berinkey-kormány idejében üldözőbe vette. A kalocsai felszentelt püspök (Horváth) a vörös világban fogságot szenvedett, Szmrecsányi, Várady sok kellemetlenséget volt kénytelen kiállni, Prohászkanak csak egy szobát adtak (de nem a püspöki palotában), a hercegprímás a fővárosban bérmált, de már a Jézus Szíve körmenetet nem engedélyezték a vörösek.

A ferencesekre vonatkozó jóslata talált. P. Buttykay [pesti] házfőnök Fáber Oszkár főtekintélye volt, akinek többször a tanácsát is kikérte (és persze ritkán követte).

A 22-esben főképpen ebéd után el-elvígasztalódtunk, itt-ott fel is vigadtunk, különösen, <77> amikor a Szent István Társulat Almanachjában Brisits Frigyesnek nyakatekert mondatokban nagyképűsködő megállapításait olvastuk az újabb egyházi szónokokról. Volt alkalom, amikor egy-egy rossz vicc tulajdonosát azzal büntettük, hogy ezeket a stílusgyakorlatokat kellett meghallgatnia.

[Diákszakszervezet, 1919. február]

Minthogy a főigazgató az ifjúságnak szervezkedését (*sub intelligitur* [értsd alatta]: a szociáldemokrácia jegyében) megengedte, a mieink is szervezkedni készültek gr. Almássy Kálmán elnöklete alatt. Minthogy Zimányi és Sík az alakuló gyűlés idején másutt voltak elfoglalva, engem kértek fel az intézetközi (cisztercita, I. ker., VIII. ker. vagyis Mintagimnázium) szervezkedésen való megjelenésre. Minthogy a kitűzött időben intézetünk VIII. osztályában profán, radikális elemek is eljöttek, Almássy ezek megtévesztésére kijelentette, hogy az alakuló gyűlést más <78> időre kellett halasztani. Csak mikor újra tiszta volt a levegő, tartották meg a gyűlést, amelyen a vallás-erkölcsi és nemzeti nevelés fenntartásának hangsúlyozása mellett többek közt egy „Ifjú Nemzet” című lapnak a kiadását határozták el, melyet egy Kelemen nevű III. ker. diák szerkesztett gr. Almássy pénzén. A plakát egy a nudításokat kedvelő korban természetesen félmegtelen ifjút ábrázolt, amint a magyar címeres pajzsra állva karddal védelmezik.[!] A lapnak 2-3 száma meg is jelent (persze a diktatúra előtt). Ezzel próbáltuk ellensúlyozni a szabadkőműves „Új Világ”-ot, melynek első számában Babits írt egy vérlázító cikket a „Szózatról”.

²⁴ Beragasztott kivágat a *Szeged és Vidéke* újságból.

Ha kibontottuk az egyre vörösödő fővárosban a nemzeti zászlót, párhíveket is kellett toboroznunk, ami persze – a mozgalmas idők divatjához híven – délelőtt az előadások között történt. A mi iskolánkban, bár mint Pilátus a Crédóba, <79> nem egészen érdemeim vagy magasabbra vivő szenvedelem alapján kerültem a mozgalom élére, én voltam a szervező és néhány nap alatt meg is szerveztük ügyes fiúk segítségével az egész intézetet, még pedig a bevált „bizalmi férfi” rendszer alapján. Engel G. [Gusztáv] VIII. o. volt az intézet „főbizalmija”, mellette pedig minden osztályból 2-2 választott „bizalmi”. A VI.b. osztályban ezt a bizalmi választást az én jelenlétem alatt ejtették meg, miután természetesen néhány szóval megmagyaráztam a szervezkedés szükséges voltát. Be is lépett vagy 5 tanuló kivételével az egész osztály.

Néhány nap mulya V. osztályos görög órák alatt izgatottan benyit Bartos József igazgató, és felszólít, hogy a fiúkat rögtön küldjem haza, magam pedig menjek azután az igazgatói irodába, mert „nagy baj van”. Amint oda benyitok, egy úriforma embernek <80> mutat be, aki a Népszava információjára idejött, és felvilágosítást kér, mielőtt az „esetet” nyilvánosságra hozná. Ezzel előmutat egy gépelt iratot, amely egy diáktól nyert értesítésre kb. ezt tartalmazta:

A piaristáknál a legnagyobb terrorral kényszerítik bele az ifjúságot egy diákegyesületbe, melynek neve „Keresztényszocialista tanulók szabadszervezete”. Révai József tanár kijelentette, hogy a régi Athénben halállal büntették azt, aki polgárháború idején nem mert pártállást foglalni. Ő tehát kiüldözi az iskolából azt, aki a havi 2 K tagsági díjat nem fizeti le.

Egy pillanatra – mi tűrés tagadás? – meghökkentem, hogy szemtől szembe álltam a félelmetes Sajtóval. De csakhamar helyén volt az eszem és a szívem, és körülbelül ezt a felvilágosítást adtam a tudósítónak: <81> A dolog legfőbb félig igaz. A szervezést általánosságban vállalom, mert a tankerületi főigazgató is megengedte a tanulóifjúság szervezkedését. Ami önöknek szabad, az nekünk se lehet a demokrácia korában megtiltva.

– Természetes – hagyta helyben ő.

– Én mint magyar piarista, hazafias magyar szellemben tanítottam az ifjúságot, és ha meg lehet szervezni, természetesen nem a nemzetközi szociáldemokrata szervezetbe küldöm. Önök szociálisták, én keresztény-szociálista vagyok. Így kerek a világ, úgy-e?

– Természetes.

– Ami a feljelentésnek a terrorra vonatkozó részét illeti, az légből kapott állítás. Én, hogy esetleges felekezeti villongásoknak elejét és élet vegyem, magam akartam jelen lenni – nem óra alatt, hanem a tízperces órák közben – a „bizalmiak” választásán. <82> Az athéni példát megemlítettem, de nem azért, mintha én kiüldözéssel fenyegettem volna bárkit is, hanem azért, mert a szervezkedésnek, akár jobbra, akár bal irányban való szükségességét hangsúlyoztam. Egyébként a választás előtt kijelentettem, hogy azok, akik valamilyen okból nem akarnak az egyesületbe lépni, a folyosón várják meg a választás lezajlását, mint akiknek ehhez a választáshoz semmi közük. A terrorról szóló vád tehát koholmány. Mint férfi helytállók minden tettemért, akárhol. Ha úgy tetszik gondolni, hogy az ügy megérdemli a nyomdafestéket, ám tegyék közzé. Állok elébe!

Ha zsidóval álltam volna szembe, talán kevésbé könnyű lett volna az ipsét le-

venni a lábáról, de így megértő keresztény emberrel: *veni, vidi, vici!* Az a <83> benyomásom volt a búcsúzáskor, hogy „drága a papír”. Egyébként az eset megerősített abbéli nézetemben, hogy a szociáldemokrata tábor a kutya, mely csak addig hajszolja a polgári macskát, a míg az szembe nem fordul vele – karmaival.

A tanári karban persze futótűzként terjedt a hír, és azt két táborra osztotta, nagyjából a későbbi Eposz és Reposz (=rendet elhagyott piaristák orsz. szövetsége) pártra. Az utóbbi persze elítélt, és a konferencián is szóvá tette, hogy egyesek meggondolatlansága az egész intézetet veszélyezteti (Hatvani és Vajnóczky).

Aznap délután Kégl államtitkár (kinek fiát az V. osztályban tanítottam) jött érdeklődni, és panaszkodott, hogy ők, a (radikális) polgári elemek már nem bírnak a szocialistákkal. Lehet, hogy az ő befolyására simult el az ügy ilyen könnyen. A kellemetlenségnek az a jó eredménye volt, hogy a diktatúra ifjúságunkat egy táborban találta, <84> amelynek hazafias felbuzdulását akárhányszor alig tudtuk *respectis respiciendis* [tekintettel a tekintendőkre] mérsékelni. Ha rajtuk áll, menten kiszorják az osztályból Térey Bennót és Zollner Ernőt, akikben (az utóbbiban joggal) a sykophantákat [följelentőket] gyanították.

A radikális ifjúság, melyet Benedek Marcell szólított fel szervezkedésre novemberben egy arcpirító önképzőköri beszédben (melyet az ifjúság közt terjesztettek, mint Z-nál láttam is), ezalatt a valláserkölcsei és hazafias nevelés eltörlésére gyűjtött gyászmagyarokat. Minthogy mi „ellenforradalmi fészek” hírében állottunk, megüzenték, hogy ablakbeveréssel teszik a tanítást lehetetlenné. Egy szép – illetőleg csúf – napon, mikor a február 23-án az utolsó szemig elvitt fűtőanyag hiánya miatt tanár és tanítvány kékült-zöldült, bátrabb diákjaink arra kértek engedélyt, hogy botokkal és fegyverrel <85> jöhessenek az intézetbe, mert ezt meg kell a támadástól védeniök. Persze, kérelmüket elutasítottuk.

[Újabb szegedi levél, 1919. február 17.]

A levélváltás, bár ritkábban, tovább folyt. Ha valami nevezetesebb eseményről sikerült félfüllel tudomást szereznünk, siettünk a vidékkel, mihez tartás végett, közölni. Én Szegeddel tartottam fenn az összeköttetést, *in capite et membris* [fejében és tagjaiban]

Elszorult szívvel olvastam szíves sorait – írja február 17-én a rektor. Köszönöm, hogy időközönként fölkeres. Nagyon jólesik. Legalább hall az ember néha valamit, ha nem is örvendeteset. Szomorúságra készítő hír itt is van elég. Ohmacht bizonyára elmondott egyet-mást. Valami sajátságos deprimált hangulat vett erőt rajtam. Lehet, hogy rémképeket látok, de én azt hiszem, hogy rendi életünk végét járjuk. Ebbe nem tudok belenyugodni. Itt már elhagy a bölcs megnyugvás. <86> Ezer módon van látni, hogy igenis hasznos és értékes munkát végeztünk eddig is, és végzünk állandóan. Nem tudom magamat beleképezni abba a tudatba, hogy ezért a nemzet azzal jutalmazzon bennünket, hogy elkerget, mint hűtlen cselédet. Még jobban elszorult a szívem, amikor azt hallok, hogy egyik másik rendtársunk (Magony) helyesli a rend illetén félretolását, és szinte megváltásnak tartja magára nézve. Erre Nándor bizonyára azt mondaná, hogy ezt nem hiszi. Pedig úgy van. Aki hangosan mondja: »A szerzetesrendek intézménye elavult, el velük!«, az nem hagy kétséget az iránt, hogy mi a lelke vágya. Nem kívánhatom, hogy csalódják, mert ebben benne van a

rend kára is. De ha mégis úgy történik, ahogyan hiszem, akkor keserű elégtétel lesz minden lelkes piaristának látni, milyen kegyetlenül bűnhődnek az ilyen sivár lelkek!.

A Glattfelder-ügyből (egy ellenforradalmi levél), <87> egyetlen hang se igaz. A nálam járt újságírók ki is jelentették, hogy a támadás nem nekünk, hanem a püspököknek szólt. Gyenge vigasz. Nem is nyugszom bele, és tovább kutatok. Meg kell tudnunk, vajon apokrif levél-e az, vagy valódi, és ha igen, kinek szólt. Azt hiszem a tanítóképző tanárainak szólt, de persze ez csak vélemény és nem hangoztatható. A Szerzetes Tanács munkáját mindig helyeseltem. Nálunk még mindig fölöslegesnek tartják (a közös phalanxot). Valószínűleg következetes-ségből. Ez már a megismert igazság ellen való tusakodás. De nem szólok semmit, csak gondolkodom és szenvedek. Az utóbbi hónapok alatt 10 kilót vesztettem, és minden lelki nyugalmamat. Álmaim nyugtalanok és nem üdítők. Mindig vitatkozom álmomban a renegátokkal. Pedig sohasem vitatkozom. Úgy látzik azonban, hogy ez lelki szükséglet, és ha nem teszem, álmomban végzem el. <88>

Egyébként más gondok is bántanak. Erősen fogy a fűtőanyagunk.

A pesti házét és iskoláét az utolsó szemig február 23-án vitték el állítólag egy kórház fűtésére, valójában azonban egy vörös nyomdába. Könnyű Síknak – tört ki belőlünk az akasztófa-humor – majd melegíti a belülvalók mécsé.

Nincs se szén, se fa elegendő. Kapni meg nem lehet, mert a szociálisták csak tagsági igazolvány ellenében adnak mindent. Az iskola is – a VIII. oszt. kivételével – 2 hétig szünetel szénhiány miatt. Talán a szülők segítenek rajtunk, talán úgy, hogy minden gyerek hoz naponta 1-1 tuskót. Házi életünk békés, de zajos. Tele van az ebédlő politikával. Iskoláról már nem esik szó.

Isten vele! Prelogg

[Politikai terror, 1919. március]

A politika szennyes árjába nekünk is bele kellett vetnünk magunkat, ha nem akartuk, hogy elöntsön a vörös sár. Sebes – a Páter Politikus – a Szociális Misszió útján, jómagam a Német Néppártban (melyet 2 heti élete után megszüntetett a moloch diktatúra) és a IV. kerületi Ker. Szoc. Szervezet útján tevékenykedtem – *cum grano salis* [egy csipetnyi sóval, tehát szkeptikusan]. Annál többet tettünk-vettünk a Ker. Szoc. <89> Tanítók szakszervezetében, melyet a fővárosi szakosztály működésének felfüggesztése árán a diktatúrán át is mentettünk. Egy ülését magánlakásban tartottuk, nem csekély aggodalmak közt valamikor március 26-án(?), tehát a rémuralom leghevesebb idejében, mikor semmiféle gyülekezést se engedélyeztek.

A nemzetközi, mondhatni: zsidó terror mind tűrhetetlenebb lett. A választásokra való előkészületekre a vörös gölem árnya vetődött. Vass János minisztert egy agitációs gyűlésen elverték a munkások és párthíveinek kiverése után ők tartották meg gyűlésüket. A kétségbeejtő, praediktatorikus hetekben egyik legbátrabb tett az a spontán, tömeges hitvallás volt, melyet Hevesi: Császár és komédiása c. darabjában Pethes [Imre mint] Genesisus vallomása váltott ki: „Keresztény vagyok.” Én Sík Sándorral talán a 10-ik előadáson voltam, <90> a lelkesedés annyira tüntetett, hogy attól lehetett tartani, hogy betiltják a darabot a szűnni nem akaró tapsvihar miatt. Ebbe a tényérmozgásba szorult sajnos a magyar ököl ereje, melyet a nyakunkban

ülő franciák Vyx alezredessel kívülről, belülről pedig Pogány katonatanácsa a munkástanácsal karöltve fogott le.

Az iskolára is rá kezdett nehezedni a terror, látszólag törvényes eszközökkel Dénes Károly zsidó főigazgató jelenlétében és az ő nyomása alatt az Országos Középiskolai Tanáregyesület új radikális vezetőségének (amelyhez nagy meglepetésünkre a Ker. Szoc. Tanítók szakszervezetének egyik kameleon-szervezője: Bitterbinder Miklós is tartozott) indítványára csekély szótöbbséggel a vallástanítás eltörlését határozta el. Néhány nappal később meg Kunfi miniszter a fővárosi pedagógusoknak a Vigadóban egy előadás keretében olyan gorombaságokat vágott <91> a fejéhez, hogy félhangos megjegyzésem miatt Balanyi nem egyszer mérsékelte. A tanárság és tanítóság olyan gerinctelen volt, hogy alig akadt néhány bátor ember, aki ellenvetésével elő mert állni. A Hadviselt tanárok elnöke majdnem zavarba hozta az elcsapott tanárból lett minisztert. „Ha be nem adja a polgári osztály a derekát a forradalmi alapra való helyezkedéssel, itt kő kövön nem marad” – csengett egyre a fülembe a demagóg hangja.

Közben az új időknék a tanügy terén való vörös hajnalhasadásáról Szegedet is értesítettem. Erre vonatkozik Uitznak március 14-iki levele.

Sietek leveledre válaszolni: 1.) mert egy üzeneted szerint névnapom előtt is adós maradtam egy válasszal (mely valószínűleg elveszett); 2.) mert az összeköttetés fonálát a friss hírek reményében nem akarom megszakítani. A főigazgatói látogatás körül még mindig egy-két homályos pont van, bár már több oldalról kaptunk hírt. Zimányinak egy óráján volt, vagy csak a konferencián hozta zavarba <92> (nemcsak a gyorsírással, mely Hajtait szemlátomást idegesítette). Sík Aranyról tartott egy minta magyar órát? Mit tanult azon egy fizikus, hogy az egész tanári karnak jelen kellett lennie? Talán a 4 óra alatt H. (akiről azt írod: *talis homo est impositus cervicibus nostris* [ilyen embert helyeztek a nyakunkra]) az időkhöz mért komoly kijelentéseket is tett? A mi Krennerünk a bemutatkozó látogatás után ebéden volt, bár Prelogg fogadkozott, hogy sohasem lesz vendégünk.

A pedagógiával ez úgy látszik úgy van, mint egyes k. u. k. kessekben (tishti étkező) voltak a hivatalos ügyekkel: aki csak véletlenül hivatalos dologról beszélt étkezés alatt, 1 K bírságot fizetett; velünk való csevegésének egész ideje alatt az iskola szótárának szavai is számúzve voltak...

Hollós [József] dr.²⁵ a szociálista párt baloldalán (=kommunista-szárny) indítványt nyújtott be a néptanácshoz, hogy foglalják le a templomokat színielőadásokra... Zadravecz a fáma szerint az alsóváros <93> nevében pogrommal fenyegetőzött.... Ma nagy meglepetéssel olvassuk a Délmagyarországban, hogy a munkástanács Somogyi Szilveszter polgármestert és Dettre kormánybiztost lemondásra „kéri” és helyükbe Wallisch piktort és Dr. Czibula ügyvédet helyezi. „Vallás helyett Wallischt választottunk” – kellene tehát nekünk is mondanunk, de a te karácsonyi működésed oly nyomokat hagyott, hogy csak tőlünk nincsen benne senki a szakszervezetben. A szociális kurzus miatt egy kis háborúságunk van. Előljáró úr a márványasztalnál csak két embernek említette annak idején

²⁵ Hollós (Hoffmann) József (1876–1947), szegedi kórházi boncoló főorvos, szabadkőműves és szociáldemokrata, a Népszava Alkoholelleses Könyvtárának szerkesztője. A Tanácsköztársaság után emigrált, és 1924-ben az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

az „átképző kurzust” (melyre töletek Sík megy), s most, hogy a tanítóképzőből is felmegy egy (Becker Vendel), felzúdultak az atyák: Kontraszty, Magony, Vézner, Orbán, sőt talán még más is jelentkezett, az ügy nincs befejezve, az előljáró ideges. Niklosnak már kezdtem elhinni, hogy ha a szerbek nem zárták volna el a határt, holnap menne haza. Magam is szívesebben lennék néptanító Svábiában, mint itt tanár ily bizonytalanságban.

Hétfőn teszünk esküt a köztársaságra <94> (hogy „az ország függetlenségét bárkivel szemben megvédem”) civilben a városházán 12-kor, Dettrének felszólítására, de bizonyára Wallischéra. A leszereltek kommunista törekvéseinek híve vagyok, annyiban, hogy a leszerelési 5400 K-t csak rögtöni segélynek tekintjük, és földet meg egyéb földi jót követelünk, de nem az államtól, hanem a hadimilíomosoktól...

Mi dolgod volt a Népszavával? Hogy küldhették a Kuszodiátusra Szingert és azt a habogó Cyrill bácsit rendet teremteni? Oda fiatal kellett volna, akinek „jó szava van”, s „mögmondja”, mint Hockról mondták az „elvtársak”, mikor a kommunistákat a csatorna népének és miegymásnak nevezte el. (Mellékesen jegyzem meg, hogy éppen Hock beszéde nem utolsó tényezőként látszik közreműködni abban, hogy a kommunizmus annyira haladt). Elszedhetik tőlük a fegyvert, véresre verhetik Kun Bélát a Gyűjtőben, az eszme azért tovább él! Jung Péter valószínűleg felmegy a német miniszterre avansált <95> Junker mellé. Ha jelen soraimat nem kapnád meg, írj!

Ezekben a napokban rombolták szét „felelőtlen elemek” az *Új Lap* kiadóhivatalát, az Apostol nyomdát és a Mária Kongregáció termeit és kápolnáját. Viszont a *Népszava* ellen is tüntettek a bolsevikiek, melynek néhány rendőr adta meg az árát – életével. Már ekkor látnivaló volt, hogy szakad a part, és a társadalmat elborítja előbb-utóbb a vörös ár. Most látszott meg, hogy a kormány polgári elemei mennyire bűnösen gyávák voltak, mikor a zsidóktól visszavásárolt „Déli Hírlap” személyzetével nem bántak el, mely tudvalevőleg kijelentette, hogy nem engedi, hogy a lap reakcionárius vágányra terelődjék. A szedők különben is kijelentették, hogy csak nekik tetsző szöveget fognak szedni, sőt a Clémanceau-féle határmegállapítás puszkaporos idején, sztrájkba is léptek úgyhogy a diktatúra kimondása általában hirtelesen-váratlan következett be március 21-én. <96> Hogy a „vasasok” tömegesen csatlakoztak hozzá az utóbbi időben, azt tudtuk. Hogy a munkanélküliek, dologkerülők és hadból hazatértek elkeseredett ezrei vörös arcokkal és vörös zászlókkal házunk előtt vonultak el nevem napján, miközben az osztályok küldöttségei ovációt rendeztek, láttuk, de hogy egy csapásra kiüssék az ellenállás fegyverét a területi integritás helyreállításának hangoztatásával, az megdöbbenő volt mindenkire nézve, aki a március 21-iki estén páncélautókon lövöldözve és ordítózva végig robogó bolsevikiek kiáltozásából ezt a néhány szót kiérthette: „Éljen a proletárdiktatúra”. „Éljen az orosz szövetség!”, „Le a burzsujokkal!”, „Le a csuhásokkal!” stb.

[A *Tanácsköztársaság első napjai*, 1919. március 21-25.]

Rettenetes volt ez az éjszaka, dübörgő autóival, robogó kocsijaival, itt-ott elsült kézigránátjaival és egyéb riasztó fegyvereivel. Azt hiszem már ezen az éjszakán ott állt ágyam mellett kézi táskám <97> 1 váltás fehérneművel netáni menekülés vagy letartóztatás esetére. Intő példának ott volt már napok óta a kormányzó (Hannig

[István mernyei jószágkormányzó]), akit elűztek a Custodiátusról.

Az első vörös nap a rablás jegyében virradt a fővárosra. Nem egy ékszer-üzletet találtak feltörve, a főrendi ház szőnyegeit éjnek idején hurcolták el, szóval a „minden a miénk” *cape-rape* korszaka következett el. Ha ekkor tudtuk volna, hogy 133 napig tart a rémuralom, talán megölt volna a kétségbeesés...

Az első napokban Nagy József jött Magyaróvárról – a Tanszermúzeumba, Antal Márk főigazgató kegyelméből. Én nem foglaltam volna el ilyen állást, de nem is beszélhettem le róla. Gyanakvással fogadtuk teológus pártiak, de nemsokára nagyon összelegeledtünk, mert „aláírásról” hallani sem akart, jöllehet a liberálisok (Friedreich, Vajnóczky) többször megkörnyékezték. <98>

Bár az utcán vérengzésre bujtogató plakátok jelentek meg („Így kell elbánni a burzsujjal”, stb.), vérengzésről nem hallottunk. Hiszen a területi integritás jelszavával jött a „Népköztársaság” helyére a „Tanácsköztársaság”, s így ellenállásra nem került sor. A csöcselék az utcán leszedte a tisztek csillagait, a Gellérthegyen ágyúk álltak. Sem az egyes, sem a főváros nem gondolhatott ellenállásra. Damokles kardja a fejünk felett függött, de nem csapott le. Szegény Flóderer Imre Akaliból jött haza, ahol mint birtokörző töltött kb. egy hetet, és inkább a falusi jólét, mint a fővárosi terror következményeképp halt meg – karjaim közt, generális abszolúció után [1919. április 30-án]. Házunkban ekkor már az üres szobákat ismerős civilekkel népesítettük be, nehogy csöcseléket küldjön Garbai a nyakunkra. Dr. Gróh sajnos csak a halált konstata. „Szegény nem érte meg a kommunizmus bukását” – vélte. A mentők nem vitték el a bonctani intézetbe s <99> így a házbeli beszentelés kis családi néma tüntetés-számba ment, melybe a kapu alatt, vasárnap du. az egyik halálmadár „proli” fellépése bántó disszonanciát kevert. Temetésére aránylag kevesen mentünk, mert a vörösök lezártaknak jelentették a kriptákat, s így a rákosi temetőben temették el. A civilbe öltözött tanárok vezetése alatt kivonult tanulók valósággal ibolya-esővel borították el a koporsót, mikor beszenteltem.

Halottunk miatt azonban nem feledkezhetünk meg az élőről. A rendfőnök úr, ki tudja hányadik kísérlete után végre valahára bejuthatott Kunfi volt tanítványunk kegyes színe elé, hogy iskolánk számára jóindulatát kikérje. „Helyezkedjenek bele az új rendbe!” – biztatta a „közoktatásügyi népbiztos”. Erről számolt be egy ebéd után a konzisztoriális teremben a provinciális úr. A kilátások tehát nem voltak biztatók, bár hozzátette – talán a maga vigasztalására is – hogy ilyen erőszakos <100> uralom nem lehet hosszú életű. Eltávozásunkkor a főnöki irodába beosztott Szigeti János vonta magára a figyelmemet azzal, hogy a rendfőnök úr elé járult, és kétségbeesve kérdezte, hogy ővele mi lesz?

Ettől fött a rendkormány fejé: mi lesz azokkal, akiket a rémuralom nem talált a katedrán, tehát a nyugalmazottakkal és betegekkel? Flóderer helyére Hannigot egy-kettőre be lehetett osztani, Wagner generális assistens és Simonides kiutasított trencsényi királyi direktor beosztása se ütközött akadályokba, annál kevésbé, mert Wagner már az „öszirózsás” felfordulás óta tanított két osztályban. De a sok magatehetetlen rendtagnak jövője teljesen bizonytalan volt, mert vagyunk elvételére akármelyik percben számíhattunk. Csak arról volt szó, vajon a törvényesség látogatását akarják-e megmenteni, vagy pedig a hatalomra hivatkozva egyszerűen elrobolják. <101>

Az első napokban fegyveres ellenállástól való félelmükben más irányban voltak a kormánykörök elfoglalva, március 25-én pedig a kath. közönség hitvalló tünteté-

sének láttára kevésbé ajánlatosnak látszott a zsidó lólábnak kimutatása. A templomokat a dalsarnokká való lefokozástól a vallásuk értékének megbecsülésére ébredt (sajnos: a vörös ököl fejbévágására!) tömegek csendes és zajos lelkesedése mentette meg. Mi, akik mindig szerettünk a korszellemmel kacérkodni, nem voltunk annyira gyűlölték, mint a jezsuiták, akik közül P. Banghának már a diktatúra kitörése előtt, másoknak a márciusi napokban kellett menekülniök.

[Piaristák a szociáldemokrata szakszervezetben, 1919. március 25–április 9.]

A piarista renddel nyilván más szándékuk volt. A sorainkból növendék-korában kivált Fáber [Oszkár], akit vallásügyi liquidátornak ültettek a Nemzeti Kaszinó épületébe, ismerte a magyar rendtartomány Achilles-sarkát. Egyesek, pl. <102> a váci ház *in corpore* [testületileg], Divényi hatása alatt, Calasactius szerzetesi öltönye felvételének 301-ik évfordulóján [márc. 25-én], beléptek a szociáldemokrata szakszervezetbe. A példa, melyet a konzisztoriális házfőnök adott, sajnos, több helyeslésre, mint rosszallásra talált Budapesten is. A rendkormány habozott: ha az egész rendet letiltja, a feldühödött vöröskormány az utcára dobja a tehetetlen öregeket és betegeket is. Kiadott tehát egy suta rendeletet, amely megengedi, hogy a rendtagok a helyi viszonyokhoz képest (=kisebb-nagyobb terror hatása alatt) támogatathatják az új rendet és beléphetnek a helyi szociáldemokrata szervezetbe.²⁶ Ez a felemás rendelet köztünk, egyházas érzésűek közt óriási konsternációt, a liberálisok közt pedig nagy örömet keltett, akik különben is keresztülvitték, – az egyöntetű eljárást hangoztatva – hogy ne reverendában, hanem civilben tanítsunk, ne hogy provokáljuk <103> Hajtait, aki egy borús reggelen csakugyan betolta képét, és a tanári szobában kijelentette, hogy aki nem adja be a derekát, azt az új rendszer félretolja.

A szerencsétlen leiratot egy vörös piarista – Divényije ekkor már Nagykarolynak (Sróff, Ambruszer, Bellai), Nagykanizsának (Szabó Mihály, Balogh Sándor, Sáfrány Károly) is volt – a szociáldemokrata tábornak is jónak látta besúgni, úgy hogy ezek pártlapjukban is közölték.

Piarista papok a szocialista pártban

A nagykanizsai piarista tanárok Szinger Kornél tartományi főnök írásbeli felszólítására, testületileg *beléptek a szocialista pártba*. Az érdekes leirat felhívja a szerzet tagjait, hogy teljes erejükkel járuljanak hozzá a Magyar Tanácsköztársaság rendjének kiépítéséhez. Úgy látszik, kezd megjönni az eszük a papoknak is s a népbutítás sötét munkáját abbahagyva a felvilágosítás tisztességesebb és hasznosabb útjára lépnek. Különben is muszáj nekik, mert ha nem teszik, éhen halhatnak. Így, igazi, régi proletárok szigora ellenőrzése alatt, még jó szolgálatokat tehetnek az ügyünknek.

Erre a közleményre – megengedem – néhány vörös kéz kevésbé szorult ökölbe a „piarista palota” láttára, de hány vallásos embernek lett botrányköve? Nem prejudikáltunk-e így a nőtanítói rendek állásfoglalásának is? Rektifikációról, sajnos, nem lehetett szó, noha nem rendfőnöki „felszólításra”, hanem a *vis maior* esetére adott engedéllyel léptek <104> a mindig hírhedt „Grojszkanizsa” piaristái az

²⁶ Iratok, n° 2.

istentelenek gyülekezetébe. Igaz, más tanítórendek se voltak sokkal jobbak. A premontrai Kárpáti Kelemen székesfehérvári tankerületi főigazgató is belépett a szak-szervezetbe, amit a Népszava egy „Kanonokelvtárs” c. satirikus cikkben regisztrált. Izsóf Alajosnak, a „Zászlónk” volt szerkesztőjének aposztáziája meg éppen-séggel országos botrány-számba ment. Ki is használták a vörösek!

Míg mi a Flóderer hagyatékában talált finomabbnál finomabb borok mellett elbúsongtunk vacsora után, Szegedről jött egy levél, amely már mutatta a váci példának a hatását.

Nem nagyképűségből írok hivatalos levélpapíron, hanem azért, hogy fogyjon. Jövőre már nem kell, pedig van még belőle vagy 500 darab.

Nándor azóta már bizonyára elmondott mindenfélét, így én csak arra szorítkozhatom, amit még ő se tudott akkor, mikor a francia-vörös <105> fronton átlopakodott. Ez pedig az, hogy azóta már beléptünk a szocialista tanító szervezetbe, mert különben kikergettek volna bennünket a városból. Legalább azt állítja Kontraszty és Bujár.

Hosszas és nehéz vita után történt ez és egyhangú elhatározással, illetőleg belenyugvással a lehetetlenbe. Mármost itt maradhatunk legalább addig, míg a közoktatásügyi miniszter el nem küld bennünket.

Ez is csak napok kérdése, azt hallom. Beleölöm időmet a munkába, hogy ne kelljen kétségbeesni. Nem a magam, hanem a rend sorsa fáj. Elsöpört bennünket az új idők vihara, pedig talán még se végeztünk 300 év alatt haszontalan munkát. De már most vége. Bele kell törődnünk a változtathatatlanba. Csak már a rendkormány álláspontját szeretném tudni. Mi lesz velünk? Államosodnunk kell, vagy tud a rend más munkát adni? Ha kell, államosodom, ha nem kell, nem <106> teszem. Csak akadjon valami munka, én megyek a rendnek szolgálni. Fáradt vagyok. Testben és lélekben megtörve várom a rendkormány rendelkezését.

Névnapi szíves megemlékezését hálásan köszönöm. Szomorú nap volt nekem, mert talán utolsó piarista-névnep. Jobb erre nem gondolni! Isten áldja meg, Kedves Józsi! Keressen fel máskor is egy-egy hírhezó sorral, és vigasztaljon, ha van mivel. Igaz szeretettel üdvözli

Szeged, 1919. március 26. Prelogg.

Vigasztalásra nem került a sor, nemcsak azért, mert magam is vigaszra szorultam, hanem azért sem, mert Szeged felé bezárult a francia front. Ezt javíthatatlan optimizmusunkkal arra magyaráztuk, hogy az entente itt Európa köldökén nem fogja megtúrni a vörös öngyilkos omphaloskopiót [köldöknézést], Smuts angol tábornoknak az új kormánnyal szemben való <107> kimértségét is ultimátumra magyaráztuk, de csak nem történt semmi, az oláhoknak Csucsánál való előnyomulásán kívül.

Közben a házban megtörtént a szakszervezetbe, már mint az egyedül megtúrt vörös szakszervezetbe (Magyarországi Tanítók Szakszervezetébe) való belépés, amely *conditio sine qua non*ja [alapvető feltétele] volt az élelmiszer-jegyhez való jutásnak. Legalább így hirdették a vörös apostolok. Sikerült is *in capite et membris* beszervezniök az egész házat, csekélységem és a „theologusok” kivételével, akikre az új rendszernek nem volt szüksége. Nekem talán könnyebb volt a helyzetem, mint csonkamagyarországbeli testvéreimnek. Én *ultimum refugium*nak [végső me-

nedéknek] a Bánátot tekintetem, ahol édesanyámnál akár egy évig ingyenélő lehettem volna szükség esetén.

Határozott visszautasításom nem tetszett a liberálisoknak, akiket különben is Jászaival <108> az élükön sokszor sarokba szorítottam, mikor az „alírási kényszeről” vitatkoztak.

Pokolba a csuhásokkal. A proletárelnyomó osztályállam erőszak szervezete a kurtavas, kikötés és főbelövés alkalmazása mellett a szellemi elbutítás teljes szervezetségével tartotta vak katonai fegyelemmel féken a hadseregbe kényszerített proletármilliókat. A szellemi elbutítás és gondolkodás nélküli gyilkológéppé nevelés feladatát az egyház vállalta, és egész szervezetségét és a lelkekre való befolyását készséggel állította a kapitalista tömegmészárlás szolgálatába. Táborig lelkészeknek hívták azokat a csuhásokat, akik a köteleltség teljesítés, engedelmesség, fegyelem, meghalni a hazáért és egyéb, csillogó frázisokba burkolt jelszavakat, amelyek valójában természetesen csak a burzsoázia profithajhászását és az osztályuralmat szolgálták, zsoldozták be a szegény megtévesztett proletármilliók lelkébe. Módszeresen nevelték ezek a tábori papok a katonákat arra, hogy a háború és minden szenvedés a jog és az igazság érdekében történik, hogy istennek és hazájuknak tesznek szolgálatot, ha elkínzott testüket vakon a mészárszékre viszik. És mindkét oldalon ugyanazokkal a jelszavakkal hajtották egymás ellen a megtévesztett milliókat. A proletárdiktatúra megvalósulásával, avval, hogy a munkásság a hatalmat kezébe ragadta, végeszakad a butításnak és csalásnak bent az országban és kint a fronton is. A papokat kirúgták az iskolákból és most hasonló erélyes lendülettel repülnek ki a hadseregből is. *A tábori lelkészeket a hadügyi népbizottság rendelete beszüntette.* A proletáruralmat védő vörös katonát osztályöntudata erősíti a küzdelemben, melyet a burzsoázia ellen vív és nincs szüksége papi maszlagra. A hadseregből és az iskolából kirepültek a papok, most már a templomok vannak csak hátra. A vallás nem magánügy, hanem közügy és a proletárállamnak igenis elsőrendű kötelessége a legkérelhetetlenebbül megszüntetni az egyház minden néven nevezendő működését. Ez egyúttal a legüdvösebb rendszabály az ellenforradalom megszüntetésére is. Ha becsukják a templomokat, produktív munkára fogják a henye papokat, máris kint van az ellenforradalom legveszedelmesebb méregfoga.

Ekkor már a „szakszervezett” tanári karnak „bizalmija” (Kisparti) állandóan részt vett a „bizalmi-üléseken” és *nolens-volens* [akarva-akaratlanul] beszámolt, Vajnóczky bosszúságára elég lanyhán az „új rend” intézkedéseiről. Ki is ábrándult belőlünk csakhamar. Persze biztatót jövőnket illetőleg nem mondhatott, legföljebb annyit, hogy intézetünk tanárait alkalmasint széthelyezik a fővárosban, nehogy egy corpusban maradhassunk – ellenforradalmároknak. A gyengébb idegzetűeket – akik egyébként a *nec virgo, nec martyr* [sem szűz, sem mártír] csoportba voltak javasolhatók, a füles ellenforradalmár <109> papnak kivégzéséről jött híre is rémítette.²⁷

²⁷ Szemelicker Antal füles (Sopron megye) plébánost 1919. ápr. 9-én végezték ki Sop-

[Nyomasztó áprilisi napok, 1919. április]

Közben húsvét előtt, hamarjában felsürgönyöztek minden házból valakit a reverendaszövet átvételére. Itt jött Babos Veszprémből, Bán Márton Vácról, Kanszky és Jankovich Debrecenből, gyenge hírekkel. Az atyák átlaga hajlandónak mutatkozott az államosodásra *quovis pretio* [bármilyen áron], még szerzetespapi jellegének megtagadása árán is. Április első napjaiban Nagykárolyban írták alá, a rektortól a kommunizmussal kacércodó Ambrusztérig valamennyien a libellust, s így a nyáját a szó szoros értelmében pásztor nélkül hagyta Récsei és két káplánja. Ugyancsak ilyen fausti áron lett államivá Nagykanizsa kettő kivételével, akik közé, fájdalom, a dr. theol. Lukács József nem tartozott. A kommunista sajtó persze sietett a közvéleménynek tudtára adni a patkánymenekülést.

*Menekülnek a patkányok.*²⁸ A Dunántúlról kedves híreket kapunk. A keszthelyi premontrei tanárok, élükön az igazgatóval, testületileg kiléptek a rendből. Ugyanezt cselekedték a kanizsai piarista gimnázium paptanárai is. A hír még azt is hozzátézi: *a tanítás az új szellemben folyik.* A patkányok menekülnek a süllyedő hajóról. Az osztályállam a világorradalom vajúdásában utolsókat vonaglik, Magyarországon már összezúzta a proletariátus lesújtott kemény ökle és szerte Európában pörölycsapásként zuhannak le a proletárforradalmak a haldokló kapitalizmusra. A csuhások, akik eddig minden tehetségükkel a burzsoázia aljas céljainak zsoldjába állottak, akik boldogan szállították a lelkeket a kapitalizmus molochjának, akik lelkesen támogatták az imperialista rablópolitika minden sötét gazságát, élve avval a hatalommal, amit a primitív lelkek fölött gyakoroltak, már látják, hogy vége van a régi jó világnak. Vége a jó életnek, a dőzsölésnek, a semmittevésnek, a bajkeverésnek, a maszlagolásnak, osztályok fölötti helyzetük, amit fegyverbarátjaik, az elnyomó osztályok hálából juttattak nekik, meg fog szünni, küszöbön az új világrend, amelyben csak az kap nyeret, aki dolgozik, produktív munkát végez. Mint a béka az esőt és vihart, érzékeny termométerként érzik a papok az idők változását és rosszfordulását. De nemcsak az új időket sejtik, tudják azt is, hogy ha csökönyösen ragaszkodnak régi kiváltságaikhoz, szétmorzsolja őket a proletariátus diadalmaskodása. Csatlakozni akarnak tehát a kukacok az új világrendhez, mert gyávák és *fél-tik bőrüket.* Otthagyják a reverendát, a kolostort és nyomulnak előre. Levetették a csuhát, és most tovább akarnak tanítani. „Új szellemben” akarják folytatni a tanítást, a lelkeket megmételvező konkolyhintés helyett, amit eddig oly buzgón végeztek. *Vigyázzunk a csuhásokra* és ha már a szükségből kénytelen vagyunk őket az átmeneti idő alatt megtartani, mert kevés az emberünk, akikkel fölválthatnók a burzsoázia eddigi exozitúráit, *de vigyázzunk rájuk, legyünk résen, nézzünk a körmük alá. Kuttyából nem lesz szalonna.*

Sajnos a habozók nem tanultak ebből a közleményből semmit se, noha a vörös

ronban, a falujában három nappal korábban történt kommunista-ellenes megmozdulás miatt. Vö. VÁRY, *Vörös uralom*, 116-449.

²⁸ Vörös Újság, 1919. ápr. 11.

lap <110> nem csinált titkot abból, hogy csak egyelőre, átmenetileg alkalmazzák az aláírókat. Testvéreink se láttak, se hallottak azon való örömiükben vagy megnyugvásukban, hogy az állam átvesz bennünket. A bölcs rendkormány pedig ha nem burkolózott dononai kétértelműségbe, taktikázott. Fekete Endre azt fejtegette, hogy voltaképpen kommunista-államban élünk máris, Keller nem látott bajt abban, hogy többen „aláírnak”, hiszen: ha megmarad ez az irány, az aláírók mentik meg a rendházat, mint akiket nem fognak kiebrudalni, ha pedig visszatér a régi rend, akkor azok mentik meg a becsületet, akik körömszakadtáig ellenállnak.

Szomorúan érdekes, hogy ebben az ítéletidőben, mikor <111> a rendfőnök úr kétségbeesetten járt fel s alá a folyosón, vajmi ritkán kérdezték a „theologusokat” az egyházi állásontra vonatkozólag. Hám Hénappal az elűzött Hannigot helyettesítette Mernyén, majd az aposztata Récsei helyére volt kiszemelve Nagykárolyba Zimányival és Sebessel. Zimányi közben csúzba esett és fűtőanyaghiány miatt hideg szobából a Szociális Missziótársulat Erzsébet királyné úti intézetébe, a Mercedesbe ment a baját kiheverni. Schütz, mint a hírhedt Fábernek volt kurzustársa egy, papi mivoltunkat nem érintő nyilatkozat ügyében járt Fábernál, azt hangoztatva, hogy hiszen a szociáldemokrata párt mindig magánügynek hirdette a vallást, hát mit törődik most azzal, hogy az a paptanárszobákban mit csinál. Erre az kijelentette, hogy ők nem annyira a pap munkaerejét, mint a lelkét akarják. *Sapientia sat!*

Végzetünk tehát lassan, de biztosan közeledett. <112> A feltámadáson [ápr. 20.] megnyilvánult vallásosság egy kissé felemelt abból a kétségbeejtő lehangoltságból, melyet a nagypéntek okozott – fenn és lenn, amikor a Kalazantinum mihamarabbi liquidálását jelentették a rendfőnök úrnak. Magam az angyalföldi, mások más körületben látták a hitvalló lelkesedést a férfiarcon. A vöröskormány nemcsak nem mert eltiltani, hanem az érseki helynökség ellenkező rendeletére elrendelte – a népharagtól való félelmében – a feltámadási körmenetet. Ezt persze gyengeségre magyaráztuk – befelé; kifelé úgyis rosszul állt az ügy, mert a románok már Debrecen táján álltak. Az ember nem tudta, örüljön-e, vagy sírjon ezen? Lelkünk minden porcikája tiltakozott a nemzetközi bitangok „proletárhazája” ellen, de viszont féltő volt, hogy az oláhok nemcsak a kommunizmus letörésére, hanem hódítási szándékkal igyekeznek a Tiszáig nyomulni.

Közben felsőbb parancsra és nagyobb bajok – esetleg az intézet működése megszüntetésének <113> elkerülésére – iskolánk is *nolens-volens* megalakította osztályonkint a diáktanácsot, melynek főbizalmija a cserkész Engel Gusztáv lett. Hogy mennyire tessék-lássék forradalmasodás volt ez, többek közt a következő jegyzőkönyvből világlik ki, amelyet a kívül-belül vörös Vajnoczky osztályának kupaktanácsa alakulásáról vetettek fel.

Jegyzőkönyv.

Felvetették Budapesten, 1919. április 10.-én, a Kegyesrendi Főgimnázium VI.a. osztályától megválasztott Intézőtanács első üléséről. Megjelentek: Láng Sándor, Bernát Pál, Kertész Gábor, Lengyel Béla, Macskási István, az Intézőtanács ötödik tagja, betegségével kimentette magát. Ezután Bernát Pál tanácsára az Intézőtanács a következőket határozta:

I. Az összes osztálybeli hivatalok és tisztségek megszűnnek, a tisztviselők fölmentetnek. A legszükségesebb ügyeket az Intézőtanács által kinevezett tisztviselők végzik.

II. Az Intézőtanács azonnal érintkezésbe lép a gimnázium direktóriumával és az ifjúsági egyesületek vezetőségeivel, és arra törekszik, hogy az osztály jogait és érdekeit biztosítsa.

III. Az Intézőtanács követeli a legszigorúbb fegyelmet; egyúttal kijelenti, hogy az osztály a Tanárokhöz ragaszkodik és a tanításba beleavatkozni egyáltalában nem akar, kizárólag a rend, fegyelem és osztályérdekek biztosítására törekszik.

IV. Az Intézőtanács kijelenti, hogy rendeletei mindenkire kötelezők az osztályban, és teljesítendőek.

V. Az Intézőtanács elhatározza, hogy a munkát következőképpen osztja föl: Láng Sándort megbízza az összes fegyelmi ügyekkel, Macskási Istvánt a tanárokkal való érintkezés fenntartásával, Kertész Gábort a fiúkkal való érintkezés fenntartásával, Bernát Pált és Lengyel Bélát a külképviselettel és a direktóriummal való érintkezés fenntartásával.

VI. Ezek az intézkedések azonnal életbe lépnek.

Az Intézőtanács <114>

A nyomasztó áprilisi napokból egy levél többet beszél, mint hosszú lére eresztett egyéb írás, amelyekből egy mindenesetre hiányzik: a napok hangulata. Ez a levél misszilisnek készült, de még se kelt útra, mert a posta nem fogadta el. Pedig a jó Dominikus atya²⁹ várva várta volt magyar tanítójának írását. A levél azokból a napokból való, amikor (április 7-én) a vörösök a szociáldemokrata-párt diktatórikus híveivel kerületenként képviselőket választottak, amelyek jórésze természetesen a „választott nép”-ből került ki. Érdekes volt pl. a konyhánkon főző vörösörök (régii karhatalom) és katonák passzív viselkedése, nehogy a kocka fordulása esetén – mint egyikük kézzel-lábbal jelezte – felakasszák őket. Én aznap de. a vörös lobogós Babylonból Engel Gusztáv társaságában a Svábhegyre mentem – tábori kórházi munkatársaimnak, a Knéizts-utcai apácáknak³⁰ a vigasztalására, kik Gubicza L. pasztorációjára voltak bízva. <115>³¹

E napokban kellemetlen felfedezést tettem: a Vörös Újságban a nevemet olvastam, tehát alteregóra akadtam. Az elégedetlen cikkíró alighanem a sorainkból kilépett Révay (Ullrich) József volt, aki y-ját a proletárlap hasábjain sutbadobta, nehogy nagyon burzsujnak találják a későbbi közoktatásügyi népbiztossági csoportvezetői (VKM. V. ügyosztály) állásra. Megjegyzem, alteregóm már a vörös világ előtt kellemetlenséget szerzett, mikor egyetemi tanári kinevezéséhez szegedi atyafiságom nekem gratulált, a vörös világban elért magas állásra egyik vörös meggyőződésű földim csekélységemet léptette elő – Csenén; a vörös világ után meg Vajdinger Gyulától hallottam, hogy az igazoló eljárásnál sokszor összetévesztettek a VKM-beli Révayval, aki mint a Veres Pálné utcai leánygimnázium igazgatója, elsőnek követelte a „közéiskola ablakainak az új idők szelleme számára való feltárását”, és az új korszakban a római történelemnek proletár szellemben való tanítására útmutatást közölt. <116>

²⁹ Dominicus M. Daunder SDS, aki ebben az időben Freiburgban tartózkodott.

³⁰ Az Isteni Szeretet Leányai (Societas Filiarum Divinae Charitatis) magyarországi anyaháza a Sváb-hegyen volt (XII. kerület, Farkasvölgyi út 12.).

³¹ A levél nem maradt fenn, helyette a naplóhoz mellékelve csupán Dominicus M. Daunder SDS 1919. márc. 10-én, Freiburgban kelt, Révai Józsefnek szóló levele található.

[Papok és szerzetesek a diktatúra alatt, 1919. április]

Érdekes, hogy a közvélemény félrevezetésére mennyire kihasználták a papi körökben itt-ott mutatkozó forradalmi szellemet. A Papi Tanács radikális vörös határozatát azonban Zalay Mátyás (vulgo: Hüvelyk Matyi) még üldöztetése elkerülésére adta ki. Annál nagyobb volt a debreceni ref. theol. karnak radikális határozata nyomán kelt jerichói lárma:

A debreceni református hittudományi kar üdvözlete a tanácsköztársasághoz. A következő sorokat kaptuk:

Kivonat a debreceni magyar Tudomány-Egyetem hittudományi karának 1919. március 26-án tartott 6-ik rendes ülése jegyzőkönyvéből:

„Dr. Ferenczy Gyula indítványozza, hogy a Debreceni Tudomány Egyetem hittanszéki kara a magyar köztársaság elnökét: Garbai Sándort* [*akiről azt tartottuk, hogy azért lett keresztyén létére elnöke a kormánytanácsnak, hogy legyen olyan is, aki szombaton is tollat fog], úgyszintén a közoktatásügy népbiztosát, Kunfi Zsigmondot az első ülés alkalmából hódolattal köszönte a dolgok új <117> rendjét, mint a názáreti (Jézus) által hirdetett, az emberiség által várt istenországát üdvözlje, és annak megvalósítására, megszilárdítására a maga készségét is felajánlja és nyilvánítsa, és a Tanácsköztársaság vezérférfiait mindenben támogatja. Karunk ezt az indítványt egyhangúan lelkesedéssel fogadja és annak megvalósítására a dékánt azzal bizza meg, hogy ezt az üdvözlőt a helybeli néptanács vezetőinél is tolmácsolja.

Debrecen 1919. április 2. Dr. Lencz Géza s. k. a hittudományi kar ezidei dékánja.”

Ezt a hittudományi kar mondja: nem falusi vénasszony-bolondító templomi demagógok, nem bigott pókhasú vámszedők, hanem intelligens, felvilágosodott fejű és melegszívű papok, a názáretinek igazi tanítványai, akik tudják, hogy az emberiségtől várt istenországának ezen a világon el kell következnie, és nem azon a másikon, amelyekkel a zsiros-hasú plébánosok az üresgyomrú hiszékenységet bolondították. Ezek a papi tanítók <118> is azt mondják, hogy ezt az istenországát a proletár uralom hozza el, az emberiségnek ez az új rendje, mely elpusztítja a tőkét, hogy életet biztosítson a teremtő munkájának. Ezek a papi tanítók egy szóval sem mondják, hogy a proletárdiktatúra istentelen, erkölcstelen. Dehogy az, plébános urak! Istentelen és erkölcstelen a bigottságnak az a terjesztése, az a felhasználása, amely a dolgozó szegényt vissza akarja süllyeszteni a nyomorúság és jogtalanság fertőjébe, és nyakára akarja ültetni az istentelen és erkölcstelen tőkét. Mert azt már tudjuk, hogy a tőkének nincs lelkiismerete, nincs istene, akitől féljen, ha már saját bűntudata nem tudja megszámoltni, és nincs erkölcse sem. De hát azoknak az uraknak van-e, akik még most sem akarják, hogy a názáreti istenországa eljöjjön, csak azt, hogy ezen a világon a papok meg az egyéb urak éljenek, a dolgozó szegénység pedig elégedjék meg a túlvilági hazugságokkal, azzal a paranccsal: nekem malac, neked malaszt.

Így elmékedett erőltetett szellemeskedéssel a „N-a”. „Arra nem igen volt eset,

hogy a proletárdiktatúra egészségéért imádkoztak volna (a papok)” – jegyzi meg. „A papok így, a papok úgy” című cikkében. <119>

Itt-ott a mi lapjaink is kegyelem-tengődés reményében megeresztettek egy-egy proli-ízű cikket. Így jelent meg az egyébként bátor hitvalló *Új Lap* húsvéti számában (gelsei Biró Zoltán tollából?) a „Gamaliel” című vörös lépvessző:

*Gamaliel*³²

Eszembe jut Gamaliel, a bölcs bíró. Láta Jézust vádolói között, két sarujáig érő patyolat-hófehér palástban, még hófehérebb arccal, szemeiben az égi tűz, a szelíd, alázatos szomorúság, kétfelől durva poroszlók lökdösik előre és ravasz sátánképű Farizeus, gúnyos kárörömmel módja:

– Ez az, aki *Istennek* mondja magát.

– Halál reá! – zúg a válogatott hallgatóság, nagyszakállú, selyemköntösű zsidók, nagyhatalmú papok, fontoskodó írástudók, a nép hatalmasai, kalmárok, tókések, uzsorások, akik zsebeikben az arányaikat csörgetik, és a világot tartogatják, ez a patyolatköntösű „vádlott” pedig ez ellen prédikált proletár-háborút, azt mondván, hogy egy tevének is könnyebb átmenni a tű fokán, mint a gazdagok közül egynek is eljutni a mennyországba, eljön az idő, amikor Isten meglátja a nagy igazságtalanságot, akik most sírnak, azok nevetni fognak, akik gőgösek, kevélyek és szívtelenek, azok megaláztatnak, az alázatos felmagasztaltatik, a kapzsi, fősvény pedig sírni fog bűnös vagyona romjain...

Ezt prédikálta a Názáreti. Meg kell ölni...

És Gamaliel, a bíró, egy a sok közül feláll és azt mondja:

– Mégis, hagyjátok ezt az embert... Mert ha az, amit mond és hirdet, nem Istentől való, akkor az magától el fog múlni, a pusztába kiáltó üres beszéd, amiért nem is érdemes szót vesztegetni, még kevésbé bíraskodni... De ha Istentől való és igaz, hiába ölnétek is meg, mert azt semmiféle emberi hatalom elnyomni nem fogja...

Ez a Gamaliel bölcsessége ragad meg, mikor látom most a gazdagokat, szorongó arccal irigyelni a tevét, mint tud általbújni a tű fokán, mint derül nyílt, széles, elégült mosolyra a sok sápadt arc, amely annyi ideig könnyezett, sírt, szorongott verejtékezett az aranycsörgető farizeusok igájában, akik Krisztust vad, ádáz dühhel kívánták a vesztőhelyre, mert a pénzüket, hatalmukat féltették.

Eszembe jut Gamaliel, akinek bírói bölcsessége örök marad a világ minden változásaiban. (bz.)

Azonban hiába volt minden alkalmazkodás, az *Alkotmány*, *Új Lap*, de még a liberális lapok is egymásután megszűntek, úgyhogy májusban már csak a *Vörös Újság* és a *Népszava* – *nobile par fratrum* [nemes testvérpár] – maradt meg. Az utóbbi a Budapesti Hírlap nyomdájában készült. <120>

Húsvétkor úgy látszott, befellegzett a vörösöknek, hiszen már az ő sajtójuk is azt írta: Veszélyben a forradalom! Nemcsak az oláhok közeledtek a Tiszához, hanem az antimilitarizmust hirdető regimnek a vágóhídra vezényelt saját embereitől

³² *Új Lap*, 1919. ápr. 20. (húsvéti szám).

is tartani kellett, akik – a budapesti humor szerint – *Rotlauf*ot kaptak és hordákban közeledtek a fővároshoz, ahol azonban leszerelték őket. Az oláhok azonban megálltak Szolnokkal szemben. Erre a vörösök újra nekibátorodtak, annál is inkább, mert az entente nyilván nem avatkozott bele Magyarország belügyeibe. Most már látnivaló volt, hogy sorsunk meg van pecsételve. Az atyák „aláírásra” készülődő része már a nagycsütörtöki áldozáson nem vett részt (jómagam a Kalazantinum kápolnájában áldoztam), de a reverendaszövet suttyomban való kiosztásakor persze testvérek voltak még. Meg is szaporodtunk volna a Debrecenből kinnrekedt Kanszkyval és <121> Jankovichcsal, ha a tanári karba még be lehetett volna őket csempészni, ahogy Vincze Lászlót és Ambruszer Sándort Kecskemétre sikerült hamarjában beosztani. Ha ekkor tudtuk volna azt, amit később, hogy ti. egy tökfilkót küldenek értékeink átvételére, akkor – mint *opportune importune* [alkalmasan alkalmatlannul] ajánlottam a rendfőnök úrnak – sok mindent ki lehetett volna menekíteni a házból. A provinciális úr azonban a végzetessé válható kockázat miatt azt tartotta, hogy a „piarista becsület” nem enged meg semmiféle piszkot, nehogy teljesen magunkra haragítsuk a diktatúrát.

Közben jobbra-balra érdeklődtem a helyzet iránt. A zirciek Vargha Damjással az élükön (az expiarista Rehák Pál útján?) alkudoztak egy a papi jelleget háttérbe szorító (de meg nem tagadó!) aláírási formuláról. Különbösen is az hírlett, hogy egyelőre elég pénzt, fejenként <122> több ezer K-t (ami akkor még nagy pénz volt!) kaptak a vörös orkán kibőjtölésére. A ferencesek még jobban álltak. Nemcsak el tudtak volna helyezkedni plébániáikon, mint a zirciek, hanem még azoknál is több pénzt kaptak a főpát „kenő” kasszájából. A kolduló rendeknek nem igen volt nehézségük. Buttykay páter Fáber szemében a legnagyobb egyházi tekintély volt, a kapucinusok osztrák rendként szerepeltek, a dominikánusok és kármeliták sokkal szegényebb emberek hírében állottak, semhogy komoly veszedelemben forogtak volna. Annál több volt a középosztály ifjúságát nevelő rendünknek az ellensége, részben a szemet szűrő új palota miatt, részben azért, mert a „Szerzetes naplójá”-nak szerzője³³ éppen nem kellemesen emlékezett vissza a rendben töltött növendék éveire. A női szerzetek közül az angolkisasszonyok <123> és a „Szent Szív” apáciai intézetére fáj a foguk. Amazokat azonban az angol megbízott Freeman vette, mint angol alapítvány örökösait oltalmába, ezeket pedig Fürstenberg gróf német konzul. Sajnos, mindkét zárda magyar tagjai – *ad maius malum evitandum* [a nagyobb rossz elkerülésére] – vidékre távoztak ismerős családokhoz. Az Isteni Szeretet leányai közül azok, akiknek rokonsága a közelben lakott, hazatávozhattak, de a kedvezményt kevesen vették igénybe.

Az első támadás a Szt. Vince nővéreket³⁴ érte, még pedig a Szt. János kórházban, ahol – ha jól emlékszem – már a nagyhéten, máról holnapra le kellett vetniök a fát, ha nem akartak az utcára kerülni. Tudtommal a civil ruhába való kényszeröltözésen kívül nagyobb szorongatásban nem is volt részük, úgyhogy együtt is lakhattak. Ménesi-úti anyaházukat azonban lefoglalta a diktatúra nyomorult gyermekek otthonának. Itt többször láttam apácát ezekkel a gyermekekkel játszani. <124>

³³ Fáber Oszkár.

³⁴ Depaul Szent Vince Szeretet Leányai (Sorores Charitatis), más néven irgalmas nővérek.

[A budapesti rendház likvidálása, 1919. április 28.]

Április 28-án de. szuronyos katonák állták el házunk és iskolánk bejáratait, s ezzel valósággá vált a hetek óta rettegett rém. Az iskola pénztárát, úgy hiszem, már aznap vitték el a IV. kerület „Katona- és munkástanácsának”. De. ½1-kor kellett volna az aláírásnak, vagyis a laicizálás bejelentésének megtörténnie az igazgatói irodában. Erre a ténykedésre a „theológusokon” kívül megjelent az egész tanári kar, még a theológus Titz is. Mi tudtuk, hogy nem írunk alá egy szerzetespapi jellegűnkert sértő nyilatkozatot, de azért mégis kíváncsiak voltunk a formulára.

A vörös közeg késése miatt pro és kontra vitattuk az aláírást. Vincze József pro, Kisparti kontra. Erre Vincze a boldogult Ormándytól herélt varjúhangnak jellemezett rikácsoló hangján, szemforgatva sipítja. „Kérem, ne háborítsák az ember lelkiismeretét ilyen beszéddel!” Mire Kisparti visszavág: „Minek hoznak elő akkor ilyen kérdést?!” Jászai azt vitatja, hogyha a rend megszűnik (értsd: ha kirántják a talajt a lába alól), akkor alá kell írni, mert csak nem „mehet el utcaseprőnek”. De bizony el kell mennie, ha komolyan veszi szerzetesfogadalmát. Persze baj, hogy bennünket a régi jó időkben úrnak neveltek, aki mindig a terített asztalhoz ülhetett. Most, hogy nem lesz fehér abrosszal leterítve ez az asztal, nem szabad mindjárt aposztatálnunk. Nem sikerült persze volt tanáromat és asszistens-rektoromat meggyőzőnm, de legalább a sarokba szorítottam bálványozói előtt.

Míg ezek a drámai jelenetek leperegtek, elérkezett az ebéd ideje. A csöngetés előtt a rendfőnök úr jött, akitől az aláírás határozott megtagadására vártunk felszólítást. Ő azonban diplomata módján csak annyit <126> mondott a folyosón, hogy ő, ha majd helyreáll a régi rend, visszaveszi azokat, akik most a kényszer hatása alatt aláírnak, kivéve „azt, aki agitál”. Szóval ugyanaz volt most is, mint néhány nappal előbb, mikor rezignáltan jelentette ki, hogy határozott tilalmat nem lehet a házaknak még magánúton se küldeni, mert a Divényi-félék besúgnák a vörösöknek!

Damokles kardja immár cérnaszálon lebegett szegény fejünk felett! Másnap feltartóztathatatlanul lecsapott, mégpedig délelőtt a pásztorra, délután a nyájra.

Fél három tájt, mint ebédnél egy cédulkán jelezte a házfő, a csengő-jelre a ház fiatalja-öregje az ebédlőbe jött, ahol újdonsült vörös házgondnokunk „Boitor elvtárs” kívánta hozzánk szólni. Nem volt benne köszönet. Mielőtt folytatnám az elbeszélést, Gutheil Jenő theol. tanárnak <127> adom át a szót, hogy (*A kommunizmus Veszprémben* c. munkája 261-262. lap) nálamnál jobban jellemezze „az osztálygyűlölet e mesébe illő szobrát”. „Zömöktermetű, sörényszerűen hátrafésült, dús fekete hajjal díszes fej, tökéletes betörő arc, vadoláh arkifejezéssel. Sötét szemöldök és fekete bajusz árnyalják misztikusan sötétre a jól táplált alakot. Katonazubbony van rajta, széles kalap a fején. Fegyenc-típus a legsötétebb Csillagbörtön mélyéről ... Pár másodpercen át hangtalanul, szikrázó szemekkel mustrálja végig a társaságot: az embernek szinte jól esik, hogy fényes nappal, sokadalom közepette, s nem magányos erdei sétán látja magával szemben ezt a lombroso-típust³⁵.”

Boitor nagy mogorván, balján revolverrel jön be a felső ebédlőbe – olvasom jegyzetemben – és az ajtó közvetlen közelében helyet foglalva felszólít bennünket is, hogy üljunk le.

Tört magyarsággal mondja (én csakhamar <128> felismertem benne az erdélyi

³⁵ Cesare Lombroso (1835–1909) olasz orvos megpróbálta tudományos alapon meghatározni a „született bűnözők” testi jellemzőit.

oláhot), hogy őt a „katona- és munkástanács” ide kinevezte házgondnoknak. Ezzel elővesz egy oktáv-alakú papirost és – nyilván mert maga nem tudta volna elolvasni – egy tanárjelölttel olvastatja fel a kinevezést. Ő se nem szocialista, se nem kommunista – jelenti ki – hanem anarkista. Megfélemlítésül, gyáva oláh módon mindjárt hozzáteszi, hogy tegnap lelőtt egy burzsujt, egy belvárosi kereskedőt, aki nem akart neki lakást adni. „Győződve vagyok – rágta szánkba a tanulságot – hogy itt nem lesz ellenforradalom.” Vagy ha engedetlenkedünk, patakokban fog folyani a vér! Összebeszélt még hetet-havat arról, hogy ő kőfaragó, aki amerikai módra dolgoztat és fizet. Végül általános megbotránkozásunkra a Krisztus-képre mutat és kijelenti, hogy ő volt az első és legnagyobb anarkista. <129>

Jászai *ad captandam benevolentiam* [jóindulata elnyerésére] jelenti neki, hogy mi sok proletárgyereket nevelünk (ötöt a házban is), és azt fejtegeti, hogy a szegény gyermekek nevelése a hivatásunk. Ómócsága³⁶ azonban ebből, úgy vettem észre, egy árva szót sem értett. Körülbelül egy óra múlva kegyelemben elbocsátott, miután újból hallottuk: „győződve vagyok, hogy rend lesz!”

A folyosón rusztikus délmagyarországi szokás szerint utána kiáltok: Domnule! (Ő inkább a paraszti „moj”-hoz lévén szokva, nem igen akart reagálni). Ő elővette legbájosabb arckifejezését, és kegyesen szóba elegyedett velem, aki ősei barbár nyelvén szólítottam meg őt, azzal a szándékkal, hogy ökelmének ezzel kihúzom a méregfogát. Ezt jó angyalom súgta nyilván. Másnap talán halálosan megmart volna a vadoláh, ha nem ismeri fel bennem a „földit”. <130>

Az „aláírás”, a vörös démonnak való elkötelezés fausti dilemmája kétségbeejtően ránehezedett a lelkekre. „Lenni vagy nem lenni” – ezt itt a kérdés. Még egyszer döntő harcot vív a lélek a test, az érzék ellen... „Sokan engednek, azt mondják nem bírják, és árulók, hittagadók, bűnösök lesznek. Jézus vérzik, de nem enged! Ó, azok miatt az engedékeny, haldokló lelkek miatt is agonizál Jézus, akik oly hamar föl-hagynak a küzdelemmel, megmutatja nekik, hogyan kell ellentállni a rossznak »*usque ad sanguinem*«, »a vérontásig«... E küzdőkhöz közeledek szent alázattal, erre a véres, harmatos pázsitra leborulok én is. Oh, Krisztus arénája, az én harcterem, az ő ügye az én dicsőségem, vérzek szívesen, de nem hátrálhatok!” (Prohászka: *Elmélkedések*)

Egy életem, egy halálom: mindkettőt Istennek ajánlom! Jöjjön most már, aminek jönnie kell. <131>

A viccmester Vajnoczky csak úgy sziporkázott a vacsoránál, amely mintha sorunkat példázta volna: lencse. Nemcsak szimbolum-volta miatt nem ízlett. Sajnos, arra kellett gondolnunk, hogy a rendházban sokunknak ez az utolsó vacsorája. S aztán?! Tompítva, de azért hallhatóan arról folyt, bár gyengén, a szó, hogy nem kellene-e *en bloc* aláírni, mint Kanizsán tették? Az ellenérvet persze nem szívesen hallgatták: meg kellene tagadni egy emberként, mint Tatán történik. Erről már nem lehetett szó, már csak azért sem, mert egyik-másik nagyon is el volt már jegyezve a vörös veszedelemmel. De meg Vácon a rendkormány tagja „aláírt” (aminek hallatára Vörös Cyrill összecepta a kezét: „Végünk van, ha már a konzisztoriálisok se tudják a kötelességüket!”) a ház többségével. Itt már kár volt a szóért: *contra factum non valet argumentum* [a tények ellen nem lehet érvelni]. Hogy mégis jobban csússzék az apai örökségünkbe kerülő lencse, V. attikái <132>

³⁶ móc = a Nyugati Ércheységben élő román népcsoport

sóval [szellemesség] fűszerezte:

– Azt tartom, hogy rossz időben legjobb a bagaria,³⁷ még a lelkiismeretben is. No Rica – nevetett Balanyi felé – holnaptól az én vendégem leszel! És oly jóízűt nevetett hozzá, hogy szinte belekőnnyezett. Mi nem neveltünk, és úgy igyekeztünk könnyűnket visszatartani.

Csakugyan ez volt az utolsó vacsora, legalább a rendi lelki-egység szempontjából. Hátra volt még a „fekete leves” – a vörösök boszorkánykonyhájából.

Asztalbontás után elfogódott hangon megszólalt szeretett atyánk:

– Szeretett rendtársaim! Láthatták, miről van szó. Tegnap elvitték a házi és rendi pénztárt az utolsó fillérig. A pénztáros úr (Szölgyémy), mivel írásuk a kormányzótanácstól nem volt, annak rendje és módja szerint kiállítva, ellenkezett, mire szobájában egy szuronyos ór őrizte mindaddig, amíg Boitor elő nem kerítette <133> a felhatalmazást. Még jó, hogy a napokban kiadtuk a május havi remunérációt. Ma át kellett adnunk az éléstár kulcsát. Úgyhogy most a rendnek egy krajcárja sincs. Eztán a commune csak annak ad kenyeret, aki aláír egy nyilatkozatot, amellyel az „új rend” szolgálatába lép. Az ívet a szomszéd asztalnál fogjuk felfektetni. Holnap d. e. 9 órára eljönnek érte...

Jászai olvassa a lapidáris rövidséggel megfogalmazott sátáni elkötelezést:

– „Megválok az egyházi pályától, és világivá leszek.”

Sok mindenféle formulára gondoltunk, hisz Sík Sándor egyik sógora, a budapestvidéki tankerületi főigazgatóvá előlépett Antal Márk, Schütz Antal pedig kurzustársa, Fáber Oszkár útján igyekezett egy, papi és szerzetesi mivoltunkat nem érintő formulát kieszközölni. Sajnos, dugába dőlt minden kísérlet. <134>

Vízválasztó vagy választóvíz [1919. április 29.]

– Ezt nem lehet aláírni! – szörnyülködünk mi fiatalok az asztal végén.

– Hát mi lesz magukkal? – kérdi Miskolczy.

– A legrosszabb esetben vértanúk... – felelem.

– Már megint a vértanúságot emlegeti – véli.

Az asztalfőn Jászai megint kényszerhelyzetet emleget és az aláírást javallja.

– Nem kényszer – sivitok az asztal végéről, hanem kényelmi szempont.

Ezzel fel is megyek a konzisztoriálisok asztala felé és könyörgök:

– Urak, ne írja alá senki! A diktatúra napjai meg vannak számlálva. Az oláhok Szolnoknál állnak. Várjunk!

– Nem kell senkit se befolyásolni – vet véget a diskusszióknak a rendfőnök úr! Végezze el ki-ki a lelkiismeretével!

Ezzel egymásután az ívhez mennek az emberek. <135> Simonidesz nézi a gépelt szöveget, majd kijelenti, hogy nem írja alá! Körösi Albin se mártja bele a tollat a tintába.

– Elég ideje gondolkodunk már rajta – böstörködik Miskolczy. Alá is írják egymásután azok, akik már régen szánták rá magukat. Vajnóczky, Miskolczy, Szigeti, Károlyi, Vincze, Hatvani, Friedreich. Az utóbbi így szofizmál: „Jobb, ha mi tanítjuk a fiúkat, mint más”. Hatvani: „Meg kell hálálni Fáber jóindulatát azzal, hogy néhányan aláírjuk.” Ezt a jóindulatot azonban egyelőre se Boitor kinevezésével, se az aláírás „szövegének kibúvókat engedő” megfogalmazásában nem mutatta

³⁷ feldolgozott és kikészített állapotban

ki.

Végül könnyes szemmel, nagy emócióval aláírja a vajszívű Bontó József is, aki-ről nagyszámú atyafiságának gyámolítása miatt néhai Flóderer azt mondta, hogy „fejős tehén”. <136>

Se Jászai, se Hannig nem írta alá. A kormányzótól másnap hallottuk, hogy Jászai rábeszélésére ő is aláírta, ez pedig, bár még vagy 2 hétig *sans gêne* [szégyen nélkül] misézett, szintén aláírta, pedig 1912-ben majdnem a rendfőnöki stallumba sikerült magát feltolnia.

Április 29-én azzal a lesújtó érzéssel tántorogtunk ki az ebédlőből, hogy íme az Egyháznak e jobb sorsra érdemes leányát meggyalázta a vörös gölem, mert az könnyűvérű volt már jó ideje. *Alea iacta est* [a kocka el van vetve]! Hadd lássuk, hogy jutunk ki a vörös Rubiconból, ha ugyan megússzuk! Alig szólunk egymáshoz a társalgóban, amely már napokkal előbb kiszorult régi helyéről, mert a Kalazantinum helyére kerülő Marx-Otthon néhány szökött pappal és székely egyetemi hallgatóval kibővült és leszorította Zimányit, Schützöt és Sebest (az utóbbi kettőt az én szobámba, míg én a II. emeletre Acsayéba mentem.) Fáj, de igaz: *In omnis colle sublimi et sub quovis ligno frondoso tu prosternebaris meretrix. Ego autem plantavi vineam electam omne semen rectum: quomodo ergo conversa es in pravam, vinea electa?*³⁸ <137>

Ebből a sivár valóságból képzeleti világba siettem már amennyire ólomsúlyos lábam és kábult fejem engedte – és szinte éjfélig róttam a betűket, hogy minél hamarabb elkészüljön háborús élményeim I. része, melyet a IV. után írtam – újra, bővítve. Ezer szerencse volt, hogy a vörösőr nem jött fel figyelmeztetni, hogy 11 óra után fennmaradni burzsuj és ennek következtében ellenforradalmi cselekedet.

Másnap [április 30.] teljes súlyával rám szakadt a helyzet vigasztalansága. A kápolnában kevés oltárnál gyűlt fel a villany. A kathedrától el kellett búcsúznunk, úgy gondoltuk, jó időre. Kisparti és Sík egy halvány reménysugarba kapaszkodtak: hátha Fábertől sikerül egy olyan aláírási formulát szerezni, amelyik nem lélekrabló, hiszen a vallást mindig magányügynek hirdette a szociáldemokrácia. Én nem bíztam egy percig se a „vallásügyi liquidator” jóindulatában, <138> és az első óra után siettem elbúcsúzni a VI. B-től, melynek főnöke voltam. Itt is, a VIII. osztályban is rövid néhány szóval jeleztem, hogy a diktatúrától megkövetelt nyilatkozatot nem írom alá. Nem válok meg az oltártól, hogy a kathedrán megtűrjenek, mert én *ad altare Dei* szoktam erőt és áldást kérni kathedrai munkámhoz. Most igaz, hallgatásra lesz kárhoztatva lelkem egyik fele: a tanár, de nem szakadhatok el a gyökértől és törzstől, hogy megmentsem ezt az ágat, ha ebbe most belevág a vörös orkán villáma, majd kihajt újból a gyökér. Elteszem magamban a professzort jobb időkre.

A fiúk természetesen jobbról-balról érdeklődtek a történetek után, igyekeztek megtudni, ki megy, ki marad. „Aki elbúcsúzik, az nem adta be a derekát” – próbáltam őket lerázni magamról.

Együttal arra kértem a közelben lakó hatodikosokat, <139> hogy könyveimből néhányat vigyen ki-ki a lakására, mert se Szegedre nagybátyámhoz, se Délmagyarországba édesanyámhoz nem mehetek. Hova is megyek voltaképpen, ha

³⁸ Minden magas dombon zöldellő fa alatt lefekszel, mint egy parázna. Én pedig mint nemes szőlőt, valódi magot ültettek: hogyan változtál át vadhajtsássá, nemes szőlő? (Jer 2, 20-21).

kitesznek a házból? A földönfutó kitagadottságnak csak most jutottam valóban tudatára. Van, igaz, egy nénim, de az felnőtt leányával egy kávémérésben lakik éjjel-nappal. A többi rokonsággal meg erkölcsi okokból nem igen akartam szorosabb rokon-kötélékekbe bonyolódni, amelyeket különben is csak nevem napjának előestéjén türtem jól-rosszul, a nagybátyámtól küldött hazai hummi mellett.

Bízunk ezt a Gondviselésre!

Kispartai és Sík *rebus infectis* [dolguk végezetlen] tértek vissza. A vörös potentát azt válaszolta, hogy az aláírást megtagadóknak is tovább kell tanítani, de fizetés nélkül. Mikor megemlítették, hogy pl. én megszállt területbeli vagyok, <140> akinek útlevél nélkül lehetetlen hazamenni, ingerületen felelte, hogy útlevél-szerzésről szó sincs. Tehát itt voltam a kelepcebén. A számból kiszedik maholnap a falatot, de azért itt kell kényre-kegyelemre maradnom. Lám, Pozsgay húsvétkor okosan hazament és vissza se jött még. *Es ist besser vorgesehn als nach* [jobb előre látni, mint később] ...

Ebéd után újból feltálatlak valami ívet, amely az ún. „barát-formulát” tartalmazta, és nem érintette a szerzetes-papi jelleget. Tudtuk, hogy tanítórendbeli egyének-nél ezzel a nyilatkozattal nem éri be az új rezsim, de azért – vagy: és azért – egytől egyig aláírtuk, nehogy Boitort és anarchista társát magunk ellen ingereljük. Persze, a diktatúra közegei kijelentették, hogy ez a formula tévedésből került hozzánk, és nem veszik tudomásul ezt az aláírást. Ebéd után még eltöprenghettem azon, hogy még egy konzisztoriális habozott, de állására <141> való tekintettel – no és az iskola-lától való húzódása miatt – még se írt alá!

[A könyv-ügy, 1919. április 30.]

Délután újdonsült előljároságunk (?) a rendháznak vörös papírszövevvel való feldíszítéséhez fogott. Mikor a két szobából álló lakás másik felében meghúzódok, szomszédom, kit „feleségemnek” neveztem ezért (Nagy József), is túlesett a vörös nyelvvalakú szövet megerősítésének kétes gyönyörűségén (erre mondták a vörösek: „Lám öltögeti a burzsoázia a nyelvét!”), azt hittem nyugodtan és simán valósíthatom meg programomat: könyveimnek a kiszállítását. Sajnos, rajtavesztettem. Sok izgalom közt elfelejtettem kioktatni a fiúkat, hogy csakis az iskola kapuján át vigyék ki, mert ezt már nem tartották szemmel. Így aztán megesett az a hiba, hogy beleütköztek az árgusszemű Boitorba, aki annyira rárivallt bikahangjával a fiúkra, hogy <142> ezek a kivont pisztoly láttára megvallották, hogy Révai tanár úr könyveit viszik ki.

Erre kitört a vihar.

– Azt hittem, itt tisztességes emberek laknak, azért nem állítottam őrséget. Hol van az a tanár? Le fogom tartóztatni, és a forradalmi törvényszék elé állítom! Itt ellenforradalom van!

Ezzel a portás-lakás tájáról felfelé tuszkolta, a markosabbját (Kujáni Gábort), akitől ógyávasága félt, a pisztoly agyával is.

Mikor a szállítók közül egy berontott, nálam volt éppen Ruszter Béla bankigazgató, aki kilakoltatásom esetére egy szobát ajánlott fel. Boitor szándékának hallatára ez azonban annyira megijedt, hogy ott hagyott csapat-papot, nehogy mint ellenforradalmárt letartóztassák.

– Majd elintézem az ügyet a „Boitor elvtárrsal” – nyugtattam meg megszeppent mentőmet. Hiszen <143> előző nap láttam, hogy Boitor nem tagadta meg a fajtáját,

amely tudvalevőleg annál jobban kiabál, minél jobban fél. Csak attól kellett tartani, hogy a Lipótmezőről kiszabadult fejlődéses anarkista nem tör ki belőle ilyen erős izgalmaikkor.

Ad maius malum evitandum [a nagyobb rossz elkerülésére] keresésére indultam, mégpedig először Zimányihoz a IV. emeletre, hátha az ő könyvmentőit is elfogta. Nem csalódtam: egy sereg diák szepegett itt is. Fridli Jenő elibém áll, és jelenti, hogy Boitor engem keres, mert le akar tartóztatni.

– Ne féljen! Majd kiszedem az oláhnak a méregfogait. *Et alios vidi ventos* [látam már nagyobb viharokat is]. Hol van?

– Az első emeleten láttuk, a rektorátus táján.

A rektorátus közelében éktelen kiabálás üti meg a fületem. Nem volt hát nehéz emberemre akadni. Éppen be akartam kopogtatni a rektorátusba, ahonnan a bömbölés harsogott, <144> amikor a hirtelen kinyílt ajtóból kinyúlt egy revolvercső Boitor kezében.

– Hol van az a Révai tanár úr? – kérdi.

– Éppen magát keresem, Domnule. Én vagyok.

– Maga küldte ezeket a fiúkat a könyvekkel? – förmedt rám.

– Én. Mert ezek az én könyveim. I miei livri – mondtam kínomban oláh helyett olasz nyelven.

Értetlenül ráammeredt:

– Semmi román, csak magyar! Tudja ön, hogy a katona- és munkástanács engedélye nélkül semmit se szabad elvinni?

– Igen, az intézet vagyónából. De ezek az én saját könyveim, Domnule. – Ezt oláhlul is megmondtam neki.

– Ne mozdulj, mert lelövök! – harsogta most emberem az ajtóval szemközti ablakmélyedésben meghúzódó diákok felé célozva. Ezek közül kettő (Orczy és Vértessy) az én, <145> kettő (Fridli és Kujáni) Zimányi emberei voltak. Jászai ott pipázott irigylésre méltó olympusi nyugalommal a szoba közepén.

– Domnule, ne bántsa ezeket a fiúkat, hiszen én vagyok a hibás. Én mondtam nekik, hogy szállítsák ki ezeket a könyveket. – Ezzel úgy álltam, hogy ő került háttal az ajtónak, szembe a fiúkkal, én pedig közéjük a tűzvonalba, háttal a fiúknak. Féltettem a gyenge idegzetű Vértessyt.

– Magát fel fogom jelenteni a katona- és munkástanácsnak. Aki valamit innen elvisz, a forradalmi törvényszék elé kerül – hirdette ki a verdiktet a móc.

– De értse meg, Domnule, ezek az én könyveim, melyeket saját pénzemem vettem.

– Kommunista államban nincs magántulajdon – oktatott most ki.

Szó szót ért, minék folyamán kissé lelohadt <146> benne a vérszomjas vad, majd a diákoknak szabadlábra helyezése után átmentünk az I. 1-be, ahol Krausz bácsi, „az anarkista klub elnöke” elé terjesztette az ügyet. Ez mint házunk gondnoka, újból kioktatott arról, hogy kommunista-társadalomban nincs magántulajdon, de meg én, mint a papi pályán megmaradó egyén csak hittankönyveket tarthatok. Végül meg kellett ígérnem, hogy az elszállított könyvek visszakerülnek, hogy itt foghassa az új rend, ha a katona- és munkástanács nem engedi majd a kilakoltatáskor kivinni.

Boitor annyira megbékült, hogy még cigerettával is megkínált: „Placă, Domnule! Multam, eu nu fumesc [Köszönöm, uram, nem dohányzok].” Ökelme

Krausszal való tárgyalásom alatt a *Társadalmi forradalom* egyik kötetében lapozgattott, és azzal vigasztalt, hogy őtöle is elkobzott a „régí rend” idejében a rendőrség egy fél mázsa nyomtatványt, mert anarkista szelleműek voltak. <147>

Boitor vacsora után azon revolveresen beállított az ebédlőbe, és a május elseji dísz-felvonuláson való részvételre adott parancsot. Persze kisebb gondunk is nagyobb volt annál, hogy ünnepeljük a diktatúrát, mely csak most vette ki a szánkból a falatot. Együttal bejelentette, hogy az elliquidált pénzből kért Fábertől, de ez azzal próbálta lerázni a nyakáról, hogy ha a piaristák enni akarnak, lépjenek ki. Ezzel, mint katonáéknál szokás, felszólította a társaságot, hogy tartsák fel a kezüket az aláírók. Jászai jelentette neki, hogy az enyhébb formulát valamennyien aláírtuk, mire Boitor kijelentette, hogy tőlünk nem ezt a nyilatkozatot követelik, hanem a tanító elvtársaknak szólót. Most hozzánk fordult, akik az asztal végén ültünk.

– No írják alá! – kérlelt. Ha megmarad a kommunizmus, úgyis meg kell hajtani derék, <148> ha pedig visszaáll a régi rend, akkor újra felvehetik a csuhát.

– Mi elmegyünk vidékre papnak – világosítottam fel én, mivel észrevettem, hogy nem igen érti. Sőt hozzá tettem: „Pópák maradunk, Domnule”.

Tudomásul vette, és kijelentette, hogy ezután gondoskodik rólunk. „Holnap ünnep lesz. De holnapután újra elmegyek Fáber elvtárhoz. Ha szép szerével ad pénzt, jó, ha nem: akkor – így. – Ezzel felhúzta a revolverét, mintha valakit célba

NÉPSZAVA 3

Proletár-induló.

Lépcsőben. Orosz dal.

A pro-le-tár ál-do-za-ta-vér Rug-ják hogy ha en-ni kér
Mint a ba-rom szen-ved ez a nép Nyuz-zák min-den fé-le-kép Fel hart-ra
bá-ran a zász-ló a-lá Dönts por-ba min-dent a-mi bur-zso-á
tyá-va a-ki für-er-u-tán még S fél-ti a ru-gyos é-le-tét.

<p>Rongyaiban éhezik e nép S rá a góg tiporva lép, Asszonyaink, gyermekeink mind, Régen szenvedik e kint. Fegyverre hát, éhező proletár, Tombolva zug messziről már az ár, Vér özönre, könny ezrével hull, Adáz harc dühöng vadul.</p>	<p>Százczerek jajpanasza szól Országunk határiról. Az egekig fölcsapott a láng, Bérene horda tör reánk. Fegyverbe hát, vész harangja, ha hív, Érces parancsára fölgyul a szív, A vörösök hős serege áll, Nem rettent a halál.</p>
--	---

A fenti indulónak szövegét a délnyugati front katonái írták és ez ott álló csapatok között már nagyban éneklék.

„A Körönd két óriási gömbje [...], amit a burzsujközönség sietett is hólyagnak, Kun Béla szobrának elnevezni”. Felvonulók 1919 május 1-én a Köröndön (később Kodály körönd). Részlet az Érdekes Újság 1919. évi 18. számából (RÉVAL, I, 151).

venne.

Mondhatom, becsülettel töltötte be a kenyéradó gazda tisztét azután, hogy a liquidálás estéjén felette 20 és egynéhány cimborájával megtakarított sonkáinkat és kenyereinket, úgyhogy bizony vékonyka volt a kenyérszeletke.

Az ebédői társaság akkoriban a Rácz Sándor <149> elvtárs igazgatása alatt álló Marx-Otthon ifjúmunkásaival (az ottrekedt és hontalan kalazantinerekből, továbbá Dr. Egry Jenő szökött mernyei káplánból, Nagy Sándor vácegyházmegyei papból és néhány mindenre kapható székely fiatalemberről) gyarapodott, akiket főképpen az esti összejeveteleken (szerda) igyekeztek forradalmasítani.

[1919. május 1.]

Elérkezett a vörös május. Kora reggel már vörös katona- és egyéb bandák hangjára ébredtünk, amelyek a Proletár-induló lázító dallamával töltötték be a fővárost. („Fel! fel! Ti rabjai a földnek. Fel! fel! te éhes proletár!” stb.) [Ld. az előző oldalon.]

Már 8 óra előtt kezdetét vette a felvonulás, amely különböző irányokban órák hosszat tartott. Ezen részt kellett vennie minden szakszervezeti tagnak, sőt az újdonsült exeket különösen figyelték. El is mentek a subscribensek [aláírók], mind. Közülünk csak Kisparti vett részt, mint a tanári kar „bizalmija”. Minthogy az egész cselédségnek *nolens-volens* részt kellett vennie, reggel kikaptuk a hideg húsból és tojásból álló ebédet és – bezárkóztunk. Balanyi a Balkán-problémán dolgozott, én pedig igyekeztem a tőle „kilóknak” csúfolt hadi-émlékeimre *ultinam manum imponere* [végső kézvonásomat tennem]. Sikerült is délben lezárnom a művet.

Ebéd után Nagy Jóskaival (aki a főfelvonulást hivatalának, a Tanszermúzeum-

A Ferenciek tere (Kígyó tér) 1919. május 1-i díszítésben a Kossuth Lajos utca felől. Háttul, a jobb oldali Klotild-palota mögött látható a piarista rendház. Schoch Frigyes fölvétele, 1919. (fortepan.hu)

nak ablakából nézte végig) nyakunkba vettük a várost. Jóleső érzéssel állapítottuk meg, hogy az Erzsébet-híd tetején a magyar címer a vörösrongy <151> alól kibomlott, amiből a proletár uralom végére siettünk biztató következtetést vonni. Megbotránkoztunk azon, hogy rendházunk frontján a Calasactius szobornak skapulá-ré-módjára egy vörös rongy lóg a mellén, hogy az összes szobrok be voltak deszkázva és ezek vörös papírszövettel bevonva és a kommunista társadalom tökéletességét ábrázoló ötágú csillaggal, körrel, gömbbel díszítve. Legjellegzetesebb a Körönd két óriási gömbje volt, amit a burzsujközönség sietett is hólyagnak, Kun Béla szobrának elnevezni. <152>

Eleinte úgy volt, hogy az ifjúságnak is fel kell vonulnia, aminthogy a zenészek kivétel nélkül kénytelenek voltak a vörös maskarában részt venni. Igazán nehéz volt a feladatunk: meggyőződésünk ellenére azt kellett az ifjúságnak kihirdetnünk, hogy nagyobb kellemetlenségek elkerülésére vegyenek részt a menetben. Közben azonban három homlokegyenest ellenkező rendelet után úgy döntött a IV. kerületbeli katona- és munkástanács, hogy az ifjúság a hideg időjárás miatt nem vonul fel. Cserkészaink a Vérmezőn teljesítettek mentő-szolgálatot, persze felső parancsra. A zsákban futás, kifli- és lekvárevés proletár gyönyörűségeiből azonban, hála Istennek, nem kellett kivenni a részüket.

Május 1-e volt a vörösvilág legpazarabb és legimpozánsabb (izléstelenségében is) megnyilvánulása. <153> Ott is hagyták még napokon át a bűnös Babylonián a vörös pirosítót, amíg csak egy szélvihar ki nem döntött egy pár gerendát. Így lelte

halálát Páris Ferenc eszt. író valahol a Nemzeti Színház (régi Népszínház) táján.³⁹

A vérmesebbek a vörös május kényszer-vörös pompájából arra következtettek, hogy most már a külföld proletársága is magához keríti a főhatalmat – mint Münchenben látszott – a városzerte úton-útfélen olvasható felszólítás értelmében „Világ proletárjai egyesüljete!” Azok azonban sokkal józanabban ítélték meg a helyzetet, mint a mi rövidlátó zsidaink, akik a polgári osztály példátlan gerinctelenségének és birkatürelmének láttára ugyancsak elszemtelenedtek a „minden a miénk” *cape-rape* elvével. <154> Elbizakodottságuk fokozódásához a rettegett entente-intervención kívül a Dormándy-féle ellenforradalom meghiúsulása is járult, amelyről sajnos már a verebek csiripeltek – hetekkel előbb.

[*Viták az Eposz és Reposz között, 1919. május*]

Firkancaik szellemeskedését persze az egyházon és szolgálain igyekeztek köszölni szóban és képből, hogy a tömegeket teljesen elidegenítsék tőlünk. Erre különösen azért volt szükség, hogy kellőképpen előkészítsék őket arra, hogy a szerzeteseket és apácákat az iskolaév leteltével az utcára telessék, mint ahogy a nem iskolajellegű intézményekből (tanoncotthon, patronázs, stb. effélék) már a diktatúra első heteiben a szó szoros értelmében kidobták. Pl. Kriegs-Au Emil⁴⁰ a zebegényi gyárba beállt munkásnak, amíg onnan is ki nem tették a szűrét, mert természetesen hangulatot teremtett a diktatúra ellen. <155>

A házban látszólag hatástalanul hangzottak el Schütznek a praediktatórikus hetekben a Kalazantinumban és Balanyinak a VI.a. osztályban tartott antikommunista előadásai. Vajnóczky szokott kaján módján osztályában az ellenforradalmi hatás láttára kijelentette, hogy most már csak ő és (a noviciátusunkból terhelt volta miatt már januárban elküldött) Totsche a kommunisták, a többi beadta a derekát. Még a jobb meggyőződésűek, a kényszervörösek is úsztak az árral és igyekeztek Júdás-pénzükből tőkét kovácsolni még ellenünk is. Ahogyan bennünket összekalapált a balsors, a Stosz (s-be rúgott tanárok országos szövetsége), majd az Eposz (elvhű piaristák orsz. szöv.) című alakulatba, ők is megszervezkedtek – mint mi magunk közt mondogattuk: a Reposz-ba (rendet elhagyott piaristák orsz. szöv.) léptek.

Nekünk hasonlíthatatlanul <156> nehezebb volt a helyzetünk, mert hisz a templomba szorulva a hitoktatással fel kellett világosítanunk az ifjúságot, hogy a diktatúra vallásellenes jelszavainak ne hódoljon be. Zimányi és Sebes (*De mortibus persecutorum*)⁴¹ bátor, ellenforradalmi beszédein kívül főképpen Sík Sándornak egy szentbeszédjére emlékszem, már csak azért is mert áruló Júdás és „tagadó” Péter aposztrofálását Vajnóczky nagyon zokon vette, és az ebédlőben rátamadott: „Vácon az aláírók üldözték ki a házból az alá nem írókat, itt pedig úgy látszik a fordítottja akar történni.” Miskolczy is ilyesféle húrokat pengetett Sebes előtt, mire az egy *argumentum ad hominem*-mel [személyére vonatkozó érvel] felelte: „Szerintetek

³⁹ Páris Pál (Pariser Lipót, 1877–1919) író 1919. május 4-én, „a Rákóczi út és Nagykörút és a sarkán álló vörös torony összedőlése következtében pusztult el”. Vö. GULYÁS Pál, *Magyar írók élete és munkái*. URL: gulyaspal.mtak.hu.

⁴⁰ Kriegs-Au Emil (1881–1957), zebegényi lelkész, majd plébános.

⁴¹ „Az üldözök haláláról” Lactantius ókeresztény szerző műve, amelyben a keresztényül-döző római császárok halálát (Nero, Domitianus, Diocletianus, stb.) írta le a IV. század elején.

megszűnt a rend, tehát nincs közös tárgyalási alapunk.” A kettő különben, nehogy mint szakszervezetteket a vörös hadseregbe vegyék fel, azon mesterkedett, hogy kibúvót találjon. M. a Rókusba feküdt vesebajjal, V. pedig jókora adag kokaint vett be, hogy a sorozáskor szívbjának minősítsék. A becsületesen eljáró Hatvanit segéd-szolgálatra besorozták. <157>

Néha az ifjúság is zavarba hozta gerinctelen tanáraikat. Így például egy VI.a. osztálybeli tanuló (Lengyel B. vegyész unokája) úgy háritotta el a Vajnoczkytól neki szánt „osztálybizalmi” méltóságát:

– Tanár Úr, én sajnos azok közé az emberek közé tartozom, akiknek elveik vannak!

Ugyancsak Vajnoczkyról szól a következő *Kindermund*-bölcesség [gyerekszáj-bölcesség] is. Balanyi háromévi halogatás után elmondta a IV. osztálynak a világ hét csodáját. Óra után megkérdi egy nebuló, hogy Vajnoczky tanár úr is aláírta-e a nyilatkozatot. Közbevágnagy bölcse egy másik is:

– A Vajnoczky tanár úr a világ nyolcadik csodája, mert aláírta azt a nyilatkozatot, melyet Balanyi tanár úr nem írt alá.

A kívül-belül vörös Vajnoczky erre bizony vörösebb lett a főtt ráknál! Nekünk pedig a tojástancot kellett járnunk a magukról megfélelkezett rendtársak és az ép erkölcsi érzékkel megáldott fiúk közt.

II.

[*Idegesség Budapest, 1919. május*]

Május első napjaiban az oláhok Szolnokot kezdték bombázni, amit a vörösök támadás bevezetésének tartottak. Lett is erre olyan idegesség soraikban, hogy mindenütt ellenforradalmi megmozdulást láttak. Boitor szerint házunkban is kitört az ellenforradalom. Pedig még palotaforradalomnak se volt mondható egy székelly egyetemi hallgatónak az a hőstette, hogy a gondnokság elé (I. em. 1.) az ajtó és a lépcsőoszlop közé proletár-módrá kifeszített madzagra akasztott vörösbetűs cédulát leszedte, amelyen Krausz felszólítja a lakókat (akiknek száma egy Somogyi Zoltán nevű újságíróval és egy ripacs-párral szaporodott) [hogy] a házbért mielőbb neki fizessék meg, „mert a rend megszűnt.”

Akárki szakította le, a „*crimen laesae pajestatis*” [felségsértés] <2> bűnét kétségtelenül házbéli követte el. Boitorék vörös katonákkal rögtön fegyverkutatót tartottak, de sem a szobákban, sem pedig a padláson és a pincében nem találtak semmit. (Az iskola vegytani laboratóriumában elhelyezett zsíros bődönöket szerencsére nem találta meg.) Csak Jászai Rezsőnek, az exrektornak egyik szekrényének alsó fiókjában talált egy revolvert, amelyről azonban könnyű volt bebizonyítani, hogy őcska, annál is inkább, mert a töltények nem voltak beleválók. Őneki nem lett különösebb bántódása, de a rendfőnök urat órák hosszat őriztette, amíg saját életével nem vállalt felelősséget azért, hogy sem ellenforradalom nem lesz a házban, sem pedig fegyvert nem tartanak a „papok.” Károlyit és Vinczét, mert a folyosón beszélgettek, lelövélly fenyegette, mint összesúgó <3> ellenforradalmárokat. Látja már, hogy vérnek kell folynia, hogy végre rend legyen a házban!

Bosszúságának fokozásához mi, alsótábla is hozzájárultunk az ebédlöben kikitört akasztófa-humorunkkal, amivel az öregurak rosszallását magunkra vontuk egyrészt, másrészt pedig Boitornak alkalmat adtunk egy feljelentésre, úgyhogy az

V. K. minisztériumból népbiztossággá proletárosított felső tanügyi hatóságtól jóakarátú figyelmeztetést kaptunk.

A vörösök idegessége ugyanakkor az iskolában is szélsőséges lépésre készítette Vajnóczkyt, aki a felső osztálybelieket a vörös hadseregbe való belépésre szólította fel, és ezzel még az eddiginél is jobban megnehezítette helyzetünket. Szavaira még a legjobbak is úgy gondolkoztak, hogy <4> a legrosszabb esetben nemcsak ingyen bizonyítványhoz, hanem fegyverhez is jutnak, amelynek a vereségünk esetén visszaözönlő, anarchiát teremtő tömeggel szemben fogják hasznát látni. Sajnos, a főcserkész példájára többen kötélnek álltak. Én Sík Sándorral csak arról tudtam őket lebeszélni, hogy ne lépjenek „be a vörösbe!” *en bloc*, mint a piarista nyolcadikosok, hanem legföljebb egyéenkint, ki-ki a maga kerületében. Így azután 63-ból mindössze 7 lett vöröskatoná.

Most már egyre vigasztalanabb lett a helyzet. Az emberek az utcán már csak félve köszöngettek, a fiúk között – akiknek a történelemórákon Bucharin kommunista kátéját, a szociológiai (vulgo: zsidológiai) órákon pedig egyéb maszlagot magyaráztak (hittan helyett!), egyre jobban lábra kapott <5> a fegyelmetlenség, amelyet a „diáktanácsok” bizalmi rendszere kezdeményezett. Jómagannak nem egyszer kedveskedett egyik-másik tanítványom azzal, hogy legyek résen, mert úgy tudja, hogy mint ellenforradalmárt szemmel tartanak. A házban pedig, akárcsak az iskolában az embernek egyre arra kellett gondolnia, hogy a falnak is vannak fülei. Megtévedt testvéreink a szolnoki támadás hírére a rendbe való visszatérést emlegették ugyan, de bizony csak kétkulacosoknak (*Männer mit anköpfbaren Praep[uti]en*) kellett őket tartanunk. Egyik-másik (Vincze J.) állandóan házon kívül (állítólag Vámbéry Ruszteméknál) aludt. Mások is kezdtek lakás iránt érdeklődni, holott öneik hosszabb időre volt a házban való lakásra kilátásuk, mint a „rendbeli papoknak”.

Ilyen körülmények között az ember <6> szobájába zárkozott a rövidke társalgási purparlék után, és írt, olvasott. Noha nehéz volt a könyvek elhelyezése, mégis minden pénzemet könyvekbe fektettem, hogy a könyvvételi tilalom előtt megvegyek, lehetőleg „fehér” (diktatúrai) pénzen egy-egy könyvet, Balanyi nagy derűtségére. Ezek a bibliopolai sétáim igen tanulságosak voltak a város hangulatképének a tanulmányozása szempontjából. Persze, nemcsak én sétáltam el a szabadidőt: a fél város talpon volt, mert a „mindenkinek dolgoznia kell” elve a gyakorlatban általános dologkerülést jelentett. Aki nem sétált, az „sorba állt” egy-egy kiárúsításra ítélt üzlet előtt, hogy szakszervezeti jegye ellenében olcsó pénzért megymáshoz jusson. Az éttermek előtt is már 10^h-kor hosszú sora tolongott <7> az ebédre váróknak. Idő volt bőven, még több mint „fehér pénz”.

A polgári osztály tehetetlen kétségbeejtő helyzetében élcelődéssel töltötte ki bosszúját a „kunkormányon”, amely szerint, mivel írni nem tud, és csak diktált, kénytelen diktatúrát gyakorolni. Ez csak két elemből áll: elemelem (= „minden a mienk”). Magyaros kiejtésű német elnevezése: *Räterat*, nagyon népszerű volt.

A talalós kérdéseknek se szeri-se száma forgott közszájon. Pl.:

Miért van drágaság? Mert Leninség van.

Ki volt a legnagyobb magyar? Szt. László – kiverte a kunokat.

Miért nem tudnak megélni a fogorvosok? Mert senki se meri kinyitni a száját.

Hány elemből áll az ország? 2 ½. A kormány elemelem, a többi *félelem*ből.

Miért nem jön az entente? Mert nincs szakszervezeti igazolványa. <8>

Mi a különbség a pacsirta és Kun Béla között? Az fenn énekel, ez a fenének kell. Mi a hasonlóság Kun Béla és az óra közt? Mindkettőt fel kell húzni. (A Folies Caprices Rott [Sándor] színészt két ízben is letartóztatták ilyen szójátékai miatt.)

Melyik a legnemzetibb újság? A Vörös Újság. A címe vörös, a papírja fehér, a tartalma zöld.

Kun Bélát ismételten felcsengették telefonon. Mi lesz már azzal a fával? – Melyikkel? – Amelyikre magát felhúzzák.

Ez volt az attikai só ételünkhöz, amelyik az utolsó hónapokban – feljegyzésem szerint – sótalan, ízetlen, zsirtalan, rántástalan és tartalmatlan volt nem egyszer: se íze, se büze. Míg a zsír el nem fogyott, fényesnek tartottuk a felmelegített levesből és pirított zsíros kenyérből álló vacsorát. Az ebéd azonban leves után üres főzelékből, <9> vagy néhány szem retekből (aszaltszilvából) állt. Húst eleinte hetenként egyszer, később kéthetenként kaptunk a tökkelütött világban, mikor már a Felső-magyarországon zsákmányolt túrósorszakokon is túl volt a főváros. Akkor járta városzerte a vicc: járásbíró, aki egész nap élelmiszer után győzi a járást, a batyuzást, míg azt is le nem tiltotta a kormány.

Egyet már jókor észrevettünk: a vörösök élelmiszereink elprédálásával arra törekedtek, hogy magunk oszlassuk fel a háztartást. Látszólag abba is belement a gondnokunk, hogy az élelmiszerek beszerzésének és felhasználásának ellenőrzésére kiküldjünk valakit. Mihelyt azonban Kispartiról megtudta Krausz, hogy „rendbeli pap”, nem engedett beleszólást az ő ügyeibe. Így kegyelemre ki voltunk neki szolgáltatva. <10>

Egy májusi németórám előtt a VIII. osztályból énekszó ütötte meg a fületem. Az ajtót kinyitottam és néztem, hogy dúdolgatják a kamaszok a könyvükbe nézve a diákinternacionálét.

Fel, fel! ti rabjai a könyvnek!
 Fel, fel, te elnyomott diák!
 A bliccelés napjai jönnek:
 Tanulásnak vége már.
 A szekundát végkép eltörölni
 Tanulóhad, indulj velünk!
 Tanárok hatalmát megtörni!
 Mi többé már nem felelünk.
 Ez a harc lesz a végső, csak összefogni hát
 És csak mi fogunk ülni fönn a katedrán.
 Ez a harc lesz a végső, csak összefogni hát!
 És kabarává tesszük holnap az iskolát!⁴² <11>

Mikor végigdünnyögték, bementem és csak ennyit mondtam a magam „*ridendo dicere verum*” [nevetve kimondani az igazságot] módján:

– Hiába, igaz a fizika törvénye: aki erősen ránéz a vörösre, utána zöldet lát.

⁴² A „Diák internacionálé (Rogátsy szerzeménye)” szövege külön mellékletként is szerepel Révai kéziratában, ezzel a jegyzettel: „Azzal némítottam el, mikor óráam előtt az osztály dúdolgatta, hogy az, aki erősen vörös színbe nézett, utána zöldet lát. Soha többet a VIII. osztály (Eszterházy Pál hg., Szerb Antal, Buday Gy. [László], Ibrányi Ferenc, Szabó Imre stb. osztály) nem dúdolgatta, még tréfából sem, a német óra előtt.”

Persze a ludasok lesunyták fejüket, a többi pedig jóízűt nevetett. Alapjában véve azonban sajnálni valók voltak ezek az ifjak. Az osztályozást eltörölték, az érettségi vizsgálatot szintén. Nem látták célját a tanulásnak. Különbösen is Damokles kardjaként fejük felett lebegett a vörös hadseregbe való kényszerítés fenyegető közelsége. A nemzeti történelmet a nemzetköziség kátéjával cserélte fel a diktatúra (gerinctelen osztályfőnökük, Miskolczy II. Rákóczi Ferencet és Buharint tárgyalta egy órán, mint az osztálykönyvbe való kétkulacsos bevezetés mutatta), irodalmi tanáruk, Sík Sándor az ún. „átképző kurzuson” vett részt. Ezzel szemben <12> bizony gyenge volt az én hangom, mely a lehetőség szerint Sík Sándoréval egyesült, hogy a „Räuberrel” kapcsolatban az evolúciónak a revolúcióval szemben való fölényét hangsúlyozhassuk, akkor már, sajnos, a magunk tanítványaiban se bízhattunk eléggé, mert nem egy vörös katona-egyenruhát viselt. Nagyobb fegyelméletlenség azonban nem fordult elő, még akkor sem, amikor a lecsapott Bartos József bácsi helyére kinevezett három iskolavezető igazgató közül végre Égly Sándor expremontrei elfoglalta állását. Vörös Cyrill igazgatóhelyettes kijelentette, hogy igazgatójával együtt megy, mire a piarista „elaszticitás” klasszikusa, Vincze József foglalta el helyét az irodában – nem csekély bosszúságára Bartosnak és az Eposznak.

[Szegedi hírek, 1919. május]

Május első fele váratlan örömet hozott: a szegedi Nemzeti Kormány megalakulásáról <13> érkeztek ellenőrizhetetlen, de biztató hírek, amelyeket a kommunista sajtó se mert hallatlanra venni. Szeged tartotta ettől fogva a lelket a kétségbeesésre hajlandó Budapestben, még akkor is, amikor a „felszabadításra” kitűzött ellenforradalmi terminusok egymás után eredménytelenül elmúltak.

A cirkuszkormány hadügyminisztere Károly volt császár mellett tüntetett

Szatymazról táviratozzák nekünk, hogy Szegeden Horthy „hadügyminiszter urat”, az ellenforradalom fővezérét csúfos kudarc érte. Egy osztrák-magyar jellegű bankett keretében ugyanis majdnem hősi halált halt, szerencsére azonban támadói aktív „nemzeti” tisztek voltak. A furcsa történet ott kezdődik, hogy a szegedi katolikus nővédő egyesület úrhölgyei Szűz Mária zászlót varrattak az úgynevezett nemzeti hadsereg részére s a zászlóanya, Kelemen Béláné tiszteletére bankettet rendeztek. A szegediesen készített csukás-halvacsorán megjelent száz aktív tiszt, a csonka kormánynak több tagja és sok szegedi úrhölgy. Horthy hadügyminisztert, a bohóckormány tagját s az ellenforradalom fővezérét régi magyar szokás szerint hangosan ünnepelték. Horthy a lakomán váratlanul *mint osztrák-magyar fővezér mutatkozott be*, amennyiben intésére a kivézenyelt katonazenekar – a „Gotterhalte”-t kezdte fűjni. Ekkor Horthy és a *nemzeti csonka-kormány jelenlévő tagjai ünnepélyesen fölálltak, el kezdték éljenezni Károly császárt és királyt...* A „hazafias” tisztek egy része kardot rántva – azonnal *hűségesküt tett Habsburgi Károlynak*. Lehetek negyvenen. Viszont huszonhat más tiszt megbotránkozva távozott a bankettől. Ezek a tisztek másnap fölkeresték *Varjassy Lajost*, a cirkuszkormány kereskedelemügyi miniszterét, akinek szemrehányást tettek, hogy a kormány máris becsapta őket, amennyiben *osztrák-barát* politi-

kát folytat. Varjassy miniszter úr konyakkal kínálta meg az elégedetlenkedőket, ez volt a magyarázata Horthy császárbarát tüntetésére. Horthyék bankettje nagy föltűnést keltett, a szegedi francia kormányzó is figyelmes lett a dologra, s azóta a fővezért detektívek és kémnők állandóan figyelik. Szegeden közbeszéd tárgya, hogy *Horthy fővezér letartóztatása* minden pillanatban várható. Most már a Szegeden tartózkodó franciák nyíltan gúnyolják a magyar ellenkormányt, és azzal – miután osztrák politikát folytat – minden érintkezést megszakítottak.

A szegedi ellenkormányban – bármilyen vegyes összetételű volt is – láttuk azt a bizonyos archimedesi pontot, amely a vörös világot maholnap sarkaiból ki fogja emelni. „Akkor jönnek, mikor ez a vörös rongy fehér lesz” – biztattam Nagy Jósikát. Csakugyan akkor ütött a szabadulás órája, mikor az eső fehérre mosta – augusztusig! <14>

Más jó hír is érkezett, végre-valahára Szegedről, de nem postán, hanem gyalogpostával, Véznernek levele Balanyihoz.

Kétséges ugyan – írja – hogy levelem átjut-e a demarkációnális vonalon, mégis megírom, mert elviselhetetlenül gyötör a szomjúság lelked után. Hátha így sikerül enyhítenem az égést ecetes spongyával?!

A legelső szavam hozzád: igazad volt, fájdalmasan, tragikusan igazad. Már régen tudom ezt, már akkor tudtam, mikor még nem vált valóra a rémes sejtélem: a borzasztó valóság – s hogy nem akartam tudni: oka, hogy félttem tőle. Amitől félünk, annak árnyékát is kerüljük s úgy védekezünk ellene, hogy nem hiszünk a félelemnek. Pedig a félelem a lélek vészjelzése, ennek a drága műszernek isteni csodája. Aki nem gondol vele, lehet elszánt ember, de semmi esetre sem kerüli el a katasztrófáját <15> s a velejáró megrázkódtatásokat. Ez az én sorsom is most.

Mindig vágyódtam arra, hogy egy szigeten élhessek, csendben és békében, egyedül vagy 1-2 jó lélek közt, s ne halljunk semmit az emberek gonoszságáról és nyomorúságáról. Most majdnem bekövetkezett a kívánságom. Igaz, hogy nem így gondoltam. Szeged egy nagy sziget most, melyet a világtörténelem hullámai mosnak, vörös, fekete és fehér hullámok; körül vagyunk zárva s nem hallatszik hozzánk más, csak az események hullámverése s ez is elmosódottan, alig hallhatóan. Gondolhatod, hogy nem a boldogság szigete ez. Nemcsak azért, mert az életfenntartás az elzártág miatt szinte lehetetlenné van téve, hanem főleg azért, mert mindenünnen itt gyülekeznek össze a felhők, állandó borulat van. Talán most alkonyodik a magyarság napja? Most is esik az eső. Minden nap. Talán így harmatozik le <16> a sok könny és sóhaj, mely a magyarság lelkéből kiszakad? Vagy van még egyáltalán magyarság? Van! Itt Szegeden igen. S ki tudja, talán nemsokára ismét szabad lesz magyarnak lenni?

Mégis, hidd el, van ennek az elszigeteltségnek valami előnye is. Itt van Szegeden most Magyarország. Egyszer elöntött ugyan a vörös tenger (a Tisza is majdnem kiöntött), de azután kiparancsolták a győzők (a franciák). Visszavonult, és bár szemetet hagyott maga után, de a lelkek kezdenek felszáradni, s új tenyészlet kezd sarjadni. S talán legfontosabb: bennünket sem mosott el, pedig feltornyosodott ellenünk, még kivonulása után is, ami itt maradt, ránk zúdult és

ki akart önteni eszményeinkből. De megálltuk a helyünket néhányan keményen és dacosan, a többi pedig velünk jött. Szóval megmaradtunk és vagyunk, mint voltunk március 21. előtt. S ha Isten segít, maradunk tovább is, sőt ti is <17> visszakerültök. Mert valószínű, hogy titeket már elborított a vörös árvíz, a pusztító és irgalmatlan. Amint nem hittem, hogy elkövetkezik, éppúgy hiszem, hogy nemsokára elpusztul. Jöjjön bármi, én maradok annak, ami voltam. Semmiféle kényszernek meg nem hódolok. A haláltól pedig nem félek.

Semmi közösséget a mostani, magyarországi eseményekkel nem érzek, már a szakszervezetnek sem vagyok tagja, a magyar szocializmus hazudott és csalt...

Óh de messzire ragadtak indulataim. Rólad majd megfélemlítek, igaz, hogy mindkettőnk gondolatai most szakadékok szélén járnak. S különben is, nem lehet kérdezni, nincs aki válaszolna. Csak aggódó, fájó, gyötrődő szíved dobogását érzem magamban, mikor rád és a többi testvérekre gondolok. Minden szeretetünk felétek száll.

Ide azt a hírt hozták, hogy a rendfőnök <18> urat, Bartost, Révait(?) és Téged túszként elhurcoltak, mert nem akartatok nem-piaristák lenni. Istenem! S mi még tudunk nyugodtan aludni! Nem! Én is ott leszek a kiszabadítók közt! Megyünk nemsokára. Addig pedig imádkozom értetek: Milyen buzgón imádkozom! Melegen üdvözöl és csókol Karcsid

Aki e levelet Pestre viszi ismeretlen előttem, de közvetve megkérem, hogy ha vissza is szándékozik jönni, s ha lesz ideje, akkor nézzen el a portáshoz a piaristáknál. Ha tehát akarsz írni, akkor válaszodat e levél vétele után add oda a postásnak és oktasd ki. Ha azonban 2-3 nap múlva nem jelentkezik az illető, akkor valószínűleg nem ért rá. Isten veled!

Tehát még éltek a szegediek, sőt már átlábaltak a vörös áradaton azok vezérlete alatt, akikkel Karácsony utáni látogatásom folyamán értekeztem. Hogy a szegedi ellenforradalmat <19> jórészt a MOSZ (Magyar Oktatók Szövetsége) segítette győzelemre, azt csak később tudtam meg Bujártól, mikor augusztus 10-e tájt megfordult a fővárosban.

[Piarista kapcsolattartás, 1919. április–június]

Délmagyarországból azonban semmi hír. Itt-ott írtam ugyan édesanyámnak egy-egy levelet, de nem hiszem, hogy egyet is megkapott közülük. A levelezés különben is meglehetősen kényes dolog volt ebben a zsvány világban. Puschnak egyik konviktora pl. megírta, hogy a tatai tanárok a „Stosz”-nak tagjai (vagyis nem írtak alá), mire detektív vont a kérdőre Puscht. A rendfőnök úr a kintartásra való buzdítást rendszeren gyorspostára bízta, hogy a cenzúrát kikerülje. Persze félreértés nem egyszer volt, pl. Kecskeméten is Simonides előadásából éppen az ellenkezőjét olvasták ki. Tomek útján azonban egészen világos üzenetet és írást küldött <20> Sík Sándor a súlyos egyéniség hírében álló Szomolányinak az aláírás megtagadására. Mégis aláírt.

Magyaróvára Nagy József ment, jóllehet a közfelfogás szerint a diktatúrától kreált állásban volt, egy kintartásra való buzdítással. Ha pedig nem lehetett üzenni, mint pl. Veszprémben a rózsaszínű, vagyis félvörös Babos Dezső útján, akkor nyílt levelezőlapra írtam (amely nem volt gyanús), de ilyen latin citátumokkal: „Durate

*et vosmet rebus servate secundis!*⁴³ Itt azonban, sajnos, az egyöntetű eljárás, egységes front hangoztatása még a jobbakat is leverte a lábukról. Pl. Nyári [István] ezt írta:

K. B. Lapodat megkaptam. Felszólításodat nem tudjuk megérteni, mire alapítod. Hiszen a rend létalapja szűnik meg azáltal, hogy az iskolákat államosították, és a birtokot elvették. Ily <21> körülmények közt aligha tudna létezni. Jelenleg még együtt vagyunk, a nyilatkozatot Russel kivételével mind aláírtuk. Neki a püspök megígérte, hogy alkalmazni fogja. Házunkat már a kormánytól kiutalt előlegből tartjuk fenn, a liquidálás megvolt, a pénzt elvitték s egyéb értéket lefoglalták. Szerencsére békében lehetünk, s nem vagyunk annyi zaklatásnak kitéve, mint ti. Egyelőre várunk.

Barna Leandernek egy kiszólása miatt kellemetlensége volt a vörösök részéről, de sietett visszaszívni, mire (Gutheil szerint)⁴⁴ nem esett az ijedségen kívül bántódása.

Közben már kitetszett, hogy az aláírás tekintetében nemcsak – mint az öregurak hitték – azt a hasznot könyvelhették el, hogy az aláírók majd megmentik a házat, ha a kitartókat kiüldözik, hanem a *Reichspost* egy becsempészett <22> cikkéből látnivaló volt a dolognak a visszája is, hogy ez a tény bizony aposztázia a világ szemében, bármennyire tilos volt itthon ezt a fájó sebet érinteni. Érzékenységünk láttára Schütz nem egyszer mondta: „Eddig akasztott ember házában nem volt szabad kötelet emlegetni. Most úgy látszik, kenderről se beszélhet az ember.” Igaz, Sátoraljaújhelyben állítólag a veszthelyre való utalással íratják alá az újdonsült potentátok a lélekrabló nyilatkozatot, de ekkor is a Reményember szavait kellett volna megfontolni: „Qui potest mori, non potest cogi.”⁴⁵

Mire júniusban Kecskemét is átment a választóvízen, sírvafakadhatott az ember, amiért rövid egy hónap alatt elherdáltuk azt az erkölcsi tőkét, melyet az elődeink <23> háromszáz éven át nagykeservesen gyűjtöttek. „*Fuimus Troe, ruit alto a culmine Troia*”⁴⁶ – írtam göggel Nyárinak.

[A diktatúra helyzete, 1919 május]

Az iskolai fegyelem meglazulására jellemző, hogy több órát az osztályterem helyett a teraszon tartottam én is, Sík is. Erről a fejtetőre állított német óráról egy kép is készült Péteri [Ferenc] tanítványom kazettájából. <24>

Az iskolai év végéig *utcunque* [valamiképpen] biztosítva látszott a sorsunk, mint Fáber is ígérte az aláírásakor. Kisebb-nagyobb zökkenőkkel, több-kevesebb munkakedvvel el is tanítgattunk. *Suppletura* [helyettesítés] bőven akadt. Pozsgayt kellett heteken át helyettesítenünk (hogy az átképző tanfolyamra járó Sík Sándorról újból ne essék szó), aki húsvét után csak nagykesőn jöhetett vissza, úgyhogy ökelme az aláírást is kikerülhetette. Új iskolavezetőnk az ügyek intézését jóformán egészen Bartos bácsi kezében hagyta, aki éjjel-nappal, csodálatos testi-lelki erővel dolgozott az irodában, nehogy valami elkallódjék.

⁴³ Tartsatok ki, és ti magatok is szolgáljátok a kedvező ügyet!

⁴⁴ GUTHEIL, *Kommunisták Veszprémben*, máj. 22.

⁴⁵ Aki képes meghalni, nem kényszeríthető. (Seneca)

⁴⁶ Trója nincs többé, a magas Trója a csúcsról ledől (Vergilius, Aeneis, II. 290, 325)

„Fejtetőre állított német óra”. A budapesti piarista gimnázium VI/B. osztálya az 1918/1919-es tanév végén, a gimnázium teraszán. Péteri Ferenc főlvétele. – 1. sor: Steller László, Péteri Ferenc, Gyarmati Viktor, Lehoczky Béla. 2. sor: Hauser Ernő, Scherer István, Mészáros Ferenc, Vallent Miklós, Klemens Béla, Gruber Andor, Elbert János. 3. sor: Zichy Ede, Wagner Oszkár, Polednik Gyula, Holl Kamill, Pellei Emil, Lovass János, Zollner István, Térey Bennó, Rónai István, Schön János (kalapban), Steinisch József, Csajthay Ferenc. Ülő sor: Oberbauer Ferenc, Szrutka Mihály, Friedrich Ferenc, Klugesherz István, Révai József (osztályfőnök), Alács Ferenc, Döry Lajos, Szalai Miklós, Merész Ignác. Földön ülnek: Orczy Gyula, Turner András, Haidekker Lajos, Puchinger Károly. (RÉVAI, II, 24.)

Májusban úgy látszott, hogy a diktatúra meg tudja hosszabb időre vetni a lábát. A jóhiszeműek tábornyi tömegével megerősödve már hódító tervekkel kezdtek foglalkozni. Imperialista alapra való helyezkedésével <25> azonban kirúgta maga alól a régi talajt, és így előbb-utóbb bele kellett vésznie az ingoványba. Érdekes, hogy a zsidóság ezt már előre látta. Komolyabb elemei már hűsvét után kezdtek hangoztatni, hogy íme a pogrom elkerülhetetlenné válik, és kezdtek kikeresztelkedni. Sík és Neuhauser összeköttetések révén alig győzték a keresztelést, annál is inkább, mert a kilépettek (Friedreich stb.) a hozzájuk fordulókat is ezekhez utasították. Én csak hármat kereszteltem, köztük Huszár Károlynak egy protezséjét, Kun Andor hírlapírót. Ez megdöbbenő őszinteséggel jelentette, hogy a kommunista vezetőségben egész fajtát utálta meg. Balanyi egy tehetséges tanítványunkat (Bernát Pál), mások másokat kereszteltek az intelligencia köréből. <26>

A diktatúra most már nemcsak arra törekedett, hogy csak kommunista szellemű nyomtatványok jelenjenek meg, hanem a meglévők megsemmisítését is elrendelte. Társzekérszám vitték a Szent István Társulat nyomdájának termékeit egy

központba, ahol felörlésre kerültek. Sík ugyancsak sietett a könyvkereskedésekben még kapható szüleményeit, főképpen a szíveszerette Alexiust összevásárolni. Egy-egy példány megszerzése valósággal atyai örömmel töltötte el. Ennél jobban csak augusztusban örült, mikor egyik tanítványának figyelmeztetésére a Soroksári úti szeméttelről mentette meg néhány elmetermékét.

Az élelmezés egyre rosszabbodott. Akinek volt némi pénze, élelmet vásárolt, hogy „pótolhasson”. Még jobb volt persze Sebes <27> szüleinek bőkezűsége, akik (a rendházból kiűzött Szűcs Lajos eltartásán felül) sok mindenfélét küldtek az Eposznak. Nem kevesebbet hozott szüleitől Nagy Jóska „feleségem”, akivel a volt Acsay-féle lakás (II. em. 17.) két szobájában helyezkedtünk el. Pütkösdi látogatásáról valósággal rogyásig megrakva tért vissza. Hiába volt utazási tilalom, a konok kunok ez élelmes fia még postás képében is utazott nem egyszer. Azon, amit egyikünk kapott, közösen, az „*omnia communia*” [minden közös] szellemében osztottunk, még akkor is, ha csak néhány barack vagy alma volt az asztalon. Kisparti, a liberális vizekről hozzánk evezett testvér, a London-szálló tulajdonosától – Para Endre expiarista hitoktató útján – kapott valósággal convoikat [szállítmányokat], melyeket természetesen az egész Eposz fogyasztott el. <28>

[Az iskolai év vége, 1919. június]

Június elején az angolkisasszonyok küszöbön álló kilakoltatása miatt a IV. kerületben nagyon puskaporos lett a levegő. Már pütkösdi vigiliájának délutánján is ezrével tolongtak házunk táján a nők – cselédek és úrinők egyaránt – noha a velünk szemben lévő ház az anarchisták tanyája volt. Diákok és férfiak is fenyegető magatartást kezdtek tanúsítani, úgyhogy a kirendelt vörösörség se mert fellépni. Somló lakásügyi biztos – állítólag litánia alatt belélt a templomba is, de ez a lövés majdnem lángba borította a felhevült tömeget. Az izgatottságot talán az a körülmény is növelte, hogy nálunk pütkösdi napján Zimányi mondott egy könnyekig megható búcsú-beszédet, amelyre Te Deum után a Himnuszt énekeltük el, ami <29> a legnagyobb ellenforradalmi tettek közé számított. Másnap csekélységgem mondta a szentbeszédet, melyben többek közt azt hirdettem, hogy gyűlölettel csak rombolni lehet, de építeni csak szeretettel lehet, ebből a chaoszból. Nem hiszem, hogy a tüntető tömegben nagyobb számmal ne lettek volna a mi tanítványaink is. Annyi tény, hogy egyik tanítványomtól hallottam, hogy pütkösdi másodnapján a vörös gépfegyveresekkel maga a városparancsnok, Haubrich is megjelent a Váci utcában, és kijelentette, hogy egyelőre házukban maradhatnak az angolkisasszonyok. (A Zugligetbelieket, sajnos, éjnek idején tették ki az utcára!) Növendékeik másnap Fáber elé vonultak, akit Zermánczky Nándor lánya talpraesett kérdéseivel sarokba szorított, majd egyre növekvő menetben a vallás- és közokt. Népbiztosságtól csikart <30> ki egy megnyugtató ígéretet. A háborgó IV. kerület lecsillapítására néhány nap múlva népgyűlést hirdettek, amelyen Fáberen kívül Garbai, a kormányelnök próbált a félkarú Lóskay István támadásaira felelni. Zimányit közbeszólásai miatt, bár civilben volt, kis híja, hogy le nem tartóztatták (lásd: *Egy ker. szoc. beszéd a kommun alatt*. Az előszót írta Zimányi Gyula).⁴⁷

A mi védelmi harcunk is a Váci utcának az angolkisasszonyok előtti részén dőlt

⁴⁷ LÓSKAY István, *Keresztényszocialista beszéd a kommun alatt*, Bp., 1919 (Népkönyvtár, 3).

el, mégpedig kedvezően. Azt a fenyegetésüket tehát, hogy a tanév végén a rendbéli papokat kilakoltatják, a vörösök nem merték beváltani.

Június 6-án egy VIII. osztálybeli bizalmi jelenlétében tartott osztályozó értekezleten kiállított fehér-bizonyítványokat <31> osztottuk ki. Ennek persze a diákok szemében annyi értéke volt, mint a „fehér pénznek”. A kiosztást egy Dr. Treszkai Ödöntől tartott előadás előzte meg a nemi kérdésről, amely alatt több tanuló – pedig csak a felsősök voltak jelen – elájult. Égly Sándor a kommunizmus mellett kirtartásra buzdította az ifjúságot, s ezzel a záró-ünnepély véget ért. Az osztályban még néhány szóban elbúcsúztam az ifjúságtól, és kiadtam a „bizonyítványokat”. A fiúk az aktus végén – mint a régi jó időkben szokásban volt – imádkoztak, majd elénekelték a Himnuszt. A folyosón kimenet beleütköztek Hámos Nándor tornatanárba, akit Égly küldött a tüntetés lecsillapítására. Tudniillik ugyanekkor a VII-esek a Pozsgayt helyettesítő Zimányi előtt elénekelték a Szózatot. Hámos rászólt a fiúkra, de majdnem <32> rajtavesztett, mert a kamaszok – mint később a vállaltásnál kiderült – el akarták verni, már csak azért is, mert a tornaórákon ki-kiszólt a „papok” ellen, akiknek kiakolbolításán való örömét nem is titkolta. A Himnuszt a felettünk (IV. em.) elhelyezett Közélelmezési Népbiztosság egyik hivatalnokai is kiszólt társai előtt is, Zimányi előtt is. (A purifikáló eljárásakor meg is fosztották ezért állásától.)

Az iskola tehát bezárult, s ezzel gondjaink eggyel szaporodtak. *Quid nunc?!* Ed-dig az ifjúság volt a támaszunk: a vele való foglalkozás feledtette nyomorúságunkat, és meghosszabbította ideig-óráig megkímélt létünket. Azután mi lesz? Az alá-íróknak a vakáció tartamára is foglalkozást (esetleg a fürdőkben való felügyeletet) kellett vállalniuk, nekünk most már <33> kathedrai munkára nem volt kilátásunk. Tanárságunk ezernyi ezer kedves emléke vonult fel ezekben a napokban lelki szemünk előtt, hivatogatólag, kérésleg. De a vörös szellem terjesztését semmi áron nem vállaltuk volna el. A tehetősebb szülők közül többen, persze elsősorban a vagyonos zsidók vagy exzsidók valami magánintézet alapítását ajánlották, de ennek felállítását a terror úgy se engedélyezte volna. Egyetlen reményünk most már a hitoktatásban való működésben volt. Kápolnánkat, mivel az utcára volt bejárata, nyilvános jellegűnek ismerte el Fáber és így oda neveztettem ki magam hitoktatónak Zimányi és Sebes mellé, akik már március vége óta ott tartották a hittanórákat.⁴⁸ Néhány hét múlva Kistéténybe kezdtem járni misézni, ami 50 K kékpénzt jelentett. <34>

Mint ahogy a diktatúra „nem fogad el senkitől se ingyenmunkát” – mint Fáber kijelentette – 1500 K fehérpénzt utaltatott ki nagylelkűen 3 havi munkánkért. Ekkor történt, hogy Jászai és Bontó megtudták, hogy ők „aláírás nélkül” is a nyugalmazottak státusába kerülnek. Erre Jászai visszakérte az ördögszerződést, de Bontó szegény még kilenc(!) könyörgés után se kapta meg, többszöri ígéret ellenére a sorainkból évekkal előbb kivált, de most uborkafára kapaszkodott Révaytól.

[Látogatók a budapesti rendházban, 1919. június]

A vörösök nem elégedtek meg a proletárhaza szűk határai közt a tüzzel-vassal megerősített uradalmukkal, hanem a szakszervezetek besorozott embereiből kiegé-

⁴⁸ Mészáros János budapesti érseki helynök 1919. jún. 11-én nevezte ki Révai Józsefet „a kegyes tanítórend budapesti templomához hitoktató-lelkészé” (PMKL, Révai József hagyatéka [IV.137], Iratok, 1. tétel: Személyes iratok).

szített seregükkel [május 30-án] Esztergomnál Felsőmagyarország visszahódítására (melynek elesését pedig ők okozták, mikor Szmracsányiéktól megtagadták a <35> hadiszert), támadásba mentek át. A frontáttörők közt a hazafias jelszavakkal fellelkesített ifjúság sorában VIII. osztálybeli unokaöcsém is volt, aki ennek betege, majdnem koldusa lett.

Amióta nem beszéltem veled nagyon sok változás történt. Az egyik az én részemről az, hogy a frontról hazatért katona vagyok és pedig jelenleg a csapatkórházban fekszem idegsokkal és erős szívbjajjal. A dolog úgy történt, hogy április 17-én beálltam a vörös hadseregbe (kétségtelenül azért, hogy gyenge tanuló letérem a rendelet szerint bizonyítványt kapjon az ipse) bizonyos okok miatt. Az érettségit persze megkaptam. Jól érett lettem. Április 22-én megkezdődött a kiképzésem, és tartott május 30-ig, mikor átkeltünk a Dunán reggel 9 órakor. Én mint gépfegyverista a várból löttem a cseheket. Párkányt elfoglaltuk, sőt a cseheket az állomáson túl kivertük. <36> Az előrenyomulás tartott du. 1 óráig. Ekkor az ellenség ellentámadással kezdett visszaszorítani. Párkányt feladtuk, sőt a hídfőt is ½8-kor. Én a főhadsereget, mely 200 főből állt, védtem az oldaltámadástól. De fél egykor délben elfogyott a municiónk, és a szakaszparancsnokom engem küldött lőszerért. Útközben, alighanem a sok futástól szív-görcsöt kaptam és összeestem. Később magamhoz tértem, és bevánszorogtam a kaszárnyába, ahol leadtam a parancsot, és utána elvesztettem az eszméletemet. A szív-görcshöz hozzájárult egy kis ijedtség is, mert a fejemre kaptam egy golyót, de amely gyenge volt, és így a páncélsisakomat nem ütötte át, hanem lepattant. Én pedig nem tudtam, hogy van-e lövésem vagy nincsen? Így jártam meg egy délelőtt a frontot. A város is meg volt ijedve, mert 3 napig lőtt a tüzérség a fejünk felett. A csehek is löttek, de <37> csak srappal, és nem gránáttal.

Én Ilus esküvőjén június 2-án nem lehettem jelen, mert benn vagyok a kórházban. Ma ugyan már kinn voltam sétálni, de a lábam nagyon fáj, és a szívem nagyon szúr, ha járkálok. Ha esetleg tudok szabadságot kapni, akkor Pesten okvetlenül felkereslek, csak írd meg, hol találalak meg. Ölel Tibi.

A jobbszárny azonban előrenyomult, és kergette a vörös hadseregnél is alábbvaló cseh hadat. A visszafoglalt Léváról Medveczky (vulgo: „józan” János) és Söjtöri, mint a vörösök hívei csakhamar utazási engedélyt kaptak, és a fővárosba jöttek illetményükért, melyet jancsibankóban ki is utalt a kormány. Söjtöröt hozzám, illetőleg a sorozás elöl hazaszökött Nagy József szobájába szállásolta az exrektor (akit Kispartin csak „tótember” - <38> nek nevezett). Connovitus vendégem a Szovjetház (Hungária szálló) sarkán leült a vöröskatonák közé politizálni, sőt az első étkezésre a „házgondnok” Krausz és Ráhorovszky asztalához ült, mint igazi telivér testi-lelki proletárhoz illik.

Nem kevésbé proletárnak éreztem Hársing Istvánt, akit, mint „volt kegyesrendi tanárt” a vörös kormány hírlapilag felszólított a közoktatásügyi népbiztosságnál való mielőbbi jelentkezésre, hogy a visszafoglalt hontmegyei tanfelügyelőséget átvegye. Öproletársága majd megpukkadt göggyében addig, amíg Schütz *expressis verbis* kijelentette, hogy nem áll vele szóba. Nem is beszélt vele senki se az ebédlőben, sem az exeken kívül.

A végekről egyébként mások is jöttek. Ha eposzbeliek voltak, akkor hozzánk húztak, ha pedig reposzbeliek voltak, akkor amoda. Eberhardt természetesen hoz-

zám jött elmondani a hittanár Lukácsnak aláírása utáni kora hajnalban – igazi lutheránus-módra való – misézését, amelynek biztosítására a ministránst a szobájában szállásolta el, nehogy annak korai jövelele kompromittálja őt a prolik előtt. Szabó Mihály Baratskával, Barna Leanderrel az agitátor kurzusra se állt beiratkozni. Mint volt kalazantinumi társához, hozzám próbált néhány hétre befészkelődni. Én azonban kereken kijelentettem, hogy nincs számára helyem. Ha a diktatúra agitátorának akar felcsapni, akkor kérjen szállást a diktatúrától!

A látóhatár egyre sötétedett. A kétségbeejtő atmoszférába egy-egy szóröppentyű[vel] <40> igyekeztünk enyhítő-derítő világot vetni. Pl. mikor az agitátor faluhelyen arról akarja meggyőzni a kemény koponyákat, hogy az ember testestől-lelkestől legyen híve a diktatúrának, megszólal egy öreg: „Lelkestül még csak lehetnék, de testestül már nem, mert ő már öreg a circumcisióra!” Vagy másutt egy öreg népbiztosnak szólít egy ilyen vörös szónokot. Mikor az ennek okát kérdi, felvilágosítja: „Hát maga zsidó is, taknyos is, hát azt gondoltam, hogy csak népbiztos lehet.” Az öreg asszony egyhelyütt a pokolba kívánta ezt a „purgatóriumot” (direktóriumot), s ezzel a *crimen laesae majestatis* [felségsértés] paragrafusára alapján du tyiba került.

[Nyári vakáció, 1919. június]

A vakáció elején kezdtek az atyák hazaszállingózni – jobb éghajlat alá. Nekem nem <41> volt hova mennem. El-elbúsultam itt rekedt állatorvos unokaöcsémrel, aki végre is Linzbe szökött menyasszonyához, hogy így kerülő úton a Bánátba jusson.

Mikor így kit erre, kit arra kergettek a szelek, mit volt mit tennem, a zord valóból egy jobb világba menekültem. Sajnos ebben a Boldogországban is belebeletköztem a pesszimizmusba. Vagy talán inkább vigasztalást merítettem, mint lehangoltságot Vörösmartyból?⁴⁹

Hiába minden: szellem, bűn, erény ...
 Bukott a jó, tombolt a gaz merény.
 Nincsen remény! ...
 Istentelen frigy van közötted
 Ész és rossz akarat!
 A butaság dühét növeszted,
 Hogy lázítson hadat.
 S állat vagy ördög, düh vagy ész,
 Bármelyik győz, az ember vész:
 Ez örült sár, ez istenarcú lény!
 Nincsen remény! <42>

Néha fel-felcsillant egy röpke reménysugár, pl. mikor sisakos rendőr tűnt fel az Irányi utcában, amelyről azonban csakhamar kiderült, hogy nem a „régirend őrei”, hanem csak filmfelvételre öltöttek sisakokat. Ez azonban olyan esemény számba ment, hogy az emberek egymásnak sügdosták, hogy megjött végre a nemzetközi őrség a csöcselék fékentartására!

A vörös hadsereg győzelmes előnyomulása Nyitra és Eperjes felé szükségessé

⁴⁹ Vörösmarty Mihály, Az emberek (1846, részlet)

tette a tartalékként kezelt újdonsült proletároknak fokozatos behívását, ami persze érthető izgalmakat keltett a Reposz soraiban, mit nem minden káröröm nélkül néztünk.

A belső frontjuk [ti. a kommunistáknak] azonban egyre jobban gyengült, elanynyira, hogy az Ūrnapı körmeneten nem egy helyütt hazafias tüntetés tört ki. Legerősebben a Krisztinavárosban lobbant <43> fel a hazafias láng, már csak azért is, mert híre járt, hogy zsidók tüntetni fognak a szentség ellen. Egy miniszteri tanácsostól tudom, hogy megverték a cilindres „népbiztost”, majd minden oltárnál elénekelték a tilos Himnuszot. A vörösörség egy része a közönséggel tüntetett, és nemzetiszínű kokárdát tűzött fel, meg fehér virágot. A terroristák azonban vérbe fojtották a lelkesedést, és a templom ajtajában lelőttek egy fiatalembert. Pantlák lakásán, minthogy az asszony lelkesen tüntetett, éjszaka házkutatás volt, de a hölgy a naplót, melyben az eseményekben való részességét töviről-hegyire leírta, szerencséjére a cseléd kezébe nyomta idejében. Mások hetekig a börtönben ültek, mint a régi rend hívei, szóval a Tisztességes Urak Szövetségébe (TÚSZ) kerültek a haza ügyéért. <44>

A közvélemény az Oltáriszentség ellen tervezett merényletet megtörténtnek tudta, és alaposan kihasználta a diktatúra ellen, amely különben a zsidók pászkájára annak idején lisztet és bort utaltatott ki („diktathóra”), és így már húsvétkor kimutatta, hogy a zsidó vallás ellen nem harcol. Ez és egyéb üldözés nagyban felszította az antiszemizmus lángját, amelyet az elvtársak az antiszemita iratokat osztogató Herczeg Gézának kivégeztetésével vélt eloltani. Persze ellenkező hatást ért el. Zimányi is jobbnak látta a pogrom ellen prédikálni, de mi volt az ő szava ahhoz a titokban terjesztett röpirat-tömeghez képest, amely minden üldözés és fenyegetés ellenére szította a pogrom tüzét. A pogrom bizonyára kitör, ha a nép akkor meg tudja az *Allgemeine Jüdische Zeitung* következő pánjudaikus cikkét. <45>

Zsidók, Izrael népe! Hatalmas szövetségesünkkel vívtuk a forradalmi idöket. Ha most mindnyájan összefogunk, és nem tartjuk magunkat magyar zsidóknak, hanem fajunk szívósságával védjük meg azokat a bástyákat, melyeket most hiába próbálna meg szétrombolni bárki is, megépítjük Judeát. Akik érzitek ezt, arra törekedjétek, hogy a hivatalokat a mi sorainkbeliek töltsék be. Ne magyarosítsátok többé a neveiteket! Átok a kikeresztelkedökre! Jehova velünk van, ezeresztendös vándorlásunknak vége lesz, új hont nyerrünk a Duna és Tisza közt. Támogassátok a szent egyleteket, melyek minden igaz buzgó zsidónak megfelelő helyet juttatnak az államban. Szamuely megvéd bennünket, ne féljétek a pogromtól. Soha itt az nem lehet. Agitáljatok az új hazáért, hazánk csillaga nekünk világít! Budapest, 1919. augusztus 1.

Erröl a cikkröl egy református lelkész fordítása alap[ján] <46> csak a vörös világ letünthe után értesült a magyar. Megérezni azonban e nélkül a kézzelfogható bizonyíték nélkül is megérezték, hogy *pro aris est focis, unquibus et rostris* [az oltárrért és az otthonért, körömmel és foggal] kell harcolnia. A kitarást röpiratok élesztették, amelyek a ker. szocialista nyomdákban kerültek ki jórészt. Ilyen volt pl. a következő is, melyet gépírásban olvastunk:

Örülj, vigadj proletárom,
 Való már a dicső álom.
 Vas minden szép a munkásé,
 Csak a hatalom a másé!

Nem vagy már úr rabszolgája,
 Csak Kun Béla pojácája.
 Táncolj hát csak dudaszóra.

Leráztál már minden jármot,
 Kaptál teljes szabadságot.
 Megtagadtad őserényed,
 Szittyavéred, nemzetséged,
 Hazát, oltárt, istenséget.
 Zsidó parancsára elveted.

Nem baj, nem úr az elnyomó,
 Ki nyakadra ül csak: zsidó.
 Semmiféle úr – csócselék:
 Király, gróf, pap s más söpredék
 Feletted nem uralkodik,
 Ki rajtad most basáskodik,
 Rablógyilkos, álpénzverő,
 Sipista [hamiskártyás] s más tekergő.

Jó rikkancshad, megbízható
 És boldoggá tesz, mert zsidó.
 Élősködő faj, mely csalt s nyúzott,
 Egyszerre védődnek felcsapott
 És hogy szerezhessen kapitált
 Művészien játszik proletárt.

Felhasználva kesergésed
 Orrodnál fogva vezet téged,
 Hogy válladon emeld trónra,
 S nüná, kész a diktatúra!
 Hát csak táncolj, proletárom,
 Könnyű ügye a zsidó járom?

Hiszen merő öröm élted,
 Zsidókormány csupán érted
 Fürdik tejbe, fürdik vajba,
 (Csak nem állhat ő is sorba?!)
 S temetgeti az alkoholt
 És közben maszlagot koholt.

Élted már nem siralomház:
 Tied fürdő, mozi, színház
 S intsen feléd bár sírverem
 Tied a szabadszerelem! <47>

Áldást vevél zsidó kézből,
 Aranyat vert neked rézből,
 Tied a sok hamis bankó,
 Szegény magyar, te fajánkó!

Volna étel, volna béke,
 Megnyugodnék a föld népe
 Hej, de annak nagy az ára,
 Népbiztosnak volna kára!
 Az nem koplal, napját éli,
 Nem kérdezi: kóser, tréfli?

Mindegy neki sertés, liba,
 Nincsen abban semmi hiba!
 Ontsd ki érte minden véred
 Gyilkold, pusztítsd öntestvéred,
 Oltárod tipord a porba,
 Papjaidat küldd a pokolba!
 Kereszténynek magja vesszen:
 Zsidóságé ki ne vesszen!

Mert ereje te romlásod,
 S pusztulása ten vallásod.
 Dobd el hited: él Istened!
 Ilyen műveltség kell neked?

Ki Isten hatalmát vindikálja,
 Zsidó zsarnok úgy kívánja.
 Üsd le a hitvány bitangot,
 Aki hallat bátor hangot
 Nehogy a szemeid kinyissa
 S a zsidó trónt megingassa!

Hová lenne Böhm, Buchinger,
 Eltner-Weltner, Springer-Singer,
 Az erénycsósz Glücklich Vilma,
 Diplomata Schwimmer Róza,
 Gyáva hóhér Szamuely,
 Szélhámos Kun és Bokányi,
 Vágó, Kunfi, Pogány, Szántó,
 És a többi útonálló?

Védd meg a kormány hatalmát,
 Összelopott aranyát,
 Népbiztosok autóját,
 Főhercegi lakosztályát,
 Kunné selyem viganóját,
 Vágóné remek bútorát,
 A sok kacsát, a sok libát,
 Ezt a kóser diktatúrát!

Azért hát ne sokat kérdezz,
Rendületlen koplalj, éhezsz,
És hogyha kell, veszedekj meg!
Öröme a jáckeceknek!

Mert Pestnek kell új kultúra,
A zsidónak *sine cura*,
Neked soványító kúra,
Proletárnak diktatúra!

Int feléd a vörös zászló,
Elég neked néhány jelszó,
Hazugság a felírása,
Sose bánd, csak menj utána
Szegény lélek, ki abban hisz,
Mert rombolásba, a pokolba visz
De csak azért menj utána
A halálba, pusztulásba!

Ezt a verselményt azonban egyelőre túlharsogta az ablakom alatt dübörgő teherautó (mely annyira rázta a falat, hogy a Szentháromság festmény <48> leesett a falról, úgyhogy a szép reneszánsz kerete el is tört, és a vöröskatonák nótája: „Be szeretnék Kun Bélával beszélni, Megmondanám Kun Bélának magának.” Ennél lehangolóbb csak a kirándulásra terelt proli-gyerekek hamis danája volt: „Most a lánynak harminchárom szoknya kell” stb. éppen nem gyerekszájba való népdalszóveggel.

A tértelenség és fogságnak nevezhető bizonytalanság kínos heteiben Schütz arra kért, hogy a Szociális Misszió számára fordítsam le Foerster *Christentum und Klassenkampf* című művét. 1917/18-ban Zimányi az *Erziehung und Selbsterziehung* lefordítására akart rávenni, most a „päter” erőltette a dolgot, mint életbevágó aktualitást. Én szabódtam, de nem térhettem ki előle, jóllehet tudtam, hogy stílusom nem arra való. A kezdet nehézségeivel való küszködés <49> legalább elterelte figyelmemet a szívós valóról, mely egyre kétségbeejtőbb alakot öltött. A vigasztalan sötétségben csak az ellenforradalmi kísérlet mutatott hamar kilobbanó világgal egy szebb jövőbe.

[Puccskísérlet, 1919. június 24.]

Ellenforradalmi készülődésről sokszor hallottunk. Az első puccsnak április 16-án kellett volna egy tanítványunk figyelmeztetése szerint végbemennie. Május elején szintén hiába vártunk. Úgyszintén pünkösdkor is. Végre június 24-én a magányújteményekből rögtönzött tárlatra menet vörösörök gyors hazamenetelre nógatták a közönséget, amely nemzeti zászlóval haladó monitorok érkezéséről sugdosott. A Deák téren már élénk puska-tüzet hallottam, a főposta tája meg éppenséggel kordonnal volt körülvéve. A Haris közön keresztül azonban mégis sikerült <50> kézigránát pukkanás és fegyverropogás közt hazaérnem, ahol a vörösörök felszólítására („Le a redőnyel!”) első dolgom az ablak lefüggönyözése volt. Félelem és remény közt vártuk a történendőket. Azoktól, akik – mint a rendfőnök úr – Budáról jöttek, megtudtuk, hogy a monitor jókora léket vágott a „Szovjet-ház” (Hungária szálló) homlokzatába, ahonnan a nagyfejű vörösök (sárga vért izzadva) hanyatt-homlok rohantak el, ki autón, ki kocsin, a szélróza minden irányába. Berend Miklós, híres gyermekorvos, sajnos, zsebkendőlobogtatással árulta el hazafias érzelmeit, és áldozatul is esett a Mária Valéria utcában a vörösök fanatizmusának.

Vacsoránál kissé kellemetlenül éreztük magunkat, mert, hogy-hogy nem a házban <51> termett – Boitor „elvtárs”. Hallottuk, hogy vérbenforgó szemekkel ordította, hogy itt vérnek kell folynia, mert az ellenforradalmárok ismét összesúgnak. Ilyen körülmények között vegyes érzelmekkel hallottuk a nagy újságot, hogy a ludovikások elfoglalták a telefonközpontot, így valószínűleg győzelemre segítik az

ellenforradalmár, kényszer-vörös tisztekkel az ellenforradalom ügyét. Vacsora után iskolánkban, állítólag fényjelzés miatt, házkutatás volt fegyverek után, ami a társalgóból – mely ezúttal az én szobámba költözött Schütznél volt – gyors hazatérésre [készítetett], nehogy Boitor valakire fegyvert fogjon. Egy ideig, mivel a világitás tilos volt, sötétben lestük a páncélos autók robogását, de azután, hogy a puskaropogás egyre gyérült, lefeküdtem. Utolsó <52> pillantásom az útrakész készitáskára esett azzal a szorongó érzéssel, hogy szükség lesz rá az éjszaka. Szerencsére csalódtam. Reggelre már hallottuk, hogy az ellenforradalom nem sikerült. Persze részben azért, mert a *bourgeoisie* szájátva nézte a fejleményeket, ahelyett, hogy fegyvert ragadott volna. Délutánra már plakátok hirdették, hogy „klerikális papok” és „militárista katonatisztek” „piros-fehér-zöld kalózbogó” alatt támadtak a proletáriátus ellen. Az elrendelt fellobogózásra szégyenpír öntötte el a mihaszna főváros arcát. Menekültem is belőle a budai hegyek közé, jobb levegőre, üdőbb színek és kellemesebb hangok közé.

[A nyári vakáció folytatása, 1919. július]

Az aláírók közben parancsot kaptak a nyári foglalkozásra, amely részben kurzusok tartásából, részben pedig proletár gyermekeknek <53> a fürdőhelyeken való felügyeletéből állt – volna. A kurzus-tartásra csak Vajnoczky és Vincze vállalkozott. Mindkettő azzal a leplezetlen céllal, hogy *per fas et nefas* [jó vagy rossz által, bármi áron] a IV. kerületi főgimnáziumnál működhessenek, persze kellő érdemek szerzése után. Iskolánkba egyébként Nagy József erős nyomására egy, jórészt expapokból és exkispapokból álló mat. fizikai kurzus telededett, amely azonban nem sok vizet zavart. Hiszen csak Vincze „Forradalmi költészeté”-nek meghallgatására jelentkezett néhány stréber járt a kongó folyosókon. Hogy csak ennyien jelentkeztek a fiúk közül erre a gyászmagyar előadásra, az részben Vincze nepszerűtlenségének, részben pedig Kisparti erélyes fellépésének volt köszönhető, aki az énekkarból való kizárással fenyegette meg azt, aki a kurzusra jár. <54>

Az énekpróbák (szombat du.) és a vasárnapi mise volt egyébként a bizonyítványosztás óta az ifjúsággal való érintkezés egyetlen alkalma. A lelket Zimányi tartotta a fiúkban lélekbemarkoló szentbeszédeivel. Balanyi, Sík, Sebes és csekélységem ritkán (én csak pünkösöd másodnapján) jutottunk szóhoz. Júliusban különben is csak ő volt odahaza vasárnap. A többi rokonságához utazott, én meg vasárnap Kistéténybe jártam misézni és prédikálni kinevezett káplánjuk helyett, aki a Rókus-kórházba ment ágyfelírónak, természetesen a reverenda levetése után. Miszióm augusztus 20-án végződött be a hívek nagy hálálkodásával. Én nem kevésbé hálálkodhattam a Gondviselésnek, hogy itt talán félig-meddig megélhetésre találok, ha csakugyan <55> *res ad triarios venit*.¹

[A budapesti apácák helyzete]

Az egyházi ügyek, talán a diktatúra legtekintélyesebb papjának, P. Buttykaynak a közbenjárására meglehetősen zavartalanul folytak. Kápolnánknak az intézet felőli ajtait zárva kellett tartanunk, de az utca felőli bejárata miatt nyilvános jellegűnek minősítették, és nem zárták be, mint pl. a Knézits-utcai apácákét.² Főnöknőjük fel

¹ az ügy a harmadik csatasorig jut (a dolgok végsőkig fajlulnak)

² Az Isteni Szeretet Leányai (Societas Filiarum Divinae Charitatis) Mária- és Szent Mar-

is kért, hogy eszközöljem ki a rendelet enyhítését az expiarista Fábernál vagy Apátinál (Ferencsevics).

Főtisztelendő Úr!

Bátor vagyok felkérni, kegyeskedjék kápolnánk ügyében lépéseket tenni Fábernál; nyitassa ki, s engedje meg a szentmisét, s hogy itthon gyónhassunk. A gondnok egy papnak sem engedi meg, hogy csak a lábát is betegye. Borzasztó már ez a nyomás, a jó Isten adjon erőt, hogy türelemmel elviselhessük. Előre is hálás köszönet!

Kérésemet ismételve vagyok mély tisztelettel

Budapest, 1919. július 6.

Horvay M. Valéria

Fábertől nem mutatott fel a fenti rendeletet közlő írást.³ <56>

Tehát *nolens-volens* [akarva-akaratlanul] másodszor is megfordultam a „Nemzeti Kaszinóban”, a vallásügyi liquidátornál. Fáberhez ezúttal sem volt szerencsém (nem is láttam soha), de Apáti felismert. Mogán Ákos is ott sürgött-forgott (a velünk sajnos *commensalis* Nagy Sándor volt hatvani káplánnal, a kótyagos Pfeiffer Miklós kassai autokanonokot⁴ sem láttam), de ezeken Apáti túltett modor dolgában, bár a kihallgatás proletármódra nem négyszemközt, hanem *palam et publice* folyt le. Válasza kissé dodonai volt ugyan, amennyiben egy újabb, készülõ rendeletre hivatkozott, de azért biztatásnak ez is elég volt. Az apácák, kiket már a ferencvárosi templomba se akartak ruhájukban engedni, kissé fellelegzetek. Estére azonban gondnokuk, mivel engedély nélkül járt ott „a pap”, még a padláson is kutatott csekélységem után – mint legközelebbi látogatásomkor újságolták. <57> Hogy ebben volt-e része iskolájuk újdonsült igazgatójának, Andor (Kapp) Károly⁵ expiaristának is, nem tudni. Annyi tény, hogy ökelme odafurakodott, és már a lakását is át készült tenni rendházukba, miután az „aláírás”-t néhányuktól fenyegetéssel kicsikarta.

Ettől az időtől fogva még többet jártam a zárdákba érdeklődni (aminek Balanyi látta később hasznát, mikor az egyházat érdeklő ügyekről írt a Balogh-féle gyűjteménybe⁶). A Sacré Coeur⁷ német főnöknőjétől sok kisebb-nagyobb szenvedéstörté-

git nevelőintézete (IX. kerület, Knézits utca 7.)

³ Révai jegyzete a beragasztott levél hátlapján: „Elmentem a Nemzeti Kaszinóban székelő vallásügyi likvidátorhoz, de helyette Apáti (Ferencsevics) György fogadott, és megnyugtattott. Mikor azonban az apácákhoz mentem az örömhírrrel, a »gondnoknak« a szomszédok besúgták, hogy »itt a pap« Eltávozásom után még a padlást is átkutatták, hogy megtalálják a papot!”

⁴ Pfeiffer Miklós (1887–1979) kassai kanonok, szemináriumi és jogakadémiai tanár, később 1939-től egyházmegyei Actio Catholica igazgató, 1943-tól püspöki helynök, 1948-tól svájci magyar főlelkész.

⁵ Andor (Kapp) Károly (*Makó, 1877) piarista, 1904-ben fölszentelt papként lépett ki a rendből Sátoraljaújhelyen. Később Vác város tanácsosa lett, ügyét rendezte, fiai a váci piarista gimnáziumba jártak. Vö. LÉH, *Catalogus*, 36.

⁶ *A bolsevizmus Magyarországon*, szerk. GRATZ Gusztáv, Bp., 1921. A kötet szerkesztőbizottságának titkára Balogh József volt, aki „elejétől végéig fáradhatatlan buzgósággal [...] végezte a könyv összeállítására körüli fáradságos munkálatokat”. Balanyi György nemcsak az egyházi fejezetnek volt szerzője (BALANYI, *Egyház és vallás*), hanem ő készítette kronológiai

netet hallottam. Érdekes, hogy a kapu-bejáratban vörös-örségbe ütköztem, amelyik nem tagadta ugyan meg a belépést, de bizony még a templomban is a hátam mögött állt, míg imádkoztam. Ezek a nővérek, mint burzsuj-apácák a tanév végén kénytelenek voltak szétszéledni 6 külföldi <58> illetőségű híján. Akivel én is beszéltem (Mater Grimmelhausen) Fürstenberg gr. német követ protektorátusa alá menekült kellemetlen helyzetekben. Az angolkisasszonyokat viszont Freeman kapitány védte, egyszer kutyakorbáccsal, a vörösök zaklatásától – mint a hontalanul, bajszosan bujdosó Zimányi Mihálytól⁸ hallottuk.

[Élelmezés, 1919. július]

Az élelmezés egyre rosszabbodott. A „tökkel ütött fővárosban” alig jutottak, még a vagyonosabb családok is, húshoz. Gondnokunk a zsír elprédálása után azt hitte, hogy a sótalan, zsirtalan, rántástalan és tartalmatlan, egyszóval se íze, se büze levesek után feltálatl üres tök vagy saláta „főzelék”-kel kiéheztet bennünket, annál is inkább, mert a kenyér is olyan vékony szeletekből állt, hogy Jókai: „Látlak, német” című tréfája jutott eszünkbe. Azonban <59> tévedett. Az aláírók egymás után maradtak el a menzától (*quoad thorum*:⁹ némelyik – mint Vincze, Körösi – talán egyáltalában nem háltak a diktatúra alatt a rendházban). Az idősebb urak a rendfőnök úrnál nagy titokban rögtönzött konciliumon azt hangoztatták, hogy ilyen körülmények közt jobb volna a háztartás feloszlatása, de nagyot néztek, mikor ez ellen azzal érveltem, hogy ebben az esetben egész konyha-felszerelésünket elkönfiskálnák a proletár-intézmények számára. Be is érték aztán azzal, hogy Kispartit a gondnok ellenőrzésére rendeltük, aki azonban ezt, mint „rendbeli pap” *a limine* [teljesen] visszautasította.

Türelemmel eszegettük hát nap-nap után a sovány ebédet és még soványabb vacsorát, amely 3-4 szem retektől a piritott kenyérig <60> néhány változatban tála-lódott fel. Igazán meghalni sok, megélni kevés étkezés volt! Emlékszem, egy szép napon Orczy Gyula tanítványom egy fél kenyérral állított be délelőtt: „A mama kéri a tanár urat, tessék elfogadni, jó szívvel adja.” El is fogadtam, szerencsénkre. Aznap ti. véletlenül-e vagy számításból nem került kenyér az asztalra ebédkor, úgyhogy az egész ház (az alsó tábla kivételével) abból a kenyérből csipegetett, amelyet Szt. Pál e modern hollója hozott. Hát kegyelemkenyéren is éltünk – a vörösök kegyelméből!

Az ifjúság a rémuralom e szakában még csak mert érintkezni velünk, de a férfiak az utcán előbb körülnéztek, azután köszöntek. Szűcs István miniszeri tanácsos

összeállítást is. Balogh Józsefről (1893–1944) ld. H. BALÁZS Éva, *Előszó*, in *Magyar leveleskönyv*, szerk. BALOGH József–TÓTH Antal, Bp., 2001, I, 5-7. FRANK Tibor, *A patrisztikától a politikáig: Balogh József 1893-1944*, in *Változatok a történelemre: Tanulmányok Székely György tiszteletére*, szerk. ERDEI Gyöngyi, NAGY Balázs, Bp., 2004 (Monumenta historica Budapestinensia; 14), 391-404. HAFNER Zoltán, *Beszélgetés Hubay Miklóssal Balogh Józsefről, in Nem súlyed az emberiség!*: *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. JANKOVICS József, Bp., 2007. URL: <http://www.iti.mta.hu/szorenyi60.html>

⁷ A Szent Szív Társaságnak (Societas SS. Cordi Jesu) két iskolája volt Budapesten: a Philippineum (VII. kerület, István út [Ajtósi Dürer fasor] 75., 1883-tól) és a Sophianum (VIII. kerület, Mikszáth Kálmán tér 1., 1914-től). Révai valószínűleg az utóbbiban járt.

⁸ Zimányi Mihály jászói premontrai, Z. Gyula piarista bátyja.

⁹ *separatio quoad thorum et mensam*: ágytól és asztaltól és való (házastársi) különválás

párját ritkította bátorság dolgában, amennyiben Friedreich Endrét a minisztérium előtt így <61> szólította meg: „Még mindig sokat szenvednek ezektől a gazember örösektől?” A kérdezett botjával ráütött a karjára, majd a levegő tisztulása után így magyarázkodott: „Éppen egy vörös besúgó haladt el mellettünk, mikor ezt kérdezte. Most, hogy elszaladt, megmondom, hogy bizony zsvány világban élünk.” Pedig ő, a nyéki birtokos, kékpénzzel bírt, melyet ravaszkodásával a bérlőktől sikerült behajtania, olyan összegben, hogy Tatára menet a maga és a nénik nagy szív-fájdalmára vagy nyolcezer koronát veszített el a vonaton.

A kápolna fenntartására gyűjtött ezreket a kávémérésben lakó nénimhez menekítettem, ahol igazán senki sem kereste.

[*A kommunista propaganda, 1919. július*]

A Foerster fordítással töltött egyhangú napokba némi változatosságot a vörös diktátor <62> Kun Bélától hallott előadás megvitatása hozott. A tipikus rohadt zsidó meghallgatására a „Gólyavárba” csődítették jóformán az egész pedagógusvilágot, amely egyébként megkönnyebbülten sóhajtott fel annak a hírnek olvastára, hogy a közoktatásügyi népbiztossá lett Pogány József – akiről nyíltan beszéltek, hogy Tiszának egyik gyilkosa – eltörölte a diáktanácsokat, amelyek néhol még az igazgató lakásába is behatoltak, hogy ténykedésüknek helyet tudjanak szorítani. Kun Bélának logikátlan, útszéli fenyegetéseit a tanítói világ elég hűvösen hallgatta, mert a fizikai munkást a sután gesztikuláló héber bizony a szellemi (mint ő mondta: „fej munkás”) fölé helyezte. Ezt még talán megbocsátotta volna a gerincatlenség, de hogy a vasmunkásokat az első, a fejmunkásokat pedig egy alantasabb fizetési osztályba <63> helyezte az „új rend”, az több volt, mint amennyit a lélek újdonsült forradalmasítói elviselhettek volna.

*A tanítóság hivatása a kommunista államban
Kun Béla elvtárs előadása a Gólyavárban*

Kun Béla népbiztos elvtárs pénteken nagyszabású előadást tartott a Gólyavárban a tanítóság földadatairól. A tanítókra hárul az a kötelesség, hogy a szocializmus eszméire oktassák az ország népét, várost és falut egyaránt, ahol még nem ismerik az új világrend alapvető kérdéseit. Előadásában Kun elvtárs a következőket mondotta:

– A proletárdiktatúra óriási nagy funkcióváltozást jelent az ember életében. Jelenti az átmenetet az osztálytársadalomból az osztálymentes társadalomba. Jelenti az emberiségnek valósággá válását a proletárdiktatúra intézményes munkája útján. *A proletárdiktatúra fölszabadulása az emberségnek az eldologiasodás, a népszerű munka rendszere alól.* A szellemi munkának anyagi értékelése és a szellemi vezetésnek, e két fogalomnak összetevéstése, ezeknek összekombinálása, illetve összekompromittálása ad a legtöbb félreértésre okot a szellemi munkások különböző rétegeiben. A szellemi munka gazdasági értékelésére meg vannak a marxizmusnak a maga egyszerű tételei. Marx a Kapital-ban azt mondja, hogy *a kvalifikált munka: összetett egyszerű munka.* Több egyszerű munkának rétegződéséből épül fel a szellemi, illetve kvalifikált munka. Az eltérés a szellemi vezetés kérdésében van. *A szellemi vezetésnek a szellemi munkának értékelésével való összet-*

vesztése, az a meg nem értés, amely az intellektuellek egy nagy rétegében ok nélküli keserűséget idéz föl.

– Az ellenforradalom a fizikai és szellemi erőszakszervezet fölött akarta hatalmát visszanyerni, az iskola fölött éppenúgy, mint a gyár fölött. Mi viszont azt mondjuk: a szellemi vezetés eddig sem volt más, mint a proletáriátus osztálytudata és most már a proletáriátus osztálytudata és ennek klaszszikus kifejezői legyenek a vezetésre hivatottak. Nem egy bizonyos kvalifikáció, amely valakit a vezetésre képessé tesz, hanem az a speciális kvalifikáció, hogy valaki a proletáriátus vezetésére képes. De maga a vezetés nem egyéni, hanem a proletáriátus kollektív osztálytudata.

– Azok a bizonyos, tegnapelőtt lett szocialisták, akik a különböző szervezetekben igyekeznek elhinteni az egyenetlenség magvát, a szellemi munka privilégiumára törekşenek. Pedig a szellemi- és fizikai munka között nincs olyan szöges, egymást kizáró ellentét. A parasztgazdának több ismeretre van szüksége, mint annak, aki egész nap gépir. Az ellentéteket, elvtársaim, a szociális nevelés munkája fogja megszüntetni. Le kell rombolni azt a privilégiumot, amely a szellemi és a fizikai munka között összeütközést, ellentétet kelthet, és el kell érnünk azt, hogy a proletáriátus: a szellemi, ügynevezett fejmunkás és a fizikai munkás egységes osztályt képezzenek. A szellemi munka privilegizált munka volt még akkor is, ha oly rosszul fizették, mint a tanítókat. Ennek a privilégiumnak megszüntetése, amelynek eredete hosszú időre nyúlik vissza, az ember ősi társadalmára és a papok munkájára, ennek megszüntetése a proletárdiktatúrával kezdődik, amely igen soknak nem lesz kellemes, és ez kezdi kiélezni nálunk, Magyarországon az ellentéteket.

– A szellemi vezetés nem lehet egy külön résznek a föladata, a szellemi vezetésre az hivatott, aki a proletárság osztálytudatának legklasszikusabb kifejezője. Csak ezek játszhatnak különböző helyeken vezetőszeret. Ma a fizikai munkások a legklasszikusabb kifejezői a proletáriátus osztálytudatának. Az igyekezet minden szellemi munkás részéről az legyen, hogy mind klaszszikusabb kifejezőjévé, minél teljesebb kifejezőjévé válják ennek az osztálytudatnak, minél áldozatkészebb, minél harcosabb tagja legyen a proletáriátusnak és – ezzel egy gyakorlati szempontra utalok – soha arra ne törekedjék, hogy fölötte állónak lássák, hanem mindig arra törekedjenek, hogy magunk közül valónak tekintsék munkáját. (Élénk helyeslés és taps.) Ezt önök, mint tanítók, legjobban tudják megérteni.

– Önök, akik vállalkoztak arra, hogy a proletáriátus diktatúráját, a proletárság fölszabadítását, a szocializmus fölépítését logikai úton és gyakorlati úton való tanítással és tanulással fogják terjeszteni, ezt a propagandát elsősorban a falura terjesszék ki, mert a falu fontos ma nekünk, ott, ahol a proletárosztálytudatnak – sajnos – nemcsak hogy klasszikus képviselői nincsenek, de még valamennyire világos kifejezői sem. A tanítósnak tehát csakugyan elsörangú szerepe van itt, ezeken a helyeken.

Az ebédlöben kevésbé óvatosan mondtuk el megjegyzéseinket. Ezért Rác elvtárs és aposztata *suijje* részéről veszedelmet sejtett a felsö asztal, és leintett bennünket ebéd után.

Közben megtudtuk, hogy napjaink a házban meg vannak számlálva. Fáber is

járt a házban, melynek bútorzatát egyébként már egy kúriai bíró <64> elnöklete alatt működő liquidációs bizottság összeírta – majd *amaneunsise* [titkára], Apáti (Ferencsevics) is. Lopva kimentettem hát nénimhez, ami értékem volt – persze elsősorban a „kilókat”, a kéziratokat, amelyekbe háborús életemnek, a „daliás időknek” annyi édes-bús emléket rögzítettem, és még az eddigénél is jobban belemélyedtem a Foerster fordításba.

Hábortatásban nem igen volt részem. Aki – mint én – azt tartja, hogy ilyen időben „Ruhe ist des Bürgers erste Pflicht”¹⁰, az csak egyszer megy el Bleyer, Dengl, Schwartz Elemér – szóval a régi hazafias németek tanácsából összeverődött[ek] – társaságába a Klotild kávéházba teára, egyébként igyekszik magát jobb időkre eltenni, és a lelket tartani magában és másban. Mert erre nagy szükség volt <65> az aposztáziák és egyéb árulások e klasszikus korában, amikor egyre-másra arról cikkezik a vörös orgánum, hogy az egyházi vagyonnal így meg úgy bánik el a diktatúra, amikor az angolkisasszonyokkal szemben lévő rokokó ház kapuján hétről-hétre olvasható, hogy a „volt piarista palotában” vasárnap de. (a félemeleti ebédlőben) miről tart előadást az anarkista-klubnak egyik-másik tagja. Akinek rokonságához lehetett mennie, az hamar kiheverte ezt az örökös fővárosbeli retteget, de akinek volt hazája, de még se volt, mint Zimányinak vagy csekélységemnek (a rendfőnök úrról nem is szólva, akit az elődje csapnivaló kislelkűséggel a diktatúra első napjai után teljesen magára hagyott), az nap-nap után érezte, hogy tűrni: „*hoc <66> opus, hic labor est.*”¹¹

*Mire kell az egyházak vagyona?*¹²

Az egyházak az országnak legvagyonosabb intézményei voltak, és így társadalmilag és politikailag is a legbefolyásosabbak. *Az egyházak földbirtoka több mint 2,797.483 holdat tett ki, összes vagyona, ingó és ingatlan értékeik megközelítették a 6 milliárdot. És e horribilis vagyon ellenére a kapitalista állam évente csak kimutathatóan 30 millió koronát adott felekezeti célra. Ugyanakkor munkásvédelemre évente csak 2,126.000-et, betegápolásra csak 12,582.627 koronát, az egész ország közegészségügyére pedig évente csak 29 millió koronát fordított.*

A vagyonos egyházak főpapjai hivatalból tagjai voltak a főrendiháznak, a felekezeti politikai pártok: a néppárt és a keresztény-szociális párt pedig a képviselőházban örködtött a törvények klerikális szellemben való telítéséről. A kapitalista államtól kitarzott egyházak szelleme nyomta rá bélyegét egész, még állami oktatásunkra is, sőt állami ünnep sem múlhatott el egyházi ceremónia nélkül. *Az egyházak diktatúráját könyörtelenül támogatta a kapitalista állam, amikor a napvilágot látott porontyot kérlelhetetlenül megkezeszteltette, még ha felekezetnélküliek voltak is a szülők. A hadseregnél a polgári házasság ellenére is felekezeti esketéseket kívánt a házasságnál, és a kilépett szerzetes tanárt nem tűrte meg állami iskolában. Persze, mert a kapitalista-klerikális diktatúra a legideálisabban respektálta a lelkiismereti*

¹⁰ A nyugalom a polgár első kötelessége (Friedrich Wilhelm von der Schulenburg gróftól, Berlin porosz kormányzójától származó mondás, 1906).

¹¹ Ez a feladat, ez a nehéz munka (Vergilius).

¹² Beragasztott újságcikk (Népszava).

szabadságot. *Kapitalizmus és klerikalizmus egy testvérek voltak: a kapitalizmus rabolt, a klerikalizmus az igazság istenének szent nevében adta rá áldását.* Amikor a kapitalista háború kitört, sem a sameszek kollégiuma, sem a főtisztelendő és tiszteletes urak kara nem kiáltotta oda a kapitalistáknak a *Ne ölj!* parancsát, sem a háborús nyomorúságból gyémánthegeket építő, a tömegnyomor közt jólétben, kéjben úszó, lelketlen hadimilliomosoknak, zsidó és keresztény Shylockoknak nem vágta a szemébe a *Ne orozz, ne paráználkodjál!* parancsait, hanem megáldották a harcra hívó lobogókat, amelyek tövénél sorra dobbantak ki a földből apák, férjek, testvérek, hadiárvak sírhantjai. A 6 milliárdot, és az évi 30 millió segílyt valamennyi felekezet papja buzgalommal igyekezett megszolgálni a kapitalistáknak, mégha e szolgálat sok millió véérébe, sóhajába, világot megrázó nyomorába került is. Hol maradt a gazdagokkal szemben a híres egyházi átok, az *Anathema sit*, amely az összes felekezetek papjainak ajkáról rögtön kicsordult, ha az emberiség nagy napszamosainak a Galileiknek, a Spinozáknak, a Servet Mihályoknak elhallgattatásáról kellett gondoskodni?! Az egyházak csak türelmet, a felsőbbségeknek vak engedelmességet prédikáltak, a proletároknak öntudatos megmozdulásukért pokollal fenyegetőztek, de a gazdagoknak, akik őket fényesen kitarították, biztosították *e földön* a paradicsomot.

Megdöböntő, hogy ráfeküdtek az egyházak ennek a szerencsétlen országnak egész kultúrájára, hogy a kapitalista kizsákmányolás számára minél kezelebb bárányokká tegyék a dolgozók millióit. Negyvenezer templom és zsinagóga állott rendelkezésükre akkor, amikor az országban (lásd az utolsó Magyar Statisztikai Évkönyvet, 1915.) *elemi iskola* összesen csak 15.038, *gyár* (20 munkásnál többet foglalkoztató üzem) csak 3249, *kórház* csupán 427 (100.000 emberre csak két kórház jutott!), *gyógyszertár* 2230, *állami gyermekmenhely* pedig 17 volt. Magyarországon 27.922 pap, samesz, apáca „gondozta” a lelkeket, amikor *orvos és sebész* csak 5589, *gyógyszerész* 1870, *bába* pedig csak 13.850 volt. Meg is tanult mózesi és krisztusi felebaráti szeretettel túrni minden *beteg* proletár, 100 közül csak 29 részesült orvosi kezelésben, 100 halott közül csak 32-nél állapította meg orvos a halált, mert *100.000 emberre csak 29 orvos jutott!* Csoda-e, hogy évente meghalt Magyarországon 214.255 gyermek 10 éves koron alul! Nem volt orvos, nem volt egészséges lakás, jó táplálék, tisztességes fizetés, mert a tömeg megtanulta papjaitól, hogy túrni, szenvedni, hallgatni kell, hogy a gazdagok már *e földön*, a prolik pedig csak a haláluk után, a másvilágon nyerjék el a menyneknek országát.

Hisz ennek a szellemnek beplántálását szolgálta egész közoktatásunk. A kis 3 éves óvodásra már ráterpeszkedtek az egyházak. A 2103 óvoda közül ugyancsak 194 a felekezeti, de 10 óvónőképző közül csak 1 az állami, 1 a társulati és 8 a felekezeti, és így a felekezeti intézetekben nevelt óvónők lepték el az állami óvodákat is. A 15.038 elemi iskola közül csak 3349 állami, ellenben 10.319 felekezeti, és így 1.723.733 elemista közül 1.089.861 végzett felekezeti elemiben! De ne felejtjük el rögtön följegyezni, hogy a tanítóképzők közül 22 állami, 30 felekezeti, a tanítónőképző közül pedig csak 9 állami és 34 felekezeti. Az állam évente 1415 tanítónőt nevel, míg a felekezet 4346-ot! (Persze nem a „szegény” egyházak pénzéből, hanem a busás állami tá-

mogatásból táplálkozott a felekezeti oktatás.) Ez utóbbi adat megvilágítja, miért olyan klerikálisak a nők, még a proletárnők is.

A középiskola ügye sem áll jobban. A 97 állami iskolával szemben 120 felekezeti áll. A kommunista társadalom közoktatási népbiztosságának vas-kézzel, lankadatlan következetességgel kell éveken át dolgoznia, hogy a közoktatásból ezt a kitűnően beadminisztrált klerikális mérget kiölje! Eszembe jut a klerikális közoktatással kapcsolatban, hogy Apponyi Albert miniszter korában a kormány jelentésében nyíltan megírta, hogy a felekezeti iskolák, tehát az ország iskoláinak többsége, fölszerelés és tanerő dolgában jóval az államiak alatt állanak. Igazat kell neki adni, hogy csak a klerikális-feudális közoktatás eredménye lehet az az országos szégyen, hogy Magyarországon 100 ember közül 50 nem tud írni és olvasni.

És itt önkéntelenül csöppen ki tollamból a *pogrom* szó. Az antiszemita urak tajtékzanak egy több évezredes kultúrájú faj, a zsidóság csalása, korrupciója ésatöbbi miatt, de kézzel-lábbal dolgoznak saját fajuk kultúrájának emelése ellen és így tudatos gonoszszággal gyöngítették, versenyre képtelenné tették azt ugyanakkor, amikor ők, a „nemzetföntartó elem”, mint keresztény miniszterek, főispánok, szolgabírák minden üzletet lehetetlenné tettek provízió, baksis, korrupció nélkül. Ha a magyarság egyszer öntudatra ébred, azt hiszem, az ellen fogja a legkönnyörtelenebb pogromot indítani, aki a zsidósággal szemben analfabétizmusra és így versenyképtelenségre kárhoztatta; aki, mint uralkodó osztály a korrupció, demoralizálás óceánját teremtette meg milliók, hogy munka nélkül habzsolhassa a közéleti züllöttség tejfölét. A tömegjólétet, tömegkultúrát és ezekből sarjadzó becsületességet megteremtő kommunizmus el fogja söpörni a kulturális különbségek örvényét, és akkor az elmaradottsága miatt tehetetlen ember acsarkodása is megszűnik a ma még fejlettebb, élelmesebb, és így a kapitalista alapon könnyebben érvényesülő faj ellen. A kommunizált egyházi vagyonok közcélú fölhasználása hatalmas lendületet fog adni a szemforgatás nélkül való felebaráti szeretet realizálása által ennek az emberi kiegyenlítődésnek.

De kell az egyházak vagyona más súlyos bajok gyógyítására is. *Magyarországon van 680 kolostor, 9098 rendszeren ellátott szerzetessel. Ezzel szemben évente 70.000 ember hal meg gondozás hiánya miatt tüdővészben, mert csak 20 tüdőbeteg-szanatórium van 2500 ágygal, 240.000-re becsülik csak a hadiárvák számát, de árvaház csak 106 van 4300 gyermek számára. Összesen 6 elmegyógyintézetünk van 5273 betegnek, pedig az elmebetegek száma már a háború előtt 19.059 volt. És hol van még az egy élet keserves munkája után koldusbotra vagy rokonai kegyelemkenyérre utalt öregek és rokkantak egész táborra!*

A tömeg igazi kultúrájának megteremtésére, betegek öregek, rokkantak tisztességes ellátására veszi el a kommunista állam az egyházak vagyonát, hogy farizeusság nélkül teljesítse az írás szavait, az éhezőknek ételt, a szomjazóknak italt, a hajléktalanoknak lakást, a mezíteleneknek ruhát, a tudatlannak világot adjon. Fáber Oszkár

Fáber Oszkár, *az országos vallásügyi likvidáló bizottság vezetője* a következőket volt szíves elmondani:

– A vallásszabadságot a legmesszebbmenően biztosítom, és könyörtelenül lesújtok mindazokra, akik bárkit vallása gyakorlatában zavarnak. Épp így könyörtelenül sújtok le azonban mindazokra is, akik a vallást megbecs-telenítve, a vallást politikai célokra akarják használni. A szekularizálás és szeparálás végrehajtásánál az elveket kíméletlenül végrehajtom, de egyéni-leg mindenkinek a segítségére vagyok, aki jóindulatúan igyekszik elhelyez-kedni az új társadalomban. Még a papoknak is juttattam az átmeneti időre fejenként 1000 koronát és családtagonként 250 koronát végkielégítés gya-nánt egy összegben, és az alsó papságnak meghagytam az idei termést. A felsőpapsággal természetesen éppoly kíméletlenül bántam el, mint ahogy ők bántak el a saját alsópapságukkal és alkalmazottaikkal szemben, amikor *nem átalítottak milliós jövedelmeket zsebrevágni és káplánjaiknak évi 200 ko-rona „fizetést” adni*. A munkaképtelen katolikus püspököknek és érsekeknek nyugdíjképpen meghagyjuk egykori jószágigazgatóik, a kanonokoknak pe-dig egykori intézőik nyugdíját, mert ha a főpapok szerint abból a nyomorú-ságos szégyendíjből családos emberek meg tudtak élni, akkor ők, a legény-emberek fényesen megélhetnek belőle, hiszen kitesz ez havonta 4-500 koro-nát.

A likvidálásnál megdöbbentő adatok kerültek kezembe. *A lipótvárosi plébánián az egyházi pénzekből a régebbi lelkész 50.000 koronát elsikkasztott, a szombathelyi püspökségen Mikes János püspök 1918 első két hónapjában jó-tékonyságra 50 koronát adott a könyvek szerint, és főúri klubokban tagsági díjak címén ezreket fizetett. Csak Pesten 70 millió korona készpénz és érték-papírt foglaltunk le. Az sem érdektelen, hogy a főpapi birtokokat ama pog-romot hirdető egyházi férfiak előszeretettel adták bérbe zsidó kapitalistáknak akkor, amikor hívőik közül évente 15.000 kisgazdát árveztek el, mert a tör-pebirtokokon nem tudtak gazdálkodni, bérletekhez sem jutottak, és a föld-nélküli szegény hívők közül évente 200.000 ember vándorolt Amerikába.*

A Magyarországi Tanácsköztársaság kulturális célra használja föl az egyházak ingatlanait. *A Ménesi úti apácák kolostorát az anya és csecsemővé-delem központi intézetévé tettük, Pannonhalma tudósok nemzetközi otthona lesz, ahol világnézeti különbség nélkül díjtalan elhelyezést kap majd az em-beriség szellemi arisztokráciája, fizikusok, vegyészek és orvosok számára laboratóriumok állanak itt rendelkezésre. A zirci apátságból, ugyancsak nemzetközi alapon, magyar Edison-telepet létesítünk, hogy a fölthalálók min-den anyagi gondtól mentesen végezhesék munkájukat. Ugyanígy van fo-lyamatban a kolostorok lefoglalása, mindenkitől elhagyott öregek, betegek, rokkantak és gyermekek számára.*¹³

Szerényi Simon

Fáber Oszkárt négyévi börtönre ítélték

Surgoth Gyula kúriai bíró tanácsa ma tárgyalta Fáber Oszkár volt vallásügyi likvidátor sajtó útján elkövetett izgatási bűnügyét. A bíróság a Vörös Újság-

¹³ Beragasztott újságcikk.

ban megjelent „Mire kell az egyházak vagyona” című izgató cikke miatt négyévi börtönre ítélte a hírhedt likvidátort.¹⁴ <67>

Affairom akadt Anna napján [július 26.] az apácáknál azok gondnokával, aki kérdőre vont, hogy mi járásban vagyok. Anna nővérnek gratulálok, aki maga is beteg, de még tifuszos koromban ápolt – feleltem. Az asztaloslegény erre meghátrált, különösen, mikor fölvettem, hogy vajon egy paptól és egy apácától félt-e a proletárdiktatúrát.

[*Reménysugarak, 1919. július*]

Ebben az időben újból csak a remény éltetett bennünket. Ez pedig a dekompozíció látható szimptomáiból táplálkozott egyre jobban. A nagy hangon bejelentett tiszai áttörésről napokon át semmi hírt nem hozott a vörös hivatalos és félhivatalos. Egész századok(?) szöktek át Szegednél Horthyékhoz. Az éhség, amelyet heteken át jól-rosszul tökkel és salátával igyekezett a diktatúra csillapítani egyre hangosabb lett, noha már majdnem minden családban volt legalább egy „járásbíró”, vagyis olyan, aki – mivel az utazás tilos volt – nyakába vette a vidéket és rogyásig „batyuzott” élelmiszert, többnyire fehérnemű ellenében.

Ránk is kezdett egy biztató reménysugár mosolyogni, az expiarista Révay részéről, aki a népbiztosság uborkafájának egyik <68> főindáján ült. Ez Schützért üzent, mert fontos ügyben beszélni akar vele. A *patres minorum gentium* [kisebb népek atyái] kis társaságából (vulgo: Eposz) magam voltam a házörző. Meg is írtam Csobánkára, ahol a Szociális Missziónál nyaralt, de ki is küldtem Halamkát az „öreg páterhez”. Közben a rendfőnök úrhoz is elmentem jelentést tenni. Ő is azt tartotta velem, hogy a vörösök a nemaláíróknak a száját is be akarják most tömni holmi állásokkal, hogy – mint fejtegetni bátorkodtam – bukásukba minél több embert rántsanak magukkal, hogy legyen mibe kapaszkodniok, mikor számadásra kerül a sor. A provinciális úr azt mondta, hogy mi fiatalok könnyen beszélünk, de az öregek és a betegek sokkal nehezebb helyzetben vannak. Úgy látja, <69> hogy akár muzeális, vagy könyvtárbeli állást is el lehet fogadni végső szükségben, ha az ominózus aláírást nem követelik. Én azonban váltig azt hangoztattam, hogy mi a tanításra (akár magántanításra is!) tettünk fogadalmat, tehát vissza kell *en bloc* utasítanunk a szirénhangokat. Egyesek elfogadhatnak ilyen állást – mint Nagy József a diktatúra előtt közvetlenül – de a rendnek tanító-jellegét kell hangsúlyoznia: „*Aut sint ut sunt, aut non sint.*”¹⁵ Schütz is ilyen értelemben foglalt állást, s így a dolog egyelőre ad acta került. Az események különben is oda juttatták volna.

[*A Tanácsköztársaság bukása, 1919. augusztus 1-3.*]

Augusztus 1-én du. a bugyii táborozásról belátogatott Sík Sándor, aki Csáky plébánossal versenyt tartott ellenforradalmi prédikációiról és egyéb jelenségekről mondott biztató híreket. <70> Ő is, én is fejcsoválva hallottunk Hallerék abbeli reménykedéséről, hogy a diktatúra bukása küszöbön van, és most „ők” jönnek. Sík, mint a Bugyiban készült „Óda a paraszthoz” című bemutatott verse is bizonyította, a keresztény-szocialisták helyett a parasztságban látta a jövő vezető osztályát, én

¹⁴ Beragasztott újságcikk.

¹⁵ Vagy úgy vagyunk ahogy vagyunk, vagy sehogy.

pedig, mint a „pedagógiai defaitizmus [vereségvárás]” híve, egyszerűen tamáskodtam abban, hogy Kunék külső beavatkozás nélkül is átadják a vérrel is megvédett proletárdiktatúrát.

Hála Istennek kellemesen csalódtunk. Alig távozott el Sanyi barátunk, lelken-dezve jön Pálffy [Dénes] nevű tanítványom azzal a biztos forrásból merített hírrrel, hogy a diktatúra megbukott. Ő ezt a hadügyminisztériumba beosztott sógorától tudja. Egyébként a nagytanács délutáni ülése után <71> feljön, és újból referál az eseményekről. Csakugyan igazat mondott: a gyáva Kun sírva jelentette – mint az új városháza ablakára kapaszkodott exnovícius Wittenberger Gyulától is hallottuk – hogy a diktatúra gazdaságilag (szociális termelés), politikailag és katonailag megbukott.

Persze csak befelé örülhettünk. Házunkban nemcsak az anarkista elnök volt gondnok minőségében, konyhánkban nemcsak vöröskatonák főztek, egyik üzlethe-lyiségben a híd felé nemcsak vörösörség tanyázott, hanem sorainkban is voltak megbízhatatlan elemek. Vajnóczkyról tudtuk, hogy egy családnál kijelentette, hogy neki kapóra jött a diktatúra, mert így könnyűszerrel megszabadulhat a rendtől, melyre ráunt. Dr. Titz Antal már hetek óta bajuszosan járt egy *ad hoc* <72> rögtön-zött könyvtáros-kurzusra – Fáber kegyelméből! Vincze József nagyon dörgölődött Églyhez (Bartos szerint bele is bújt), szóval örömről csak az Eposz körére terjedt, annál is inkább, mert egy katonacsapat olyan arcpirító nótázást csapott a provincialátus előtt mentében, hogy tartani lehetett a vörös gárda vérengzésétől is. Nem is mozdult meg aznap egyetlen tömeg-életereő sem: mindenki törbeccsalásra magyarázta a bukás bejelentését.

Vacsoránk azonban úgy folyt le, mintha a vörös világ „ifjúmunkásai” nem lennének ott. Lógott is az orra Rácznak, Nagy Sándornak és Egyr Jenőnek, nem csekély gyönyörűségünkre. Ezt az a körülmény is fokozta, hogy Vajnóczky most is, mint a románok szolnoki átjövetelekor – egész komoly képpel tudakolta, <73> hogy milyen úton-módon lehet a renddel újra rendbejönni. „Forduljon a theológusok fejéhez, Hámhoz” – feleltük, akiről tudtuk, hogy már hetek óta fente a fogát, és köszörülte az eszét a *Codex*¹⁶ paragrafusain. Az öregúr egy-kettőre felengedett gyomorfekélyből érthető lehangoltságából, láttára a gazdag zsákmánynak, melyet a vörös ideák ejtettek rendünk rendeiben. Soha ilyen visszas helyzetet. Míg az „elvhú piaristák” a legnagyobb terrorral szemben, néha úgy szólván a sárkány torkában kitartottak az elv mellett „*qui potest mori, non licet cogi*”, addig a „*libellaticusok*” kényelmes hada egy tál lencséért odaadta a calasantiusi örökét, vagy – amint Madarász Pál klasszikusan kifejezte – elherdálta néhány hónap alatt azt az erkölcsi (vallási és hazafias!) tőkét, melyet tiszteletreméltó elődeink <74> három század alatt nagy lemondások árán gyűjtöttek! Ezek a gyászvitézek nem örültek mindnyájan a dolgok jobbrafordulásának. Az öreg Titz pl. fülem hallatára kesergett a fellé-gezés ez első napján Rácz elvtársnak, hogy íme őt (Titz Antal theol. tanárt!) a dik-tatúra nem nevezte ki könyvtárosnak (egy lopott könyvekből szocializált munkás-könyvtárba!), holott több zsidót kinevezett. Még szerencséje volt. Mert kinevezte-tése esetén talán ő is úgy járt volna, mint nem egy zsidó a hivatalok purifikációja-kor, amikor fiatalemberek botokkal és dorongokkal verték ki a feltolakodott hébe-rectet, ha csak kétség esetén anatómiailag nem bizonyították be született kereszt-

¹⁶ *Codex iuris canonici*, a katolikus egyház 1917-ben közzétett kánonjogi kódexe.

tény voltukat. De menjünk sorba!

Augusztus 2-án reggel már plakátok adták <75> tudtul *urbi et orbi* [a városnak és a világnak], hogy a szakszervezetek vették át a kormányt. Első dolgom volt az Opera mellett lakó nénimhez sietni, aki jó tejeskávéval fogadott, amely a teafixszel készült glicerín-szagú piarista reggeli után valósággal nektár ízű volt. Még el se végeztem a reggelit, lelkendezve jön egy szegény asszony „Éljen a haza!” kiáltással. Szóval a szegénység se bánta a zsványvilág letűntét.

Amint visszafelé mentem, a Morpheus¹⁷ karjaiból kibontakozó Andrassy út végén feltűnt egy kis trikolór, majd a Belvárosban egyre több. A középületek ormára valósággal hazafias ünnepség között tűzték fel a zászlókat, miközben nyaklevesek csattantak el azoknak a képén, akik nem vették le a Szózat vagy a Himnusz éneklése közben a kalapjukat. Jőmagam a főpostai Szózaton <76> kívül Neuhauserrel és Nagy Józseffel a Hitelbanknál a Himnuszt, másutt újra a Szózatot, esetleg mindkettőt énekeltem, több száz főnyi ünneplő örömkönnnyek és ovációi közepette. Kohnerné apró nemzetiszín zászlócskákat szórt az örömmámorban úszó közönségre, amely a magánlakások fellobogózását is kezdte követelni, annyival is inkább, mert a műegyetemi hallgatók sok százan már zászló alatt vonultak fel a Műegyetem purifikációjára. A felvonulást megakadályozta a hatóság, de a „pofozó osztagok” működésének még sem vethetett gátat.

A környék már lobogódíszben pompázott, mikor Kispartival eszünkbe jutott, hogy a mi házunk még dísztelenül áll. Kerestük a rendfőnök urat, hogy engedje meg a fellobogózást, de nem találtuk – szerencsénkre. Ti. 11 órakor <77> egymás után bevonták a zászlókat, mert úgy hallottuk, [hogy] a vörösöknek (vagy az újdonsült „rózsaszínű” kormánynak) vörös posztó volt. A tilalom közzétételére a külvárosokban kitört egyenletlenség adott okot. Ti. a hazafias érzelmű lakosság örömeiben – pl. a Várban – itt-ott leborult a hónapokon át üldözött trikolór előtt, de még antiszemita tüntetésekre is ragadtatta magát. Viszont a vörös érzelműek még nem akarták elhinni, hogy a vörös nap leáldozott. A Károly-kaszárnyában pl. Hütl építészünk fiát, tanítványunkat, mivel kokárdában sétált el a vörös katonák előtt, ezek agyba-főbe verték, sőt rá is löttek.

A lövésre egy kissé lehült azon való örömünk, hogy a bukott diktátor, Kun Béla már elhagyta az országot. Míg Kispartival [és] néhány lelkes diákunk[kal] <78> házunk előtt sétálva az eseményeket tárgyaltuk, kis híja, hogy bajba nem keveredtünk. Konyhánkról ti. néhány vörös katona ebédjét vitte. Amint bennünket kokárdában meglátott egyikük, vérben forgó tekintettel ránk támadt: „Szedje le az elvtárs ezt a pántlikát, mert ez még nagyon könnyen vörös lehet!” Ezzel, míg én a magamét leszedtem, letépi Fridli [Jenő] VII. oszt. tanítványomról a kokárdát, és a földre dobja. Csak most eszméltem arra, hogy a délelőtt folyamán a vármegye háza táján hallottam két vörös örneket a beszélgetését: „Azt mondták, hogy szedjem le a vörös gombot. Nem én! Nem tartunk még ott!” Csakugyan, a rendőrség és a katonaság még vörös, vagy félvörös volt, amely pedig vérbe tudta volna fojtani a nemzeti lelkesedést. A délelőttnek <79> az az eredménye mégis megvolt, hogy mivel minden lobogó bevonását rendelték el, házunk ormáról is lekerült az elfakult papírrongy. Lám, megmondtam: akkor lesz vége a vörös uralomnak, mikor fehér lesz ez a zászló – adtam a jóst Nagy Jóska előtt.

¹⁷ Az alvás és álmok istene a görög mitológiában.

Leszédült Buda ormáról a vörös, zsidó internacionalizmus, de nem lesz-e még megalázóbb ezek legyőzője: az oláh? Az optimisták még azt hitték, hogy igaz az újdonsült Peidl-kormány abbéli plakát-jelentése, hogy a románok a főváros határában megállottak, de a legtöbb embernek komor tekintetében már a szégyen előrevetett árnyéka borongott. Az anarchia kitörésétől is félni lehetett, de a kormánynak minden gyülekezést eltöltő rendelete ennek is elejét vette. <80> A szombat délután hatóságilag elrendelt plakát-mosásban telt el. Este 10^h után nem volt szabad a lakásban világosságnak lennie. Ez egyébként nem volt újítás. Házunkba a diktatúra alatt több ízben is fel-feljött a vörös órség, ha a portás elfelejtette idejében eloltani a világosságot. Egyik tanítványunk, Rötzer [László] szüleinek lakása elé meg épenséggel ágyút állítottak, mert a kis gyermek betegsége miatt többször világot kellett gyújtaniuk, amit a gyáva horda fényjelzésre magyarázott. Hát szépen lefeüdtünk és a sötétből lestük az utcát, amelyen vörösörök cirkáltak.

Vasárnap reggel, régi szokásomhoz híven Kistétényre mentem misézni, ezúttal is reverendában. Ebéd után szenzációs hírt közöltek az itthoniak: a Krausz–Rahorovszky–Boitor vezetése alatt álló <81> anarchisták ezúttal is – a tilalmi rendelet ellenére – rendes gyűlésüket tartották a kispapok ebédlőjében. Két klerikus ezt feljelentette a főkapitányságnak, amely négy, majd 12 rendőrből álló készütséggel kiszedte a felforgató darázs-fészket. Így egycsapásra megszabadultunk „gondnokunktól”. Ez a körülmény azután megkönnyítette azt a tanácsot, melyet Kisparti útján Ráczéknak adtunk, talán másnap, vagy harmadnap: hogy künn tágasabb!

[A piarista rend helyzetének rendezése, 1919. augusztus]

Mikor így az alkalmatlan idegenektől megszabadultunk, végre-valahára szabadon nézhettünk körül a magunk portáján. Biz szomorú látvány tárult a látó szemek elé: *religio depopulata* [elnéptelenedett szerzetesrend]! A próbára tett rendtársak közül felénél több „aláírt”. Sátoraljaújhely egész, Veszprém <82> Russel híján, Vác, Kecskemét 4-4 híján, Budapestnek körülbelül a fele, Nagykanizsa Eberhardt és Madarász (no meg a nyugalmazott Farkas József kivételével). A kanizsaiak egy „*representative man*”-je, Szabó Mihály az „agitátor kurzus” sétugrasztása után egész komoly képpel arról próbált meggyőzni, hogy a rend tárt karokkal fogadja vissza a tékozló fiúkat, mert hiszen a rend küldte őket az „új rend” támogatására. Én bizony azt a hasonlatomat vágtam a fejéhez, hogy a megesett leányokhoz hasonlítanak, akit a vöröseMBER szégyenbe hozott, és faképnél hagyott. Persze hogy most visszatérne a családba, de ez csak bizonyos kautélákkal fogadja vissza.

Ezeknek a megállapítására a rendfőnök úr felszólítására a teológusok Hám Antal elnöklete alatt napokon át üléseztek, <83> hogy megállapítsák az *infamia facti*, az aposztáziát és a recipiális feltételeket. Mert arról szó se lehetett, hogy a szélsőségeseket is egyszerűen visszafogadják. Hiszen Divényi, Néder Ede, Sáfrány Károly, Szabó Mihály, Balogh Sándor és mások kilengéseiről külföldiek is tudtak. Pl. a *Reichspost* már a diktatúra alatt említette, hogy a piaristák közül számosan aposztatáltak, míg a zirciek, bencések és a jezsuiták kitarítottak. A hírforrást Baranyay Jusztinban gyanítottuk, akiről tudtuk, hogy a vexatúra elől Bécsbe szökött. Ő informálta kétségtelenül Micara nunciusi uditoret is, aki augusztus első napjaiban Schütz Antalnak a fejére olvasta rendtársai szégyenletes viselkedését, és még az ex-kalazantiner Fáber és Apáti szerepléséért is a rendet tette felelőssé, ami-

Divényi Gyula, az „Igazgató elvtárs”. Agárdy Gyula karikatúrája, 1919. (RÉVAI, II, 83.) Révai József fölrirta a képhez saját füzetében: „*Nobile par fratrum Vaciensium anno D. 1919.* [nemes váci testvérpár az Úr 1919. évében].” A kép párja valószínűleg a Néder Edéről készült karikatúra volt (lásd kötetünk 50. oldalát), de az Révai füzetéből elveszett.

ért nem nevelte jobban! <84>

A társadalomnak vakoknak kellett volna lennie, ha nem vette volna észre züllött voltunkat. Hisz tanítványainkat is, főképpen a VIII. osztályt végzeteket ékesszólásunk teljes megfeszítésével arról kellett meggyőznünk, hogy a megtévedt „aláíró” tanárok nem szükségképpen egytől-egyig kivetni valók. Nehezebb volt ez a munka a Tanárok Nemzeti Szövetségében, aminek azonban szerencsére Kisparti egyik vezető embere lett, úgyhogy hamarosan elnémította az ismételten felhallatszó hangot, hogy a veszprémi és nagykanizsai kommunista piaristák ne taníthassanak. Ha az egyház nem bánja, hát alkalmazza káplánoknak megtévedt papjait, de az állam ne engedje be őket a katedrára!

A legnagyobb baj az volt, hogy Szigeti (Szukup) János és az expiarista Szabó István¹⁸ a jezsuiták kalocsai intézetében vállaltak <85> állást. Hiába beszéltünk Szigetinek: süket fülekre találtunk (a szó szoros értelmében). Az öreg „adminisztratív igazgatói” állást kunyerált ki Fábertől, melyet a diktatúra utolsó órájában (július 31.) foglalt el. Ott is maradt a jezsuiták nyakán vagy két hétig, míg egy bátor tiszt a sétatéren felszólította, hogy földözete alatt(!) „fel is út, le is út”. Kapott is rögtön mutációt Felsőmagyarországra, ahol még most is vegetál.

¹⁸ Szabó István (*1877) latin-magyar szakos tanár 1914-ben lépett ki a piarista rendből

Szabó Istvánról, mint várnai lehetett, egy diák tollából a *Mária-kongregáció*ban a következő cikk jelent meg:

Kalocsa. A fiúk nagy része hazament. Az itt rekedtek számára a gimnázium új vezetősége szociológiai kurzust vett tervbe, s rövidesen meg is kezdte a „felvilágosítást”.

Az egyik elvtárs mindössze egy előadást tartott, de látva a kalocsai diákok romlatlan lelkét <86> – maga is jobb érzésű lévén – kijelentette, hogy lélekmérgezésre nem vállalkozik. Szerepét Szabó István expiarista „elvtárs”, vulgo: „fekete párduc”, vette át. S íme első előadásán, mikor a vallásról kezdett beszélni, felállnak a fiúk és hevesen tiltakoznak. Sőt kijelentik, hogy csak akkor látogatják előadását, ha ismét régi helyén lesz a feszület! Szabó ötlöthatolt. A fiúk cselekedtek, s másnap már ott hirdette a katedra fölött a megváltás jele, hogy „*Christus vivit, Christus regnat, Christus imperat*”.

A következő előadáson is történt valami. A fiúk nem távoznak. Szabó ismételten int, hogy mehetnek. Egy nyolcas feláll: „Elvtárs, mi az előadások előtt és után imádkozni szoktunk!” „Megteheti most is, aki akarja” – válaszolja Szabó kelletlenül. A fiúk erre mind felállnak, keresztet vetnek, imádkoznak, s csak azután hagyják el a termet. <87>

Szabó aposztata piarista ezután igen óvatos volt. Csak „praktikus útbairgázásokat adott”. Pl. javasolta, hogy a fiúk meztláb járjanak. De ezzel a különben jó tanácsával is alaposan felsült. „Járjon elől az elvtárs jó példával” – felelték a különben tisztességtudó fiúk. – „Mit? Ez célzás?” – ugrott fel dühösen a fekete párduc. „Akinek van szeme, látja, hogy nem nagyzolok, hogy csak ez az egy fekete ruhám van.” Erre a kijelentésre nagy zaj támad, melyből azonban egy bátor, éles hang tör utat magának: „Csináltasson elvtárs, egy másikat a levetett reverendájából!” Erre a szerzetéhez, papi hivatásához hűtelen aposztata elsápad. Hamar elkotródik. Ez volt az utolsó szociológiai előadás Kalocsán.

Papi becsületünkön tehát örök időkre szóló folt esett. De „hazafias” epithetonunkon is jókora csorba esett annyi aláírással, <88> ami a hazát tagadó hazátlan bitangok támogatásával volt ország-világ előtt egyértelmű. Váci intézetünkől a tanári kar a helyi tanvezér Mathejka elnöklete alatt tartott értekezleten hazafias magatartása miatt az iskolából kizárta Éder Miklós VI. oszt. tanulót. *O tempora, o mores* [ó, idők, ó erkölcsök]!

Hogy a világi papság sorából kivált Izsóf Alajos, a Zászlónk nagyhírű szerkesztője, hogy Pfeiffer Mikós kassai kanonok, Jakubovics [Sándor] alagi káplán, Veszelovszky [Gyula] kosdi káplán stb. szintén gyengén viselkedtek, amiért éveken át fogságban voltak, azt magam is láttam (nem is szólva a papi tanács kilengéseiről), [de] azt most nem vették észre sem a jezsuiták, se Baranyayék, akiknek pedig elsősorban a sorukból kivált Czákó Ambróra¹⁹ kellett volna gondolniuk. A jezsuiták

¹⁹ Czákó Ambró (Czucz Lajos, 1887–1974) 1915-ben lépett ki a ciszterci rendből, és református lelkész lett. 1919-ben a Közoktatásügyi Népbiztosság agitátorképző iskolájának tanára volt. Élete végén, 1950-ben Kanadában visszatért a katolikus hitre.

közül Szatmárnémetiben valamennyien aláírtak (Tóth Mike²⁰ stb.), de erről a közvélemény a megszállás miatt nem tudott (Vincze László tudósítása). Annyi tény, hogy már látnivaló volt, hogy a magyar papság bűneiért bennünket akarnak bünbaknak <89> odaállítani. Ha a konzisztoriálisok kevésbé nehézkesek, és idejekorán elkülönítik a rendben a kosokat a bárányoktól, akkor talán kisebb lett volna a baj. De az elkenés politikájával nem lehetett a közelgő veszedelmet elhárítani, amely tehát külső beavatkozás, apostoli vizitátor alakjában fenyegetett.

A rendkormány a teológus bizottság jelentéséből annyit mégis látott, hogy az aláírók censura alatt vannak, és mint a rendből eltávozottak visszafogadásukat kötelesek kérni. Ez érthető izgalmat keltett a „Reposz” berkeiben, főképpen azután, hogy Schandl eljárásának konzekvenciáit levonva lemondott, Jászait pedig a konzisztóriumtól a szó szoros értelmében kitessékelték. A recepció *more patrio* [hazai szokás szerint] nem volt caudiumi iga. Nem is lehetett az, már a vele megbízott Takács József egyénisége miatt sem. Hogy járt-e a gyónáson <90> és a censura alól való felmentésen kívül egyéb alázatossági aktussal is, nem sikerült megtudnom. De ha járt is, a ludasok hamar megvigasztalódtak. Mutációt nem kapott a fentiek közül senki. Ez a körülmény nagy feltűnést keltett *intra muros et extra* [falakon belül és kívül]. Itt is, ott is, látható volt az elkenés szándéka. Ha a bencések Réthei Prikkel Mariánt a vörösökkel való kacérokodása miatt Esztergomból Győrbe helyezték, nehogy külsők követeljék az áthelyezését, mi is el tudtuk volna kerülni, hogy Vácról egyesek elmutálását, majd a mutáció visszazívását kérő küldöttségek jelenjenek meg. A rendi Reineke Fuchs,²¹ Vincze József, pláne előkelő embereket (Berzeviczy, Rottenbiller stb.) fogott meg arra, hogy érdekében a rendfőnök úr elé járuljanak.

A vidéki házak közül legjobban Szeged érdekelt, amely a francia megszállás kezdete óta alig adhatott hírt. Pedig itt is sok minden <91> történt. Az ellenforradalmi vezérek közül Zichy Aladár gr. a rendházban lakott, Horthy hadügyminiszterrel a mieink többször találkoztak. Az ellenforradalmi „Nemzeti Kormány” a Temesvárról *motu proprio* eltávozott Tubán Tibor egyik államtitkára volt. Ez most Bujárral a fővárosba jött, hogy az augusztus 6-án uralomra jutott Friedrich kormányban is államtitkárként, címmel és jelleggel szerepelhessen. Bujár mutációt jött kérni, mert mint később megtudtuk, helyzete a városban is lehetetlenné vált évvégi záróbeszéde miatt. Meg is kapta Kolozsvárra szóló áthelyezését, de nem vette igénybe: aposztatált. Magonyt Sátoraljaújhelybe, Kontrasztit szerencséjére a szerbektől megszállt Nagybecskerekre helyezték át. Ellenben Vácon hagyták Néder Edét, legalább egyelőre, a noviciátusnak <92> Divényivel feloszlatoját, aki még a diktatúra bukása után is kommunistának vallotta magát! Ezt a baklövést nem enyhítette az a körülmény sem, hogy a közvélemény (Eposz) nyomására Tihanyi vezetése alatt lelki gyakorlatra utasították, majd a tőle szétkergetett novíciusok visszatérése után Újhelybe helyezték.

Calasactius napján, amely Vincze József szerint a papság tömeges kivégzésének volt napja a diktatúra fennállása esetén, a rendfőnök úr a censurákra célzó

²⁰ Tóth Mike (1838–1932) jezsuita, 1918 és 1922 között a szatmárnémeti leánygimnázium igazgatója. A jezsuiták akkoriban Szatmáron csak konviktust vezettek, iskolát nem. Vö. BURAI László, *A jezsuiták Szatmáron*, in Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 9(1997):1-2, 19-36.

²¹ A középkorból származó német mese Reineke rókáról, aki bűnei ellenére minduntalan elkerüli a halálbüntetést.

erélyes beszédet mondott, ami kissé lecsillapította a háborgó, sőt egyik-másik enyhe intézkedéssel, vagy annak elmulasztásával felháborított kedélyeket. Most már Czirbusz is elhitte, hogy valami történt 1919 első felében!

[Tanévkezdés és purifikáció, 1919. szeptember]

A tanévet, bár intézetünk udvarán oláh train, rendházunk folyosóin pedig oláh tiszték (egyik feleségestül) laktak, <93> megkezdjük, mégpedig a fehér bizonyítványok megsemmisítésével és részleges kalkulusok osztásával. A vörösöktől eltörölt érettségit is szeptember közepe tájt pótoltuk. Sőt intézetünk pátriárkájának tiszteletére ünnepélyt is rendeztünk, amelyet még az ősszel egy másik követett, amelyen Troubridge admirális is részt vett volna, ha nem látta volna jobbnak 1-2 alantast (ha ugyan nem köz-) emberrel képviseltetni magát.

Közben, főképpen a Tanárok Nemzeti Szövetségének követelésére megkezdődött fenn és lenn a purifikáció. Vincze Józsefen kezdtük, aki most is görcsösen ragaszkodott a hatalomhoz, melyet a h. igazgatóság és ért. jegyzőség jelentett volna. Őkelmének a nyeregből való kiemelés nagyon fáj – még a borbélynak is hátátlanságról panaszkodott, <94> de az „Eposz” hajthatatlan volt. Hogy mennyire helyes volt az eljárásunk, azt a következő névtelen levél igazolta:

FŐTISZTELENDŐ

BARTOS JÓZSEF

FŐGIMNÁZIUMI IGAZGATÓ ÚR

NYUGALOMBAVONULÁSA ALKALMÁBÓL

1919 SZEPT. 14-ÉN D. E. 1/2 11 ÓRAKOR

RENDEZENDŐ ÜNNEPSÉG

MŰSORA:

1. MEGNYITÓ. Mondja *dr. Vörös Cyrill* igazgató.
2. IDYLL. Szerezte *Kókai Rezső*, IV. B. osztályú tanuló. Előadja a zenekar a szerző vezényletével.
3. BESZÉD. Mondja *dr. Sík Sándor* főgimnáziumi tanár.
4. *Gluck*: HIMNUSZ az Iphigenia Tauriszban c. dalműből. Előadja az énekkar.
5. BESZÉD. Mondja *Szerb Antal*, abiturians.
6. *Hubay*: MAGYAR DALOK. Hegedűszóló. Előadja *Kőncs László*, abiturians; zongorán kíséri *Kókai Rezső*, IV. B. osztályú tanuló.
7. *Vörösmarty*: AZ ÉLŐ SZOBOR. Szavalja *Zilahy Miklós*, VIII. osztályú tanuló.
8. RÁKÓCZI-INDULÓ. Előadja a zenekar.

②

Dr. Kisparti János k. r. tanár úrnak
Főtisztelendő Tanár Úr!

Kissé kellemetlen nekem e sorok írása, de nem tudok elállni tőlük. Sajnálattal kell tapasztalunk nekünk, piarista tanítványoknak, hogy ma, amikor olyan magasztos ügyről, a hazáról, a keresztény magyar eszme felélesztéséről van szó; amikor összetartásra, egymás hibáinak feledésére volna szükségünk... nincs minden rendjén. Valahogy még igen merészen kufárkodnak a kalmárok a keresztény szeretet templomában. Sokan vannak még a múlt konkolyhintői, sok a haszonleső, a vizet prédikáló, pezsgőt ivó. Szomorú benne az, hogy ilyen istentelen hivatásra éppen azok vállalkoznak leginkább, akiknek a szeretet, a megbocsátás volna legszebb attribútumuk. De ezektől olyan távol, de távol esnek!
<95>

Nem fogjuk egykedvűen eltérni, hogy az áskálódás, az örökös hazudozás így tovább tartson a piaristák tagjai közt. Mi e szent falak közt a békés, a szerető és férfias munkát keressük és követeljük és nem a csúnya, paphoz nem illő aknamunkát. Nekünk drága és szeretett tanáraink dolgoznak e kedves falak közt, és ne várja senki, hogy mi személyesen figyelmeztessük lelketlen munkája abbahagyására.

Mert elvégre mire jó olyan ügynek az élére állni, amely azt célozza, hogy valaki szerzetes társait, akik a Robespierre-terror idejében sok lelki küzdelem után aláírtak egy mit sem jelentő nyilatkozatot, mert úgy gondolták megmenteni az iskola és ifjúság együttmaradását, mire jó most őket szüntelenül piszkálni, ellenük örökösen összesúgni, ezt alaposan kihasználni és szerzetes társikat gyötörni?! Mennyiben boldogító, ha folyton keressük az alkalmat a tanulók és a szülők közt elejtett szavakkal, hogy szerzetes társait becsmérleje, és magát hazug céggel felemelje? Holott legtöbbször igen kipróbált piaristákról <96> lévén szó, úgyis hiabavaló minden alávaló aknamunka (sic!).

De azért is jobb volna felhagyni evvel az eljárással, mert tisztában van minden számottevő tényező, hogy erre a tanár úrnak és hű szövetségeseinek van legkevésbé joguk. Tudja mindenki, hogy a tanár úr és társai csak számításból és nem meggyőződésből nem írták alá a kérdéses nyilatkozatot, amit most annyira kihasználnak; vagy (kitörölve: teológusok lévén) nem is írhattak volna alá!

Az sem titok senki előtt, hogy éppen tanár úr volt az, aki Hajtainál, a körmefosztott, ruhába bújt hiénánál járt, és aki e csavargótól stószoltatta magát a váci direktorátusba. Ezért könyörgött nála, ezzel dicsekedett szerte a világban. Hát ez meg mire volt jó?!? Hát van joga a tanár úrnak, még csak álmában is beszélni?! De akkor miért akar pápább lenni a pápánál?!?

Ám a múltat feledjük s a romokat segítsen mindenki eltakarítani, és nézzünk becsülettel, <97> tisztos lélekkel előre. Mert legyen intő figyelmeztetés minden piaristának, hogy megbocsáthatatlan vétket követ el az, aki most egyéni, önző érdekeit tolja előtérbe, hogy szebb színben tűnjék fel, hogy többnek lássék, mint aki, hogy hivatalt, rangot kapjon, nem kíméli saját rendtársát, munkatársát sem; s aki most csúnya önzésből veszélyezteti az egész keresztény magyar ügyet, aki azok közé áll, akik aljas viselkedésükkel újból megsemmisítéssel fenyegetik a mi drága iskolánkat, annak jusson eszébe, hogy előbb ők fognak, a kufárok, a hazugok elpusztulni, de a piarista iskolának és dolgos tanároknak meg kell maradniuk.

Nekünk nevelőink ők! Őket nem fogjuk soha, de soha elhagyni! Ám ha mások úgy gondolják, hogy az intrikázók bérelhetik ki e szent intézményt, azoknak szíves tudomásukra hozzuk, hogy elsöpörjük őket, mint a szél a porszemet, ha nem hallgatnak el, és ha nem állnak félre a <98> becsület útjára! Ne várják azt, míg nyíltan is rámutatunk ennek az eddigi életnek a netovábbjára! Mert nem tűrünk meg, legkevésbé tisztelünk olyan személyt a jövő társadalmában, aki papi ruhát bérel magának, hogy nem munkával, hanem annál több intrikával megfertőzze a mi beteg társadalmunkat. Mi munkát követelünk, a tisztogatót magában végezze el mindenki, még a doktor Kispartai Jánosok is!

Nem tudtuk hamarjában, mi kergeti jobban az arcunkba a vért: a hang vagy pedig az a tény, hogy a gépelt levél körünkből kapott információkra, ha nem: sugalmazásra íródott. Igaz, Kispartai az aláírásig liberális vizeken evezett, de a tűzpróba után csakugyan pápább volna a pápánál, teológust követelt a rendfőnöki stálumba, hogy az egyik szélsőséget a másikkal, szigorú egyházi szellemmel üssük helyre. A levél sugalmazójának a <99> teológusok különben is megfektették a gyomrát, de jónak látta a „teológusok” szót törölni, nehogy nagyon is világos legyen a célzás. Gyanúnkban csakhamar megerősödünk: Vajnóczky Neuhauser támadására elszólta magát. Így most már tudtuk, hogy az ellentábornak is tudomása volt egy levélről, melyet Vincze „tanítványai” készültek írni. *Sapienti sat!*

Az ügynek később folytatása lett, mert a levél döntően befolyt a purifikáció erélyes megejtésére.

Egyelőre a generálisnak titokzatos, mert hirtelen-váratlan dunántúli látogatása, engem pedig azonfelül a szegedi hírek, rendiek és családiak foglalkoztattak egy ideig. Az előbbieket közül főképpen a házi életre – beleértve az „aláírást” is – vonatkozók érdekeltek, már csak ezért is, mert a szélsőséges Kontraszty (kísérlet az apácáknak az „új rend” szolgálatába való állítására, <100> stb.) majdnem *consilium abeundit* [eltanácsolás] kapott. A tanári purifikáló eljárás kellemetlenkedéseitől megmentette a nagybecskereki mutáció, de Bujárnak az ominózus évváró beszéd tartására való beugratása, majd kiugratása elég kellemetlen nevet szerzett neki.

Alig múlik el hét, hogy valaki ne jönne Pestről – írja a rektor – aki Józsitól üzenetet, üdvözetet, jó hírt stb. hoz. Járt itt már gyerek, nő, úriember (többek közt Tömörkénynek a kommunizmus utolsó heteiben Szegedre jutott, műegy. hallg. fia). Mind arról hoz bizonyosságot, hogy Józsi figyelme a szegedi ház iránt kimeríthetetlen. Csak természetes, hogy mély és őszinte hálát érzünk mindannyian, de különösen én, aki szívvel-lélekkel csüggök mindenben, ami rendünkre, annak tagjaira vonatkozik. Már most viszonzásul én is nekiállok egy hosszú levelet írni, összefoglalván mindazt, amiről tudom, hogy érdekli, <101> és lesvén az alkalmat, hogy valaki személyesen felvigye és átadja, mert postára nem akarom bízni.

Mikor híre jött, hogy Pest és Szeged közt megindult a posta, lesve lestem másnap kapok-e valamit Pestről. És csakugyan kaptam. Már messziről repeső örömmel láttam, hogy a diadalmasan lobogtatott jövevény Józsitól van. Kezdem olvasni, és könny szökött a szemembe, mert Édös Mihály (Flóderer Imre) haláláról szolt. Íródott március 29-én. Azóta ez a lap, ki tudja, hol hevert, de végre is megjött. (Nekem is ezekben a napokban jött egy 1918. november közepén Délmagyarországon írt levél.) Felszakította újra a fájó sebeket... Pest emlé-

„A híres étvágy tulajdonosa”: Prelogg József szegedi házfőnök-igazgató. „Vagy öszo, vagy nem”: Langhammer Béla karikatúrája, 1919. (RÉVAI, II, 103.)

tése nálam most is Édös Mihályt juttatja eszembe, és mindennapi szentmisém-ben is elküldök utána egy fájó sóhajtást...

Gyuri bácsinak (Balanyi) mondja meg a következőket: Szt György napján szívvel-lélekkel Pesten voltam Gyurinál jókívánságaimmal. <102> De levelet írni már nem lehetett. Adja át neki infra félesztendő legjobb kívánságaimat. Tudom, hogy az ő szíve is tele van örömmel a rend újraeredése alkalmából, és aggodalommal a jövőt illetőleg, de tele van bizonyára élő hittel is, hogy a sok megpróbáltatás után hazánkra, rendünkre is még fel fog vonulni a ragyogóbb nap, és hogy az új világ nem jelentheti pusztulásunkat, bármennyire szeretnék is némelyek...

Mert ilyenek is vannak. Hogy a proletár-diktatúra győzelmét milyen kitörő örömmel fogadták nálunk némelyek, hogy rendünk biztosnak látszó pusztulása milyen titkolható örömet okozott némely rendtársunknak, azt leírni nem, de látni kellett, hogy fogalma legyen az embernek róla. Hogy bennem milyen ellenhatást váltott ki ez az öröm, abból is kitetszik, hogy hat hét alatt 14 kilót vesztettem álmatlanság miatt. Ezt az álmatlanságot pedig fájdalom és a <103> bosszankodás okozta. Rendünk és a haza jövőjét meg féltettem. Meg voltam győződve, hogy ez a vihar el fog múlni. Csak rettenetes taifun-szerű pusztítást fog végezni. De abban, hogy elmúlik és mi újra életre kelünk, abban percig sem kételkedtem. De látni a kárörömet, hallani a diadalordítást Kontraszty és Magony szájából napról-napra, ez volt az, amiért híres étvágyam elmúlt, és aludni sem tudtam. Öt hónapon keresztül csak két hang dominált az ebédlőben. Ez a két hang azonban mint hatalmas pörölycsapás hangzott egész nap, akárhová ment az ember, akárhová akart is rejtőzni. Ez a két hang utánasompolygott az embernek, és ordított, kiabált, bögött még az éj halálos és unalmas csendjében

is. „El a szerzetesi intézménnyel! Elavult dolog! Nézzétek, itt van a XXII. Néptörvény! Menjünk, siessünk a direktóriumhoz, ajánljuk fel szolgálatunkat. Be kell holnap délutánig iratkoznunk <104> a szociáldemokrata pártba, különben kitesznek bennünket az utcára!” – ezt hallotta az ember egész nap és egész éjszaka. És folyt Kontraszty kortes-bora! Bor mellett hevüλέkenyebb a fantázia, ingerlékenyebb a kedély és hiába volt minden csitító szavam, nem hallgatott rá senki. A bor megtette hatását, a kortes-eszközök jól beváltak, és a társház egyhangú (!) határozattal kényszerített engem, hogy el kell mennem a társház nevében a direktóriumnak felajánlani szolgálatunkat. És hozzá még velem, akinek határtalan népszerűségét utálattal láttam, mert tudtam, hogy érdemtelen rá és szegény rendtársak keserűen fognak benne csalódní. Hiába minden erőlködés! A bor ellensúlyozott mindent.

El kellett mennem még a mindenkitől megvetett Bródihoz is, de ezt szerencsémre tettem, mert itt derült ki, hogy Bródinak esze ágában sincsen tőlünk megkövetelni, hogy azt a bizonyos <105> nyilatkozatot írjuk alá. Elég lesz akkor is, ha majd intézetünket és minket is átvesz az állam. Ettől kezdve megcsappant Kontraszty érdekes és indokolatlan népszerűsége. Azóta csendes és nem zavar vizet.

Magony mindig népszerűtlen volt, mert utálta benne mindenki a teljes önállótlanyságot. Ő csak K. szócsöve volt. Hibája, hogy még ma sem festette át magát nemzeti színűre, hanem maradt rikító vörös. K. is vörös maradt, hangsúlyozza is, hogy azonosítja magát M. felfogásával, de K. nem csinál a maga antikeresztény és antipatriótikus felfogásával reklámot a maga piszkos elveinek. Legalábbis úgy látszik, mintha a hallgatás politikáját vallaná!

Szegény Bujárt nagyon sajnálom. Meg vagyok győződve róla, hogy igen értékes tagja lehetne még a pesti háznak is, és én a rendfőnök úr helyében nem félnék őt egyenesen Pestre tenni. Derék ember, akit a körülmények <106> elboldondítottak, és aki már régen túl van ezeken a bolondságokon. Megint csak közlöm meggyőződésemet: K. rontotta el!

Így állunk ma, és várva-várjuk a változást mindannyian. Én kértem mindhármuk elmutáltatását. Bujárt és K-t a város közönsége kívánja távol látni, M-t mindannyian. Hogy kikerül-e, nem tudom, de ma még itt vannak és maguk is nehezen várják a végét...

Simonka²² kecskeméti direktorságáról már értesültem. Amennyire én ismerem, most adni fogja a végtelen boldogot, és azt fogja állítani, hogy ez volt a legtitkosabb vágya. Pedig ő... ennél sokkal többet várt!

Azt hallottuk, hogy Pesten éhínség volt és egy vasárnap Krausz elvtárs két-két szem aszaltszilvát adott a pesti rendtagoknak vacsorára... Itt pedig ugyanakkor egy fiatal truccból nem evett tésztát, mert nincs külön villa! Hát ezért szeretnék én megszabadulni <107> a rektorságtól! Itt még soha se kelt fel senki éhesen az asztaltól, de azért egyesek rettenetesen szerencsétlennek képzelik magukat.

De bocsásson meg, hogy ilyenekkel traktálom ahelyett, hogy mentől mulat-

²² Simonides István (1863-1933) a trencsényi piarista gimnázium igazgatója volt, de onnét 1919 januárjában a csehszlovák megszállók elkergették. 1919 augusztusában a kecskeméti piarista gimnázium igazgatója lett.

ságosabb dolgokat írnék. De mikor nincs mulatságos dolog, csak fájó események!

Krenner [Miklós] főigazgatót elcsapták, és helyébe kinevezték a makói főgimnázium igazgatóját, egyébként már temesvári főigazgatót. Huszár K. miniszter azonban megtudva, hogy szabadkőműves, helyébe Lippay Györgyöt nevezte ki az áll. főgimnázium igazgatójának és tankerületi főigazgatónak.

Épületünk belső restaurálása erősen folyik, a franciák rettenetes pusztítást vittek véghez benne. Most azután szépen kitatarozzák és azt hiszem, hogy (szeptember) 28-án megtarthatjuk a Veni-Sanctét. De vajon meddig járhatunk iskolába? Hiszen hamar itt lesz a tél! Nincs egy grammnyi <108> szénünk és egy ölnyi fánk! Meddig fog tartani a szénszünet? Mit fognak a gyerekek tudni? Mikor lesz mód arra, hogy kipótoljuk a múlt évi hiányokat?

No elég volt a panaszból! Látom már, hogy hiába próbálok másról írni, panasz lesz mindig a vége.

Sok szeretettel üdvözlöm a szegedi-pestieket. Kérek néha egy kis rendi újságot. Lehetőleg jót és szépet. De ha más nincs, belenyugszom abba is, hogy rossz híreket közöljön. Ragaszkodó rendtársi szeretettel köszönti: Prelogg

Jó híreket bajos volt írni. Sátoraljaújhelyen egyetlen egy rendtag se misézhetett az inkurrált *censura* [kirótt büntetés] miatt. A veszprémi püspök maga vitte el Rómába azt az újság példányt, amely Sáfrány Károly nagykanizsai beszédének azt a részét tartalmazta, ahol a világ piacán kijelentette, hogy harminc évig ő is népámító csuhás volt! Annak is híre járt, hogy Rott Nándor a veszprémieknek <109> az „aláírás” miatt nem akart jurisdictiót adni. Pesti testvéreink megkapták ugyan az érseki helynökségtől az „*infamia facti*”²³ alól való feloldozást, de hátra volt még a fekete leves. Minden tanári karnak a maga kebelében meg kellett állapítania a tanári kar tagjairól a bűnösség fokát, hogy a nagyobbára igazgatókból álló repülő bizottság a jegyzőkönyv alapján már eleve túl legyen az előkészítő munkálatokon. Heteken át tartott a huza-vona, a rendelet magyarázása. Vörös Cyrill és Kőrösi az „elkenés”, Kispartai és Balanyi az alapos munka álláspontján voltak.

Közben [szept. 26.] a cisztercita Kiss Albin elnöklété alatt működő bizottság a diákfegyelmi ügyeket vette elő. Károlyi, mint aláíró ugyancsak el akarta verni a port egy megtévedt VIII. osztályos tanulón, míg én, az ügyek előadója azt hangoztattam, hogy nem<110>lehet annyira szigorúan elítélni a kiskorúakat, mikor nagykorúak is szép számmal behódoltak. A kihallgatás megejtése után Zollnert, aki a Népszavánál besúgott és egy Herz nevű [Hirsch Miklós] hangoskodása és terrorizálása miatt intézetünkéből való kizárásra ítéltünk, de a másikat felmentettük.

A tanári purifikációs ülés azonban sokkal nagyobb izgalommal és – családással járt. A Kispartinak küldött névtelen levél mutatta, mennyire elfajultak az állapotok. Valósággal terrorizálni akartak a „Reposz” táborából bennünket. Éppen azért nem lehetett csak egy nagylelkű gesztussal napirendre térni a megtévedtek azon része felett, akik nem akarták cselekedeteik konzekvenciáit levonni.

Abban állapotunk meg, hogy minden egyes tanár fölött szavazunk arra a kérdésre: elfogadjuk-e igazoltnak, vagy sem? A felelet: 1) igen 2) nem 3) kétség esetén

²³ Cselekedetek által megérdemelt becsületvesztés (becstelenség), amelyet az ordinárius (püspök) állapíthatott meg az 1917. évi egyházjogi kódex szerint (2293. kánon).

tiszta lap (*non liquet* [nem vagyok tisztában vele]). Minthogy névsor szerint haladtunk alfabetaikus <111> rendben, látnivaló volt, hogy a *kényszer*-aláírókat (Bontó, Hatvani stb.) teljesen igazoltaknak akarjuk tekinteni. Ezzel szemben az ellenpárt (mert a szavazásnál mint egy ember vonultak fel) több üres lapot adott Kispartiról (aki egy ideig bizalmi volt, de Vajnoczky többször kifejezett nézete szerint: csapnivaló, mert nem hajtotta végre a vörösök rendeleteit), Nagy Józsefről (aki nem írt alá semmit, sőt a sorozás elől is postásként hazaszökött a konok kunok hazájába), Pozsgayról (aki az aláírásnál szüleinél volt ugyan, de nem írta volna alá; nagybátyját Szamuely Kapuvárott fel is köttette!), csekélységemről is egyet, holott én voltam az egyetlen a házban, aki a „theológusokon” kívül még a szakszervezetbe sem léptem be); Sebesről (aki pedig a „*De mortibus persecutorum*”²⁴ szellemében a vörösök ellen kulmináns beszédeket mondott); Síkról, <112> [aki] anyján kívül egy nyomorék unokaöccsét (Harangi Lászlót) tartotta el, és még se írt alá; Zimányiról, aki a IV. kerületben a keresztények háborgatásának lecsillapítására összehívott gyűlésen Garbainak és Fábernek a beszédeibe bele-beleszólt és egyébként is mintaszerűen gerinces volt. Hámos tornatanárt Zimányi kidoceálta [kioktatta], hogy nem illet örülni a fiúk előtt azon, hogy végre a papokat kitették az iskolából, de azért áthelyezését nem kívánja. Vincze József azzal igyekezett védekezni, hogy ő Ludas Matyiról beszélt volna a „forradalmi költészet” címen, ha lett volna a nyári kurzusra jelentkező. A kívül-belül vörös Vajnoczky meg éppenséggel hazugságot akart rám bizonyítani, mert hiszen őneki esze-ágában se volt a diákokat beleküldeni a vörös hadseregbe. Ha Sík Sándor nem száll síkra mint koronatanú mellettem, csakugyan elhittette volna a róla az értekezlettel, hogy merő <113> ráfogás, vagy rémlátás a diákoktól is felpanaszolt „Be a vörösbe!” tessékelés, nehogy esetleg feljelenesse őket!

A repülő bizottság előtt csak a jegyzőkönyvet olvasta fel Kisparti. Minthogy még Hámost is igazolta a tanári kar többsége, nem is volt külön tárgyalás. Annál többet foglalkoztak Égly Sándor igazgatónkkal, akit különösen Cseh Lajos (ki 1912-ben a Jászai provincialátusa esetére várt asszisztensségéhez fűzött reményeinek füstbemenése miatt lépett ki) igyekezett elnyomni. Én, mint a tanári kar kiküldötte, javára vallottam, amennyiben megemlítettem, hogy sem a Te Deumkor énekelt Himnusz, sem a bizonyítványosztáskor kirobbant hazafias tüntetésből nem kovácsolt tőkét ellenünk. Bartostól és a kalocsai igazgató jelentése alapján Somogyi [Jenő] jezsuita provinciálistól is ilyen értelmű mentő iratai voltak. A VIII. ker. reáliskolában azonban <114> többek közt a trikolór megsemmisítése, Töttössy [Miklós] hittanárnak tagadása ellenére írásával is bebizonyított üldözése, no meg az intézetünkben a nemi felvilágosítás előtt mondott beszéde nyakát szegték.

Este e rendfőnök úrhoz mentem, hogy véleményét kikérjem arra nézve, vajon mint a Ker. Szocialista Tanítók Szakszervezetének kiküldött tagja, szerepet vállalhatnék-e a Keresztényszocialista párt közp. intéző bizottságában. A politikai szereplésre tényleg nem került sor, bár a *limine* nem utasította a rendfőnök úr vissza, de példálózásából megértettem, hogy helyteleníti azt az álláspontomat, hogy a rendtagoknak mindent meg kell bocsátani, még azután a keserves tanulás után is, melyben ma perfid [hítségő] viselkedésük folytán az igazolásnál részünk volt.

²⁴ Lactantius római történetíró Kr. u. 315 után írott műve a keresztényüldöző római császárok haláláról.

Megvallom, ez a szavazás befolyásolta jó időre magatartásomat, mert a keserőséget még hónapokig se emésztettem meg. <115>

Hogy a tisztogatás mennyire fáj a szemita-liberális köröknek, arra példa többen közt a „Nobilitás” című cikk is, mely alighanem egy ilyen megfricskázott tanárnak a sugalmazására íródott, ha ugyan nem az fáj az újdonsáznak, hogy mint *exjudo*t nem engedték be a keresztény szerkesztőségekbe (mint pl. a házukban lakó Somogyi Zoltán sumír-rajongót, stb.)

Nobilitás

Azt olvassuk egy félhivatalos kormánynyilatkozatban, hogy Friedrich úrék most már nemcsak elvileg ítélik el a fehér terrort, hanem tenni is fognak ellene. Azok lakolni fognak ugyan, akik mint a vörös terror vezetői, vagy eszközei tényleg gyilkosok, vagy tolvajok voltak, de akinek nem volt más bűne, minthogy elméletileg híve volt a kommunizmus eszméjének, annak nem esik bántódása. A kormány nem csinál politikai mártírokat, és ha szigorúan megtorolja is a vétkeket, teljes nobilitással amnesztiát hirdet azoknak a közalkalmazottaknak, akik önzetlenül és jóhiszeműleg, legtöbbször kicsiny existenciájuk védelmében törvényes kormánynak ismerték el a tanácskormányt, és végrehajtották olyan rendeleteit, amelyek se vérontók, se rabló célzatúak nem voltak.

Szívesen olvassuk ezt az emberséges nyilatkozatot akkor, amikor tanügyi körökben, közhivatalokban a legembertelenebb hajsza folyik, leginkább klerikális alapon nem annyira az aktív szerepet vitt kommunisták, mint inkább a liberálisan gondolkodó elemek ellen. Nekünk is az a véleményünk, hogy aki bűnös, azt irgalmatlanul lakoltatni kell, de tisztán politikai megtévelyedések nem üldözni való cselekedetek. Hiszen akkor üldözni kellene a hazaszeretet és emberszeretet nevében mindazokat, akik a régi munkapárti politikának jóhiszemű követői voltak, és fel kellene függeszteni mindazokat a tisztviselőket, akik háborúra lelkesítő beszédekkel mondtak, hadikölcsőjegyzésre buzdítottak és rekvirálás címén fosztogattak, hogy Windischgrätz herceg milliókat tüntethessen el a rekvirált burgonya árából, és Miksa főherceg felújíthassa a fehérmű készletét a rekvirált vásznakból.

Furcsa volna, ugye, ha minden tanárt felfüggesztenének, aki lelkesítette a tizenhétéveseket, hogy menjenek el meghalni a Habsburgokért és Hohenzollernekért, és becsuknák az összes hadi költőket, akik tömeggyilkosságban való részvét[el]re buzdították a magyar férfiakat? A kommunizmus pokoli rémét a háború szülte, a feudalizmusnak ez az öt éves terrora, amelynek vakon odaadta magát az egész elbolondított ország, és mégse jutott eszébe senkinek a háborús politika támogatása miatt inkvizíciókat rendezni a hivatalokban. Amilyen abszurdum lett volna az, olyan abszurdum, ami most folyik, s épp azért örömmel látjuk, hogy a kormány végre kezd észretérni, ha nem egészen a maga jószántából is.

A „nobilizmus”-t csak akkor vette elő, amikor mértéktelen reakciójával maga ellen bősztette az ország minden liberális rétegét, s elvadtotta magától a hívei értelmesebbjeit is. Most a nobilizmust akarja hasznosítani. Az antiszemita kormány nobilizmusa nekünk a nobilis kazárról szóló történetet

juttatja eszünkbe, aki egyszer egy jajveszékkelő parasztasszonnyal találkozott.

– Mi a baj, szomszédasszony? – kérdezte a nobilis Éliás.

– Jaj, a papunk nem akarja megkeresztelni a gyerekem, mert nem tudom lefizetni a stólát.

Erre a nobilis Éliás szó nélkül a zsebébe nyúlt és kivett egy tízest.

– Fogja, szegény asszony, fizesse ki belőle a papot, a többit aztán hozza vissza nekem.

Az asszony hat forintot hozott vissza, és sírva csókolt kezét a nobilis Éliásnak a jószágért. Viszont Cili asszony, a nobilis Éliás felesége majd a szemét szedte ki urának a tékozlásért. A nobilis Éliás türelmesen kivárta a vihar végét, aztán szelíd mosollyal mondta:

– Mit lárnozol nekem, te ostoba, aki vagy, mikor nem is tudod, mit tettem. Először is jót tettem, és ezt javamra írja az én istenem; másodszor megkereszteltem egy kis pogányt, és ezt javamra írja a keresztény isten; harmadszor meg – én adtam egy hamis tízforintost, és visszakaptam belőle hat jó forintot. Hát nem érdemes egy nobilis embernek lenni?

Hogy becsületünk mennyire lekopott néhány hónap folyamán, azt egy-egy odavetett mondatból is alkalmunk volt fájó szívvel tapasztalni. Pl. „titokban szeretkeznek, mint a piaristák” (Oláh Gábor). <116>

Prelog Józsefhez. Írta: Juhász Gyula.

Főtisztelendő Uram, a piaristák egy régi tanítványa szól Önhöz. Több ennél, egy régi kollégája is Önöknek, aki egy esztendeig maga is viselte Kalazanti szent Józsefnek, a kicsinyek atyjának tisztelendő öltönyét. Még ennél is több, egy magyar költő szól Önhöz, akinek szava milliókhoz beszél, és beszél elsősorban az ifjúsághoz, a jövő nemzedékéhez, amely – én érzem és tudom – engem szellemi vezérének tud és lát, nem a felsőbbség tekintélye, de a szíve, lelke sugallata révén. Főtisztelendő Uram, az irodalom története, följegyzi, hogy Juhász Gyula a szegedi városi főgimnáziumban töltötte ifjúsága nyolc esztendejét. Ez az intézet mindig híres volt arról, hogy tanárai jó magyarok és jó emberek.

Maradjunk most az emberségnél. Ez az emberség azt diktálta mindig e kegyes iskolában, hogy a diákban ne lássanak mást, mint gyenge, zsenge palántáját a jövőnek, amelyet szeretettel gondozni, ápolni, óvni és nevelni kell. A Magyar Gábor iskolájában idegen volt, belőle száműzött volt a türelmetlenség, az elfogultság szelleme, a gyűlölség és bosszú szelleméről és tényeiről nem is szólva. A Magyar Gábor iskolájában felekezeti, faji, nyelvi és osztálykülönbség nélkül mindenkit egyforma, igazságos elbánásban részesítettek. Nem nézték, és nem tartották számon, hogy ki az apja, polgármester-e vagy postatiszt, nem ítélték meg aszerint, hogy milyen templomban mutatták be, mikor megszületett, és milyen nyelven gögicsélt, amikor az anyatejtől elválasztották.

Azaz, mégis volt valami különbségtevés itt. A szegényekre, az árvákra, a jólét és a boldogság kis száműzötteire, a lyukas cipősekre, a foltos nadrágosokra, a tizórai nélküliekre melegebb tekintettel, simogatóbb lélekkel néz-

tek, ezeket gyöngéden és atyai szeretettel ajnározták, hiszen ezek azok, akiket a Kalazanti szent elsősorban az ő nagy, forró, tiszta szívéhez ölelt, hiszen ezek azok, akik a betlehemi jászol legendája szerint a jövődő igazi trónkövetelői, hiszen ezek azok, akiknek sorából a Petőfi Sándorok, a Táncsics Mihályok, a Munkácsy Mihályok, a Vámbéry Árminok, a Kiss Józsefek, a lángész, a tudomány, a művészet valódi magyar nábobjai kiketülnek.

De profundis, alacsony viskókból, szegény hajlékokból rekrutálta a kegyes tanítórend is mindenha legjobb és legnagyobb fiait, a Magyar Gáborokat. És a valóban józan magyar génusz vezetője ősi öröksége, legnemesebb hagyománya, a báró Eötvös József, Kossuth Lajos és Deák Ferenc lelke szerint való liberalizmus vezérelte mindig minden tényében a szegedi kegyes iskolát. Az én szegedi történelem-tanáromnak például – igazán tudós tanár volt²⁵ – a nagy francia forradalom állott legközelebb az érdeklődéséhez, a szeretetéhez, és ő volt az, aki – római katolikus szerzetes pap – amikor Luther Mártonról beszélt, megállapította róla, hogy az emberiség történetének egyik legnagyobb hőse, a gondolat és érzés szabadságának egyik legbátrabb hőroza volt.

Nyolc évig jártam én az Önök iskolájába, a Magyar Gábor iskolájába, amely akkor valóban a magyarság, az emberség, a szeretet és igazság temploma volt. Nyolc évig jártam oda, és például arról, hogy a szomszédom más vallású, csak azért vettem tudomást, hogy a hittanórán nem találtam. De a másik órán már ezt is elfelejtettem, és különben is hittanórán nem volt szó egyébről, mint arról a nagyon régi, de mindig nagyon aktuális intelmről, hogy *Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!*

Főtisztelendő Uram, bár sajnálattal értesültem arról, hogy az Önök iskolájának, az én iskolámnak három legderekabb tanárát elhelyezték Szegedről sokkal kisebb helyekre az idei tanévben, én azt remélem, hogy azért a régi szellem, a jó szellem, az emberszeretet és a keresztényi jószág, türelem, megértés és megbocsátás szelleme továbbra is élni fog a szegedi kegyes iskolában.

Nekem nagyon a szívemhez nőtt ez az intézet, itt álmodoztam és ébredtem én, itt nőttek ki a szárnyaim, itt voltam én egy eljövendő, szebb, jobb és igazabb világrend kis Árgirus királyfia, innen indultam el a milliók szívéhez, a jövő kapujához, jogot érzek magamban megkérdezni: hogyan sáfarkodnak ma a régi hagyatékkal? <117>

Prelogg a *parnassien* [irodalmi] levelére megijedt, és egy filozemita nyilatkozatban igyekezett őt liberalizmusáról biztosítani. Ez a cikk a keresztény táborban érthető *ressensust* [visszatetszést] keltett.

Zimányiban ez egyszer rugdalódzott a lokálpatriotizmus, de a keresztény harcos is, és hogy a mi sorainkból jövő támadásnak elejét és élet vegye, Prelogg feje fölött vágta fejbe Juhászt, mint később a ker. szoc. pártnak a központba való kapcsolása alkalmából tapasztaltuk – teljes sikerrel.²⁶

Sík Sándor közben egyik tanítványom jelentésére arról értesült, hogy a sorok-

²⁵ Révai József kézzel írt kiegészítése: „Jászai Rezső”.

²⁶ A rövid cikk eredetileg be volt ragasztva Révai kéziratába, de elveszett.

sári zúzóban a többi Szent István Társulati könyv közt több Alexius is található. <118> Szegény költő testvérünk már 1918-ban igyekezett összevásárolni (részben tiszteletpéldányt áhító tisztelők számára) jó sok elme-szüleményét, most meg a cserkészekkel kutatott utána, míg, ha jól emlékszem 11-et sikerült a pusztulás tor-kából kimentenie. *Habent sua fata libelli* [a könyveknek is megvan a saját sorsa]...

Balanyi ugyanakkor a kommunizmus egyházi vonatkozásait írogatta, míg Walterrel a pap-mártírokat akartuk svájci folyóirat számára megírni. Ő mint a ki-végzett császári plébánost eltemető bokodi papnak bebörtönzése alatt kinevezett helyettese, készen is volt Wohlmuth életrajzával (megjelent később az Egyházi La-pokban), de énnekem úgy kellett volna összekeresnem az anyagot. Nem is lett be-lőle semmi.

[*Román megszállás, 1919. augusztus–november*]

A házat ezalatt az oláh tisztek verték fel, részben éjszakai dajnározásukkal, részben pedig a legénynek formális s...rugásával, melyet az *váj-váj* kiáltással vett tudomásul. <119>

Egy ízben, mivel egy ilyen hangversenynek nevezett vendéglátáshoz nem nagyon igyekeztem tolmácsolásommal hegedűt szereztetni, a legény *cine mintyát* (*time mintá!* = *tene mente* = jusson eszedbe) hangoztatva dühösen elment a szobá-ból. Fel is verték egy klerikustól rekvirált hegedűvel egész éjszaka a ház csendjét, és a tetejébe el is törték – a „generális” tiszteletére? a hegedűt – kártérítés nélkül!

Pünkösdi királyságuknak jó sok előnyét igyekeztek kihasználni. Friedrich miniszterelnököt a letartóztatástól csak az amerikai követ mentette meg. Ugyancsak ők állták útját az ország megmaradt aranykészlete elvitelének. A keresztény ébredést se nézték jó szemmel. Nem egyszer úr tátongett a keresztény Új Nemzedék, Nemzeti Újság hasábjain. A Keresztény Női Tábornak azonban a Vigadóban tartott gyűléseit engedélyezték. Itt azután Friedrich <120> és miniszter-társai eléggé fel-rázták a közvéleményt, amely már alig várta a balkáni had elvonulását, amely nem egyszer magyargyalázó dajnározással menetelt a magyar főváros utcáin.

Végre mégis ütött a megváltás órája. November 14-én (péntek) napos időben bevonultak a Nemzeti Hadsereg előcsapatai. Én Balanyinál könnyes szemmel lo-bogtattam az ablakban zsebkendőt a „szegediek”-re. 16-án azután a Clark-kal való hosszas tárgyalás befejeztével bevonulhatott az oláhok kikotródása [után] Horthy fővezér is, aki joggal tetemre hívhatta a bűnös fővárost. A bevonulás impozáns-ságán sokat rontott az időjárás, de azért mi is kivonultunk az ifjúsággal, és az Alkot-mány utcában órák hosszat álltuk a sarat a tábori mise befejezéséig. <121>

[*Mutációk, 1919 ősze*]

Végre-valahára helyreállt az összeköttetés a Tiszától a Lajtaig. Az első rendi esemény az *interdictum* alatt levő újhelyiek recipiálása volt. Minthogy a fővárosi teológusok közül senki se vállalkozott a kényes szerepre, másfelől pedig a recipiálással megbízott Lőrincz Gáborról semmi hír nem jött, Tihanyit küldték oda Vácról. Ő se nagyon örült annak, hogy egy visszavonuló sereg nyomában a cseh határra utazhatott ilyen kínos ügyben, de azért nekivágott a nagy – 24 órás? – út-nak – hiába. Lőrinczet éppen a lelkigyakorlatok kellő közepében találta. Újhelyből visszagyalogolt tehát Sárospatakra, ahol felülhetett a vonatra – *rebus gesta* és mégis *rebus infectis* [az ügyet elvégezve és mégis dolgavégezetlen]. Most már Lőrincz

nem mehetett vissza Rózsahegyre, és eljött a fővárosba, ahol várakozási állományban várt jó hat hétig, amikor is a magistratust vette át utód-elődjétől, Waltertől. <122>

1919 őszen egymás után jöttek le a Csecho-Szlovákiából kiülődzött atyák, még pedig rendszerint teherkocsiban, bútorostul. Egyik-másik még a románoktól megszállt területre is mehetett. Sütöry Selmebányáról lejövet megszállt nálunk, de a jobb élelmezéshez szokott haspók két napnál tovább nem bírta a koplalást, és sietett a délmagyarországi eldorádóba. Csonka Mihály Nyitráról jött le ugyancsak Temesvárra. Ő is, Dankovics is a magyarországi kommunizmus idején lakatosmesterséget tanultak a papüldözés állandósulása esetére. Csonka éppen csak hogy le tudott még menni Temesvárra, mégpedig vasutas fékezőnek öltözve. Füstös képevel éppúgy megtévesztette Gyertyámos határállomásnál az oláhokat, mint a Temesvárról látogatóba jött Papp Gyula, aki ugyancsak MÁV <123> egyenruhában jött. Hogy egyébként mennyire helyén volt egyik-másik atyának a szíve, mutatja az, hogy Gyurátz Nagykárolyból ösztönszerűen vágott neki a demarkációs vonalnak, ott egynéhány órai lesbe fekvés után hason csúszott néhány száz lépést és így indult Vas megyébe, ahol édesanyját kiterítve találta. Molnár Imre Párkányból többnyire csónakon szökött át Esztergomba (a vörös világban is), egy alkalommal pláne gabonás zsákban a molnárok csónakján.

Minthogy a határzár egyre szigorúbb lett, a rendkormány sietett még néhányat a szerbektől, majd oláhoktól elfoglalt Temesvárra helyezni. Nagy Vince azonban már nem foglalhatta el Simon Gyula örökét. A vasutasokat is annyira ellenőrizték, hogy vakmerő kalandot jelentett volna a vasutasként való <124> utazási kísérlet. Őkelme Szegeden rekedt november végén. Zimányival ott találtuk még, amikor a ker. szocialista-párt megbízásából a szegedi helyi szervezetteknek az országos pártba való bekapcsolása végett lementünk. Stadler Fridán kívül a „fekete” és a „fehér” Zimányi is hatásosan beszélt a városházán tartott gyűlésen, de engem csak a tanítóságnak a szakszervezeti ülésén ugratott be Vézner és Uitz egy beszédbe. Ez volt második politikai szereplésem. Az első Soroksáron volt szeptember 28-án a Szoc. Misszióának egyik helyi gyűlésén, még pedig németül.

A fővárosba december 8-án indultam vissza egy agyonzsúfolt vonaton, amellyel balkáni kényelmetlenséggel ezúttal 26 óráig tartott az út. A véletlen Móricz Zsigmond mérnök-öccsével és néhány menekült délvidéki főiskolai hallgatóval <125> hozott össze és némileg kárpótolt a kiállott fáradalmakért, melyeket többek közt a closet-hiány is fokozott. No de meglátogattam, sőt nevenapján meg is gratuláltam nagybátyámat, akitől jó híreket hallottam csenei és gyertyámosi atyafiságomról. Fel is sóhajtottam a Tisza partján: „Szülőföldem szép határa, / Meglátlak-e valahára?!”²⁷ Ki gondolta, hogy a Tisza lesz az ország határa 1919-ben?! *Sic fata tulere* [ezt teszi a végzet]... <126> [...] <128>

Bár a visitatiot elkerülhetetlennek tartották a komolyabbak infra muros et extra, az atyák egy része mégis úgy élt, mintha 1919 tavaszán nem történt volna semmi. Ha egyet-kettőt elmutáltak volna, talán mégis csak gondolkodóba estek volna. Így azonban még egy komolyabb reposz-beli atya is nekem rontott: „Akinék nem elég szigorú a piarista rend, az menjen el karthauzinak.” Persze erre könnyű lett volna egy *argumentum ad hominem* [személyes érv]: „Aki egyszor kilépett, minek

²⁷ Kisfaludy Károly verse.

jött vissza?” Azonban jobb volt hallgatni *propter bonum pacis* [a békesség javára]. Hiszen a rendfőnök úr erélytelensége miatt úgyis az anarchia tünetei kezdtek <129> kiütközni fenn és lenn.

Csak most látszott meg, mennyire meglazult a vörös világban és annak letűnése után a fegyelem. Pl. Lukács József Szegedről [!Nagykanizsáról] elment nevelőnek, Grujber nem foglalta el állását Nagykárolyban, mert nem akart Sátoraljaújhelyről elmenni. A tótok (Lendvai, Bellai, stb.) már előbb honvágyat éreztek és jogaik fenntartása mellett(!) otthagytak csapat-papot, és cseh szolgálatba álltak. A vissza nem fogadott, mert meggyőződéssel aposztatáltaknak *à la Catilina*²⁸ nem egy párthívűk volt a rendben, akik a rendfőnökség intézkedéseit jogtalannak mondták, és rendi ügyeinket a rendházak falain kívül is pertraktálták. Pl. Szabó Mihály és Sáfrány Károly éppenséggel ügyvédet emlegetett jogaik érvényesítésére. [...] <141>

[Téli események, 1920. január–március]

Hogy állításaim mégse voltak légből kapottak, azt a [szegedi] rektornak levele is bizonyítja:

Kedves Józsi!

Szíves újévi üdvözetét hálás köszönettel vettem. Egy kissé el is komorított annak borús hangja, és sokáig elgondolkoztam rajta. Nekem is az a meggyőződésem, amit ott leírva találtam. Nem találhatom helyesnek azt a túlzó elnézést, amivel a közelmúlt bűneit nálunk takargatják. Kevésbé intelligens embereknél volna ennek valami értelme. A felvilágosítás a tudatlan embert megjavíthatja. De lehet-e nálunk erről szó? Aki ezt a ruhát viseli, annak van annyi intelligenciája, hogy meggondolja, mit cselekszik. Minthogy pedig felteszem, hogy igenis van annyi intelligenciája, akkor tehát a dolog a lélek mélyében rejtett, akkor ott nagy erkölcsi depresszióról lehet csak szó, s akkor a legszigorúbb elbánás egyenesen kötelesség, és minden elnézés csak végzetes mulasztás. Az én szótáramban ezek elítélésére nincs elég súlyos szó. Én a magam szemében meg tudom látni a szálkát, de meglátom a máséban is. Gyarlók vagyunk, de amit ezek tettenek, az nem gyarlóság!

Életem legkeserűbb emlékei közé tartozik az a néhány hónap, amit a magyar haza történetéből is legszivesebben kitörölnék. Lehetetlen leírnom azt a destruktívtól bűzös levegőt, amely különösen ebédlőnkben bűzlött ama rettentés napokban. Kontraszti soha nem fogja levezelelhetni azoknak a hónapoknak bűneit. Elment – és másutt rontja a levegőt. Mert az az ember *moral insanity*-ben szenved, az kétségtelen. Soha meg nem bocsátható bűne a rendnek, hogy azt az embert idejekorán ki nem tették a rendből. Minden skrutiniumon hajszálon függött rendi élete, és mégis bent hagyták. Most aztán nem lehet tőle megszabadulni. Vagy talán meg lehetett volna? Én nem tartottam volna a kiközösítését túl szigorú büntetésnek. Hiszen úgyis ez volt a célja. Hiszen tombolt örömeiben, mikor rendünket veszni látta! Az ördögnek nem lehet feketébb lelke, mint amelyet ez az ember mutatott ama rémnapokban!

Magony szerepe azért volt nagyon antipatikus, mert nem a maga fejével, hanem Kontrasztiéval gondolkozott.

²⁸ Lucius Sergius Catilina (Kr. e. 108–62) római patrícius, aki többször is összeesküvést tervezett a konzulok ellen

De elég ebből. Nem szeretek rágondolni. Nem tudok büntetést, amely kellőképpen megtorolná bűnüket.

Egyéb újság: Bujár karácsony estéjén megesküdtött a szegedi református templomban. Nyugodtan sétál az utcán feleségével, és – amit én nem tudok megérteni – minden pirulás nélkül köszönget rendtársainknak, ha találkoznak vele. Ugyanaz az ember, akit a legcsekélyebb tréfa vagy megjegyzés fülig elpirított, az teljes nyugalommal sétál asszonyával tanítványai előtt is!

Nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy ez is Kontraszti műve. Ő irtotta ki az emberekből – már akiből sikerült – még a nyomát is minden szerzetesi érzületnek. Ő volt az, aki nem győzte állandóan hangsúlyozni, hogy a szerzetesi intézmény elavult, és semmi létjogosultsága nincs. Ő szórta állandóan a metsző gúny sziporkáit minden ellen, ami keresztény, ami papi, ami szerzetesi. Ő magasztalta egekig és állandóan a zsidó szellemi és erkölcsi szupremáciát. Ő volt az, aki azt hirdette, hogy a zsidó szellem és a szabadkőműves érzület nemzetfenntartó és általános művelődési szükséglet. Ő volt az, aki semmiféle könyörgésre vagy rendfőnöki leiratra sem volt hajlandó pártolni a keresztény sajtót, de járatta az akkori Virradatot, Népszavát, Egyenlőséget és minden olyan lapot, amely destrukciót hirdetett vagy szellemével terjesztett. Soha nemzeti vagy keresztény célra pénztárcáját ki nem nyitotta, de szórta pénzét és szóratta rendtársaival is az olyan célra, amely az ő gyalázatos elveit szolgálta.

Ilyen levegőben élt Bujár! Ingatag természetű, de – nem tudok szabadulni attól az érzéstől, hogy jó ember volt. Ha szegény fiú más levegőt szívhatott volna, mint amelyet itt szívnia kellett, lehetetlennek tartom, hogy megtette légyen azt, amit megtett! *Sit venia verbo* [bocsánat a szóért], ha tévedtem!

De látom, már megint Kontrasztiról beszélek. Szóval nem tudok tőle szabadulni. Be is fejezem levelemet és szeretettel megköszönve jókívánásait, boldogabb, békésebb és örömteljesebb boldog újévet kíván ragaszkodó rendtársa:

Prelogg József

Szeged, 1920. évi január hó 2-án.

Januárra kiérták a nemzetgyűlési választásokat, amelyek többek közt azért is érdekelték, mert intézetünkben működött az egyik bizottság. A választás nem jelentett nagy dilemmát, jóllehet Wekerle Sándor volt kerületünk egyik jelöltje Friedrich Istvánnal szemben, akit az ellenforradalom győzelemre jutása szinte providenciális férfiúvá emelt a jobbak szemében. Jelölését a IV. kerületben egy pártúléson Nagy Józseffel kezdeményeztük, aki[t] Szóke Gyula pártelnök köntörfalazó, leplezett önajánlása annyira felbosszantott, hogy annak beszéde közben egyszerre csak bekialtott: „Éljen Friedrich! Friedrich éljen!” Egyre sűrűbben és teltebben hangzott fel az éljenzés, mire Szóke Gy. <142> látható csalódással őt jelentette ki e kerület jelöltjének. Meg is választottuk fényes szótöbbséggel Pál fordulás napján [jan. 25.], melyet Zimányinak egy fulmináns [dörgedelmes], a nemzet rekrisztianizálását is érintő beszéde is emlékeztetéssé tett.

A tél folyamán nehéz útja volt Schütznek. Egyik tanítványára, Szirmay Istvánra a diktatúra alatt egy kivégzést bizonyítottak rá.²⁹ A szerencsétlen Schützöt kérte

²⁹ Szirmay István törvényszéki jegyzőként tagja volt a Herczeg Gézát (aki röpcédulákat osztott a Szent István bazilikában) 1919. jún. 23-án halálra ítélt forradalmi törvényszéknek.

lelkiatyának. Ez az utolsó éjszakát vele töltötte a siralomházban és elkíserte az akasztófa alá is. Szegénynek napokon át alig lehetett szavát venni.

A kormányzó-választás március elején sok szép reménnyel kecsegtetett ugyan, de kedélyem mégis állandóan nyomott volt. Ha már másképpen nem szabadulhattam nyomottságomtól, egy-egy cikket (összesen tizenegyet) írtam a „*Neue Züricher Nachrichten*” című svájci vagy hollandi <143> hírlapokba, ahova a Tanárok Nemzeti Szövetsége juttatta P. Schrotty Pál franciskánus útján. Hogy az első meg is jelent, azt hallottam. A többinek sorsáról nem tudok.

Az iskolában egy botrány alaposan rácăfolt azokra, akik – mint Vörös Cyrill igazgató is – azt tartották, hogy a kommunizmus a mi ifjúságunk lelkében semmiféle nyomot se hagyott. Ha én a „pedagógiai defaitizmus”-ommal [vereségvárásommal] a másik végletre tévedtem, annak tapasztalataimon kívül az a csattanós érv is oka volt, amely Neuhauser arcán egy megfenyített ötödikes részéről a folyosón elhangzott. A munkaszeretet csökkenését mások is felpanaszolták, de a tekintélyrombolás és a romlás egész ijesztő nagyságában csak most látszott meg. Nem is áll egykönnyen és egyhamar helyre a tekintélytisztélet a forradalmak, puccsok és egyéni akciók e klasszikus korában. *Fuimus Troes!*³⁰

A középiskolai reform kérdése újból <144> szőnyegre került, mégpedig Pintér Jenő kezdeményezésére. Mi is foglalkoztunk vele kötelességszerűen, persze az ő tervezete alapján, amelynek több jó oldala mellett a kilenc évi középiskolázás volt a sarokpontja. Én a kilencéves gimnázium legelső tagozatából kiküszöbölendőnek véltem a latint, hogy így a reállal közös alsó tagozat elvégzése után a selejtes elemek a II. osztályból könnyebb típusban folytathassák tanulmányaikat. Ezt a vélelényt már (1912-ben) Szegeden is megkockáztattam, de még 1920-ban is feltűnőnek találta a Humanisztikus Gimnázium Híveinek Egyesülete, amely az Akadémia ülés-termében előadás-sorozatot tartott erről a kérdésről.

Közben régi munkatársaim, az „Isteni Szeretet Leányai” közül többen Amerikába mentek. A *farewell* érzelmei pátriám utáni vágyaimat újból felélesztették. Az „Eeamus” (emigráns atyáknak magyarokat uszító szövetsége) jelszóval azonban kevés <145> visszhangra talált[am] megszállt területen született rendtársaim körében. Különben is késő volt. Még 1919-ben itt-ott átmehetett valaki, de 1920-ban már nem (és 1921-hez képest még nem, ekkor tudniillik Uitz és Cspoti átmehetett.)³¹

[A vizitáció, 1920. május–június]

A tavasz nem hozott újságot. Pedig szerettük volna, ha a diktatúra óta fejünk fölött függő Damokles-kard végre-valahára leesett volna. Igen furcsán állottunk az Úr és az ország színe előtt. A társadalomhoz való viszonyunk talán Gárdonyi bibliás emberéhez volt hasonlítható: mi neveltük jó részét, és most a társadalom jobbnak, egyházasabbnak tartotta magát, amiben némileg igaza is volt. A rendtagok többsége kétségtelenül úgy tett, mint a strassburgi székesegyház megmentője, aki tudvalevőleg vörös tetőt helyeztetett a dómra, hogy ez a forradalomnak ne szúrjon

Vö. VÁRY, *Vörös uralom*, 10-11.

³⁰ Trója nincs többé! (Vergilius, *Aeneis*, II, 290)

³¹ Uitz Mátyás és Cspoti Lajos piaristákat 1921-ben a rend Románia területére, Kolozsvárra, illetve Nagyvárolyba helyezte.

szemet. A társadalomnak főképpen újkeresztény hangoskodói megtorlást követeltek <146> a rendnek 1919 phrygiai, vagy ehhez hasonló viselkedése miatt. Hogy visitator (Czirbusz szerint vizitátor!) jön, az a generálisnak 1919 őszi magyaróvári és veszprémi látogatása után biztosra volt vehető. Most már az lett volna a kívánatos, hogy ő intézze el ügyünket, vagy rendünknek közismert jó barátja, Kohl Medárd püspök.³² Miközben találgattuk, hogy ő jön-e vagy a váci püspökké kinevezett Hanauer, egy szép májusi napon beköszöntött – Kanter Károly prelátus.

A vizitátort eddig csak *pictus masculus*nak [festett férfi] vélték a liberálisok, de most, hogy az életszenség hírében álló, hajthatatlan öregúr megjelent, még mi is megrettentünk, akiknek az ő szemében talán az volt az egyetlen bűnünk, hogy mi is ugyanazt a ruhát viseltük, mint megtévedt testvéreink. A szöveget, melyet délután a visitatio megkezdésekor hozzánk intézett, <147> meghökkentett, hiszen lehetetlen volt meg nem látni, hogy ez az ember nem érti a rend speciális helyzetét, noha meglepő ember-, jobban mondva egyén-ismerettel jött. Megengedem, hogy adatait nemcsak a rendfőnökségtől szerezte, de ez a vesébe-látás több volt a jólétesültségnél. Jómagammak a titkári szerepet szánta, de megviselt idegzetemre való hivatkozással sikerült figyelmét Sebesre irányítanom, aki rövidesen le is tette kezébe az esküt. Budapesten néhány napig tartott a kihallgatás, ezt követte Vác, majd Szeged. Itt a nagy rövidlátásra valló „tizenkét pont” rend-szerte elhangzó megdöbbenést keltett. Igaz, a filozemitizmus e házában sok minden nem volt rendjén már évtizedek óta, de máról-holnapra éppen azért nem lehetett mintaszerű szerzetes-házat létesíteni. Itt a rövidlátó türelmetlenség <148> sokat markolt, és bizony édeskeveset fogott, sőt még a kevés számú papi gondolkodású rendtag szemében is odiózussá vált annál is inkább, mert Szele [Róbert szegedi] főigazgató, Kanter volt pázmánita kurzus-társa éppen nem hízelgőleg nyilatkozott – *relata refero* [a hallottakat mondom]! – fiatalabb éveiről. A „tizenkét pont” a következőképpen szövegezték:

A szegedi tizenkét pont, 1920. június 15.

1. Este vacsorakor a kapukat a gimnáziumban is be kell zárni, úgyhogy szükség esetén csak a rendház kapuja legyen nyitható. A kulcsokat vegye át a házfőnök vagy gondnok és csak kivételes szükség esetén kapja meg példányok okáért éjjel érkező rendi vendég vagy rendtag bebocsátására a kapus.

2. A csapóajtókat a szünidő alatt zárral kell felcserélni.

3. Esti kimaradásra senki se kapjon engedélyt sem vacsora, sem színház stb. címén, csupán pl. a főigazgató tiszteletére rendezett bankett alkalmából, ahonnan egyenesen haza kell jönni.

4. Minden elkerülhetetlenül szükséges kimaradás engedélykérés céljából a házfőnöknek előre bejelentendő.

5. A rendtagok a városban reverenciában járjanak, az úton, ha elkerülhetetlenül szükséges, korrekt papi civilben.

6. A tanár urak lakására nő egyáltalán ne járjon, szükség esetén a társalgóban kell fogadni. Nővel utcán járni tilos.

7. Mihelyt lehet, minden rendtag szobájába és a közös helyiségek számára beszerzendő feszület, szenteltvíztartó, Kalazanci Szt. József képe és lehetőleg

³² Kohl Medárd József (1859–1928) bencés, Vaszary Kolos érsek titkára, majd 1900-tól esztergomi segédpüspök.

térdeplő.

8. Legalább havonként szentgyónás végzendő.

9. Míhelyt lehet, alkalmazzon a rendház férfi szolgálát, <149> akiket a rendház ellásson és fizessen (okvetlen már a szünidő alatt).

10. A sekrestyében a rendtagok vegyék használatba a kézmosót.

11. A tanév előtt rendes közös szentgyakorlatok lesznek.

12. A tanév elejétől gyakorlatba veendő: *preces ante et post mensam* [étkezés előtti és utáni imák] hangosan, *visitatio Sanctissimi* [szentségimádás], és a heti három ájtatosság alkalmával a litánia helyett egy-egy óra a breviáriumból felváltva. A déli mensa alatt legalább a *Martyrologium* olvastassék.

Gondoskodni kell, hogy a házi kápolnában állandóan legyen Oltáriszentség, és hogy a sekrestyéhez vezető ajtókulcs [a rendtagok által] könnyen hozzáférhető legyen.

Szentmise után végezzenek a rendtagok, amennyire lehet, kisebb-nagyobb *gratiarum actiot* [hálaadást].

A *vita communis* áldozatokkal jár ugyan, de ezek nélkül nem is képzelhető. A rendezett közös élet együttal a legnagyobb földi béke és lelki boldogság.

A főtisztelendő Házfőnök úr részére.

A hátsó lépcső a konyha-folyosótól deszkafallal elzárandó és ajtóval teljesen elzárandó. A padlásra a férfialkalmazottak vigyék és hozzák le a ruhát és egyéb szükségességeket.

Az ebédlőben reggel sem szolgálhat nő a reggelihez. Okvetlenül férfi (talán a kredenciálisok rövid közönként felváltva) szolgáljanak fel.

A házfőnök ügyeljen, hogy a rendtagok egy és ugyanazon házhoz sűrűn ne látogassanak, és készek [legyenek] látogatásukról bármikor a házfőnöknek beszámolni. A kert rendbehozandó, hogy a rendtagok szabad idejüket, főleg vacsora után ott tölthessék, és ne legyenek kénytelenek a ház előtt föl-alá járkálni.

A rendeletek pontos betartását a házfőnök lelkiismeretben köteles ellenőrizni!

A rendtagokat kérem, legyenek szívesek az Úr Jézus iránti szeretetből a szabályok alázatos betartásával a házfőnök felelősségét megkönnyíteni.

Szeged 1920. június 15.

[...] <149> Mint később megtudtam, a levéltár átnézése közben kezébe került a rendfőnökségnek 1919. március végén küldött ominózus leirata, melyben megengedi <150> a szorult helyzetben a rendtagoknak az „új rend” támogatását, illetőleg a helyi szociáldemokrata szervezetekbe való belépést. Lehet, hogy ez volt a vörös posztó, amely annyira felbőszítette. A többi rendház látogatása se ment ugyan egészen simán (Pesten Czirbusz, másutt mások bakafántoskodtak szemtől-szembe, a rendház és a rend nem kis kárára), de azért júniusban véget ért a kínos ügy.

4.

LÓKY BÉLA (HÁZFŐNÖK)

A DEBRECENI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A debreceni kegyes-tanítórendi társház története, 1889-1944: PMKL, Debreceni rendház levéltára (II.11), Lib. 8, pp. 187-210.

Az októberi forradalom

Az uralkodó IV. Károly október 16-án felszólította Ausztria népeit, hogy „nemzeti tanácsaik útján” a kormánnyal együtt alakítsák át Ausztriát szövetséges (föderatív) állammá. A csehek, lengyelek és horvátok nemzeti tanácsai kimondták országuknak a monarchiától való elszakadását október 28. Ezután az események egész sorozata következett. Nálunk a „magyar nemzeti tanács” a Károlyi-, a radikális- és a szociáldemokrata párt tagjaiból október 25. alakult. Elnöke: Károlyi Mihály, intéző bizottsági tagok: Ábrahám Dezső, Batthyány Tivadar gróf, Biró Lajos, Böhm Vilmos, Dienes-Dénes József, Fényes László, Garami Ernő, Garbai Sándor, Hatvany Lajos báró, Hock János, Jánosi Zoltán, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Lovászy Márton, Müller Ernőné, Purjesz Lajos, Sándor Pál, Schwimmer Róza, Weltner Jakab. Kiáltványban követelték október 26-án a magyar hadseregek hazahívását, rögtöni békét, a cenzúra megszüntetését, a népek önrendelkezési jogának érvényesítését a wilsoni elvek alapján. A nemzeti tanács október 30-án az Astoria-szállóban volt, október 31-én a Városházban. A „magyar nemzeti tanácshoz” csatlakozik a rendőrség, továbbá a katonaság és a lakosság jó része. Éjjel fegyveres tömegek hatalmukba kerítik a fővárost (posta, telefonközpontok, <188> pályaudvarok, rendőrkapitányság, térparancsnokság október 30.), reggel a katonaság egyesül a munkássággal és a forradalmat, a köztársaságot éljenezve, lövöldözve vonul végig a főbb utakon. Ezeknek hatása alatt a király telefonon miniszterelnöknek nevezte ki Károlyi Mihály grófot, kinek kormánya (Lovászy Márton kultuszminiszter) József királyi herceg előtt tett esküt október 31. Ezen a napon lötték agyon összeesküvő orgyilkosok Tisza István grófot, a konzervatív nemzeti munkapárt legnagyobb tehetségű vezérét. (Károlyi Mihály minisztériumában: belügyminiszter gróf Batthyány Tivadar, tárcanélküli nemzetiségi miniszter Jászi Oszkár, kereskedelemügyi miniszter Garami Ernő, földművelésügyi miniszter Buza Barna, népjóléti miniszter dr. Kunfi Zsigmond, közoktatásügyi miniszter Lovászy Márton, közéletelmzési miniszter Nagy Ferenc, honvédelmi miniszter Linder Béla alezredes, a pénzügyminisztériumot egyelőre Nagy Ferenc közéletelmzési miniszter és mellette pénzügyi államtitkár dr. Szende Pál vezeti, városparancsnok Hunke Lajos altábornagy, a miniszterelnöki sajtóiroda főnöke dr. Halász Lajos.) Károlyi Mihály miniszterelnökké történt kinevezése után november 1-én (péntek) József királyi herceg magát és kormányát az előtte való napon tett eskü alól felmentette, lemondott a magyar nemzeti tanács intéző bizottságának esti ülésén az intéző bizottság elnöki állásáról, és ez a bizottság elnökévé Hock Jánost választotta meg. Mind a kormány, mind a világi, egyházi hatóságok, egyesületek, magánszemélyek a nemzeti tanácsnak fogadtak hűséget.

A fővárosi események mentek végbe a vidéken is, és úgyszólván az egész ország csatlakozott a forradalomhoz. József főherceg és fia november 2. tették le a

hűségesküt („Én – Habsburgi József, Habsburgi József Ferenc – becsületesre fogadom, hogy a Nemzeti Tanács rendeleteinek magamat feltétlenül alávetem, és minden intézkedéseiben hűségesen támogatom.”) November 2 . du. az Esztergomba kormánybiztossá kinevezett Persián Ádám bemutatkozó látogatást tett Csernoch János hercegrímásnál. Persián előtt a hercegrímás kijelentette, hogy a nemzeti tanács akciójához csatlakozik, a minisztérium által a nép kezébe letett esküt a magáévá teszi és azt hűségesen megtartja, s ilyen szellemben pásztorlevelet intézett a papsághoz. Ezután kaptuk rendünk főnökének november 4-ről keltezett és 1414. számú leiratát, amely az összes házaknak megküldetett. E leirat így szól: [Lásd: Iratok, n° 1a.] <190>

E leirat alapján Debrecenben mi is letettük a hűségi esküt. A Debreceni Nemzeti Tanács elnökei: Dr. Bacsó Dezső, dr. Mártonffy Marcell. Tagjai: Rauch Árpád, dr. Jakabovits József, Tyroler Oszkár stb. – Ablakainkat „A nemzeti tanács védelme alatt” nyomtatvánnyal védtük.

Károly király november 13-án Eckartsau-ban ezt a nyilatkozatot bocsátotta közre:

Trónralépésem óta mindig arra törekedtem, hogy népeimet minél előbb a háború borzalmaiktól megszabadítsam, amely háború keletkezésében semmi részem nem volt. Nem akarom, hogy személyem akadályul szolgáljon a magyar nemzet fejlődésének, mely iránt változatlan szeretettől vagyok áthatva. Ennél fogva minden részvételről az állami ügyek vitelében lemondok, és már eleve elismerem azt a döntést, mellyel Magyarország jövődő államformáját megállapítja.

Ezen levél közlése után november 16-án kikiáltották Magyarországon az önálló magyar népköztársaságot, és több „néptörvényt” hoztak (általános választójog, a virilizmus eltörlése, a nyugatmagyarországi németek autonómiája, telekosztás stb.). Egyúttal Linder Béla hadügyminiszter elrendelte a magyar csapatok hazabocsátását, az általános leszerelését (ő jelentette ki november 2-án: „nem akarok több katonát látni”) és aláírta november 13-án a belgrádi fegyverszünetet, amely igen súlyos föltételeket tartalmazott (a demarkációs vonal a Dráva, Pécs, Baja, Szabadka, Maros, Nagyszamos; 8 hadosztályon kívül teljes lefegyverzés, az ántánt seregei megszállhatják az országnak katonailag fontos helyeit.). A belgrádi fegyverszünet aláírása után a szerbek, románok, majd a csehek is benyomultak az országba, a kormány megtiltja a fegyveres ellenállást, eredménytelenül tesz óvást az ántánt előtt, amelynek megbízottjai újabb jegyzékekkel a demarkációs vonalat önkényesen megváltoztatták (Vix alezredes december 23-iki jegyzéke szerint a csehek javára a határok: a Duna, az Ipoly torkolata, Rimaszombat, Ung, Uzsok; Berthelot tábornok december 26. jegyzéke szerint a románok számára a határok: Gyulafejérvár, Nagyenyed, Kolozsvár, Nagybánya). Ezekhez a megalázó intézkedésekhez járult a forradalmi pártok közt kitört egyenetlenség. A szociáldemokraták ugyanis a népszerűség, a néphadsereg, a szakszervezetek útján vezérszerepre jutottak. Károlyi Mihályt 1919. január 11-én a nemzeti tanács köztársasági elnöknek nyilvánítja, aki Berinkey Dénest nevezte ki miniszterelnöknek (a Berinkey-kormányban 4 miniszter – hadügy, kereskedelem, közoktatásügyi, népjóléti – és a belügyi államtitkár szociáldemokrata volt). A szociáldemokraták a polgári pártok szervezkedését többször erőszakkal megakadályozták. A szociáldemokratáknak félelmes versenytársa

volt a kommunista-párt, amelynek vezetőit (Kun Béla, Vágó Béla stb.) a gyűjtőfogházba zárták 1919. február 22-én. Március 19-én Vix alezredes újabb demarkációs vonalat (Arad, Nagyszalonta, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti) állapított meg, mire a Berinkey-kormány 1919. március 20. lemondott. Március 21-én délután <191> Kunfi Zsigmond a gyűjtőfogházban megegyezett Kun Bélával, hogy a szociáldemokraták és a kommunisták egyesülnek „szocialista párt” néven, Magyarország tanácsköztársaság lesz, és szövetszik az orosz tanácsköztársasággal (Lenin). Ezt az egyességet a szociáldemokrata párt vezetőségének többsége elfogadta (csak Weltner Jakab, Garami Ernő, Peidl Gyula, Peyer Károly elleneztek), és a kommunista foglyokat szabadon bocsájtották.

Március 21. este Kunfi Zsigmond, Kéri Pál Károlyival aláírtak egy kiáltványt, amelyben lemondott és a hatalmat átadta a „Magyarország népei proletáriátusának”.

1918. november 25-iki kelettel 1495. szám alatt a rendfőnökség a következő leiratot intézte az összes házakhoz: [Lásd: Iratok, n° 2].

1509 -1918. november 27. számú rendfőnöki leirattal közöltetett, hogy 245 szavazat közül 241-gyel Szinger Kornél rendfőnök lett a katolikus autonómiai gyűlési képviselőnk.

1581 -1918. december 12. számú rendfőnöki leirattal utasított a házfőnök, hogy két rendtag közreműködésével a status domus-ok, historia domus, a házi levéltár adatainak felhasználásával készítsen a házfőnök rovatos kimutatást a leirat mellé csatolt minták szerint külön-külön a tárház és gimnázium alapítványi és szerzeményi tőkéknek és ingatlanainak jelen állapotáról. <192>

Szerzetestanárok tanácsa

December 4. érkezett Debrecenbe a közben Budapesten megalakult szerzetes tanárok tanácsának felhívása: a tanács teljes megszervezéséhez járuljunk hozzá s csatlakozó elhatározásunkat juttassuk el a budapesti rendházak bármelyikébe. A csatlakozásra a rendfőnök az engedélyt megadta. Csatlakozásunkat és a bizalmi férfiú megválasztását bejelentettük. Bizalmi férfiú lett dr. Lóky Béla házfőnökigazgató.

Peszszér János halála

December 15-én meghalt Peszszér János rendtársunk. 4 hónapon át a budapesti Új Szent János kórházban ápolták, majd hozzátartozói körébe ment Felsőberkifalu községbe s mikor állapota még rosszabbra fordult, a körmendi kórházba szállították hozzátartozói. Utolsó napjairól a következőket írja egyik közeli rokona: „Évek óta a betegek között szoktam szabad időmet eltölteni, de olyan beteggel, ki annyi türelemmel és megadással viselte volna szenvedéseit, mint boldogult rokonom, még eddig nem talákoztam. Soha nem panaszkodott, soha nem volt semmi kívánsága, pedig de sokat szenvedett szegény. Szeretett volna minden nap megáldozni, de nem bírta ki, mert ilyenkor valóságos önkínzást végzett, ti. mint lázbeteg sem volt hajlandó a szent áldozást megelőző éjjel egy csepp vizet a szájába venni. Közvetlen a halála előtt is megáldozott s abban a percben, amelyben kívánságára kezébe adott feszületet megszókolta, lecsukta szemét s egy hang nélkül elaludt. Az Úr Jézus leszállt hozzá s magával vitte tiszta lelkét az ő sokat szenvedett szolgálójának.” Peszszért szívjósága, léleknemessége és nagy tudása a legjobb tanárok közé

emelte. Tanítványai valósággal rajongtak érte, mert tőle csak szépet és jót tanultak, főként pedig a kötelelességtudást. Szaktárgyai mellett különösen vallási munkák tanulmányozásával foglalkozott. Szép kis könyvtára volt ilyen irányú művekből s nagy örömmel vállalkozott a románok elől Debrecenbe menekült sepsziszentgyörgyi tanítónőképzései növendékek vallásitanítására. Valóban meghatók azok a sorok, amelyeket megbetegedése és a tanítástól való megválása után e növendékek hozzája intéztek. 1913/14-től fogva volt kollegánk. Ez alatt soha senkit meg nem bántott, mindenkit szeretettel és tisztelettel vett körül. Mi is mindnyájan igaz szeretettel és tisztelettel öveztük őt s mikor halálhíre megérkezett, őszinte mély fájdalmat éreztünk a jó rendtárs, az igaz embernek elvesztésén. Hisszük, hogy emléket igen sokáig meg fogjuk őrizni. Legyen áldott ez emlék. Nyugodjék békességben.

Spanyol járvány miatt nemcsak szeptember 25-től november 17-ig szünetelt a tanítás a gimnáziumban, hanem december 2-től január 6-ig is. Az első szünetkor hazament szüleihez Boksánbányára Korcsiák Ede tanárunk s mikor az októberi forradalom idején mindenfelé szervezték a nemzetőrséget, ő is kényszerült ott nemzetőrré lenni s egy ideig nem jött vissza. <193>

A fogyasztási cikkek ára december 16.

A fogyasztási cikkek ára december 16. a következő volt: nullás liszt mázsája 320 K, a zsír kg-ja 15 K, a marhahúsé 12, a borjúhúsé 12 K. A tojás darabja 1,40 K, 1 liter tej 2 K, 1 öl tűzifa hozatallal 300 K, fafelvágás ölenként 60 k, villany 1 kwh 1,60 K.

Jankovich Ferenc visszaérkezése

December közepén érkezett vissza körünkbe Jankovich Ferenc rendtársunk, aki 1917. szeptember 15-től hadi szolgálatot teljesített, mint táborigaznádék. Visszaérkezése után januártól új tárgyfelosztás volt.

Kölcsön és segély

December közepén a házfőnök 17585,16 K-t segélyként és 10000 K-t kölcsönként kért. December 26. az egész összeg, mind a 27585,16 K meg is érkezett, de belőle 15000 K adatott kölcsönül, a többi segélyül. Ebből a 15000 K-ból 5000 K-t a ház 1919. január 31. megtérített.

Este is lehet húst feladni

December 21-én érkezett meg az 1582 -1918. december 12. számú rendfőnöki leirat. Ez a hús árának csökkenésére tekintettel a korábbi rendeletektől eltérőleg vacsorára is engedí egy húsétel feladását (természetesen a böjti napokat kivéve). Bort azonban csak a korábbi rendelet szerint enged feladni. Jelzi azonban, hogy a borredukción mihamarabb enyhítés lesz. Általában óhajtja a leirat, hogy a rendtársak ellátás tekintetében a végsőkig szállítsák le igényeiket, és „egyéltalán ne engedjék magukat félrevezetni azért, hogy egyes élelmi cikkek momentán áresést tüntetnek fel, mert ez az árhanyatlás a nagy élelmiszerhiány miatt nem lehet állandó, el kell készülni minden eshetőségre, mert – ne adja Isten – nagy megpróbáltatásokkal és nélkülözésekkel kell szembe néznünk hazánk jövőjének bizonytalansága miatt”.

A rendfőnökök irata a kormányhoz

1919. január 4. érkezett hozzánk az az irat nyomtatásban, amelyet a magyar szerzetes tanítórendek főnökei a miniszterelnökhöz (december 16-iki dátummal) intéztek amiatt, hogy az új viszonyok ti. a kilencszázados királyság megszűnésével megalakult magyar népköztársaság új helyzetek és feladatok elé állították a magyar szerzetes tanítórendeket. Rámutatnak az ifjúság nevelésével és a társadalom szellemi, erkölcsi és művelődési érdekeinek szolgálatával a múltban végzett teljesítményekre, feltárják a kulturális tevékenységükhöz szükséges anyagi feltételeket és eszközöket s kifejezik azon hitüket, hogy a bekövetkező birtokreformnál és adójavaslatoknál a magyar népköztársaság országos kormánya a rendek kulturális munkálkodásának útját biztosítja és őket tevékenységükhöz szükséges eszközök birtokában meghagyja.

A szerzetes tanárok tanácsa felterjesztése

Ugyancsak január 4. küldetett meg a szerzetes tanárok tanácsa intéző bizottsága elnökségének (Kőrösi Albin piarista tanárnak) a Nemzeti tanácshoz, a földművelésügyi miniszterhez és a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett felterjesztése.

Az egyházközségi bizottmány 16000 pótléka

Január 9. az egyházközségi bizottmány 16000 K személyi és ellátási pótlékot szavazott meg a házfőnök beterjesztett kérése alapján, úgyhogy az igazgató, 14 tanár és 1 világi tanár kaptak egyenkint 400 K-t, összesen 6400 K-t, és az igazgató, 14 tanár és 1 nyug. tanár házi ellátására pótlékul kaptunk személyenkint 600 K-t, összesen 9600 K-t. A rendfőnökségnek ezt jelentette a házfőnök, tudomásul is vette, de kifogásolta, hogy az egész összeget miért nem a ház kapta. <194>

Az első piarista Debrecenbe jövetelének 200 éves fordulója

Csendben, január 17-én ünnepeltük meg a Debrecenbe elsőnek jött piarista Debrecenbe jövetelének 200 éves fordulóját. Reggel 8 órakor misére mentünk az ifjúsággal, melyet a házfőnök-igazgató celebrált s azután egy körözüvényt küldött az igazgató a gimnáziumban aznap is rendszeren tanuló ifjúsághoz osztályról osztályra. Ebben közölte az igazgató, hogy „1919. január 17-én volt 200 éve annak, hogy az 1. piarista Debrecenbe jött, és itt letelepedett. A piaristáknak Privigyén volt tanítványa, Bakó János választott makári püspök és nagyváradi latin szertartású kanonok hozta őket ide a katolikus hitélet megteremtésére és a katolikus tanügy fejlesztésére. Az első piarista itt Szlopnyay Elek volt, aki 1719. január végéig segédkezett az akkori plébánosnak, január végén pedig a plébánosnak Nagyváradra távozása után átvette a plébánia teljes vezetését stb.” Az igazgató a körözüvény végén felhívta a tanuló ifjúságot, hogy tanuljanak, dolgozzanak és legyenek vallásosak, mint megtették ezt elődeik, kik a hosszú idő alatt az intézetből kikerültek, és egykor majdan hozzanak dicsőséget az intézetre, mint egyes elődök. Jellemző az időkre, hogy noha egész nagy cikket vitt a házfőnök-igazgató a Debreceni Újság szerkesztőségébe közlés végett a 200 éves fordulóról, csak alig egy pár sort közöltek, a többit törölték a szociáldemokrata nyomdászurak. Néhány jó ismerősünk szóbelileg megemlékezett rólunk. Írást azonban senkitől sem kaptunk.

Leánytanulók gimnáziumba járása

Az 54-1919. január 24. számú rendfőnöki leirattal közöltetnek azon rendszabályok, amelyeknek megtartása mellett engedhető csak meg a leánytanulóknak az iskolába minden órára való bejárása.

A nagykarolyi ház irata a szerzetes tanárok tanácsához

Február 3-án a nagykarolyi ház megküldötte a szerzetes tanárok tanácsához az anyagi helyzet enyhítése végett intézett leiratát, és kért bennünket, hogy másoljuk le, s a magunk nevében küldjük el a szerzetes tanárok tanácsához. Meg is tettük.

A szerzetes tanárok tanácsának tájékoztatója

Február 15-én a szerzetes tanárok tanácsának elnökétől tájékoztató érkezett, mely eszméssel kíván szolgálni azon gyűlésen mondandó beszédhez, amelyre a szülőket és iskolabarátokat meghívják a kötelező vallás-erkölcsi oktatásnak minden elemi és középiskolában való meghagyása érdekében. Mi nem tartottunk ily gyűlést.

Február 18. rövid beszámoló jött az 1918. november 24. megalakult szerzetes tanárok tanácsának működéséről. Egy pótlék is jött vele.

Géresi Kálmán főigazgató leköszönése

Az 1918/19. iskolai év folyamán új főigazgatót kapott a debreceni tankerület. Géresi Kálmán 22 évi főigazgatóság után agg korára való tekintettel leköszönt állásáról. Ezt igazán nagy tudással, bő tapasztalatokkal, igaz emberszeretettel és mindenkor jó indulattal töltötte be. A piaristáknak is mindig jóakarójuk volt. Sajnáljuk távozását. Március 5-én búcsúztunk tőle. A búcsúzásakor, amelyen a piaristáktól dr. Lóky Béla igazgató és Vittkó József tanár volt jelen, szívből kívántuk neki, hogy kiérdemelt nyugalmat sokáig élvezhesse erőben, egészségében.

Ady Lajos az új főigazgató

Géresi helyére Ady Lajos budapesti középiskolai tanárt, az *Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny* szerkesztőjét, Ady Endre elhalt költőnek az öccsét nevezte ki a közoktatásügyi <195> kormány 717-1919 eln. szám alatt. Az új főigazgató hivatalát március 5. vette át és március 17. a rendelkezése és vezetése alatt álló középiskolák igazgatóit értekezletre hívta egybe. Ezen a gyűlésen ismertette programját, és általában igen jó benyomást tett.

Elsőbbségi engedélyi aláírás

Március 22-én a házfőnök a rendfőnökséghez felterjesztette a Debrecen városától kapott 6656-1919 számú határozatot, és az ugyancsak onnét aláírás végett megküldött elsőbbségi engedélyt. Ezen elsőbbségi engedély aláírását a rendfőnökség 267-1919. III. 27. számú leiratával engedélyezte. Az aláírással engedély adatott arra, hogy a Debrecen pusztafancsikai 2. számú telekjegyzőkönyvi, Debrecen város tulajdonát tevő ingatlanokra 20 millió korona kölcsöntőke és járuléka erejéig a 4 pesi zálogjog rangsorban megelőzze az ugyanazon telekjegyzőkönyvben A +173. sorszám alatt bejegyzett 490. hrsz. ingatlanra C29. sorszám alatt a kegyestanítórendi társház javára bekebelezett örökhaszonvételi jogot. (Lásd 25-1919. számú házfőnöki irat). Magoss György főügyész mondotta, hogy az ingatlan a város tulajdona, a

rendnek arra csak örök használati joga van. A 20 millió korona be van kebelezve a város egyéb ingatlanai közt erre is, s a rendet az elsőbbségi engedély megadásával veszély nem fenyegeti.

Szociális irányú tanfolyamon való résztvevésre felhívás

Dr. Kunfi Zsigmond magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 22025-1919. február számú leiratával olyan 3 hónapos kurzusokon való részvételekre hívta fel a tanárokat, amelyek a szociológiai, szociálpolitikai és társadalomgazdasági tudományok körét ölelik fel. Sürgönyileg az igazgató a rendfőnökségtől Jankovich Ferencnek a márciusi kurzusra küldhetését kérte. A rendfőnökség 184-1919. február 28. számú leiratával az engedélyt meg is adta. A minisztérium elnöki irodájába be is jelentette az igazgató Jankovichot a kurzusra. A minisztérium azonban nem hívta be.

Magyar püspökök körlevele

Március 23-án megérkezett a Budapesten 1919. január 28.-án tartott értekezleten egybegyűlt magyar püspökök körlevele egy boldogabb világ megalapozása s a jobb jövő körüli kötelességeink teljesítésének mikéntje érdekében. Kérjük le, és marasztaljuk köztünk az Isten Szentlelkét. Védjük meg gyermekeink vallásos nevelését, és ne engedjük, hogy az iskolákban ne legyen kötelező vallásoktatás. Tartsunk ki a házasságban a hűséges szeretet mellett, s ne tévelyedjünk a piszkos szerelem sáros útjaira. Így lesz hazánk, mint köztársaság is hatalmas, s így járunk majd mi is elváltozott világban változatlan hittel s meg nem tört reménnyel az örök élet s a boldogulás útjain.

Ősz és tél

1918. szeptember havában az időjárás általában meleg és száraz volt. Csak a hónap első napjain, 13-15-e között, 21-én és 22-én, valamint az utolsó 3 napon volt hűvös idő. 23 és 27-ike között a nyár derekába (a kánikulába) is beillő szokatlan hőség volt. Október túlnyomóan felhős, esős és a kellőnél enyhébb volt. Viszonylagosan az első napok voltak a leghűvösebbek. A novemberi időjárást 13-ig borultság, enyheség, eső és szitáló köd jellemezte, azontúl <196> pedig havazás és fagy adtak neki télies színt, azt a látszatot keltve, hogy az idei tél túlságosan korán beköszönt. Erre a december rácafolott. Hó ugyan elég esett e hónapban, de közben volt eső és gyakran olvadás is, és hiányzott az évszaknak megfelelő hideg. A decemberben tapasztalt enyheség januáriusban még fokozódott, és pedig oly mértékben, hogy az rendkívülinek mondható. Január első harmadában több napon át 10 fok meleg volt, csak a hónap végén süllyedt a hőmérséklet érezhetőbben. Februárius volt az idei tél legzordabb hónapja, különösen 5.-e és 16.-a közötti része. Az erős hideget enyhe és csapadékos idő váltotta fel, majd a hónap végén újból hideggé vált az időjárás. Februárius végének enyhesége a márciussal folytatódik, és átlag 1½ fokkal volt e hónap az ő átlagos hőmérsékleténél melegebb. Március 12. és 27.-én 17°-ot mutatott a hőmérő déli észleléskor. Egyébként csapadék bőven volt e hónapban.

A tanácsköztársaság

Budapesten 1919. március 21-én éjjel alakították meg a forradalmi kormányzó

tanácsot (Garbai Sándor elnök, Kun Béla külügyi, Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos stb.). Március 22-én szikratávíróval adták tudtára mindenkinek, hogy Magyarország tanácsköztársaság (szovjetnaja reszpublika) lett, amely önkényesen, abszolút módon, rendeletekkel intézi az ügyeket (proletárdiktatúra). A forradalmi kormányzó tanács osztályharcot hirdetett a bérmunkásság (proletariátus) és a vagyonos polgárság (burzsoázia) közt. Debrecenben is hamarosan megalakult a munkás- és katonatanács. Már március 23. a Debreceni Újság „Népakarat” címmel jelent meg, és a munkás- és katonatanács hivatalos napilapja lett. Később a Debreceni Független Újság is más címmel jelent meg és pedig április 16-tól „Debreceni Vörös Újság” címmel, a Hírlap pedig április 17.-től „A proletár” címmel. Ezek a lapok aztán agyonmaszlagolták a közönséget a kommunista elvekkel, s hozták Budapestről a borzasztó rendelkezéseket, amelyek megszegőire halálbüntetés volt szabva. A debreceni munkás- és katonatanács és a szociálistársa legelső rendelkezéseivel mindjárt a debreceni pénzintézeteket vette ellenőrzés alá. A bankok safe-jeinek kulcsait be kellett szolgáltatni, s azokat átvették a bizalmi férfiak. Betiltották a bankoknál a pénzkiváltást. Nekünk is, hogy március végén fizethessük a havi kiadásokat, el kellett mennünk Vági Gábor városi népbiztoshoz, ki a városházán volt a pénzügyi osztály vezetője, és tőle kellett engedélyt kérni, hogy az ipar- és kereskedelmi bankba tett pénzünkből a szükséges 6000 K-t kivehessük. Az engedélyt készséggel megadta. Aztán jellemző a debreceni állapotokra, hogy Kohn és társa hatósági mézárások (izraeliták) nem bíztak abban, hogy majd áprilisban is tudunk fizetni, áprilisban már nem adtak húst könyvre, hanem mindig ki kellett az árat fizetni vásárláskor. Kontsek Gézától azonban továbbra is könyvre vásároltuk a fűszereket, mert a házfőnök az iparkamarán székelő szocializáló népbiztostól, Hajdu Dezsőtől engedélyt kért a könyvre való vásárolhatásra, és az engedélyt meg is kapta. Március 29-én Debrecen népbiztosainak ez volt a beosztása: <197> városi direktorium: Török Gábor, Vági István, Hajdu János (mellérendelve Pányoki Lajos); szocializáló népbiztoság: Hajdu Dezső, Major Imre, Kraft Dezső, Radó Rezső, Girtsitz József, Julow Lajos (titkár: Losonczi Arthur). Helyiségük a Verbőczy úti iparkamara. Egészségügyi népbiztos: Handler Gyula (helyisége Fűvészkert u. 12. sz.). Városi népbiztoság: elnöki osztály: Pál János, pénzügyi osztály: Vági Gábor. Székhelyük a városháza. Közoktatásügyi népbiztoság: dr. Lefkovits Vilmos, Kovács Lajos (helyiségük Piacz u. 41.). Sajtóügyi népbiztoság: dr. Szántó Dezső (helyiség a Népakarat szerkesztősége Kossuth u. 3.). Karhatalmi népbiztoság: Kövendi Gyula, Müller Adolf, Gál Lajos, Márta János, Nagy Lajos, Nagy Géza (helyiség a városháza). Igazságügyi népbiztoság: dr. Horváth Sándor (helyiség Arany János u. 2. sz.). Lakásügyi megbízott: dr. Markovits Lajos (helyiség Varga u. 2. sz.)

Köztulajdonba mennek a házak

A március 27-én megjelent debreceni „Népakarat” c. lap a budapesti forradalmi kormányzótanácsnak már a X. rendeletét közölte. Ez a rendelet köztulajdonba (a magyarországi tanácsköztársaság tulajdonába) vette a lakóházakat, a hozzátartozó beltelekkel, valamint a ház tartozékaival együtt. Ez alapon április elején a rendházban is volt két kiküldött, az egyik bizalmi férfiú volt, a másik városi alkalmazott, akik a rendház összes szobáit felvették, hogy melyikért mekkora összeg jár. Egy-egy szobára 240, 480, 600 K-t szabtak ki. Hála Istennek lakbér fizetésére nem került sor.

A gyermekek törvényesítése, címek eltörlése, általános munkakényszer

A forradalmi kormányzótanács VII. rendelete az összes gyermekeket törvényesítette, a VIII. az együttélést házasságnak nyilvánította. Majd eltörlték a címeket is. A közalkalmazottak azt a hivatali elnevezést viselik, amely az állásukkal egybekötött munka szakszerű feltüntetését szolgálja. A XI. rendelet az általános munkakényszerről szól.

Március 27-én Budapesten a kommunista párt beolvadt a magyarországi szociális pártba, és március 29-én Debrecenben is megtörtént ugyanez a beolvadás.

Debrecenben a lapokban március 30-án jelent meg a forradalmi kormányzótanácsnak bennünket papokat lesújtóan érintő, március 29-ről keltezett XXIV. számú rendelete a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételéről (a közoktatás szocializálásáról). Ez a rendelet a maga egész terjedelmében így szól:

1.§. A Magyarországi Tanácsköztársaság az oktatás ügyét állami feladatnak tekinti. Ehhez képest a Tanácsköztársaság valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézetet kezelésébe vesz át. Az intézetek céljaira szolgáló minden ingatlan és ingó ennek a kormányzótanácsi rendeletnek az alapján köztulajdonná válik.

2.§. A Tanácsköztársaság a munkásság művelődésének emelésére minden eddiginél nagyobb szabású oktató és nevelőmunkát szándékozik végezni. Mindazokat, akik a Tanácsköztársaság társadalmába és szellemébe beilleszkednek, képzettségükhöz mérten szolgálatba kívánja állítani. Ennek folytán a nem állami nevelési és oktatási intézetek alkalmazottai közül azokat, akik ennek a feltételnek megfelelnek, a Tanácsköztársaság szolgálatába veszi át. <198> Az egyházi személyeket (papokat, szerzeteseket, apácákat) azonban csak akkor, ha világi személyekké lesznek. Az átvétel akként történik, hogy az intézetek alkalmazottai ennek a rendeletnek az alapján külön intézkedés nélkül a Tanácsköztársaság ideiglenes szolgálatába lépnek. Állandó alkalmaztatásuk tekintetében a közoktatásügyi népbiztos ama vizsgálat letételének alapján fog határozni, amely az illetők társadalmi felfogására és ismereteire terjed ki. A vizsgálat anyagát és módját a közoktatásügyi népbiztos rendelettel szabályozza, időpontját pedig a vizsgálati anyag közlésétől számított egy, legfeljebb három hónapon belül tűzi ki.

3.§. Az egyesek és közületek (községek, hitközségek) kötelesek mindazokat a járulékokat, amelyekből az intézetüket eddig egészben vagy részben fenntartották, a végleges rendezésig az eddigi módon az intézetek céljaira továbbra is beszolgáltatni.

4.§. Az intézetek céljaira szolgáló ingatlanok és ingók átadásának megtagadása, annak késedelmes foganatosítása, az ingók bárminemű megrongálása, elrejtése, elvitele, az intézetek fenntartására szolgáló járulékok beszolgáltatásának elmulasztása, késedelmes, vagy nem az eddigi módon való teljesítése bűncselekmény. Az ilyen bűncselekmény elkövetőit forradalmi törvényszék elé kell állítani.

5.§. A közoktatásügyi népbiztos egyes városoknak, vagy községeknek, amelyekben az iskoláztatás ügyének fejlettsége ezt megokolja, az oktatásügyi állami jellegének fenntartása mellett engedelmet adhat arra, hogy iskoláikat a közoktatásügyi népbiztos felügyelete mellett továbbra is fenntarthassák. Ez a jog Bu-

dapestnek megadatik.

6.§. Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe. A rendeletet a közoktatásügyi népbiztos végrehajtja, az intézetek átvételének biztosítására szükséges szerveket kijelöli, és külön rendelettel megállapítja az oktatásügyi igazgatás új szervezetét. Budapest, 1919. március 29. A Forradalmi Kormányzótanács. Garbai Sándor s.k. a Kormányzótanács elnöke, Kunfi Zsigmond s.k. közoktatásügyi népbiztos.¹

A mi legelső szomorú lépésünk a tanácsköztársaság idején az volt, hogy a rendeletnek megfelelően március 24. (hétfőn) beszüntettük a vallásoktatást az osztályokban. A tanulók, mikor hittan lett volna, reggel 8-kor nem jöttek fel, hanem csak 9-kor, és mikor hittan volt utolsó órájuk, az elmaradt. Március 28-án (pénteken) körözünyileg hirdette az igazgató, hogy tanítás előtt és után a szokásos imák elmaradnak. Nem fűzött hozzá semmi kommentárt. Március 29-én (szombaton) hirdette az igazgató, hogy 30-ától kezdve a vasár- és ünnepnap s a jobb idő beálltával a napi szentmise elmarad, és hogy mi exhortációt sem tartunk a tanulóknak, de vasárnap 8 óraker szentmise lesz részükre a főoltárnál. Mise előtt nem jönnek az iskolába, majd a világi papok intézkednek e tekintetben. Azonban emlékeztette az ifjakat arra, hogy anyaszentegyházi parancs: Vasár és ünnepnapon misét becsületesen hallgass. Ki-ki kövesse lelke sugallatát e parancs teljesítésében. Április. 3. aztán személyesen járt osztályról osztályra, és újból emlékeztette a tanulókat az anyaszentegyház parancsára (könyveztek egyes jobb érzésű tanulók beszédjekor), <199> egyúttal közölte, hogy Csernus Mihály káplán elvállalta kérésére a katolikus hittan tanítását, és az első 3 osztályú tanulóknak pénteken du. két, a IV.-VIII. osztályú tanulóknak csütörtökön du. két órában ad hittant a Szent Anna utcai 29. számú ház udvarán hátul levő szobában. Szombatonként egyházi éneket tart du., vasárnap 8-kor misézik nekik, és ½ 9-kor szentbeszédet tart. Ez így is volt, amíg iskolába jártunk húsvét előtt (április 12-éig) és húsvét után május 3-áig bezárólag. Május 4-én (vasárnap) már mi miséztünk, nekik mi tartottuk az exhortációt, s május 5-étől kezdve mi tartottuk a hittanórákat a régi órend szerinti beosztásban. A naponkinti szentmisére a hideg idő miatt csak május 30-tól mentünk. Az izraelita vallástani órák és a többiek is mind a régebbi március 21-e előtti módon tartattak meg május 5-től. NB. A más vallások egyházi emberei szintén gondoskodtak a szovjet alatt a hitoktatásról. Mikor március 30-án vasárnap olvastuk a *Nép-akarat* című lapban a tanácsköztársaságnak Budapesten március 29-én kihirdetett rendeletét a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételéről, ez a rendelet teljesen lesújtott bennünket, úgyhogy nem tudtuk hányadán vagyunk. Hatása alatt egyhangúlag elhatároztuk, hogy március 31-étől (hétfőtől) kezdve nem megyünk reverendában az iskolába. Készített erre bennünket még az is, hogy március 29-én a lakáshivatal beköltözött hozzánk, s nekünk a délelőttönként itt szorongó sokaságon keresztül kellett iskolába mennünk. Az ifjúság nagyot nézett hétfőn, amikor mindannyian tisztos papi civilben jelentünk meg az iskolában, s amikor a keresztet nem látta az egyes osztályokban a maguk helyén. Ugyanis március 30-án a rendeletek hatása alatt ezeket is eltávolította az igazgató. Az intézet szolgájának felesége sírva vette le a keresztet az egyes osztályokban.

¹ Vö. *MTMP*, 8-9.

A lakáshivatal házunkba költözik

A lakáshivatal hozzánk költözésének ez a története: Március 26. (szerdán) a lakáshivatal igazgatója Markovits Lajos, Biró Jenő népjóléti igazgatóval és dr. Joó Istvánnal, rendházi épületünkben járt. Sokkalta, hogy minden tanárnak két szobája van, s egy mérnökkel, Lukács Rezsővel felvételt készítettett az egész épületről. Március 27. (csütörtökön) aztán Révész népjóléti és lakásügyi népbiztos helyettes közölte a lakáshivatal 2478. számú határozatát, hogy a földszinten a könyvtár szobáival együtt 12 szobát ürítsünk ki, s az emeleten 3-at. Meghagyták a földszinten a házfőnök 2 szobáját, amelyre csak egy bejárat van és az ebédlőt. Március 28-án (pénteken) költözködtek tanáraink, és a házfőnök is 2 szobába húzódott. Volt azelőtt 3 szobája és ezek mellett 2 szoba még rendfőnöki lakásul szolgált. Egyikben Lóky Jenő főhadnagy volt, a másikban Nagyszebenből Mesnay István táborigazgató (ezredes). Ezeket is fel kellett költöztetni a 2. emeletre, s 3 öreg tanár is felköltözött az 1. emeletre. A könyvtár könyveit részben az ebédlőben, részben pedig a kápolnában a 2. emeleten helyeztük el. Március 28. pénteken du. és március 29-én szombaton délelőtt aztán beköltözött hozzánk a városi lakáshivatal és a népjóléti hivatal. Április 3-án (csütörtök) aztán újból 5 szobát kértek, a házfőnök 3 szobát és a fás szobát adta nekik. A tanárok így újból kénytelenek <200> voltak költözni. A lakáshivatal és népjóléti hivatal így 19 szobát (helyesebben 18-at és a fás szobát) tartott céljaira lefoglalva. Irtóztató nagy uraknak képzelték magukat alkalmazottaik, míg a románok be nem jöttek, lenéztek bennünket, de aztán meghúzódtak. A népjóléti hivatal az emeletről hamarosan el is költözött. Csak a földszint 12 szobája maradt lefoglalva a lakáshivatal részére. Dr. Magoss Györgyöt, Debrecen főispánját kérte a házfőnök ezeknek a kitelepítésére, de annak tanácsára meghagyta őket, mert félt attól, hogy esetleg a románok fognak beköltözni, és azok több bajt fognak okozni. Míg a lakáshivatal a szovjet idejét élte, addig az ebédlőbe nem is a rendes ajtón keresztül jártunk, hanem a tálalószobán keresztül.

A rendfőnöki I. leirat

Március 29-én (szombat) érkezett meg a rendfőnökség 266 számú leirata, mely március 26-áról keltezte az első irányítást adta e nehéz időben. Az irat így szól:

Nagytisztelendő Házfőnök, Igazgató Úr! E hó 26-án tartott konzisztoriális ülésen akként döntöttünk, hogy a rend felajánlja az új államalakulatnak szolgálatait; a rendtagok a helyi szociális-szervezetbe beléphetnek. Szíveskedjék Nagytisztelendőségéd ezt a társház tagjainak tudomására hozni. Budapest, 1919. március 26. Szinger Kornél rendfőnök.

Április 5-én 15-en a tanítói szakszervezet tagjai lettünk

Mint hogy előzőleg egyesek már be akartak lépni a szociális pártba, a házfőnök a többi tagok megkérdése nélkül a rendfőnökségtől érkezett ezen leirattal felment dr. Lefkovits Vilmos közoktatási népbiztoshoz, azt átadta neki, és jelentette, hogy a piarista tanárok be akarnak lépni a szociális pártba. Örömmel vette Lefkovits a bejelentést (a rendfőnöki leiratot ott fogta, azt nem is kaptuk aztán vissza), és közölte, hogy a párt elé pártolással fogja előterjeszteni kérésünket. Meg is lett az eredmény, és 15-en tanárok, akik be akartunk lépni a pártba, aláírtuk április 5-én a Kovács Lajostól hozott belépési nyilatkozatot, s ezzel a tanítói szakszer-

vezetnek tagjaivá váltunk. A 3 öreg piarista: Tóth, Vékony és Vas nem léptek be a szervezetbe, s így nem is kaptak igazolványt, csak mi 15-en. NB. Minket nem hívtak fel, hála a jó Istennek, nyilatkozat aláírására. Hogy nem tekintjük magunkat papi személyeknek.

A rendfőnöki II. leirat

Április 4-én érkezett meg a rendfőnökség 2. leirata, a 258-1919. április 1. számú, amely aztán bőven tájékoztat mindenről, és meg is nyugtat bennünket. Ez a leirat közli iskoláink állami kezelésbe vételét, s azok minden ingó és ingatlan vagyonának köztulajdonná vételét, s az illetékes fórumtól kapott információk alapján megnyugtató felvilágosításokat közöl:

I. hogy a közeljövőben megjelenik még egy részletes utasítás, amely jövőd helyzetünket szabályozza, addig a régi rend szerint járhatunk el rendházban, iskolában, csak alkalmazkodjunk a helyi tanügyi népbiztosok követelményeihez, és mindent lehetőleg egyöntetűen hajtsunk végre. Hitoktatás, mise, exhortáció, házi élet stb. tekintetében azt adták utasításul, amit mi már eleve foganatosítottunk. Azt is írták, hogy augusztus végéig rendszeren végezhetjük vallási kötelmeinket, misézhetünk, reverendában vagy civilben járhatunk az ebédlőbe is, és az esti közös imádságok elmaradnak. El is maradtak. Húsvétkor nem volt votorum renováció, és <201> nagycsütörtökön nem volt papi mise és azon áldozás. Egyedül a házfőnök végezte el húsvéti gyónását, s civilben ment a főoltárhoz a hívekkel együtt áldozni. Az itteni szovjetidő alatt mi általában tartózkodtunk a misézéstől, és csak a románok bejövetele után kezdtünk újból misézni. (Az öregek előbb is miséztek, és reverendában jártak.)

II. Közli a rendfőnökség, hogy az összes tanárokat bejelenti az államnak szolgálattelre, ha aztán valakinek nem lesz kedve állami szolgálatba lépni, még mindig lemondhat kinevezéséről annak idején. Közli, hogy a nyugdíjasokról és betegekről továbbra is a rend gondoskodik, ha azonban vagyona átmege az állam birtokába, úgy az állam fizeti meg nekik a nyugdíjat. A nyugdíjogosultság korhatára még nincs megállapítva, de kérték az illetékes köröket, hogy a korhatárt legalább az átvétel alkalmával lehetőleg szállítsák le. Együttal azt a megnyugtatóást is kapták, hogy az állam azon esetben, ha a rendházaink megszűnnek, meghagy 2-3 társházat, amelyben a nyugdíjasok együtt lakhatnak. Közli azt is, hogy a rendi növendékeket a tanév végéig együtt tarthatják, s ha a jövő iskolai évre vissza nem térhetnének, akkor a rend szerény tanulmányi segílyt fog kieszközölni az államtól egyetemi tanulmányaik folytatására. Végül ezt tartalmazza a leirat „Általános tájékoztatás és mihez tartás végett egyelőre ezeket adhatom tudtul Nagytisztelendőségednek. Megnyugvással bízzunk a jövődöt az isteni Gondviselésre.”

A házfőnök levelét Pestre viszi április. 8-án Jankovich

Április 8. személyesen vitte el a rendfőnökséghez a házfőnök 30-1919. számú iratát a Budapestre utazó Jankovich Ferenc rendtársunk. E levélben mindenről beszámol a házfőnök, s együttal kér segílyt, továbbá a diószegi szölv munkálatása tekintetében intézkedést. Miután a vagyonok köztulajdonba vétettek, és azért a munkálatásról a volt tulajdonosnak kellett intézkedni, pénze pedig a háznak a nagy munkálatási költségekre nem volt, a házfőnök felment Vági István direktórium taghoz, s töle azt a felvilágosítóást kapta, hogy csak munkálatassa a rendház a

szólót, a munkáról állíttasson ki számlát, azt a házfőnök nyújtsa be, majd aztán kifizetik.

A rendfőnökség leirata – Hogyor 10 ezer K-t hoz a rendtől – Jankovich és Kanszky Pesten rekednek.

Hála Isten, erre nem került a sor, mert a rendfőnökség 330 – 1919. április 18. számú leiratával engedélyt adott a részes műveltetésre. Ez a leirat a házfőnök beszámoló 30. számú leiratában foglaltakat mind tudomásul vette, és az azon irattal kért 10 000 K segély átvételére valakit személyesen kért fel Budapestre. Fel is ment Hogyor József rendtársunk, s elhozta cipőjében egy darabban a 10 ezer K segélyt. A vele hűsvét után visszautazni akaró Jankovich Ferenc és Kanszky Márton rendtársak azonban Pesten rekedtek, mert az állomáson az általuk hozzánk elhozandó reverendaszövetet egy detektív lefoglalta, s hogy azt visszakapják, visszamentek. Más vonat aztán már nem jött Pestről Debrecenbe, az volt az utolsó, amelyről leszálltak. Minthogy nem tudtak visszajönni, május 7. új órarendet állítottunk be, s aszerint tanítottunk az év végéig.

Illeték tekintetében az történt, hogy megkaptuk a rendtől idejében még az áprilisi illetéket, <202> továbbá az állami személyi pótlékot 1918. II. felére. Megkaptuk az állami drágasági 100%-os pótlékot április 1-éig. De noha a rend a sárga bárcákat megküldötte április közepén, nem kaptuk meg idejében a quinquenniumot, a rendi drágasági pótlékot, az állami fizetésekiegészítést 1919. január-április végéig. Az összeg 25,449.80 K-t tett ki. 2 csekkel küldötte a rend, de a vörösök elvitték a pénz hűsvétkor, és így a 2 csekk kifizetetlenül ott maradt a vasúti állomáson. Sok utánjárás után előlegként a város házi pénztára fizette ki az összeget az adóhivatal terhére.

Tanácsköztársasági választás

Április 8. szünet volt intézetünkben s az összes iskolákban is. Ekkor volt az első tanácsköztársasági választás. Dohánygyári leányok is bekerültek a városi tanácsba. Az igazgató, mint tanítói szakszervezeti tag, volt szavazni, hogy lássa ezt a furcsa választást.

A hajdúmegyei tanítói szakszervezet gyűlése

Április 10. (csütörtök) szintén szünet volt intézetünkben. 5 budapesti szónok volt itt, s a hajdúmegyebeli tanítói szakszervezetnek tartottak maszlagosító gyűlést a Bikában. Nagy Endre, Vinkler, Majthényi András stb. voltak a szónokok.

Majthényi iskolalátogatása

Közülük Majthényi, aki régebben piarista volt, a gimnáziumba is bejött április 11-én (pénteken). Volt magyar és történelem órán. A tanárokat a tanárszobába hívatta, és felvilágosította őket, hogy most már majd mennyivel jobb dolguk lesz. Aznap 11 órakor aztán az ifjúságnak a tornateremben tartott beszédét a tanácsköztársaságról, a tanulók jogairól, a tanulói bizalmi rendszerről. Ezen beszéd hatása alatt egyes magukról megfélemedezett tanulóink azt határozták, hogy ezentúl a tanárok ne fegyelmezzenek, az önképzőkört ne az addigi, hanem egy másik tanár vezesse (Szűcs helyett Finda). Ezt írásban el is küldték az igazgatónak. Szerencsére már szombaton, április 12., beszünt az előadás, és az ifjúság egy része megtévely-

désének ez az írásos kifejezése megvalósításra nem került a húsvéti szünet és az azután bekövetkezett román megszállás miatt.

Tanári gyűlés Lefkovits elnöklete alatt

Április elején dr. Lefkovits Vilmos közoktatásügyi népbiztos tartott az összes tanároknak egy gyűlést, amelyen a régi rendszert szidta, s mondta, hogy az új iskolában kő kövön nem marad a régi Trefort-féle rendszerből. Kifejtette aztán az új iskola szellemében való tanítás módjait, s azt mondotta, aki nem dolgozik eszerint, az mehet kertésznek. Karai Sándor református főgimnáziumi igazgató felelt a beszédre, és hangoztatta, hogy úgymint már így tanítunk.

Tanári gyűlés Ady elnöklete alatt

Majd néhány nap múlva Ady Lajos főigazgató elnöklete alatt volt tanári gyűlés, s itt már szelidebb hangok hallatszottak. Különösen megható volt a Dóczy intézet igazgatónőjének, Koncz Auréliának beszéde, amellyel a régi rendszert igen hatásosan megvédte. Szinte fellélegzettünk azon kirohanások után, amelyekben Lefkovits részéről az általa tartott gyűlésen részesültünk. Egyébként a Lefkovits-féle gyűlésen a tanárok új erkölcsstan írására hívtak fel. Hála Isten nem írtak ilyent.

A középiskolai tanárok szakszervezete megalakulása

Volt egy gyűlés az állami főreáliskolában is. Itt megalapították a középiskolai tanárok külön szakszervezetét. Kerékgyártó Árpád ottani tanár vezette a gyűlést, és Gyulai István református főgimnáziumi tanár lett a szakszervezet elnöke. <203>

Ifjúsági gyűlés

Az ifjúságnak egy külön gyűlést hirdetett Lefkovits, de ezen nem ő, hanem Gulyás István elnökölt. Az összes intézetek ifjúsága részt vett e gyűlésen. De az ifjúság itt nem tudott semmi tekintetben okos megállapodásra jutni. A mi gimnáziumunkból Beznák Aladár 8. o. tanuló szerepelt igen értelmesen.

A nagypénteki debreceni ellenforradalom

Nagypénteken [ápr. 18.] ellenforradalom tört ki Debrecenben. A rendőrök, kiknek a vörös frontra kellett volna kimenniök a románok ellen, megtagadták az engedelmességet, s az igazi vörösök ellen fordultak. A vörösöknek az volt a szerencsájük, hogy osztrák vörösök épp aznap készültek Debrecenen át a frontra menni. Amint az ellenforradalom kitört, a vasútról behozták őket, s azokkal nyomták el aztán az ellenforradalmat. Persze másnap letartóztatás és nagy házkutatás lett az ellenforradalom következménye.

Nagyszombati kutatások – Húsvétvasárnap kutatások nálunk

Nagyszombaton [ápr. 19.] a plébánián 6-szor is voltak kutatni. Éjjel 1 órára be is kísérték az egész plébániát a rendőrségre, s a pinceszekercet elvették tőlük. Nálunk a rendházban nagyszombaton du. 4-től 6-ig kutattak.

Másnap húsvétvasárnapján este ½ 9-kor 5 lator vöröskatona állított be hozzánk (közülük egy az előtte való napon is volt nálunk), és éjfélig bosszantott bennünket. Először az ebédlöbe jöttek. Az egyik gúnyosan mondta, hogy úgy-e pezsgőznek, pedig látta, hogy semmi bor sincs előttünk. Aztán mindegyikünkkel feltartatta a

kezét, és az ebédlőben végigmotozott bennünket. Majd mindegyikünknek fel kellett menni a szobájába, s ott az 5 lator végigkutatott mindent. Közben pálinkát, bort, rumot, szappant, zsebkendőt, szivart, cigarettát vagy elvettek vagy elloptak vagy elkértek. Üres vadász hüvelyeket találtak Suller János rendtársunknál, s öt ezért be is akarták kísélni. Több jegyzőkönyvet is vettek fel az ügyről, s végül is abban állapodtak meg, hogy csak elviszik az üres hüvelyeket. Ezen 5 lator volt az, aki hétfőn egy gyárost, Rubent a temetőbe kicsalt, és ott láb alól eltett. Ezen vörösök nálunk felvették a pincében lévő bormennyiséget, s a szesztilalomra hivatkozva a pincekulcsot is elvették és elvitték az ebédlőben a jégszekrényben a demizsonban lévő 10 liter bort. Nagyon körülnéztek, hogy melyik szobában mi van és mennyi van. Még lett volna hozzájuk többször is szerencsénk, de kedden éjjel már a vörösök elmenekültek, és szerdán du. április 23. négy órakor bejöttek a románok Debrecenbe.

A románok bejövetele

Kedden este felé 7 óra körül beszélt még az igazgató dr. Lefkovits Vilmos párttitkárral, aki azt mondta, hogy nekünk tanároknak nem kell a frontra kimenünk, hanem szerdán reggel 8 órakor menjünk a kereskedelmi iskolába, s ott majd tudatja, hogy kinek-kinek milyen foglalkozása lesz. A keddi éj folyamán azonban már ő is elszőkött Debrecenből, mint a szovjet többi emberei, s mi reggel nem jelentkeztünk a kereskedelmi akadémiában. Ahelyett az igazg.-házfőnök elment a Trnka-malomba, s hazahozta szekérrel a rendháznak ott lévő lisztjét, mert félt attól, hogy a románoknak első dolguk lesz a malmokban levő lisztek elvétele. Az igazgató-házfőnök (e sorok írója) sohasem felejtí el, hogyan bámulták őt reverendában és a szekéren egy katonát, meg egy fiú kocsiszt, hogy hova törtetnek ezek akkor, amikor mások várják a románok megérkezését onnan, amerre a szekér ment. <204>

A románok hadserege, a 7. hadosztály Dumitrescu Constantin tábornok vezérelte alatt április 23. du. 4 órakor a Kossuth Lajos utca felől ért a főterre. Nagy néptömeg várta. Szomorú szívvel, de mégis megnyugvással fogadtuk őket, mert ki tudja mitől szabadítottak meg bennünket. Szigorú rendelkezéseket hoztak a románok, de mégis elviseltük őket, s azok kapcsán aztán a rend helyre is állott, s lassankint azok a szervek, amelyek abbahagyták működésüket előbb, újból megkezdték azt. Budapesttel való minden összeköttetésünk megszűnt. A rendfőnökséggel nem érintkeztünk április 23. óta.

A román tisztikar ismerkedési estélye

A román tisztikar május 18. vasárnap a Bika dísztermében tartotta ismerkedési estélyét. Erre Debrecen társadalmának egy része is kapott meghívót. Az estélyen tartott ünnepi előadás műsora ez volt: A román tisztikar elénekelt a román királyi himnuszt, Ciobanu román főhadnagy egy román dalt énekelt, s aztán Honthy Hanna a debreceni színtársulat szubrettje előbb szólóban Liszt rapszodiáját táncolta finom művészettel, majd Várnay Lászlóval adták elő az „Egy szál cigánnyal huzatom” és ráadásul a Dzsiloló-duettet. Majd Havas Gáborné előbb a „Sámson és Delila” c. operából egy részletet, aztán a „Dimanche l’homme” c. francia dalt, az „Éjszakák” c. magyar és „Der Gefangene” c. német dalt énekelt. Ezután Palangeanu őrnagy Kreisler „Menüette”-jét játszotta hegedűn, ráadásul pedig

„Bártfai emlék” című magyar dalciklust. Dinescu A. főhadnagy románul szavalt, Constantinescu románul énekelt cimbalomkísérettel, Káldor Dezső, a színtársulat bonvivánja Kiss Béla zenekara élén „Üres a fészek” dalt németül énekelte, aztán fütty-és hegedűszámokkal szórakoztatta a közönséget. Végül az északi román hadsereg tisztjeinek énekkara zárta be a műsort. Műsor után Moşoiu tábornok hadseregparancsnoknak dr. Magoss György főispán bemutatta Debrecen társadalmi életének vezető hölgyeit és urait. Utána tánc volt $\frac{1}{4}$ 4-ig.

Dumitrescu Konstantin tábornok búcsúzása

Dumitrescu Konstantin tábornok, a 7. román hadosztály parancsnoka május 19. de. 11 órakor vett búcsút Debrecen város közönségétől dr. Magoss György főispán hivatali szobájában a város előkelőségei előtt. A tábornok megérkezésekor dr. Magoss mondott beszédet, amelyben jelezte, hogy a jelenlévők Debrecen város nevében kívánnak tőle búcsút venni. Ezután dr. Baltazár Dezső püspök szép, ékes beszédben tolmácsolta Debrecen város búcsúzását. Említést tett beszédében arról, hogy a tábornok a város közönségének legválságosabb óráiban érkezett meg csapataival, és rendet teremtett. Isten áldását kérte a tábornok további működésére, s kérte őt, hogy Debrecen, ezt a békés, rendszerető magyar várost tartsa meg jó emlékezetében. Dumitrescu meghatottan válaszolt, köszönte a barátságos, békés magatartást, s még azt is mondta, „tudom, hogy voltak sajnálatos incidensek is, azonban mint az erdő sincs korhadt fa nélkül, így egy hadsereg legénysége között is akadnak olyanok, akik megfelelnek a rendről. Ezeket igyekeztem mindig megtorolni, és ha minden esetben nem sikerült megtorolni a hibákat, ez csak az emberi gyarlóságon múlott.” Külön-külön kézzszorítással vett búcsút a megjelentektől. <205>

A debreceni túsók története

Dumitrescu volt az, aki Bucarestin keresztül és direkt szikratávirat útján közbelepett május 3. a Budapesten lévő minisztériumnál és a vörösgárda parancsnokságánál, hogy azonnal szabadlábra helyezték az összes debreceni túsokat, akiket visszavonuláskor a vörösek magukkal vittek, mert ellenkező esetben a legszigorúbban fog eljárni a megmaradt kommunistákkal szemben, akiket hadseregük elfog. Mikor Debrecenben nagypénteken [ápr. 18.] kitört az ellenforradalom, a vörös őrség nagypénteken megválasztott 3 tagú direktórium – Héjas S. Ferenc, Bartha István és Nagy Lajos – Vágó belügyi népbiztos távirati rendeletére a régi rendprononcirozott [kihirdetett] 43 emberét letartóztatta túsul. Ezek közül ismertebb nevek: Márk Endre ügyész, volt polgármester, Szent-Királyi Tivadar római katolikus egyházközpontnok, Bernolák Nándor egyetemi tanár, Nedeczky Ferenc volt ezredes, Bornai István volt százados, Ilyefalvi Géza egyetemi tanár, Komlósi Pál volt rendőrhivatalnok, Haendel Vilmos egyetemi tanár, Somossy László kereskedő, dr. Szabó Mihály hentesmester, Ungvári József gazdálkodó, Kaszanyitzky Endre kereskedő, Peczkó Ernő református főgimnáziumi tanár, Ungár Jenő bankigazgató, Debreczeni Lajos kereskedő stb. A túsokat április 20. vasárnap délután a debreceni rendőrség épülete előtt álló automobilba ültették (31 ember), s csak egy kisebb csoportot (22 ember), mely már nem fért fel, kísérték ki fegyveres őrök a Batthyány és Varga utcán át az állomásra. Valamennyit 3-ad osztályú kocsikba ültettek, és $\frac{1}{2}$ 7 órakor már elindult a vonat mégpedig olyan sebességgel, hogy éjjel

12 óra előtt már Budapestre érkeztek. Az állomás előtt 15-ös csoportban teherautókra tették őket, és a Markó utcára vitték őket, a terrorcsapat laktanyájába, majd a rendőrfőkapitányság Zrínyi utcai épületének egy irodahelyiségében zsúfolták össze őket.

Reggel a Margit körút 85. szám alatt lévő helyőrségi fogdába kísérték őket, frissen meszelt szobákba. Egész nap nem ettek semmit hétfőn. Kedden [ápr. 22.] reggel kaptak fekete kávé, délben káposztát, este répát, szerdán délben pedig már húslévest is. Párosával sétálni is engedték őket a fogház udvarán.

Felcsillant a szabadulás reménye előttük, amikor április 29-én 14 tús kiszabadult, és elviselhetőbb lett a sorsuk, mikor a fogházból kiszállították őket Rákosfalvára, ahol a leányjavító intézetben helyezték el őket, miután az intézet erkölcsi javításra ítélt tagjait, a rossz útra tért leányokat kibocsájtották az utcára. Kommunista morál volt: kiszabadítani a fegyenceket, és a börtönöket megtölteni tisztességes emberekkel. Rákosfalván már jó dolguk volt. A személyzet igen jó bánásmódban részesítette őket. Még az élelmezés is tűrhetőbb volt. Emberek közt voltak. A szabadulás órája 40 részére május 21-én ütött. Ekkor tudatták velük, hogy hazautazhatnak. Előző napon éjjel felzörgettek őket, és automobilon a képviselőházba vitték őket. Innen aztán május 21. szerdán du. 1 órakor indultak el a vonattal. Poroszlóig jöttek vonaton. Ott a községben kellett maradniuk. Csütörtökön a poroszlóiak kocsikba fogtak, és azokkal vitték a Tiszáig őket. A Tisza kiöntése több volt 10 kilométernél. Ladikokon mentek át a túlsó partra. Itt a románok fogadták őket, külön vonatra ültették őket, és pénteken május 23-án este 11-kor oly sok gyötrellem és viszontagság után Debrecenbe érkeztek. Két kísérő vörös tiszt is jelenyeik letépése után velük jött, és a románoknak <206> megadta magát. A hazatértek május 24. szombaton reggel megjelentek a városházán Magoss főispánnál, aki lelkesen és szeretettel köszöntötte őket. Majd a román térparancsnokságnál a vármegyeházán jelentkeztek. Nedeczky Ferenc huszárezredes jelentette megérkezésüket, s erről a román katonai hatóság jegyzőkönyvet vett fel. Ezután a túsok Moşoiu tábornoknál tisztelegtek, és megköszönték interveniálását, aki örömét fejezte ki visszaérkezésük fölött. Egyelőre 10 [!9] tús (Márk polgármester, Rostás [István] rendőrfőkapitány, Mile és Komlóssy rendőrkapitányok, Thonheiner rendőrparancsnok, dr. Bernolák egyetemi tanár, Hódy Béla református egyházi levéltárnok, dr. Olchváry ügyvéd és Szunyogh Rudolf birtokos) még a vörösek fogságában maradt, de Moşoiu tábornoknak, akit a román király május 27. Magyarországnak a román haderők által megszállott részei politikai kormányzójává nevezett ki, közbenjárására ezek is kiszabadultak kettő (Rostás, Hódy) kivételével június 15-ig, amikor is szerencsés megszabadulásuk alkalmából a református és katolikus templomban hálaadó istentisztelet volt. Mindkét helyen minden visszaérkezett tús megjelent. A református templomban Szele György lelkész mondta a hálaadó imát, aki szintén tús volt (Rostás és Hódy csak július második felében kerültek haza).²

A közellátás nehéz helyzete a román megszállás kezdetén

A román megszállás átmenetileg megszakította Debrecennek az ország többi részeivel való összeköttetését, s eleinte egy ideig jóformán csak azok a közellátási

² A Tanácsköztársaság túszedési módszeréről: MENDELÉNYI László, *A terror*, in *A bolsevizmus Magyarországon*, szerk. GRATZ Gusztáv, Bp., 1921, 194-197.

készletek állottak a város közönségének rendelkezésére, amelyek éppen a városban voltak. Sok cikkből semmi sem volt Debrecenben. Így volt ez a cukorral (a soproni gyárból volt kiutalva, de nem érkezett meg), így a petróleummal (Zöld József tanácsnok Nagyszebenbe ment a román kormányhoz utána), így a sóval (a máramarosi bányákból nem tudtak szállítani, a vasúti sínek fel voltak szedve). Burgonyát ifj. Schwarz Vilmos a városi közellátási hivatal igazgatója Nyírbogáton 25 és még Szabolcs más helyein is 25 vagonnal vásárolt, s ebből először csak 4 vagon érkezett meg, s árusítottatott a hatósági üzletekben kilogrammonként 70 fillérral.

Az élelmiszerek ára május 9.

Az élelmiszerek áráról a román parancsnokság időről-időre rendeleteket adott ki. A május 9-iki rendelet áraiból ezeket említjük meg: búza 100 kg 100 K, rozs 87 K, árpa 87 K, zab 87 K, csöves kukorica 75 K, morzsolt kukorica 95 K, bab 500 K, lencse 500 K, borsó 600 K, marhahús 1 kg I. oszt. 14 K, II. oszt. 11 K, 3 évesnél fiatalabb marhahús 9 K, szopós borjúhús 16 K, disznóhús 1 kg I. oszt. 16 K, II. oszt. 14 K, nyers szalonna és háj 20 K, olvasztott zsír 24 K, juhhús I. oszt. 6 K, II. oszt. 5 K, tej 2,40 K, vaj 40 K, tejfel 14 K, tehéntúró 7 K, tojás a piacon 0,70 K, hagyma 1 kg 1 K, búza nullás liszt és búza gríz 1 kg 3,30 K, főzőliszt 1,10, kenyérliszt 0,70, korpá 0,40, kenyérsütés 0,30 K. (Debrecen 1919. május 5. a 7. hadosztály parancsnok: Dumitrescu Constantin tábornok. A gazdasági hivatal főnöke: Protopopescu M. alezredes. A 16. hadosztály parancsnoka: Hanzutler tábornok. A gazdasági hivatal főnöke: Kremling K. alezredes).

Halszállítás Debrecenbe

Dumitrescu Magoss főispánnal május 7. a hortobágyi halastavakhoz ment több román tiszt és Popovics Gyula tolmács kíséretében, s abban történt megállapodás, hogy onnan hetenkint friss halszállítmány jön Debrecenbe az adandó szerelvényeken. <207>

A lapok

Május elején a lapok visszacserélték címüket a régre: A Népakarát – Debreczeni Újság, A proletár – A Hírlap, A Debreczeni Vörös Újság – Debreczeni Független Újság címmel jelentek meg. Egy új politikai napilap is alakult május elején Egyetértés címmel. Felelős szerkesztője dr. Szalai Ferenc, a Debreczeni Újság volt munkatársa. Ezekből a lapokból aztán hol jól, hol rosszul értesültünk azokról az állapotokról, amelyek szegény magyar hazánkban voltak Debrecenen kívül. A legtöbbször csak nagy kerülő utakon jutottunk hosszú idő múlva egyes hírekhez. Így pl. a június 24-iki budapesti ellenforradalom híre a Szegedi Napló útján csak július 5-én került a debreceni lapokba.

Az új főigazgató iskolalátogatása

A debreceni tankerület új főigazgatója Ady Lajos főgimnáziumunkat május 19., 20., 21., 22. és 23-án látogatta meg. A tapasztaltakról május 23-án tartott gyűlésen számolt be, ahol jelezte az iskolalátogatásai rendén követni szándékolt szempontokat: „Nem lehet és nem is akar hivatalfőnök lenni, aki csak par distance tárgyal társaival, kartársa óhajt lenni a kerület minden egyes tanügyi munkásának. Tanár óhajt maradni, aki most már egy kerület minden iskolájának ügyét a lelkén viseli, s

aki boldog, ha felettes hatóságának azt jelentheti, hogy a tankerület iskoláiban komoly, becsületes és eredményes munka folyik.” Ilyen gyönyörű programmal köszöntött be hozzánk, s ezzel nézve az intézetünkben folyó munkát, kijelentette, „hogy általában véve – még a háború 5. évében is – megnyugtató, sőt részben öröndetesen jó viszonyokat talált itt.” Pesttől el voltunk zárva, tehát ezen látogatás öröndetes jegyzőkönyvét sem küldhettük fel a rendfőnökséghez.

Debrecen város és Hajdú megye küldöttsége a román király előtt május. 25.

Május 25. vasárnap reggel külön vonaton ment Debrecen város és Hajdú vármegye küldöttsége Nagykárolyba, hogy az ott ünnepélyesen fogadott román királyi párnak megköszönje, hogy a román haderő megszabadította a várost és a megyét a vörösektől. A város részéről a küldöttség tagjai voltak: Dr. Magoss György, Csóka Samu, dr. Tóth Emil, dr. Csűrös Ferenc, stb.; [a református egyház részéről:] dr. Baltazár Dezső, gróf Dégenfeld József, dr. Kiss Géza, stb.; [a katolikus egyház részéről:] dr. Lindenberger János prépost, Papp Gyula görög katolikus lelkész (dr. Lóky Béla házfőnök-igazgató is fel volt kérve, de nem ment el), stb.; a megye részéről: Rásó István főispán, Pákozdy Sándor alispán, Losonczy Álmos főorvos, Nábráczky Béla főjegyző, dr. Czeglédy Mihály főjegyző. Az üdvözlő beszédet Magoss főispán és Baltazár mondták.

Moşoiu kormányzó

Május 28. közölte, hogy Moşoiu tábornokot Magyarországnak a román haderőktől megszállott részei politikai kormányzójává nevezte ki a román király. Székhelye továbbra is Debrecen maradt.

Magyar-román összekötő hivatal

Moşoiu a román hadsereg és Debrecen közönsége közti érintkezés megkönnyítésére magyar-román összekötőhivatalt szerveztetett a városházán. A hivatalnak (Birou de reclamatie) főnöke Popovics Gyula bankhivatalnok lett tanácsnoki címmel, melléje került dr. Vass Károly városi jegyző és katonai részről Breuer Richard román hadnagy, aki magyarul, franciául és németül is beszélt. <208>

Activ tisztek transzportálása

Még azt is megemlíjük, hogy május 6-án a Debrecenben tartózkodó összes tényleges (actív) katonatiszteknek ötven kilogrammot tehető poggyással jelentkezniök kellett a rendőrség épületében, s innen őket Brassóba, Nagyszebenbe és Szinajába dirigálták (transzportálták) nemzetközi bizottság előtt való igazoló eljárás végett. A tartalékos tiszteket nem vitték el. Ezeknek csak jelentkezniök kellett továbbra is a rendőrség épületében levő román katonai parancsnokságnál.

Rásó Debrecen városának is főispánja

Dr. Magoss György városi tiszti főügyész június 13. megkapta felmentését a városi főispáni teendők ellátásától, és Moşoiu tábornok ezek ellátásával Rásó Istvánt, Hajdú megye főispánját bízta meg.

Tavaszi házigyűlés nem volt

Tavaszi házi gyűlést nem tartottunk. Először azért, mert a szovjet alatt nem

tudtuk, mi lesz velünk: feloszlhatnak-e vagy sem bennünket, másodszer azért, mert a rendfőnökséggel úgy sem tudtunk érintkezni.

A tornaterem lefoglalása román célra

A románok többször le akarták foglalni intézetünket saját céljaikra, de az igazgatónak sikerült a gimnáziumot a lefoglalástól írásban is beadott kérelmével megmenteni. Csak egy helyiséget kellett rendelkezésre bocsájtani a románoknak: a tornatermet. Aki kérte, hivatalos célra kérte, de igazában önző céljaira, igazságtalanul összeharácsolt holmik elhelyezésére használta fel.

Külön kurzusok után különérettségi

Az 1918/19. iskolai évben a rendes, szokásos érettségiken kívül nálunk még egy külön érettségi is volt. A közoktatásügyi népbiztosság 1919. évi március 30-án kelt sürgönye és a VKM 228379-918., továbbá 7693-1919. sz. rendeletei alapján hat hetes (1919. április 9.–május 20.) különbözeti s 8 hetes (1919. május 26.–július 19.) nyolcadik osztályos kurzust tartottunk 23 leszerelt és kereskedelmi érettségít tett katonatanulóval (egy tanítói oklevéllel). Május 20-án volt a különbözeti, s július 19-én a VIII. osztályos vizsgálat. Érettségi írásbeli csak magyarból volt július 21-én, szóbeli pedig július 25-én.

Hlapka András ösztöndíjalapítvány

Az 1918/19. évben egy alapítvány tétetett: a néhai Hlapka András ösztöndíjalapítvány (1918. október 9.). Ennek kamatai, csak ha az összeg 2000 K-ra nő fel, adhatók ki félévenként előre a debreceni vasúti állomáson végleg alkalmazott, vagy alkalmazandó vasúti tisztviselő, altiszt, vagy szolga azon gyermekének, ki erkölcsi s tanulmányi tekintetben s magaviseletére nézve kifogástalan.

Te Deum

A gimnáziumban rendszeren tanítottunk június 14-ig. Június 16-tól 18-ig voltak az összefoglalások, és a Te Deum június 29-én volt. Évvégi értesítőt a papír és nyomda drágasága miatt nem adtunk ki.

15000 K háborús ellátási segély – Mutáció nem jöhetett

A Hogyor által húsvétkor Budapestről a rendtől hozott 10000 K-hoz járult az egyházközségi bizottmánytól június folyamán külön háborús ellátási segély címén kiutalt 15000 K. Ezzel s az apránként eladott borból befolyt pénzzel aztán csak kijöttünk valahogy, noha Pestről semmit sem kaptunk. Mivel Pesttel nem volt összekötetésünk az iskolai év végén a mutáció sem jöhetett meg. <209>

1919 tavasza és nyara

Április hűvös és csapadékos volt. Egy része (április 6-20-ig) határozottan meleg volt, másik része pedig (április 21-30.) erősen hűvös. Május és június is hűvös volt. Medárdus nap után szárazabb idő állott be június 21-ig. Nedves júniusnak csak az 1. és utolsó hete volt. A július is hűvös volt, a legnagyobb felmelegedés 20-ika körül 3 napig tartott. Augusztus első harmadában sok zivatar volt, 2. harmadában nagyon derült volt az idő, semmi csapadék sem mutatkozott, és erős felmelegedések voltak, utolsó harmadában pedig gyakori zivatarok és kisebb esők voltak hő-

mérséklet maximumok mellett.

A románok bor vásárlásakor a hordót nem küldték vissza

A románoktól a házat 1919. év május 25-én érte kisebb károsodás: 6 K-ával 202 liter bort vettek tőlünk. A bor árát kifizették, de a hordót nem küldték vissza. A hordó értéke 808 K volt (literenként 4 K-t számítva).

[A Tanácsköztársaság bukása]

A szeptemberig lefolyt eseményekről csak augusztus második felében értesülünk. Ekkor tudtuk meg a következőket: az ántánt a tanácskormányral még áprilisban tárgyalást kezdett. A párizsi békekonferencia megbízottja (Smuts angol tábornok) április 4-én Budapestre érkezve kijelentette, hogy javasolni fogja Párizsban Magyarország számára szükséges élelmiszerek szállítását, a határok végleges megállapítását az érdekelt államok közreműködésével, és új demarkációs vonalat (Makó, Békéscsaba, Debrecen, Nagyecsed mentén) jelölt ki, amit a tanácskormány nem fogadott el. A tanácskormány (Garbai, Kun Béla) a tábornokhoz intézett jegyzékben kijelentette, hogy: „a magyarországi tanácsköztársaság nem áll a területi integritás alapján, de a területi kérdéseknek az imperialista hódítás jogán való megvalósítását ellenzi”. Ezen kijelentés miatt az ántánt engedélyt adott a románoknak és cseheknek az előnyomulásra. A románok a Tiszáig üzték a vörös hadsereget (április 16–május 2.), a csehek elfoglalták Miskolcot. Ellenük a tanácskormány új sereget toborzott (munkásvezérek), megszüntette a katonák tisztválasztási jogát, és a főparancsnok Stromfeld Aurél, volt vezérkari ezredes lett. Ennek vezetésével a proletár hadsereg legyőzte a cseheket (Léva, Fülek, Miskolc, Rimaszombat, Kassa, Eperjes, Bártfa elfoglalása, május 18.–június 10.). Előrenyomulásuk hírére Clemenceau fölszólította a tanácskormányt, hogy vonja vissza csapatait a demarkációs vonalra, és ez esetben a románok is vissza fognak vonulni (június 13.). Kun Béla utasítására a csapatok kiürítették az elfoglalt területeket, a románok azonban a Tiszánál maradtak, ami ellen a tanácskormány eredménytelenül tiltakozott (július 11.), sőt később (július 14.) választ sem kapott Párizsból. Ezért elrendelték a románok megtámadását (július 20.), ami rövid ideig tartó siker után (Szentés, Mezőtúr, Kisújszállás, Karcag visszafoglalása) teljes vereséggel végződött (július 25–31.), és a románok a Tiszán átkelve Budapest felé nyomultak. A vereség hírére a tanácskormány lemondott a katonai- és munkástanács ülésén (augusztus 1.), és a népbiztosok nagy része Ausztriába menekült. A munkástanács megalakította az új kormányt (Peidl Gyula elnök, Garbai Sándor közoktatásügyi miniszter), amelyben 4 volt népbiztos (Garbai, Ágoston Péter, Haubrich József, Dvorcsák Antal) is helyet foglalt, és ezért a polgárság bizalmatlanul fogadta. Két nap múlva (augusztus 3.) a románok megszállták Budapestet. <210>

A társház szerzetes személyzete

Az 1919/20. iskolai év elején, minthogy nem kaptuk meg júliusban a mutációt (nem is jelent meg iv), a társház szerzetes személyzete a következő volt: Dr. Lóky Béla házfőnök és igazgató, Tóth Sándor nyugalomban, házi másodfőnök, Vékony József és Vas Károly nyugalomban. Tanárok: Vittkó József, Finda Antal, dr. Szűcs István, Rózsa István, Suller János, Hogyor József, Szakáll Gyula, Lendvai János, Révész László, Jankovich Ferenc (de ő nem jött vissza húsvétől fogva), Kanszky Már-

ton (ő sem jött vissza húsvétól fogva), Korcsiák Ede, Szanyi János és Nagy Lajos.

Levél a rendfőnökséghez

Április közepétől szeptemberig nem tudtunk egyáltalán a rendfőnökséggel közlekedni. Szeptember 1. az árvaház igazgatója, Hertelendy Jenő vitte fel annyi idő után az első levelet a debreceni házfőnökségtől, és abban beszámolt a házfőnök az elmúlt 5 hónap alatt történekről. A levél elején hálát adott úgy a maga, mint rendtársai nevében a Gondviselésnek, hogy amint egy Budapestről Debrecenbe érkezett kis kalazantinertől értesült, rendünket a feloszlatástól megóvta, és ha nagyobb bajok árán is, sok anyagi veszteséggel, de mégis megúsza budapesti házunk azt a rettenetes időt, mely a közeli 4 hónapban eltelt felette. A házfőnök szeretettel és bensőséggel üdvözölte a nagyságos és főtisztelendő Rendfőnök urat és a főtisztelendő rendkormányt, s tiszta szívből kívánta, hogy a nehéz idők után rendünk mihamarabb teljesen talpra állhasson, és teljes energiával folytathassa a múltban közismert vallásos és hazafias munkásságát. Ezen levélben azt is jelzi a házfőnök, hogy az 1918/19. évi elmaradt számadásokat csak akkor fogja küldeni, ha Budapesttel a közlekedés biztosabb lesz.

5.

BRACH JÓZSEF (HÁZFŐNÖK)

A KECSKEMÉTI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A Szentháromságról nevezett kecskeméti kegyes-tanítórendi társház története, 1714–1946: PMKL, Kecskeméti rendház levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.7.a), Lib. 14, pp. 480–483. – A feljegyzések, a tinta különböző színeiből ítélve, folyamatosan, az eseményekkel közel egyidőben készülhettek. Mivel a szöveg egyébként is rövid, a lapszéli szakasz címekeket elhagytam.

A főgimnáziumban az előadások a spanyolnátha járvány miatt [1918.] október 18-tól december 1-ig szüneteltek.

A rendfőnök értesít, hogy Dr. Hénap Tamás nyug. rendfőnök autonómiai képviselői mandátumáról lemondott, és egyben az autonómiai képviselőválasztás napját november 10-re tűzi ki. 1918. november hóban rendi autonómiai képviselőnek Szinger Kornél rendfőnök választotta meg.

[1919.] Március 22-én a proletárdiktatúra vette át a közügyek vezetését.

A kecskeméti konzisztórium felkéri a házfőnököt, hogy március 23-án a proletárdiktatúra jelentőségét méltassuk a templomban, és hogy a templomra a vörös zászlót kitűzzük. A rendelet értelmében Tomek Vince szentbeszéd keretében <méltatta a proletárdiktatúra jelentőségét>¹ beszélt a hazaszeretetről, és a templomra, valamint a házra is kitűztük a vörös zászlót. <481>

A kecskeméti direktórium felszólítja a tanári kart, hogy március 29-én a város háza közgyűlési termében tegye le a hűségi esküt a proletárdiktatúrára. Megtörtént.

A budapesti forradalmi kormány és tanács határozata értelmében március 28-tól a vallásoktatás az összes iskolákban beszüntetendő, a hittanból a bizonyítványban osztályozás nem adható, és a tanulók az iskolából csoportosan nem vezethetők

¹ E részt a szerző utólag áthúzta és javította.

a templomba.

A kecskeméti direktórium felszólítja a tanári kart, hogy a vallásoktatás megszüntetése felytán üresen maradt órákban a szocializmust ismertesse. Mivel a forradalmi kormányzótanács a hittan tanítását az iskola épületében megtiltotta, a hittanórákat az oratóriumban tartjuk.

A rendfőnök leír, hogy a Tanácsköztársaság munkás- és katonatanácsának kiküldöttei 1919. április 29-én hajtották végre a rend vagyoni likvidálását Budapes- ten. Így a rend, bár eltörölve nincsen, teljesen fizetéképtelen. Ezért ezentúl minden szükségben és felmerülő ügyben a helyi direktóriumhoz, illetőleg ennek útján a vallásügyi likvidáló megbízotthoz kell fordulni.

Miután a vörös hadsereg Szolnoknál, Csongrádnál, Szentesnél a románoktól július végén szétveretett, a Tanácsköztársaság kormánya lemondott, s így véget ért a proletárdiktatúra 1919. augusztus 1-én.

A román hadsereg augusztus hó 4-én megszállta a várost.

Lauer Jakab VI. oszt. rendi növendék július 2-án tüdővészben elhunyt. Július 4-én temettük el a Budai úti temetőben. <482>

1919/1920.

Szinger Kornél rendfőnök a csehek elől menekülő trencsényi igazgatót, Simonides Istvánt kinevezte igazgatónak, így Brach József házfőnök-igazgató az igazgatói teendők alól felmentetett. Varga István tanár szeptember 15-i dátummal levélben bejelentette a házfőnöknek, hogy a rendből kilép; helyébe jött Tárkányi Ferenc Trencsénből. A megszálló román hadsereg november 19-én délelőtt 9 óra- kor elhagyta a várost és a Tiszántúlra vonult vissza. Távozásuk után kitűztük a nemzeti színű zászlót.

<Október> November 23-án délelőtt 10 órakor vonult be a nemzeti hadsereg a Kőrösi utca végén felállított diadalkapun át Churry Béla őrnagy vezetése alatt. Üdvözlő beszédet mondott Majthényi Miklós polgármester, továbbá Pócsy Györgyné, a kecskeméti nők és Csősz Péter a gazdák nevében. Az üdvözlő beszédek elhangzá- sa után a menet a harangok zúgása között és a közönség óriási lelkesedése mellett a Kőrösi-utcán és a piactéren át a nagytemplom elé vonult, ahol Révész István pre- látus-plébános lelkes beszéd után megszentelte a zászlót, amelyet a nők szövetsége a katonaságnak ajándékozott. Azután a díszmenet a református templom elé vo- nult, ahol Hetessy Kálmán református és Sárkány Béla evangélikus lelkész beszéd <483> kíséretében megáldották a zászlót. Innen a katonaság a Gazdasági Egyesület elé vonult, ahonnan a közönség lelkes éljenzése mellett, megvendégelés végett kas- zárnyáikba vonult. Ezen ünnepegen a tanári kar és a tanuló ifjúság testületileg vett részt.

6.

TOMEK VINCE

KOMMUNIZMUS KECSKEMÉTEN 1919-BEN (1979)

PMKL, Tomek Vince hagyatéka (IV.198), Sk 12: Visszaemlékezések (1968–1981). – A szerző visszaemlékezéseinek egyik fejezete, 1979. július 25-én készült el.

Hatvan év után írni a kecskeméti kommunizmussal kapcsolatos emlékeimről kissé merész dolog, s aligha érem el a teljes eredményt.

Az én *teológiai doktorátusommal* kezdem. Doktorátusi dolgozatomat „A Miatyánk doxológiájá”-t Székely István professzor fogadta el. Az én doktoravatom volt akkor az utolsó teológiai doktoravetés, mert a teológiai kart akkor megszüntették. Én akkor bizony a szokásos doktori esküt a Tanácsköztársaságra tettem. Akkor volt egy Fehérváry úr menyasszonyának bölcelet-doktori avatása is. Mindkét avatáson jelen volt a palocsaiak részéről Oppenheimer Márta, a későbbi Koch Sándorné.

A *hittantanítással* kapcsolatban ezekre emlékszem. Mintha a hittantanítás a szokásos módon folytatódott volna. De úgy látszik a studiumi kápolna erősebb szerephez jutott. Egyik hűséges tanítványom Iványi-Grünwald Béla, a nagy festő fia és a később jeles historikus, szüleihez hasonlóan kommunista volt, de engem pontosan informált minden kommunista megmozdulásról. Magatartása miatt az iskolából kizárták. Ez később egyetemi magántanárságának komoly akadályává lett. Budapestről – ha jól emlékszem – lementem Kecskemétre, ahol Orbán [János] igazgatótól olyan bizonyítványt sikerült szereznem, hogy az említett akadályt elhárította.

Nyilván az ő információinak köszönhető, hogy egy alkalommal részt vehettem egy olyan előadáson, amelyet Eördögh orvos tartott Kecskemét nagyobb diákjainak a nemi életről. Ő főleg a nemi bajok elkerüléséről beszélt. Jómagam bevártam az előadás végét és az orvos távozását, s a fiatalok tiszta életéről tartottam előadást. Az volt a benyomásom, hogy az előadás jól sikerült. Néhány könyv olvasását is ajánlottam a fiataloknak: egész biztosan szerepelt Szuszai könyve s nem emlékszem, vajon Tóth Tihaméré megvolt-e már akkor.¹

Sok tanítványom közül később is összeköttetésben voltam (pl. a piaristává lett Barta Pistával) és vagyok (pl. Jelenits Istvánnal,² Bálinttal stb.) néhányval.

Vasár és ünnepnapokon *prédikáltam a templomban*. Egy ilyen prédikációra emlékszem is. Arról beszéltem, hogy Julianus Apostata idejében egy pogány azt kérdezte a kereszténytől, hogy mit csinál Krisztus. Az érdekes felelet az volt, hogy „sírt ás”. Alig hogy elmondtam ezeket, puskalövések riasztották meg a levegőt... Az első benyomás általánosan az volt, hogy a lövések a beszédem miatt történtek. Csak később derült ki, hogy a piacon valami kofa-zendülés támadt s ennek szóltak a riasztó lövések.

¹ SZUSZAI Ferenc, *A tiszta életről: Kalauz mívelt, serdült ifjak számára*, Győr, 1906. – TÓTH Tihamér *A tiszta férfiúság* (Budapest, 1919) című könyve csak 1919. október 23-án jelent meg. Vö. PÉTERFFY Gedeon, *Tóth Tihamér: Élet- és jellemrajz*, Bp., 1940, 58.

² Jelenits István (1899–1981) 1917/1918-ban VII. osztályos volt a kecskeméti piarista gimnáziumban, majd 1918. máj. 27-én gyorstanfolyamot végezve érettségizett, mielőtt behívták katonának. Később fia, ifj. Jelenits István (*1932) piarista szerzetes lett.

Már bőszegesebbek a *rendházzal* kapcsolatos emlékeim. A napokban került kezembe az 1918-19. évi schematizmusunk. E szerint a rendház tagjai ezek voltak: Brach József házfőnök-igazgató, Tóth György nyugalmazott, Pózna József vicerektor és tanár, Kummergruber Emil tanár, Dutschák András tábori lelkeszsége után tanár, Wagner Lajos tanár, Rassovszky Gyula tanár, Szomolányi József tanár, Csász László [stúdiumi] helyettes prefektus és tanár, Tomek Vince [stúdiumi] prefektus és tanár, Kiss Márton tanár, Baratska Gyula tanár, Varga István tanár, Pintér Mihály tanár.

Amikor megalakult a kommün, akkor a szerzetes tanároktól ilyen nyilatkozat megtételét kívánták: „Elhagyom az egyházi pályát és világvivá leszek.” Ezt a nyilatkozatot nem írták alá: Tóth György, mert nála erre már nem volt szükség, Wagner Lajos, mert meggyőződésével ellenkezett, ezért nem írta alá, Tomek sem, és nem írták alá Kiss Márton és Pintér Mihály sem, mert ők el akarták hagyni a tanárságot, és orvosok akartak lenni. (Jártak is gyakorlatra Cserepesbe!). Utána az erkölcstelen Baratska kálvinistává lett s feleségül véve szeretőjét, a protestáns gimnáziumban beszélt a katolikusok ellen. Varga aposztatált, de további életéről nem tudok. Azok, akik a kért nyilatkozatot aláírták, utána is miséztek, s ezért irregularitásba estek, és a vezetőségnek a feloldás miatt a Szentszéknél nehézségeket okoztak. Kiss és Pintér a kommün bukása után felhagytak az orvossá levéssel, és bekapcsolódtak a tanári munkába. Hozzám akkor legközelebb állott Wagner, de még nálánál is inkább Szomolányi. Az akkor belehabarodott egyik lánytanítványába, de annak váratlan halála teljesen rendbehozta. Volt nekem is valami részem benne?

A *házi élettel* kapcsolatban sohasem felejttem el Kummergruber atya viselkedését, és örök hálával gondolok azokra, akik 1919 augusztusában hozzá akartak segíteni az új elhelyezkedésben. Ez történt, hogy egyszer a ház étkezésre hívta meg a kecskeméti kommunizmus vezetőit. Én akkor valami formában tiltakozómat jelentettem be. Erre Kummergruber (aki akkor ugyanúgy, mint Dutschák bajuszt növesztett) azt válaszolta, hogy „örüljek neki, ha jelenleg a rendházban túrnek meg.” Ez az ember később Debrecenbe került, és egy templomnak, illetve kápolnának lett alapítója. Nem volt őszinte ember!

Az volt a határozat, hogy augusztus elején nekem el kellett hagynom a rendházat. Mi volt a szándékom? Ideiglenesen Kecskeméten akartam maradni, azután pedig szűkebb hazámba menni, és az ottani piaristákhoz csatlakozni. Ami a kecskeméti ideiglenes tartózkodást illeti, Révész prelátus-plébános, a későbbi tábori püspök³ meghívott a plébániára, Bajnócy Katalin (akkor még hivatalnoknő, utána angolkisasszony) elköltözött volna lakásáról s azt nekem engedte volna át. Persze ezek a tervek a kommunizmus bukásával együtt megbuktak. Akkor történt, hogy egy öreg angolkisasszony testvéremül adta az akkor már apácájelölt „Lilly”-t. Ez tréfának indult, de aztán hosszú évtizedeken keresztül az „angolkisasszony” és én testvérek lettünk. Ezzel kapcsolatban jól emlékszem arra a jelenetre, amikor egyik, talán VII. osztályos tanítványom tőlem hallotta, hogy én a kommunizmusmentes „Felvidékre” akarok menni, majdnem sírva magyarázta, hogy itt kell maradnom. Persze akkor nem győzött meg, mert a meggyőzést csak a magyar kommunizmus bukása hozta meg.

³ Révész István (1862–1929) 1909-től kecskeméti plébános, 1912-től pápai prelátus, 1928-tól tábori püspök. Vö. CHOBOT, II, 891. *Katolikus Lexikon*, ‘Révész István’.

Városi életem. Jómagam a kecskeméti kommunizmus alatt mindig szándékosan reverendában jártam, és nemcsak hogy senki sem szólt miatta nekem, hanem azt a nem kommunisták és a kommunisták [is] tisztelettel vették tudomásul. Így felöltözve jártam pl. a kommunista előadásokra is. Egy élményemre itt szívesen gondolok vissza. Egyszer jelen voltam egy kommunista szónoklaton a városházával szemben levő téren. Az egyik „pógár” nagyon figyelte a beszédet. Erre a szomszédja, aki nyilván nem volt kommunista érzelmű, megkérdezte őt: „Elhiszi mindazt, amit ez a szónok mond?” A felelet: „Elhiszem – kit igaznak, kit nem...”

Abban az időben két olyan családdal kerültem összeköttetésbe, amelyekkel most is tart valami formában a kapcsolatom. Az egyik a Kovács család, a másik pedig a Balázs család.

A *Kovács családról* szólva Kovács Sándor, volt szombathelyi püspök családjáról van szó. A püspök úr 1919-től kezdve egész haláláig testvéri barátom volt. Unokatestvérével, a püspök nővérenek, Polányinének lányával, Kovács katonatiszt elvált derék feleségével, Clarisse-szal most is tart a kapcsolatom. A családdal való kapcsolat története ez. 1919. év nyarának elején megjelent nálam egy velem egykorú váci aulai pap, Kovács Sándor. Megköszönte, hogy a lehetetlen helyzetbe került nővéreben hosszú idő óta tartom a lelket. Lassan-lassan kiderült, hogy Margit nővéréről van szó, aki felesége a Mintseknek, aki régi drogériájában most segéd. Ez a jó lélek gyónóim közé tartozott. Sándor révén azután megismerkedtem édesanyjával, idősebb nővérevel, Polányinével és annak Clarisse nevű lányával, a korán elhunyt Pityu öccsével, de főleg Mintsekékkal. Mintseknének lelki vezetője voltam Kecskeméten, a kapcsolat folytatódott Budapesten, sőt még Rómában is, amikor özvegyen a bátyjánál volt Szombathelyen.

Hosszabban kell írnom a *Balázs családdal* való kapcsolatomról. Ennek a családnak a következő tagjai voltak. A malomtulajdonos apa felesége egy tetterős, kecskeméti asszony volt. Sok gyermekes családról van szó. A legidősebb lány volt Benedikta, bencés ihletésű, ex-szociális nővér, aki teljesen apáca-életet élt. Az utána következő lányok: egy elvált ember felesége, Joli, az én időmben rendesen házasodott Etus, a későbbi Kisdéryné Rózsa és az utolsó, még élő Hackerné Erzsébet-Pösze. Azt hiszem, hogy Joli után következett Rudi, aki mint jogász, jegyben járt egy nálánál jóval idősebb tanítónővel. Ezzel a családdal nem azért kerültem kapcsolatba, mert Rózsa, mint Szomolányi és Pintér tanítványa nálunk érettségizett, azért sem, mert Pösze – nálunk a háború miatt koedukáció volt – talán mint VI. vagy VII-es tanítványom volt. A kapcsolat úgy jött létre, hogy Benedikta megkért, hogy helyes útra vezessem Rózsát, mert a között és Pintér Miska között erősebb érzelmi kapcsolat keletkezett. Ez a feladat sikerrel végződött. Rózsa lelki vezetője lettem Kecskeméten, majd Pesten, amikor mint öcsém barátjának, Kisdérynek felesége odakerült. Még Rómába is írt nekem, mint sok bajon átesett özvegy. Később Jolinak is lelki vezetője voltam, és sokszor keresett föl Kecskemétről Budapestre házassága vége felé. Rudi házasságát – ha jól emlékszem – én áldottam meg, s Rómából is leveleztem vele mint csurgói ügyvéddel, később pedig özvegyével is. Most Pösze szokott néha üdvözölni. Ezek a kapcsolatok rám nézve igen-igen tanulságosak voltak.

A Balázs családdal kapcsolatban még egy nagyon jelentős eseményről kell beszámolnom. Sík Sándor és Benedikta nővér az ő jámbor jóhiszeműségükben azt gondolták, hogy *Sík mama* számára igen jó nyaralási lehetőséget nyújthatna a Ba-

lázs malom. Az elgondolásban nem tévedtek, mert csakugyan Sík Sanyi mamáját ott tejben-vajban fűrösztötték Eggyel azonban nem számolhattak, hogy tudniillik augusztus elején vége lesz a kommunizmusnak, s fellángol az antiszemitizmus. Az a kommun bukása után fellángolt a Balázs családban is. Sík mama az egyes erősebb nyilatkozatokat magára vette, s szabadulni kellett onnan. Nekem elmondta az esetet. Minthogy elutaznia akkor lehetetlen volt (nem volt egy darabig vasúti közlekedés), a rektor atya beleegyezésével néhány napra el tudtam őt helyezni a rendházban. Elég sokat voltam vele együtt. Ő főleg gyermekeiről informált, Sík Sándorról, akit nagyon szeretett, de nem nézte elég jó szemmel a Stadler Friedával való barátságát. Nem gondolt itt semmi szexuális vonatkozásra (helyes!), de jobban örült volna, ha a „csúnya” Frieda nem szerepelne Sanyival. Sokat beszélt Endréről, aki eltűnése óta semmi életjelt nem ad magáról. Szóba került leánya, Simonné is, de még autós[?] legkisebb fia Miklós is. Távozása és az én Pestre való helyezésem után haláláig lelki vezetője lettem. Ez közelebb hozott Sanyihoz és később Endre fiához...

Említés történt már Szomolányi és Pintér leányérdekeltségéről. Ehhez a két leányhoz tartozott még a már említett kálvinista Eördögh orvos Angyal nevű leánya, és egy igen derék katolikus leány, akinek a nevére már nem emlékszem. A helyzetre jellemző, hogy Angyal később a zsidó-ölő Héjjas Iván testvérének, Aurélnak lett a felesége, míg az említett derék leány – ha jól emlékszem – az 1919-20. évben felkérdezett, mehet-e az egyébként rendes kommunista vezetőhöz férjhez. Ez a polgármester Tóth Gyuszi volt. Igenlő válaszomra létre is jött a házasság s amikor én később, mint már generális, Kecskeméten jártam, férje volt a város jóindulatú polgármestere. Tiszteletet is tettünk nála. Nevére már nem emlékszem.

Érthetően a legtöbbre *működésemel kapcsolatban* emlékszem. Ha nem csálodom, a kommunizmus utáni káptalani jelentésnek a növendék-neveléssel kapcsolatos része szól a studium akkori életéről. Arra jól emlékszem, hogy a klerikusokkal nem sétáltunk kinn a rendházon kívül, s hogy ők teljesen a nagy kertre voltak utalva. Arra is jól emlékszem, hogy a sorozás előtt álló növendékeket rendszeren Tatára menesztettem, ahol biztonságban lehettek. Lehet, hogy akkor mentek el hazájukba Pečner [Győző studens] etc. Nem egyszer jut eszembe egy el nem hallgatható jelenet. A studium felső folyosóján találkozom az erősen kitömött Santora Mihály klerikussal. Kérdezem tőle, mi az oka az ő rendkívüli vastagságának. Bevallja, hogy a klerikusok közt elterjedt a hír, hogy a vörös katonáknak ma engedélyezve lesz általános rablás és ezért vette föl a leglényegesebb ruháit, hogy legalább az maradjon meg, ami rajta van. Jellemző!

Előttem van az 1918-19. évi névtár s a studium 1919. évi fényképe (a fénykép Vilá atyához⁴ került), amelyet Stano Pál küldött meg nekem a Pečner hagyatékából.⁵ A névtár szerint a studium klerikusainak száma 35, a fényképen azonban csak 33-an vannak. Lauert akkor már eltemették, azonkívül valaki távozott a klerikusokból.⁶ Nem érdektelen, hogy a 35 klerikusból a rendben való felszenteléshez ezek

⁴ Claudio Vilá Palá (1918–1999) katalán piarista, 1976-tól a rend generális levéltárosa.

⁵ A fénykép egy másik, itt közölt példánya: PMKL, Kecskeméti stúdium iratai (II.42), Önképzőköri jegyzőkönyvek, n° 2 (1918/1919), p. 31. A képen ábrázoltak felsorolása is itt található meg. Tomek Vince 1979-ben 7 személyt már nem tudott azonosítani.

⁶ Valójában a fénykép még Lauer Jakab halála (1919. júl. 2) előtt készült, ő a felső sorban

A kecskeméti studentátus az 1918/1919-es tanév második felében. Felső sor: Tum János (VII. osztály), Czimer József (VII.), Vöröskői István (VI.), Sztupár Károly (VII.), Tóth Géza (VI.), Kiss József (VII.), Gyulai Ferenc (VI.), Benke Imre (VI.), Mislai István (VI.), Sulhan György (VI.), Santora Mihály (VI.), Lauer Jakab (VI.), Zangl Alajos (VII.). – Középső sor: Daróczi Bálint (VII.), Róth József (VII.), Pál István (VI.), Bátky Miklós (VIII.), Széll János (VII.), Weiss Károly (VII.), Rusz Sándor (VII.), Föhrhécz József (VI.), Tóth Pál (VI.), Gombás Jenő (VII.), Lukács József ifj. (VII.), Menczer József (VII.), Dukovics Lőrinc (VIII.), Schwarz Sebestyén (VII.) – Alsó sor: Kolla János (VII.), Szamek József (VIII.), Krizsala Ferenc (VIII.), Tomek Vince prefektus, Brach József házfőnök, Csósz László proprefektus, Schwarz János (VIII.), Pecsner Győző (VIII.), Lukács Sándor (VIII.) (PMKL, Kecskeméti stúdium iratai [II.42], Ön-képzőköri jegyzőkönyvek, n° 2 [1918/1919], p. 31.)

jutottak el: Kolla, Szamek, Krizsala, Schwarz [később Berend] János, Róth, Bátky, Széll, Föhrhécz, ifj. Lukács, Menczer [később Megyer], Dukovics, Kiss József, Benke, Sulhan és Santora. Vagyis 15-en. Mi ezek sorsa? Kolla még él valahol Máramarosban mint piarista. Szamek mint a Cassiacum őrzője a II. világháborúban eltűnt. Krizsala mint kecskeméti prefektus a Vácon tartott lelkigyakorlatok alatt lett rosszszul és meghalt. Schwarz apostatált. Róth tanár korábban halt meg. Bátky utódom lett a budapesti rektorátusban, s mint ilyen halt meg. Széll – ha nem csalódom – aposztatált s egy tatai tanítványát vette feleségül. Föhrhécz szekularizált s úgy tudom, hogy meghalt. Ifj. Lukács mint tanár halt meg. Megyer Nápolyban halt meg. Dukovics mint tanár halt meg. Kiss ugyanúgy tanár korábban halt meg. Benke még él Kecskeméten. Sulhan és Santora mint atyák haltak meg.

A többiekről mindössze ezeket tudom! Pecho-Pečner [Pecsner Győző] a bratislavai egyetem után az *Ampelologiai* Intézet szolgálatába lépett. Nős ember volt, de nem voltak gyermekei. Később szülőfalujába vonult. Leveleivel sokszor felkeresett. Rusz-szal pesti rendtag koromban talákoztam a villamosban, ahol mint kalauz működött. Kértem, hogy látogasson meg, de nem tette. Mislai Itáliába ke-

jobbrol a második. A képről Pálfi Gyula (VIII.) és König Károly (VII.) hiányoznak, akik 1918 novemberében hagyták el a stúdiumot.

rült ki, még most is működik mint dentista [fogorvos] Bresciában lakik, s meg is látogatott.

A kecskeméti kommunista időkben történt velem, hogy Éliás Imre nevű volt klerikusomból (az 1917/18-ban volt VI-os, de elbocsátották) mint vöröskatonától kaptam egy üdvözlőt. Persze „elvtárs”-nak címzett. A kommün bukása után a „fehérek”-től való félelmében elhagyta az országot. Hosszú időn át semmit sem tudtam róla. Amikor azonban Belo Horizonte-ban [Brazília] vizitáltam, megtudtam, hogy a város legjobb órás-ékszer üzletének tulajdonosa egyik volt tanítványom, aki az atyáknak mindig olcsóbban ad el. Egy-kettőre felfedeztem, hogy itt az én Éliás Imrémről van szó! Persze ő akkor „Americho E. de Tompa”, vagy „A. E. Tompa de Nemeskér” névre hallgatott. Az is igaz, hogy a Tompa nevet ő ajándékozta magának. Az életútját akkor ő úgy adta elő: látva a csúnya vörös világot, egyik barátjával elhatározták, hogy az amerikai indiánusokhoz mennek el. Ő azonban Brazíliában megállt. Volt egyszerű munkás, majd mérnök, utána pedig kincskereső. Mint ilyen talált egy nagy gyémántot, s az lett szerencséjének kovácsa. Közben feleségül vett egy Temesvár környéki magyarul tudó német leányt. Házasságukból több gyermek született. A nagy üzletet a talált gyémántnak köszönheti.

Ebben az elbeszélésben sok a Dichtung [költés], de van Wahrheit [igazság] is. Segítségével és zongoraművész lánya segítségével Belo Horizonte-ban több olyan helyre is jutottunk, ahova másként nem juthattam volna be. Utána is írt nekem. Hány *de Tompa* lehet az emigrációban! És hány „senki” az emigrációban gyermekeit a legmagasabb rangú emberekkel házасította össze, mint *de Tompa* esetében is.

7.

GOMBOS ANTAL (HÁZFŐNÖK)

A LÉVAI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A lévai kegyesrendi társház évkönyve, 1878-1922: PMKL, Archivum domus Levensis (II.28), Lib 12, pp. 133-139. A kötet bejegyzéseit lapszélén folyamatosan számozták. A vonatkozó számokat a lapszéli utalókkal együtt címként közöljük.

2601. Spanyolnátha

1918. szeptember elején fellépett Budapesten egy ismeretlen betegség, amelyet importálása helyéről spanyol náthának neveztek el. Rövidesen széthurcolták az egész országban, sőt Európa összes országait meglepte. Igen ragályos, mert levegő útján, lélegzés által terjed. Két formája ismeretes. Kezdődik náthával, fejfájással és rossz közérzéssel. Hamar fellép az erős láz. Néhány napi izzasztó kúra után elmúlik komoly következmények nélkül, csak pár napig igen bágyadt az ember. Másik faja a minden bevezetés nélkül fellépő hirtelen 39-40 fokos láz, amely sok embernél a 3-4. napon tüdőgyulladásba megy át, és rövidesen (1 hét alatt) halált okoz. Gyógyítási módját nem ismerik. A láz fellépésekor forralt bor ivás és erős hashajtószert bevétele bizonyult eddig a legeredményesebbnek. Léván is 700-800 ember volt beteg ebben. Belehalt 25-30 eddig. Pesten 1000 (ezer) betegszik meg naponkint (1½ hónap óta), és meghal naponkint 50-60 ember. Mikor e sorokat írom (1918. október 24.) kissé enged már a járvány Budapesten is, ahol néha 100-110 halott volt naponta. Még most sem szűnt meg a járvány, csak enged egy kissé.

2602. Somhegyi Ferenc halála

Ennek a járványnak esett áldozatul társházunk egyik életerős, fiatal tagja (31 éves), Somhegyi Ferenc német-latin tanár. Testvéreit látogatta meg Komárom megyében. Ott lett rosszul. Szeptember 16-án betegen jött vissza. 17-én lefeküdt 40° lázzal. Tüdőgyulladását kapott, amely a láz által legyengített szervezetet szeptember 23-án reggel $\frac{1}{8}$ óraker megölte. Temetése 25-én délelőtt volt. Itt volt a lakosság színe-java, aki igen sajnálta a fiatalon távozó, komoly tanárt. A város hatósága, mint olyan, sem nem kondoleált, sem hivatalosan nem vett részt a temetésen, [pedig] gyászjelentést időben küldöttünk. Az eljárást, mint új ember,¹ nem értem, és nem tudom mivel magyarázni.

2603. Forradalom

1918. október 30-án éjjel 31-re reggelre kiütött Pesten a forradalom, mely magához ragadta a kormányt vérontás nélkül. A „Nemzeti Tanács” Budapesten megalakítja az első népkormányt. Elnöke Károlyi Mihály gróf. Kimondja az új kormány Magyarország függetlenségét, elszakad végre Ausztriától, és beszünteti azonnal a 4½ év óta dúhögő háborút. <134> Károlyi miniszterelnök a franciákkal Belgrádban fegyverszünetet köt azonnal.

Az új kormányban tárcát kapnak a social-demokrata vezérek közül 4[-en]. A hadsereget ott a fronton a fegyverszünet értelmében le kellett szerelni. Minden ott maradt, csak amit az egyes katonák hazalophattak, az került haza. Hazakerült a sok eldurvult katona. A kormány feloszlatta teljesen a katonaságot. November 4-én lemondatta a királyt, és kimondatta a köztársasági államformát. A leszerelés folytán hazakerült katonaság az itthoniakkal együtt sok fosztogatást követett el. Főleg a zsidó üzleteket rabolta ki az elkeseredett nép. Léván nem történt semmi rendzavarás, mert őrködött a rend felett 24 itt maradt katonatiszt, és 28 zalamegyei önszántából ittmaradt géppuskás tanfolyambeli katona. November 2-án megszervezte a „Lévai Nemzeti Tanács” a helyi polgárőrséget, amely a hamarosan megalakult nemzetőrökkel (30 korona napidíjért önként katonai szolgálatra jelentkező volt katonák) november 4. óta Léván és messze vidéken a rendet fenntartotta, ahol kellett fegyveres beavatkozással is.

2604. Iskolai szünet

Az előadások intézetünkben október 2-től szüneteltek a spanyol láz járványszerű fellépése miatt november 6-ig. Innen 15-ig a politikai zavarok miatt.

2605. Közt. iskolai ünnep

November 16-án történt Pesten a köztársaság ünnepélyes kikiáltása. Ugyanezen a napon itthon rövid iskolai ünnepélyt tartottunk az új államforma kikiáltása alkalmából.

2606. Szűts Ferenc idehelyezése.

Varga János rendtag október 2-án Alsólendvára ment szüleihez. Útközben spanyol lázban súlyosan megbetegedett. 3 hónapi szabadságot kapott. Ő volt az egyetlen

¹ Gombos Antal 1918 szeptemberétől került a lévai rendház és gimnázium élére, korábban Vácott tanított.

len görög tanár. Óráit 1918. november 22-én Szűts Ferenc rendtag vette át, akit a rend főnöksége Tatáról helyezett Lévára.

2607.

Szűts Ferenc rendtársunkat őszinte szeretettel köszöntjük a lévai társházban, és kívánjuk neki, hogy ne érezzen hiányt semmiben!

2608. *Korompay világi h. tanár lemond állásáról.*

Korompay Aladár világi hely. tanár 1918. december 28-án lemondott 1 1/2 hónappal előbb elfoglalt állásáról, és Kispestre költözött kis családjával együtt, mert, mondotta, nem akarja magát újabb izgalmaknak kitenni. Elég volt neki a przemyslí rettegés, ahol lakását egy gránát tépte szét 1918. november hónap elején.

2609. *Tóth Sándor misealapítvány*

Tóth Sándor volt lévai házfőnök, s főgimnáziumi igazgató, jelenleg nyugalomban élő debreceni rendtársunk 1918. október 7-én 500 K. névértékű hadikölcsön kötvényt küldött a lévai házfőnök kezeihez, hogy ezen összeg kamataiért évenként egy csendes szentmise mondassék „pro defunctis”. Az alapítvány rendfőnöki jóváhagyást nyert 1262/1918. rendfőnöki szám alatt.

2610. *Fogyasztási szövetkezet alakul itt*

A házfőnök rendfőnöki engedéllyel az 1918. év végén megalakult lévai fogyasztási szövetkezet (Hangya) részvényeiből 4 darabot vett (á 102 K.) a ház részére.

2611. *Léh István rendtárs idehelyezése*

Az állásáról lemondott Korompay tanár helyét Léh István rendtárs foglalta el, akit 1919. január 8-án helyezett a rendfőnök úr ide Nagybecskerekéről. Az érkezése igen küzdelmes és drága utazás után volt csak lehetséges. Ipolyságtól kocsin jött két útitárrsal, és a 3 órai útért 300 K-t kellett fizetniök!!

2612. *A csehek bevonulása január 8-án*

Nehéz időket élünk! Magyarországra mi sors vár a jövőben, ki tudná ma megjósolni. A fosztogatások, jegyzőeltávolítások november 2. óta még mindig előfordulnak. A belgrádi fegyverszünet feltételei között volt az is, hogy a cseh-szlovák államot hadviselő félnek kell elismerni. A forradalmi kormány elfogadta a nehéz fegyverszüneti feltételeket, mert egyébként az entente csapatok megszállták volna Budapestet és az egész országot.

Az új magyar köztársaság próbált berendezkedni élén a királyi hatalmat képviselő „Nemzeti Tanáccsal”, melynek elnöke Hock János, híres egyházi szónok, budapesti józsefvárosi (VIII. kerületi) katolikus plébános. – A csehek november elején azonnal elindultak csekély haderővel Szokolca–Pozsony irányában, továbbá Zsolna–Trencsén–Rózsahegy irányában.

A magyarság az ötévi háborúban kifáradva és elernyedve érthetetlen közömbösséggel szemlélte, miként foglalják el a csehek az ország északi és nyugati részét, minthogy a szövetkezett (entente) hatalmak nekik a tótság lakta vidéket, állításaik szerint odaigérték. A csehek megszállták lassankint Trencsén, Turócz, Liptó, Árva, Pozsony és Nyitra megyéket. Csekély magyar ellenállás történt Zsolnánál,

Pozsony várostól északra és Pöstyénfördőnél. A kormány a csekély erőket is entente parancsra visszarendelte, és így a csehek akadály nélkül szállták meg egész Nyugat- és Északmagyarországot. A megszállási vonal ez volt: <135> Dévénytől, Nagyszombat, Nyitra, Garamberzence stb. északkeleti irányban Bártfától még néhány kilométerre, keletre. A magyarság a további megszállás megakadályozásáról tanácskozott, és próbált szervezkedni. 1919. január 8-án délután a csehek hirtelen nagy erővel megszállták Érsekújvárt, Párkány-Nána állomást. Elszakadtunk Pesttől. A csehek a Duna mentén az Ipoly folyó torkolatáig, onnan az Ipoly mentén Balassagyarmatig (a várost hamarosan kiürítették), és onnan tovább keletre Ózd, Bánréve, Sátoraljaújhely irányában egész Máramaros megye északi határáig és Galicziáig szállták meg az országot.

2613. Léva város megszállása. A közbiztonság

November 1-től Léván a közbiztonságot a katonákból napi 30 korona díjért alakult „Nemzetőrség” és az ingyenes „Polgárőrség” tartotta fenn. Az előbbit Pálmai Ernő százados szervezte és vezette több tényleges tisztjarsával. Inkább a vidék fékentartására törekedett. Az óriási fenntartási költségeket (á 20 korona [!] naponként és személyenként 200 személynél!) a Lévai Nemzeti Tanács fedezte közadakozásból. A polgárőrség ingyenes volt, a város polgáraiból alakult. Köztük voltak Tell Sándor és Söjtöri Károly rendtagok és 52 gimnáziumi tanulónk is a VI.-VIII. osztályból. A rendet a városban semmi sem zavarta meg. Egy ablakbetörés sem történt, míg a szomszéd falvakban majdnem mindenütt volt rendzavarás. Főleg Bakabányán, Zsarnóczán és Fakóvezekényben zavargott a nép és fosztogatott. A katonaság (Nemzetőrség) rendet csinált sok áldozat árán. 20-30 halotról meséltek, igaz-e, nem tudom. Fakóvezekényben (Aranyosmarót mellett) szörnyű ítéletet gyakorolt a nép haragja a jegyzőn. Este megtámadták, megölték kegyetlen módon, darabokra vagdalták, és napok múlva engedték csak eltemetni.

Január 11-én a cseh katonák megszállták Léva vasúti állomását Párkányból. Vonat 8-10 napig semmiféle irányban sem járt. Végre január 22-én (szerda) reggel 8 órakor körülbelül 150 cseh katona megszállta Lévát. A piacon álltak fel. Mozsár-ágyúval összehívták a polgárőrség tagjait, akik a Kossuth-tér közepén lerakták a fegyvert. A Nemzetőrség január 8-án éjjel teljes felszereléssel autókon, Ipolyságon keresztül elmenekült.

A cseh katonaság csak a rendre ügyelt fel, semmibe sem avatkozott bele eleinte. Mi irántunk sem mutattak semmi érdeklődést eleinte, később annál többet!

2614. A gimnázium bezárása

1919. február 20-án déli 1 órakor a tanulók eltávozása után vagy 40 cseh katona Nosál főhadnaggyal megszállja a gimnáziumot, miután egy feljelentés (persze névtelen) arról szólt, hogy két gépfegyver és rengeteg puska van ott. Az igazgató jelenlétében megindul a kutatás. Találtak egy tanteremben a dobogó alatt egy puskát, vagy 300 töltényt, és a tört. múzeumban lefoglalták az ott szétszedetten heverő olasz golyószórót töltények nélkül. Ezért a gimnáziumot bezárták 1919. április 9-ig. A puskát és töltényt, azt hiszem, polgárőr tanulóink hagyták ott. Ugyanaznap délután a rendházban is nagy fegyverkutatás volt, de ez eredménytelen volt. Vádoltak minket piaristákat, hogy ellenállás szervezésén dagozunk, és sok fegyvert rejtegetünk. De a tények mást igazoltak.

2615. A gimnázium megnyitása. A tanulók

A gimnáziumot sok utánjárás után április 9-én megnyithattuk. Közben körülbelül 100 tanuló eltávozott a selmecbányai evangélikus gimnáziumba, mert azt hitték, hogy Léván már nem nyílik meg az iskola. Ennyi tanuló a fennállás óta nem iratkozott be a lévai katolikus gimnáziumba 409. Volt közöttük 20-25 olyan tanuló, aki a katonai szolgálat folytán maradt el tanulmányaiban.

2616. Az évvége

Stefanek Antal pozsonyi omnipotens tanügyi referens a cseh-szlovák államban a magyar tannyelvű közép- és polgári iskolákat (az egyenlőség elve alapján bizonyosan!) május 3-án bezáratta. Osztályvizsgálatot, érettségit, mindent el kellett addig végezni. Főigazgatói látogatás nem volt. A csehszlovák állam a magyar hatóságokat megszüntette, így a főigazgatóságot is. Eredményt keveset mutathattunk fel a sok szünet és a politikai izgalmak miatt, amelyek a tanulókat a komoly munkától nagyon is elszoktatták.

2617. Élelem

A megélhetés elég nehéz. Pesttől elszakítva (postailag is!) magunkra vagyunk hagyva. Elődeink elég sok bort (1/4 hektót) hagytak ránk, ebből élünk. A bor ára 4,5 és 14,5 korona között váltakozott (1 liter). Sok pénzt kaptunk a borért, de sok is fogyott. A hús ára 12-18 K. kilonkint. Baromfi 30-40 K. párja. Tej 1,30 K. litere. Zsír kilója 50-70 korona. Krumpli 80 fillér, gabona kilója 2-3 korona, ha kapható. A zöldségfélék is elég drágák. Egy öltözet ruha 1400 K.

2618. Időjárás

1918. augusztus elejétől rövid megszakításokkal nem esett, de valósággal szakadt az eső. Az 1918. évi őszi és az 1919. évi tavaszi mezei munkákat vagy nem, vagy csak igen kevesen tudták elvégezni a folytonos esőzés és a politikai zavarok okozta munkakedv hiánya miatt. Búza-rozs igen kevés került ki úgy ősszel, mint tavasszal. A sűrű esőzés 1919. június közepéig tartott, azután nagy szárazság következett egész szeptember közepéig. A tél elég enyhe volt, kevés hóval, minimum hőfok volt 14°C hideg egy napig. Általában 0 körül, vagy 4-5°C minus váltakozott. A nagy szárazság okozta ősszel a nagy drágaságot.

2619. Gyümölcstermésünk

Gyümölcs a kertben sok körte és dió volt. Más alig termett. Alma is sok volt egész augusztus elejéig, akkor azonban a nagy szárazság folytán 90% lehullott. <136>

2620. Nagy politikai változás!

A kormányt 1919. február havában Károlyi Mihály gróf további elnöklete alatt teljesen a social-demokrata irány vette kezébe. Főtulajdonságai ennek a social-demokrata iránynak: 1.) Nemzetköziség, magyar nemzetet nem ismer. 2.) Positív vallást nem ismer. Hirdeti a nagy társadalmi különbségek megszüntetését, a valóságban pedig a munkásság kizárólagos uralmát akarja megvalósítani, és az intelligenciától, ha lehet, még a levegőt is elvenni! Ez a kormány 1919. március 21-én megbukott, és átvedlett kommunista kormánnyá, amelytől eddig sem választotta el

ügyszólván semmi. A kommunista kormány hadat üzen az egész társadalmi rendnek. Tömeggyilkolások Budapesten és a vidéken napirenden vannak. Szörnyű kegyetlen módon történnek az állítólagos ellenforradalmárok (főhivatalnokok, főtisztek, papok, apácák, általában nem social- demokrata gondolkodású intelligens emberek) kivégzése. Keresztrefeszítés, eleven megnyúzás, megcsonkítás, szemek kiszúrása elég sűrűn fordulnak elő az akasztás és lövetés mellett!

2621. Léva ágyútűzben!

A kommunista kormány 1919. május 30-án megkezdi az általános támadást a megszálló csapatokkal szemben. Sikereket arat mindenfelé, és halad előre. Lévara a vörös kommunista csapatok Ipolyságról kiindulva 1919. június 1-én du. 5 órakor vonultak be erős harc közben. Utcai harcok is voltak a városban. Elesett Ipolyságtól Léváig (Nixpród), Szent János puszta környékén a kákai szőlőkben körülbelül 25 lévai fiú, mind 18-22 év között. Itt nyugsznak a lévai temetőben a többiek között. Június 1-én a cseh megszálló csapatok igen messze elmenekültek. A magyar kommunista (bolsevik) csapatok vörös zászlók alatt (a piros-fehér-zöld nemzeti színért halál volt esetleg a büntetés) előrehaladtak Verebélyig, Aranyosmarótig, Garamberzencéig és Zólyomig még június 1-én vagy 2-án.

2622. A gimnázium átvétele

A város megszállása után azonnal megkezdődött a társadalmi élet átalakítása a kommunista rendszer szerint. A vallás magánügy, mondják, vallása gyakorlásában senkit sem bántanak, de a valóságban sok kommunista vezér hirdeti az atheizmust a maga személyére nézve, de sok hívője akad, a papságot tisztán a hívek adakozására utalják. Sorozzák a papokat. Június (VI.) 5-én megjelent a gimnáziumban Tokody István elvtárs (volt katolikus kántor itt, később városi tanácsos) és Markutz Lajos elvtárs (zsidó iparos). Kijelentik az igazgató és a teljes tanári kar előtt, hogy a lévai gimnáziumot a kommunista állam számára átveszik a szolgálatra jelentkező tanárokkal együtt. A pap-tanárokat azon feltétellel veszik át, ha kijelentik hivatalosan, hogy egyházi jellegükről lemondanak, és többé magukat egyházi személyeknek nem tekintik, vagyis az egyházat otthagyják: apostatálnak. Gondolkodási időt engedtek 10 (tíz) napot. A világi tanárok (kettő) és négy rendtárs azonnal jelentkezett szolgálatra. A többiek igénybe vették a tíz napot. Nehéz idő volt ez, szörnyű megpróbáltatás mindenkire!

2623. Óriási harcok

A jegyzőkönyv felvétele után a gimnázium átvétele egyenlőre beveződött. Június 8-án támadni kezdtek a cseh csapatok. Pünkösöd napja volt. A magyar vörös csapatok Verebélyről és a többi helyről hátráltak a Garamig. Itt vették fel a harcot a csehekkel június 9-én, 11-én és 16-17-én. A magyar ágyúk Léván (Kálvária, Kurtahegy, katolikus temető, kákai homokbánya, katonai lövölde, uradalmi majorban) voltak felállítva. A csaták részletes leírása az idemellékelt „Bars megyei Népszavá”-ban olvasható.²

² Bars megyei Népszava: A lévai szocialista pártszervezet közlönye, 1. évf. 3. szám Léva, 1919. jún. 15. (a kötetbe a teljes lapszám be van ragasztva).

A csehek támadásai Léva ellen

A csehek nem tudnak és nem akarnak belenyugodni abba, hogy Lévat el kellett hagyniok, s ezért minden módot és eszközt felhasználnak, hogy városunkat ismét elfoglalhassák.

Pütkösd előtt nagyobb haderőket összpontosítottak környékünk felső részén, hogy döntő csapást mérhessenek a mi csapatainkra, és Lévat újra birtokukba vegyék.

Múlt *vasárnap* és *hétfőn* cseh repülőgépek keringtek a város felett, és néhány bombát is dobtak le; ezek közül az egyik a vasúti állomás közelében robbant fel; a nagy légnyomás folytán a vasúti állomás épületének legtöbb ablaka összetört; de a bomba sem az épületben, sem a pályatesten kárt nem okozott.

Már *vasárnap*, ma egy hete, is volt heves ágyúharc; de ez nem fejlődött tovább. *Hétfőn* reggel vette kezdetét a tulajdonképpeni csata. Az ágyúk dörgeése csak időközönként szünetelt. A Garamon túl álló csehek gyalogsága átjött Marosfalva és Újbars között, és délután kezdődött a gyalogsági harc, amelyben a mi tüzérségünknek jutott a főszerep, s ezt fényesen meg is oldotta. Hiszen elismert dolog, hogy a magyar tüzérek első helyen állanak.

Városunk lakossága izgatottan és remegve leste a küzdelem lefolyását, mert az a hír terjedt el, hogy a csehek háromszoros túlerővel harcolnak katonáink ellen. Délután 4-5 óra között a csehek egy része a várostól alig két kilométerre lévő Söti-malomig jutván, a veszély aggodalmasan növekedett; de vitéz vörös katonáink nemcsak felfogták a cseheknek merész lökését, – hanem úgy itt, mint a harctér többi vonalán olyan erős ellentámadást intéztek a csehek ellen, hogy azok kénytelenek voltak meghátrálni. Ezt a szép eredményt a páncélvonat, a géppuskák, a már ittlévő és időközben megérkezett segédcsoportok együttes és precíz működése idézte elő. A cseheknek meghátrált csapatait katonáink a legnagyobb kitartással üldözték, és estefelé az összes csehek nemcsak Léva határából űzték ki, hanem a Garamon is átkergették. Dicsőséges fegyverténye volt ez a mi rendíthetetlen vörös katonáinknak, akik a legnagyobb bátorsággal és ritka fegyelmezettséggel vívták meg ezt az ütközetet, amelyben a cseheknek számos halottjuk és sebesültjük volt. A mi veszteségünk csekély.

Kedden délután ismét megjelent Léva fölött egy cseh repülőgép, amely valószínűleg a Kossuth Lajos-téren álló sok kocsit elpusztítására szánta ledobott bombáját; ez azonban célt tévesztve, a városi szállodára esett; tűz támadt a nyomában a szálloda padlásán, de rövid idő alatt eloltották. A bomba által okozott kár csekély.

Napközben, de főleg estefelé éjjeli 10 óráig a mi ágyúink sűrűn lötték a csehek állásait. Ágyúlövéseket egyébként egész éjjel hallottunk. Ezen a napon gyalogsági harcok nem voltak.

E hó 11-én, *szerdán*, ismét izgalmas órákat állottunk ki. Az ágyúk tüzelése szünetelt ugyan, de délelőtt 10 óra után három ellenséges repülőgép jelent meg a város fölött, és egy óránál hosszabb ideig retteggették a lakosságot, mert gépfegyvertüzelésükkel és bombákkal árasztották el az utcákat. A repülőgépek olasz típusúak voltak, és oly mélyen ereszkedtek le, hogy sza-

bad szemmel is kivehettük a rajtuk lévő alakokat. A mi géppuskáink tüzeltek a repülőkre, sőt a katonák is több helyen lőttek rájuk, de nem bírták harc képtelenné tenni. A ledobott bombák és később az ellenség ágyúinak lövedékei számos épületet eltaláltak, és néhány helyen a házak fedelét és a szobák mennyezetét is megrongálták. A bombák három embert is megöltek. A repülőgépek távozása után úgy nálunk, mint a cseheknél megindult a leghvesesebb ágyúharc, utána pedig a gyalogság ütközete. Az ellenség a város mellett elhúzódozó egész vonalon intézett támadást csapataink ellen, amelyek azonban ez alaklommal is dicséretre méltóan harcoltak és visszaverték a támadásokat. A legerősebb küzdelem a vasúti állomás közelében, az Újmajor tájékán folyt le. A csehek vesztesége ebben az ütközetben is messze felülmúlja a mi veszteségünket. Katonáink délután 5 órára teljesen uralták a helyzetet, és a menekülő cseheket újra a Garam másik oldalára szorították, sőt még tovább is üldözték.

Csütörtökön reggel a mieink leadtak néhány ágyúlövést, – de egyébként egész nap csend és nyugalom volt a harcszintér vonalán.

Pénteken reggel csak a mieink adtak néhány ágyúlövést. Délben és az esti órákban fokozódott az ágyúzás, amelyet a csehek viszonyoztak. A cseh ágyúk lövegei kárt egyáltalán nem okoztak. Este hét órakor – a város lakosságának nagy örömeire és megnyugtatóására – magyar repülőgép keringett a város fölött, amelyről újság- és röpiratcsomagokat dobtak le.

Tegnap, lapunk zártáig, csak néhány ágyúlövessel nyugtalanították az ellenség hadállásait.

Mi itt a rendházban csak rettegő szemlélői voltunk a mozgalmas szörnyű napoknak! Az üzleteket a kommunisták bezáratták, hogy leltárszerűen átvehessék, mint ők mondták „socializálhassák”. Csak a „direktórium” működött, ő adott jegyet, ill. utalványt mindenre az üzletekből. Húst nem kaptunk az egy hónapos uralom alatt. Piac nem volt a harcok miatt, így bizony elég keservesen éltünk hús és fánélkül, csak néha ettünk baromfit vagy füstölt disznóhúst. Fánkat az itt elszállásolt katonaság eltűzelte; a mindenható direktórium 25 kilo fát adott egy hétre, így bizony a kerítésekre, régi, elhasznált bútorokra került a sor!

2624. Bombahullás

A csaták alatt állandóan rettegették bennünket a bombákat szóró repülőgépek. Az ágyúkat és a trént akarták tönkretenni nem törődve a lakossággal sem! Különböző napokon bomba esett a városi nagy szállodára, és felgyújtotta, de hamar eloltották. A Ladányi utca végén is esett le egy, június 16-án (hétfő) reggel 7 órakor egy bomba a társházunkkal szemben lévő főerdési lakás udvarára esett, közel a ház falához (sarokban), a két sarokfalat áttörte, és a szemben lévő szobafalhoz vágta az elszakított falrészeket. Ugyanakkor egy másik bomba a gimnázium udvarára esett, és betörte azon az oldalon az összes ablakokat, mintegy 120 fiókot. Egy lónak kiszakította a hasát (lelőtték), egy tábori konyhát pedig kilyukasztott. Egy óriási bomba június 22-én reggel a halastó (Percz) mellett esett le.

A csaták június 9., 11., 16., 17-én mindig Léva város és Győröd, Nagykalna között, június 17-én és 18-án Garamszőlős, Csejkő, Solymos és Garamújfalú, Disznós határában volt a nagy harc. A fegyelmezetlen „vörös” (kommunista) gyalogság

mindennap erősen hátrált. <137>

A tüzéség azonban igen szépen működött, és dicsőségesen viaszorította az előretörő cseh-szlovák fegyelmezett csapatokat. A lévai vasúti állomásig, a két kilométerre fekvő „Solti” malomig (Kelecsény felé a Percz partján) nyomult elő az ellenség, különösen június 9-én. A „Kurta” hegyen elhelyezkedett tüzéség azonban erősen aprította az ellenséget (cseh-szlovák csapatokat). Sok halott maradt ott cseh részről. A négy csata alatt, azt hiszem, legalább ezer.

2625. Léva lövetése gránáttal és srápnellekkel

Június 9-én főleg „Lászlóműve” majort lőtte a cseh tüzéség, mert a magyar ágyúkat ott vélte felfedezni. Egy kilométerrel a város felé állottak a magyar ágyúk a Lövdében. Egy ember meghalt, és egy épület leégett Lászlóművén. 17-én azonban borzasztó tűzben volt Léva városa. A magyar és a cseh ágyúk szakadatlanul dörögtek. A csehek Nagykálnáról lőtték Lévát. Sok gránát érte a várost, pl. a református pap lakását, a Teleky utcában özv. Kolpaszkyné házát, az Irgalmas Nővérek zárdáját (ebédlőt) két gránát érte. Mindenütt átlukasztva a falat és sok rettegést okozva. Társházunkat megkímélte a Gondviselés. Srápnell golyókkal³ tele volt ablakaink alatt az utca, az ebédlő előtt a folyosón is találtunk ilyen golyókat, de kárt a házban nem tettek. Egy cseh repülőre kilóttak egy srápnell a magyarok. Ezen lövés 2 ½ kilo súlyú üres tokja társházunkra esett és keresztültörve a fazsindelytetőt és az emeleti bolthajtást, a kapu felett lévő lakás nagyobbik szobájába esett bele. Lakója: Medveczky János rendtárs, ekkor nem tartózkodott Léván. Összesen 10-15 lévai halottja volt a város lövetésének. Sok vasutas járt szerencsétlenül, mert a vasúti állomást lőtték legtöbbit, lévén ott rengeteg vonat, munitio stb. Június 22-én (vasárnap) az állomást ismét bombázták. 3 halott és 19 sebesült vasutas sínylette meg a bombázást.

2626. Életünk

Mi itt a rendházban egész június folyamán többnyire a pincében vagy a kriptában tartózkodtunk, hogy a bombalövések meg ne öljenek minket. Kimenni (sétálni) nem volt tanácsos, mert a bombák a repülőgépekről igen sűrűn hullottak és sokszor meglepetésszerűen. Néha csak 3 óra felé ebédelhettünk a bombázás miatt. A házba mintegy 30 „vörös” durva lelkű katona volt elszállásolva, és az istállóban 19 ló megfelelő számú bakával és két konyhával. Zaj, lárma, káromkodás volt bőven éjjel nappal a folyosón és az udvaron. A direktórium betiltotta a hadi műveletek miatt a harangozást, papnak éjjel az utcán járni tilos volt. Állítólag azért, mert a „vörösek” félték János Árpád helybeli káplán éjjeli munkájától, aki a katonaság körében a „vörösek” ellen agitált a „fehér” gárda (magyar és keresztény) mellett. Azért az egész papságot eltiltották az éjjeli utcai tartózkodástól. Ez volt-e az igazi ok, nem tudom.

Az alkohol fogyasztása szigorúan tiltva volt még magánházakban is! A vendéglők (látszólag) zárva voltak. A prostitútiót is kiirtotta a kommunizmus, mondták ők! A valóság az volt, hogy gyakran láttunk estefelé csoportokban ittas katonákat lármázni, duhajkodni, akik tömegesen vonultak az épségben hagyott b... házba másokkal együtt. Cselédleányaink megbecstelenítését is csendben kellett túrnunk.

³ üreges tüzéségi lövedék, amelynek a belsejét ólom- vagy vasgolyókkal töltötték meg

– A kerti kuglizót a katonaság tönkre tette, ami ehető a kertben találkozott, azt nyugodtan elfogyasztották. Így festett az elvtársak uralma, amely június 1-29-ig tartott.

2627. *A bolsevik uralom vége*

Június 30-án reggel négy órakor a bolsevikiek, vagy a „vörös”-ek (kommunisták) a közös megállapodás szerint a harcokat abbahagyták, és önként visszavonultak azon vonalra, melyet a szövetséget (entente) hatalmak (amerikai, angol, francia, olasz) a vörös magyaroknak kijelöltek, vagy[is] a Dunához Szobig Pozsonytól. Azután az Ipoly folyó Balassagyarmat–Bánréve stb. vonalig. A cseh csapatok tapogatózások után július 3.-án szállták meg újra Lévát.

2628. *Mutató*

Most már nyugodtabban teltek napjaink. A csaták megszűntek, házunk is megszabadult a sok katonától. Vártuk csendben a következő tanévet. Csalódtunk!

Augusztus végén a főtisztelendő Rendkormány a rózsahegy-i társház tagjait széthelyezte, mivel az ottani főgimnáziumot még februárban átvette a cseh-szlovák állam. Lévára helyezettek Rózsahegyről: Schüssler Albert, Király Lajos, Agárdi László és Bernát József, akik helyüket szeptember 4-én foglalták el.

2629. *A főgimnázium sorsa*

Júliusban Léván járt Dr. Srobár Lőrinc volt rózsahegy-i orvos, most Slovensko (Tótország) teljhatalmú pozsonyi minisztere. A városházán 200 fő előtt kijelentette (e sorok írója is ott volt; rector), hogy Léván az iskolák magyarok maradnak, mert a lakosság 80%-a magyar. Örültünk a liberális nyilatkozatnak, de szörnyen kiábrándított a jövő bennünket. Gyanús hírek keringtek a lévai iskolákról, azért augusztus 25-én egy 9 tagú deputáció (Gyapay E. ügyvéd, Szilárd S. ügyvéd, Dr. Klain Öd. városi főjegyző, Borcsányi B. és Guba I. szabóip., Fertikó József nagyvendéglős, Kriek Jenő képezd. tanár, ig. címmel, Gombos Antal, főgimn. igazg. és Fenyvesi I., biztosít. int. <138> igazgató urak) Pozsonyba utazott, hogy a magyar iskolákat megvédje Srobár nyilatkozata alapján. Memorandumot adtunk át statisztikai adatokkal támogatva kérésünket. Srobár nem volt otthon, helyettese határozott feleletet nem adott. Teltek a hetek, hónapok, a lévai főgimnázium megnyitását nem engedték meg. A képezdében azonban megnyílt a tót képezde és a cseh gimnázium első osztálya, ahová 17 tanuló iratkozott be. Cseh igazgató és egy gimnáziumi tanár is jött már.

2630. *A gimnázium sorsa*

Végre 1919. október 8-án a csehek által alkalmazott dr. Zostyák András lévai polgármester egy átiratban arról értesíti a lévai piarista főgimnázium igazgatóját, hogy a gimnázium épületét a könyv- és szertárakkal együtt leltár kíséretében adja át a gimnázium épületében október 9-én reggel 9 órakor megjelenő Nepustiel Ferenc cseh gimnáziumi igazgatónak. Az átadás a kitűzött időben és helyen a tanári kar nagy részének jelenlétében meg is történt. Ez lett a vége a sok határozott és határozatlan ígéretnek. Titkolódtak, közben ígértek, ellentmondóan intézkedtek, míg végre ide lyukadtunk ki!

Augusztus 27-én lefoglalta a katonaság a gimnázium épületét (amelyben május

közepe óta cseh vasutasok, legionáriusok, júniusban „vörös”-ek laktak felváltva, elpusztítva körülbelül ezer kötet könyvet, rongálva falat, berendezést, főleg a bolsevik vörös-ek) katonai kórháznak, amely jelenség már jelezte, hogy itt aligha lesz mostanában tanítás! Szeptember 8-án itt volt Dr. Micsura barsi zsupán. A házfőnök-igazgató beszélt vele, igen szívélyes volt, és sajnálatát fejezte ki, hogy az 1919/20. tanévben egy fél évig, esetleg egy évig pauzálnunk kell, mert a katonakórházat nem tudják hol elhelyezni. Október végén a kórházat szépen áthelyezték a szemben lévő református iskolaépületbe, és november 24-én megnyílt a csehszlovák állami reálgimnázium igen tarka tanári karral. Az igazgató és egy tanár cseh, 2 világi pap a rozsnói felosztott katolikus gimnáziumból, két helybeli képezdei tanár, két lőcsei tanár, egy tanárnő stb.

2631. *Mutatio*

Négy rendtárs július 5-én aláírta a kommunista nyilatkozatot, hogy egyházi jellegéről lemond, tehát formálisan kilép a rendből. A politikai viszonyok változásával kérniük kellett ezeknek az újból talpraállt rendbe való visszavételüket. A rend főnöke 6 rendtagot nem vett vissza az egész rendben, mert a kommunista irányt tetteg támogatták és általában rendetlen, hanyag emberek voltak. Ezen vissza nem vett rendtagok között ott volt társházunk egyik könnyelmű, összeférhetetlen természetű tagja: Söjtöri Károly. 32 éves korában, november 4-én hagyta el a házat és a Rendet. Aranyosmaróton lett nevelő, később megnősült. Ugyanezen hónapban elhelyeztetett Vácra promagisternek Léh István rendtársunk, aki egy évi ittléte alatt sokat dolgozott a kertben. December 9-én távozott új helyére nehéz viszonyok között, mert a cseh-szlovák hatóságok a megszállott területről igen nehezen engedik ki az utasokat, főleg a katolikus papokat, miután Hlinka Antal liptórozsahegy-i katolikus plébános erős politikai agitációt fejt ki a cseh uralom ellen a tót autonómia érdekében.

2632. *Időjárás.*

Az őszi időjárás 1919-ben igen kedvező volt. Elég eső és jó meleg volt még október végéig is. November hónapban volt néha 5 fok C hideg is, de nem volt tartós. Így volt decemberben is. A jó időjárás mellett az őszi vetések igen szépen sikerültek. Egész télen enyhe volt az idő, jég sem volt valamire való. Ritkán volt erősebb fagy. Szántani lehetett majdnem állandóan.

2633. *Pénzlebélyezés*

Itt említem meg a pénzlebélyezést, amely március 8-12.-ig történt. A társháznak nagy vesztesége volt, mert 12540 koronát bélyegeztetett le, ennek felét (6270 koronát) visszatartották, mint 1% állami kényszerkölcsönt. A takarékbán volt a háznak 10 ezer koronája, ennek 15%-át tartották vissza. A lefoglalt pénzből többszöri kérés után protekcióval 1920. március havában visszakapott a ház 2000 koronát. A többi mikor?! <139>

2634. *Katonaság költözködik a házba. 120 ember*

A magyar „vörös”-ek június 29-én eltávoztak házunkból is. Azután békekességben éltünk augusztus végéig, csak házkutatást tartott a katonai rendőrség néha-néha, hogy elrejtett fegyvert találjon, de mindig eredménytelenül. Augusztus végén az

istállóba lovakat hoztak, néhány gondozó katonával. A földszinti nagy vendégszobát és a fürdőszobát is lefoglalta 35 katona. Elég kellemetlen napok következtek ezután. Lárma, zaj, piszok, bűz az egész házban a megbolondulásig. Az arnyékszék persze egy nap múlva már leírhatatlan állapotban volt. Az udvarban 8 almafát ültettünk a tavasszal. Igen szépen megeredtek. De rövidesen nyomuk veszett. Eltűntek!

A fekete leves azonban teljes mértékben még hátra volt! Október 4-én (szombat) reggel 9 órakor megjelent a házban Richtermoósz Ferenc ezredes (itteni dandárparancsnok) a rendőrkapitánnyal, és minden helyiséget megnézett. Utána kijelentette, hogy 120 (egyszázhusz) katonát kell házunkban elhelyeznie, hogy együtt legyenek, mert másutt nincs helye. Át kellett engednünk az említett helyiségeken kívül még az ebédlőnket, az udvaron a gazdasszony és a cselédleányok szobáját és egy emeleti szobát egy tiszt számára. A gazdasszony a vendégszobába költözködött. – Most már teljes volt a rendtelenség és felfordulás. Az étkezéssel a rectori lakás kis udvari szobájába szorultunk, ami télen a kályha közelsége miatt kellemetlen volt. Leírhatatlan lárma, piszok, bűz, ajtócsapkodás egész nap. A gazdasági udvar nagy kapuja és a társház kapuja egész éjjel nyitva, a füttyülés igazán az örületig izgatta az embert. Kevés fánkat a lakosság fűtés céljából a nyitott kapun át, a katonák az ebédlő ablakain át vígan hordták éjjelenként. Elhordhattak körülbelül 4-5 köbmétert! A katonaság egy félév után (május elején 1920) még vígan itt füttyüresz!

2635. Tűzifaügy

A tűzifát a megye vágatja ki és hozza be udvarunkba alapítványi kötelezettség szerint. Mint olvasom, a fa hazahozatalával elődeimnek is mindig sok bajuk és gondjuk volt. Az 1918. évi tűzifa nagy részét még behozták az emberek 1919 őszén. A cseh-szlovák kormány azonban az 1918. évi fa szállítási költségeit (még nem is voltak akkor itt) indokolás nélkül megtagadta. Sok fát kellett vennünk 400-500 koronáért ölenként, hogy meg ne fagyjunk.

8.

BIRÓ IMRE (HÁZFÖNÖK)

A MAGYARÓVÁRI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A magyaróvári kegyesrendi ház történetének III. kötete, 1892-1949(2001): PMKL, Magyaróvári rendház levéltára (II.18), szám nélkül, pp. 267-269.

A nagy nemzeti események

November 6-án a rendfőnökség 1414/1918. sz. rendelete értelmében a ház csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. A nagy napok hullámai itt is érezhetők voltak. Az egész vármegye csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. A szervezett munkásság rendkívül fegyelmezetten viselkedett, rendzavarás nem történt. Hogy a ház történetében nyoma legyen ezeknek a rendkívül fontos eseményeknek, a helybeli hírlapnak, a „Mosonvármegyének” számaint összegyűjtjük, és melléketül a ház történetéhez csatoljuk. A ház tagjai állandóan foglalkoztak az eseményekkel; hazafias aggodalommal eltelve, s Isten segítségével bízva figyelték az fejleményeket. Aggódva foglalkoztak a haza és a rend jövőjével, az ezeréves Magyarország integritását és a rend épségét fenyegető veszedelemmel. Magyar lelkük és a rend iránti szeretetük

nyilatkozott meg ezekben az aggodalmakban. Nehezen tudnának megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy az ország területe, melyet ezer esztendő harcai, véráldozatai és ezeréves jog a miénk kézzel tett, esetleg részekre darabolódik, és ezzel rendünk egyes házai is idegen kézre jutnak. A rend mindig kivette részét a hazafias, magyar szellemet terjesztő munkából, mely az idegen ajkú lakosságot is megnyerni igyekezett a nemzet számára, és ezért elszomorodott szívvel látják a rend tagjai a hazától elhúzó törekvéseket. Talán csak nem lesz igaza a költőnek, hogy mint oldott kéve széthull nemzetünk? Talán csak megkönyörül rajtunk a Gondviselés, és közel 5 év szenvedése nem fullad ily tragikus végbe, annyi áldozat anyagiakban, szellemiekben, erkölcsiekben és ember életben csak nem lesz hiábavaló! Adja Isten, hogy a mostani nehéz megpróbáltatás idejét a szebb, boldogabb Magyarország váltsa fel!

November hó 23-án a VKM. 200.531/1918. sz. rendelete értelmében ünnepélyt rendeztünk az első tanítási órában az október 31-iki forradalommal járó nagy eseményeknek, ezek jelentőségének az ifjúsággal való ismertetése céljából. Az ünnepély programja a következő volt: 1. Himnusz. 2. Az október 31-iki események jelentősége. Alkalmi beszéd. Mondta: Szentiványi Béla, kegyesrendi főgimnáziumi tanár, igazgatóhelyettes. Történeti átpillantást nyújtott a nemzet százados szabadság harcairól. Fejtegette, hogy a legújabb forradalomban történt veszteségeket nem kell sajnálnunk, ellenben nagyra kell becsülnünk, amit benne nyertünk (az ország önállóságát, függetlenségét, a sajtó- és gyülekezési szabadságot, a nép szélesebb rétegének az alkotmány sáncaiba való jutását, a nemzeti egyéniség kifejtésére alkalmasabb kormányformát, a köztársaságot). 3. Szózat.

A Krónikás szükségesnek tartja megjegyezni, hogy a köztársaság kikiáltása a vármegye ház előtt csekély és nivótlan közönség jelenlétében történt. A helybeli sajtó az ünnepségről túlzott híreket közölt.

Új rendi autonómiai képviselő

A rendfőnökség 1918. október 23-án 1344. sz. kelt leiratában tudatta a társház tagjaival, hogy dr. Hénap Tamás nyugalmazott és tisztségi rendfőnök autonómiai képviselői mandátumáról lemondott, és lemondását a hercegprímás elfogadta. (október 2. 5225/1918. sz.). A rendfőnökség a választási utasítás 30. §-a értelmében folyó év november hó 10. napjára tűzte ki az új képviselő megválasztásának napját. November hó 10-én megejtettük a választást. A társház valamennyi (9) tagja Szinger Kornélra, a rend jelenlegi főnökére szavazott.

A rendfőnökség 1509/1918. sz. leiratában tudatta, hogy a rend többsége (245 szavazatból 241) Szinger Kornélt választotta meg autonómiai képviselőnek.

Szerzetes-tanárok Tanácsa

A rendfőnökség engedélyével a társház valamennyi (9) tagja csatlakozását jelentette a Szerzetes-tanárok Tanácsához. E tanács célja egyfelől a rendek vagyonának, másfelől a keresztény vallás-erkölcsi nevelésének biztosítása.

Dr. Jakab János pedagógiai vizsgálata

Dr. Jakab János rendtag 1918. december hó 16-án sikerrel pedagógiai vizsgálatot tett a budapesti országos tanárvizsgáló bizottság előtt.

Az új gimnáziumi telek

Az új gimnáziumi telek ügyével foglalkozott Moson vármegye 1918. évi december hó 4-én tartott évnegyedes rendes közgyűlésében. E gyűlésen felülvizsgálta és jóváhagyta Magyaróvár község képviselő testületének 1918. évi szeptember hó 4-én 38/2350 szám alatt hozott, szabályszerűen meghirdetett, fellebbezéssel meg nem támadott határozatát. E határozatban kimondotta Magyaróvár Község Képviselő testülete, hogy beleegyezését adja ahhoz, hogy a vármegyei árvaház mellett lévő községi út azon esetre, ha az új főgimnázium tényleg az ott kijelölt helyre fog felépülni, a Karolina kórház mellé helyeztessék át, egyben pedig ezen áthelyezendő út szélességét legalább tíz (10) méterben kívánja megállapíttatni, amennyiben az ily széles út az emelendő épület műbecsét nem sérti; a régi úton lévő élő fákra nézve a Község tulajdoni és rendelkezési joga fenntartatik. (az alispáni irat száma 372.b.ü/8448 alisp. sz. L. gimn. irattár 510/1918. számú) <268>

Buszek Jenő rajztanár

Buszek Jenő tersztenai menekült főgimnáziumi r. rajztanár, ki valamikor intézetünkben h. rajztanár volt, intézetünkben átvette a rajzoló geometria és a szépírás tanítását. (1919. február 5.)

Főigazgatói látogatás

Dsida Ottó győri tankerületi főigazgató február hó 4-én körünkbe érkezett, hogy a főgimnáziumban évi látogatását végezze. Február hó 5. és 6. napján látogatta az előadásokat. 6-án du. Győrbe utazott, de vissza fog térni, hogy látogatásait folytassa és befejezze. Látogatását február 13. és 14. napján folytatta. Február 14-én de. 10 órakor a tanári kar tagjaival értekezletet tartott. E napon elutazott.

A ház tagjainak eskütétele

1919. évi március hó 6-án de. ½ 12 órakor a kegyesrendi társház tagjai – a spanyol lázban fekvő Szentiványi Béla kivételével – a kerületi papsággal együtt a kormánybiztos-főispán kezébe esküt tettek a Köztársasági Kormányformához és az ország épségéhez való hűségre a vármegyeház közgyűlési termében.

A német autonóm miniszter látogatása

Március 15-én érkeztek városunkba a német autonómia vezérfit: Junker János német miniszter, Kalmár Henrik államtitkár és kíséretük. Még az ő megérkezésük előtt, március 13-án, az egész tanári kartól aláírt, következő szövegű iratot nyújtotta át az igazgató a helybeli Nemzeti Tanács elnökségének:

„A magyaróvári kegyesrendi főgimnázium tanári kara, melynek tagjai közel két század óta szolgálják itt a magyar kultúra ügyét, megütközéssel vett róla tudomást, hogy újabban actio indult meg, mely Mosont és Magyaróvárt is bele akarja vonni a tervezett német autonóm terület körébe.

A Tanári Kar két hosszú század kultúrmunkáját látja ezzel veszedelemben forogni.

Az intézet növendékei a legutóbb készített anyanyelvi statisztika adatai szerint imponáló többségben magyar anyanyelvűeknek vallották magukat, semmi reális alapja nincs tehát annak a törekvésnek, mely a helybeli főgimnáziumot a magyar közoktatás érdekszférájából ki akarja vonni. E tény hangsúlyozásával a tanári kar

állást foglal azon törekvés ellen, mely e két várost a magyar nyelvű területből ki akarja hasítani, és kéri a t. Nemzeti Tanácsot, hasson oda az illetékes tényezőknél, hogy e törekvés sikerre ne vezessen.

Magyaróvár, 1919. évi március hó 12-én.” Aláírva az összes kegyesrendi és világi tanárok.

Az a statisztika, melyre itt hivatkozás történik, a VKM. 236.482/1918 számú rendelete értelmében 1919. évi február hó 7-én készült. Jelen volt 253 tanuló. Ezek közül magyar 211, német 38, horvát 4, összesen nem magyar 42, azaz 16,6 %; a magyar nyelvűek száma 211, azaz 83,4 %.

Az igazgató a vármegyeház dísztermében beszélt Junker János német miniszterrel, ki az iskolai viszonyok iránt is érdeklődött. Az igazgató e statisztikára, melynek egy példányát a kormánybiztoshoz és a községi elöljárósághoz is beadtuk, felhívta a figyelmét.

Március 15-én éjjel Kalmár Henrik államtitkár, Hackl kormánybiztos és egy miniszteri titkár a ház vendégszobájában aludt, 16-án elutazott a miniszter és kísérete.

Március 15. ünnep

Március 15-re a 13. honvédegyalozred zenekarának közreműködésével nagy nyilvános ünnepet terveztünk a moziban, melynek helyiségét e célra a tulajdonos ingyen át is engedte, de ezt az ünnepet, mivel Szentiványi Béla énektanár spanyol náthában beteg feküdt, nem tarthattuk meg.

Tanácsköztársaság

1919. március 28-án a rendfőnökség 266/1919. számú rendelete tudatta, hogy a rend felajánlotta szolgálatait az új államalakulatnak, és megengedi, hogy a rendtagok a helyi szocialista-szervezetbe beléphetnek.

258/1919. számú körirat tudatja, hogy a tanácsköztársaság 2206/K.T.E. számú március hó 30-án kelt XXII. rendeletével iskolánkat állami kezelésbe vette át, és azoknak minden ingatlan és ingó vagyonát köztulajdonná tette. E rendelet alapján a rendtagok, mint világi személyek a tanácsköztársaság ideiglenes szolgálatába léphetnek. A rend az összes tanárokat bejelenti az államnak szolgálattételre. Aki nem akar állami szolgálatba lépni, annak idején ezt kijelentheti.

Nagy József

Nagy József tanárt a tanácsköztársaság az Országos Tanszermúzeum fizikai osztályának vezetőjévé nevezte ki. A rendfőnökségnek 279/1919. számú kelt engedélye alapján állását el is foglalta. Körünkéből április 6-án távozott.

A rend vagyoni likvidálása

A rendfőnökségtől 1919. évi május 7-én a következő értesítés érkezett:

[Lásd: Iratok, n° 7.]

Felhívás a kilépési nyilatkozat aláírására

Magyaróvár község helyi tanácsa 1919. május 21-én 1512/1919. számú május 19-i kelettel egy átiratot küldött, mely felhívja a rendtagokat, hajlandók-e a következő nyilatkozatot aláírni: „Kijelentem, hogy az egyházi pályát elhagytam és vilá-

gívá lettem.” Megjegyzi az átirat, hogy aki a nyilatkozatot alá nem írja, azt közszolgálatba felvenni nem szabad, és a kilépőknek járó kedvezményben nem részesíthető. (L. irattár 33/1919. számú) <269>

A felhívás mikénti végrehajtásáról 1919. május 31-ig jelentést kell tenni a Községi helyi tanácsnak, és a kiállított nyilatkozatokat be kell küldeni.

A rendtagok a gondolkodásra kiszabott tíz (10) nap alatt meghányták-vetették a dolgot. Budapestről Nagy József rendtag útján azt az értesítést nyertük, hogy „a nyugalmazottakra vagy nyugdíjogosultakra nem vonatkozik a dolog”. Egyébként a rendfőnök úrtól kitartásra buzdító üzenetet hozott Nagy rendtag, mikor itt járt. A házfőnök-igazgató 1919. május 31-én 34/1919. számon jelentette a helyi községi tanácsnak, hogy az átiratot a ház fölszentelt pap-tagjaival közölte, s dr. Dornyay Béla rendtag kilépési nyilatkozatát a jelentéshez mellékelve beterjesztette. A ház többi tagja a nyilatkozatot nem írta alá.

A tanácsköztársaság és iskolánk

A tanácsköztársaság az iskolák rendjében és az administrációban is lényeges változásokat idézett elő. Megszüntette a tankerületi főigazgatóságokat, és ezek helyett vármegyei művelődési osztályok szervezését rendelte el. Alakultak helyi művelődési osztályok is. Mosonvármegye művelődési megbízottaivá dr. Király István helybeli állami rendes tanárt és Jámbor Dezső győri tanítót nevezte ki a közoktatásügyi népbizottság. Míg az ő kinevezésük meg nem történt, a megalakult művelődési osztály a maga kebelében Alszeghy Piroskát, a polgári iskola igazgatóját bízta meg iskolánk felügyeletével. Megbízata rövid ideig tartott és ezen idő alatt látogatást sem végzett. A főigazgatóság eltörlésével kinevezettek a művelődési megbízottak és a középiskolai ügyek vezetését dr. Király István tanár vette át, ki megmaradt a tanári testület tagjának is. Dsida Ottó főigazgató meleg hangú leiratban búcsúzott el 1919. április 22-én, miután a közoktatásügyi népbizottság rendelkezési állományba helyezte március 21-én.

Egy ideig a győri, majd a mosonvármegyei művelődési osztály intézőbizottságának közvetítésével érintkeztünk a közoktatásügyi népbizottsággal. Ezek a művelődési osztályok nagyobb részt pedagógusokból, továbbá szülőkből és orvosokból alakultak. Meghatározott időben üléseket tartottak, és referensei a művelődési megbízottak voltak. Ezek a proletárdiktatúra támogatásában és szolgálatában tényleg részt vettek, míg a művelődési osztályi tagság ezt egyáltalán nem involválta magában. Így pl. a helyi művelődési osztály tagjai közül az említett polgári iskolai igazgató nem volt sem szocialista, sem kommunista érzelmű. A pedagógusok kénytelenek voltak belépni a szocialista szakszervezetekbe, s így jutottak be a művelődési osztályba.

Egyébként a két művelődési megbízott is általában több tapintatot tanúsított, mint másutt. Nem történtek olyan atrocitások, amilyenekről hallott az ember. A vallásoktatás az év végéig zavartalanul folyt. A tanórák előtt, a művelődési biztos óráit kivéve, elvégezték a tanulók a szokott imádságokat, úgyszintén az órák végén is. A kötelező templomba járás megszűnt, de az önként jövöket rendszeren elvezettük vasárnaponként kápolnánkba. Rosszul esett mindnyájunknak, hogy a kötelességszerű templomba járás megszűntével a templomba jövök száma szinte vasárnapról-vasárnapra fogyott. Az igaz, hogy sokan templomkerülők voltak, mert szüleik elküldték őket, de nem jöttek; viszont mások más időben és más templomban

hallgattak isteni tiszteletet. Az iskolai fegyelemben bizonyos lazulás volt észlelhető. Megkezdődött a tanulók szervezése is, de szerencsére ez a fegyelemlazító törekvés meglehetősen későn érte el intézetünket. Ellensúlyozta a tanári karnak egységes, valóságos, a régi hazafias szellemhez ragaszkodó felfogása, mely a testület tagjait visszatartotta olyan oktalanságoktól, helytelen nézetek és sokszor szinte érthetetlen felfogások hirdetésétől, amilyenekről hallani lehetett. Kötelezővé tették a történelmi anyag új szellemű összefoglalását, erre egy füzetben mintaleckéket is küldtek, de ez az összefoglalás nem vált nálunk ennek a materiális világnézetnek hirdetésévé.

Ifjúságunk egy része látszat szerint behódolt az új eszméknek, de ez inkább gyerekes feltűnési viselkedés volt; kevés azon tanulók száma, kik az eszmében hittek; az események, a rendszer végrehajtásával járó borzalmak ezeket is kiábrándították. Hogy egyeseket elragadott az ár, azon alig van csodálkozni való, hiszen az ifjúság minden időben hajlott a forradalmi törekvésekre, és az ifjúságot az élettapasztalatai még nem győzték meg arról, hogy az eszme zászlóvivői között mennyi a hitvány, zsoldos, érdekhajhász, s mily kevés a meggyőződéses fanatikus, ki az eszméért halni is kész. Akadt közöttük olyan is, ki tanárai ellen vádaskodott, olyan is, ki pénzvágya, üzérkedése miatt fogságba jutott, de e két eset egyáltalán nem általánosítható. Gondunk lesz rá, hogy a fegyelmet teljes mértékben helyreállítsuk.

A 268. lapon említett XXII. tanácsköztársasági rendelet köztulajdonná tette intézetünket és társházunkat, de hála a Gondviselésnek, ennek a rendeletnek végrehajtására nem került sor. Egyszer megjelent ugyan az iskolalikvidáló bizottság, tanácskozott az iskolai berendezés átvételéről, de tényleges működést nem fejtett ki, így a tanácsköztársaság bukása után érintetlenül került <270> vissza az iskola a rend tulajdonába.

Társházunk és a tanácsköztársaság

Lucunda est memoria praeteritorum malorum! Mióta az októberi forradalom megváltoztatta a dolgok rendjét, társházunk igazában szálloda jelleget öltött. Alig volt nap, hogy idegenek ne jártak volna benne, sokszor több is egyszerre, és akárhányszor nem is tudtuk, kikkel alszunk egy fedél alatt.

A tanácsköztársaság lakáshivatalt létesített, s e hivatal rövidesen 5 szobát foglalt le. A tanárok összeköltöztek, így a rectorátusba nyíló provincialatust és a vendégszobát is rendtag foglalta le. Eleinte nem igen törődtek vele, kit szállásolnak be, de mikor a lakáshivatal vezetése intelligensebb és jobb érzésű emberek kezébe került, ügyeltek arra is, hogy jobb, társaságbeli embereket szállásoljanak el nálunk.

1919. április végén és május elején gróf Lónyay Károlyt internálták néhány napra rendházunkba. A gróf 1919. május 5-én Oroszvárott kelt következő levelében köszönte meg a ház vendégszeretetét: „Igen tisztelt igazgató úr. Hálásan köszönöm vendégszeretetét, melyet e pár napon át bár az akaratomon kívül, de kénytelen voltam igénybe venni. Szerettem volna az irántam tanúsított szívességét személyesen megköszönni, de tekintve a mostani súlyos körülményeket, ez jelenleg nem áll módomban, s így fogadja kérem ez úton hálám és nagyrabecsülésem kifejezését, mellyel vagyok kész híve Lónyay Károly.” A gróftól saját népe kívánságára szabadon bocsátották.

Lakóink közül Zsittvay László adótiszt igen sok szívességet tett a háznak és a rendtagoknak. Napról-napra vártuk, mikor veszik el tőlünk a házat, és ez a nap –

hála Istennek – egyre késett, mikor végre elérkezett augusztus 1. napja, a tanácskörtársaság bukása. Nagy lidércnyomástól szabadultunk meg ekkor. Végre megint magunkénak tudtuk azt a házat, melyből egy néhány nappal előbb érkezett rendelet szerint ki kellett volna bennünket telepíteni. Ezt a rendeletet a művelődési megbízott nem hajtotta végre, szerencsénkre a ház akkor még nem volt likvidálva.

Nagy örömet okozott a Rendfőnök úrnak 1919. augusztus 11-én érkezett sürgönye: „Rendünk mindenben az októberi állapotba helyzetetett vissza. Az eddigi gondozóktól jegyzőkönyvileg eszközlendő az átvétel. Netaláni hiányokról azonnal jelentés teendő. Aláírottak egy héten belül írásosan kérhetik visszavételüket. Szinger.”

Nekünk, mivel a ház és gimnázium átadását sikerült elkerülnünk, nem kellett semmit sem visszavennünk.

Ezzel egy nagyon súlyos, aggodalmakkal teljes, gondokkal telt, nehéz része érte végét az esztendőnek. *Qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit* [Aki kitart mindvégig, az üdvözü. (Mt 27,13)]. Deo gratias.

9.

EBERHARDT BÉLA (HÁZFŐNÖK)

A NAGYKANIZSAI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

Historia domus ab anno 1851/52, 1851-1950: PMKL, Nagykanizsai rendház levéltára (II.22), szám nélkül, pp. 125-129.

E tanév történetét utólag jegyeztük fel, mert az év közben még házfőnök Horváth György a tanév végén súlyosabban betegeskedvén el nem végezhette a bejegyzést. Tanév közben pedig a zavaros viszonyok között nem is lett volna tanácsos hű képét adni a körülöttünk történeteknek.

Spanyol influenza

A nyári hónapokban ütötte fel fejét a spanyolnáthának nevezett influenza természetű betegség, mely egész Európát bejárta, és sok áldozatot szedett. Nálunk október hóban lépett fel erősen először, és emiatt az iskolákat be is zárták hatósági rendeletre október 7-étől november 10-ig. Majd ismét december 4-étől szüneteltek az előadások 1919. január 6-ig.

A háború befejezése és következményei

A háborús évek 5-ikében a tanévet rendesen kezdtük meg szeptemberben azzal a reménnyel, hogy az rendes lesz, és tán mégis csak meghozza a várva várt békét. A hosszú, szenvedésekkel, aggodalmakkal és nélkülözésekkel teljes 5 éves háború csakugyan véget ért; de hogyan!? Senki által sem sejtett módon, dicstelenül! Nem a harctéren vesztettük el a nagy vér és anyagi áldozatokkal dicsón viselt háborút! Nem ellenségeink győztek le bennünket, hanem saját véreink belső viszálya, oktalansága hozta reánk a szörnyű csapást! A politikai téren itthon mind jobban előtérbe nyomultak azok, kik részint személyes gyűlölettől vezetve, részint a hamis és hazug jelszavak által félrevezetve, az előrelátás híján a nemzetközi destruktív elemekkel szövetségbe, a régi kipróbált és nemzeti érzésű vezető férfiak ellen ádáz, romboló harcot indítottak. A komoly, megbízható és a nemzet ügyét szentnek tekintő emberek lassankint félre toldtak, és helyükbe jöttek az izgatók. Októberben

az események rohamosan követték <126> egymást. A harctéren levőket folytonosan izgatták, lázították, itthon pedig a tömeget. Az ún. Károlyi párt szövetkezett a szociáldemokratákkal, demokratákkal és megbuktatta a kormányt; a királyt rákényszerítették, hogy a vezetést adja át Károlyi Mihálynak. Innen egy lépés és október 31-én az ún. Nemzeti Tanács lett az úr, amely a maga képére szervezte az egész országot. – Ennek az ún. októberi forradalomnak szennyes hullámai emelték az új Köztársaság elnöki székébe Károlyi Mihályt.

E forrongások, lázítások következménye volt a katonai fegyelem teljes meglazulása. Már a harcterről hazajövet bántalmazták tisztjeiket, letépték tisztí jelvényeiket. A hazaözönlő rendetlen tömeg hallani sem akart rendes leszerelésről. Ment kiki saját tetszése szerint lakóhelyére, és az itthon levő csőcselékkel több helyen féktelenségre hajlott. A vidék közbiztonsága megszűnt annyira, hogy a falusi urak legtöbbször nem érezte magát odakünn biztonságban, és beözönlött a városba. A Muraköz népe jegyzőit úzte el; sőt a magyar falvak némelyike is megtette ezt. Ezek is városunkba menekültek. Zsongó, de megriasztott méhkas volt városunk jó néhány napon át.

Harctéri lovak udvarunkon

A harc vonal felbomlása oly rendetlenül történt, hogy összes értékes felszerelésünk java részt ellenségeink olcsó zsákmánya lett. Amit hazahoztak, itt prédálták el. November 19-én udvarunkon helyeztek el több száz elcsigázott hadi lovat. Ezek éhségükben, mert élelmükről senki sem gondoskodott, az udvaron levő gesztenyefák kergét, a léckerítést, ajtófélfákat, a folyosókon lévő padokat rágták. Több közülük elhullt. Nem tudunk mozogni tőlük. Szomorú látvány volt ez a szegény állattömeg. 3. 4-ik nap árverésen adták el, ami élve maradt, potom pénzen.

Hirtelen „nemzetőrséget” állítottak fel, melynek magját tiszték, továbbszolgáló altisztek képezték. A 30 K rapidíj hozott ide sok megbízhatatlan gonoszt is.

Az első napokban még nagyobb diákjaink is teljesítettek szolgálatot. Az előadások a járvány miatt éppen szüneteltek. Az iskola megnyitásakor azonban leszereltek és visszatértek az intézetbe. Szomorúan izgalmas napok voltak ezek. Az éj csendjét gyakori puskaropogások verték fel.

A városban lassanként a socialisták kerekedtek felül az ún. Nemzeti Tanácsban is, amelyben először a polgármester elnöklete alatt az értelmiség is helyet foglalt. A socialisták ragadták egészen magukhoz a vezetést, élükön Sneff Józseffel, az asztalos legényből lett kormánybiztossal.

Közben a szerbek megalakították az SHS királyságot, és elfoglalták Muraközt is, azonkívül Pécsot és Barsot. Nap-nap után jött a hír, hogy városunkat is megszállják. Karácsony táján annyira komolynak vették e híreket, hogy a nemzetőrség minden készletét vasúti kocsikba rakta, hogy Székesfehérvárra szállíthassa azonnal, ha jönne.

Requirálás

A város lakosságát különböző requirálásokkal zaklatták a proletárok, kocsikat foglaltak le a legnagyobb erőszakossággal, mert a vörös katona a szomszéd faluba sem mehet gyalog vagy szekéren. Ruhákat, fehérneműt, cipőt kellett beadnunk az amúgy is megfogyott, megkopott csekély készletünkből. A legkíméletlenebbek voltak azonban a lakásrequirálással. A „burzsojnak” elég egy szoba is, legfeljebb, ha

töbtagú a családja, kettőt lakhat. Mindenféle nemkívánatos népséget helyeztek el így. A legszebb szobákból alakítottak konyhákat. Házunk májusig minden idegen inváziótól ment maradt. <127>

Az események szomorú egymásra következőzése, a vezetők tehetetlensége mindinkább a féktelen, műveletlen és lelketlen kommunista izgatóktól vezetett elemek kezére játszotta a hatalmat. Mindenkit szakszervezetbe akartak kényszeríteni. A rendtagok közül 5 már korábban belépett a tanítók szakszervezetébe, a többiek csak akkor, amikor a Rendfőnök úr írta, hogy, ha a helyi körülmények sürgetnék, jelentkezhettek. Ellenforradalmár volt mindenki, aki nem tartott velők. Házunk két tagját, mint ellenforradalmárokat a Munkás Tanács – melyben egy rendtag is helyet foglalt – vádjainak alapján megidézte a kormánybiztos március 19-én. De bizonyítékaik nem voltak elegendők vádjaik támogatására.

Frigyes laktanya

Éppen ezen időben a város komolyan tárgyalta arról, hogy a szomszéd Frigyes laktanyát, amely március 1-étől a városé lett volna, a gimnázium és rendház céljaira engedi át. Örömmel fogadtuk e tervet, minthogy a már uralkodó nagy drágaság az új építés lehetőségét nagyon messzi jövőbe helyezte. Már a Rendfőnök úr is kilátásba helyezte javaslatát, hogy e kérdést személyesen tárgyalja a magával hozandó szakértő meghallgatásával a várossal. – A remélt atyai látogatás helyett megjött március 21-ike, a proletárdiktatúra az ő szörnyalakaival. Vége lett minden szép, nemes tervezetésnek, elgondolásnak! Április hó második felében liquidálták a rend központját. A Rendfőnök úr jelezte ezt és azt is, hogy a háznak anyagi segítséget nem adhat.

A vallásoktatás eltörlése

Április hó elején hivatalosan megszüntették a kötelező vallástanítást. Április 3-án a volt hittanár már „Polgári erkölcsant” tanított. (IV. osztályban „Az emberek természetéből fakadó egyenlőség” volt témája). A vallástan helyett általában „polg. erkölcsant”, szociális ismeretek tanítása lépett. (Először Lukács József, majd ennek a polg. iskolánál való elhelyezkedése után, Sáfrány Károly, Szabó Mihály tanítottak és egy vegyész mérnök, Aczél Géza). Néhány rendtag erőszakos fellépésének hatása alatt a ház tagjainak többsége elhatározta, még mielőtt erre a külső hatóság valami módon felszólította volna, hogy az iskolába világi ruhába megy és a szokásos imádkozást is beszünteti.

Az intézet államosítása. Nyilatkozat

Május hó 15-én jelent meg intézetünkben dr Szabó Lajos, a nagykanizsai munkástanács műv. osztályának megbízottja és államnak nyilvánította a főgimnáziumot. (Harmadnap a kapu felett nagy táblán dísztelenkedett e felírás). Ugyanakkor felszólította a rendtagokat, hogy amennyiben az új rend nem tűri a szerzetespapi tanárokat, adjanak kilépési nyilatkozatot, ha a megváltozott viszonyok között akarnak továbbra is szolgálni. A tagok Madarász Pál és Eberhardt Béla kivételével május 31-én a nyilatkozatot meg is adták, és május 1-étől kezdve szovjetfizetést kaptak.

Világi tanárok

A műv. oszt. intézetünknel helyezte el Orbán L., Majtényi K. menekült tanárokat és Petz J. hadirokkant tanárjelöltet. <128>

Idegének a házban

A liquidálás fogatosítására és a műv. oszt. számvitelére Budapestről leküldött számvizsgáló először – május hóban – egyedül, azontúl pedig feleségével együtt volt házunk lakója a vendégszobában és étkezőtárs asztalunknál; vendégkép július 1-jéig, azontúl pedig a nyilatkozatot adott tagok által vitt közös háztartás költségeihez hozzájárult, és csak augusztus 13-án hagyta el házunkat és a várost.

Ugyancsak május hóban telepedtek be házunkba a szerbek által kiutasított csáktornyai tanítóképezde főkertésze, iskolaszolgálója és gazdaasszonya. Mindmáig itt is tartózkodnak, mert családjuk az ősszel Csurgóra helyezett képezdében lakást nem kaphatott a gazdaasszonyon kívül.

A tanulóifjúságról

A jelen tanévben Értesítőt nem adtak az intézetek. Éppen ezért ennek híján itt emlékezünk meg röviden a ránk bízott ifjúságról.

A tanuló ifjúság, – mely nagyon megsínylette a háborús évek nevelését, – egy része, – sajnos, – örömmel üdvözölte az újrend teremtette változásokat, és élt az újrend adta jogokkal. Ennek egyrészt a tanári kar viselkedése volt az oka. – Az ifjúság Szabó Mihály tanár vezetése alatt szakszervezetet alakított. A nem tetsző fegyelmi intézkedések ellen a munkástanácsnál, a direktóriumnál, a műv. oszt. vezetőjénél panaszokat tett. Az igaz, hogy nem nagy eredménnyel. – Hogy nagyobb mértékben nem történt mégsem fegyelemsértés, azt néhány tanár tekintélyének lehet köszönni, és a boldogult Horváth Gy. igazgatónak, akinek emiatt az új rendet szívesen követő rendtársakkal sok kellemetlensége volt. Június 7-én hirtelen bezárták rendelettel a tanévet. Elmaradtak az összefoglalások is. A szokott osztályozást már előbb eltörölték, és e helyett csak általános elbírálást kellett adni, hogy: a tanulmányi követelményeknek megfelelt-e avagy nem felelt meg. Ez természetesen nagyon rontotta a tanulók nagy többségénél amúgy is mérsékelt munkásságot. A jókat elkésérintette, és azt mondogatták: nem érdemes tanulni; a gyengék örültek és még kevésbé foglalkoztak.

Felfüggesztés

Június 11-én a műv. oszt. vezetője felfüggesztette Eberhardt Bélát, mint aki nem adta meg a proletár diktatúra követelte nyilatkozatot és a szakszervezetnek sem volt tagja.

Átképző tanfolyam

Július hóban a proletárdiktatúra szolgálatába lépő tanítók részére helyben átképző tanfolyamot tartottak, amelyen részt vettek rendtársaink is kénytelen-kelletlen.

Tavaszi házigyűlés elmaradt

A liquidálás és államosítás, a nyugtalan és fenyegető viszonyok, a szerzetesi fegyelem felbomlása lehetetlenné tette tavaszi házi gyűlésünk megtartását.

A liquidálásról és annak következményeiről

A liquidálást az arra rendelték húzták-halasztották. Ténylegesen egészében nem is hajtották végre. A gimnáziumban a szertárakat, felszerelést felvették, de az alapítványokat és egyebeket nem vették át. A ház vagyonának átvételével meg éppen nem foglalkoztak. – De azért <129> házunknak rettenetes kára volt ebből az állapotból. A házfőnök eladta a teheneket, sertéseket, gazdasági felszerelést. Nem maradt a háznak csak egy tehene. A házi és konyhai felszerelés hiányait nem pótolta, noha akkor még aránylag megfelelő áron megvehette volna. A bor készletet elpocsékolták. Némelyek lelkükből meg voltak győződve, hogy a rend örökre megszűnt. – A ház, mint ilyen július elejéig állt fenn. Azután azok, kik szovjetfizetést kaptak, közös háztartásra határozták el magukat. Egyik rendtagot megválasztották házvezetőnek. Így legalább szegényes, lefogyott konyha- és ebédlőfelszerelésünket nem vitték el, amint ezt az intézőbizottság egyébként akarta. – A nyilatkozatot adott tagoknak az intézőbizottság megengedte, hogy a bútorokat, amelyek szobáikban vannak, tulajdonuknak tekinthetik. Különben erre a rendfőnök általánosságban szintén engedélyt adott, hogy így esetleg megmenthesse, ami megmenthető, mint magántulajdont. A rend jogát úgy sem tisztelték volna.

Július 20-án a házfőnök hivatalos iratot kapott a műv. osztálytól, hogy azok, kik nyilatkozatot nem adtak, hagyják el a házat. E rendeletnek végrehajtását sikerült azonban kitolni néhány napra.

Július 19-én a veszprémi püspök a rendfőnök előterjesztésére az államosított főgimnáziumhoz hittanárrá és az ifjúsági templom gondozójává Eberhardt Bélát nevezte ki. Ezen állások elfoglalására azonban már nem került sor!

Augusztus 2-án jött meg a hír, hogy a kommunista kormány megszökött, és így vége a proletár diktatúrának. Fellélegeztünk!

Kilépés a rendből

Július 29-én hagyta el a rendet Balogh Sándor.

A rend és a rendház újra visszaáll

Augusztus 12-én érkezett a Rendfőnök úr sürgönye, amely hírül adta, hogy a rend visszaáll a régibe és a nyilatkozatot adottak kérhetik visszavételüket. A visszavétel felett a rendkormány határozott; házunk tagjaira nézve a határozat úgy szólt, hogy Sáfrány Károly és dr. Szabó Mihály kivételével a többi visszafogadja, ha az előírt szent gyakorlatokat elvégzik, s így a suspensió alól felmentést nyernek. A szent gyakorlatok vezetésével Farkas József nyugalmazott kormánysegédet bízta meg a rendfőnök, és a suspensió alól való felmentés jogával is felruházta.

Augusztus 14-én a rendfőnök úr a rendkormánnyal egyetértőleg a ház vezetésével, a szerzetesi fegyelem visszaállításával Eberhardt Béla rendtagot bízta meg. Augusztus 17-én szűnt meg az eddig vezetett közös háztartás és a ház ismét társház lett. Horváth György házfőnök felmentése után nyugalmazását kérte, és meg is kapta. – Az előírt szent gyakorlatok augusztus 24.-25.-26. napjain voltak a nyilatkozatot adott rendtagok részére; tartotta Farkas József ny. asszisztens. (Horváth György, Kováts Antal, Pap János, Hársing István, Molnár Kálmán vettek részt ebben).

10.

RÉCSEI EDE (HÁZFÖNÖK)–HORVÁTH JENŐ (HÁZFÖNÖK)
A NAGYKÁROLYI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A nagykárolyi kegyesrendi társház története, III. kötet (1891-1919 okt. végéig): PMKL, Nagykárolyi rendház levéltára (II.15), pp. 561-570 (Récsei Ede). – IV. kötet (1919-1950): uo., pp. 1-2 (Horváth Jenő).

Híveink a pócsi búcsúban

Szeptember 6. indultak híveink közül mintegy 250-en P. Tóth Lajos pléb. segéd vezetése alatt gyalog a máriapócsi búcsúra.¹ Eltelt már vagy 5-6 év, hogy e kegyeletes, régi szokásnak eleget tehettek híveink. Azelőtt minden évben elzarándokoltak a szeptember 8-iki búcsúra, az utóbbi években azonban, kivált a háborús években ki-kitört járványos betegségek miatt rendszeren betiltották a búcsút. Az idén azonban a búcsút megtartották s híveink is, nagy lelki örömeikre, <562> résztvehettek azon. Vissza szeptember 9. érkeztek este 9 órakor, amikoróra templomunkban, amely teljes villanyfényben úszott, a hívők sok száza várta a visszatérő búcsúsokat, akik elé a csanárosi határra Zoboki Vince pléb. segéd vezetése alatt mintegy 200-an vonultak ki híveink, virágkoszorúkkal, fehér ruhás lányok örvendő seregével, gyertyákkal és így hatalmas éneklő sereg vonult be az Isten házába, hol ezer szívből hangzott fel a „Téged Isten” megindító, hatalmas éneke, így adván hálát Istennek, hogy a menet minden baj nélkül tért ismét vissza a kegyeletes zarándoklatról.

Familia domus

Szeptember 11. alakult meg hivatalosan a házunk; ekkor olvastuk ugyanis fel a rendfőnöki körlevelet s a familia domus-t. E szerint házunk szerzetes tagjai az évben ezek: Récsei Ede házfőnök és plébános, dr. Schweighoffer János gimn. igazgató, Szabó József, Jakab Gyula, Ambrusztér Sándor, Sróff Gábor, Fehér Flórián, Vincze László, Schandl Béla gimn. tanárok, Zoboki Vince pléb. segéd, Berényi Jenő gimn. tanár, Panyik-Tóth Lajos pléb. segéd, Koczun Jakab és Hammel Vilmos ünnepélyes fogadalmat tett rendtag gimn. tanárok.

A zárdai növendékek előadása a házfőnök jubileuma alkalmából

Szeptember 15. délután a zárdaiskolai növendékek sikerült ünnepséggel ünnepeltek a zárda nagytermében a házfőnök-igazgató jubileuma alkalmából. Az előadás keretében volt zene, ének, szavalat, s 2 kisebb színdarab, melyeknek előadásában szép sikert értek el a leánykák, kiknek énekében, ügyes előadásában igen élvezettel gyönyörködtek a jelenlévő szülők s érdeklődők. Az ünnepséget az igazgató buzdító szavai zárták be.

Szüret

Október 15. s következő napjain volt Nagykárolyban az általános szüret. Mi is ekkor szüreteltünk, bár az újonnan ültetett delavárét, amely az idén először termett kicsi mennyiségben, még szeptember utolsó hetében szedtük le. Bár a tavaszi, illetve vé június elején beállt fagy sok kárt tett szőlőnkben, a termés így is elég jó és bősé-

¹ Máriapócs Nagykárolytól 45 km-re található.

ges volt. Közel 25 hektoliter mustunk lett, míg a delavaréból 3 hl-t szűrtünk. Ehhez hozzáadván a kertben szüretelt 292 litert, összesen 31 hektoliter borunk lett az idén, mely ha nem vetekszik is minőségre a tavalyi jó borral, mégis a jobb borok közé fog sorakozni. A delavare és kerti csemegezőlőből sajtolt bor azonban első minőségű lesz. – Itt jegyzem meg, hogy a kerti csemegezőlőből az idén eladtunk 220 kg-ot 1187 koronáért, kg-ját 4-5-6 K-ért árusítva.

Koczun Jakab mutációja

Október 18. távozott el körünkből Koczun Jakab rendi tanár Nyitrára, hová a rendfőnök úr az ott elhalt boldog emlékű Acsay József rendtag helyére helyezte.

A forradalom kitörése

Október 30-31. Régóta forrong a politikai világ az országban. Sötét felhők, kavarognak Magyarország, de egész Európa egén. A világháború 5-ik évében az emberek szenvedése, a fronton úgy mint itthon <563> a legmagasabb fokra hág. A drágaság elviselhetetlen, mindenki utálja már a háborút. A katonai fegyelem, mint az újságokból a sorok között olvasható, meglazult. Ez az általános forrongás a kedélyekben végre október 30-án éjjel forradalomban tört ki, amikor az ország fővárosában megalakult a Nemzeti Tanács. Innen az események rohamosan fejlődtek tovább. Egymást érik a kisebb-nagyobb tüntető csoportok és felvonulások. Egymás után esküsznek fel egyesek, testületek, katonák, polgárok a Nemzeti Tanács-ra. Megszállják a közintézményeket, melyek fölött már a Nemzeti Tanács rendelkezik, övé a katonaság jórésze, a posta, a távirtda, a telefon, stb., birtokába veszi a főkapitányságot. November 1-re reggelre a főváros közönsége nagy tömegekben vonult fel az Astoria szálloda elé, forradalmi dalokat énekelve s üdvözölve a forradalom megszületését. A katonák sapkarózsájának helyét nemzeti színű kokárda vagy őszirózsa váltotta föl. A vidékre a forradalom szele csak november 1-2. érkezett el. Itt is mindenki lázban égett a nagy fordulatra, s éltette Magyarországnak a forradalom létrehozta szabadságát és függetlenségét.

A király kinevezte az új minisztériumot, melynek élére Károlyi Mihály grófit állította. Innen minden nap új nevezetes eseményeket állított be az újonnan megszületett Magyarország történetébe. IV. Károly király lemond először mint osztrák császár, majd mint magyar király, de lemond a hatalmas német császár, Vilmos is.

Magyarországot kikiáltják köztársasággá

November 16-án már kikiáltják az országot köztársasággá, melynek élére azonban elnököt nem választanak még. Adja Isten, hogy a vértől mentesen, forradalom útján létrejött magyar köztársaság viruljon, s népe boldoguljon!

Utólagos mutáció

November 13. a rendkormány 1462. sz. rendfőnöki intézkedéssel a tábori szolgálatból elbocsátott Szabó Mihály rendtagot, ki eddig kisszebeni társházunkhoz volt beosztva, Nagykárolyba helyezte át. De már november 20. 1479. számú rendfőnöki intézkedéssel Nagykanizsára került, míg az ő helyébe Bellai Máté rendtagot küldte, ki eddig, szintén táb. lelkeszi szolgálatot teljesített.

A rendfőnököt a rendtagok kath. autonómiai képviselővé választják

November 27. rendfőnök 1509. számú leiratával közli a házakkal, hogy a rend tagjai a lemondott dr. Hénap Tamás volt rendfőnök helyébe Szinger Kornélt választották meg kath. autonómiai képviselővé a rend részéről.

Nagy M. Franciska főnöknő halála

November 29. halt meg 2 napi betegeskedés után – 27-én agyszélhűdés érte – Nagy. M. Franciska zárdafőnöknő, ki csak nyáron ülte meg körünkben 50 éves szerzetesi jubileumát, s aki 20 év óta állt az élén az itt üdvös működést kifejtő Páli Szt. Vince irgalmas <564> nővéreknek. Temetése december 1-én volt nagy gyászoló közönség jelenlétében. Ravatalánál az asszisztenciális temetést végző házfőnök-lelkész búcsúztatta a boldogultat szerzetestársnőitől, a tanítványoktól és sok-sok tisztelőjétől. Nyugodjék békében! Lelkiüdvéért a szentmise áldozatot december 2. mutattuk be az Úrnak. A szentmisén az elemi iskolai ifjúság s tanítói kar teljes számban volt jelen.

Az új főnöknő

December 4. érkezett Nagykárolyba Krenn M. Coletta nővér Máramarosszigetről, kit Woelfle M. Afra tartományi főnöknő az iskolai évre mint főnökhelyettest küld.

December 8. tartottuk meg az őszi szerzetes házi gyűlésünket.

December 8. lépett ki a rendből az itt működő Heliadora irgalmas nővér, kinek helyébe a tartományi főnöknő Russay M. Carmela nővért küldte, ki addig Beregszászon működött mint elemi iskolai tanítónő.

*Összefoglalás**Drágaság*

Összefoglalására kerülvén a sor az év eseményeinek, az idén sem fejezhettük be az évet nyugodtan, aggodalom nélkül. Átszenvedtük a 4-dik háborús esztendőt a maga minden kellemetlenségével. A drágaság az idén is elviselhetetlen volt, s a fegyverletétel után sem szűnt meg, sőt egyes cikkekre nézve még magasabbra szállt. Drága volt a tojás (90 fillér–1.20 K), a hús (14-16 K kg-ja), a szárnyas, mely október hónaptól kezdve már nem is igen volt kapható, vagy ha igen, a középszály azt meg nem fizethette, mert egy-egy darab sovány libáért elkértek 80-120 K-t. A szalonna kilóját augusztus, szeptember hónapokban 45 K-jával kellett megfizetni. Rendkívül magas volt a fűszerek, s kivált a bors ára, melynek dekagrammja 380-400 K volt. Mit szóljunk ahhoz, hogy a cipészek 1-1 pár női, férfi cipőért elkértek már 300-400, sőt 500 K-t is. Egy rend ruha belekerült 1000-1500 K-ba! A fa métere 80-90 K volt. Egy méter fa felfűrészeléséért az év végén már 9-12 K-t kértek. Fehérneműt nem is igen lehetett kapni, s ha igen, azt csak a gazdagok tudták megfizetni. Egy karika cérnáért 20-30 K-t kellett fizetni! Jó ára volt a szőlőnek, a boroknak, úgy hogy ezekből mi is eladhattunk, a szőlő kg-ját megvették 4-6 K-ért, a barackért <565> is fizettek 2-3-4 K-t kg-jáért. A szőlőből bevettünk 200 kg után 1187 K-t, barackeladásból, mert nagyon jó termés volt, befolyt 1414 K. Ami gazdaságunkat illeti, a kerti termények elég jól fizettek, bár a burgonyának a márciusi nagy fagy nagyon megártott, úgyhogy ebből alig volt termésünk. Sertéseinkből az idén nem

hullott el csak 1 darab, az sem vészben. De nem lévén idején kukoricánk, hízlalás az idén sem sikerült, úgyhogy a befogott 8 darab (4 malac, 4 sertés) sertés után bizony csak kevés zsírt kaptunk, csak mintegy 150 liter zsírt tudtunk szűrni, ami 6 hónapra sem elég, s úgy bizony nagy összeget költöttünk az idén zsírra (6000 K-nál többet), s fogunk a jövő évben is költeni, mert az idén produkált zsírral legfeljebb július végéig főzhetünk, s onnan ismét zsírvásárlásra leszünk utalva. Jól sikerült a szüret, mert mintegy 30 hl bort szűrtünk, s a minőség is elég jó volt. A borból, sem a tavalyiból, sem az ideiből nem adtunk el semmit, mert saját fogyasztásunkra tesszük el.

Állataink

Nem voltunk szerencsések teheneinkkel. Volt egy vén tehenünk, nem igen tejelt, s egy három éves üszőnk és borjunk. Ezeket, mert takarmány a tavalyi s idei nagy szárazság miatt nem igen termett semmi, s ami volt, megfizethetetlen volt, így ezeket jobbnak láttuk eladni, a befolyt pénzt (4710 K-t) a takaréka tettük, s talán tavasszal ezen vehetünk majd két jó tehenet. Így tejért, hízóért rém sok pénzt kellett kiadnunk, bár a 2 tehén átteleltetése többé került volna, s még tejet is kellett volna amellelt vásárolnunk.

A párbért² a hívők az idén is lanyhán fizették; befolyt mintegy 13 és ½ métermázsa búza s pénzben mintegy 1800 K. Az idén párbérszedést már rendszeresíteni akartuk, de közbejött a forradalom, s így jobbnak láttuk a párbért nem végrehajtani, mert csak kellemetlenség érhetett volna bennünket, a kedélyek úgyis a végsőkig lévén felizgatva minden fennálló rend iránt...

Időjárás

Az időjárás elég normális volt, bár száraz volt a május, s a föld még tavalyról is roppant ki volt szárítva, úgyhogy időjárás tekintetében az idei év sem volt jó. Márciusban országos fagy volt, mely sok pusztítást vitt véghez a kapás növényekben, sőt a szőlőben is. Sok helyen a kukorica teljesen elfagyott, úgyhogy újra kellett ültetni. A gyümölcsfákban nem igen tett a fagy kárt, de ezek meg a tavalyi szárazságot sínylették meg, úgyhogy [sok] fa a szárazságtól kipusztult.

A forradalmi politika

E sok-sok bajhoz járult még a forradalom okozta változás, nyugtalanság, általános zavar. A harctérről hazajött katonák, tisztelet a kisszámú kivételnek, teljesen elvadultak, s ezek is, de inkább az <566> itthon bujkáló katonák a forradalom első napjaiban, heteiben féktelenül pusztítottak, raboltak, gyilkoltak, úgy hogy a közbiztonság bizony nagyon gyöngye lábán állt. A gyorsan tovarohanó események, a változások, az újítások, a felfordult politikai események, a teljesen felborult rend, a fegyelmetlenség stb. az embereket bizony állandó nyugtalanságban tartotta, s idegeit a végsőkig feszítette. Ehhez járult még, hogy az ország határait ellepték ellenségeink, s a román, a cseh, a szerb egymás után szállták meg országunk legértékesebb részeit, s a fegyverletétel miatt nem állt hatalmunkban azok féktelen foglalási s megszállási vágyát megtörni. Sokat szenvedett a magyar a háborúban, de szenved-

² A párbér (*lecticale*) az egyházi adó egyik fajtája, amelyet házas páronként fizettek a plébánosnak.

dése a fegyverletétel után még magasabbra hágott. A hatalom jórészt a szociáldemokrata párt kezébe került, kik minden másképp gondolkozó emberben ellenforradalmárt látnak, pedig velük együtt minden hív magyar ember arra törekszik, hogy becsületes munkával az új magyar népköztársaság népét minél boldogabbá tegye! Adja a magyarok Istene, hogy ez a buzgó törekvés valósággá váljék.

Nagykároly, 1918. december 31.

Récsei Ede házfőnök

1919

Patz J. Mátyás elemi iskolai tanító elfoglalja újra helyét

Január 1. állt ismét munkába Patz J. Mátyás elemi iskolai tanító, ki eddig hadiszolgálatot teljesített. Helyettese Patay Ilona okl. tanítónő volt, ki 3 évnél tovább oktatta-nevelte szép sikerrel elemi iskolai fiúnövendékeinket, miért is az iskolaszék teljes elismerését érdemlette ki.

A keresztény szocialista párt megalakulása

Január 5. tartotta meg alakuló gyűlését a helybeli keresztény szociális párt a legényegyesület nagy termében, melyet ez alkalommal az érdeklődő közönség teljesen megtöltött. A gyűlés elnökéül Nemesóthy Szabó Antal áll. közjegyzőt választotta meg, míg alelnökké Luby Géza, ifj. Matolcsy Sándor, Récsei Ede, Rédei Károly és Tarcsinszky Kázmér lettek. Betöltötték még a titkári és jegyzői állásokat is, s a nők közül Dr. Egeli Imrénét választották meg elnöknek. Sok lelkes beszéd hangzott el a gyűlés folyamán. Beszéltek az elnök, Rédei Károly ág. ev. lelkész, Récsei Ede és Schnébli Károly pénzügyi számtanácsos. A gyűlés után megkezdődött a taggyűjtés. <567>

Ker. szoc. nagygyűlés megakadályoztatása a szoc. demokratáktól

Február 2-ra a helybeli ker. szoc. párt nagygyűlést hívott össze a városháza nagy termébe, melyet du. 2 órára teljesen megtöltött az érdeklődő közönség. Budapestről Székely János közp. titkár és Rónai Paula missziós nővér jöttek el, hogy a gyűlésen fejteggessék a párt programját. Beszélni akartak még az elnök, Gönczy S. ref. lelkész és Koródy Katona János erdői szolgabíró. De alig fogott hozzá az elnök megnyitójához, a teremben megjelent mintegy 30-35 szociáldemokrata és erdőháti, s az általuk felfogadott és leitatott csöcselék folyton zavarta a szónokokat úgy, hogy a gyűlést lehetetlen volt megtartani. Innen a legényegyesület nagytermébe vonultak a szónokok s a közönség egy része, hogy ott folytassák a gyűlést, de ide is behatolt a felbérelt tömeg, kítűzte a vörös zászlót, s itt is lehetetlenné tette a gyűlés megtartását. A kivonult rendőrök és nemzetőrök aztán már csak a behatolt csöcselék felett tartott[ak] szemlét, mert a józanul gondolkodó polgárság eltávozott. S mindez a forradalom létrehozta szabad gyülekezés és szabad szólás jogának nagyobb dicsőségére történt.

Kéménytűz házunkban

Február 7. esti ½ 10 órakor kigyulladt házunk egy kéménye, s ugyancsak megijesztett bennünket. Szerencsére nagyobb baj nem történt, csak az egyik kályhalyuk ajtajának egy része égett el. De ha kellő időben észre nem vesszük a tüzet, s

azt a megjelent tűzoltó el nem oltja mindjárt, nagyobb szerencsétlenség is történhetett volna.

Lopás a Rozália-kápolnából

Február 23. éjjel valaki betört a Rozália-temető kápolnájába, s onnan ellopott 4 albát, 2 ezüst gyertyatartót, 10 darab kéztörlőkendőt, s 10 darab purificatoriumot³. A tettet bejelentették a rendőrségnél.

A szoc. demokrata párt utcai tüntetése

Március 6. a helybeli szoc. demokrata párt hatalmas ünnepi felvonulást rendezett, mely felvonulásban való részvételre felszólította összes tagjait. Így, ily terrorral sikerült óriási tömeget összehozni, mely vörös zászlókkal bejárta a város főbb utcáit. Házunk előtt is elvonulva, többször elhangzott a „le a papokkal” ordítás.

A II. forradalom kitörése. A kommunizmus

Március 21. tört ki a 2. forradalom, amikor az uralmat a kisebbségben levő kommunisták ragadták magukhoz. Esztelenebbnél esztelenebb néptörvényeket adtak ki, közössé tettek mindent, a magántulajdont nem ismerték el; minden az államé, minden a népé; a proletárdiktatúra rémséges dolgokat művelt. Az iskolából kitették a keresztet, a vallásoktatást, a paptanárokat kitiltották az iskolából. Így minket piaristákat sem türtek meg az iskolában; a reverendát le kellett tennünk; a házat, annak birtokait, értékeit, vagyonát leltározták, 6 sertésünket elhajtották stb. A kommunizmus a szó szoros értelmében mindent a feje tetejére állított; az emberek szívéből iparkodott kiűzni a vallás és hazaszeretet <568> szent érzelmeit, s az ifjúság lelkébe belecsöpögtetni a teljes vallástalanság eszméit. Sok-sok ártatlan embert állítottak a forradalmi törvényszék elé, s ítélték el ártatlanul. Rémséges korszak volt ez, amikor az embernek nem volt biztos sem vagyona, sem élete.

Április 2. megjelent a gimnáziumban Márkus László proletár-polgármester, volt asztalos-segéd és a helyi tanügyi megbízott, Lukovits Sándor áll. elemi iskolai igazgató, s felszólította a tanárkart a rendből való kilépés nyilatkozatának aláírására, mert ellenkező esetben a gimnáziumban nem taníthatnak. A legerőszakosabb felszólításnak engedve, hogy megélhetésünket biztosítsuk, sajnos valamennyien aláírtuk a nyilatkozatot, s e naptól kezdve nem szabad volt miséznünk, sem reverendában járnunk, az iskolába is csak civilbe öltözve mehettünk el. A plébániával foglalkozó házfőnök és két káplán is aláírta a nyilatkozatot, de ők még egy heti funkcióra engedélyt kaptak, hogy a hívek pap nélkül ne maradjanak, s ez idő alatt a püspök egyházmegyei papokat küldhessen ide. A rendfőnökséggel nem érintkezhetünk, mert postaközlekedés nem volt; de ha volt is, a kommunista direktórium úgy sem továbbította volna leveleinket, sőt ha a valóságot megírtuk volna, forradalmi törvényszék elé állítva, elítélt volna bennünket. Így teljesen a terrornak voltunk kiszolgáltatva, s amit tettünk, a terrorból kifolyólag tettük.

A püspök⁴ április 8. küldte ide ft. Jaklovits György szatmári kir. kath. tanítóképzőintézeti tanárt ideiglenes lelkésznek, melléje káplánnak pedig ft. Lőrincz Lajos éppen akkor itthon tartózkodó Szt. Imre kollégiumi praefektust, egy-

³ Kehelytörlő kendő.

⁴ Boromisza Tibor szatmári püspök (1906–1928)

házmegyes papot. A plébániát nem adtuk át, mert hisz erre egyedül a rendfőnök lett volna az illetékes.

Eközben a házban is különös dolgok történtek. A régi házi élet teljesen felbomlott. Házfőnök nem volt ez időben, a tanári kar megbízásából a házfőnöktől átvették a ház anyagi készleteit, s két tanár, Berényi Jenő és P. Tóth Lajos vezették az anyagiakat. Tehát teljes felfordulás volt a házban is. A tanügyi megbízott leltározta az értékpapírokat, a ház vagyonát, stb.

A románok megszállják Nagykaroly városát. A kommunizmus megszűnése Nagykarolyban

De likvidálásra nem került már sor, mert április 19-én a románok megszállták a várost: éppen a feltámadási körmenet alatt vonultak be városunkba, s szabadítottak fel bennünket a kommunisták minden gonoszsága alól. A direktórium tagjai már nagycsütörtök éjjel megszöktek. Innen kezdve az iskolák általában s mindvégig katonasággal lévén telve, a tanítás szünetelt. Húsvéti vakációra elutazott társaink (Szabó József, Jakab Gyula, Ambrusztér Sándor, Fehér Flórián, Vincze László, Bellai Máté, Schandl Béla és P. Tóth Lajos) nem tudván visszajönni a közlekedés megszűnte miatt, úgy sem lehetett volna a gimnáziumban tanítani. A szovjetköztársaságtól kapott előlegből s megmaradt készleteinkből éldegéltünk, magunk is hozzájárulván a háztartáshoz. Szerencse, hogy a románok megszállták városunkat, így semmi anyagi kár nem ért bennünket a kommunisták részéről, mert április 23. visszakerültek elhajtott sertéseink is. <569>

A ház ellátásának nehézségei az egységes vezetés híján mindinkább mutatkoztak. Az átvett készletek elfogytak; gondolkodni kellett újabb készletek beszerzéséről. Meg kellett nyitni újra a ház régi jövedelmi forrásait, hisz a direktórium idejében az uradalom nem fizetett, tőle is elkommunizálván mindent a direktórium, a stólajövedelem a világi papoké volt. Vissza kellett állítani valahogy a ház régi jogi állapotát. Ezt célozta s akarta elérni a direktortól összehívott házigyűlés-féle, mely kimondotta, hogy a házfőnök vegye át ismét a ház vezetését.⁵

A plébánia visszaszerzése

Ennek alapján aztán a házfőnök átment a püspökhöz, s első teendője volt a plébániát visszaszerezni, mi aztán később sikerült is. Mert június 15. a házfőnök és a két káplán visszakerültek a plébánia vezetésébe (a püspöki leirat kelt június 10. 1373. szám alatt).

Kísérletek a plébániának kezünkől való kivételére s egyházmegyeieknek átadására

Itt megjegyzem, hogy a világi papok itteni lelkeskedése idején felmerült az az eszme, hogy a plébániát az egyházmegye vegye át, mert ez eszme terjesztői (Vetzák Ede hitközségi világi elnök) szerint akkor a püspök jobban fogja pártolni a nagykarolyi plébániát. De ezeknek a jó uraknak fogalmuk sem volt a mi helyzetünkről a plébániát illetően, s erre vonatkozólag a püspök határozata az volt, „az egyháztá-

⁵ „1919. május hó 9-én hívta össze Dr. Schweighoffer János igazgató e gyűlést, mely a szerzetesi fejelemet visszaállította, s a hatalmat Récei Edének újra átadta.” (Horváth Jenő házfőnök lapszéli megjegyzése, 1919 után.)

nácsnak a plébánia átvételére vonatkozó kérelmét, mihelyt az érintkezés lehetővé válik, közölni fogom a rendfőnök úrral. További eljárás ugyanis ebben az irányban csak abban az esetben lehetséges, ha a rend elvileg hozzájárul a plébánia átadásához.”

Budapest megszállása a románoktól

Augusztus 4. szállták meg a románok Budapestet, így ott is végét vetették a kommunizmus vad őrzöngésének.

Reiser György mezőteremi plébános temetése

Augusztus 6-án temettük Dr. Reiser György mezőteremi plébánost. A temetésen a ker. papság több tagja volt jelen. Házunkat a temetésen a házfőnök s Zoboki Vince pléb. segéd képviselték. Zoboki Vince látta el a boldogult[at] az utolsó kenet szentségével, melyet augusztus 2. éjjel adott fel neki.

Az elemi iskolák megnyitása

Szeptember 23. nyitottuk meg az elemi iskolákat. Ezt megelőzőleg szeptember 9-13. bezárolag voltak a beiratkozások. Mivel sem iskoláink, sem tanítóink ez idő szerint államsegélyben nem részesülnek, az iskolaszék és egyháztanács együttes ülésében úgy határozott, hogy az iskolák költségeinek fedezésére minden beírt tanulótól szed beiratkozási díj címén 10 koronát, iskolafenntartási díj címén 100 koronát; más vallásúaktól s nem ide valóktól pedig 200 korona iskolafenntartási díjat szed. Így gondoltuk behozni a fedezetlen 68000 korona költséget.

Óvodát is akartunk létesíteni; az óvoda-nővér már itt is volt, de mindössze 4 növendék iratkozott be, s így az óvodát nem nyitottuk meg. Természetesen itt nem annyira az óvoda-fenntartási költség lefizetése (évi 110 K), mint inkább az a körülmény tartotta vissza a legtöbb szülőt, hogy nem tudták gyermekeiket ruházni és cipővel ellátni. Az előadásokat egyelőre a zárdában tartjuk meg csak, <570> hol felváltva redukált óraszámmal járnak iskolába hétfőn, szerdán, pénteken délelőtt a lányok, délután a fiúk, és kedden, csütörtökön és szombaton délelőtt a fiúk, délután a lányok. Így fát is takarítunk meg. A fiúiskola fáját a város eddig nem adta ki. De a fiúiskolát, attól tartva, hogy azt esetleg katonák foglalják el, eddig ki sem tisztítottuk.⁶

Szüret

Október 8. szüreteltük le a szőlőben a korábban megért delavare szőlőt. Kapunk 12 hl. delavare bort, s két hl. egyéb érett szőlőből sajtolt mustot. Október 19-22-ig pedig a többi szőlőt szedtük le. Az eredmény 14 hl. Így tehát összesen 28 hl mustot szűrtünk. Ha az összes költséget számítjuk, melyeket a szőlő megmunkáltatására és a szüretre fordítottunk, azokat körülbelül 7000 K-ra tehetjük. E kiadással szemben a bevétel ez: 12 hl delavare à 900 K-val számítva: 10800 K, 16 hl egyéb bor à 600 K-val 9600 K, összesen a bevétel tehát 20400 K, s így tiszta jövedelmünk fen-

⁶ Sajátságos, hogy a házfőnök részletesen beszámolt a világi tanítók és irgalmas rendi nővérek vezette elemi iskolák megnyitásáról, míg hallgatott a piarista gimnáziumról. Ez azonban azért volt, mert plébánosként ő volt az egyházközség elemi iskoláinak fenntartója, a gimnázium igazgatóságát viszont rendtársa, Schweighoffer János látta el.

náll mintegy 13000 K.

Özv. Reuer Jánosné-féle misealapítvány

Október 8. erősítette meg a rendfőnök úr az özv. Reuer Jánosné-féle misealapító-levelet 574. sz. alatt. A teher évenként november 20. mondand[ó] egy requiem boldogult Reuer János és leánya Erzsébet lelki üdvéért. A misét bejegyeztük a liber sacrorum-ba.⁷ A 400 K mise alapítványi tőkét pedig a nagykárolyi Takarékpénztár-egyesületben helyeztük el a 27/469. sz. könyvecskében 1919. július 5. gyümölcsözötés végett.⁸

Dr. Horváth Jenő házfőnökké való kinevezése

A magyar kegyes tanítórend kormánya 1919. szeptember 16-án 513. sz. leiratával Dr. Horváth Jenő temesvári hittanárt nyilatkozattételre szólította fel, hogy két állás, a rendi magiszterség⁹ és a nagykárolyi házfőnökség közül válasszon. Nevezett a magiszterséget választotta, de a szeptember 23-án 523. sz. alatt kelt rendfőnöki rendelet, melyet a szerb megszállás miatt egy vasutassal küldtek Temesvárra, s ott október 8-án délben adták át, nevezettet „a rend érdekében” Nagykárolyba küldte házfőnöknek, és megbízta a plébánia vezetésével.

Nagy nehézségek elé állította az átköltözés. De a temesvári üzletvezetőség figyelmessége megkönnyítette ezt, amennyiben egy teherkocsit adott rendelkezésére, amelybe összes holmijait becsomagolta, s magának egy fekvőhelyet készített. Október 13-án reggel indult Temesvárról és Aradon, Békéscsabán, Nagyváradon és Érmihályfalván át október 18-án délben érkezett Nagykárolyba. Aznap délután már összes holmijai a társházban voltak.

Lelkigyakorlat

Megérkezése után azonnal a társház újjászervezésének munkájához látott. A kommunista nyilatkozat aláírása, amelyben kijelentették, hogy nem tekintik magukat egyházi személyeknek, s amelyet a nagy terror miatt írtak alá, a legtöbben jóhiszeműen (hiszen a püspöki székhelyen, Szatmárnémetiben a tanügy érdekében még P. Tóth Mike jezsuita és Kovács Gyula szemináriumi lelkiigazgató is aláírta, s a szatmári irgalmas nővérek összes tanítónő-nővérei szintén megcselekedték), jogilag a rendből való kilépésnek minősítettett, s azért nyolc napi lelkigyakorlat megtartását rendelte a rendfőnökség, amelynek végeztével föloldozást nyernek, s így válnak újból a rend tagjaivá.

Az új házfőnököt bízta meg a rendfőnök úr a lelkigyakorlatok megtartásával. Megérkezése után azonnal megkezdte ezt október 19-én délután. Október 20-tól

⁷ az alapítványi miséket számon tartó levéltári kötet

⁸ Ezt követően a *historia domus*-t tartalmazó kötetben a következő bejegyzés olvasható: „Az 1921. évi ápril. hó 29–május 1-ig tartott atyai látogatásom alkalmával a ház történetét 1919 okt. haváig bevezetve, innen pedig külön lapokon följegyezve találtam. Ezen anyag a viszonyok változtatával új kötetbe vezetendő. Nagykároly 1921. április hó 30-án. Szinger Kornél rendfőnök”. – A tartományfőnök fölszólítására Horváth Jenő házfőnök ezután kezdte meg a *historia domus*, új, IV. kötetét, amelynek címe: „A nagykárolyi kegyesrendi ház története, 1919–1950, IV. kötet”. Az alábbi szövegek már ebben találhatók, és Horváth Jenő kezétől származnak.

⁹ A rendi növendékek (kispapok) nevelője.

25-ig naponkint 3 elmélkedés volt, reggel $\frac{3}{4}$ 7, délben $\frac{3}{4}$ 1 és esti $\frac{3}{4}$ 8 órakor. Szentmisehallgatás, breviáriumozás, szentségimádás töltötte ki a többi időt, mely fennmaradt az iskolai munka rendes végzéséből. Nemrég kezdték meg ugyanis az előadásokat, s azért a lelkigyakorlatokat vezető új házfőnök azokat nem szüntette meg, hanem erénygyakorlatként annak buzgó végzését is beillesztette a lelkigyakorlatokba. 25-én, szombaton délután végezték el a rendtagok szentgyónásaikat, és nyertek az excommunicatio alól feloldozást, amelybe a kommunista nyilatkozat aláírása miatt estek. Másnap, október 26-án fejeződtek be a lelkigyakorlatok szentmisesmondással, s utána a familia domus és rendfőnöki körlevél felolvasásával.

Résztvettek rajta Dr. Schweighoffer János, Jakab Gyula, Sróff Gábor, Fehér Flórián, Schandl Béla, Zoboki Vince és Berényi Jenő. Récsei Ede és Panyik Tóth Lajos elfoglaltságuk miatt csak október 24-én kezdhették meg, s így október 31-én fejezték be a számukra külön tartott lelkigyakorlatokat. Szabó József a szolnoki sz. ferencrendi atyáknál tartotta meg lelkigyakorlatát, Vincze László pedig Kecskeméten a piarista rendházban, az ottani rendtagokkal.

Nagy buzgósággal vettek részt rajta a rendtársak és a történetek felett élénk megbánást tanúsítottak. S így, hála Istennek, egyházjogilag is helyreállott a szerzetesi élet jogfolytonossága.

Ambrusztér és Hammel eltávolítása a rendből

Még egy szomorú [ügy] befejezőjéről kell itt beszámolni. A rendfőnök úr Ambrusztér Sándort és Hammel Vilmost nem vette vissza a rendbe, s eltávolításukra 8 napos határidőt tűzött ki. Ezt a határozatot október 15-én Dr. Schweighoffer János mint helyettes házfőnök hirdette ki nekik, mely mindkettőt nagyon lesújtotta. Ambrusztér Sándor a kommunizmus alatt kecskeméti intézetünkben tartott előadásaiért – a húsvéti vakációra Kecskemétre ment látogatóba, de onnan vissza Nagykaroly román megszállása miatt már nem jöhetett –, és Hammel Vilmost paphoz nem illő viselkedéséért érte ez a szigorú büntetés. Ambrusztér Sándorért általános volt a sajnálkozás, míg Hammel Vilmost – általános volt e vélemény – érdeme szerint érte a kiutasítás. Nevezett csak ünnepélyes fogadalmas volt, s a föl-szentelés alól is kivonta magát.

A társház hivatalos átvétele

A társház hivatalos átvétele Récsei Ede ügyvezető házfőnöktől – az aláírás miatt állását veszítette, s a társháznak Dr. Schweighoffer János igazgató kezdeményezésére történt újból való megalakulása után a rendfőnök Schandl Béla útján csak ügyvezetőnek nevezte ki újból – november hó 3-án történt Dr. Schweighoffer János és Panyik-Tóth Lajos közbejöttével.

11.

FÁBIÁN IMRE (HÁZFŐNÖK)

A SÁTORALJAÚJHELYI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A sátoraljaújhelyi kegyes-tanítórendi ház története (Historia domus Sátoraljaújhelyiensis), 1892-1950: PMKL, Sátoraljaújhelyi rendház levéltára (II.14), szám nélkül, pp. 195-204.

1918-19

Házunk és rendünk történetének szomorú, szinte végzetes esztendeje, mert a hazánkra nézve szerencsétlenül végződő ötéves világháború nyomán keletkezett szociális, majd kommunista államforma teljes megsemmisüléssel fenyegette rendi alkotmányunkat.

Nagykáptalan

A tanévet még a rendes mederben kezdhettük meg, sőt az 1918. július hóban tartott nagy káptalan hangulata, az ott hozott határozatok s az új rendfőnök választása szebb jövővel kecsegtette a nehéz háborús viszonyok folytán sok megrázkódtatáson átment rendünk életét.

Új rendfőnök

A nagykáptalan bizalma Szinger Kornél custodiátusi kormányzóban találta meg azt a férfiút, kinek nagy műveltsége, humánus gondolkozása, finom tapintata, szerzetesi nemes egyszerűsége, szóval egész egyénisége hivatva lett volna rendünk boldogabb jövőjét megalapozni. De Isten kifürkészhetetlen akaratából éppen öneki kellett látnia rendje összeomlását. Adná Isten, hogy amint értünk aggódó lelke megtört e csapás súlya alatt, úgy még legyen öröme föltámadásunkban!

Személyi változások

A nagykáptalani választások folytán házunk vezetésében is változás történt, amennyiben a nyugalomba vonult Nyilassy Károly eddigi rector helyébe Fábíán Imre budapesti tanár került. Dankovits Bélát a rendkormány áthelyezte Nyitrára, s helyébe jött Kinczler <196> Gyula ugyanonnan. Minthogy Marschall János rendtársunkat a katonai parancsnokság behívta katonalelkészi szolgálatra Nagyváradra, hogy gimnáziumunk természetrajztanár nélkül ne maradjon, helyébe Hencz János került Máramarosszigetről. Marschall János rendtársunk azonban a háború szerencsétlen végével októberben újból hazakerült s ő is munkába állt. – Még egy személyi változás történt a tanév folyamán. Kétszery Lajost a kultuszminisztérium behívta a Budapestten március–májusban megtartott szociális tanfolyamra, akinek helyébe a szerb megszállás elől Nagybecskerekéről elmenekült Szimon Andort küldötte a rendkormány. November és december hóban volt még társházunknak egy másik menekült vendége Kolosváry Lajos, ugyancsak Nagybecskerekéről.

Eszerint társházunk személyzete a következőkből állott:

Fábíán Imre, házfőnök és igazgató

Nyilassy Károly, nyug. házfőnök és igazgató

Füredi János, nyug. házfőnök és igazgató

Sinkovits Ferenc, gimn. tanár

Abelsberg József, gimn. tanár

Farkas Miklós, gimn. tanár

Grujber József, gimn. tanár

Kétszery Lajos, gimn. tanár

Szimon Andor, gimn. tanár

Mathisz József, gimn. tanár

Lengyel János, gimn. tanár

Marschall János, gimn. tanár

Kinczler Gyula, gimn. tanár

Hencz János, gimn. tanár

Gimnáziumunknál működött még Baghy György rendi alkalmazott világi tanár, Jankovich Tibor ált. rajztanár október 31-én történt haláláig, s Hanuska Gyula áll. rajztanár április 8-tól.

Spanyol járvány

A tanévet a szokott módon megkezdettük, s nem is sejtettük, hogy mennyi nehézséggel kell megküzdenünk, és mennyi megpróbáltatáson kell átesnünk. Már október 3-án országszerte veszedelmesen fellépő spanyolnátha-járvány miatt az alispán november 8-ig bezáratta az összes iskolákat, majd a <197> járvány folyamatos dühöngése folytán november 28-tól január 6-ig voltunk kénytelenek az iskolát zárva tartani. A járvány a városban is sok áldozatot szedett, sőt intézetünket sem kímélte meg. A járványban meghalt Sindler Rezső VII. o. tanuló és Jankovich Tibor rajztanárunk. A tanulók 30-40%-a hiányzott állandóan, s volt idő midőn a tantestület öt tagja feküdt egyszerre betegen.

Jankovich Tibor rajztanár halála

Jankovich Tibor világi rajztanár kollégánk október 31-én esett a járvány áldozatul egy heti szenvedés után. Gyengébb szervezete nem tudta leküzdeni a járványból fellépő tüdőgyulladást, s elhunyt ifjan árván hagyott kis családja és mindnyájunk fájdalmára, sírjába temetve művészelke minden szép tervét és ábrándját. Temetésére a járvány miatt nem vonulhatott ki az ifjúság testületileg. De részt vettek ismerősei, tisztelői és a tantestület, melynek nevében Mathisz József rendtársunk szép beszédben búcsúzott a korán elköltözöttől.

Rajzoktatás

Jankovich Tibor elhunytával újabb teher nehezedett a tantestületre, mert egész Húsvétig rajztanár hiányában órátöbbletekkel kellett megoldani a rajzoktatást. Csak április 8-án nevezte ki a Tanácskormány Hanuska Gyula rajztanárt.

Tanácsköztársaság

Hadseregünk szétzülése november 1-től új politikai és társadalmi forrongásoknak volt előidézője. A hazavonuló fegyelmezetlen, sokszor részeg fegyveres katonatömeg részéről sok inzultusnak volt kitéve a békés polgárság, s e zavarokból megszületett kezdetben a szociális kormány, majd március 21-én a Forradalmi Tanácsköztársaság, mely rohamosan megkezdte mindent átalakító munkáját. E hónapok eseményeiről szóljanak ma a történelem évlapjai, minket közelebbről <198> csak a Közokt. Népbiztosság rendeletei érintettek, mégpedig végzetesen. Bekövetkezett az állam és egyház teljes szétválasztása, az iskolákból a vallástan kiküszöbölése és az egész tanmenetnek új szociális irányú átformálása. Minket szerzetes-tanárokat csak oly föltétellel alkalmaz a tanácsköztársaság, ha megtagadjuk szerzetes-papi jellegünket, és mindenben alávetjük magunkat az új világrendnek. E nyilatkozatot április 22-én kiállítottuk – nemcsak mi, hanem az egész rend, néhány kivétellel – s ezzel megszűntünk szerzetesek lenni. A kegyesrendet birtokaival, a házakat ingó- és ingatlanával a Tanácskormány liquidálja, mi pedig világi állami tanárok leszünk.

Cseh megszállás

Míg az ország nagy részében végrehajtották ez intézkedést, Újhelyben más események hátráltatták az átvételt: május 1-én bekövetkezett a cseh megszállás. A csehek a Tanácskormány rendeleteit semmisként nyilvánították, mindenben az október 31. előtti állapotoknak kellett visszatérniök, még a tanításban is. Csakhogy a helyzet ránk nézve most még bonyolultabb lett. Az anyaországtól és rendüktől elszakadva, teljesen magunkra hagyatva, jövedelem és fizetés nélkül reménytelenül néztünk a bizonytalan jövő elé.

Újhely visszafoglalása

E bizonytalan helyzetnek véget vetett Sátoraljaújhelynek június 6-iki visszafoglalása. A Tanácskormánytól szervezett vöröshadsereg nagy lendülettel mindenütt visszavetette a megszálló cseh csapatokat. Miskolc felől napról-napra közelebb haladt az ágyúörgés. A lakosság izgatottsága egyre fokozódott s sokan elmene-kültek a harc izgalmai elől. Rendtársaink közül is négyen (Farkas, Lengyel, Kinczler, Hencz) eltávoztak, hogy biztosabb helyen várják be a nyugodtabb időket. Június 5-én már senki se mehetett az utcára; a gránátok a város fölött röpködtek, s néhány a házakba is csapódott. Az ideges lakosság pincékbe, vagy más védettebb helyekre húzódott. Közben egy magyar repülőgép okozott rémületet, midőn golyószórójával végigseperte a gyanús helyeket és épületeket. Minket sem kímélt <199> meg, hisz a cseh katonaság a gimnáziumban tanyázott. Baj azonban nem történt.

Éjjel a cseh katonaság kivonult a városból, s reggel a magyarok ellenállás nélkül bevonulhattak. De még e nap nem múlt el minden izgalom nélkül, mert a visszavonuló csehek ágyúi több házat megrongáltak. Még napokon át hallatszott a csata zaja, míg végre távolabbra húzódott.

Újból Tanácsköztársaság

Így városunk újból a Tanácskormány birtokába jutott, s folytathattuk ott, hol május 1-én elhagytuk. Előadás azonban már nem volt, mert a csehek rendeletére május 31-én be kellett fejeznünk az előadásokat. Csak a magánvizsgálatokat tartottuk meg egész június folyamán megfogyott erőben és kevesebb tanulóval, mert minden közlekedés szünetelt.

Helyzetünk a Tanácskormány bukásával

A Tanácsköztársaság most már ideiglenesen átvett bennünket, előlegeket is adott, s mindenben hozzáfogott a tanügy gyors rendezéséhez. De mielőtt még iskolánkat és rendházunkat átvette volna, s a tanügy terén végleges intézkedést tehetett volna, az entente nyomása alatt, továbbá pénzügyi és gazdasági okokból a Tanácskormány augusztus 4-én megbukott. Az új helyzet most van kialakulóban. Hogy milyen irányban, még nem tudjuk.

Anyagi nélkülözések

Hogy ez újabb változás megment-e bennünket, nagyon bizonytalan. Szétzüllöt-tünk, mint a pásztor nélküli nyáj, s most nem tudjuk, mihez fogjunk. Anyagi erőnk kimerült. A ház jövedelmi forrásai megszűntek, a mérhetetlen, – szinte a lehetetlenségig – fokozódó drágaság teljesen kimerítette pénztárunkat, úgy hogy a leg-szükségesebb gazdasági befektetésre is képtelenek vagyunk. Egy kg zsír 100-150 K,

1 kg liszt 8 K, 1 kg hús 32 K, 1 pár csirke 100 K, 1 tojás 2-3 K, stb. És még így is alig kapható! Volt idő, midőn egy kanál liszt és zsír se volt házukban. Tüzelőnk elfogyott, pedig 10 vagon fára van szükségünk. Fa nem kapható, <200> pénzünk sincs rá. Mi lesz velünk a télen? S még hozzá sokan is vagyunk, amennyit a ház anyagi ereje békés időben is alig bírt meg. Megjött Kétszery Lajos is Pestről, s megérkezett augusztus 4-én két menekült rendtársunk is (Lengyel, Hencz), míg a másik kettő szüleikhez ment.

Füredi János halála

Csak eggyel fogyott meg szerzetesi családunk, a jó öreg Füredi Jánossal, kit május 23-án, a cseh megszállás alatt magához szólított az Úr, sok szenvedés után, 73 éves korában. Hosszas és kínos betegséggel (hólyagbaj) küzdött már éveken át, s nem volt semmi remény fölgyógyulásához. A szép május, melytől oly sokat remélt, szabadította meg szenvedéseitől, melyet még fokozott az a tudat, hogy meg kellett érnie hazája és rendje összeomlását. Megrendülve állottuk körül ravatalát a sok és előkelő gyászoló közepette, s midőn Lengyel János rendtársunk gyönyörű búcsúztató beszédét elmondotta, szemünk könnybe borult – az elköltözöttén kívül sirattuk saját sorsunkat. Nyugodjék békében! Ránk még munka és küzdés vár!

Rendház

Anyagi összeomlásunkkal jár, hogy a rendház tatarozására semmit sem fordíthattunk, pedig a rozoga épület nagyon is rászorul a javításra: a vakolat mindenütt hull, a tetőzet pedig oly rossz, hogy nagyobb esőzés idején még a felső emeleti lakásokba is becsorog a víz.

Gimnázium

A gimnázium épületében pedig az állandó katonai beszállásolyás oly nagy pusztítást okozott, hogy a mai viszonyok mellett még csak gondolni sem lehet a teljes helyreállításra. Még a tanszereket és szertárákat sem kímélték meg, s a hiányokat csak ezután állapíthatjuk meg.

Értékpapírok

A ház és gimnázium értékpapírjait a Tanácskormány rendeletére bankba kellett deponálnunk. Beadtuk a Polgári Takarékbba. Kamatot nem kaptunk, sőt az értékpapírok sorsa is bizonytalan.

Tőkék

Tökéinkben némi változás állott be. A Grossmann Alajos hagyatékában levő 3 darab szerb sorsjegy egyike, a 2285/38. számú, <201> 1914. január hóban kisorsoltatott 93.40 K értékben. Ez összegből vásároltatott 1919. január 29-én 1 darab 100 K n.é. 4%-os Koronajáradék kötvény 84 K árfolyamon, hozzáadva még 80 fill. tőzsdei költséget. A maradék 8,60 K-t, valamint a 4 évi kamatot (16 K) a rendi pénztár a sátoraljúj helyi tárház folyó kiadásaira költötte. Az eredeti 117741. sz. kötvény Budapesten van a rend központi kezelésében, honnan a kamatot június és december 1-én küldik.

Orgonasípok ára

Az Országos Fémközpont az elvitt orgonasípok árát 782,40 K-t 1919. február 6-án megküldötte. A házfőnök betette a Sátoraljaújhegyi Takarékszövetkezet 27743. sz. könyvébe kamatozásra, mert az orgona felszerelése jelenleg lehetetlen.

Kert

Kertünk megművelése a drága napszám (30 K) mellett igen sokba került, de a vetemények szépen sikerültek. Ez inséges napokban, ha kertünk nem lett volna, sokszor nem tudtuk volna, hogy mit adjunk az asztalra. A barack elfagyott, ami kevés termett, azt élelmiszerért cseréljük be, mert pénzzel nem boldogulunk. Körte, alma, dió lesz bőven, s így még elég szép jövedelemre van kilátásunk. Kertünk meg fogja hozni a kívánt hasznot.

Szőlő

Szőlőnk már két ízben cserélt gazdát. Miután tavasszal kinyitattuk és megmetsettük, áprilisban már a Tanácskormány vette kezelésébe. A cseh megszállás alatt újból birtokunkba került, de a magas bérek és pénzhányunk miatt nem műveltetthettük. Júniusban ismét a Tanácsköztársaság vette át, s elvégeztette a munkálatoakat, csak még egy kapálás van hátra. Jelenleg ismét a mienk, de a politikai helyzetből még nem látjuk biztosan, hogy a mienk is marad-e, hisz a magunk sorsában sem vagyunk biztosak. A Tanácsköztársaság a szőlő művelésére 24450, 26 K-t fordított. A termés a tavalyi 30 hordó mustnál valamivel jobbnak ígérkezik. De ez még mindig kevés. A szénkének hiánya folytán hazai tőkénk egyre pusztulnak. <202>

Föld, rét

Földjeink még mindig bérben vannak Ligeti Miklósnál a szerződésben kikötött potom áron. Egyedül legelőnkből van hasznunk, mert az idei esős tavasz bőséges szénát adott, minőre már régen volt példa. Van vagy 160 mm szénánk – de nincs tehenünk, mert szorult helyzetünkben már rájuk került a sor. Pedig még sarjú is lesz.

Gazdasági udvar

Gazdasági udvarunk is egészen üres. Néhány csirkén kívül semmit sem tenyészthettünk, mert a kellő időben kacsá és lúdtojás egyáltalán nem volt kapható. Disznóink az ősszel eldöglöttek, s most ezeket nem adhatunk néhány kócos malacért. Egyébként minden befektetéstől visszatartott az egyre fenyegető liquidálás.

Pénzmizéria

A Tanácskormány bukásával bekövetkezett a kommunista fehér pénz elértéktelenedése, pedig pénzünk nagy része ebben van. Ebből még sok kellemetlenség fog származni!

A legközelebbi jövő majd el fogja dönteni sorsunkat, s tisztázni fogja zavaros, bizonytalan helyzetünket. Lehetetlen, hogy az a szerzetesrend, mely századokon keresztül önzetlenül s becsületesen szolgálta a magyar közoktatás ügyét, odadobassék a könyörtelen pusztulásnak!¹ <203>

¹ Bejegyzés a lap alján: „Atyai látogatásom alkalmával a Historia domust átvizsgálván, a

A régi rend visszaállása

A tanácskormány bukásával lassanként visszaállt a régi rend. De nem minden megrázkódtatás nélkül. Társházunk – hála jóakaróinknak – nagyobb anyagi veszteség nélkül került ki a megpróbáltatásokból, azonban maga a rend anyagilag igen megrendült, és sok évi küzdelem és lemondás vár azokra, kik rendünk szellemi és anyagi restaurálásában részt akarnak venni.

Kilépések

Mi, kik aláírtuk a tanácskormánytól kívánt nyilatkozatot, csak úgy lehettünk ismét a rendnek tagjai, ha újból való fölvetelünket kérelmezzük, és alávetjük magunkat az ezzel járó exercitiumoknak. Társházunk több tagjában nem volt meg az erős elhatározás, és megrettenve a küzdelmes jövőtől, és engedve a kívülről jövő csábításnak, eltávoztak a rend kebeléből. Ezek voltak: Kétszery Lajos, Szimon Endre, Mathisz József, Lengyel János, Marschall János, Kinczler Gyula és Hencz János.

Exercitium

Mi többiek, kik maradtunk, alávetettük magunkat a Rendfőnök úr intézkedéseinek, és Lőrincz Gábor tb. consultor úr vezetésével, – ki a megszállott Rózsahegyről csak nagy nehézséggel érkezett köreinkbe – november 17–23-ig megtartottuk az egyhetes szentgyakorlatot és feloldattunk az egyházi censura alól.

Mutatio

A társház megfogyatkozott személyzetének kiegészítése nagyobb mutációt vont maga után. Ide helyeztettek: Magony József Szegedről, Néder Ede Vácról, Koczun Jakab és Molnár Vince a megszállott Nyitráról, Belyis Antal a megszállott Selmecbányáról és Langhammer Béla Szegedről, és később [1920 áprilisától] Király Lajos Léváról.

12.

PRELOGG JÓZSEF (HÁZFŐNÖK)

A SZEVEDI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A szegedi kegyesrendi ház évkönyvei (historia domus), 1875-1946: PMKL, Szegedi rendház levéltára (II.13), Lib. 8, pp. 327-332.

Tanévnyitás

A tanévet a rendes időben és módon megnyitottuk, de még mindig csonka tanári létszámmal. Ohmacht Nándor és Uitz Mátyás rendtársaink még mindig tábori lelkészi szolgálatot teljesítenek az olasz fronton.

Spanyol-nátha járvány

Már szeptember hó folyamán fellépett egy járványos betegség, köznéven spanyol nátha, febrío iberica. A városban a baj rohamosan terjedt, sőt napról-napra fokozódott a járványnak áldozatul esett emberek száma. Társházunkba is beférkőzött a kór, de a baj – Istennek hála – gyenge lefolyású volt, és senkit se kívánt áldozatul. Iskolánkat a város összes iskoláival együtt polgármesteri rendeletre október 6. – november 24-ig bezárták, hogy a járvány terjedésének gátat vessenek. November vége felé szünni kezdett a baj, amely a harcterek annyi millió véres áldozata mellett még fokozta az emberéletben úgyszólván óriási pusztulást.

A forradalom kitörése

Közben az ötödik éve dühöngő világháború reánk végzetes fordulatot vett. A hadi szerencse elfordult tőlünk, a nemzet kimerült, a sok megpróbáltatás és a véget érni nem akaró küzdelem a túlnyomó erejű ellenséggel szemben kifárasztotta katonáinkat is, a nélkülözés itthon és a frontokon ellankasztotta ellenálló erőnket, de különösen az amerikai beavatkozás óriási ereje megtörte vitéz ellenállásunkat, és a titáni mérkőzés végre is veszteségünkkel végződött.

A forradalom vívmányai

Október hó 31-én megalakult a Nemzeti Tanács, amely a végveszély kikerülésére a király beleegyezését nem kérve, a maga felelősségére és hatáskörében elrendelte minden fronton a fegyverletételt és a német szövetség felbontását. Minden kormányzó hatalom a Nemzeti Tanács kezében összpontosulván, a nemzet minden rétege ehhez csoportosult. Társházunk nevében a házfőnök is kifejezte a kerületi papság küldöttségében csatlakozását a Nemzeti Tanács helyi elnökségének <328> 1918. október hó 3-án.

A belső rend fenntartására a Nemzeti Tanács polgárőrséget szervezett a 17-60 éves egyénekből, melybe hazafias lélekkel társházunk tagjai nemcsak felesküdték, hanem hasznos szolgálattal iparkodtak az ügynek használni. A felesküdtött rendtagok több ízben teljesítettek nappali, sőt éjjeli polgárőrszolgálatot, de szolgálatuk a kapott rendelethez képest csak irodai munkára terjedt ki.

A Nemzeti Tanács azon rendeletére, hogy katonáink az összes frontokon tegyék le a fegyvert, az annyi idő óta otthonától távollévő katonaság minden feyelmet félretéve tolongott haza, békés otthonába – de forradalmat talált és nem

békés, meleg otthont!

A Nemzeti és Katona Tanács minden lehetőt megtett ugyan, hogy a forradalom vér nélkül teremtsen új, gyökeres átalakulást, de ez sajnos nem sikerülhetett mindenütt, különösen nem a nemzetiségi vidékeken.

Városunkban a rohamos átalakulás nem történt nagyobb rázkódtatásokkal, sőt azt mondhatnók, imponáló nyugalommal. A város közgyűlése egyhangú felirattal kérte a Nemzeti Tanácsot, hogy az államformának köztársasággá való átalakulását mondja ki. Ma a forradalom harmadik hetében teljes a nyugalom a városban, de a fegyverletétel következményeinek napról-napra fenyegetőbb veszélyei fájó aggodalommal töltik el minden magyar hazafi szívét. Területi integritásunkat komoly veszély fenyegeti. A magyarok Istenében bízva nézünk a jövő elé.

[...] <329> [...]

Leszerelés

A leszerelés következtében a tábori lelkészi szolgálatot teljesített Uitz Mátyás és Ohmacht Nándor rendtársaink is hazaérkeztek, és 1918. november hó 25-én folytatták megszakított nevelőtanári munkájukat.

150%-os háborús segély

Szeged város közgyűlése 1918. november 22-én összes tisztviselőjének, s így az összes kegyesrendi tanároknak is 150%-os háborús segélyt szavazott meg, és utalt ki félévre, vagyis az 1917. évi december havi közgyűlés határozata értelmében megszavazott egyenkint 1900 K háborús segély 150%-át.

1919

Francia megszállás

Az idei újév napja szomorú jelentőségű eseménnyel kezdődött, francia csapatok szállták meg e napon városunkat. A megszálló csapatok parancsnokát, Roblet ezredest a város hatósága társházunkban szállásolta el. Illő vendégszeretettel fogadtuk a vendéget, aki rövid néhány nap múlva otthonosnak érezte magát körünkben, és sok hálával köszönte meg előzékenységünket.

[...] <330> [...]

Áttérés és keresztelés a házi kápolnánkban

1919. évi január hó 16-án társházunk kápolnájában Fekete Ipoly rendtársunk megkeresztelte Vajda Sándor helybeli bérlő két felnőtt fiát, Vajda Andort és Vajda Györgyöt, akik eddig a zsidó hitközség kötelékébe tartoztak. A keresztapa tisztét Prelogg József házfőnök, és Vajda Manó birtokos töltötték be.

A hazánkban szerencsétlenül végződött háború vesztes következményei nagy politikai átalakulások mellett rendünk életét is veszélyeztetik. A polgári kormány az ország megmentésére gyengének bizonyulván, a szociáldemokrata párttal osztotta meg a kormányt. Majd kizárólag a szociáldemokrata párt vette át a kormányt, és mikor a fejtelenség nőttön-nőtt, egyesült a szociáldemokrata párt a kommunista párttal, és ezzel megkezdődött a népbiztosok uralma alatt a proletárdiktatúra. Városunkban a kommunizálást célzó rendeletek végrehajtását Retrix francia ezredes megakadályozta. Ennek köszönhetjük, hogy a rendünket eltörlő rendelet sem haj-

tatott végre. A Rendfőnök úr a 258/1919 sz. a. kelt körlevelében kijelenti, hogy a maga részéről a kénytelen helyzettel való megalkuvást javasolja. A rendből való kilépést és az állami szolgálatba való lépést – mint életkérdést – a maga részéről az egyes rendtagok lelkiismeretére <331> bizza. A közoktatásügyi népbiztosság által kibocsátott rendeletek közül egyet végre kellett hajtánunk: ki kellett kapcsolnunk a hittan tanítását az órarendből. Megtettük, de egyúttal megkezdtük a hittantanítást önkéntes jelentkezés alapján. Ohmacht Nándor rendtársunk a házi kápolnában folytatja a hittan tanítását szinte teljes létszámú ifjúsággal. Az elvilágiasodás rendeletét, mely szerint a rendből kilépetteknek jelentjük ki magunkat és minden papi funkciót abbahagyunk, eddig nem kellett végrehajtánunk. (1919. IV. 28.)

A tanévet április hó 16-án be kellett fejeznünk. Most kínos bizonytalanságban, Budapesttől teljesen elzárva várjuk a fejleményeket és még él némi gyenge remény fáradt lelkünkben, hogy talán még fordulhat a dühöngő vihar szele - - - - - és életben marad haldokló rendünk. A jóságos Istenben van minden bizodalmunk! - -
-----¹

A szovjet-kormány bukása

Az 1919. évi augusztus hó 1-je a megváltás napja! A szovjetkormányt rettenetes bűneiért utolérte megérdemelt végzete. Tagjai részben elmenekültek részben fogóságba jutottak. Amit a többször megkísérelt ellenforradalom nem tudott megdönteni, azt elsöpörte a belső bomlás. Az erkölcstelen és hazafiatlan elvekre épített épület magától összeomlott. Miként hazánk történetében, úgy rendünk történetében is új korszak kezdetén állunk. Az elnyomott vallás új életre kelt. A Friedrich kormány elve: a keresztény Magyarország újjáépítése. Ebben nekünk is jut szerep, s így halálra ítélt rendünk új életet kezdhet.

Az új kormány semmisnek nyilvánította a Tanács Köztársaság összes intézkedéseit, ezzel együtt a XXII. Törvénycikket is, amely a rendek eltörléséről szólt. A rendkormány <332> újra munkába fogott, és megkezdődött az újjáépítés nehéz munkája. Hálatalt szívvel ünnepeltük meg Szent Alapítónk ünnepét, akinek közbenjárása megmentett bennünket.

Bár az ellenséges román csapatok által megszállott Budapestről még nincs rendes postaközlekedés, jóakaróink hozzák a Rendfőnök úr leveleit, melyekből értesülhetünk intézkedéseiről.

Veni Sancte

Mínthogy a francia csapatok intézetünket szeptember 5-ig lefoglalva tartották, az előadásokat csak a tatarozási munkálatok teljes befejezése után október hó 1-én kezdhettük meg ünnepélyes Veni Sanctéval.

¹ A krónikában e helyeken szaggatott vonalak olvashatók.

13.

MAGAS MIHÁLY (HÁZFŐNÖK)

A TATAI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A tatai kegyesrendi társház története 1898-tól 1950-ig: PMKL, Tatai rendház levéltára (II.23), szám nélkül, pp. 122-124.

Spanyol nátha

Az előadások zavartalanul folytak egészen október 10-ig. Ekkor ugyanis az a kór, amely már a nyár folyamán kezdett terjedni, és amelybe konviktusi növendékeink kétharmada is beleesett, oly erővel kezdett fellépni és szedni áldozatait, hogy a hatóság kénytelen volt az előadásokat bizonytalan időre beszüntetni.

Forradalom

A harctéri szomorú események az országban elkésérették az embereket. A szociáldemokrata munkásság, mely a túl óvatos és lassújárású politikusok huzavonáját nézni nem tudta, forradalomba tört ki október 31-én. Ennek eredménye lett a „Károlyi Mihály” kormány kinevezése, amelyet hivatalba lépése előtt a „Nemzeti Tanács” helyettesített. A forradalomhoz csatlakozott a pesti rendőrség, katonaság és lassanként az egész ország. Rendünk vezetősége november 3-án jelent meg a „Nemzeti Tanács” előtt, hogy hűségesküjét letegye. Hock János, a „Nemzeti Tanács” elnöke a legnagyobb előzékenységgel fogadta Rendfőnökünket és kijelentette, hogy a piarista rendre, amely a nemzettel oly bensőleg összeforrt, az ország restaurációja körül nagy feladat vár. A vidéken is mindenütt megalakultak a helyi „Nemzeti Tanácsok”, így Tatán is, amelybe a házfőnököt is beválasztották. Mint minden forradalom, úgy ez sem volt annyira „virágos”, mint ahogy az egyik lap hozta; ugyanis felszabadultak a szenvedélyek, a csöcselék országszerte fosztogatott és gyilkolt. Tatát egyelőre a jó Isten megkímélte a bajtól, de mit hoz a jövő?! A „népkormány”, amely a király nélkül teljesen maga intézi az ország sorsát, a darabra hullt Ausztria megkérdezése nélkül lerakta az ellenség előtt a fegyvert. Menekülésszerűleg vonult hazafelé a katonaság a frontokról, és a hazajött Bellai Máté rendtárs, tábori lelkész elbeszélése szerint maga is 150 km utat tett meg három napig gyalog, míg vonatra ülhetett. Október 29-én hagyta el a frontot és november 9-én este érkezett meg. Ezen idő alatt egyetlen-egyszer feküdt ágyban. És az agyoncsigázott katonaságunkkal megtette a „hűséges” osztrák szomszéd, hogy Bécsben még a tiszték lábáról is lehúzta a bakkancsot, mielőtt az országba érkeztek. Ezekért aztán kár volt vérezni!

Áthelyezések

Az általános leszerelés hazahozta Pusch Ödön dr.-t, Gürsching [Emil] és Muzslay [Jenő] a rend által alkalmazott világi rendes tanárokat. A tanári karnak ily módon való megnövekedése mutációt vont maga után. Bellai Máté kedves rendtársunk, aki 7 évig volt a gimnáziumnak lelkes és kitűnően fegyelmező tanára, a konviktus <123> nak rendszerető prefektusa, Nagykárolyba került. Vele együtt áthelyezést kapott Szűts Ferenc tanár Lévára.

Ellátási nehézségek

Az áthelyezések után a tanárkar teljes lévén, az előadások nyugodtan folytak. Házi életünkben azonban a megbomlott társadalmi rend miatt mindig több nehézség merült fel. Így megtörtént az a szinte hallatlan eset, hogy a házfőnök, hiába könyörögvén az uradalomtól a ház fajárandóságának beszállíttatásáért, kénytelen volt több alkalommal a fűtőanyagszükségletet a piacon drága pénzért beszerezni. Az élelmiszerek, különösen a hús is nagyon kis mennyiségben került eladás alá, ezért igen drága lett.

Az ország megszállása

Közben nagyon szomorúra fordult az ország sorsa is. A körülvevő ellenséges népek megszállták az ország legnagyobb részét. A csehek az egész Felvidéket a Dunáig, a románok az egész Tiszántúlt, a szerbek pedig Szabadka, Pécs vidékéig. A megmaradt Magyarországon pedig Károlyi Mihály köztársasági elnök alatt a szocialista párt zsidó exponensei garázdálkodtak, pusztítván mindazt, ami katolikus és magyar. A helyzet mindig kritikusabbra fordult, az ántánt a kormánnyal nem állt szóba, s mikor már a helyzet annyira nehéz lett, hogy az országot csak az ántánt kegyelme menthette volna meg a legszörnyűbb bajtól, s amikor a legfőbb ideje volt, hogy az országban alkotmányos életet teremtsenek, akkor a kommunistákkal eddig is kacérkodó Károlyi Mihály a hatalmat a kommunisták kezére játszotta át, és március 21-én kezdődött a szörnyűséges proletárdiktatúra.

Proletárdiktatúra

A proletárdiktatúra első ténye volt az egyház és az állam szétválasztása. A szerzetes intézeteket államiaknak jelentették ki, a szerzetesházakat lefoglalták s az állam tulajdonának deklarálták; a szerzeteseket csak oly módon tűrték meg a gimnáziumokban és iskolákban, ha két tanú által láttamozott nyilatkozatot állít ki, hogy nem érzi magát többé egyházi személynek. A hittan az iskolából kitalított, a feszületek a falakról lekerültek, s a templomba járás beszünttetett. Az ország élére került zsidók minden képzelhető módon üldözték az egyházat, de azért fennen hirdették, hogy a vallást nem bántják. A rend nagyrésze, sajnos, azt a papságot megtagadó nyilatkozatot aláírta, a tatai kegyesrendi tanárok azonban egyhangúlag megtagadták az aláírást s így kénytelenek voltak május 24-én az intézetből eltávozni. Az ifjúságtól érzékeny búcsút vettek, amit aztán néhány gaz tanuló fel is használt arra, hogy Pusch Ödön rendtársunkat lázítónak minősítse. Rendtársunkat elfogva el is vitték Pestre, de ártatlansága kiderülvén két nap múlva hazaérkezett. Szomorú jelensége ennek a sötét korszaknak, hogy a tanítótság és tanárság lelkes támogatója volt ennek a gyalázatos irányzatnak. De „Nichts dauert ewig” mondja a német közmondás. A rendház vagyonát amennyire lehetett menteni igyekeztünk. Így néhány hektoliter bort lefejtve a rendtagok közt osztotta szét a házfőnök; szétosztott nagymennyiségű cukrot <124> is követvén azt az elvet: inkább mi fogyaszszuk el, mint a kommunisták.

Június és július hónapban nagyon nyomott volt életünk, napról-napra vártuk a „liquidálást”, amely kihajt bennünket jogos tulajdonunkból, és hajléktalanná tesz. Nagyon siettette a liquidálást Gedaj József budapesti Munkácsi utcai főgimn. tanár és Gyórfy Ferenc volt tanfelügyelő, mindkettő a Komárom-vármegyei Művelődési Osztály igazgatója, akiknek nagyon kellett volna a rendházunk. Ők a rendházat,

mint volt internátust akarták volna birtokba venni, a házfőnök azonban csak a választási liquidátornak volt hajlandó az intézetet átadni, nem törődve a kilátásba helyezett karhatalommal sem. Szomorú és lesújtó helyzetünkben vigasztaló jelenség volt az, hogy a város több intelligens családja felajánlotta hajlékát és vendégszeretétét a piarista tanároknak. A tanári testületben szomorú szerepet játszott Blánér János és Füstér Jenő.

A kommunizmus bukása

Augusztus 1-én Kun Béla és társai (valamennyien zsidók) a románok előnyomulásától megrémülve lemondtak az uralomról és a szocialistáknak adták át. Csak néhány napig tartott ezeknek az uralma, amelyet keresztényszocialisták és polgári pártok üdvös uralma követett. Bízunk benne, hogy a romboló, destruktív irányzatot végre le fogja ronthatni az öntudatos kereszténység és Magyarországból ismét „Regnum Mariánum”-ot alkot

A gimnáziumnak visszavétele

Augusztus 7-én vonult be ismét az igazgató piarista tanáraival a gimnáziumba, és birtokba vette azt. A virágzó konviktust is megnyitotta, amelynek hírére a szülők ismét tömegesen hozták gyermekeiket. A tisztítás munkáját a horribilis árak mellett is elvégeztette a házfőnök, mert nem hozhatta olyan szobákba az úri gyermekeket, amelyekbe több éjszakára proletárgyermekeket is beszállásolt. Az árak igen magasak, úgy hogy a jövő évi megélhetés igen nehéz lesz. (1 métermázsa liszt: 500 korona; 1 métermázsa krumpli: 600 korona; egy kiló káposzta: 8 korona; 1 kiló paradicsom: 5 korona; egy kiló marhahús: 40 korona; 1 kiló disznóhús: 45 korona stb.); egy tojás 3-5 korona; egy cső kukorica: 30 fillér; egy fej saláta 1 korona stb.

14.

SCHANDL MIKLÓS (HÁZFŐNÖK)–RÉVAI JÓZSEF (HÁZFŐNÖK) A VÁCI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A váci kegyesrendi ház története, 1876-1929: PMKL, Váci rendház levéltára, Régi (1950 előtti korszak) (II.7.a), Lib. 26, pp. 371-375, 385-388, 390-395. – A krónikát 1920-ig (374. oldalig) Schandl Miklós házfőnök vezette, majd utódja, Révai József folytatta, aki több a Tanácsköztársaságra visszatekintő följegyzést is tett. Az alábbiakban ezeket is közöljük.

A ház személyzete az 1918-9. tanévben

A nagygyűlés után tartott consistorium a társház személyzetét az 1918-9. tanévre a következőképpen állította össze: a lévai házfőnökké választott Gombos Antal helyére rendeltetett Chura József, a Lévára áthelyezett Molnár Imre helyére pedig Agárdy Gyula, mindketten a Kalazantinumból, így a társház személyzete az 1918-9. tanévre a következő: Schandl Miklós házfőnök, Walter János dr. magiszter, Arányi Béla nyug., másodfőnök, Zsigmond János, Divényi Gyula, Rozs Lajos, Rassovszky Kálmán, Pesovár Ambrus, Néder Ede promagiszter, Bán Márton, Dragos Károly, Bertalan István, Szűcs Lajos, Chura József és Agárdy Gyula, és 23 novicius.

Tatarozás

A szokásos tisztogatás és tatarozás elvégeztetett a nyár folyamán, a 9. sz. szo-

bába egy új cserépkályha állíttatott, a gazdasági udvarban egy új kapu készíttetett, a kerítés kijavíttatott, a sertésól teteje renováltatott.

Spanyolnátha járvány

A nyár folyamán fellépett az egész országban a spanyolnátha nevű járványos betegség, melynek igen sok áldozata lett; a városunkban október hóban érte el tetőpontját, úgy, hogy megállítása céljából az iskolákat, s így a gimnáziumot is be kellett zárni, az előadások október 3-tól november 17-ig szüneteltek. Az orvosi tudomány tehetetlen e betegséggel szemben; jellemző tulajdonsága, hogy sok esetben tüdőgyulladás járul hozzá, ami rövid 1-2 nap alatt halállal végződik; állítólag tüdőpestis volna tulajdonképpen a betegség.¹ <372>

A forradalom

A rendfőnök atyai látogatása az ország szomorú viszonyai közt történt. A több mint négy évig tartó háború borzalmi, a sok nélkülözés, egyes rétegek feltűnő fényűzése teljesen lezüllesztették az országot; ehhez járult, hogy a harctéren igen eredményesen működött az országban már évtizedek óta lábra kapott destructív szellem, a politikai vezetők féltékenykedése és civakodása, egyeseknek – sajnos a tehetségtelenekek – beteges uralomra vágyása, az ipari munkásságnak teljes elistentelenedése és elnemzetlenesítése 1918. évi október 31-én felborította az ország törvényes állapotát, könnyen uralomra jutott a forradalom; november 16-án kikiáltották a Népköztársaságot, a koronás király, ki családjával közöttünk tartózkodott, menekülni volt kénytelen, az ország vezetése teljesen a nagyhangú, de üresfejű és még üresebbszívű demagógok kezébe került.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy a forradalmi vezetők legelőbb a katolikus egyházra vetették magukat, a hitoktatást az iskolából kiküszöbölték, a vallást magánügynek nyilvánították.

A kommunizmus

Betetőzést nyert a destructio 1919. március 21-én, mikor kikiáltották a „Tanácsköztársaságot”. Most már teljes lett a fölfordulás, az iskolákat államiaknak nyilvánították, a szerzetes rendeket „megszüntették”, a szerzetes tanárokat kötelezték, hogy világi egyénekké legyenek, ha tanári alkalmaztatást óhajtottak.

Ebben a nagy zűrzavarban, amikor már az életbiztonság is gyenge lábon állott, sajnos teljes volt az egyházi körökben is a tanácstalanság. A Rendfőnök úr tudatta, hogy május 1-től kezdve a rend fizetéseképtelen, a tagokról gondoskodni nem tud, a novíciusokat elbocsátja,² az állami nyilatkozat aláírását mindenkinek belátására bízta. Erre nézve volt ugyan a központi népbiztosságnak egy engedménye, mely szerint egyelőre <373> augusztus 31-ig megmaradhattunk volna, de egy hirtelen határozattal e határidőt április 22-re tűzték ki, amikor is minden szerzetes tanárnak nyilatkoznia kellett, hogy „világi egyénné” lesz-e vagy sem. Erős lelki megrázkód-

¹ Bejegyzés a lap alján: „Atyai látogatásomkor e könyvet rendben találtam. Vácon, 1919. január hó 20-án. Szinger Kornél rendfőnök – Német Károly kormánytanácsos, rendfőnöki titkár”

² Révai József jegyzete a lap alján: „E téves állítás cáfolatául késztetve érzem magam a 361. és 362/1919 rendf. leirat szövszerinti közlésére (levelezőlap). [lásd: Iratok, n° 7]. A kiigazítást végezte Dr. Révai József házfőnök. Vác, 1922. jan. 3.”

A forradalom pénze (ún. „fehér pénz”) ellentéte a törvényes (osztrák-magyar) „kék pénz”. (HDVác, p. 373).

tatáson mentünk keresztül, sehonnan semmiféle biztatást nem kaptunk, mindenütt azt a tanácsot kaptuk, hogy alkalmazkodjunk, hiszen a kikényszerített eskü nem kötelez.

Ilyen viszonyok közt történt, hogy a társház idősebb tagjai nem remélvén elhelyezkedést másképpen az új társadalomban, aláírták a kívánt nyilatkozatot, a fiatalabb társak azonban megtagadták, amiért azután a társházból és az iskolából ki is tiltottak (Walter, Dragos, Szűcs, Chura, Agárdy).

Május 31-én megjelent a likvidáló bizottság, mely leltár szerint átvette a ház vagyonát. A ház gondnokává egy vasmunkást tettek, aki a házban is lakott, és a megmaradt tanárokról és a konviktusnak nyilvánított noviciátusról gondoskodott. Az iskola vezetését a helybeli népbiztosság Divényi Gyula „elvtársra” (rendtársunk volt) bízta.

Ilyen állapotban vártuk a viszonyok jobbra fordulását, ami augusztus 2-án be is következett, amikor a román hadsereg megszállta a fővárost és az országnak még eddig meg nem szállott területét, és a kommunizmusnak véget vetett.

A kommunizmus megszűntével természetesen visszaállott a régi állapot. Az állami nyilatkozatot aláírtaknak azonban a rendbe való visszavételt kellett a Rendfőnök úrtól kérni, ami megtörténvén, a rendbe visszavétettek: Schandl Miklós, Zsigmond János, Rozs Lajos, Rassovszky Kálmán, Pesovár Ambrus, Bán Márton, Bertalan István, azonban Divényi Gyula ebbeli kérelme, ki a kommunizmus idején az egyház és a rend ellen igen exponálta magát, <374> nem teljesített; Néder Ede volt promagiszter, aki úgy a magánérinkezésben, mint különösen iskolai nyilatkozataiban a destructiv szellem hívének vallotta magát, későbben visszavétettet ugyan a rendbe, de elhelyeztetett Sátoraljaújhelyre.

Az 1919-20. tanévre a ház személyzete a következőképpen állapított meg: házfőnök Arányi Béla, gim. igazgató Schandl Miklós, magister Walter János, gimn. tanárok: Zsigmond János, Rozs Lajos, Baltavári Jenő, Rassovszky Kálmán, Pesovár

Ambrus, Dankovits Béla, Bán Márton, Tihanyi Béla, Bertalan István, Szűcs Lajos, Chura József, Agárdy Gyula.

Walter János promagister január hóban felmentetett a magisteri állástól többszöri kérelmére, helyébe rendeltetett Lőrincz Gábor, ugyanekkor promagisternek kinevezetett Léh István. A múlt évben elbocsátott noviciusok egynek kivételével, aki megszállott területen van, mind visszatértek és augusztus 27-én beöltöztek.

A kert, a gazdasági épület javítása

A háború folyamán a nagyobb javítások a rendfőnök úr parancsa folytán szüneteltek, de a kert kerítése, valamint a gazdasági épület tetőzetének egy része, mely beszakadt, most már halaszthatatlanul javításra szorult, ami meg is történt, e célra [16600 korona]³ fordították.⁴

A liberalizmus következményei intra muros et extra

Amint az országban a bolsevizmus kitörése teljes nagyságában tárta fel a liberalizmus évtizedes bűneit, akképpen a szerzetes-ház falain belül is voltaképpen régi mulasztások előzték meg a szélsőséges absurd jelenségeket. Ezeket a társadalom természetesen mind a rend rovására írta. Az egyházi főhatóság, a szentszék ezek megvizsgálására és megfenyítésére Kanter Károly esztergomi praelatus-kanonokot bízta meg apostoli vizitátor minőségében, <375> aki a váci rendházat 1920 tavaszán (június 1.) Szinger Kornél tartományfőnök és Dr. Sebes Ferenc vizitatori titkár kíséretében meglátogatták.

[...] <385>

Kommunista iratok az oltár alatt

Az anyaginnál azonban sokkalta nagyobb erkölcsi kárt okozott a kommunizmus, különösen a szertelenségekre különben is hajlamos ifjú lélekben, ahol a tekintély- és törvénytiszteletet, munkakedvet és kötelességtudást alaposan kikezdte. Az V. osztályban a fiúk lövöldöztek, egy meg éppenséggel kémkedett tanárai ellen. Talán a diákságban kell keresnünk azt is, aki templomunk Mária-kápolnájának oltára alá, <386> valószínűleg a vörös világot követő restauráció, (az ún. „keresztény kurzus”) üldöző tekintete elől hírhedt kommunista röpiratokat rejtett (pl. V. Lenin: A szovjet-hatalom legközelebbi feladatai, Bucharin: A kommunisták (bolsevikiek) programja, Kautsky K.: A szociális reform és szociális forradalom és Marx Károly történelmi jelentősége, Marx és Engels: A kommunista kiáltvány, Engels: A kommunizmus alapelvei stb., effélék, összesen 16 darab). Egy részének címlapján P. L. és B. M. (hihetőleg a vörösérszűs tulajdonos nevének kezdőbetűi) olvashatók. A lelet 1921. június 4-én nagytakarítás alkalmával került elő. Ha valaha egy kutató Clió-fi érdeklődik ez iránt a tótágast álló kor iránt, megtalálja ezeket a mérges dokumen-

³ Az összeg helyét a házfőnök üresen hagyta, de a rendház 1920. jún. 9-én tartott házi gyűlésének jegyzőkönyvében szerepel, hogy „A kert kerítés rendbehozására 9000 K fordított, a gazdasági épület tetőzete, mely részben bedőlt, megújított, e célra 7600 K fordított.” (PMKL, MTÜL, Házi gyűlések jegyzőkönyvei, 1919/1920). Az építkezések 1919 októberében és novemberében történtek. Vö. Arányi Béla megbízott hf. indítványát az építkezésről, 1919. okt. 7.: PMKL, MTÜL, Tartományfőnöki levelezés, Vác/1919/606.

⁴ A krónika idáig Schandl Miklós írása, innét kezdve utódja, Révai József folytatta, aki az 1920/1921-es tanévtől lett házfőnök.

tumokat házi könyvtárunkban, gondosan begöngyölve a nem kevésbé miazmás „Népszavába” (1919. július 6-iki szám), amelyen – *nomina stultorum iacent ubique locorum* [az ostobák nevei mindenhol megtalálhatók] – több helyütt „Horváth Rezső” név olvasható.

Habent sua fata libelli [a könyveknek megvan a maguk sorsa]. A rektor, aki ennek a leletnek a megdöbbentő hatása alatt másnap a „Területvédő Ligának” gyűlésén beszédjébe <387> beleszötte ezt a szentségtörő vakondokmunkát, ezzel felhívta a rendőrség figyelmét, amelynek egyik közege a helyszíni szemle után megállapította egy könyvben felejtett levelezőlappól, hogy P. L. Pintér Lujza és B. M. Brandstetter Mária tanítónők monogramja, akik a „zsvány-világban” a vörösök kegyelméből a kiűzött Dragos K. és Szűcs L. szobájában laktak. Az ő könyveik voltak a kérdésesek, ezt Redl detektív kétségtelenül megállapította. De hogy miképpen kerültek a Mária-kápolna oltárába, azt csak sejtette. Sajnos nézete nem hízelgő ránk nézve. Ő tudniillik abból a feltevésből kiindulva, hogy ennek az oltárnak a szerkezetét csak egyházi ember ismerhette, a hírhedt Divényi Gyulára gyanakodott, akiről rendtársai tudták, hogy a régi jó időkben a Mária-kápolnában szokott misézni. Minthogy sokkal fősvényebb volt, sem hogy könyvet vásárolt volna, alighanem kölcsönkérte a két kellemetlen lakótól könyveiket, és ezeket azután – ha igaz ez a föltevés – félelmében vagy pedig a zsványvilág visszatérése reményében olyan helyre rejtette, ahol szerinte nem igen akadhatnak rájuk. A másik lehetőség az egyik nőt <388> gyanúsítja az elrejtéssel, mint aki apáca-korából szintén tudta, hogy az oltároknak milyen a szerkezetük. Bármiként áll is a dolog, a könyveket a rendőrség, mint *corpus delictit* [bűnjelet] elvitte, és valószínűleg nem is adja vissza.

[...] <390>

Kommunista pörök

Az 1921. esztendő ősze újra izgalomba ejtette a várost a kommunista pörök tárgyalásával. Heteken át folyt a kihallgatás, tanúskodás pro és contra Kecskeméthy Gyula törvényszéki elnök vezetése alatt. Az óriási anyagból, bármennyire érdekelné is az utókort, csak néhány mozaikot ragadunk ki, hogy legalább az egyházi személyek és jelesül rendtársaink sorsáról tudjon az érdeklődő valamit.

Ha a proletárdiktatúrának valaki szálka volt a szemében, hát a papság az volt. Maróti a mellékelt nagypréposti vallomás szerint a rajztermünkben a papok forradalmasítására tartott előadáson többek között így szól: „... a papok a királyság uszályhordozói. Vigyázzanak a bőrükre, mert (a „vöröseket”) röviden bánnak el az emberekkel, mitán kezükben van a hatalom.”

„Baksay Károly dr. nagyprépost bevallja – írja a lap – hogy féltek a vörösöktől, s ezért minden rendeletet végrehajtottak ellenkezés nélkül.” A Tanácsköztársaság közegei először is az élelmiszert foglalták le. Rendházunk élére egy Csepregi Mihály nevű gondnokot állítottak, akinek Schandl Miklós volt házfőnök-igazgatóhoz írt, mosakodó levele többet mond akárhány utólagos feljegyzésnél.

Tek. Igazgató Úr

Tudomásomra jött, hogy egyes Tanár urak ellenem igen felháborodtak azért, mert a betegeknek napi féliter[!] bort kiadok, hogy a beteg kap és ők nem, és még hogy mink az háznak a borát megisszuk. Nem tudom kire van cé-

lozva, én nem azonosítom magam ezzel szemben, mert én még a háztól gyufaszálat sem vittem el, nem hogy a ház borát fogyasztanám, és úgy hiszem, ha szívek van egyes Tanár uraknak, nem fogják talán aszt a szegény beteget megérteni, hogy az iszik, és ők nem. Igazán eszt nem Tanároktól vártam[!], sőt többet mondok, én aszt a kis bort kiadom nekik, ha csak az a bajok, hogy nem kapnak bort, de elen[!] esetben nem is nekik van meghagyva, hanem a beteg[!] részére. Igen ruszul est mikor ijesmit kel halanom. És még egyesek nem csak hogy Bort nem kapnak, hanem követelik, hogy csirkét öljünk minden másnap. Én nem pusztítani jöttem a házban, hanem igen aszt akarom meg mutatni, hogy tisztességesen akarok távozni, hisz csak azért sem fogadok el semmit, mert ilyen körülmények melet aszt is mondanák, hogy feleszek mindent, pedig inkább koplalok, mintsem hogy a ház beszerzet élelmiszeréből valamit is elfogyasztanék, hanem egyesek szeretnék, ha egy nap mindent oda adnánk, és még követelik is, de én nem vagyok befojásolható ember.

Maradok tisztelettel

Csepregi Mihály⁵ <392>

Valósággal miniature korképet ad ennek az egyszerű embernek („proletár”) a levele a házi életről, amelyben a követelőzők a hangadók: Divényi, aki elsőnek szed a tálból, mert most ő „az első”, Néder Ede, a noviciátus feloszlatója, stb. Ha szabad a Csepregitől vázolt képet egy vonással kiegészíteni, akkor meg lehet jegyezni azt is, hogy a szakácsné éjnek idején a kertben elásta a zsír jó részét (amint a legtöbb polgári, ún. „burzsuj” < bourgeois-család tette). Divényi azonban megleste, és miután a tőle felajánlott osztozkodási alkuba nem ment bele, feljelentette. Az asszony-ság aztán Csepregi és Divényi jelenlétében nolens-volens kiásta a zsírt.

Áprilisban a rendtagok elé egy nyilatkozatot tettek. Aki aláírta, annak biztosították a kenyérét, aki megtagadta, annak távoznia kellett a rendházból. Öt rendtag kivételével többé-kevésbé nehéz szívvel aláírták a ház tagjai Schandl Miklós házfőnök-consultorral élükön. Az öt rendtag, miután Divényi „elvtárs” terrorjára se engedett, nemsokára kénytelen volt elhagyni a szerzetes-házat. Walter János magister éjnek idején menekült Budapestre – e sorok írója is találkozott vele a rendházban – a többi a „barátnál”,⁶ a Szt. József-intézetben és egy kanonoknál tudott ideig-óráig elhelyezkedni, míg szerzetes-szobájukat egy Garami nevű vörös-agitátor-pár és 2 menekült tanítónő foglalta el, akikről fent volt szó (a templomban talált kommunista iratokkal kapcsolatban). <393>

1919 visszhangja. Tragi-komédia

Ötödik nap: szeptember 20.

Kedden az első vádlott, ki a bíróság elé állott, Csepregi Mihály. Felfogása szerint nem bűnös, mert amit tett, parancsra tette. Nemzetőrből lett vörösör, mert kenyérét akart keresni. Gedeonnál, Ottónál, Hirmannál járt, de sehol sem fejtett ki terrort.

A rendházak kurátora, Farkas István, aki a piarista, irgalmas és ferenc-

⁵ A kötetbe beragasztott eredeti levél.

⁶ Az alsóvárosi ferences kolostorban.

rendi házakat „ellenőrizte”, az mondja, hogy egy lovat, kocsit akart szerezni, azért lett vörösőr. Azt állítja, hogy ő többször megmentette ezeknek a háznak az élelmiszerét Klein Károly elől, s csak akkor rekvirált, mikor ez nem hagyott neki békét. Még így is hagyott hátra bort, a többit az alsó és felső városi gazdakörbe szállította.

Matheika János (nálunk érettségizett 1913-ban)⁷ következett most. Miként Kovacsikot, úgy őt sem viselte meg a raboskodás, mindketten feltűnően jól néznek ki.

Öt rendtag kilakoltatása

A vádak egyike ellene, hogy öt piaristát kilakoltatott a rendházból.

- No igen – adja választ, – mert nem akartak a rendből kilépni!
- Mert nem akarták esküjüket megszegni! – igazította helyre az elnök.
- Ki tiltotta ki a vallást az iskolákból?
- Vácon én!

A Szent Vince apácáknál kommunista beszédet mondott, és követelte, hogy „polgári és vallási irányok rávert bilincsei nélkül” tanítsák a tantárgyakat, ne hamisítsák meg a történelmet...

- Csak a maguk agyában hamis az! – mondja rá az elnök.

Az apácákat ki akarta lakoltatni, mert nem akartak a rendből kilépni, a kis piaristákat (novíciusok)⁸ számszerint 24-et, egyszerűen haza küldött, mert a piarista rend, amely őt nevelte, megszűnt (?), a nővéreknél házkutatást tartott, mert ellenforradalmi iratokkal akarták megbontatni a frontot.

– Szóval maga mindig megfelelő vallásos érzülettel cselekedett! – fejezte be éles gúnyjal az elnök.

A piaristák

Matheika János öt piarista tanárt száműzött, mert nem tettek fogadalmat, hogy nem tekintik magukat szerzetespapoknak. Szűcs Lajos és Agárdy Gyula jelentek meg a tanárok közül a törvényszék előtt, és elmondották, hogy Kovacsik és Matheika aláírásával hozták a rendeletet. Jártak a népbiztosságnál is haladéért, de az volt a válasz, hogy azonnal kiköltözni a rendházból és lakásért jelentkezni a lakáshivatalban. Három [!kettő] tanár (Agárdy és Dragos)⁹ a franciskánusoknál, kettő magánháznál talált elhelyezést, de tanítani őket nem engedték.

A piaristák és Matejka

Szűcs Lajos és Agárdy Gyula kegyesrendi tanárok vallomása szerint Kovacsik és Matejka aláírásával ellátott írásba[!] közölték velük, miután a kilépési nyilatkozatot, melyben kijelentik, hogy magukat tovább szerzetes papoknak nem tekintik, és hajlandók a proletárdiktatúrát szolgálni, alá nem írták, távozzanak az épületből. Erre ők Dragossal a franciskánusokhoz men-

⁷ Révai József kézzel írott jegyzete a kötetbe beragasztott újságkivágaton.

⁸ Révai József kézzel írott jegyzete a kötetbe beragasztott újságkivágaton.

⁹ Révai József kézzel írott jegyzete a kötetbe beragasztott újságkivágaton.

tek. Az intézetet Divényi vezette.

Kilencedik nap: szeptember 27. Fahordás a Dunapartról

Ottó Józsefnek volt talán a legtöbb kellemetlensége: először őt hallgatja ki dr. Kecskeméthy elnök. Résztvett a dunaparti fahordásban, az utcáról vitték oda. Maróti rájuk kiáltott:

– Dolgozni, herék, dolgozni, termelő munkát végezni, – mikor úri emberek a szálfákat vállukra emelték.

Elnök: – Ő is vitte a fát?

Ottó: – Ő csak parancsolt.

Klein Károly egy ízben beszédet mondott, hogy felgyújtja a várost, vér fog folyni, mert az ellenforradalmárok nem nyugszanak, s ezen az éjszaka jött Maróti házkutatást tartani hozzá. Májusban a szőlőjében házkutattak élelmiszer után. Nemsokára letartóztatták, két napig volt magánzárkában a fegyházban. Akkor attól tartottak, hogy kivégzik őket. Június 5-én ismét letartóztatták és a Markó utcai fogházba szállították Budapestre. A keserű emlékekről nem szívesen beszél.

Bán fát hord

Bán Márton kegyesrendi tanárral szintén fát cipeltettek. Először azt hitte, hogy „emberbaráti segítségről” van szó, és segített is. Mikor elbocsájtották még megkérdezte, hogy holnap is eljőjön? Ez volt az egyetlen humoros pillanat a munkában.

Bán Márton kegyesrendi tanár a következő tanú. Civilruhás ember – kezdi vallomását – a kaszinó helyiség elé küldött. Nem a kávéházból, ahogy az újságok írják. – Elnök: Minket nem érdekel az, amit az újságok írnak. – Bán: Azt hittem emberbaráti intézményről van szó, s ezért vittem a részemre kijelölt fát. Marótit nem láttam, s azt sem tudom kinek a parancsára történt. Öt percet vett igénybe foglalkoztatásom, és a Demjén boltja elé értem a Káptalanból visszajövet, mikor feloszlatták a tömeget. Megkérdeztem, hogy holnap is kell jönni, mire azt mondták, hogy nem.

Az is igaz, hogy március utolsó napjaiban elrendeltem, hogy akit a kávéházban látnak, tereljék munkára. Így hordott gerendácskát Gedeon E., Ottó J., Bán M., Grünhut J., Löbl Á., a két Löwinger, Weinberger, J., Wertheimer M., Schneller F. dr., Schiffer M. és Szamek J. kb. két órán át. Az eset az volt, hogy Grünhut főrabbi, akarom mondani izraelita egyházigazgató boldogította a váciakat a tűzifával. A fához keresztény szeretetből a püspökség juttatta. Minthogy a püspökség erdejében tudtommal több 100 vagon tűzifa hevert spekulációból, a városban a proletároknak nem volt a reggelit mivel megmelegíteni, elhatároztam, hogy a munkanélkülieket, meg az egyéb dologtalanokat összeszedetem, és a fát behordatom.

Most az ismert kávéházi jelenetről volt szó, mikor egy csomó úri embert kizavart az utcára fát hordani. A vádlott elmondja, hogy nem volt fa a városban, az iskolákban szénzünet, gyermekeknek nem tudtak főzni. Elhatározta, hogy a Naszályból hordatja a fát a munkanélküliekkel és a kávéházban ülő „hadimilliomos herékkal”.

Harmann János volt rendőrségi detektív: rendházakban pedig azért volt jelen a házkutatásoknál, „hogy tiszta vallásos érzésből” ügyeljen, nem lopnak-e a vörös örök.

[*Maróti*]

izgató beszédeket tartott. Így a váci egyházmegye papjainak *a gimnáziumi rajzteremben*.¹⁰

– Majd ha a papok itt lesznek, emlékezni fogok szó szerint, miket mondtam nekik! Tessék erre nekem módot nyújtani! – volt erre a vádra válasza.

Zsigmond fogházba kerül

Zsigmond János Holló főbírónál Béla-napot ült. Inter pocula a társaság megfélelkezett a köteles csendről. Zsigmond az éjszakát nem ágyában, hanem a fegyházban töltötte „szesz-tilalom megszegése” miatt. Másnap azonban figyelmeztetés kíséretében szabadon bocsátották.

Azokat a rendtagokat, akik kénytelen-kelletlen beadták a derekukat, ún. átképző-kurzusra rendelték, amelynek végén a marxizmusból le kellett volna vizsgáznuk. Ettől a caudiumi igától¹¹ szerencsére megmentette őket a „proletárdiktatúrának” 1919. augusztus 1-én az oláhoktól <394> szenvedett tisztai veresége után bekövetkezett bukása. A pör folyamán ez a szellemi prostitúcióra való csábítás azért nem szerepelt egyébként, mert az „átképző-kurzus” előadóit az oláhok egy augusztusi éjszakán a dunaparti füzesben lelőtték. A hírhedt Matejka félholtan be tudott vánszorogni a városba menyasszonya házához, és ekkor szenvedett halálfélelmét a bíróság betudta a büntetés kiszabásánál, úgyhogy életfogytiglani fogságot szabtak ki rája, amelytől az oroszországi hadifogoly-csere mentette meg.

[*A káptalan kincsei*]

A világi papságnak, főképpen a káptalannak (a püspökség vacált [üresedésben volt]) hasonló szorongattatásokban volt része, eleinte különösen a székesegyház elrejtett kegyszerei miatt. Az erre vonatkozó vallomásokat feljegyzésre méltónak tartom.¹²

Egyházi kegyszerek – kincsek

Az egyházi kegyszerek a kincstárban voltak. Ezt a köznép tévesen kincstárnak mondja, s mi ezt a kifejezést átvettük. A Károlyi kormány homályos rendelete folytán elrejtettük a kincseket, s ennek keresztülvitelével Podhorányi társunkat¹³ bíztuk meg. A kommün kitörése után fegyveres

¹⁰ Révai József kézzel írott jegyzete az újságkivágaton.

¹¹ A római köztársaság hadserege Kr. e. 321-ben súlyos vereséget szenvedett a szamnizoktól Caudium városánál, és a római katonákat arra kényszerítették, hogy egy iga alatt bújjanak át.

¹² Az alábbiak a kötetbe beragasztott újságkivágatokon.

¹³ Podhorányi József (*1866), kosdi, majd gödöllői plébános, végül 1912-től váci kanonok és alapítványi ügykezelő (vö. CHOBOT Ferenc, *A váci egyházmegye történeti névtára*, II, Vác, 1917, 879).

örök álltak a sekrestyében, s így kellett nekünk misézni. Azt mondták, azért állnak itt, hogy a papok semmit el ne vihessenek. – Elnök: Hisz a papok nem kommunizáltak, nem kommunizálnak; nem mondtotta? – Kestler dr.: A kincstárban levő dolgokról katalógust készítettünk, eléggé közkézen forgott, hisz a Dercsényi nyomdájában nyomattuk, tehát könnyen ellenőrizhették. Magáról a kincskeresésről csak hallomásból tudok. Podhorányi életét féltettük, s ezért feloldottuk esküje alól. Krieshaber eljárt nálam a szeminárium vagyonának összeírása végett. Előzőleg azonban erre figyelmeztetett. Kék pénzt átváltott nagyobb összegűre, hogy könnyebben elrejtethető legyen és ugyancsak figyelmeztetett, hogy a nálam biztonságba helyezett, és egy menekült úrnő tulajdonát képező ezüstneműeket elrejtsem. A szeminárium átadásának június 3-tól, szeptember 1-ig leendő kitolását sikerült Fábernél kieszközöltenem. Bort vagy 16–20 hektolitert, készpénzt kb. 12.000 koronát vittek el a szemináriumból. Krieshaber a húsvéti szent sír felállításához szükséges baldachin érdekében is közbenjárt Kleinnél.

Zöldessy Balázs (irgalmasrendi)¹⁴ elmondja, hogy ment nála Krieshaberek s Kirchmayerék látogatása. Héder dr. kérdésére kijelenti, hogy Krieshaber vigasztalta őt, hogy ez az állapot úgy sem tart soká. „Kirchmayer kivetkőztetett a rendből, s azt a tanácsot adta, hogy van a szomszédban egy özvegy asszony 2–3 gyermekkel, vegyem el. Köszönöm, ebből nem kérek, feleltem a bölcsnek.”

Ki árulta el a kincseket

amelyeket a székesegyház kriptájából hoztak fel és Kolossváry Ferencet szólítja. Kolossváry kijelenti, hogy semmiféle módon nem működött közre. Ő csak kíváncsi volt, hogy mi lesz a barátoknál, az irgalmasoknál, és ment Zibrinyivel, Krieshaberral és Harmannal. A kriptában is néző volt. Zibrinyi János az elnök kérdésére azt mondja, hogy neki határozott impressziója volt, miszerint Kolossváry fedezte fel Klein Károly előtt, mi van a kriptában.

Velebni János értelmesen adja elő a székesegyházban lefolytatott kutatást. A kegyszerek leltárát Krieshaber vette át. – Krieshaber kérdésére: Igaz, hogy Krieshaber pünkösdre s úrnapi megígérte, hogy kieszközli a szebb egyházi ruhák kiadatását. Meg is történt. Úgyszintén az is igaz, hogy Krieshaber mondtotta a székesegyházban, hogy mutassam meg neki, hol vegye le a kalapját.

Podhorányi J. prelátus elmondja a házkutatás s elfogatása lefolyását. Május 2-án engedték ki, és Kovacsik bocsánatot kért ezért az incidensért. Egyes alapoknál Klein és Krieshaber ellenjegyzése nélkül nem utalhattak ki. Krieshaber csak kisebb kiutalást eszközölhetett. A székesegyházban a kincskeresésre Krieshaber, Harmann és Zibrényi jelentek meg. Miután esküje alól a káptalan feloldotta, megmutatta, hogy hol vannak elrejtve a szerelvények. Azt hiszem Krieshaber vezette a társaságot, s a kulcs is nála volt. Maróti az állam és egyház szétválasztásáról beszélt. Héder dr. kérdésére előadja, hogy a megbízatás megtartására nem másnap, vagyis 23-án kérte

¹⁴ Révai József kézzel írott jegyzete a kötetbe beragasztott újságkivágaton.

Krieshabert. Vele nagyon bizalmasan beszélt. Mondta Krieshaber, midőn a kincseknél a rendeletet megtalálták, hogy ez a szerencsém, mert különben elfogtak volna.

A kincseket tudvalevőleg a káptalan a fenyegető cseh betörés elől a „Károlyi-kormány” felhívására rejtette el Podhorányi József kanonok felügyelete alatt. Ez az áruulás után szerencséjére fel tudta mutatni az elrejtést elrendelő iratot, mert különben pórul járt volna. A vádlott Maróti tisztázási kísérlete:¹⁵

Maróti: Püspöki palotából egy üveg bort elvittem, de nem fogyasztottam el. Ferencrendiekhez azért mentem, mert lopást jelentettek be, s nyomozni mentem oda. A székesegyházi kincstárba is önként mentem, hogy ellenőrizhessem a szélsőségeseket. Jegyzéket vettem fel én is, s az egyik példányt Sáfár Elemér rendőrkapitánynak adtam, a másikat magamnál tartottam. A bizottságot Krieshaber vezette, illetve ő beszélt a kanonok urakkal. Zöldessy Balázs úrral is Krieshaber beszélt. Úgy szintén a piaristáknál. Hirmann Istvánhoz is magam ajánlkoztam, hogy simábban menjen az eljárás.

A püspöki palota erkélyéről vasárnap délután nem egyszer Veszelovszky Gyula káplán hirdette a kommunista eszméket. Miután 2 évet börtönben vezekelt, újra káplán lett Kosdon. Az alagi káplán is így járt. *Nobile par fratrum!*¹⁶

Az apácák bátorsága

Amíg a férfiak – szerzetesek és világiak – szinte túltettek egymáson gerinctelenség dolgában – nálunk éppenséggel a zsvány-uralom dicsőítéséig (Divényi) – addig „Krisztus jegyösei” valósággal heroináknak bizonyultak Vácott is, Budapesten is.

Kedvesnővérek... a törvényszék előtt

Kerbler Gizella főnöknő jegyzeteiből előadja, hogy a „tanintézet egy héten belül való elhagyására” szólította föl őket Matejka, ha nem vetik alá magukat a tanácsköztársaság rendeletének. Ezt kérésükre írásban közölte velük Matejka. Köztulajdonba vették az iskolát, a hittanórát eltörölték, mert a vallás az magánügy, sovinizmus helyett az általános emberszeretetet tanítsuk, fészületeket eltávolították, ima a munka, egyesületet feloszlatták. Ekkor Matejka, Borbély fiú, s még egy ismeretlen egyén volt jelen. Felszólítottak, hogy lépjünk ki a rendből. Isten nevét ne emlegessük. Egy alkalommal Krieshaber jelenlétében átnézték az éléskamrát, s könyveink iránt érdeklődtek. Krieshaber azt mondta, hogy ne tagadjak el semmit, mert az sokat ronthat a helyzetünkön. Többször tartottak nálunk házkutatást, aranyat, röpiratot, elrejtett kincseket kerestek. Divényi is járt nálunk. Eltiltottak az iskolában való tanítástól. Más alkalommal ismét azzal fenyegettek meg, hogy írjuk alá a Vörös Újságban megjelent formulát, és vessük le a ruhát, mert különben el kell hagynunk a rendházat és akkor miből fogunk élni? Mi csak

¹⁵ Az alábbiak a kötetbe beragasztott újságkivágoton.

¹⁶ A szerzetesek méltó párja.

a jelennel élünk, a jövőt az Istenre bízunk. Eddig is megsegített, ezután sem hagy el. Krieshaber még két ízben járt nálunk, és megígérte, hogy közreműködik helyzetünk javításán. Egy ízben az oltár-szekrényben is kutatni akartak, de kijelentettem, hogy azt csak felszentelt pap nyithatja ki. Mi azt ki nem nyitjuk, bármi történik is. Hajdú is járt nálunk többször. Petrásovits figyelmeztetett, hogy ne izgassunk. Előfordult ui., hogy a gyermekek sírtak, mert nincsenek kedves nővérek. Apáti is kint járt és kérdezte, hogy miért nincs a likvidálás foganatosítva. Krieshaber Apáti eltávozta után azt mondta nekem, hogy húzni fogja a likvidálást. Egy ízben igazolványt kértünk, erre azt felelték, menjünk férjhez és meglesz mindenünk. Klein azt mondta, hogy tőkepenzünkéből és értékpapírjainkból éljünk. Kijelentettem, hogy ilyesmivel nem rendelkezünk, Szabó azt mondta, hogy írjuk alá a kilépést. Ne féljünk, a nőket nem kommunizálják, csak akkor, ha majd az emberek félkrisztusok lesznek, kerül erre a sor. Szerzeteseket nem tűr. Krieshaber, Zibrényi, Kovacsik és Héder dr. kérdezgették még a főnöknőt. Többekévébő hasonlóan vallottak Oppenrieder Chantal, Pette Atanázia, Institoris Lujza, Niedermayer Vilma és Polgár Ottília. – Dobó Katicza és Hajdú Erzsébet Matejka beszédjéről vallottak. – Gosmann Boriska a náluk lefolytatott házkutatást mondta el. – Kiss János az élmezési hivatalról és Bodonyi Ferenc elfogatásáról beszélt. Éder Miklós elmondotta, hogy Molnár Lajos tanuló társa bejelentette a bizalmiaknak, hogy azt mondotta az ellenforradalomról: „a szent eszme győzni fog.” *Kizárták.*¹⁷

Az apácák

Hat kedves nővér áll a törvényszék elé. Első Kerbler Gizella főnöknő. Egy kis noteszt vesz elő és szerényen kezdi ismertetni, kik mikor jártak benn a kommün alatt a zárdában. A hallgatóság élénken figyel, az elnök sem szakítja félbe a világos, szép előadást. A kommunizmus úgy kezdődött – vázolta a főnöknő – a Szent Vince nővérekre, hogy Matheika jelentkezett, beszédet mondott, de amit akart, hogy kilépjenek a rendből, nem érte el. Néhány nap múlva írásban hozta, hogy a tanácskormányának engedelmessé kell, és ezt a kisebb fogadalmat le is tettük. Másnap öt szuronyos vörösőr állított be, és a kriptá alatt titkos pincét, a helyiségekben pedig aranyat kerestek. Máskor Krieshaber jött, és a gazdaságot szemlélte meg. Azután a Zibrényi–Kolossváry–Harmann-féle házkutatás következett. Harmann nagy jóindulattal vigasztalta őket, s mondotta, hogy ez nem tarthat sokáig. Majd megint Matheika állított be, és megfenyegette őket, hogy olyan zárdába csukja őket, ahol csak vörösök vannak. Kovacsik Mathejkával jött harmadnap, és követelték a rendből való kilépést. Május elsején csak a mozinkat vitték el. Krieshaber megint nálunk járt, és kérdezte, miből élünk. Mert készletünk nem hogy elég, de még kevesebb volt. Ígérte, hogy lépéseket tesz érdekünkben. Erre ismét házkutatás következett Mateika vezetése alatt. Minden fiókot megnézték, behatoltak a hálóba, és feldúlták az ágyakat is. Ellenforradalmi iratokat kerestek. A szentségtartót ki akarták nyitni a templomban, de könyörgésünkre Mateika ettől elállott. Nemsokára megint Krieshaber jött,

¹⁷ Révai József kézzel írott jegyzete az újságkivágaton.

és mondta, hogy húzza, halasztja a likvidálást, bízzuk magunkat rá. Mateika ezután Kleinnek jelent meg a zárdában, az utóbbi igen durva volt velük, s még háromszor is jártak azután ott, mindenkor ijesztgették őket, követelték a rendből való kilépést, és rettenetes sorsot helyeztek kilátásba, ha el nem mennek. „Mi csak az erőszaknak engedünk, csak úgy távozunk.” Klein kérdezte: Vértanúk akarnak lenni? – Mi válaszoltunk: Ha Isten úgy akarja... Ezután megbukott a kommunizmus és mi ismét visszatérhettünk növendékeink közé, kiktől eltiltottak.

Most azután a védők, vádoltak sok kérdéssel ostromolják a főnöknőt, s egy kérdésre, hogy kaptak-e élelmet, megjegyzi:

– A kommunistáktól semmit, még élelmiszerjegyeinket is elvették, de a nép nagyon jó volt hozzánk.

Kovacsik ezzel a kérdéssel akarja zavarba hozni a főnöknőt, hogy ismerie-e Kovacsikot, mire ez rögtön rámutat: maga az, maga!

Fogház – apácapártolásért.

Özv. Szabó Istvánné, Band Vilmosné és Varecza Pálné, mert a kérvényt aláírták, melyben azt kérték, hogy az apácák továbbra is a városban maradjanak s tanítsanak, lezáratta[!] őket is.

E sorok írója a vörös világban a fővárosnak nem egy zárdájában fordult meg („Sacré-Coeur”, „Szt. Margit-intézet”) azzal a leplezett szándékkal, hogy kitartásra buzdítson. (Egyszer házkutatás is volt a „pap” látogatása miatt, mikor még a kápolnájukat is bezárták az „Isteni szeretet leányainak”). Nem kellett azoknak biztatás! Egy ilyen látogatáskor gondnokuknak ezt vágtam a szemébe: „Tőlem meg egy apácától félti a Tanácsköztársaságot?” Való, – cum grano salis¹⁸ – hogy ezek buktatták meg – a vallási és nemzeti tűz szításával – a „nemzetközi bitangok” uralmát (vö. az angolkisasszonyok megmentése érdekében lefolyt tüntetéseket, stb.)

¹⁸ Egy csipet sóval (tehát jobban megfontolva).

15.

RÉVAI JÓZSEF (VÁCI HÁZFŐNÖK)

A VÁCI NOVICIÁTUS KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

A noviciátus története 1918/1919-től 1923/1924-ig (Historia Novitiatus): PMKL, Noviciátusi rendház levéltára (II.41), Rendkormányzati iratok, 3. kötet, pp. 1-48. – A noviciátus külön krónikáját Révai József házfőnök kezdte meg 1922-ben, a rendházi krónika mellett, mert annak „keretei szűknek bizonyultak mindkét intézmény eseményeinek kellő megőrkítésére” (PMKL, Váci rendház levéltár, Régi korszak [II.7.a.], 26. kötet [ld. Szemtanúk, 14], p. 414). Emellett láthatóan az is célja volt, hogy elődje, Schandl Miklós krónikáját kiegészítve ő maga is megírja a váci noviciátus történetét a Tanácsköztársaság alatt.

Historia Novitiatus

ab anno Domini

1918/19. usque ad a. 1923/24.

Az Úrnak 1918. esztendejében a magyar Kegyes tanítórend noviciátusi éve Vácon a következő előjárósági személyzettel nyílt meg:

Igazgató: Schandl Miklós, egyúttal a mennyiségtannak tanára.

Magiszter: Dr. Walter János, egyúttal a vallástannak, fogadalomtannak, a rendtörténetnek, a rend alapszabályainak, a szertartástannak, a gyorsírásnak és az egyházi éneknek tanára.

Promagiszter: Néder Ede, a magyar, latin és görög nyelveknek tanára.

Gyóntatók: Arányi Béla, Rassovszky Kálmán.

A beöltöztetést annak rendje és módja szerint a házfőnök igazgató végezte. Augusztus 27-én a következők öltöztek be:

Brunner Ferenc, Bátor József, Konrád György, Huber József, Kis István, Szedlák Rezső, Szokol László, Kőszeghi Oszkár, Végh Árpád, Bezák József, Elekes Boldizsár, Nagy József, ifj. Pfléger Mihály, Bálint István, Petrovics Béla, Juhász Ferenc, Nagy Sándor, Totsche Lajos, Wittenberger Gyula, Kovács László, Weiner Ferenc, Kozáky István, Dax Gyula.

Ezekhez a katonák leszerelése után még kettő csatlakozott: Liszka Jenő (november 12.) <4> volt hadapród őrmester és Markó Győző volt hadnagy, aki 3 és ½ évi katonáskodás után kérte a felvételét (1919. január 30.) Novum volt a noviciátusban, amint a vitézek eleinte még a reverendára is feltűzték érdemjeleiket.

Az év folyamán eltávozott: Bezák József, Kőszeghi Oszkár és Totsche Lajos. Kőszeghi magiszterét is megkárosította elannyira, hogy készletve éreztük magunkat az egyházmegyei szeminárium előjáróságának a figyelmét is felhívni a hozzájuk pártolt szélhámosra. Totsche Lajos visszament a fővárosba, ahol a vörös világban a IV. kerületi diákszervezetben játszott dicstelen szerepet.

Az esztendő eleje nem ütött el az előzőkétől. A beöltözés után megkezdődött a rendi tárgyak tanulása, a Veni Sancte-s nagymisére való készülődés. Szeptember 10-én kezdetét vette az előadás is. Amíg a szép idő tartott délután kijártak az újdonsült leviták labdázni, sétálni.

A lelkipraktikum szeptember 30-ától október 3-ig tartott.

A derült napokra „atra cura” gyanánt a városban futótűzként elharapódzott „spanyol járvány” árnya <5> vetődött, bár egyelőre még elkerülte házunk táját.

Előbb a forradalmi láz kiáltásai harsogtak be a falakon át, mikor a szerencsétlen idióta Károlyi Mihály részeg hadügyminisztere kiadta a jelszót: „Nem akarok több katonát látni.” Hogy ez az örült nyilatkozat hogy hatott a csőcselékre, annak a november 3-iki éjjeli visszhang és kivilágítás a tanúbizonysága, amikor is az Illaváról elszökött fegyenceket gépfegyver-tűzzel tette harcképtelenné az állomáson a katonaság. Ha ez a harc az útonállóknak győzelmével végződik (és nem 20 halottjuk és 50 sebesültjük marad a harctéren), akkor bizonyára a helybeli banditák is vérszemet kapnak és vérfürdőt rendeznek. Hála Istennek azonban, a katonák egy halottjuk árán lefegyverezték a gyilkos hordát és bekísérték a fegyházba.

Az első forradalom nyomában támadt gátszakadás és lövöldözés azonban csak bevezetésnek bizonyult a másodikhoz képest. Az csak a dinasztia tette földönfutóvá és Tisza Istvánt juttatta a föld alá, ez a tavasz születése napján a hazát döntötte sírba. Október 31-én a katonák fehér őszirózsát tűztek sapkájukba és <6> a békét éltették. Március 21-én letépték a nemzetiszín szalagot és vörös zászlók alatt kiáltották: Éljen a tanácsköztársaság! „Éljen Kun Béla!”

A kettő közé esik a lejtőn való lassú, de biztos lecsúszás. Ez pacifizmussal, „a wilsoni elvek” hangoztatásával kezdődött. Akik az egyik maszlagot bevették, meg se álltak a vörös örület paroxizmusáig.

„Divényi úr Károlyi Mihálynak volt tántoríthatatlan híve – olvasom egy novícius feljegyzéseiben. A magyar órákra csaknem mindig hozott újságot és fenn hirdette, hogy Károlyi az igazi ember, az igazi magyar, mert mindig a pacifizmus híve volt. Nagy hévvel, teljes odaadással zengte dicsőítő himnuszait, olyannyira, hogy magunk is lelkes Károlyi pártiak lettünk és azt gondoltuk, hogy Károlyi az ország alapköve, mely nélkül nincs Magyarország.

A tanár urak között igen változatos volt a hangulat. Ebéd és vacsora alatt lestünk minden szót, mindenbe belekapaszzkodtunk és így politizáltunk.”

A cseréplábakra támaszkodó közbiztonság alátámasztására <7> polgárőrség alakult, amelynek munkájából éjjeli szolgálat alakjában nemcsak a tanárok vették ki részüket, hanem egy alkalommal Walter magiszter is dagasztotta a sarat a két katonaviselt novíciussal.

A spanyol járvány Karácsony táján a clausurán is behatolt és kilenc novíciust döntött ágyba. Közülük Juhász és Petrovics egész életükre kiható bajt szereztek. Amaz 1920 telén szülei karjai közt kilehelte lelkét, ezt 1921 nyarán kellett hiábavaló gyógyítgatás után a rendből elküldeni.

A Karácsonyi ünnepek és a januárig tartó szünet emelkedett hangulatban telt el. A karácsonyfa ünnepély fényét Dragos Károly és Szűcs Lajos jelenléte is fokozta.

A forradalmi szellem káros hatása először a felső asztalnál mutatkozott, ahol már január elején fújták egyesek a követ a házfőnök ellen. A paterna vizitációt Divényinek renitens viselkedése siettetete. Utána egy ideig elültek a viharok, melyekből egy-egy hang a novíciusok fülét is megütötte, de a feszültség nem szűnt meg. A pártoskodók szelleme ott ült a fehér <8> asztalnál szótalanlás, suttogás, gyanakvó pillantások alakjában.

Az 1919. év rosszul kezdődött. A cseh megszállás megbénította a forgalmat. A ház kifogyott a fűtőanyagból. Az egész novíciátus egy szobába húzódott, melyet jól-rosszul kukorica csutkával fűtöttek. A komoly munkát azonban nemcsak a fagyoskodás, hanem az eseményekkel járó nyugtalanlás is akadályozta. Szegény

novíciusoknak gyöngé vigasz volt az a tudat, hogy budapesti házukból február 23-án az utolsó szem koksztot is elvitték állítólag egy hadikórház fűtésére, valójában azonban egy destruktív nyomda céljaira...

Március 21-én azután levetette álarcát a leplezett bolsevizmus és Károlyi Mihály „köztársasági elnök” félretolásával Kun Bélát juttatta terrorisztikus eszközökkel uralomra. Dr. Walter felvilágosításai hamar paralizálták Divényiek kábító hatását. Minthogy a városba[n] reverendában nem volt tanácsos járni, a novíciusok a kertbe jártak, persze jórészt politizálni, terveket szőni arra az <9> esetre, ha a vörösök csakugyan végrehajtják a szekularizációt. „Hangosan nem mertünk beszélni, mert a falaknak is voltak füleik. A magiszter úr magyarázatai után tisztán láttuk, hogy a kommunizmus teljesen ellenkezik a kereszténységgel, megvalósíthatatlan ábránd, mely, ha ideig-óráig fenn is áll, el fog bukni, mert ki akarja vetni az erkölcsöt. Vártunk tehát türelmesen, biztattuk egymást és örömmel hallottunk minden hírt, mely a kommunizmus közeli végét hirdette.”

Az április 1-i rendfőnöki körirat szerint a növendékek együtt maradhatnak a tanév végéig. Ha a jövő iskolai évre vissza nem térhetnének, akkor a rend szerény tanulmányi segítyt fog kieszközölni az államtól.

Ilyen értelmű volt a május 2-iki rendfőnöki leirat is, melyet már csak suttyomban lehetett küldeni (962/1919 sz.):

[Lásd: Iratok, n° 8.] <10>

Ezért engedte meg a rendfőnökség azt is, hogy a novíciusok bejárjanak, mint rendes tanulók az iskolába. Talán sikerült volna az egész évet kihúzni velük, ha Divényi „elvtárs” és a vele egy húron pendülő Néder Ede nem akartak volna érdekeket szerezni a vörösök szemében!

Egy napon Divényi beállított egy „elvtárssal” a noviciátusba – folytatja a krónika. Egyenesen a magiszter úrhoz mentek. Ott pár percig voltak benn, hogy mit beszéltek, azt nem tudhatjuk. Mi novíciusok a 3-as szobában izgatottan vártuk a történendőket. Pár perc múlva kijönnek a magiszter úrral együtt, az „elvtárs”-nak a kezében <11> egy kész leltári ív s beállítanak a 3-as terembe. Az „elvtárs úr” méltóztatott helyet foglalni, kezébe vette az ívet s tollat, számon vevén a szobában lévő tárgyakat. Minden egyes darabot pontosan felírt s ha esetleg még valami rongyos kosarat kifelejtett, azt Divényi „elvtárs” sietett azonnal bediktálni. Így mentek azután szobáról szobára, persze Divényi utasítása szerint (aki örökösen mosolygott; úgy látszott, tetszett neki a dolog) a klozetet sem felejtve ki. Bementek a noviciátus könyvtárába is, ahol a könyveket megtekintvén nem írták be a leltárba a könyvek számát, hanem Divényi kijelentette, hogy 3-400 kötetet hagyjunk benne, a többivel csináljunk, amit akarunk, mert azt majd úgyis átvizsgálják és az egyházi vonatkozásúakat átadják az egyházmegyének. A leltár kitöltését is ránk bízták. A folyosón is körültekintvén, felírták az egyes dolgokat, miközben Divényi megjegyezte, hogy a nagy festett képeknek megállapítják a muzeális értékét és eladják, vagy valamely múzeumnak átadják. Miután mindennel végeztek kegyeskedvén megengedni, hogy a „dicta salutaria”-kat elvihessük. Divényi figyelmeztetett, hogy a szobákból <12> semmit el ne vigyünk, vagy egyikből a másikba ne tegyünk semmit. Azután eltávoztak. Gondolom, nem kell ecsetelni, milyen hangulatban néztünk utánuk az imár szerintük tanácsköztársasági (vulgo: „elkommunizált”) tulajdonból.

Nem sokkal a liquidálás után, úgy húsvét táján Néder úr bejött az 1-es szobába, hogy mint maga mondta a később belépő és tudakozódó magiszter úrnak – tobo-

rozzon a „vörös hadseregbe.” Kijelentette, hogy a jövő társadalom ezt nekünk feltétlenül honorálni fogja. Liszka, kinek akkor éppen a távozás járt az eszében, csak az esetleges visszajövetelt akarta magának biztosítani, érdeklődött, hogy nem lesz-e baja a miatt, hogy vörös katonának megy. Néder úr igyekezett megnyugtatni őt és biztosította a rendfőnök úr jóindulatáról; azután megjegyezte, hogy az állapotok változására nem lehet számítani „hisz már én sem vagyok pap” (ez körülbelül két nappal az „aláírás”, az ominózus kilépési, laicizáló nyilatkozat kiállítására előtt volt); a kommunizmus nem bukhatik meg, az a kis túlzás, ami van benne, <13> magától lekopik majd; ha bejönnek is a románok (ekkor ui. Szolnoknál álltak és nagyon vártuk őket), ő az apostola lesz ennek az eszmének, mert eszmét nem lehet fegyverrel elnyomni, gondoljunk csak a kereszténységre. Mikor nagyon csodálkozva néztünk rá az „apostol” kijelentésénél, azzal válaszolt, hogy csak nem hagyom, hogy zsidó gyerekek hirdessék. „Mert, mint mondotta, ő nagyon jó katolikus lehet mindamellett, hogy kommunista. Szidta ezenkívül a kanonokokat és a falusi felekezeti iskolákat. Felpanaszolta, hogy a nép mennyire analfabéta és hogy mindez azért van, mert ezekben a felekezeti iskolákban mást se tanítanak, mint szent énekeket és imádkozni. Markó közbeszólására, ki az egyes tanítókat hibáztatta, Néder úr hevesen kifakadva a „rendszer” tette felelőssé. Most benyitott a magiszter úr, mire azután mindketten eltávoztak.

Néder úr beszédének rettenetes volt a hatása. Már az maga, hogy a promagiszter kijelentette, hogy nem lehetünk piaristák, bombaszerűen hatott. Ezen kívül a kommunizmusról is meg volt a véle <14> ményünk és így egészen megrökönyödtünk, mikor ilyen kijelentéseket hallottunk éppen a promagiszterünk szájából. Nem tudtam, gondolt-e ő arra, ami lelkünkben ezek hallatára végbement. Ő volt a promagiszter, az egész évben ezzel homlokegyenest ellenkezőt hallottunk tőle. A kommunizmusról is tudtuk, hogy a materializmusba van ágyazva s mint ilyen minden tételes vallás ellensége (és a promagiszter mondja, hogy ő lehet jó katolikus és emellett kommunista), hallottuk a magiszter úrtól, hogyha tovább terjed, az egész európai kultúrát végromlással fenyegeti (és a promagiszter mondja, hogy ez nagyon ideális dolog), azt hittük, hogy piaristák vagyunk (és a promagiszter azt mondja: nincs rend, ő már nem pap stb.)

Mi minden hírt – folytatja a krónika – és felvilágosítást a kommunizmusról a magiszter úrtól kaptunk, nyilvánvaló, hogy ezek teljesen ellentétesek a most hallottakkal, úgyhogy választanunk kellett, (ha nem is in theoria, de facto igen) hogy ki után menjünk, kinek higgyünk? Hogy Néder úrnak van-e igaza, arra gondolni is rettenetes volt: hiszen akkor minden, amit idáig hallottunk vallás <15> ról, egyháztól, lélekről: mese, sőt tudatos hazugság, a reverenda csak egyenruha egy életbiztosító intézetben, melyet most, mikor a társulat a kommunizmussal szemben nem védelmez, minden lelkiismeret-furdalás nélkül a szegre lehet akasztani, nem törődve azzal, hogy milyen megrázkódtatással van ez azokra, akik esetleg ebben a reverendás emberben látták az igazság bizonyítékát és akiket még nem „világosítottak” fel és el Marx és Engels iratai. Pedig hát valaminek kell a dologban lennie, ha a promagiszter mondja, hogy így van jól!

Bizony, a nyugodt, csendes munkához szokott bensőnkben minden recsegett, csikorgott és egyikünknel katasztrófával is végződött: Liszka főképp ezek után hátrázta el magát a távozásra. Azt mondta: „a mester és a promester ép ellenkezőjét mondja ugyanegy dolognak, de ő az utóbbinak ad igazat. Azonban, hála Istennek,

nemcsak 5., 6., 7. és 8. oszt. tanulók voltunk (akiket a promagiszter úr tanított), hanem novíciusok is (akiket a magiszter úr vezetett), akik az ájtatossági gyakorlatokon, szentséglátogatásokon *éltünk* a hitből, élveztük a kegyelem hatásait, <16> és éreztük munkánkon kihatásait és ez az *átélés* minden apológiánál fényesebben és minden apologétánál ékesszólóbban éreztette velünk a vallás nagy igazságait és megvédte azokat bennünk minden beszéddel szemben, bárki bármilyen frázisokkal cifrázta is fel azokat (Hiszen ez csak szó volt az étellel szemben). És ha Néder, Divényi és sok más urak írtak is a frázisok mellett, hát voltak még, hála Istennek, férfiak, akik törhetetlenül kitartottak eddig hirdetett elveik mellett, és akikre, mint esti csillagokra tekintettünk fel és megbizonyosodhattunk.

Talán jó lett volna Néder úrnak, ha egy kicsinyég még köztünk marad és tanúja lesz kijelentései itt ecsetelni próbált hatásának. Nagy vihart vertek fel azok, sok mindent elpusztítottak és amikor az utolsó fodrok is elsimultak lelkeink háborgó tengerén, nekünk már csak *volt* promagiszterünk; elmerült ő is a nagy hullámmásban. Ezután, ha szó került is róla, dühös szomorúan és a kommün tanárai tekintélyére jellemzően csak „ex”-nek neveztük. (Különben nem csináltak volna róla és talán belőle – sikerült karikatúrát!) <17>

A magiszter kilakoltatása

Május 9-én délután a kertben sétáltunk a magiszter úrral. Egyszer csak izgatottan sietve látjuk jönni Agárdy tanár urat Dragos és Szűcs tanár urakkal, akik valami írást tartottak kezükben. A magiszter urat keresték, egy pár percig beszélgettek, azután a magiszter felhívott magával hármunkat, hogy segítsünk neki csomagolni, még aznap el akar menni. Meglehetősen nyomott hangulatban segítettünk.

Munka közben beállított Divényi úr és mintegy átvette a magiszter úr kezéből a noviciátusból alakult proletár konviktus vezetését. Bátorit és Markót, mint a két legidősebbet bízta meg a felügyelettel és a legszigorúbban meghagyta, hogy minden a régiben maradjon, a noviciátusi fegyelemből minden eddigi kötelező, csak az imádság nem kötelező, mert „a vallás magánügy”. „Mi azonban tovább is közösen végeztük imádságainkat.”

Néhány nap múlva megtudhatták, hogy Walter éjnek idején a budapesti rendházba kopogtatott be (ahol e sorok írója is hallotta az eseményeket), hogy azután a Komárom megyei Dadon, <18> szüleinél várja meg az orkán elmúlását.

Néhány nap múlva – olvasom a krónikában – megjelent Néder úr, és azt tanácsolta, hogy az imádságot ne végezzük hangosan, mert esetleg a kredenciális fiúk, akiket közben betelepítettek a noviciátus egyik szobájába, szétviszik a hírt a városban, hogy a szerintük *volt* növendék papok még mindig novíciusok és ebből esetleg baj származik. Mi azonban nem törődtünk a tanáccsal és tovább is hangosan imádkoztunk.

Pár nap múlva érdekes látogatást nézhetek a falakról a már annyiszor múzeumba kívánt szentképek. Megjelent, persze Divényi úr vezetésével Klein egy ismeretlen munkástanácsi taggal és egy vörösőrrel. Markót és Bátorit Divényi bemutatta nekik és úgy sorra járták a termeket, számítgatva azt, hogy hány proletárgyermek fér majd beléjük, nézegették és becsülgették a folyosón lévő képeket, majd összegyűlve a 4-es szobában, nevete kérdezték Divényi úrral együtt: Hát kinek van kedve még szerzetesnek lenni?! Klein elvtárs biztatott bennünket, hogy majd kapunk <19> civilruhát, de addig csak járjunk reverendában, akár a kávéházba is,

legfeljebb egy vörös szalagot tűzzünk fel és akkor meg is fognak bennünket tapsolni. Mert most már más világ van... és jött utána Divényi úrral együtt a kommunizmus egekig való magasztalása. De Klein elvtárs nem volt igazságtalan és a piaristák érdemeiről sem feledkezett meg: az irgalmasok és a piaristák vezetnek – mondotta – és például hozta fel a nagykanizsai és más házakat, sőt egy már meg is nősült, említette diadalmasan (Ez Balogh Sándor volt). Divényi úr megjegyezte: Nálunk is rossz propagandát csináltak, hogy öreg tanítónőket tettek ide a volt piaristák (értette a piaristáknak megmaradt, kilakoltatott Agárdyt, Churát, Dragost és Szűcsöt) lakásába, holott fiatalokat kellett volna ide költöztetni! Jóízű röhej honorálta a még nem régen kivetkőzött Divényi szellemességét. Ilyen modorban társalogva tovább is végre eltűntek a clausura mögött. Istenem! Ki törődött akkor azzal, hogy ilyeneket novíciusok között és annak a feszületnek a közelében beszélnek, <20> amelynek valamikor – még a konyhára is hozott valamit – mégis csak jó volt az árnyékában meghúzódni.

(Inter parenthesis: a két öreg tanítónő, mint a Mária kápolna oltárköve alatt talált kommunista iratokkal kapcsolatban a detektív kinyomozta: Pintér Lujza és Brandstetter Mária menekült tanítónők voltak. Erről a rejtélyes ügyről a historia domus is szól).

Úgy látszik a folyosón függő feszület bántotta Divényi úr szemét, mert másnap első dolga volt bejönni és leszedetni. Ekkor már határozott tiltás lett abból az óhajból és tanácsból, amelyet pár napja az imádságok végzésének mikéntjére vonatkozólag kifejeztek. Divényi úr a folyosón megfogta az órára (iskolába) menő ötödikeket és dühösen kérdezte tőlük „Hát maguk még mindig a templomba járnak misére?! Többet nem szabad lemenni!” Midőn ezt az ötödikek elmondták, mind amellett voltak, hogy azért is lemegyünk, hiszen „a vallás magánügy!” De még délelőtt bejött Divényi úr és Bátorinak az ő szokott sima modorával mondta: „Hát tudja, magukat figyelték <21> és ha itt akarnak maradni, vigyázniuk kell: orációkra ne csengessenek és ne imádkozzanak hangosan az oratóriumban, mert az kihallatszik és nagyon szerzetes külsőt ad a háznak. Menjen ki-ki külön és imádkozzék úgy! Hívják fel az oratóriumba a tanár urakat misézni! Ne járjanak a templomba misére és a kórusra énekelni, mert akkor látják, hogy maguk itt egész templomi kiszolgálást végeznek és akkor nem maradhatnak itt tovább. Ne járjanak az utcán reverendában (azt majd úgyis be kell adni, majd kapnak helyette civilruhát); ha nincs mindenkinek civilruhája, cserélgessék, de az utcára mindig civilben menjenek ki és akinek van civilruhája, az iskolába is abban járjon. „Tudja muszáj úgy csinálnunk, hogy bajunk ne legyen; hát tegyük meg nekik; a külső ügyse fontos, mi belül azért éppolyan szerzetesek vagyunk, mint voltunk.” Ha Divényi urat csak beszélni hallottuk volna, akkor, összehasonlítva a ma mondottakat a tegnapi népbiztosi látogatásnál hallottakkal, nem tudtuk volna, melyiknek higgyünk? De a tettei után úgy voltunk <22> vele, mint a kommunizmussal. Az is azt mondta „a vallás magánügy”, de kikergette a szerzeteseket a kolostorokból. Divényi úr is azt mondta „a vallás magánügy” és hogy szerzetesek vagyunk, de elliquidálta a noviciátust, eltiltott a templomtól és lehúzta rólunk a reverendát. Tisztában voltunk vele: hiába mosolygott minden szavánál.

Most tehát már nem volt szabad hangosan és együtt végezni a közös imádságokat, sőt a templomba se mehettünk reverendában, még akkor sem, ha sürgősen szükség lett volna ministránsra. Így történt azután, hogy nem egyszer a miséző

tanár urak kénytelenek voltak várni, míg a sekrestyés, vagy egy-két jobbérzelmű diák jött ministrálni. Áldozócsütörtökön az oratóriumból voltunk kénytelenek hallgatni a szentmisét és egyik társunk, hogy megáldozhassék, csak civilbe öltözve mehetett be a templomba!

Ekkor már mélyen benne voltunk a kommunizmusban. Egyre többször kellett az iskolába bejáró novíciusok „bizalmijainak” az „ifjúmunkások” gyűléseire járniuk, szinte megszoktuk már a népbiztosi és munkástanácsi <23> látogatásokat (amelyeken persze Divényi úr volt a cicerone) és bizony egyre jobban látszott rajtunk a kommunizmus propaganda-eszközevé süllyedt iskolának fegyelm-bomlasztó hatása. A belső egyenetlenséget a magiszter úrnak éppen akkor kapott levele segítségével megoldottuk és elsimítottuk ugyan, azonban nem is arról van szó, hogy valami pozitív, novíciushoz nem illő tényt vittünk volna végbe, hanem nem tudtunk szeparálódni attól a légkörtől, amely akkor az iskolában és főképpen a váci iskolában uralkodott. Az idősebbek hiába ápolgatták a régi szellemet, nekik magiszteri szót kellett hordani ajkukon, magiszteri tettek és főképp magiszteri hatalom és tekintély nélkül; a fiatalabbak pedig nem tudták magukat túltenni azon a felfogáson, hogy akik parancsolnak, azok maguk kifogástalanok legyenek. Hiába: pásztor nélküli nyáj voltunk!

Úgy vártunk egy vigasztaló szót, egy biztató tekintetet. Úgy vágytunk már valami mást hallani mint „osztályharc”, „világforradalom”, „kizsákmányolás”, Kun Béla, Szamuely emlegetését; oly szívesen vettük volna, <24> ha az „aláírt” tanár urak valamelyike biztatót volna, hogy nem mind igaz, ami az újságban van; hogy nem minden történik meggyőződés szerint az iskolában és kiváltképpen, hogy még van remény arra, hogy ismét piaristák lehetünk.

Néder prefektus

Mert prefektussá tették ugyan Néder urat, de tőle egy jó szempillantást se kaptunk. Azzal kezdte, hogy a liquidáló beleegyezésével a könyvtárból kivitt könyveket visszahordatta és sürgette a civilbenjárást. Ezzel be is fejezte a prefektusi működését. Mert a magiszter úr holmijainak elszállításáig – ami kbl. 3 hét múlva történt – csak nem is nagyon nézett felénk (már régen kint lakott, a noviciátus clausurájával szemben lévő szobában), mindent úgy csináltunk, mint eddig, teljesen a saját felelősségünkre; csak éppen, aki kiment a városba az orvoshoz, a gyógyszertárba vagy az „ifjúmunkások” gyűlésére, az jelentette be neki távozását.

Consolatio per epistolas

Ilyen hangulatban kaptuk magiszter úr második, kitartásra buzdító levelét, melyben Bátorit Tatába hívja (Sajnos a levelet elolvasása után a magiszter úr kívánságára össze <25> téptük, mert ismertük a prefektus úr „jóindulatát”).

Bátori a következőképpen számol be útjáról:

Néder úr távollétében csak a kapu alatt lévő Divényi úrral közölhettem távozásom. Kérdésére, hogy holnap visszajövök-e, mivel magam sem tudtam biztosat, „nem tudom biztosan”-nal feleltem, amire ő a szokott „jól van no”-val válaszolt, hozzátéve, hogy „csak mulasson jól!” Útközben a pesti házba is benéztem s persze hűségesen elbeszéltem a noviciátusi állapotokat. Tatából Magas direktor úr csak pár nap múlva engedett el, úgyhogy az egész utazás kbl. egy hetet vett igénybe (ti. felhasználtam dunántúli utazásomat élelem beszerzésre is). Megérkezésemkor ép-

pen a folyosón talákoztam Néder úrral. Rögtön rám támadt, hogy hol jártam. Elmondtam, hogy a magiszter úrnál s miért késtem s igazoltam magam, hogy Divényi úrnak se mondtam bizonyosat (ui. Néder úr szerint egy napra kéretőztem s egy hétig maradtam). Bejelentettem egyúttal, hogy a magiszter úr megkért még a noviciátusban lévő holmijai elszállítására és hogy különböző élelmi <26> cikkeket már megrendeltem a Dunántúl, amiért pár nap múlva ismét el kell mennem. Néder úr ezt nagyon nehezményezte, de végre beleegyezett.

Benn a noviciátusban azután sok új dolgot hallottam. Újságolták többek közt, hogy Néder úr ismét benn járt nálunk. A „Székelyház” c. könyvet kereste, amely éppen Kisnél volt, és el is vitte magával, ismét leszólva a magiszter úrnak[!], hogy engedhetett meg ilyesmit. Persze Kis itt említette, hogy a liquidáló biztos engedelmével engedte meg magiszter úr, de ő erre azt mondta, hogy ez nem igaz, ő nem bízik bennünk, hanem majd sorba megnézi a szekrényeket és mikor elutazunk, addig senki ki nem visz innét semmit, míg ő át nem motozza. Ezt később keresztül is vitte: Daxnak fel kellett bontani a csomagját – azt fenekéig megnézte – s a többinek is meg kellett mutatnia, hogy mit visz el. Mindezt azzal a megokolással tette, hogy igazságtalanságot követünk el az itt berendezendő proletár konviktussal szemben, ha csak egy könyvet is elviszünk. Mellesleg, hogy nagyobb legyen a könyvállomány, kaptunk (még saját használatunkra!) egy Rózsa Ignác féle Erkölcstant, amely azzal <27> kezdődik: „fölszabadult az iskola a vallás-erkölcs béklyóiból”! Az első oldalon már arról ír, hogy nincs „társaságtól független erkölcsi törvény”; s következőkben pedig tudatos lélekmérgezésnek olyan „non plus ultrai” vannak, hogy az ember hátán végig fut a hideg, ha arra gondol, hogy ezt V-VI-os noviciusok kezébe adták, valószínűleg nem azért, hogy épüljenek.

Azonban a kommunizmus propagálásában nem maradtak csak a könyvnél, tudták, hogy az élő szó annál százszor többet ér. Néder úrnak a világtörténelmi órán nagyszerű alkalmá volt a „sötét középkorról” beszélve Riedl Frigyes „A magyar irodalom főirányai” c. könyvét elmagyarázni. Mert, ha Riedl meg is enged magának olyan kifejezéseket, hogy a középkorban az emberek vallották: „credo quia absurdum”, azonban ezt nem a középkor sötét voltára hozza fel például és nem mondja (mint Néder úr), hogy Szt István közönséges gyilkos volt és Szt Erzsébet tolvaj; hogy akkor a népet csodákkal teljesen félre lehetett vezetni; a nép buta volt, mert csak a vallásnak élt, és ha <28> akadt valaki, aki fel akarta világosítani, azt inquisitioval vagy kiátkozással igyekeztek elhallgattatni. Ilyeneket nem Riedl könyvecskéjében olvashatott Néder úr, hanem a Rózsa-féle erkölcsstan 32. oldalán a „tudomány” c. alatt. Mikor erre az osztály is mozgolódni kezdett és az arcokra kiült a megbotráncokzás, Néder úr kifejtette, hogy neki ezt hirdetni kötelessége.

Ha valamelyik diák az ő füle hallatára is „tisztelendő úrnak” szólította a még reverenciában járó noviciusokat sietett kijelenteni, hogy nem „tisztelendő úr az, hanem a maga barátja.”

Eddig a krónika. Nehogy az olvasónak epeömlése legyen ennyi aljasság olvas-tán, jónak látom néhány levélnek ideiktatását, még pedig olyan sorrendben, ahogy a kezem ügyébe akadnak.

„Főtiszt. Magiszter Úr. Szeretett Atyám. Mikor önnek e sorokat írom, örvend is a lelkem, meg a szomorúság is ráborul. Örvendek, mert a tanítvány örül, ha mesterével szólhat, de ha a jövőbe vetek egy pillantást, csak a remény vigasztal. Érzem, hogy most sokat szeretnék mondani, de fogva tartja a <29> tollam valami, amit

akkor érzünk, mikor régi ismerősök találkoznak hosszú távollét után; melyet fiú érez az atyja iránt.” A levélíró azután vigasztalja a sok keserűség után, mely a magisztert érte és ígéri, hogy a mag benne termékeny talajra találva, lelkiismeretes gondozóra talált.

Sokkal érdekesebb és fontosabb a június 14-én kelt levél, mely így szól:

Ft. Magiszter Úr!

A még mindig dühöngő vihar engem eddig, még úgy, ahogy megkímélt; igaz ugyan, hogy mint ötödik kerék, de mégis itt vagyok a házban.

A mai napon már csak azok maradtunk itten, akik nem tudtunk sehova se menni. Még pedig kivülem: Konrád, Nagy Sándor és Bálint. De még ez sem végleges, mert Konrád valószínűleg a kecskeméti házba megy, őt ott nagyon szívesen látják, ezerszer szívesebben, mint itt. Bálintot meg az itteni urak szeretnék lerázni a nyakukról. De hála az isteni Gondviselésnek, őt meg a márianosztrai apácák szeretnék Nosztrára vinni és ott ápolni (maláriája volt). Egész véletlenül. Tegnap előtt itt jártak Nosztráról a <30> Kovács keresztmamája és az ottani főnöknő. Én meg a poggyászatot Kovácsékhoz Nosztrára szállítottam (magamat biztosítandó a minden percben várható bevonulásom miatt) s eképpen a poggyászt is segítvén az állomásra vinni kikísértem őket a vonathoz. Útközben a főnöknő érdeklődött azok iránt, akik nem tudnak hazamenni. Így szóba került Bálint is, akiről midőn megtudta, milyen beteg, rögtön azt kérdezte tőlem, hogy nem menne-e hozzájuk Nosztrára a kórházba. Ők egy külön szobát is adnának neki és a legnagyobb odaadással ápolnák. Tehát rögtön megkért engem, hogy beszéljek Bálinttal, amit én meg is tettem s most már csak a doktor véleményétől függ, hogy megy-e vagy sem. Mert az erős levegő neki árt. Természetesen az egész úgy díjtalan lenne.

Én is már csak máról holnapra lógok itt. Mert, mint volt tisztnek, nekem is jelentkezni kellett nyilvántartás végett. Igaz, hála Istennek, elég szerencsésen jártak. Mert a jelentkezésem előtt maláriával, melyet még az olasz fronton szereztem, le kellett feküdnöm; majd pedig négy <31> nap alatt rendbejövén s egy orvosi bizonyítványt (Dr. Magostól) markomban szorongatván elindultam jelentkezni Pestre. Ott kis ügyességgel a távírárszokhoz sikerült jelentkezniem. Sőt, ami még ennél is fontosabb, irodai szolgálatra minősítettek. Azt mondták, hogy menjek csak szépen haza (sajnos csak Vácra), majd ha szükségük lesz valamely irodába, akkor táviratilag behívnak.

Most tehát itt vagyok még – természetes[en] az összes házbeliék legnagyobb antipáthiáját és bizalmatlanságát bírván magamban. Persze mind (?) alig várják, hogy vörös legyek. Minduntalan szeretnének kitenni, már meg is próbálkoztak, de látták, hogy nem csalhatnak lépére oly könnyen, mint ahogy azt ők hiszik, s azért egyelőre csak figyelmeztettek, hogy ne heveskedjek. Pedig őszintén megvallva, eddig is a legszerényebben érintkeztem velük, ha kellett. Mert a legjobban szeretem, ha nem is látom őket, de nem hagynak nyugton, folyton fölkeresnek és lépten-nyomon macerálnak és faggatnak, hol van ez, hol van az, miért, hogyan, ki <32> tette és ehhez hasonló kérdésekkel, folytonos célzásokkal fűszerezve, melyek mind a nem aposztatált urakra vonatkoznak, de legfőképpen a főtisztelendő Magiszter Úrra. Valósággal kín végighallgatni egy-egy ily angyalkának (akár Divényi, akár Néder úr) a dalolását. Nagyjából véve a

dolgot, úgy bánnak itt velünk, mint a kommunisták bántak a letartóztatott fehérékkel.

Harmóniumozással, gyorsírással és nyelvtanulással töltjük a fönti uraktól szabadnak engedélyezett időnket, mert arról nem is szölok, hogy mindkét könyvtár porát már magunkba szedtük a folytonos rendezgetés közben. No de igaz, az új világban csak a dolgozók élhetnek és ezért, mint ezt Néder úr oly gyakran hangoztatja, mi is csak a por magunkba szívásáért lehetünk itten, azon gyötrődés közt, hogy mi lesz e hó végén, ha kitesznek, mert azt mondják, hogy azontúl itt a házban nem maradhatunk. Engem csak annyiban érint ez, ha addig be nem hívnak – ami valószínű.

A mindennapi szentmise hallgatásban, amit eddig még mindig megtettünk erőt kérvén a Mindenható <33> tól a sok nehézség leküzdésére, levelem zárom s a Főtiszt Magiszter Urat Isten oltalmába ajánlva maradok

Főt. Magiszter Úrnak

Vác, 1919. június 14-én

alázatos szolgája
Markó Győző

Ugyancsak Markó szignálta „3 társa nevében” a következő levelet, mely július 14-én kelt

Ft. Magiszter Úr!

Juhász bátyjának ittlétét felhasználva bátorkodunk egynéhány sorral tudósítást adni a lefolyt eseményekről s a kilátásba helyezett hazamenetelünkről.

Az állapotok elég nehezek, de enyhíti a kilátás, hogy a hétfői, július 8-iki napon a jobb idők bekövetkeztéig Markó kivételével elhagyjuk Vácot s vele egyetemben életcélunk s jövőnk megalapozásának színhelyét, azoknak a jelenleg uralmon lévőeknek ósdi, de a mi szemünkben szent és örökké emlékezetes noviciátusi falakat.

Társaink kikényszerített boldogsággal hazatávozván, a pestieket kivéve, róluk semmit se tudunk. Mi, ittrekedtek a most már kicsit <34> lecsillapodott iskola-vezető (Divényi) és társaitól az eddiginél kevesebbet zaklatva mindennap szentmisét hallgatunk s a többi időt magunk csinálta, szerény napirendünk lehető betartásával igyekszünk a néha szinte reménytelen helyzetünket enyhíteni.

Most – igaz, a délvidékiek sok utánjárás után hétfőn hazatávozunk, ha addig valami közbe nem jön. Mert előbb-utóbb csak fel fogják lógatni ezt a sok – pogromoktól remegő elvtársat.

Dragos tanár úr hazautazott (egy ideig a barátnál lakott és a Szt. József intézetben étkezett, míg annak igazgatóját forradalmi törvényszék elé való állítással meg nem fenyegették). Szücs úr is hazautazott.

Chura és Agárdy urak miséznek mostanában, meg Sebes spirituális úr is. (Az utóbbinak apja a közismert Streiter bácsi adta a misebort diplomunknak.)

A gazdasszonyt most július 1-én szintén kitették a házból. Most az az aszszony főz, aki mellette itt volt „vulgo: vice néni.” (Ez a vörösök elől éjnek idején elásta a kertbe a zsírunkat, nehogy „elkommu <35> nizzálják”. Divényi azonban hogy s hogy nem megleste és, miután a felajánlott osztozkodásra nem állott rá, feljelentette. Csepregi elvtárs, a gondnok másnap szégyen-szemre kiásatta vele

a diófa alól a kbl. 1q zsírt.)

Hadosztályparancsnokság a házban

A házba a mai napon egy hadosztály-parancsnokság jön. Minden üres lakást lefoglaltak. A ház konyhájában fognak főzni és az ebédlőben étkezni. Mi hárman már többet nem mehetünk le az ebédlőbe. Az ebédet valahol a kertben fogjuk elfogyasztani, ennek inkább csak örülünk, mert már eddig is nagyon szemet szúrt az ittlétünk. Egyéb újság nincs. Levelünket zárva s rendünkre Isten áldását kérve maradunk

Vác, 1919. július 4-én

Ft. Magiszter Úrnak hű fiai
3 társam nevében
Markó Győző

Július 4-én kelt, még pedig a kaszárnyában Huba Józsefnek és Szedlák Rezsőnek egy lapja, melyet a szüleinél a fővárosban tartózkodó Bátori Józsefnek írtak:

Kedves Jóska! Amióta eljöttünk, azóta nem volt alkalmunk <36> sem meglátogatni, sem pedig írni. Most azonban, hogy a helyzet bonyodalmain valamenynyire átestünk (valószínűleg a június 24-én kitört ellenforradalomra céloz), bárati kötelességemnek tartom, hogy írjak Neked. Egyszer voltam Vácon a bizonyítványom végett, de nem lett belőle semmi, mert a kétszínű és ravasz Divényi, holott megígérte egyenesen megtagadta. Ekkor hallottam a többiektől, hogy Te a sorozáson nem váltál be, s hogy mi volt Brunnerékkal. Elég szégyen és gyalázat. Mi itt elég jól vagyunk, csak még lakásunk nincs; egyelőre a kaszárnyában lakunk. Pénz is van elég. Ellátásunk is elég jó. Rádió tanfolyamon vagyunk 16-an növendékek. Van sok egyetemi hallgató, köztük Rössler is. Ha van időd, ird meg, hogy mint van a mester s mi van veled? Marad evt. üdv. sz. b. Huber Jóska és Szedlák Rezső

Feladó: Huber József távirász növendék Budapest. III. Tengerész laktanya, Radio-iskola

Akiknek vagy akiről ezek a levelek szóltak: Walter János híres névrokona, Habenichts = Sans-Avoir Walter¹ sorsában osztozott. Egy ideig tatai rendházunk vendégszeretétét élvezte, majd az <37> ellenforradalom leverése után egy másik pásztor nélküli nyáj lelkipásztora lett Kecskéden, melynek plébánosát, mivel a vörösöktől kivégzett Wohlmuth Ferenc császári plébánost eltemette, a hatalom birtokei letartóztatták. (Walter a mártír papról saját kutatásai alapján szép nekrológot írt az „Egyházi Lapok” 1920. évfolyamába.)

E pihenőnek szánt kitérő után újból a krónikát szólaltatom meg a következőkben:

Mikor egy reggel az a hír jött, hogy a kommunizmus megbukott és a diákok az osztályba belépő Néder urat „Laudetur Jesus Christus”-sal köszöntötték, az „in aeternum” helyett így válaszolt: „Ha meg is bukott a kommunizmus, azért még nem kell Laudetural köszönni!”

¹ Walter Sans-Avoir (más néven Walter der Habenichts) francia lovag az I. keresztes hadjárat egyik vezetője volt, a szeldzsuk törökökkel viselt harc közben halt meg 1096-ban.

Divényi úr se maradt el Néder úr mögött. Rögtön első nap, mikor az V-ikesek bementek órára, szanaszét ültette a „volt növendék papokat” (ahogyan bennünket állandóan nevezett), tarkítsák be az osztályt – mondotta. Azután, valószínűleg azért, mert az öt bemehosodott fülű „burzsuj” ideológiával telített és here-pályára készülő <38> „volt növendék-pap”-nak produktív munkára való átképzésére kevés volt a szociológiai (vulgo: „zsidológiai”) óra, privát szorgalomból a latin órákon is Marx kiáltványát és a proletár újságokat olvastatta és fejtegette. Május 1-e előtt latin órán íratta le az „Internacionálét”, és buzdító szavakkal ösztönzött az ünnepélyen való részvétellel: „Jöjjetek el, mert ez olyan ünnepély lesz, amelyet még az unokáitok is fognak emlegetni.”

Máskor meg összehasonlította az Úr Jézus evangéliumát a kommunizmussal, persze a „Népszava” stílusában: „Az Úr Jézus csak Krisztus, a papgyűlölő proletár”, az evangélium csak utópista tan, a kommunizmus felülmúlja Krisztus tanát, mondotta, mert Krisztus azt hirdette, hogy az igazi boldogság csak a másvilágon lesz, a földön pedig csak a szenvedés van, a kommunizmus azt akarja, hogy mind ezen, mind a másvilágon – ha ugyan létezik másvilág – boldogság legyen.

Egy ízben kijelentette, hogy őt tartják sokan az intézetben minden romlás okának; de nem bánja, legyen ő az oka, de majd megmutatja, hogy rendet csinál itten! <39>

A még a magiszter úrhoz való utazásom előtt megpendített civilben járásról is volt újság – folytatja a krónikás Bátori, ui. már kieszközöltek a Népruházati Bizottságnál mindegyikünknek 1-1 rend ruhát. Divényi úr igen boldogan adta át a ruha utalványt azzal, hogy ezt a nevek rávezetésével töltsük ki és minél előbb, két turnusban Pestre utazva, a ruhákat személyesen átvegyük. Sőt Divényi úr közbenjárására fejenként 40 K-t is kaptunk. A novíciusok egy része le is utazott Pestre, a ruha átvételéhez, ott azonban csak további ígéreteket kaptunk, de ruhát nem. Közben Divényi úr megneszselte, hogy a helybéli püspöki aulában reverenda szövet van s ennek fejében örömmel lemondott a kilátásba helyezett civilruhának az ígéretéről. Valóban sikerült is neki a szövetet megszerezni. Elhozatta tehát és a saját szobájában helyezte el. Mivel már itt-ott a tanév közeli végéről beszéltek, esedékessé vált a ruhaügy végleges elintézése, amit Divényi úr úgy oldott meg, hogy mindenki, aki mindkét reverendáját beadja, kap ruhát <40> nak való szövetet. Ekkor már a tanár urak kivették részüket a szövetből s csak a megmaradt rész várt ránk. Sokan inkább lemondtak a szövetről, csakhogy magukkal vihessék a reverendát. Néder úr azonban többeknek ezen kérését visszautasította, mondván: „Így legalább nem játszhatnak paposdit!” S ha valaki le is mondana a szövetről, még akkor sem kapja meg a reverendát. Ennek az igazolására elég az, hogy Juhász nevű társunk két ízben visszakérte a reverendáját, de mindkét esetben eredménytelenül. Először azt mondták, hogy nincs otthon Néder úr, akinél a kulcsok vannak, másodsor meg azzal utasították vissza, hogy a reverendákat beszolgáltatták a direktóriumnak. Ily körülmények között ki-ki két reverendát szorongatva a hóna alatt proletárszeniorátus szerint bementünk Divényi úrhoz és átvettük a szövetet. Hogy könnyebb legyen a reverendától való elválásunk Divényi és Néder urak egyik óráról a másikra 1000 K-val magasabbra becsülték előttünk a szó <41> vetet. Divényi úr telhetetlenségére vall az, hogy egy, tulajdonát képező katonai szövetet akart valamelyikünknek a nyakába sózni; s ez sikerült is neki, mert egy tapasztalatlan társunkat ezzel elégitette ki, két társunknak meg a fejenként kijáró 3 m 50 cm helyett

az egyiknek 1 m-t, a másiknak 2 m-t adott csak, az egyiknek azért, mert a magiszter urat merte látogatni, a másik pedig szerinte elég tehetsős s mint ilyen nem szorul rá többre.

Tatából való megérkezésem után másnap megkezdődtek a magiszter úr még ittlévő holmijainak összcsoomagolása és elszállítása. A fiúk természetesen szívesen segítettek, s elég hamar elkészültek vele, habár Néder úr igyekezett ezt tőle telhetőleg megakadályozni; minden félórában bejött a noviciátusba s megvizsgálta, mit pakkolunk. Elment abba a szobába, hol a magiszter úr üres ládái voltak, s mikor ezeket kihoztuk, kijelentette: „Csak a magiszter úr ládáit szabad ám elvinni! Ez mind az övé?” Csak akkor nyugodott meg, mikor a ládába ragasztott régi címkéket megmutattuk. A folyosón a ládákkal cipekedő fiúknak gúnyosan moso <42> lyogva odaszólt: „Csak meg ne szakadjanak!”(Ha a noviciátus könyveinek visszaparancsolásakor azt gondolhatta is valaki, hogy Néder úr a rend könyveit félti – mert esetleg a rend visszaállításakor nem mind jön vissza, most meggyőződhetett Néder úr érzelmeiről. Mert hiszen a magiszter úrnál csak biztonságban lehetek volna a noviciátus egyes dolgai. Vagy attól félt, hogy a magiszter úr se jön vissza? Különben nem kellett találgatni Néder úr érzelmeit: ő nyílt ember volt s kinyilvánította azt előttünk szóval is, tettel is, amint lejjebb következik.)

Mi elvittük a magiszter úr íróasztalát és könyvvállványát is. Míg ezt felpakkoltuk, a kapu alatt beszélgettünk Csepregi elvtárrsal, a házgondnokkal, akiknek elmondtuk, hogy kiéi ezek a holmik. Csepregi semmi ellenvetést sem tett, sőt kedélyesen beszélgetett velünk. Sajnos azonban a tanácsköztársaságnak éberebb szemű, szemfülesebb, öntudatosabb, a proletárok és az idetelepítendő konviktus érdekeit jobban szem előtt tartó tagjai is laktak a házban, mint Csepregi elvtárs. Bertalan tanár úr szintén látta a hurcolkodást <43> és sietett megvinni a hírt Néder úrnak. Alighogy visszajöttünk a holmik menedékhelyéről, megjelenik Néder úr és a legnagyobb felháborodással vonja kérdőre a többieket az íróasztal elviteléért. Kijelentette, hogy azonnal vissza kell hozni (Sebes Ferenc szüleitől?). Én, mihelyt ezt hallottam, bementem hozzá, hogy legalább annyit engedjen meg, hogy másnap menjünk az asztalért, mert már nagyon fáradtak vagyunk. Ezt meg is engedte, ellenben kifejezte, hogy mennyire nem jó szemmel nézi, amit tettem. „Bátori – mondotta – úgy látom, hogy maga, amióta megjött a magiszter úrtól, itt folyton jön-megy, intézkedik.” „Én csak a magiszter úr holmijait szállítottam el, kérem – válaszoltam – azt hiszem, ennyi szívességet megérdemel tőlünk a magiszter úr.” „Jól van – mondá – de a magiszter úr már nem parancsol itt; jöjjön el ő maga és intézze el őmaga a dolgát; majd neki is megmondom, hogy kié az asztal. Hisz itt minden leltározva van, onnan hiányoznék az az asztal! Mit mondanának akkor?!” „Van ott kérem, még egy íróasztal – mondtam – azt tettük a helyére, az nincs leltározva.” „Azt a rosszat?! – felelte. Nézze, itt konviktus lesz, <44> a magiszter úr szobájában valószínűleg a felügyelő fog lakni, hát annak adjuk azt a rossz asztalt? Nem, ez igazságtalanság volna. Nagyon sajnálom, de nem tehetek másképp. Így követeli az igazság!” mondotta olyan hangon, hogy már szinte magam is hittem, mennyire fáj neki, hogy a magiszter úrnak, akit annyira szeret (!) nem teheti meg ezt a szívességet. De hát persze az igazság nagy hatalom és Néder úr inkább erőt vesz a szívében, semhogy vétsen ellene. Hiába, az elvhű emberek kemények!

„És azután – folytatta Néder úr – hol van a szőnyeg a kápolnából? (Ezt a perzsa szőnyeget annak idején Ohmacht édesanyja ajándékozta az oratóriumnak.) Köny-

vek hiányoznak a könyvtárból, miseruhák a templomból, mi lesz ezekkel?! Csak mondja meg a magiszter úrnak, hogy jöjjön el és intézze el maga az ügyeit, mert baj lesz belőle!” Most nagyon jóakarátú akart lenni és jósoló tehetségét is elővette. „Ő érti a magiszter urat – folytatta – a magiszter úr azt hitte, hogy ez egy-két héttig, esetleg egy hónapig fog tartani és igyekezett megmenteni a rend számára egyet-mást. Én ugyan már akkor megmondtam neki, hogy ez állandó marad, <45> s most már becsületügy lett a dologból!” Kedvem lett volna felkiáltani: „Óh mekkora a jóstehetség és a hit még a kommunista apostolokban is! Csak egy kis előrelátás szorult volna beléje!” De a „ne szólj szám, nem fáj fejem” mondást tartva szem előtt inkább hallgattam, mit jelent még ki a „Tanácsköztársaság Proletárkonviktusának” valóban hivatása magaslatán álló prefektusa, mert ma különösen beszélő kedvében volt: „Maga pedig ne vállaljon el máskor ilyesmit, mert nem lehet csak úgy a magiszter úrhoz szaladgálni és itt konviktornak lenni. Maga itt mégis csak konviktusban, valami megkötöttségben van, nem vállalkozhat ilyesmire. Rendbe kellene szednie a nagykönyvtárat, hogy csinálna valamit, mert különben nincs értelme, hogy miért van itt.” „Kérem szépen, én is gondoltam erre, hogy nem lehet két úrnak szolgálnom és már határoztam. Hiszen már úgy sem sok keresnivalóm van itt, hallottam Pesten, két hét múlva úgyis becsukják az iskolát és akkor – mint mondták – mindenkinek el kell menni.” Még megkértem, hogy magyar gyakorlatos füzetemet majd adja <46> át valakinek, azután leírhatatlan undorral siettem a többiekhez, részben, hogy a Néder úrtól hallottakat elbeszéljem, részben pedig azért, hogy újra meg újra elmondjam a magiszter úrnak meg azoknak az elvű piaristáknak az üzenetét, akikkel Pesten és Tatában beszéltem (Ezek az „Eposz”-ba tömörültek = „elvű piaristák országos szövetsége” ellentétben az aláírókkal, a „Reposz” („rendet elhagyó piaristák orsz. szövetsége”) tagjaival). Szemmel lehetett látni, mennyire megkönnyebbültek a felvillanyozó szavakra, amelyekkel minden reprodukáló képességemet összeszedve bizonygattam a diktatúra bukását, és igyekeztem bátorítani, hogy ne csüggedjenek, szükség lesz még igazi piaristákra! „Ne higgyetek egy szót sem abból, – ismételtem többek közt – amit benn az iskolában összebeszélnek. Bizonyos, hogy az emberiség fejlődése, ha nagyon nagy kacskaringókkal is, az evangélium felé halad. Lehet, hogy egy ilyen kacskaringónak most ép a legszélő pontján vagyunk, de ez csak azt mutatja, hogy még nem jött el a mi időnk. De minél több durvaságot, gazemberséget és jellemtelenséget követnek el most, az emberiség annál inkább <47> fogja szomjazni az igazságot és annál inkább szüksége lesz azokra a férfiakra, akik a rombolás után építeni, a sok gyűlötség után szeretni tudnak és akarnak. Addig pedig tanuljunk és higgyük, hogy nem Néder úrnak van igaza.

Az idő meghozta a döntést. Mikor Bátori másodszor is megjött a magiszter úrtól, már mindenki tudta, hogy egy hét múlva becsukják az iskolát. Mindenki, aki csak mehetett valahova, készült az elutazásra, mert Divényi és Néder urak mind sűrűbben hangoztatták, hogy különösen azok, akik osztályt nem végeznek, igyekezzenek haza! Bátori el is ment, a bizonyítványok (ún. „fehér bizonyítványok”, amelyeken csak egy általános semmitmondó „megfelelt” volt a jegy) kiosztása után pedig a többiek is, több csoportban elhagyták a „gimnáziumi konviktust”.

Más volt azonban a hat, megszállt területbelinek a helyzete. Ezek: Markó, Konrád, Huber, Szedlák, Bálint és Nagy Sándor, csaknem mindannyian ki voltak téve annak, hogy el kell menniük a vöröshadseregbe. Azonban Markó és Bálint <48>

betegségük, Nagy Sándor fiatalsága, Konrád pedig gyenge testalkata miatt megmenekültek. De Huber és Szedlák, mivel csaknem biztos volt besoroztatásuk, jobbnak látták, ha már mindenképpen vörösöknek kell lenniök, hogy unokabátyjuk segítségével legalább olyan helyre jussanak, ahol életük biztonságban van és a vörösöknek is csak a címük az, ezért még a sorozás előtt elhagyták a házat.

Vácon tehát csak négyen, sőt később Konrád, Bálint és Nagy Sándor hazautazása után, csak Markó maradt, aki egy pár napot kivéve az egész nyarat Vácon töltötte és így az ő nyári története keretében a váci házat is megismerhetjük

[A novíciusok beszámolóí]

[Lásd Szemtanúk, n° 16.]

Eddig a krónika, amint Walter János az utódok okulására összeírta azokkal, akik másodszor is beöltöztek augusztus 27-étől fogva.

Sajnos nem tértek vissza valamennyien. Nagy Sándor egészségi okokkal menti elmaradását. Wittenberger Gyula apjától elhagyott édesanyját kénytelen eltartani. Pedig ő nagyon érdekes eseményeket jegyzett volna fel. Többek közt annak a jelenteknek volt szemtanúja, mikor pünkösöd hetében a közönség néma tüntetésén hiúsult meg az angolkissasszonyok kilakoltatása, ami – úgy hiszem – ránk piaristákra is kihatással volt, ott volt az Oktogon-téren, mikor 3 ellenforradalmár tiszt kivégzését a közönség addig késleltette, amíg Romanelli olasz őrnagy megjelenése és erélyes fellépése végleg megghiúsította azok felakasztását, noha a bitófák készen álltak a Batthyányi-palotából lett „Lenin fiúk” házának veszélyes szomszédságában. Mint szemfüles ifjú befurakodott augusztus 1-én a központ városháza dísztermébe, ahol a „Nagytanács” ülésén Kun Béla bejelentette (könnyezve!), hogy a „proletárdiktatúra gazdaságilag, politikailag és katonailag megbukott.” Látta augusztus 2-án az elővakodó nemzetiszín lobogódísz, s míg az átmeneti „rózsaszínű kormány” délben be nem tiltotta. Bizonyára lelkesülten járta be a várost, hogy – mint e sorok írója nem egy rendtárssal – örömeiben ujjongó közönséggel egy-egy feltűnő trikolor előtt torkaszakadtából énekelje a Himnuszt meg a Szózatot. Bizonyára részt vett az egyetemi és műegyetemi ifjak tüntető felvonulásán augusztus 2-án, hogy 3-án este szívszorongva lesse, mikor szakad vége a bizonytalanságnak. Szégyenpírban égett az arca a bocskoros oláh had augusztus 4-én kezdődő bevonulásának láttára, amely balkáni hangokkal üvöltötte tele a magyar fővárost 3 és fél hónapig, mikor aztán sírva köszöntöttük Horthy Miklós darutollas vitézeit, a Nemzeti Hadsereget, amely november 14-én lépte át a Dunát. Látta azután november 16-án a fővezért, amint fehér lovon, tengernagyi uniformisában végiglovagolt a bűnös fővároson, melyet klasszikus beszédében tetemre hívott....

Amint az országban fenn és lenn megindulhatott *ex offo* [ex officio, hivatalból] a tisztogatás, melyet a románok ismételten megakadályoztak, akképpen *intra muros* [a falakon belül] is ki lehetett takarítani a szennyet, mely a dormitoriumban és a 4-es szobában (az oratorium mellett) valósággal istállóra emlékeztetett. Sajnos Augius istállóra lett nem egy rentházunk. Nyakunkra is küldött Róma hamarost egy vasóklú Heraklest az apostoli vizitátor személyében.

1919/1920

A noviciátus folyosóján a Calazanctius kép és a feszület újra elfoglalta a helyét, miután lekerült a falról a proletárinduló, amely szerint „nem kell se isten se király”.

Ha a lelkekben is ilyen egyszerű folyamat volna az átalakulás, akkor csakhamar másképp állanánk az Úr és a világ színe előtt. Az Úr számon kéri elherdált vallás-erkölcsi, a világ pedig a valósággal kisajátított hazafias tőkét is. Háromszáz évig gyűjtöttük, körülbelül 100 nap alatt elvesztettük szinte egészen. Hogy szerezzük vissza? Ez a kérdés.

Hogy a katalizmának erkölcsi részben tudatlanságból eredő szellemi okai voltak, az már a vörös fürgeteg alatt is látnivaló volt. Azok közül, akik csak *per summos apices* [legfontosabb részeiben] (vulgo: „fűzfa alatt”) végezték a század végén a teológiát, kevés kivétellel aláírhatónak találták az ókeresztény *libellaticusokéra* emlékeztető formulát. „Meválok az egyházi pályától és világivá leszek”, annál is inkább, mert a teológusok (= az egyetemi teológiát hallgatott) rendtagok egy része (Titz Antal, aki jó ideig theol. tanár is volt, Lukács József) is aláírta. Viszont olyan házakban, ahol egyházas rektor ült a rektorátusban, kevés „aláíró” akadt (Tata, Magyaróvár), míg Veszprémben és Sátoraljaújhelyben mindnyájan aláírták.

A vádlott vádló

Ha tehát a bajt gyökerében akarjuk megfogni, akkor a nevelésben kellett kezdeni az egyházi érzés mélyítését. Erre ugyan már évtizedek óta vetettek ügyet a magiszterek, de a felsőbbtség annyira nem támogatta őket, hogy pl. Vác, az anyaház évtizedeken át hírhedt volt az aposztáziákról. Sajnos a kommunizmus alatt is annyira gyalázatosan viselkedett nem egy rendtag, hogy örök szégyene marad a rendnek, hogy egy Néder Edét még csak el se akartak mutálni, mert sokba kerül a mutáció. Ez az erkölcsi hullá ezen aztán annyira felbátorodott, hogy *toga sordidában* [szennyes tógában] is vádlóként lépett fel Walter János magiszter ellen, amennyiben a maga szélsőséges, vörös viselkedését azzal vélte menthetőnek, ha a magisztert azzal vádolja, hogy idő előtt cserbenhagyta a noviciátust s így őneki kellett a pásztor nélkül maradt nyáját lavírozással együtt tartania.

Odafönn nemhogy *a limine* visszautasították volna ezt a galád ráfogást, [hanem] úgy vélték, hogy Walter csakugyan hamar menekült el, ahelyett, hogy végig kitartott volna. Ez a gyanúsítás szerfelett bántotta WALTERt, aki a nagykáptalanon úgyis csak hosszú nógatasra vállalkozott a magisztrátusra. Ez persze nem volt egyéb, mint olaj a tűzre, jóllehet most, az ügy érdekében, háborgó tenger lecsillapítására kellett volna gondolni.

Magiszter válság

Walternek a felmentését kérő felirata élénk világot vet a visszas helyzetre, melyet a rendfőnökség hiszékenysége teremtett és súlyosbított.

[Lásd: Iratok, n° 25.]

Anyagi és erkölcsi bajok

Ilyen körülmények között zavartalan évre nem lehetett kilátás. A munkát egyébként is nagyon kedvezőtlenül befolyásolták a házban uralkodó rendezetlen viszonyok. Elsősorban a rektorátus kérdése. Schandl Miklós az „aláírásból” levonta azt a következtetést, hogy állásáról le kell mondania. Minthogy az idősebb generációból az egy nyugalmazott Arányi kivételével mindenki „*infamia facti*”-ban [tényleges hűtlenségben] részes volt, a rendfőnökség a házfőnökséget az ellenkező Ará-

nyira ruházta, aki mellé a házi tagok Rassovszky Kálmánt választották gondnokká. Volt tehát egy helyett 3 fő: egy vicerektor-director, aki a voltaképpen tekintélyt képviselte (már mint az 1918. káptalantól megválasztott *konzultor is*), egy megbízott házfőnök, aki jó ideig cselőtei szőlőjében lakott, és egy gondnok, aki adminisztrált. Az elaggott házfőnök, sajnos, ilyen zűrzavaros viszonyok közt annyira tehetetlennek bizonyult, hogy pl. a magiszternek kellett Kosdra mennie fát vásárolni, amelyet a novíciusok nemcsak maguk vágtak fel, hanem maguk is hordták fel a noviciátusba.

A másik baj annál is nagyobb volt. Míg ugyanis a népharag és a románok részéről a lelövetés elől elmenekült Divényi jelenlétével nem izgatta a kedélyeket, addig Néder Edét még csak el se mutálták az első hetekben. Az ebédelőbe ugyan nem járt le, de megérdemelt büntetését még se vette el, ha ugyan a Dr. Tihanyi Béla vezetése alatt tartott 6 napi *exercitiumot* nem tekintjük annak. A visszas helyzetnek végre is a rendi közvélemény nyomása alatt egy Sátoraljaújhelybe való mutálás vetett véget.

Közben egyébként is konszolidálódni kezdtek a noviciátusi állapotok. A rendfőnökség ugyanis promagiszternek idehelyezte Léh István licenciátust, akit 1918 végén a szerbek Nagybecskerekéről 1919-ben pedig a csehek Léváról utasítottak ki. Időközben Walter János lemondását is elfogadták a központban, úgyhogy eltávozásának időpontja csak utódjául kinevezett elődjének, Lőrincz Gábornak megérkezésétől függött. Őérte Vácról kellett elmenni Sátoraljaújhelybe Tihanyinak! Ezt ugyanis a rendfőnökség november második felében azzal a megbízatással küldte oda, hogy az interdictum alá esett házat *in capite et membris* [fejében és tagjaiban] rekonziliálja. Amikor a román sereg visszavonulásából előállott és érthető súlyos körülmények között eljutott a Hegyaljára, nagy meglepetésére ott találta a már hetekkel előbb odarendelt (Rózsahegyről) Lőrincz Gábort, aki már javában végezte a lelkigyakorlatokat.

Lőrincz Gábor magiszter redivivus

Minthogy ez a demarkáción túl már nem mehetett, Budapestre jött le, ahol a magisztrátusra való kinevezést megkapta. Helyét (14 órai utazás után!) január végén foglalta el, míg Walter János régi vágyához képest újból a fővárosba került teológiai és hittanárnak.

Ebben az évben tehát zökkenő zökkenőt ért. Ezek azonban nem befolyásolták annyira a növendékeket, hogy valamennyien osztályt ne végezhettek volna. Az osztályvégzést az a körülmény tette indokolttá, hogy az előbbi tanévet is elvesztették a legtöbben a kommunizmus miatt, márpedig felsőbb rendeletre *ab ovo* [újból] kellett (a tavaly beöltözötteknek is!) a noviciátust kezdeni.

Apostoli vizitáció

Kimagasló esemény csak Dr. Kanter Károly esztergomi prélátus kanonoknak apostoli vizitátor minőségében, a rendfőnök úr kíséretében május végén tett látogatása volt, amelynek a noviciátusra az a közvetlen hatása volt, hogy a Codex Iuris Canonici idevágó pontjai értelmében megtiltotta az egész vonalon az osztályvégzést.

16.

A VÁCI NOVÍCIUSOK BESZÁMOLÓI 1919 NYARÁRÓL
(1919)

PMKL, Noviciátusi rendház levéltára (II.41), Rendkormányzati iratok, 3. kötet, pp. 49-91.
– Révai József másolata, bevezetésével és kiegészítéseivel.

Walter János [novícius-]magiszter azonban a „régí rend” helyreálltával [1919 őszén] úgy intézkedett, hogy „az utódok számára a noviciátus minden tagja elmondja, hogy a noviciátus megszüntetése után hol és hogyan töltötte idejét?”

Dr. Walter János, magiszter

1919. május 9-én, pénteken délután a kertben sétáltam, mikor Dragos, Szűcs és Agárdy izgatottan átadták a direktórium kilakoltató rendeletét. Átolvasása után rögtön hozzáálltam a csomagoláshoz, mert éppen akkor híre járt, hogy Dunántúl minden közlekedés megszűnik s nem akartam itt rekedni. A csomagolással gyorsan végeztem, hiszen az eset nem ért váratlanul s én már nagypéntek óta holmimnak jó részét a városban biztonságba helyeztem. A „csibék” (novíciusok) segítettek csomagolni s 7 órakor már a búcsúzással végezve egy jó darab szalonnával és kenyérral felszerelve útnak indultam. A direktor úr könnyezett, mikor elbúcsúztam tőle. A szakácsné sírt. (Még mindig a házban van; Vuktainé a neve). Divényinek is meg-ingott a szíve és csillogtak a szemei. Annyit mondott suttogva, hogy a novíciusoknak mondjam meg, hogy imáikat végezzék ám rendesen. Én elég könnyen mentem, mert a nehéz percek már régen elmúltak számomra s különben is biztosra vettem, hogy nem sokára visszajövök. <50>

A csibéktől még nem búcsúztam el, hogy ne nyugtalankodjanak, sőt hétfőre kilátásba helyeztem az eljövételt, de ez meghiúsult a rossz közlekedés miatt (a szombathelyi üzletvezetőség vasutasai sztrájkoltak). Felültem a vonatra, amely késő éjjel zakatolt Budapest felé. A mellettem lévő szakaszban vörös katonák utaztak s állandóan egy nótát harmonikáztak: „Megmondanám Kun Bélának magának...” Jó derült hangulatban voltak. Meglátszott rajtuk, hogy a Szentírásból csak egy paszszust jegyeztek meg: „Sitio” s ezt nagyon gyakran hangoztatták. Éjfél volt, mire Budapestre értem s éjfél után kopogtattam be a Gyurihoz (Balanyihoz), aki nem tudta elgondolni, hogy miért jövök ilyen későn. Elmondtam az esetet s jellemeztem a váci helyzetet. Sokáig tárgyaltuk. Én egész éjjel nem tudtam aludni. Egyrészt a hontalanság izgatott (szegény földnélküli János!), másrészt túl hideg volt ahhoz, hogy álom jöjjön a szememre. Reggel gyorsan ki az állomásra! Vonat azonban nem ment és zsidó vöröskatonának kellett udvarolnom, hogy a katonai szerelvény vonatjával tovább mehessek. Hangulatkeltés <51> céljából mindjárt az egyik vörös katonának adtam a nálam lévő jó darab szalonnát, mire nyert ügyem volt. Szabadon jártam egyik szakaszból a másikba, feküdtem, sétáltam s ültem. Ilyen változatokkal kibírtam reggel 6-tól déli 1 óráig, amikor Bánhidára értem. Onnan gyalog mentem haza Dadra, hazaértem du. 5 órakor. Szüleim természetesen megijedtek azon, hogy most már állás és megélhetés nélkül maradok, de megnyugtattam őket és nagyon szigorúan meghagytam, hogy többet nekem ilyen dolgot elő se hozzanak s Istenben bízva várjuk a fejleményeket.

Nem sokáig maradtam Dadon, mert a tatai házfőnök úr Magas Mihály megtudva azt, hogy elhagytam Vácot, kocsival értem jött és elvitt Tatára. Ott ismét meleg otthonra találtam. Munka és szórakozás közt nagyon gyorsan múlt az idő. Annnyival is gyorsabban telt, mert a szendi plébánost, Kovács Sándort fogságba hurcolták (mert eltemette az ellenforradalmár Wohlmuthot) s én a győri püspöktől megbízatást <52> kaptam, hogy a Szend-Szák községeket adminisztráljam. Ettől kezdve minden vasárnap hol egyik, hol másik községbe mentem misézni és prédikálni. Ekkor éreztem először, hogy a pasztoráció igen kedves és hálás foglalkozás. Ha ettől tartottam attól[!], hogy sokáig nem áll helyre a rend s esztendőket kell tölteni számkivetésben, most már az sem aggasztott. Olyan jól éreztem magamat, mikor eljött a vasárnapos reggel a kocsival a szép vetés földeken át mentem misézni, hogy kevés vakációt töltöttem el több örömmel, mint ahogy ezt az egyet. Örömet növelte az is, hogy a nép szívesen hallgatott rám és állandó tartózkodásra marasztalt. Mivel azonban Szenden semmi újságot se kaphattam, se hírt nem hallhattam a dolgok állása felől, azon kívül a tataiak társasága után is vágyódtam, hétfőn mindig visszamentem a rendházba. Rendkívüli napom kevés volt. Ilyen volt, mikor felakasztották a császári plébánost, akit növendék koromtól kezdve ismertem és tiszteltem, ő volt az egyetlen idegen pap, akitől nem sajnáltam a kézcsókot. A másik nap volt Pusch <53> Ödön rendtársam elfogatása és elvitele. Nagyon nehezemre esett őt elvitele előtt meggyóntatni és édesanyját vigasztalni. A harmadik a június 24-iki ellenforradalom híre és szerencsétlen leveretése. Akkor két napig szomorú voltam, mert úgy véltem, hogy a vörösöket erősítette, pedig hát csak nekünk használt.

Idegen piaristával az egész vakációban nem találkoztam, de nem is kíváncsoktam találkozni. Sokkal jobb hangulatban voltam, mintsem, hogy meddő vitával érdemes lett volna azt elrontani. Mikor vége volt a diktatúrának, készen álltam a visszautazásra s nehéz lélekkel augusztus 21-én vissza is utaztam. (Ez a román megszállás miatt nem tartozott a kéjutazások közé, már csak azért sem, mert a fővárosban is, útközben is többször átvizsgálták az utazási okmányokat.) <54>

Huber József

A noviciátusból való eltávozásunk után (1919. június 12.) – mely sajnos a vörös hadsereghez vezetett- unokabátyám protekciójával sikerült a Duna-flottillához, a tengerészeti osztályhoz kerülnünk (*ti. Szedlák Rezsővel, akivel a leírtakat együtt átéltük. Azért beszél mindig többszámban*). Miután alkalmasaknak nyilvánítottak, beosztottak az akkor kezdődő radio-kurzusba. Összegyűltünk 16-an mint távirásznövendékek, leginkább egyetemi hallgatók, diákok és ipariskolát végzettek. Pár nap múlva megkezdettük a kurzust. Először megtanultuk a Morse-jeleket, azután a tanítómesterünk kopogása után szavakat és szövegeket kellett fölvennünk. A tanfolyam de. 9-11-ig tartott, délután pedig szabad időnk volt. Fegyveres kiképzésre is került volna a sor, azonban alig tartottunk két gyakorlatot, június 24-én bekövetkezett az ellenforradalom, amely mindenféle tanulásunknak véget vetett. Körülbelül egy hónapra megszakadt a tanfolyam. Még ennek megkezdése után néhány napra a tanulók közül 4-et a (20 vonalas) házi telefon központba, 4-et pedig az egyes házi telefonokhoz osztottak be. A szolgálat minden negyedik <55> nap 24 órás volt, utána 3 nap szabad, azonban de. nem lehetett a kaszárnyából kimenni. A szolgálat a de. órákban eléggé terhes volt, du. már kevésbé. Az ellenforradalomkor

és utána azonban oly terhes lett, hogy alig győztük a kapcsolást. Ekkor történt, hogy 6 ellenforradalmár monitor kítűzte a nemzeti lobogót és a „szovjet ház” (Hungária szálló) lövése után – minthogy az ellenforradalmat leverték – a Dunán lefutott és átpártolt a szerbekhez. Ezután egymást érték a népbiztosok (Garbai Sándor, Haubrich József, Hamburger Jenő) elnöklete alatti gyűlések, melyen erősen agitáltak a proletárdiktatúra mellett és kitartásra buzdítottak. Közben folyton jöttek Haubrich városparancsnok (vasesztergályos segéd volt egyébként) szigorú készülségi rendeletei, amelyek azt jelentették, hogy a laktanyában fegyveres készenlétben kell lenni, senki el nem távozhatik, mert mint egy akkori plakát hirdette – militarista katonatisztek és klerikális papok veszélyeztetik a tanácsköztársaságot. 6 távirászt növendéket egy vezetővel <56> fölrendeltek a Citadellára (a Gellérthegyen) megfigyelőnek. Én is fölmentem, azonban fogfájásom miatt csakhamar vissza is küldöttek.

Körülbelül egy hónapra az ellenforradalom után ismét megkezdettük a félbeszakított tanfolyamot, azonban ez már nem folyt rendes mederben. Különben is valószínűnek tartották, hogy nem kerülünk ki sem a hajóra, sem a Margitszigetre vagy valamely táviró állomásra, mint kiképzett távirások.

Egyébként laktanyai életünk a következő volt: benn laktunk a laktanyában, minthogy a városban nem kaptunk lakást, benn étkeztünk (az étkezés nem volt kifogásolható), hetenként kétszer sört is kaptunk. A hónap 1-én és 15-én kikaptuk a zsoldpénzt, félóra kbl. 700-800 K-t (csak neveltünk, amikor kézhez kaptuk az értéktelen papírdarabkákat, vulgo: „fehér pénzt”, mert úgy szolván semmit se lehetett értük kapni) s 1-én a dohány járulékot. Szabad időnket részint a városban, részint pedig a laktanyában töltöttük. A városban megnéztük a nevezetesebb helyeket, némelykor elmentünk a színházba, moziba, sőt <57> még cigányzenét is hallgattunk s eljárógattunk az unokabátyámhoz, aki szintén a laktanyában, az orvosi osztályban, mint szellemi alkalmazott teljesített szolgálatot, de nem vörös katona minőségben. Ha pedig benn maradtunk a laktanyában, rendszeren olvasással (könyvtárunk is volt), beszélgetéssel és cigarettázással töltöttük az időt. (közben 1-1 komiszkenyeret is szelve). Így ment ez augusztus 2-ig, a megdönthetetlennek hirdetett proletárdiktatúra dicsőséges bukásáig, mikor nekünk is távoznunk kellett a kaszárnyából. Gyorsan 10 napi élelmet adtak, azzal mi unokabátyámhoz mentünk (máshová nem is mehettünk) és kérésünkre nekünk is ott főztek. Mi tovább maradván ott, mint ameddig az élelem tartott (amit jegyre kaptunk, a liszt kivételével számba se jöhetett), kénytelenek voltunk egyért-másért, kis zöldségért Rákospalotára kirándulgatni; mindamellest szereztünk annyit, hogy az étkezés miatt nem panaszkodhattunk (ezt a jó házi néninek köszönhattuk, aki igen szépen gondoskodott rólunk). Közben azonban a hazamenetelre is gondoltunk. Már kora reggel kinn voltunk <58> a rendőr kapitányságon, a román parancsnokságnál is többen jártunk, a rengeteg nép miatt (a Kristóf téren), azonban lemaradtunk és már-már hazamegyünk, mikor megtudtuk, hogy vissza lehet jönni s lemondva a hazamenetelről (Máramarosba) visszajöttünk. Általában 10 heti budapesti tartózkodásunk (június 12-től augusztus 26-ig) kisebb- nagyobb nehézségektől eltekintve, elég jól telt el.

Weiner Ferenc

Mikor fegyverszünet állt be, aggódva vártuk a szövetséges hatalmak részéről szegény, sokat szenvedett hazánkra vonatkozó intézkedéseket, ezek helyett azonban egy nem várt fordulat következett be: a forradalom. Az érzelmek a noviciátusban is lángra lobbantak s szívszorongva vártuk rendünk részére a kormánytól az intézkedéseket. Rendünk szolgálatát a kormány elfogadta, egyelőre a helyünkön maradtunk. Ez az évünk mindenképpen küzdelemteljes volt. Majd politikai bizonytalanságok, majd a spanyoljárvány, azután pedig rendfőnökünk látogatása s az ezzel kapcsolatban tartott félévi vizsgálatok tartottak bennünket állandó izgalomban. <59> Az igazi aggodás időszaka azonban csak február elején vette kezdetét. Már előbb érkeztek különböző híradások Budapestről egy második forradalom készülődéséről, melynek célja a kommunista uralom felállítása s eszméinek megvalósítása, egy olyan eszmének, mely csak egy romlott, Istent felejtő és saját faját is megtagadó hazának a népe közt verhetett gyökeret. Amitől féltünk, be is következett s utána az események már rohamosan következtek. Jó magiszterünk kényszerített távozása éppen abban az időben, mikor leginkább szükségünk lett volna gyengéd, biztató szavakra, noviciátusunknak konviktussá való átalakítása és sajnos még a rendtagok is egynéhánynak botrányos viselkedése szomorú s némi tekintetben csüggesztő érzelmeket is keltett bennünk. A tanítás befejezésével távoznunk kellett, zsebünkben egy „megfelelő” bizonyítvánnyal. Élt akkor még mindnyájunk szívében a remény, ha kisebb-nagyobb mértékben is s bízva a közeli visszatérésben hagytuk el a fehér falakat, annyi örömünknek és bánatunknak színhelyét. <60>

Otthon aztán rám nézve egy végtelenségnek tetsző vakáció következett, mely alatt sajnos nekem színről-színre látnom és hallanom és tapasztalnom kellett a züllött, vallás- és erkölcsnélküli emberek (akarom mondani gazemberek) uralmát. Valahányszor kiléptem az utcára, öles népbutító plakátokkal találtam szemben magam (Te, sötétben bujkáló ellenforradalmár, reszkess! Szociális termelésből fakad a jólét stb.), hallanom kellett az Isten- s vallásúnyoló röpirátarusok kiabálását, hallanom kellett az ellenforradalom résztvevőinek borzalmas kivégzéséről szóló híreket a rettenetesebbnél rettenetesebb híradásokat, melynek hallatára azokban is megrendült a remény, akik optimisták voltak. Ilyenkor vagy a szabad természet ölére, vagy pedig kedves kongregánista testvéreim köré menekültem, hogy néhány órára oszlassa el azon komor és gyászos hangulatot, mely lelkemre nehezedett. Bátorítottuk egymást jó szóval, tűrésre, remélésre, Isten jóságába s a Gondviselésbe vetett bizalommal, keseregve a hajdan nagy és virágzó Regnum Marianumunk pusztulásán. <61>

Isten sem nézhetette tétlenül a borzasztó öldöklést s minden tisztességet kizáró tetteiket, poharunk megtelt, végül bekövetkezett a bukásuk. Mindenki föllélegzett akkor és ünnepélyes Te Deummal adtunk hálát Istennek, hogy elhárította ezt a csapást is, már különben is súlyos sebekkel terhelt fejünkről. A katolikus Magyarország is felébredt félszázados álmaiból s most újult erővel fog hozzá az újjáalakításhoz.

Minket is visszaszólított hivatásunk a fehér falak közé s most bizonyára mindegyikünk jobban érzi a feladatot, melyet a katolikus Magyarország újjáteremtésében s visszaállításában be kell töltenünk.

Kovács László

Június 12-én a zsebemben egy VI.-os bizonyítványnak nevezett negyedíves papírdarabbal elhagytam Vácot. Mivel Szegedre az édesanyámhoz nem utazhattam, Márianosztrára törekedtem a keresztmamámhoz. Az volt a szándékom, hogy majd, ha indul valamilyen diákvonat Szegedre, azzal én is elutazom. Ebből azonban nem lett semmi, mert a „Népszavá”-ban lévő és egy utazásra <62> vonatkozó cikket nem vettem észre. Így tehát szépen Nosztrán rekedtem. A vakációm, jóllehet távol az otthontól mégis kellemesen telt el. Reggelenként bejártam ministrálni a fegyházi kápolnába s ehhez már fél hatkor kellett kelnem. A ministrálás után rendszerint kimentem a mezőre a nagybácsimmal és ott szénát gyűjtöttünk s szekérré <63> rakva hazahordtuk. A szénásszekér tetején el-elmélkedhettem „Szamuely elvtárs” kegyetlenkedésein és sok más ilyfajta szép dolgon. De hopp! elmélkedésembé bele-szólt a göröngyös út is és a szekér akkorát zökkent, hogy ha bele nem kapaszkodom a nyomórúdba, bizony közelebbi érintkezésbe kerültem volna az útmelletti barázdával. Gyorsan lemásztam tehát a szekérről, mert most már olyan út következett, melynél a szekér támogatásra szorul. Neki dőltem tehát én is a szekér oldalának s szekértámogatás közben eszembe jutott, hogyha a régi „rossz” világ visszaáll, én még talán faltámogató is lehetek s így jó lesz gyakorolnom ezt a mesterséget. Lassanként azonban kiértem az útra, ahol ismét fel lehetett ülni a szekérré és vígan döcögöttünk hazafelé.

Az azonban ez nem sokáig ment így. Közben ugyanis megérett a cseresznye s most már hűtlen lettem a szénásszekérhez és reggel egy kosárral a karomon elindultam a kertbe cseresznyét szüretelni. Ezentúl ez volt a délelőtti foglalkozásom, míg délután az erdőbe szoktam elmenni s ott hűsöltem a csörgedező patakából kiemelkedő, selymes mohával bevont mázsás köveken és néha ott olvasgattam is. Estefelé úgy 7 óra tájban megöntöztem a virágos kertet s azután ismét tele töltöttem a kiürült hordót; belement 10-20 kanna víz s annak a kútból való kihúzása jó testgyakorlat volt.

Néha-néha elmentem a plébános úrhoz és vele vagy kimentünk a kertbe sétálni vagy pedig a fegyházi halastóra mentünk csónakázni. Egpárszor voltam Vácra is, meglátogattam az ott maradt carissimákat és utóbb már csak a carissimát. Ez azonban nem volt valami kellemes és mindig siettem minél előbb hazaérni, mert utazni sohasem volt jó, de legkevésbé a kommunizmus alatt. <64>

Így teltek elég gyorsan a napok és egy szép reggel augusztus 1-én (bizonyára 2-án!) arra virradtunk, hogy megbukott a kommunizmus. Ettől kezdve a napok még gyorsabban teltek s csakhamar elérkezett a nosztrai búcsú napja, augusztus 15-e. Akkorára már a Markó carissima hozott a főtisztelendő rendfőnök úr engedélyével egy reverendát és így asszisztálhattam ezen a nagy napon. A reverendával azt az örömhírt is megkaptam, hogy mint rendesen, úgy ebben az évben is, augusztus 25-ére kell Vácra menni. Így tehát már nem sok idő volt hátra és meg lehetett kezdeni a készülődést a nem hosszú útra.

Csakhamar elérkezett az indulás napja és én kocsira ülve örömmel mondtam búcsút a kis falunak, amelyben olyan emlékezetes szünidőt töltöttem.

[Bátori József]

A noviciátusból való végleges távozásom után kbl. egy héttel a Földművelésügyi Népbizottság XI. sz. termelészövetkezetévé átalakított Szociális Missió Társu-

latban kaptam alkalmazást. Egy mérnök mellett az volt a teendőm, hogy Termelőszövetkezet részére szükséges öntözőkészülék alkotórészeinek kiutalványozását <65> a megfelelő népbiztosságnál és a hivataloknál megszerezze. Képzeltető, hány buerauja volt a bürokratizmus esküdt ellenségének, a Tanácsköztársaságnak, ha ezt a máskor telefonon elintézhető anyagbeszerzés három hétig tartó szaladgálásba került, hivatalból népbiztosságra, népbiztosságtól elosztó állomásra, fa-, gép-, vas-, fém-, gyapjú-, épületfa-, mezőgazdasági gép-, drót-, szeg- stb. hivatalba, és a vége az lett, hogy, habár már mindent kiutaltak, az üzletekben árú helyett azzal fogadtak, hogy majd ha lesz behozatal, lesz árú is, addig várjunk! Így tehát, munkám eredménytelenül bár, befejeződött. De éppen jókor, mert így én is tagja lehettem a Sík tanár úr vezetésével nyaralni induló tízfőnyi (főleg IV.-es) társaságnak, amellyel azután a fiúkra felügyelve, fumigálva a vörös világot és a szovjetet, pompás napokat töltöttem Bugyin, egy alföldi faluban (amelynek derék plébánosa, Csáky József hamisítatlan ellenforradalmár szellemben tartotta a népet, melynek Sík Sándor is így prédikált a legnagyobb terror idején is) egészen augusztus 15-ig, tehát a diktatúra bukása után is. Augusztus 15-25-ig csak tíz a napok <66> száma, de háromnak se tűnt fel ebben a forrongó, izzó politikai életben, amely Budapestnek most olyannyira sajátja, s amelyet lehetetlen meg nem érezni már az ottlétel első napjaiban. Én is eljártam az egyetemi ifjúság gyűléseire (amely akkor már elkészült a kommunistáknak a hivatalokból való kipofozásával-kibotozásával, melyet „pofozó-osztagok” végeztek), s kivettem részemet a keresztény szociálista propagandából is, míg Kalazancius napja Vácra nem szólított.

[Dax Gyula]

Hazaérkezésem után pár napig pihentem, azután megkezdtem mindennapi munkámat, hogy már elég idős édesapámat segítsem a földművelésben és a sokféle házi munkában. Reggel már 5 órakor kimentem füvet kaszálni, míg a nap megszáritotta a talajt, azután pedig estig szénát takarítottam. Vacsora után elmentem sétálni, azután pedig lefeküdtem és kipihentem napi fáradalmaimat.

A kaszálás után következett az aratás, amikor nem kellett olyan korán felkelni, hanem inkább a forró napon dolgoztunk. Alig múlt el az aratás, 1-2 hét múlva megkezdődött a sarjú kaszálása, amely eltartott egész eljövetelemig. <67> Vasárnap és ünnepnapokon későbbben keltem fel és a szentmise után a hegedülésre is jutott idő. Délután, ha szép idő volt elmentem fürödni, vagy az erdőbe sétálni, ha pedig esős idő volt, barátaimhoz mentem, ahol a délutánt különféle szórakozásokkal töltöttük el. Így múlt el munka közben észrevétlenül a „boldog vakáció”.

[Kozáky István]

Mikor a vizsgák befejeztével vonaton hazafelé tartottam, furcsa benyomást gyakorolt rám a világ: oly durva, vad, nyomasztó, lármás és mégis semmitmondó volt.

A „gimnáziumi konviktus” vezetőinek üdvös biztatásai folytán távozásomkor kétségbeesés fogott el. Tehát, ha szerintük a kommunizmus fennmarad, mi lesz belőlem? Vagy ki kell mennem külföldre, vagy ha ez már nem sikerül, mi leszek akkor? Tanár nem leszek, mert ha én tanítok csak olyan elveket akarok tanítani, amelyeket vallok s nem amelyeket más diktál. Elhatároztam, hogy felhagyok a más pálya választásával s megvárom, míg a kommunizmus megbukik, míg elmúlik a

bizonytalanság, amely a tanulásban, mindenben <68> megzavart. Hogy pedig a nyár mégse múlték el teljesen haszon nélkül az angol nyelv tanulásába fogtam. A nyár elejét a Rózsa-dombon töltöttem, onnét jártam le minden nap az óbudai templomba. Egyébként délelőtt rendszerint zongoráztam, délután olvastam, sétáltam.

Egy délután éppen zongoráztam, midőn ágyúlövések zavartak meg. Este hallottam, hogy kitört az ellenforradalom. Láttam is a következő napokon a monitorokat, melyek harmadnap elhagyták Budapestet s megjelent az újságban, hogy az ellenforradalmat leverték. Ekkor már egészen elveszítettem reményemet az iránt, hogy még egyszer lesz Magyarország. Hallottam, hogy az ellenforradalom után sok ártatlan embert halálra ítélték. Tehát az államfelforgató, népbutító fajzat, melynél esetlenebb, nyomorultabb még a világon nem létezett, csupán önérdékből felszabadítja a népet, mert hisz „joga a népnek a szabadság” s mit tesz a szabad nép? Poklot teremt közénk? Káinok fajzata, mely előtt az igazi rend, békesség, testvériség, szeretet, gyűlöletes eszmék voltak, melynek minden tagja Júdás nemzetségéből <69> származik s hivatásának tekinti lábbal tiporni a jogot, tekintélyt, hitet, üdvösséget, kiknek követői csak olyan emberek lehetnek, kik ma keresztet hordoznak, holnap leköpdösik azt, hát ilyenek uralkodjanak felettünk? Ide jutott Magyarországra?!

Ilyen gondolatok között vártam a kommunizmus bukását.

Egész nyáron sehova se mentem. Nem volt kedvem egy élettelen, elnyomott városba menni. Valahányszor csak feléje néztem, úgy tűnt fel előttem Budapest, mint egy vén kártyás, ki eljárszotta már mindenét, hogy most saját életének vessen véget. Múltja van, de nem dicsekedhetik vele

Július vége felé a forradalom elleni óvintézkedésekből (ágyúkat állítottak fel, éjjel sokszor reflektorok világítottak stb.) lehetett következtetni, hogy nemsokára vége lesz a kommunizmusnak. S csakugyan augusztus 1-én megbukott. Azután román csapatok vonultak be és elfoglalták a várost. Nemsokára hallottam, hogy Vácra kell mennem folytatni a félbehagyott munkát. Augusztus 25-én jöttem a noviciátusba, hogy azt újra kezdjem. Egy tapasztalattal gazdagabban kezdem s ez az, hogy a <70> szabadság, egyenlőség, testvériség szép eszmék, szép jövőt ígérő törekvések, de míg önző ember van a világon, ma is éppoly véghezvihetetlenek, mint a francia forradalomban!

[Juhász Ferenc]

Az iskolaév bevégeződött és megérkezett az idő, hogy búcsút vegyünk egymástól. Csak titkos reménnyel, hogy még valaha visszajöhetünk a noviciátusba, távoztam el Vácra.

Újra kiléptem a világba, melyet egy tengernek képzelek és a jót a tenger partjának, úgy hiszem, még messzebb volt a part akkor mint egy éve volt. Ez volt első gondolatom, de nem is csalódtam. Messze, egész Néróig vetett vissza bennünket egy hullám, melynek neve kommunizmus. Megváltozott a világ nyelve, népe, melyet már lakóvárosomba, Tóvárosra való utazásom közben kellett látnom és tapasztalnom. Alig vártam már, hogy otthon legyek, azt gondolván, hogy hozzánk, abba a kedves faluba csak nem jutott el a hullám. Amint hazaértem ennek egészen az ellenkezőjét tapasztaltam. Mindez először érthetetlennek látszott előttem, de később világossá vált a dolog. Másnap, vasárnap lévén a templomban az <71> összegyűlt hívek száma mutatta, hogy a vallásos emberek száma a régi s bátorságukról him-

nuszunk eléneklése tanúskodott. Hogy ez akkor mily hatással tudott lenni az emberekre, azt mutatja az, hogy mise után egy több emberből álló csoport mellett elhaladva e szavakat hallám: „Bizony ez kell nekünk és nem a Marseillaise.” De mások beszéde és magatartása is meggyőzött arról, hogy ez egy rettenetes állapot.

Röviden vázolván kedélyállapotomat, néhány szóval foglalkozásaimat is közlöm, előrebocsájtva azt, hogy az meglehetősen egyhangú volt. Reggel mindennap elmentem a Magiszter úrhoz, aki Tatán tartózkodott és neki ministrálván és egy kicsit írván, hazamentem és a nap többi részét sétával vagy kertészkedéssel, továbbá olvasással, sőt tanulással is töltöttem. Hetenként többször kimentem Pflégerhez, aki a szomszéd faluban lakott. Elbeszélgettünk a viszonyokról s nagyon szerettük volna, hogy már vége legyen a kommunizmusnak és hogy a tanév megkezdésére visszamehessünk Vácra. Ami késik, nem múlik, mondja a közmondás <72> és augusztus 2-án meghalljuk a hírt, hogy a kormány megbukott. Ettől fogva sokkal jobban teltek már a napok. Örömöm teljessé lett, mikor 19-én a Magiszter úrtól megtudtam, hogy 25-én Vácon kell lennünk.

Elmúltak tehát a megpróbáltatás nehéz napjai, szétoszlottak egyházunk egén a sötét fellegek. Minden keresztény magyar embernek volt alkalma, hogy megtanulja vallását mindenkor becsülni és ha csak kicsit is van benne a keresztény önrizetből, kell hogy meglássa, kik voltak eddigi bajának okai s ezt tétlenül tovább ne nézze, hanem minden erejével azon legyen, hogy megmutassa, hogy ő van hivatva a Mária országa feletti uralomra.

Petrovics Béla (a noviciátus másodszori kitöltése után újból súlyos betegségbe esett, amiért elhagyta a rendet)

Meglehetősen vegyes gondolatok és érzelmek közt, a viszontlátás erős reményében távoztam el 1919. június 10-én a noviciátusból, hol pár hónap leforgása alatt annyi jó, szép és nehéz napokat töltöttem el. Fárasztó, kényelmetlen utazás után érkeztem haza, hol szomorúsággal vegyes örömmel fogadtak. Most már együtt reméltük a jó Istentől a helyzet jobbra fordulását.

Az egész nyári szünidőm kellemes, <73> de egyhangú volt, mivel orvosi rendeltetire az egész napot kint kellett töltenem a szabadban, hogy a spanyol betegségben erősen megviselt egészségemet helyre hozzam. Vasár- és ünnepnap, de néha hétköznap is, a szomszéd faluba mentem szentmisét hallgatni, mivel nálunk a pusztán nincs templom. Néha napján Dombóvárra is bementem egyik novícius társamhoz. Tanulni már csak a vakáció utolsó napjaiban, a kommunizmus bukása után fogtam hozzá. Most már könnyebb, szabadabb volt az élet, mint a kommunizmus dühöngése alatt s a jó Istenbe behelyezett erős reményemnek meglett az eredménye és ismét visszajöhöttem a noviciátusba.

Kis István

Június 10-én du., mikor eltávoztam a noviciátusból, egész úton azon gondolkodtam, hogy mit fogok majd otthon csinálni. Arra az elhatározásra jutottam, hogyha a szüleim beleegyeznek, levizsgázom a VI. osztályból. Mivel ezt otthon örömmel hallották, másnap már utána is jártam s harmadnap már munkához is láttam. Napjaim tehát hasonlóan múltak a noviciátusi napokhoz, kivéve azt, amelyiken azt az értesítést kaptam, hogy visszajöhötek novíciusnak. Az az egy napom volt igazán derült, boldog nap. <74>

Nagy József

A kommunizmus vészthozó keze nagyban érintette a mi kis körünket is. Május 9-én már távoznia kellett a magiszter úrnak és nekünk megfelelő vezető nélkül kellett itt maradnunk, hogy ki-ki bevégezhesse osztályát. Június 15-én (?) kaptuk ki a bizonyítványt és utána, részint örülve részint szomorkodva búcsúztunk el egymástól, de abban a törhetetlen reményben, hogy nemsokára ismét találkozunk. Utazásom nem volt unalmas, mivel Pestről a bátyámmal mentem. 17-én este érkezünk haza, hová váratlanul toppantunk be. Azután néhány napi pihenőt tartottam. Midőn azonban láttam, hogy az orosz fogságban lévő bátyám keze mennyire hiányzik, én is munkához fogtam és amennyire erőm engedte, segítettem kedves testvéreimnek a mezei munkában; úgyhogy tanulásról szó sem lehetett. Vasár- és ünnepnapokon a szomszéd községbe mentem pap unokabátyámhoz, hol az időt rendesen beszélgetéssel töltöttük. Így a napok nagyon gyorsan múltak.

Közben a kommunizmus még mindig dühöngött, amiről mi azonban csak hírből hallottunk, mivel újságot nem olvastunk. Végre augusztus 2-án reggel, midőn bátyámmal misére mentünk, azt hallottuk, hogy Kun Béla – mert nálunk <75> csak ezt az egy alakot ismerték névleg, megbukott. Örömről rögtön arra gondoltunk, hogy a rendünk is hamarosan visszaáll. Hogy tehát biztosat tudjunk, bátyám felment Pestre a rendfőnök úrhoz, ki azt mondta, hogy jöjjünk vissza mihelyt lehet. Néhány nap alatt rendbehoztuk ruhánkat és szeptember 8-án reggel nagy örömmel indultunk el, hogy Isten segítségével folytassuk a már megkezdett munkát.

Nunc venio ad fortissimum virum:¹ Markó Győző, „a házban egyedül ódöngő, utolsó szerzetes”

Néhány nappal a liquidálás után a magiszter urat a noviciátusból való távozásra kényszerítették s a noviciátus – az addig gondos kezekben volt nyáj – pásztor nélkül maradt. A magiszter úr távozásakor a direktórium Divényi urat bízta meg az ekkor már konvikttussá lett noviciátus felügyeletével. Ő viszont Bátorit és engem bízott meg alfelügyelőknek.

Bátorival másnap beköltöztünk a magiszteri lakásba. Az osztályt végző társaink lejártak az iskolába. Mi többiek magunk foglalatoskodtunk. Annyi volt a parancs és az intézkedés, hogy majdnem minden tíz percben volt hirdetni való. Közben már május végéhez érkeztünk, mikor már mindenkit az foglalkoztatott, hogy mi lesz <76> vele, hova megy, ha a tanévet néhány napon belül bezárják. Különösen azokat aggasztotta ez legjobban, akik megszállt területre valók s mint ilyenek haza nem utazhattak. Összesen négyen voltunk ilyenek s azok közt is legnehezebb helyzetem volt nekem.

Mert amellett, hogy nem mehettem haza, az a veszély is fenyegetett, hogy a vörös hadseregbe való belépésre kényszerítenek. S ez annál könnyebben sikerülhetett volna, mert volt tiszt (hadnagy) voltam s a volt tisztekre vonatkozólag ép akkor jelent meg egy rendelet, mely szerint minden volt tisztnek jelentkeznie kell a vörös hadseregbe. Ez hiányzik még csak Divényi és Néder uraknak. Az addig sikertelen toborzási agitálásuknak – gondolták ők – most már legalább valami gyümölcse lesz. „Olvasta a Népszavát? – szolt örömtől ragyogó arccal Néder úr – most már beláthatja, hogy legjobb lett volna, már eddig is jelentkeznie, nem pedig várni, míg

¹ Most térek rá a legerősebb férfira (Cornelius Nepos)

kényszerítik rá.”

Bár négyünknek megígérték, hogy a tanév befejezése után is helyünkön maradhatunk, mi mind a négyen Pestre utaztunk, hazautazásunkra való jelentkezés végett. Én ezen kívül <77> ennek ürügye alatt Pesten utána jártam annak, hogy ki nem kerülhető jelentkezésem a vörösöknél sikerüljön olyképpen, hogy ha már jelentkeznem kell, legalább a bevonulástól mentesítsem magam. S ez sikerült is, mert hazaérvén maláriával lefeküdtem. Ezt a betegséget még egy évvel ezelőtt szereztem az olasz fronton s mint emlék a világháborúból híven kísért eddig. Másnap hozzám jött a ház orvosa. Dr. Magas, aki szintén maláriát konstatált. Ő is chinint rendelt s Csepregi nevű házgondnokunknak utasítást adott, hogy nekem mennél több enni s innivalót utaljon ki.

Rövidesen felgyógyultam s mert már – zsebemben egy orvosi <78> bizonyítvánnyal – bátran mentem jelentkezni. A világháborúban mint távirász is voltam a harctéren s úgy gondoltam, hogy most is – ha netán be kellene vonulnom – jobb lesz jó hátul a front mögött egy telefon mellett életbiztonságban s azért a vörös távirász iskolában jelentkeztem. Hosszabb faggatás után nyilvántartásukba vettek s azt mondták, hogy rövidesen behívnak. Erre előszedtem az orvosi bizonyítványomat s felmutattam az ottani orvosnak. Az orvos kicserepesedett ajkaimat látva felismerte bennem a maláriát s ezért kiképző szolgálatra akart beosztani. Én irodai szolgálatos beosztást kértem, amit nagy nehezen meg is kaptam, úgyszintén erről egy igazolványt és 62 K-t is „2 napi ügyködési díj” címén.

Még a carissimék hazautazásánál történt, hogy egy társamnak én is segítettem az állomásra vinni a poggyászát. Egy kezi bőröndöt vittem és az állomáson a kezemben tartottam addig, míg a vonat be nem jött. A várt vonat előtt még egy másik vonat járt be s erről szállt ki Néder úr, akinek gyanús lett a kezemben tartott bőrönd (azt hitte, hogy abban szállítom valahova a noviciátust). Nemsokára bejárt a társam vonata is és én elköszöntem tőle. Ez du. 5-kor történt. Vacsoráig otthon voltam. Pár perccel 8 óra előtt Szűcs tanár úr (egy a bolondoknak be nem hódolók közül) jött be hozzám és megkért, hogy segítsem az állomásra vinni a poggyászát. Én szívesen vállalkoztam erre. Társaimat elmenetelemről nem tudtam értesíteni, mert nem voltak <79> a közelemben. Szűcs úrral kimentem az állomásra és megvártam a vonatját, úgyhogy 9 órakor értem haza. Néder úr ekkor nagy apparátussal nyomozott utánam. Kihallgatta társaimat, engem pedig e szavakkal fogadott: „Hol járt maga?” Elmondtam, hol voltam. Mikor azt mondtam, hogy nem tehettem volna meg, hogy ne segítsek Szűcs tanár úrnak, akkor ő azt mondta, hogy nem kellett volna elmennem.

Június 14-én kívülem már csak Konrád, Nagy S. és a beteg Bálint maradt itt. A vörösök általános sorozást rendeltek el. Ez a volt noviciusok közül is érdekelt néhányat. A dunántúliak ezért is siettek oly nagyon. A sorozók a kommün szolgálatát elvállaló tanárokkal se tettek kivételt. Június 20-án Konrád carissimével együtt drukkoltak ők is, mikor odaálltak a mérce alá. Konrád alkalmatlan lett. A tanár elvtársak közül csak Bán úr és Rassovszky Kálmán váltak be. Bán úr még az esetleges könnyű szolgálatot is elkerülendő már előzőleg gyógyszerésznek állt be az irgalmasoknál.

Mi ittrekedtek reggelenként eljártunk szentmisére, nap közben harmonikázással, gyorsírással és nyelvtanulással foglalkoztunk. Vacsora után <80> összejöttünk egy szobába és ott elbeszélgettünk a világ folyásáról és elkeseregünk kilátástalan

helyzetünkön. A balsors szorosabban egymáshoz fűzött bennünket. Úgy voltunk, mint négy testvér; érzelemben is és gondolatban is egyek voltunk. Példának említtem azt, hogy ha valamelyikünk beteg volt, mint pl. Bálint vagy én magam is, bár kevesen voltak, de azért a betegnek nem kellett a falat ütni (mint évközben), hogy valaki bemenjen hozzá. Ami egynek fájt, az fájt valamennyiünknek. Fájdalom is elég volt, mindig gondoskodtak róla, hogy legyen.

Körülbelül akkor gyanakodott rám az egész ház, mert állítólag én feljelentettem a tanár urakat, hogy ugyanakkor, amikor a novíciusok éheznek, ők húst esznek és hogy külön főzetnek a novíciusoknak. Amilyen színigazság lett volna ez a feljelentés, ép oly szín valóság, hogy sem én, sem más az ittmaradtak közül illet nem tettünk.

A ház egyes tagjainak hangulatát a Csepregi féle levélből is meg lehet állapítani. (Historia Domus!)

Amikor a magiszter úr a noviciátusból eltávozott, nekem nemcsak, hogy nem volt pénzem, hanem még adósságom maradt. Ugyanakkor az egyetemen 300 K havi segélyt kaptak azok, akik arra <81> rászorultak. Elmentem tehát én is szerencsét próbálni s egyúttal hazautazásom érdekében törzslapot átvenni. Az egyetemen azt mondták, hogy a segélyhez szegénységi bizonyítvány is kell, ami nekem nem volt. Azonban volt egy menekült igazolványom. Ezt mutattam fel és szó nélkül kiutalták a 300 K segélyt. A törzslapokat is megkaptam a hazautazásomhoz, úgyhogy egész boldogan jöttem haza.

Másnap du. 38,5°-os lázzal ismét le kellett feküdnöm. A maláriám 2 heti szünet után újra jelentkezett. Éjjel nem aludtam és reggel még mindig 38°-os lázam volt. Délre 40°-re szökött úgyhogy társaim doktorok után futkostak. Dr. Lenczó jött először, gyorsan orvosságot hozatott. Ettől csökkent a láz. Ebéd után jött Dr. Magas, aki a szokásos „No, hogy van?” kérdés után „Jó mulatást!” kívánva csakhamar eltávozott. Június 24-én ismét nálam volt Dr. Magas s bár akkor már lázmentes voltam, nagyon ajánlotta a hazamenetelt, mert itt – úgymond – 2-3 nap múlva gyalázatos dolgok lesznek. Este ágyúzás hallatszott Pestről. Csak másnap hallottuk, hogy Pesten kitört a szerencsétlen végű ellenforradalom. <82>

„Hárpia” (így hívtuk a gazdasszonyt) már szinte beleunt a terminussal egybekötött kormányválság jövendölésekbe, amikor Pali (iskola-szolga) feljelentette őt a direktóriumnál 2 zsák elásott só és 1 bödön zsír miatt. A direktórium nyomban végzést küldött a házgondnoknak, amely szerint a gazdasszonynak július 1-ig a házból távoznia kell. A rend eltörléskori sírásnál is jobban sirt mostan. Nekünk négyünknek nagy fordulópontot jelentett az ő távozása. A koszt lényegesen megjavult, sőt ugyanazt ettük mi szegény „prolik”, amit a „burzsuj” tanárok. Mikor a tanár urak látták, hogy ugyanazt hozzák nekünk is, egyik-másik, de különösen Divényi úrék átszűrni szerettek volna tekintetükkel. Azért nem is szerettem az ebédlőbe járni, főképpen, mikor egyedül maradtam itt, s mikor egyedül ültem az egyik novícius asztal végében, úgy voltam ott, mint egy halálraítélt gonosztevő, akinek szörnyű kínjai előtt megengedtek némi szabadságot.

Június 30-án komoly veszélyben forgott az ittlétünk, ú. i. kimondták, hogy a volt noviciátusba 30 árvát hoznak. Divényi úr ezt megakadályozta (jóllehet két tanzsipirtyó már be is akart hurcolkodni), mert tanácsosabb volt <83> négyet, bár novíciust, mint 30 árvát élelmezni.

Körülbelül akkor volt a sűrű jegyzékváltás az entente és Kun Béláék között. A

vörösök az akkori rossz hangulat miatt engedtek az entente felszólításának és megkezdték a Felvidék kiürítését. Vácon igen sok katonaság vonult keresztül s egy hadosztály itt is maradt. A hadosztály-parancsnokság részére a gimnáziumot jelölték ki szállásul. Szerencse, hogy a behurcolkodott vörösök mind volt tisztek voltak, akik vöröskatoná lettükre sem lettek rövid idő alatt a kommün apostolai, mint sajnos, egyes paptanárok. A mi vöröseink úgy néztek a civilruhás tanárookra, mint piaristákra, akiknek nem szabad papi ruhában járniok. S ez Divényi urakat bántotta is. Nekem, akit néhányszor megszólítottak (egy ismerősöm is volt köztük), beszélgetés közben alkalmam volt mindezekről meggyőződni.

Július 5-én már harmadszor estem maláriába. Ép azon a napon volt, mikor a Délvidékre ment egy diákszállító vonat s ezzel Konrádék is hazautaztak. 40°-os lázzal feküdtem, <83> mikor most már teljesen magamra maradtam. Igen nehezen búcsúztak el a fiúk, mert nekik is rosszul esett betegségben és oly kínos helyzetben itt hagyni.

Bár a házgondnok igen gondosan ápoltatott, elannyira, hogy egyeseknek a tanár urak közül nem is tetszett. Pl. egyszer a betegségem alatt a pedellus a házgondnok utasítására cseresznyét hozott nekem. Útközben Néder úrral találkozott, aki miután kérdőre vonta és alaposan megdorgálta, még gúnyosan odaszólt, hogy ő is beteg. Egy másik alkalommal meg azért rohamozott meg, mert én az orvosilag elrendelt bort meg mertem inni. Korholó beszédében ezeket mondta: „Nem járja, hogy maguk (mármint Bálint és én) megisszák a ház borát (jóllehet ez már kommunizálva volt). A tanár uraknak nem tetszik az, hogy eddig Bálint, s most maga borozgatnak itten.” Szegény Bálint – gondoltam magamban – ha tudta volna, hogy milyen jó kívánatokkal kísérik egyesek az ő kínlásait enyhíteni célzó bort, inkább sohase ivott volna belőle.

A körülmények úgy alakultak, hogy Kovács L. révén közelebből is megismerhettem <85> Márianosztrát. Mikor felgyógyultam, többféle okokból Nosztrára mentem. Az odautazás kicsit nehéz volt, mert vonaton csak Szobig lehet menni; onnan Nosztrára kbl. 8 km-t gyalogolni kell. Szobon megkerestem az odavivő utat. Egy darabig pihentem és egyúttal tájékozódtam, mert hisz ott álltam két ország leendő határnál, az ipolymenti demarkációs vonal szobi hídfőjénél. Amíg pihentem odaért a nosztrai postakocsi, amely bevitt Nosztrára. Egy napot töltöttem ott.

Vádra visszajövet elhatároztam, hogy hazaszököm. A legszükségesebb holmit egy kézipoggyászba csomagoltam s ezt vittem magammal. A többi az öreg sekrestyés (Kudrich) őrizetében lakásomon hagytam. Ő egyedül tudott szökési kísérletemről. Divényiéknek nem szóltam, mert attól féltem, hogy ha szökésem nem sikerül, akkor a házba vissza nem fogadnak. A házból elosonva Szobig vonattal, onnan gyalog mentem a vasút mentén kbl. 9 km-t, míg cseh legionáriusokhoz értem. A csehek megállítottak, hiába könyörögtem az ő nyelvükön, <86> nem engedtek haza, mert nekik minden magyar bolsevik. Rövid pihenő után poggyászommal visszagyalogoltam Szobra, hogy visszatérjek Vádra. Mikor valamennyire kipihentem magam, lemondtam minden szökésről és ehelyett Pestre utaztam esetleges rendes úton való hazamenetelem iránt érdeklődni.

Valahányszor Pesten megfordultam, mindannyiszor bementem a rendházba is, mert ott is voltak hazautazásra váró kalazantínerek. Július 16-án a főtisztelendő Rendfőnök Úrral is találkoztam aki, bár nagyon meg volt törve, biztató szavakkal türelemre intett.

Átköltöztetés a rendházba

Pestről hazajövet Néder úr újságolta, hogy másnap a magiszteri lakásból hurcolkodjak át a 9. sz. szobába, amely előbb Agárdy úré volt. A noviciátust be fogják zárni, hogy senki ne is tudjon róla. Hurcolkodás közben Divényi és Néder urak kérdőre vontak hazanemutazásom miatt. „*Menjen már valahova – szölv Divényi – nehogy, mint utolsó szerzetes egyedül ódöngjön ebben a házban.*” S hogy tovább ne lopjam a napot – mert a konyhában és egymás közt naplopónak mondtak – foglalkozást <87> ígértek. Pedig ökv se tehettek egyebet. Mert annak a sok szennynek az olvasásánál, mit a váci és környékbeli tanítók „átképzésére” ideküldött Garami elvtárs, nekik ajánlott, azt hiszem, az én naplopásom többet ért. Garami elvtárs egyébként, mikor látta, hogy a piaristáknál neki felajánlott koszt milyen jó, idehozatta éhes feleségét és mindketten a kettős vendégszobában laktak. Étkezni ökv is lejártak az ebédlőbe. Garami elvtárs nyilván nagyon értett az átképzéshez, mert tanár-tanítványai közül egy-ketten már keresztvetés nélkül ültek le az asztalhoz.

Az ebédlőben ekkor a vörösöknek mind külső, mind belső frontjukon szenvedett vereségei képezték a tanári asztalnál a vita tárgyát. Divényi úrékon feltűnő lehangoltság vett erőt, Garami elvtárs, részint, hogy magát ámitsa, részint hivatalból minden rossz hírt rémhírnek mondott. A Tiszánál történt kudarcról mit sem akart hallani (Bán cinikus módján azzal ugratta, hogy már Titelig eljutottak, mert Szolnoknál – belefűltak), <87> míg csak Jóska, a szovjetről a házra maradt proli fiú – miután pár napja egy tiszáninneri faluba utazott, – hirtelen vissza nem jött – mert úgymond – a románok már a Tiszán innen vannak, a lakosság menekül s ez kényszerítette öt a gyors visszatérésre.

A most következő napok gyorsan múltak. Különösen nekem. A sekrestyés ugyanis megsűgta, hogy Divényiék augusztus 1-én kitesznek a házból. Aztán majd mehetek a „nosztrai noviciátusba”, melyet – szerintük – a Nosztrán tartózkodó magiszter úr fog vezetni (a hiedelem alapja Walternek egy régebbi terve volt, hogy az apácáknál álportás lesz, ha minden kötél szakad). Kovács már ott van, menjek még én is Bátorival s akkor teljes lesz a noviciátus! Így csúfolódtak és tervezgettek Divényi úrék.

Terveiket azonban már meg nem valósíthatták. Augusztus 1-én Arányi Béla bácsi szolgálójából siettem haza, mert vincellére, aki akkor jött meg Pestről, azt mondta, hogy Pesten riadót fűjtak. Vác utcáin az emberek egyik házból a másikba átkiabáltak egymásnak, hogy reggelre már új kormányunk lesz. <89> Otthon a vacsoránál – bár jó kacsapecsnyét adtak – Divényi úrék a bukás hírére nem tudtak vacsorázni. A házgondnok nyomtalanul eltűnt (2 évig űlt azután a börtönben.) Augusztus 6-án az igazgató úr átvette a gimnáziumot. 9-én Agárdy úrral elhoztuk Pestről a rend visszaállításáról szóló értesítést. A tanár urak ettől kezdve ismét reverendában jártak. A második beöltözés előtt újból a noviciátusban voltam.”

Végh Árpád

Mikor Vácot elhagytam és hazaérkeztem, a viszontlátás örömei közé nagy szomorúság vegyűlt. Mikor beléptem a szülői házba, azt gondoltam, hogy semmi sem fogja megzavarni a családi élet nyugodt folytatását. De csalódtam. Édesapámat súlyos betegnek találtam. Alig ismertem rá: sápadtabb volt, mint a viasz, szemei mélyen beestek. Mindez malomkö gyanánt nehezedett lelkekre. Tiszán láttam a jövőt. Gyanúmat csak megerősítette az orvosi vélemény. Ilyen körülmények közt

jöttem vissza Vácra fehéreneműm még itt maradt részéért.

Visszatérésem után még két hétig napról napra rosszabbodott édesapám <90> állapota. Mindig nyugtalanabb lett és úgy látszott, hogy érezte közeli halálát, mert ezt több ízben, noha burkoltan, mégis kifejezte.

Június 23-án, hétfőn délelőtt meglátogatta a beteget Dr. Szentés Anzelm, cisztercita perjel, aki neki lelki atyja volt. Édesapánk a látogatás folyamán kérte, hogy adja fel neki a végső szentségeket és pedig pénteken, 27-én, mert éppen arra a napra esett Jézus Szent Szívének ünnepe.

A közbeeső napok egyformán múltak el. A nagy útra készülő apám többször kérte imádságos könyvét és hosszasan imádkozott. Közben meg-megállt, fölnézett, megcsóválta a fejét, mintha azt mondta volna: „Nincs már messze a pálya vége!” azután ismét elmerült az imádságban.

Csütörtökön, június 26-án rosszabbodott állapota. Kérte, hogy azonnal hívjuk el a perjel urat, csakugyan este $\frac{1}{4}$ 9-kor meggyónt, magához vette az útravalót, utána pedig felvette az utolsó kenetet, amely szertartásnál, mint ő maga kívánta, én ministráltam. Ekkor is, valamint utolsó percéig, mindig eszméletén volt. <91>

Pénteken és szombaton keveset beszélt, csak röviden adta ki utolsó parancsait, főleg irataira vonatkozólag. Szombaton este már kiült homlokára a hideg halálveríték. Este nem feküdtem le. Hajnali $\frac{1}{2}$ 3 órakor, június 29-én rövid haláltusa után elköltözött. Temetése másnap du. 5 órakor volt. A szertartást gyóntatója végezte. Koporsóját utoljára rózsafái közé állítottuk, melyek mintegy búcsúzóul legpompásabb virágaikat fakasztották. Köztük szokott megpihenni, valahányszor fáradtan hazatért az iskolából, miért ne vegyék körül még egyszer, és utoljára, hiszen nagyon szerette őket. Legkedvesebb rózsafáit sírja köré ültetjük; hadd legyenek igazán az övéi!

Eddig tart a nagyvakáció első felvonása.

Június 12-én belefogtam a VII. osztály tananyagába és augusztus végéig el is végeztem. Vizsgám csak szeptember közepén lett volna, de már előbb hívtott vissza a noviciátus és én mentem.

Nem kell azt gondolni, hogy minden időm szomorúságban telt el. „Nincsen öröm ürmön nélkül”, talán megfordítva is igaz. Az ember felül tud emelkedni a csapáson, ha az ürmön közé öröm is vegyül.

17.

KÖVESI LAJOS (HÁZFŐNÖK)–RUSSEL KÁROLY (HITTANÁR)
A VESZPRÉMI RENDHÁZ KRÓNIKÁJA (RÉSZLET, 1918/1919)

Notationes rerum gestarum ad Collegium Scholarum Piarum Veszprimiense quoquo modo pertinentium, 1827–1919: PMKL, Veszprémi rendház levéltára (II.6), Lib. 18, pp. 379–394. – A krónikát 1918/1919-ben Kövesi Lajos házfőnök kezdte vezetni, majd 1919 áprilisában, miután a rendház többi tagjai aláírták a nyilatkozatot, és világiakká váltak, Russel Károly hittanár folytatta. Bejegyzései 1919 márciusától (386. oldal, Néger Ágoston kanonok halála) kezdődnek.

Időjárás

Az őszi időjárás nagyon kedvezőtlen. Majdnem egész október ködös volt; 17-én kezdett (október) havazni, azóta tartós hideg és esős tél van. Ilyen korai téltre nem igen emlékeznek az emberek s ez a körülmény még inkább fokozza a nyomorúsá-

got.

Drágaság

Nehéz időket élünk; az emberek önzése tetőpontra hágott, a legcsekélyebb dologért, minden kis szolgálatért nagy árakat követelnek; a pénz majdnem értékét veszítette.

Nem érdektelen a háború végén néhány élelmiszer s egyéb cikk árának feljegyzése.

- 1 kg hús 20-28 K
- a tojás darabja 1,20-1,30 K
- 1 öl fa beszállítással 400 K
- 1 pár cipő (ha kapható) 300-400 K
- 1 öltözet ruha 1500-2000 K

Forradalom

De ötödfél évi küzdelem és szenvedés után végre derengeni kezd a béke hajnala. A kedélyek mindig izgatottabbak lesznek, történnie kell valaminek, nagy az eszmék forrongása. A magyar miniszterelnök, Wekerle Sándor a király beleegyezésével kijelenti Magyarország független államiságát. A magyarok régi vágya kezd megvalósulni. De az eseményekben nincs megállás. A világháború <380> gyászos vége oly átalakulásokat idézett elő, melyeknek következményei ránk nézve beláthatatlanok.

Felbomlott, részekre oszlott, a legszélső socialisták kezére jutott a hatalmas Oroszország, roskadozik a nagy Németország s felbomolva, leverve és széttagolva hű szövetségese Ausztria és Németország.

Szegény hazánkra, mint az éhes varjak, úgy rontanak rá a nemzetiségek; a románok Erdélyt, a csehek egész felsővidéket követelik, Horvátország kimondta elszakadását, illetőleg a délszláv államhoz való csatlakozását. Megindul az osztozkodás az állam testén, a magyarság, a politikai vezetők pártokra szakadva nem találják meg a kivezető utat. Pedig nincs idő a halogatásra, az események drámai gyorsasággal érnek. Károlyi Mihály még a király kezéből veszi át a hatalmat (október végén), s az új kormány első ténykedése, hogy elrendeli a hadakozás megszüntetését, s az ellenségtől fegyverszünetet kér.

Október 30.-án kitor a forradalom, a király családja menekül Gödöllőről, Tisza István lakásába behatol néhány katona, s agyon lövik. Izgalmas napok ezek; a rémhírek nagyítják az eseményeket, a jobb érzelmű hazafiak remény és kételkedés közt töltik napjaikat. Nagy átalakulásoknak vagyunk tanúi. Egy részről nemzeti eszményeink megvalósulását látjuk közeledni: önálló, független Magyarország, magyar hadsereg, önálló gazdasági berendezkedés megdobogtatják a szíveket. Másrészt oly gyászos események ellensúlyozzák örömmünket: egy meggyalázó fegyverletétel feltételei; határainkon az ellenség: cseh, horvát, szerb veszélyezteteti az előbbi eredményeket. Megalakul a Nemzeti Tanács, átveszi a hatalmat, s a kormány révén gyakorolja. A kormányon új egyének, a szociál-demokrata párt emberei vannak. A király feloldja őket esküjük alól, átveszik újra a hatalmat a néptől, a Nemzeti Tanácstól. Az ország a kényszerítő körülmények hatása alatt a nemzet jövője érdekében mintha egy véleményen <381> volna a végső veszedelemben. Egyesek, társulatok, egyesületek tagjai sietnek letenni az esküt a Nemzeti Tanácsnak; a forrongást, a

pusztítást és rablást lassankint elnyomják, a rend a fővárosban kezd helyreállni, de a vidékről aggasztó hírek érkeznek: a csehek a felső vidéken betörték az országra, ellenállás nélkül hatoltak előre, délen a szerbek kegyetlenkednek a magyar földön.

A király lemondott a trónról, mindinkább kialakul a vélemény a köztársaság megalakítására s november 16-án, miután a képviselőház és főrendiház feloszlatták, a nemzetgyűlés kikiáltja a magyar népköztársaságot.

Veszprémben az események aránylag nagyobb rázkódással folytak le. Megalakulván a helyi Nemzeti Tanács, a tárház tagjai valamennyien írásban jelentették be csatlakozásukat. Nagyobb zavargás itt nem volt, egy katonai raktárt fosztottak ki.

November 6-án a fegyverszünet hírére a főgimnázium épületében lévő, lábadozó katonaság elszéledt, az altisztek holmijukat a pincébe hordták le.

A közbiztonság végett kerületenként megalakították a polgárőrséget, minden 60 éven aluli férfi polgárőr, a tárház tagjai is s éjjelenként 2 órai cirkálással s két óráig az őrszobában való tartózkodással egyéenként minden 5. napon vettek részt a közbiztonság fenntartásában.

Forradalmi állapotok

Teljes bizonytalanságban és reménytelenségben élünk; zűr-zavar, fejtelenség mindenütt. A város tele van semmittevő, csavargó katonával, éjjelenként állandó lövöldözés hallható; a szervezett nemzetőrök maguk is garázdálkodnak, a fiatal korosztályokból alakult őrcsapatok csoportokban háznak, különösen a várban, beállítanak, bort követelnek. A polgári osztály szervezetlen, gyűléseznek, szónokolnak, de eredmény nélkül. <382>

Meghasonlott a forradalmi minisztérium is. Károlyi pártjának egy része, mely elégedetlen volt a szocialisták nagy térfoglalásával, kivált a pártból. Károlyi, mint a népköztársaság elnöke irányítja az ország ügyeit. De e rövid feljegyzések keveset mondanak, a történetírók feladata lesz a kor eseményeit megörökíteni, a mai kor lelkiállapotát csak több kötetből ismerheti meg a jövő nemzedék. De mégsem hagyhatjuk teljesen figyelmen kívül, mert egyenként és összesen személyek és intézmények hatása alatt vannak, sínylődnek. Nyomasztó jelenünk, bizonytalan jövőnk lehangol bennünket. Felsővidéki házainkban megszűnt a tanítás, a rendtagok nagyrészt elmenekültek, egyes helyekről pedig eltávolították őket (Trencsén), mert nem hajlandók, vagy nem tudnak tótul tanítani. A románok kegyetlenkedéseiről is lesújtó hírek érkeznek Erdélyből.

Általános nyomor

Az ország nagy nyomorban sínylődik; a gyárak megálltak; a vasutak gyéren, minden másodnap közlekednek. Iparcikk semmi, egy szál gyűjtőt utánjárással lehet csak kapni; a drágaság elviselhetetlen, a pénznek semmi értéke.

Fűtőanyag hiány

Tárházunk különösen fűtőanyagban szenvedett hiányt a tél folyamán; fát nem szállítanak, volt alkalom, hogy máról holnapra nem volt mivel fűteni.

Papi Tanács

Az átalakuló kor forrongása nem hagyta érintetlenül a papságot sem. Az alsó-

papság jogainak érvényesítésére mindjárt a forradalom kitörése után megalkotta a Papi Tanácsot, amely a papság anyagi és szellemi ügyeinek rendezését vette programjába.

Szerzetes Tanárok Tanácsa

Ugyancsak a tanítás céljaira szolgáló birtokok védelmére, a vallásos iskolák fenntartására s egyéni érdekeik megvédésére megalakították közösen a szerzetes rendek is a Szerzetes Tanárok Tanácsát (elnök Kőrösi Albin piarista) s a társház tagjai csatlakozásukat jelentették be. <383>

A rendfőnök úr leiratban nyugodtságra s türelemre kéri a tagokat, s jelenti, hogy az új viszonyok között is mindent megtesz a rend erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmére.

Katonalelkészeink hazatérése után a rendi kormány első ízben Gregorich Izidort helyezte Veszprémbe Rózsahegyrről, midőn azonban annak ideköltözése a cseh megszállás miatt lehetetlen volt, helyette Misányi Lajos természetrajz szakost küldte, kit a nyáron Temesvárról Rózsahegyre helyeztek, de katonai szolgálata miatt állását ott még nem foglalta el.

1919

Az új év kevés jóval kecsegtet, a helyzet csak rosszabbodik.

Visszaköltözés a gimnázium épületébe

Január elején minden osztály visszaköltözött a főgimnázium épületébe; a föl-szintig ideiglenesen házilag a Bizottság költségére kitarozták; az I. osztályt a díszterembe, az V.-et a fizikai terembe, a VIII.-at a görög pótlóba helyeztük el, a többi már rendes helyén van; a görög pótlót a tanári szobában tartjuk. A hurcolkodást a törvényszéki épületből s a püspöki palotából maguk a tanulók végezték s így néhány száz koronát megtakarítottunk az intézetnek.

A katonai kórháznak kölcsön adott 72 db rajztermi kis széket eddig még ismételt sürgetésre sem szállították vissza.

Egy tanári szoba kifestése

A főgimnáziumi Bizottság kifestette az iskola céljaira átengedett tanári szobát, melybe a lomtárból összeszedett bebútorozás után Misányi Lajos költözött.

A leány magántanulók előadásra járhatnak

A közoktatásügyi miniszter elrendelte, hogy az 1918-19. tanévre kísérletként a leány- magántanulók <384> a tornát kivéve, minden órára bejárhatnak. A rendkormány, mint iskolafenntartó ezt bizonyos feltételekhez köti.

A Szent Anna kápolna ügye

A házfőnök felterjesztést tett a Szent Anna kápolna rendezése ügyében, hogy lehetőleg az autonómia létesítésével megoldást nyerjen, mivel a társháznak nagy teher volna restaurálása. A rendfőnök úr kilátásba helyezi a rendezést, és megbízza a házfőnököt, hogy a helybeli katolikus autonómia vezetőségével lépjen ez irányban összeköttetésbe.

Tölcsey Ferenc halála

Tölcsey Ferenc, kire a Gondviselés annyi megpróbáltatást mért, február 2-án délután 4 órakor meghalt. Vesebajából származó 6 évi vakság állapotát a gyógyulás reményével tűrte, de közben sokat szenvedett; utóbb idegzetét az orvosoktól állandóan alkalmazott morfium inieció tönkre tette. Január 31-én rosszabbul lett; meggyónt, áldozott, Kovács József succentor¹ feladta neki az utolsó kenet szentségét; azután kissé megkönnyebbült, majd este 7 után álomba merült s aludt reggel 5 óráig, de ekkor már nem tudta gondolatait közölni, agonizálni kezdett február 2-án vasárnap délután meghalt. A templom szentélyében ravataloztuk fel. Tisztelői közül sokan kifejezték részvétüket: Dr. Rott Nándor megyéspüspök, Kránitz Kálmán felszentelt püspök s többen személyesen, Glattfelder Gyula csanádi püspök, Rainprecht Antal főispán s a helybeli intelligencia vezető emberei közül számosan. Február 4-én reggel 8 órakor minden oltárnál szentmise áldozatot mutattunk be a lelki üdvéért, a temetés előtt 10 órakor pedig requiem volt. A temetést Perényi Antal apátplébános végezte teljes papi segédlettel. Óhajtása szerint a felsővárosi temetőbe temettük.

Félévi értesítő kiosztása

A rendelet szerint február végén kellett volna kiadni az I. félévi értesítőket; fűtőanyag <385> hiány miatt azonban az iskolát február 12-én be kellett zárni egyelőre március 10-ig. Főigazgatói engedéllyel tehát február 12-én kiadtuk az I. félévi értesítőket.

Orgonasípok ára

A budapesti Fémközpont megküldte a beszolgáltatott orgonasípok árát: a társház templomának orgonasípjaiért 790 K 50 ft, a Szent Anna kápolna sípjaiért 269 K 25 ft küldött. A házfönök az Orgonasíp-alap címen az összegeket külön takarékbba tette.

Bizalmi férfi a Szerzetes Tanárok Tanácsába

A Szerzetes Tanárok Tanácsának elnöke felkérte a társházat, hogy a Tanácsba bizalmi férfiút válasszon, aki esetleges budapesti tartózkodása alkalmával a Tanács ülésein részt vehet s közvetítő lesz a társház és a Tanács között. A bizalmi férfi: Libán Gergely lett.

Rendtagok szereplése

A veszprémi társadalmi élet hosszas zsibbadtság után kezd éledezni; jótékony célú előadásokat rendeznek. A katolikus Missziótársulat jótékony ünnepélyen (február) szerepeltek Misányi Lajos gordonkajátékával, Mihalcsik Géza pedig szavalattal.

Békekongresszus

A Párizsban összeült békekongresszus lassan dolgozik, pedig nálunk az állapotok teljes züllés felé közelednek; a drágaság még mindig emelkedik, tehetetlenség, kapkodás mindenütt. A megszállott területek magyar lakóainak szenvedéseit vé-

¹ A veszprémi székesegyház succentora (az éneklőkönök helyettese).

res betűkkel örökíti meg a mai idők krónikása. A kormány minden kritikában ellenforradalmi tényt lát; a nyomozások napirenden vannak, terror mindenütt.

Időjárás

Az időjárás kellemetlen; a régi emberek szerint régen volt ilyen lucskos tél Veszprémben. Október elejétől kezdve az eső, hó, köd állandó; január közepén kezdett hidegebbre fordulni, nagy hó esett, fagyott, <386> s igazi tél volt február közepéig, amikor megenyhült.

Disznóhízlalás

Nagy anyagi kár társházunkra, hogy disznóhízlalásunk nem ütött be; fiatal disznainkat félkövéren kellett leölni; kövéret kettőt vett a társház a káptalanból (150 kg és 165 kg). A zsír ára emelkedik kgja 40-50 K, a hizott sertés élő súlyban 24 K kgja.

Néger Ágoston kanonok halála

Néger Ágoston, apostoli protonotárius és Öszentsége házi prelátusa, apát és a veszprémi székeskáptalan olvasókanonokja aranymisés papságának nyolcadik évében február 11-én este meghalt, és 13-án temették el nagy részvétellel az alsóvárosi temetőben. Nagy vagyónáról semmi hír, az hihetőleg mind a rokonoké lett.

Próder Károly tanuló temetése

Február 25-én a tanári kar és az ifjúság Próder Károly II. osztályos tanuló temetésére vonult ki a felsővárosi temetőbe.

A tanári kar hűségesküje

A főgimnázium teljes tanári kara március 8-án esküt tett a köztársasági alkotmányra Rainprecht Antal dr. főispán kezébe.

Az előadások folytatása

A főgimnáziumban a tanítás egyhavi szénzünet után március 16-án ismét rendszeresen megindult, miután az időjárás megenyhült. Március közepén azonban ismét hidegre fordult az idő s egy hétig ugyancsak kínossá vált a munka a fűtetlen tantermekben.

1919. március 21.

A márciusi proletárforradalom

Károlyi Mihály gróf köztársasági elnök nem sokáig tarthatta magát a hatalom birtokában, mivel az Oroszországból visszatérő foglyok által egyre erősödő kommunista párt Kun Béla vezetése alatt szüntelenül mozgolódott, és 1919. évi március 21-én újabb forradalmat csinált, amidőn köztudomásra jutott, hogy a párizsi békekonferencia az ország megcsonkítását határozta el. A Károlyi párt radikális demokratái ezzel elvesztették létalapjukat, és kiestek a hatalomból, amelyet most a szociáldemokratákkal egyesült kommunista párt ragadott magához, és Magyarországot az orosz szovjetköztársaság mintájára tanácsköztársaságnak hirdette ki Mindenkihez címzett proklamációjában. De hogy a valóságban mi történt akkor Budapesten, az csak lassanként derült ki későbbben. Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzóta-

nács elnöke 1919. évi június 14-én a tanácsok országos gyűlésének, kongresszusának, vagyis parlamenti ülésének megnyitása alkalmából üdvözlőlvén az elvtárs képviselőket, ezeket mondotta: „Ezeresztendő alkotmányt fognak önök <387> örökre sírba tenni a mai napon, ezeresztendő alkotmányát ennek az országnak, amely alkotmányának a fejlődése nem hozott létre mást, mint a keveseknek brutális és vad erőszakát.” Eszerint tehát a millenáris történeti Magyarország a sírba szállt: *Finis Hungariae*.

A Mária-Kongregáció utolsó Kalazancius ünnepélye

A főgimnázium Mária-kongregációja utolsó ténykedéséül megtartotta még jól sikerült évi díszgyűlését Kalazanci Szent József emlékére március 25-én délelőtt 9 órakor a főgimnázium dísztermében, a következő tárgysorozattal:

1. Zsasskovszky F.: O Pater parsulorum, Énekli a főgimnázium énekkara.
2. Anonymus e S. P.: Kalazanciushoz, Szavalja Forintos György, VII. o. t.
3. D'Ambrosio: Reverie: Előadják Boda Károly, VIII. o. t. (hegedű), Kocsuba Elemér, V. o. t. (zongora).
4. Ünnepi beszéd, Tartja Kövesi Lajos főgimnáziumi igazgató úr.
5. P. Thynkos: Mária Isten temploma, énekli a főgimnázium énekkara.
6. Bakos Gáspár: Kelj fel Anyánk! Szavalja Várady János, VIII. o. t.
7. Ethelbert Nevin: Narcissus. Előadják Boda Károly, VIII. o. t. (hegedű), Kocsuba Elemér, V. o. t. (zongora)
8. Szózat. Énekli a főgimnázium énekkara.

A tanítói szakszervezet megalakulása

Veszprém város összes tanszemélyzete: tanárok és tanítók, férfiak és nők, tanítói szakszervezetet alakítanak március 31-én, és testületileg lépnek be a szocialista pártba. Így a ház összes tagjai is.

Az iskolák államosítása és az iskolai vallásoktatás betiltása

A tanácsköztársaság az összes iskolákat államosította; mire a közoktatásügyi népbiztos, Kunfi Zsigmond dr., az iskolai vallásoktatást rendeletileg megszüntette. A vármegyei közoktatási megbízott szóbeli rendelkezése folytán a főgimnázium tanárai április 4-étől már csak világi ruhában járhattak be az iskolába, a vallásan oktatása pedig megtiltatott, míg aztán április 12. számában a hivatalos Vörös Zászló lap kihirdette a megbízott rendeletét, amely szerint a vallásoktatás az iskolákban sem a tanítási idő alatt, sem azon kívül nem folytatható.

A főgimnázium hittanára április 5-én a megyés püspök úrtól kért utasítást s nála abban történt megállapodás, hogy az exhortatio vasár- és ünnepnaponként ezentúl a templomban tartassék, az önként jelentkezőkkel ott végeztessék a húsvéti szent gyakorlat és később a vallásoktatás is, habár csak heti egy-egy órában. Így aztán a hittanár április 6-ától már a szentmise alatt a templomban tartotta meg az exhortatiót; április 12- és 13-án a templomban végezte a szentgyakorlatokat, amelyeken még a főgimnáziumnak majdnem egész ifjúsága vett részt, majd április 14-én a megyéspüspök úr mondotta a szentmisét, ő mondott ott nekik egy lelkes, kitartásra buzdító beszédet s ő áldoztatta meg <388> az ifjúságot; május 15-étől pedig heti egy-egy órában a tanítás után megindult a vallásoktatás is, de csak június 5-ig

folyhatott, mivel pümkösdre az iskolákat hirtelen bezárták.

A tanulók szakszervezete

A szakszervezetek mintájára Veszprémben is megalakult a középiskolai tanulók (fiúk és lányok) szakszervezete, mint Diákszövetség vagy az ifjú munkások szakszervezete, amely első ünnepélyét április 11-én tartotta meg a főgimnázium dísztermében s ezen ünnepélyre megjelentek a helybeli direktórium tagjai is. Az ünnepélyen fölkérésre Babos Dezső tanár tartott egy okos előadást a társadalmi fejlődésről; de utána a direktórium tagjai valósággal uszító, oktalan beszédeket intéztek az ifjúsághoz, a poeta tanfelügyelő pedig egy forradalmi költeményét szavalta el.

Vörös tengerészgárda a főgimnáziumban

A kommunista átalakulás támogatására április 15-én, amidőn a nyári időszámítást is újból elrendelték, 200 emberből álló vörös tengerészgárdát szállásoltak el két napra a főgimnázium épületében, amíg a kaszárnyákat kitakarították, amelyeket aztán Kun Béla-, meg Lenin-kaszárnyáknak neveztek el. Ezen tengerész gárdából kerültek ki aztán a terrorcsapatok, amelyek itt vármegyeszerte garázdálkodtak.

A vallásszabadság proklamálása

A kommunista szertelenségek megfékezésére a tanácsköztársaság proklamálta a vallásszabadságot s városunkban is kiragasztották a vallásszabadságról szóló kormányrendeletet, elrendelvén, hogy az a templomokban háromszor kihirdetessék, amit templomunkban április 20-án, húsvét-vasárnapján s az utána következő két vasárnapon a hittanár az exhortatio közben teljesített.

A kegyesrendi tanárok a rend elhagyásával állami szolgálatba lépnek

A veszprémi közművelődési tanácsnak egy bizottsága április 28-án formulázott nyilatkozattételre szólította föl a főgimnázium kegyesrendi tanárait, hajlandók-e tíz nap alatt papi jellegüknek és a rendnek elhagyásával állami szolgálatba lépni, amely nyilatkozat aláírása nélkül állásukból elmozdíttatnak. Miután a rendkormány a rend tagjainak semmiféle utasítást nem küldhetett, a ház tagjai a hittanár kivételével a főgimnázium megmentésére már április 29-én aláírták és 30-án beadták a kívánt nyilatkozatot s a rendi öltönyt letévén a szovjetállam szolgálatába léptek, ezzel elérték, hogy háborítatlanul tovább taníthattak s a direktórium nemsokára folyósította a nagy összegű szellemi munkási illetményeiket.

A rend vagyonának likvidálása

A ház tagjai azonban kivétel nélkül együtt éltek tovább, de májustól már a saját költséjükre, mivel a piarista rend vagyonát, amint erről a rendfőnökség néhány nap múlva egy levelezőlapon 361/1919. sz. alatt értesített, az állam április 29-én likvidálta, minek folytán a rend, habár azt föl nem oszlatták fizetéseképtelen lett.

A veres május Veszprémben

A szocialista mozgalmakban május elseje mindenkor jelentős dátum volt s így csak természetes, hogy most a proletár uralom idején Budapesten és vidéken hivatalból mindent elkövettek, hogy a nap jelentőségét fokozzák és kihasználják. Kép-

telen szertelenségek minden téren, a féktelen fantázia a döntésben, a festészet szolgálatban a plakátokon, a zenében, veresbe öltöztettek mindent, minden beszélni tudó emberüket elindították s mindenkit mozgósítottak a népgyűlésekre ünnepelni és lelkesedni, de hiába. Ez a kommunizmus utolsó erőlködése volt; de bár minden propaganda célokat szolgált és százezreket pocskoltak el, a veres május igazi lelkesedést nem tudott kiváltani. A Kun-kormány helyzete tarthatatlanná vált úgy kifelé, mint befelé; de mi erről csak időnként hallottunk suttogást, ha valaki Csehszlovákiából vagy Erdélyből, de leginkább Bécsből tudott egy-egy lapszámot átcsempészni, mivel a világtól elzárva tisztán a Népszavára és a Vörös Újságra voltunk utalva. A kommunista diktatúra ugyanis a sajtószabadságot teljesen elfojtotta és az alávetett országrészt teljes butaságban tartotta. Más lap nem jelenhetett meg, az ő lapjai pedig napról-napra hazudták a kommunizmus térfoglalását és diadalait – a veres sereg zsidó vezérei kis Napóleonok, – míg a hazai és külföldi eseményekről egy szót sem lehetett belőlük megtudni. Ezekről csak egy titkos hivatalos lap készült, amely azonban csak a kommunista kormány közegeit tájékoztatta a világ helyzetéről.

Russel Károly püspöki kinevezése hittanárrá

A főgimnázium hittanára magára maradván, május 3-án a megyéspüspök úrnál jelentkezett, és kérte, hogy őt mint főpásztor ideiglenesen is, amíg a rend intézkedhetik, a főgimnáziumi ifjúság hittanításával megbízni kegyeskedjék, bejelentvén, hogy amíg a rendet föl nem oszlatják, piaristának kíván maradni, és ha a rend megmaradt tagjait valami koncentrációs házakban gyűjtenék össze, akkor sorsát megosztja velük. – Ezen kérelmét a püspök úr május 10-én 2206/1919. sz. alatt így intézte el:

Főtisztelendő Kormánytanácsos és Tanár Úr!

Nagy lelki megnyugvással vettem személyes jelentését arról, hogy visszatúsítva azt a felhívást, hogy a papságból kilépve államszolgálatba lépjen, hű maradt egyházi és szerzetesi hivatalához. Erősen hiszem, hogy a kegyes-tanítórend nem fog feloszlani, és ha talán redukált méreteken is, folytatni fogja szép missióját. Addig is, míg a rendi előjáróság abban a helyzetben lesz, <390> hogy a híven maradt rendi tagokat összegyűjtheti és támogathatja, a magam részéről minden tőlem telhető támogatást felajánlok Kormánytanácsos úrnak, és kérem, hogy a veszprémi gimnázium ifjúságát továbbra is vallásoktatásban és lelki gondozásban részesíteni szíveskedjék. Egyébként az Úr oltáránál ájtatos imáiba ajánlottan maradok jóakaró főpásztor

+ [Rott] Nándor, püspök

A Szent Anna kápolna átadása

A főgimn. hittanára május 8-án ismét a püspök úrnál járt s bejelentette neki, hogy a veszprémi ház a Szent Anna kápolna gondozását továbbra is nem vállalhatja. A magára maradt hittanár a binatio jogával² fölruházva vásár- s ünnepnaponként misézhetne ugyan ott is s az ifj. templomban is, de egyébként s főleg a mindennapi misét illetőleg nem felelhet meg. A püspök úr nem kívánta a kettős teher-

² egy napon két mise elmondásának joga

viselést a hittanártól, és kijelentette, hogy a Szent Anna kápolnában az ő papjai fogják a kötelező miséket mondani, amíg a rend majd ebben az ügyben is intézkedhetik; mivel a püspök úr és udvara rendületlenül bízik abban, hogy a tarthatatlan kormányrendszer bukásával a régi jogrend nemsokára már visszaállíttatik. A Szent Anna kápolna átvételéről átiratban értesítette a püspök úr a házat, és május 11-től már az általa kirendelt teológiai tanár végezte a miséket.

A hadi kötvények összeírása

A kommunista kormányzótanács, miután kommunizálta a földbirtokot s városokban a házbirtokot is, a gyárakat és üzemeket és lefoglalta a családi ékszereket, valamint a bankokban őrzött értékeket, utoljára még elrendelte a hadikötvények összeírását is, azon határozattal, hogy a kistételű kötvényeket később visszaadja, és kamatot is fog fizetni, a nagyértékű kötvényeket azonban mint jogtalan vagyont lefoglalja. Ezen kormányrendelet végrehajtása Veszprémben május 10-ig történt s a bankok egész nap ostrom alatt álltak.

1919. május 13-15.

A társház likvidálása

A likvidáló bizottság május 13-án jelent meg a házban, ahol legelőbb is a ház felszerelésének leltározását végezte el, 14-én folytatta a munkát, és átvette a ház pénztárát a ház értékeivel, amelyeket az adóhivatalba szállított be, 15-én végül átvette a konyhát és a pincét, amely ténnyel a rendház, mint ilyen de facto megszűnt s azért <391> a házfőnök valóban le is tette a tisztségét, és mint társ élt tovább közöttük, miután a ház és felszerelése a főgimnázium Tanárainak használatára hagyattak meg a kertekkel egyetemben, míg a földeket a bérlőnél vették lajstromba, paloznaki szőlőnkét pedig a zalamegyei likvidáló bizottság foglalta le. A piaristikumokat a hittanár vette át.

Az Atlanti-óceán átrepülése

A nyugat európai lapok május 17. számai szenzációs hírt bocsátanak világgá, amely szerint amerikai tengerészek hydroplánokon május 16-ról 17-re éjjel 13 óra alatt átrepültek az Atlanti óceán fölött s megnyerték a nagy összegű díjat.

Az első ellenforradalmi kormány megalakulása

A magyar szovjetkormány, mivel a május elejére várt általános nemzetközi munkaszünet és nyomában az új szovjetállamok alakulásának elmaradása csalódást szerzett számára, tarthatatlan helyzetében nem bírván tartani a tiszai frontot, – békét kért a román főhadparancsnokságtól. A román főparancsnok azonban elfogadhatatlan békefeltételeket szabott, mire a kormányzótanács, Kun Béla izgató beszédének hatása alatt oly határozatot hozott, hogy kitartanak a végletekig. Ezen határozat következtében az ántant a román hadsereget bízza meg Budapest és vidékének megszállásával és a magyar bolsevizmus kiirtásával, a román hadsereg védelme alatt pedig Aradon alakul meg Károlyi Gyula gróf elnöklete alatt az első ellenforradalmi kormány, és május közepén kiáltványt bocsát ki s intéz a nemzet-
hez a kommunista iga lerázására, amiről a Népszava és a Vörös Újság természetesen csak gúnnyal és megvetéssel emlékezett meg.

A keresztyáró körmenet a piarista templomban

A keresztyáró napok ezidén május 26, 27 és 28-ára estek. Mivel a hívek kedden templomunkba szoktak körmenetben bevonulni, Russel Károly hittanár, mint a templom gondnoka, már előre figyelmeztette a plébániát, hogy a kegyesrendi ház, mint ilyen megszűnt s így nincs senki, aki a szükséges dolgokról gondoskodjék. Perényi kanonok plébános csak azt kérte, hogy a hittanár a szentmiséről és a szentbeszédéről gondoskodjék, a többit aztán ő fogja elintézni. Így aztán május 27-én, kedden, az egész templomot betöltő híveknek még ez évben is piarista mondotta a szentmisét s utána a szentbeszédet is, amely riadó vészkiáltás volt a szülőkhöz, mivel azt hirdette, hogy a szabadjára engedett gyermekek boldogsága veszélyben van. A szentbeszédet hallgató kanonok urak kinyomatni és szétosztatni kívánták azt, de a kommunterror idején az legalábbis nem tanácsos. <392>

Akasztófa Veszprém főterén

A magyar szovjetkormány tarthatatlan helyzetében, a világ proletáraihoz intéz felhívást – június elején – a román előnyomulás megakadályozására; de mindez hiábavaló. A románok hatásosan támadják a tiszai frontot, Dunántúl pedig vasúti sztrájk indult ki Szombathelyről, úgy, hogy a proletárvilágot rémület szállta meg városunkban is, rémhírek járnak szájról-szájra s amidőn június 5-én a helyi direktórium megfélemlítés céljából akasztófát állított a Rákóczi tér közepén, akkor már a félénkek is nevettek, mivel nyilvánvaló lett, hogy a kommunista rendszer a végét járja. A kommunizmus kormányzása valóban már csak vergődés: a közoktatási népbiztosság az iskolákat hirtelen becsukhatja, a közlekedési népbiztosság a vasúti kedvezmények megszüntetésén kívül a viteldíjat a háromszorosára emeli föl, a pénzügyi népbiztos pedig a dohánynemű árát az ötszörösére srófolja úgy, hogy egy rövid szivar ezentúl 90 f!!!

A tanév befejezése

A közoktatási népbiztos rendelete, amely szerint az előadások június 7-én fejeződnek be, és 12-én a bizonyítványok osztandók ki, a veszprémi főgimnáziumban még korábban érvényesült, mivel az igazgató a zavaros állapotok miatt az ifjúságot már június 6-án pünkösdi szünetre bocsátotta el s midőn a rendelet lapok útján ugyanazon nap megérkezett, június 7-én megtartotta a zárógyűlést, amely a rendelet értelmében megállapította az osztályozás nélküli általános minősítésű: megfelelt, nem felelt meg – bizonyítványokat a vallástan figyelembe vétele nélkül. Így aztán a hittanár már pünkösdhétfőn, június 9-én végezte a hálaadó isteni tiszteletet az önkéntes ájtatoskodókkal, amely Te Deumra templomunk még utoljára megtelt.

A szovjet-parlament megnyitása

A Kun-kormány az antánt minden pressziója dacára sem akarja a hatalmat kiadni a kezéből; de mivel a helyzet tarthatatlanságát is kénytelen belátni, azért június hó 14-ére összehívta a bolsevik parlamentet, hogy az döntsön a végletekig menő küzdelem ügyében. A kommunista lapok közléseiből értesültünk arról, hogy a tanácsköztársaságnak ezen első parlamenti ülése, mint a tanácsok országos gyűlése vagy kongresszusa június 14-én délelőtt 10 órakor nyílt meg Budapesten a Városi Színházban, és természetesen a végletekig menő harc mellett döntött, mivel a vezetők előterjesztései és igazgatásai után mást nem tehetett, de már ezen első s még in-

kább a parlamenti <393> házban tartott következő néhány ülésen is kitűnt az ellentétek sokasága és a kongresszus tehetetlensége, amelyet néhány nap múlva már csak azért is bezártak, nehogy nyílt szakadást szülhessen.

Katonai ellenforradalom Budapesten

Június 24 és 25-én ismét rémidőket éltünk át Veszprémben. Postaközlekedés hiányában a hír szárnyán értesült róla mindenki, hogy Budapesten nagy események történnek, de valami bizonyosat senki sem tudott. Végre június 26-án kaptunk lapokat s azokból megtudtuk, hogy június 24-én este ellenforradalom tört ki aktív katonatisztek által szervezve és vezetve, amelyet azonban még ugyanazon éjjel levertek a vörösek. A tüzérszázárnya megnyert legénysége egyrészt és másrészt a Ludovika Akadémia növendékei elfoglaltak egyes központokat, letépték a vörös zászlókat és nemzeti színű zászlókat tűztek ki, míg a dunai monitorok legénysége az alatt a Hungária szállót, mint szovjet házat ágyúzta; de reggel már a Ludovikásoknak is meg kellett adni magukat, mert körülvették. A balsikerű ellenforradalom néhány bátor katonatiszt életét kívánta áldozatul, de a Ludovikások elítélését megakadályozta az ántant hatalmak beavatkozása.

A főgimnázium átvétele

A helyi direktóriumnak egy bizottsága július 7-én állami kezelésbe vette át a főgimnáziumot s legelőbb is az épületnek kitakarításáról gondoskodik, amihez a kultúrmérnökség egy nyolcvanezer koronás költségvetést csinált.

Fáber Oszkár főlikvidátor társházunkban

A város főterén július 13-án nagy népgyűlést rendeztek Veszprémben is, mint az ország minden városában, a kommunista kormány támogatására, mivel annak hatalma már tünedezik. Ide Fáber Oszkár küldetett ki a központból, hogy lelket öntsön a csüggedőkbe s itt egy óráig a házunkban volt szállva, míg kíséretével innen Zircre utazott az apátság likvidálásának irányítására. A nagyhangú szónoklatok azonban már hatástalanok, a városban már elterjedt annak a híre, hogy a vörös hadsereg a tiszai fronton megveretett s Budapest felé hátrál; hogy a román hadsereg megbízást nyert Budapest megszállására, és hogy a szocialisták kiléptek a kormányból, amely tisztán kommunistákból alakult meg a végletekig való küzdelemre. A tanácskormány elnöke Garbai helyett Dvorcsák Sándor kommunista lett.

Tabella renovationum

Rómában a kongregáció rituum elrendelte, hogy <394> a sekrestyében mindenütt kifüggesztendő egy tabella, amely föltüntette, hogy mikor és hány particula consecráltatott a templomban. Nálunk július 16-án függesztetett ki ilyen tabella.

Russel Károly hittanár újabb kinevezése

A kommunista kormányzat bukásának híre július hó végén már bizonyosnak látszott s azért hiába valóvá lett a főtisztelendő rendkormánynak közben történt intézkedése, mely Russel Károly hittanárt újból kinevezeti azzá a püspök által:

408/1919 sz.

Értesitem Főtisztelendőségedet, hogy előterjesztésem alapján a veszprémi püspök úr Öméltósága július 23-án kelt 2689/1919 sz. átiratában Főtisztelendő-

ségedet a veszprémi főgimnázium hittanárává további rendelkezésig kinevezte, és a templom gondozásával megbízta.

Megélhetésére vonatkozólag megjegyzem, hogy sem az egyházmegye, sem a rend nincs abban a helyzetben, hogy díjazásáról gondoskodhassék. Azért Főtisztelendőséged szíveskedjék a hitközséggel – ha lehetséges – megállapodásra jutni a hitoktatás díjazására nézve; vagy ha ez sem díjazhatná, úgy értesülésünk szerint joga van Főtisztelendőségnek a hittan tanításáért a tanulóktól tandíjat szedni és a hívők áldozatkészségét igénybe venni a templom és a pap fenntartására a püspök kikért engedélyével (Can. 622.§.1.)

Budapest, 1919. július. 30. Szinger Kornél rendfőnök.

A kommunista rendszer bukása

A kommunista kormány augusztus 1-jén átadta a hatalmat a Peidl elnöklete alatt alakult tiszta szocialista kormánynak, és tagjai menekültek, ki merre tudott, de már augusztus 4-én a román hadsereg bevonult Budapestre s a vörös hadsereg lefegyverzésével átvette a közbiztonsági szolgálatot, míg a menekülő népbiztosokat Wienben elfogják és internálják.³

³ Bejegyzés a lap alján: „Az 1919. nov. 21-24 napján megtartott atyai látogatásom alkalmával ezen könyvet az utolsó rendfőnöki látogatás óta átvizsgáltam, s benne a társházra vonatkozó fontosabb személyi és dologi adatokat évről évre pontosan feljegyezve találtam. Veszprém, 1919. nov. 24. – Szinger Kornél rendfőnök”.

IRATOK

RENDFŐNÖKI LEVELEZÉS (1918. NOVEMBER–1919. SZEPTEMBER)

1a.

*Szinger Kornél körlevele a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozás tárgyában
1918. november 4.*

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Körlevelek/1919/1414. HDDebr, pp. 188-189.

A magyar kegyes-tanítórend főnökétől

Nagytiszteletű Házfőnök Úr! Kedves Rendtársak!

A közel múlt napokban a világtörténelmi események oly gyors egymásutánban peregtek le szemeink előtt, hogy alig volt képes gyenge szemünk lefolyásukat figyelemmel kísérni. Az izgalmak megviselték idegeinket, a mélységes honfiúi gond fogva tartotta lelkünket. Nem láttunk a dolgok mélyére, és így nem találtunk kivezető utat, amelyen biztosan indulhattunk volna a ragyogó világosság felé, amelyet a távolból régi álmunknak, hazánk teljes függetlenségének megvalósulása árasztott felénk.

A kiállott szenvedésektől meggyötört lelkünkre enyhítő balsamként hatott hazánk bíboros főpapjának körlevele, amelyben kijelölte összes papjainak a helyes utat, amelyen indulnunk kell. Ez az út a csatlakozás a független Magyarország törvényes intéző szervéhez, a Nemzeti Tanácshoz, amelynek kezébe rendünk képviselete a hercegprímás körlevelének hatása alatt folyó hó 3-án letette a hűségi fogadalmat.

Abban a válaszban, Kedves Rendtársak, amelyet a Nemzeti Tanács a rendfőnök beszédére adott, benne foglaltatik rendünk érdemeinek legteljesebb elismerése és a feltétlen bizalom működésünk iránt a jövőre nézve is. Ez a válasz megnyugtathatja a kételkedőket, bátoríthatja a csüggedőket.

A nemzet, melynek elődeink világítottak, mialatt maguk elégték – mondja a válasz – nem róhatja le eléggé háláját a piarista rend iránt. Az új, független Magyarország még csak megszületett, felépítése ezután következik, ebben a nagy munkában a piarista rendre fontos feladat vár. Hogy e fontos feladatnak megfelelünk, úgy éljünk és működjünk, Kedves Rendtársak, hogy soha se csatlakozzék az új független Magyarország a belénk helyezett bizalomban.

Mivel pedig minden morális testület csak addig erős, amíg egységes gondolkodásában és cselekedeteiben, kérlek Benneteket, jelentsétek be a hercegprímás óhaja szerint csatlakozástokat a Nemzeti Tanács minden akciójához, amely nemzeti önállóságunk megszilárdítására, a béke és közrend biztosítására és így a kedélyek lecsillapítására irányul. Hassatok tanítványaitokra, tiltsatok meg nekik és magatok is kerüljétek a Nemzeti Tanács szellemében eljárva minden széthúzást, faji és felekezeti viszályt és belső egyenetlenséget. Konciliánsok legyetek nemzetiségi vidéken

is, óvatosak nyilatkozataitokban és tetteitekben egyaránt. Kerüljétek a szélsőségeket, haladjatok bölcs mérséklettel a középúton.

Rendünk szent alapítója arisztokrata létére a nép fiait ölelte keblére,¹ demokratikus iskolát nyitott, rendünk alkotmánya is demokratikus irányban fejlődött, ezért legyünk demokraták, de a radikálisok szélsőségeit kerülve csak addig, amíg vallási meggyőződésünket és szerzetes-papi jellegünket nem veszélyezteti. Hogy pedig az új nemzeti kormány vallási meggyőződésünket és szerzetes-papi jellegünket tiszteletben szándékozik tartani, arra biztosíték az új nemzeti kormány kultuszminiszterének legutóbbi szép nyilatkozata, hogy ő maga is jó katolikusként vallja magát, és szíven viseli egyháza érdekeit.

Egyelőre tehát nincs miért csüggednünk, Kedves Rendtársak. Ha mégis másként alakulnának még a viszonyok, a várható nehéz megpróbáltatások folyamán, úgy tűrjük az új megpróbáltatást is. Ne cselekedjétek az események első hatása alatt, várjátok be a rend kormányának utasítását, nehogy elhamarkodással ártsatok magatoknak és a rendnek egyaránt.

Fölvívom még figyelmeteket, Kedves Rendtársak, a nagy veszélyre, amely az élelmiszer-hiány miatt fenyegeti hazánkat, azért kérlek benneteket, osszátok be készleteiteket, szállítsátok le igényeiteket a minimálisra, hogy előrelátási takarékossággal elkerüljük az inség veszedelmét. Hazánk és rendünk Patrónájának, a Boldogságos Szűznek pártfogásába ajánllak Benneteket, Szent Alapítónk szelleme lebegjen társházaink felett és óvjon meg benneteket minden véstől. Szíveskedjék Nagytisztelendőséged jelen körlevelemet az egybegyűlt rendtársak előtt felolvasatni.

Budapest, 1918. november 4.

Szinger Kornél rendfőnök

1b.

Szinger Kornél körlevele „az új politikai viszonyokhoz való alkalmazkodás és az esetleges megszállások esetén követendő eljárás ügyében”

1918. november 25.

PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Körlevelek/1918/1495.

A magyar kegyes-tanítórend főnökétől

Nagytisztelű Házfőnök Úr!

Nehéz napokat élünk! Nem tudhatjuk ma, hogy mit hoz a holnap. A legjobb amit tehetünk: bízunk Istenben, és éljük bele magunkat a változott helyzetbe!

Támogassuk a törvényes kormányt, legyünk segítségére a rend helyreállítására irányuló törekvésében!

Tanítványainkat is buzdítsuk erre, és kössük lelkükre egymás vallási- és nemzeti meggyőződésének tiszteletben tartását!

Járjunk elől jó példával mi magunk! Ne sértsük tanítványaink vallását és nemzetiségét, bánjunk velük jól, és kerüljünk minden érdességet!

¹ A barokk rendi történetírás örökségeként akkor Kalazanci Szt. Józsefet előkelő származásúnak, arisztokratának tartották, pedig egy aragóniai kovácsmester fia volt, legfeljebb kismes lehetett.

Legyünk óvatosak beszédünkben és tetteinkben a külsőkkel való érintkezésben, mert forradalmi időket élünk!

A megszálló csapatok elől menekülni nem célszerű, hiszen vidéken bizonytalannabbak az állapotok és az utazás is sokféle veszéllyel jár. Legbiztosabb az otthon, mivel élelmezésünk csak itt van igazán biztosítva, szerény holminkat is itt védhetjük meg legjobban.

Ha – amitől Isten óvjon – valahol életveszélyről lehetne szó, ott a hatóság intézkedik a kiürítésről. Ne exponálja magát senki! Az általános választásoknál követheti ki-ki lelkiismereti meggyőződését, hiszen a választás titkos.

Őrizzük meg lelki nyugalmunkat, hogy eredményesen működhessünk! Megnyugtatóstokra közölhetem, hogy egzisztenciánk, bár szerényen, biztosítva van. Az új kormány is jóakarattal viseltetik irányunkban, és kilátásba helyezi értékeink megmentésén felül továbbra is hathatós támogatását. Ahol csak lehetséges, végezzük a tanítást megszakítás nélkül, nyugodt lelkülettel, csüggedés nélkül! Isten, aki eddig el nem hagyta hazánkat és rendünket, meg fog segíteni a jövőben is!

Budapest, 1918. november 25.

Szinger Kornél
rendfőnök

2.

*Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendtagok szakszervezeti tagságáról
1919. március 26.*

PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Körlevelek/1919/266. – Uo., Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 34 (1919/266).

A magyar kegyes-tanítórend főnökétől

Nagytiszteletű Házfőnök, Igazgató Úr!

F. hó 26-án tartott konzisztoriális ülésen akként döntöttünk, hogy a rend felajánlja az új államalakulatnak szolgálatait; a rendtagok a helyi szocialista-szervezetbe beléphetnek.

Szíveskedjék Nagytisztelendőséged ezt a társház tagjainak tudomására hozni.

Budapest, 1919. március 26.

Szinger Kornél
rendfőnök

3.

*Szinger Kornél rendfőnök körlevele a rendházaknak az iskolák államosításáról
1919. április 1.*

A) PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Körlevelek/1919/258 (Szinger Kornél fogalmazványa). B/1) PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, Körlevelek/1919/258. Kézírás, stencillel sokszorosítva. B/2) PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet pp. 36-37 (1919/258). – Balra Szinger Kornél ki nem küldött fogalmazványa, jobbra a Német Károly által fogalmazott, kiküldött körlevél olvasható. Előbbi hátára Szinger a következő följegyzéseket tette: „Fáber liquidáló biztos nyilatkozata alapján tájékoztatás a rendtagoknak. – A tanácskormány megalakulásának hírére ezen közleményt fogalmazta meg a rendfőnök a társ-

házaknak, a consistoriumban azonban ezzel szemben Német Károly titkár fogalmazásában tartózkodóbb és több alkalmazkodást megengedő 258/1919. számú rendelet ment keresztül, és küldetett el 1919. ápr. 1-én a társházaknak. A rendeletről több dolgot félreértettek, és sokan ennek hatása alatt cselekedtek.”

Atyai szívem mélységes fájdalommal adom tudotokra, hogy rendünknek, amely diadalmasan állt ellen a négy és fél évig tartó háború minden viharának, amely diadalmasan emelkedett ki az első forradalom romjaiból, halálos csapást szánt a második forradalom nyomában járó <ideges pusztító> türelmetlen <újítási> alkotási vágy, amely csak a régi világ romjain <óhajtja> akarja fölépíteni alkotásait, több idealizmussal, mint számítással kieszelt népboldogító terveit.

A régi társadalom fülledt levegője megkívánta az üdítő, tisztító szelet, de a várt szél helyett vihar jött, amely lerombol mindent, ami régi, félre téve minden érzelmi motívumot, nem kegyelmezve ártatlannak, emberöltőkön át kipróbált és használt intézményeknek.

Vasárnap közölt törvénye az egyház és állam szétválasztásáról és az összes iskolák államosításáról áldozatul kívánja nevelő és gondozó édes anyánkat, rendünket is.

Megrokkanva állunk a nem érdemelt csapás alatt, de megnyugszunk Isten akaratában, bízva <egy szebb> a jövőben, a midőn majd az emberiség, okulva, keservesen csalódva, vissza kívánja azt a nevelést, a melynek egyedül biztos a <bázisa> sikere, mert vallás-erkölcsi és hazafias bázison nyugszik.

Most egyelőre új világba kell lépnetek. <Addig is dolgozzatok, az új munka enyhítse fájdalmatokat, a jobb jövő reménye acélozza az élet várható terheitől roskadó izmaitokat.> Kérdés, hogy milyen lesz ez az új világ? Ez sok körülménytől függ, de mindenek előtt tőlünk.

A magyar kegyes-tanítórend főnökétől
Nagytisztelétű Házfőnök Igazgató Úr!

A Forradalmi Kormányzótanács 2206/K.T.E. sz. a. március hó 30-án kelt XXII. Rendelete iskoláinkat is állami kezelésbe vette át, s azoknak minden ingó vagyonát köztulajdonba vette.

Ezen rendeletről kifolyólag Tanácsköztársaság rendi gimnáziumaink alkalmazottjai közül azokat, „akik a T. K. társadalmába és szellemébe beilleszkednek képességükhöz mérten szolgálatába kívánja állítani, a szerzetestanárokat azonban csak akkor, ha ezen felül *világi személyekké lesznek*. Az átvétel akként történik, hogy az intézet alkalmazottjai a fentjelzett rendeletnek alapján külön intézkedés nélkül a T. K. ideiglenes szolgálatába lépnek.”

„Állandó alkalmaztatásuk tekintetében a közoktatási népbiztos (volt közoktatásügyi miniszter) ama vizsgálat letételének alapján fog határozni, amely az

A változás szokatlan, de nem szabad csüggednünk! A új szellemhez alkalmazkodni kell <mindig>, majd lenyesegeti róla az idő azt, a mi félszeg, a mi nem alapszik az általános <morálon> emberin. Ha ezt az új szellemet a mi nevelésünk vallás-erkölcsi alapjára helyezzük, legszebb gyümölcsöket teremheti. Hol valósítható meg az új szellem szebben, mint a közös életben, mely rendi életünk lényegét képezi. Ha <ebbe> az új szelembe úgy neveljük bele az ifjúságot, hogy lelkükben egyúttal <fejlesztjük> ápoljuk a vallás-erkölcsi érzelmet, úgy megvethetjük biztos alapjait egy szebb jövőnek, a melyet az új államalakulás céloz, de ha <az újonnan a nevelésben> az erőszak lesz a nevelő eszköz, ha a nevelés nem ápolja a szív nemesebb érzelmét, úgy össze fog roskadni az új mű, mielőtt befejezést nyerne. S ha ez bekövetkezik, úgy szent kötelességek lesz mindnyájatoknak, akik a közeljövőben talán szét kell szélednetek, újra összeseregleni elhagyott anyátoknak, a rendnek hívó szózatára az akkor talán már pusztuló rendházak csendes falai közé, ahol szent alapítónk szelleme fogad, és ihleti meg lelkeiteket újból, hogy ott folytassátok a nemes munkát az isteni félelemben való nevelést, ahol egykor elhagytátok!

A részletes utasítás, amely jövődő magunktartását szabályozza, még nem jelent meg. Azon fölvilágosítások alapján, amelyeket személyes érdeklődésemre illetékes helyen kaptam egyelőre a következőkről értesítelek benneteket és a következő utasítást adom.

A lényeg, hogy ki kell tartanunk, mert a viszonyok forradalom alatt gyorsan szoktak változni, és minden rendbejöhethet, ha még együtt talál bennünket. A helyi direktóriumok követelményeihez alkalmazkodni kell, békésen azonban meg lehet velük értetni, hogy a Központi népbiztos intenciója

illető társadalmi fölfogására és ismereteire terjed ki. A vizsgálat anyagát majd rendelettel szabályozzák, időpontját pedig a vizsgálati anyag közlésétől számított egy legfeljebb három hónapon belül tűzi ki.”

Így szól a rendelet. Ezzel kapcsolatban mihez tartás céljából személyesen fordultam az illetékes fórumhoz és ott a következő megnyugtató felvilágosítást kaptam.

I. A közeljövőben fog még megjelenni egy részletes utasítás, amely jövődő helyzetünket szabályozza. Addig is míg az megjelenik, úgy az iskolában mint a rendházban a régi rend szerint járhatunk el, természetesen a helyi tanügyi biztosok követelményeihez alkalmazkodva, velük lehetőleg megértően

az, hogy az iskolában a tanítás végéig minden maradjon a régiiben, csak a reakciós szellem kerülendő, mert a kirendelt biztosnak joga lesz a tanítást ellenőrizni.

A tanárokat év végéig nem szórják szét a különböző iskolákban. Az előadásokra <reverendában járunk> civilben járhatunk.

A hitoktatást a templomban, kápolnában vagy a házban alkalmas helyen (csak a tantermekben nem) kell végezni. Csak a hitoktató taníthatja, rendes tantárgyat vivő tanár nem. A hitoktatók aug. végéig kapják az illetményüket, a jövőben az állam nem fizeti, hanem az egyház, amely e célra tandíjat szedhet.

Misére és exhortációra nem köteles járni senki, de járhat, ha egyenesen a templomba jön, vagy olyan kápolnába, amelynek az utcáról direkt bejárója van. <A hitoktató végzi>

Az együttélés a házban marad változatlanul aug. végéig, azután vegyesen fognak a tanárok tanítani az iskolákban <ez akadályos lesz>, így valószínűleg megszűnik a közös élet. A házban azonban továbbra is lakhatunk.

A rendtagok aug. végéig misézhetnek, reverendában járhatnak. <A rendkormány> <A nagyböjt végéig mondjuk> Az esti közös imák <húsvét után

érintkezve. Ugyanis megértettjük velük, hogy a vallásügyi népbiztos intenciója az, hogy a tanítás eredményének biztosítása céljából ebben a tanévben már ne tétessék ki nagyobb megrázkódtatásnak. Eszerint minden a régiiben marad, kerülendő azonban minden, ami az új renddel ellenkezik, vagy annak vívmányait veszélyezteti. Ennek megfigyelésére a helyi tanügyi biztos rendeltetik ki.

A tanárokat tanév végéig lehetőleg meghagyják azon iskolában, amelyben jelenleg működnek. Hogy az előadásokra papi vagy polgári ruhában járjanak-e rendi tanáraink, azt a helyi körülményekhez alkalmazzák, de a kívánatos, hogy egyöntetűen járjanak el.

A hitoktatás csak a templomban, a kápolnában vagy a társházban e célra esetleg alkalmas helyen tartható meg, iskolai helyiségben nem, s csak a hit-tanárok végezhetik azt, rendes tantárgyat tanító tanár nem tarthat egyúttal hittanórát. Ahol hittanár nincsen egy időre, míg ezirányú intézkedés történhetik, szüneteljen a hittanítás, ha a helyi biztos ezt megkívánja.

Mise és exhortációk hallgatására a tanulók nem kötelezhetőek, de azokra eljárhatnak, ha az osztálytermekbe való gyülekezés nélkül egyenesen a templomba vagy kápolnába gyűlnek össze. Természetesen az exhortáció is tisztán katekizálás lehet csak, kizárásával mindannak, ami az új rend ellen irányulna.

A házi életben egyelőre minden változatlanul maradhat a tanév, sőt augusztus hó végéig. Hogy ezen idő eltelével hogyan alakulnak a viszonyok előre nem jelezhető, miután a tanárokat szolgálattételre az állam más helyre és iskolába is áthelyezheti.

A rendtagok augusztus végéig rendszeren végezhetik vallási kötelemeiket, misézhetnek, reverendában vagy civilben járhatnak. Az ebédelőbe polgári ru-

elmarad> elmaradnak Az ebédlőbe civil ruhában is szabad járni.

A rendkormány a megszállt területeken lévő házak és birtok gondozására, a vagyon liquidálására, a személyi ügyek intézésére együtt marad, amíg mindent le nem bonyolít. Ezután a nyugdíj jogosultak az államtól nyugdíjat kapnak, a többi tanít. A tanárokat <állami szolgálat> az állam veszi át.

Mivel a nyugdíjalap jelenleg a rendi vagyon, ezért az állam köteles nyugdíjat adni, ha a vagyont átveszi.

Hogy a nyugdíjasok közös életet folytathassanak, az állam e célra 2-3 társházat át fog engedni, amelyekbe azonban 1-2 civilt is be kell fogadni. Korhatár nincs megállapítva.

A theológiai tanárok aug. végéig minden illetményüket kapják, azután mint az egyház által alkalmazott hitoktatók vagy lelkésznek fognak állni, a rend fog gondoskodni, hogy az egyház [!]. Ameddig a vagyon a rend kezében van, kívánatos a növendékek <nevel> együtt tartása. Ha a vagyont átadja, többé nem nevel, az egyet. hallgatók az államtól szerény tanulmányi segílyt kapnak.

Lényeg: maradjanak együtt, hogy szerzetes mivoltunkat megőrizzük.

hában is szabad járni, az esti közös imádságok elmaradnak.

II. Hogy minden eshetőségre készen álljunk, az összes tanárokat a rend már most bejelenti az államnak szolgálattételre. Ha valakinek nem lesz kedve állami szolgálatba lépni, még mindig lemondhat kinevezéséről annak idején.

A nyugdíjasokról és betegekről továbbra is a rend gondoskodik, ha azonban vagyona átmegy az állam birtokába, úgy az állam fizeti meg nekik a nyugdíjat.

A nyugdíjjogosultság korhatára még nincs megállapítva. Hogy az idősebb rendtagok ne legyenek kitéve a nagy zökkenéssel járó új állapotoknak, illetékes köröknek azt a javaslatot tettem, hogy korhatárt legalább az átvétel alkalmával lehetőleg szállítsák le. Együttal azt a megnyugtatót is kaptam, hogy az állam az esetben is ha a rendházaink megszűnnek, meghagy 2-3 társházat, amelyben a nyugdíjasok együtt lakhatnak.

Növendékeinket a tanév végéig együtt tarthatjuk, ha a jövő évre vissza nem térhetnének, akkor a rend szerény tanulmányi segílyt fog kieszközölni az államtól egyetemi tanulmányaik folytatására.

Általános tájékoztatás és miheztartás végett egyelőre ezeket adhatom tudtul Nagytisztelendőségednek. Megnyugvással bízunk a jövődöt az isteni Gondviselésre.

Szíveskedjék Nagytisztelendőséged szeretett rendtársaimnak megnyugtatósára felolvastatni ezen közleményemet.

A továbbiakra is megteszek minden lépést, és meg fogom adni a szükséges utasítást.

Budapest, 1919. április 1-én.

Szinger Kornél

rendfőnök

4.

*Kőrösi Albin beszédvázlata a Szerzetestanárok Tanácsának záró ülésén
1919. április 1.*

SzTT(KA), szám nélkül.

1919. március 30-dikán megjelent XXII. forradalmi rendelet kimondta a nem állami intézeteknek s ebből kifolyólag a szerzetesiskoláknak is az államosítását. A szerzetes-tanárok közül azok, akiket a kormány alkalmazhatónak tart, állami szolgálatba léphetnek, de csakis papi jellegük elhagyásával, mint civil, világi egyének. Ezzel meg, minthogy a szerzetes tanítórendek birtokait is lefoglalták, a szerzetes-tanítórendek nincsenek többé abban a helyzetben, hogy iskoláik és tagjaik fenntartásáról gondoskodhassanak. Akarva, nem akarva bele kell tehát nyugodniok abba, hogy egyéneik rendjük kötelékéből kiléphessenek, s kenyerüket mint állami közalkalmazottak keressék meg.

Ez a fordulat a szerzetesek ügyeiben csak annyiban meglepő, amennyiben előbb következett be, mint vártuk, és radikálisabb, mint gondoltuk.

Minthogy erőnk és tehetségünk annak megmásítására, visszacsinálására nincsen, kénytelenek vagyunk tudomásul venni, mert a tiltakozásunknak semmi eredménye sem lenne. Vana sine viribus ira! [Hiábavaló a harag erő nélkül.] Az egyéni meggyőződést mindenkinek meghagyják. Mi is mindenkinek belátására bízunk, hogy alkalmazkodni akar-e az új államrendhez, és belép az állam szolgálatába, vagy megmarad-e továbbra is annak, ami volt.

Az alkalmazkodók természetesen megszűnnek rendtagok lenni, világi ruhát öltenek magukra s minthogy az egyház és különösen Róma még nem intézkedett papi funkcióik felfüggesztéséről, tartózkodni lesznek kénytelenek azok végzésétől, nehogy állásukat veszítsék. Más szóval, míg a kibocsátott rendeletek érvénye tart, nem fognak sem misézni, sem gyóntatni, sem prédikálni.

El lehetnek továbbá készülve arra is, hogy rendházaikat is el kell hagyniuk és más tanintézetekbe fogják őket áthelyezni.

Mi lesz azokkal, akik tisztán rendi szolgálatot végeznek, nem tudni. Valószínű, hogy egyházmegyékbe fognak fölvétetni, s mint káplánok meg hittanárok fogják megkeresni kenyerüket. Nem valószínű ugyanis, hogy a szülők gyermekeik vallás-erkölcsi neveléséről lemondanak.

Mikor mink a szerzetes tanárok tanácsát megalkottuk, nem gondoltuk volna, hogy a világ folyása oly hamar fogja uralomra juttatni a szocializmus és a kommunizmus társadalmi elveit. Azt hittük, múltó viharról van szó, amelyet a veszített háborús helyzet hozott hazánkra és szervezetlen társadalmunkra. Ez a vihar azonban napról-napra nagyobb hullámokat vet, és mind szélesebb mederbe terelődik. Első-

pör maga előtt mindent, ami meg akarja állítani rohamosan száguldó útjában. Előszörte eddig immár a régi parlamenti rendszert, az arisztokraták, nagytőkék hatalmát, lerombolta az osztályok közötti eddig fennállt válaszfalakat, s összecsapni készül innen-onnan már az egyházak templomai és kulturális intézményei fölött is. Törekvése a társadalom gyökeres átalakulásán, kommunizálásán kívül, a vallás nélküli élet megvalósítása is.

Mi gyöngének érezzük magunkat az áramlattal szemben, azért nincs célja többé annak, hogy tanácskozásainkat folytassuk, annál is inkább, mert a tanítórendek mint ilyenek már csak egy erős egyházi autonómia keretén belül tarthatnák fenn magukat. Ilyen nem létében kénytelenek levonni, velünk együtt, magukra nézve is a szomorú végkövetkeztetést. Ez pedig nem más, mint a kényszerhelyzetből folyó feloszlás tudata. Én a magam részéről köszönöm az ülésező bizottság minden egyes tagjának az ügy érdekében kifejtett nemes és buzgó közreműködését, csekély erőmnek jóindulatú és hathatós támogatását, s magamat továbbra is szíves, baráti jóindulatukba ajánlom. Az ülésező bizottság minden egyes tagjának békés, nyugalmas életet, szerencsét és egészséget kívánok.

Nyugdíj ügye. Korhatár 55-60 év között jár. Fizetési kilátások.

Levéltár elhelyezése.

Elszámolás.

Esetleges indítványok.

5.

Szinger Kornél rendfőnök levele a Forradalmi Kormányzótanács

1919. április 6.

MRÚL, PMKL, Levelezési füzetek, 68. füzet, pp. 38-39 (1919/297). Lapszéli megjegyzés: „Beadva Fáber Oszkárnak. Másodpéldányban átadatott a Közoktatásügyi népbizottság (V.) osztályvezetőjének. Melléklete: Kimutatás a kegyes-tanítórend központi vezetésében és tanintézeiben működő szerzetes tanárokról, 1919. ápr. 4.: PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, VKM/1919/297 (tartalmát lásd a névtárban).

Forradalmi Kormányzótanács!

Súlyos felelősségem tudatában, mint a kegyes-tanítórend főnöke, a rendi kormányzótanáccsal egyetértőleg szükségesnek tartom, hogy addig is, míg a Forradalmi Kormányzótanácsnak 2206/K.T.E. számú XXII. rendeletével kapcsolatban a végleges rendezés meg nem történik, tájékoztatás céljából betérjesztem idecsatoltan a Forradalmi Kormányzótanácsnak a kegyes-tanítórend személyzetéről szóló kimutatást azon kérelemmel, hogy alábbi kívánságunkat figyelmére méltatni szíveskedjék.²

Ha a Tanácsköztársaság mereven általánosított elvei miatt nem talál módot azon tanítórend megmentésére, amelynek tagjai magyarországi megtelepítése óta ott állottak mindenkor azon küzdők között, akik az elnyomás ellen az ország szabadságáért, az emberiség boldogító eszméiért dolgoztak, amely rend konstitúciójánál fogva épp a proletár gyermekek nevelésére hivatott: kérjük az igazságosság, a

² Egykorú bejegyzés a lapszálon: „Másodpéldányban átadatott a Közoktatási Népbizottság (V.) osztályvezetőjének.”

méltányosság és a humanizmus nevében, hogy akkor, ha a Tanácsköztársaság átveszi a rend ingatlan és ingó vagyonát, gondoskodni szíveskedjék a rend tagjainak jövőjéről anélkül, hogy velők szemben lelkiismereti kényszert alkalmaznának.

F. évi március hó 26-án személyesen bátorkodtam a közoktatásügyi Népbiztos úrnál megjelenni, és a kegyes-tanítórend nevében felajánlani a rend szolgálatát rendi hagyományaink alapjára állva az új államalakulatnak, amiről 266/1919. sz. március hó 26-án kelt köriratunkban értesítettem is azon társházainkat, amelyek meg nem szállott területen vannak, azon reményben, hogy rendünk mai szervezésében megmaradhat.

Azonban a fent jelzett XXII. rendelet szerint a Tanácsköztársaság iskoláinkban működő szerzetes tanárokat csak azon esetben veszi át ideiglenes szolgálatába, ha világi személyekké lesznek. S mivel rendi tanáraink az iskolától meg nem váltak, a rendelet értelmében ideiglenesen máris a Tanácsköztársaság szolgálatába léptek.

A rendelet végrehajtásakor minden egyes egyén maga határoz sorsa felől, hogy véglegesen megmaradjon-e az állami tanári szolgálatban. Elhatározásukra minden bizonnyal döntő befolyású lesz a XXII. sz. rendelet feltételének értelmezése.

A rend anyagi és szellemi ügyeinek intézésével, fiatal tagjainak nevelésével és kiképzésével foglalkozó, jelenleg középiskolában nem tanító rendes tanárainkra vonatkozólag kérelmem az, hogy a rendelet végrehajtásakor a tanári pályán működőkkel egyenlő elbánásban részesüljenek.

Tanárképző intézetünkben, a noviciátusban működő, valamint gimnáziumainkban alkalmazott hittanárookra nézve azon kérelmet terjesztem elő, hogy a Tanácsköztársaság számukra is tegye lehetővé alkalmaztatásukat. Ezek, bár a nem hittudományi szakokra okleveles képesítéssel nem bírnak, általános műveltségük magas fokán néhány ilyen tárgynál, pl. a latin-magyar stb. nyelvnek, tanítására kifogástalanul vállalkozhatnak.

A rend nevében kérem továbbá a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy mivel rendünknek külön nyugdíjalapja nincs, s mivel a nyugdíjalap tulajdonképpen maga a rendi ingó és ingatlan vagyon, a már *nyugalomban* élő, nemkülönben koruknál vagy szolgálati éveiknél fogva *nyugdíjjogosult rendtagoknak* életük fogytáig nyugdíját az átvett vagyon terhére folyósítsa.

Szabadjon itt megjegyezmem, hogy a nagy megrázkódtatás miatt, amellyel az egyházi személyek beilleszkedése az új világréndbe jár, kívánatos, hogy az átvételnél a *nyugdíjazás korhatára* a megengedhetőségig előretolassék, továbbá, hogy a nyugalmazottak az eddig a rendben utoljára betöltött állásuknak megfelelő nyugdíjjal nyugalmaztassanak.

Eszerint a már *nyugalmozottak* közül Hénap Tamás rendfőnöki, Tóth György, Müllner Pál, Farkas József, Váry Gellért és Pálmai Miklós rendkormány tagi, Tóth Sándor, Krasznaynszky Károly, Sárffy Ignác, Nyilassy Károly, Rappensberger Vilmos és Pintér Elek házfőnök-igazgatói nyugdíjat élveznek, a többi tanári nyugdíjra jogosult. Ugyanezen eljárás volna követendő az átvételnél *nyugalmozandó* egyénekre nézve is.

Különös figyelmébe ajánlom végül a Forradalmi Kormányzótanácsnak betegeinket és testi fogyatkozás miatt szolgálatra alkalmatlan rendtagjainkat, akik közül Kovács [Kovácsik] Józsefért továbbra is fizetendő volna az ellátási költség a lipótmezei elmegyógyintézetben; Szentiványi Ödönért, aki 4 éve súlyosan fekvő beteg az irgalmasok szakolczai kórházában; gondoskodás tárgya id. Erdélyi József,

aki 6 év óta tüdőbajos lévai társházunkban; Haáz János és Szigeti János, akik süket-ség miatt tanári szolgálatra nem alkalmazhatók.

A nyugalmaztatással kapcsolatban azon megoldási módot is bátor vagyok felvetni, hogy legyen meg a lehetősége annak, hogy akik rokonság hiányában vagy egyéb ok miatt meg nem vonhatják valahol magukat, néhány erre különösen alkalmas társházunkban élhessék nyugodtan hátralévő napjaikat.

Végül azt a javaslatot legyen szabad előterjesztenem a Forradalmi Kormányzótanácsnak, hogy a likvidálás végleges lebonyolításáig szükséges volna, hogy a rend központ vezetősége, nemkülönben az egyes társházak főnökei (rektorai) megmaradjanak állásukban, ha esetleg némelyiket állami tanári szolgálatra alkalmazta is, megkívánja ezt a vagyon további ellenőrzése és a megszállott kerületben lévő rendtagjaink ügyeinek további elintézése.

Amidőn előterjesztésemet a Forradalmi Kormányzótanács humanizmusába ajánlom, vagyok tisztelettel

1 darab melléklet.

Budapest, 1919. április hó 6-án

Rf.

6.

*Schandl Béla nagykárolyi piarista levele Szinger Kornél rendfőnöknek
Nagykároly, 1919. április 10.*

PMKI, MRŰL, Iktatott iratok, Nagykároly/1919/szám nélkül.

Nagykároly, 1919. ápr. 10.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Ma érkezett becses leirata folytán addig is, míg a jövő héten tiszteletemet tehetem, a következőket bátorkodom jelenteni:

Április 2-án délelőtt 10 órakor megjelent a gimnáziumban a helybeli politikai biztos és hivatkozással a tanácskormány rendeletére, amelyben az összes iskolákat államosítják, s a paptanárokat csak abban az esetben veszik át, ha civilekké lesznek. Felszólított bennünket, hogy az élénk terjesztett nyilatkozatot írjuk alá. A nyilatkozat így szólt: „Mi alulírottak kijelentjük, hogy a kegyesrendből kilépünk, s mint civil tanárok a tanácskormány szolgálatába lépünk.” Kijelentette a politikai biztos, hogy a kormány a rend ingó és ingatlan vagyonát birtokba vette, a rend megszűnt, s mi, a rendkormánytól sem erkölcsi, sem anyagi támogatást nem kaphatunk, mert megszűnt létezni. Nem kényszerítenek ugyan senkit sem arra, hogy a nyilatkozatot aláírja, de aki nem írja alá, azt az iskolából azonnal eltávolítják; az állam nem gondoskodik róla, a rend nem gondoskodhatik, mert feloszlott, s így csak önmagára van utalva. Az ügyek ilyen rideg beállítása s a politikai biztos téves információja után gondoskodni akartunk magunkról, s a nyilatkozatot mind a 14 rendtag aláírta. Récsei a plébániát 2 világi papnak adta át, s ők 3-an [Récsei Ede és két káplánja] beállottak tanárnak.

Az ápr. 2-án kelt becses leveléből örömmel állapítottam meg (csak a magam nevében írok), hogy a rend fennáll, és a Rendkormány a tanácskormánnyal tárgyal a mi ügyünkben. Teljes bizalommal vagyok a főtisztelendő Rendkormány iránt, s

bár a nyilatkozatot kényszerből aláírtam, de ma[gamat] azért most is papnak s piaristának tartom, s vallom, s míg a rend tagjairól gondoskodni tud, nem is óhajtom elhagyni.

Úgy ápr. 2-án, valamint ápr. 6-án ajánlottam, hogy az ügy kellő megvilágítása végett Récsei házfőnök úr tegyen jelentést, de ő arra való hivatkozással, hogy a tanárok őt ápr. 3-án letették, kijelentette, hogy nem ír. Ezért bátorkodtam az ügyet saját személyemet illetőleg a főtisztelendő Rendfőnök úr elé terjeszteni.

Tisztelettel
Schandl Béla
kegyesrendi [---]

7.

Szinger Kornél körlevelei a rendtartomány anyagi likvidálásáról

1919. május 2.

PMKL, MRÚL, Levelezési füzetek, 68. füzet, p. 44 (1919/361-362). – A körlevelet levelezőlapokon küldték szét. Az első aláírás nélküli. A második csak a váci és kecskeméti házfőnököknek szolt. Vö. HDVác, p. 372; HDKecsk, p. 481; HDMó, p. 268; HDVeszp, p. 388. HDNov, I, p. 10.

Csak ez úton és röviden értesíthetem, hogy a tanácsköztársaság munkás- és katonatanácsának kiküldöttei f. évi április 29-én hajtották végre a rend vagyoni likvidálását. Így a rend, bár eltörölve nincs, tehát meg nem szűnt, teljesen fizetésektelen. Ezentúl minden szükséges és felmerülő ügyben forduljon Nagytisztelendőséged az ottani helyi direktóriumhoz, illetőleg ennek útján a vallásügyi likvidáló megbízotthoz.

Budapest, 1919. május 2. Sz. K.

Kíméletesen tudassa Főtisztelendőséged a rendi növendékekkel, hogy a rend vagyoni liquidálása folytán folyó év május 1-től kezdve nem gondoskodhatik róluk. Mivel a tanácskormány subvenciót helyezett kilátásba az erre érdemes diákok és így növendékeink számára is, forduljon Főtisztelendőséged az ottani helyi direktóriumhoz, illetőleg ennek útján a vallásügyi liquidáló megbízotthoz, hogy tegye lehetővé, miszerint a növendékek konviktusi rendszerben a tanév végéig együtt maradhassanak, s eszközölje ki az erre szükséges pénz kiutalását. Budapest, 1919. május 2. Szinger Kornél rendfőnök

8.

Német Károly titkár bejegyzése a konzisztórium-i ülések szüneteltetéséről

[1919. május 7.]

PMKL, MRÚL, Konzisztórium-i jegyzőkönyvek, 24. kötet, 45. ülés után. A bejegyzés csak utólag, 1919. októberében készült.

Mintthogy a Forradalmi Kormánytanács (szovjet-Köztársaság) tagjai, Pogány József (izr.), Böhm Vilmos (izr. Vilike, később főhadúr a vörös hadseregben) folyton az ellenforradalomtól féltek, kivált május első napjaiban, statáriális úton tiltotta

meg a burzsoá (burzsuj) osztály bárminemű összejövetelét, gyülekezését az utcán, kávéházakban (be is zárattak), sőt magánlakásokban s legfeljebb 3 (három) ember jöhetett, mert különben résztörvényszék elé állították, továbbá minthogy a papok amúgy is született ellenforradalmárok voltak (lásd a Rómába fölterjesztett memorandumot a levelezési füzetben [Iratok, n° 22]), s itthon a házukba kirendelt anarchista gondnok Bojtor (később Rahorovszky/Krausz Károly zsidó anarchista lapszerkesztő) kémkedett, „forradalmi trükkökkel” (revolver ráfogás) s többször vörös tengerészekkel házkutatásokkal zaklatott, a rendfőnök úr Konzisztóriumot augusztus hó elejéig, a szovjet-uralom (aug. 1. péntek du. 3 óra) megbukásáig nem hívott össze, hanem ha valami elintézni való ügy került elő, minden egyes konzisztoriálist megkeresett szobájában s így beszélte meg a dolgokat.

9.

Szinger Kornél betérjesztése a Közoktatási Népbiztosságnak és a Vallásügyi Liquidáló Hivatalnak „a nyugalmazott és nyugalmazásra jogosult rendtagok kimutatása tárgyában”

1919. május 30.

Az irat címe és dátuma az iktatókönyv szerint (1919/376). A rendfőnöki levelezőfüzetben nem található, az iktatott iratok között (PMKL, MRÚL, VKM/1919/376) pedig csupán melléklete: „Kimutatás a Kegyes-tanítórend nyugalmazott és nyugalmazásra jogosult szerzetes tagjairól”. Ennek tartalma megegyezik Szinger Kornél rendfőnöknek 1919. ápr. 6-án a Forradalmi Kormányzótanácsához intézett levele (Iratok, n° 5). mellékletének utolsó részével. A melléklet külsején: „Beküldetett a Közoktatásügyi Népbiztosság V. ügyosztályának (Révay József) és Fáber Oszkár. 1919. máj. 29.” A választ ld. Iratok, n° 15.

10.

*Jászai Rezső kérvénye a Közoktatásügyi Népbiztosságnak
Budapest, 1919. június 10–30.*

PMKL, MRÚL, Jászai Rezső hagyatéka (IV.107), Iratok, 1. tétel. – Az irat borítólapján: „Tisztelt Közoktatásügyi Népbiztosságnak, Budapest. – Kérvénye Dr. Jászai Rezső középiskolai tanítónak kineveztetése ügyében (lakik: Budapest, IV. Váci utca 33.) – 1919. március 28. óta szakszervezetünk tagja. Kövendi [bélyegző:] Magy. Orsz. Tanítók Szakszervezete 2131-1919. – 2 darab mell. Utólag csatolva: a bizalmi testület és iskolavezető meleg ajánlása (kiváló szakember, haladó gondolkodású). Ide mellékelve. – Bizalmija szerint teljesen megbízható, ajánlható. – Kérvényét visszavonta. Budapest, 1919. júl. 24. Samuházi[?] előadó – A kérvényt visszavontam. Lásd a hátiratot! Jászai – Aug. 1-én megbuktak!!” – Ezek szerint az irathoz Jászai Rezső utólag, 1919. jún. 30-án csatolta Égely Sándor budapesti gimnáziumi igazgató ajánlását, majd a kérvényt még elbírálása előtt, júl. 24-én visszavonta.

Mélyen tisztelt Közoktatásügyi Népbiztosság!

Alulírott, a budapesti államosított piarista kollégium volt főnöke, a jövő iskolai évre vonatkozó középiskolai tanítói alkalmaztatásom ügyében azon alázatos kérelemmel fordulok a tisztelt Közoktatásügyi Népbiztossághoz, kegyeskedjék engem az itteni főgimnáziumhoz kinevezni, és az államosított rendházban számomra la-

kást engedélyezni.

Kérelmemet azzal bátorkodom indokolni, hogy az intézetben 9 év óta működöm, mint a volt piarista rendház főnöke s a rendi tanárképző intézetnek igazgatója, és ezen minőségemben az új rendház és gimnázium felépítése és berendezésében legfőbb részem van,³ s így nagyon óhajtánám, hogy évekre visszamenő s magyarányú működésem színhelyét ne kelljen elhagynom.

Kérelmezett kineveztetésem mellett szól az a körülmény, hogy hasznos szolgáltatásokat tehetnék az intézet új vezetőségének sok oly kérdés tekintetében, melyek ilyen nagy intézet adminisztrációja tekintetében szakadatlan felmerülnek, s amelyekre nézve én, mint aki 15 éven át voltam házfőnök és főgimnáziumi igazgató, s ebből 9 évig Budapesten, mint házfőnöki és tanárképző intézeti igazgató működtem, közvetlen felvilágosításokkal tudok szolgálni. Ebből kifolyólag szívesen vállalnék tanítói munkám mellett valami kiegészítő adminisztratív foglalkozást az intézetnél.

Legyen szabad felhoznom azt is, hogy közérdek szempontjából is kívánatos volna, hogy a rend történelmi értékű archívumának, a rend és a rendház levéltárának selejtezése és elhelyezése idején egy, a viszonyokkal s a rendezendő anyag fontosabb vonatkozásaival ismerős egyén is részt vehessen a rendezés munkájában.

Ha azonban a tanügyi érdekek másképpen döntenének alkalmaztatásom ügyében, szabad legyen arra kérnem a tiszelt Közoktatásügyi Népbiztosságot, kegyeskedjék akkor a VIII-ik vagy ezzel szomszédos kerületben alkalmazni, ahol rokoni kapcsolataimnál fogva viszonylag legjobban el tudnék helyezkedni lakás és ételmezés dolgában.

De ha még ez a szerény kérelmem sem volna teljesíthető, szabad legyen legalább annyit kérnem, hogy Budapesten kapjak elhelyezést. Ezt főképpen egészségi okokból kérem. Ugyanis én beteges ember vagyok, 20 év óta szenvedek vesebajban és köszvényben, s betegségemben egyedül az itteni gyógyforrások és gyógyvizek nyújtanak enyhülést annyira, hogy munkaképes vagyok. A vidéken ezt a gyógyulást nem érhetem el, sőt rövidesen munkaképtelenné, s így az állam terhére válnék, mi nem lehet érdeke az államnak.

Fenti alázatos kérelmem megismétlésével maradtam tisztelettel

Dr. Jászai Rezső középiskolai tanító

[Mellékletek]

[1.] 369/1919. szám. A Magyar Kegyes-tanítórend főnökétől. Szolgálati bizonyítvány [...] Budapesten, 1919. május hó 16-án Szinger Kornél rendfőnök

[2.] Minősítési bizonyítvány. Jászai Rezső volt kegyesrendi tanító [...] Kollégái szerint kötelességei teljesítésében hű és pontos, elsőrangú munkaerő. Vajnóczky bizalmi jelentése szerint politikai tekintetben kifogástalan, a kegyesrendben mindig a haladó irány képviselője és vezetője volt. Tanítói alkalmazását ajánljuk. Budapesten, 1919, június hó 30-án. Láttam Égly Sándor a budapesti IV. ker. főgimn. vezetője. Hámos Nándor, Vajnóczky István bizalmiak.

³ Jászai Rezső Budapesten 1910-től rendfőnöki titkár volt, és csak 1912-től lett házfőnök, a Kalazantinum igazgatója pedig 1912 és 1916 között volt.

11.

Horváth György nagykanizsai házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek Nagykanizsa, 1919. június 15.

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Nagykanizsa/1919/386.

Nagyságos Rendfőnök Úr!

A postai nehézségek miatt nem tettem meg kötelességszerű jelentésemet, de mivel Eberhardt Béla felutazása alkalmat ad most erre, tisztelettel terjesztem azt fel.

Házunk és iskolánk likvidálása május hó 15-én történt meg, és május 30-án a működő rendtársak Madarász Pál kivételével, ki már március hó közepe óta birtokán tartózkodik, és többszöri felszólításra sem jött vissza, és Eberhardt Béla kivételével valamennyien aláírtuk a kormánytól kívánt nyilatkozatot. Nehéz szívvel bár, de a jövő bizonytalanságától kényszerítve és beteges állapotom nyomása alatt én is a renegátok sorába léptem. Nem mentegetem magam, de másképp nem tehettem.

Ami házi életünket illeti, társaim is mérlegelve a körülményeket, elégedélünk csöndesen, lemondólag, szűkösen, mint mindenki. De bármily szűkösen élünk is, ez sem tarthat sokáig, mert beszerzett élelmi cikkeink és más nélkülözhetetlen cikkek – liszt, burgonya, káposzta, zsír, szappan, só, stb. – teljesen elfogytak, és csaknem napról-napra tudom azokat egyes jó emberek útján beszerezni. Pénzem nincs, ami eladható volt – a boroshordók egy része, sertések, tehenek – azokat eladtam. Az élelmi cikkek árai napról-napra emelkednek, a hús kilogrammja most 52 korona, május hónapra maradt a házi pénztárban 22 korona, a kiadás pedig az említett drágaság miatt igen nagy. Kiadásom fedezésére szolgál a városnál esedékes 5200 korona drágasági segély, a most betakaruló széna ára (ha ugyan a hiány miatt sikerült azt begyűjteni) és a még meglévő tehen eladásából befolyandó összeg. Ha ez sem elég a május-június hónapi kiadások fedezésére, úgy az esetleges hiányt a rendtagoknak kell fedezniök, mert Nagyságodtól sem várhatok segítséget.

A likvidáló bizottságtól a ház ellátására még semmit sem kaptam, és nem tudják, hogy utalhatnak-e e címen bizonyos összeget. Ha nem utal ki a bizottság e címen segélyt, úgy a rendtagoknak kell az ellátáshoz járulniok, mert május és június hónapokra 750-750 koronát már felvettek.

Tekintettel a nagy élelemhiányra, ha ezen hónapban nagy nehezen el tudom látni a házat, július hónapban már erre képtelen vagyok, s így kénytelen leszek a háztartást felosztatni, mert még azon esetben sem tarthatom fel a közös konyhát, ha mindenki átengedné az egész 750 koronáját. 10 egyénnek 750, összesen 7500 koronája most sem elégséges 10 rendtagnak, a személyzetnek és a cselédségnek a fizetésére és más egyéb nélkülözhetetlen kiadások fedezésére. Tudára is adtam ezt már a rendtagoknak, hogy legkésőbb 1-től kezdve esetleg mindenkinek magának kell ellátásáról gondoskodnia, vagy ha közös konyhát akarnak, vállalja el valaki ennek vezetését, miután nekem az izgalomból, aggodásból elég volt.

Pihenésre, gyógyulásra van szükségem. Amint befejezem az iskolai munkát, és elkészítettem az egész évről a házi számadást, szabadságra megyek. 19 éve nem volt szabadságom. Ezért tisztelettel kérem Nagyságodat, elszámolásom után kegyeskedjék engem a ház további vezetésétől felmenteni, mert ezen tisztséget a mostani körülmények között betölteni képtelen vagyok. 19 esztendeig vezettem a

ház ügyeit, 38 éve tanítok, nem akarok testben és lélekben megrokkanna vonulni vissza.

Farkas József asszisztens úr e hó végén rokonai körébe Nemesvidre vonul vissza. Nagy aggodalmat okoz a magával teljesen tehetetlen Mészáros József jövője. Házunk széteszlása következtében itt nem maradhat, el kell valahová vinni, hol hátralevő idejét nyugodtan leélhetné. Őt is folytonos izgalomban tartja és még jobban elcsigázza azon bizonytalanság, hogy hol talál új otthonra. Kérem Nagyságod intézkedését és utasítását őt illetőleg is, mert [a] közös konyha esetleges feloszlása és a személyzet elbocsátása után nem tudom, mit csináljak vele.

A likvidáló bizottság kijelentése szerint az átlépett tagok mostani lakásukban egyelőre megmaradnak.

Nagykanizsa, 1919. június 15.

Nagyságos Rendfőnök Úrnak

engedelmes fia az Úrban
Horváth György
házfőnök

12.

*Horváth György nagykanizsai házfőnök levele Szinger Kornélnak
Nagykanizsa, 1919. június 29.*

PMKL, MRÜL, Iktatott levelezés, Nagykanizsa/1919/szám nélkül.

Nagyságos Rendfőnök Úr!

Hálás köszönettel vettem Nagyságod levelét, és izgatott állapotomban és állandó aggodalmaim között atyai jószágról tanúskodó felvilágosítása nyugtatólag hatott kedélyemre.

Nagyon rövid leszek, és súlyos gondjai között nem terhelem fölöslegesen, de mégis kötelességemnek tartom, hogy helyzetünkről jelentést tegyek. A ház tagjai még közös háztartásban együtt vagyunk s a közökt. népbizt. intézkedése következtében úgy látszik itthon is kell maradniuk a tagoknak szociális kurzus hallgatása végett. Én már vége felé járok a dolgaimnak, utódom kinevezése folyamatban van, s amint a kinevezés megtörténik – úgy 11–12 nap múlva, vagy talán előbb is, Keszthelyre vonulok vissza pihenni. Az igazgatói állásra valószínűleg egy losonci tanárt neveznek ki. Eltávozásomkor a közös étkezés vezetését majd elintézik az ittmaradó urak.

A házi és iskolai pénzeket mind összeírták, de még minden őrizetem alatt van. A látóhegyi birtok átvétele is megtörténik a napokban. *Mi lesz a házi levéltárral?* A személyes ügyeket tárgyaló iratokat, amelyek között több, egyeseket kompromittáló is van, kiselejtezttem. A szobaberendezést a likvidáló bizottság és a helyi munkástanács előzékenysége nekünk juttatta.⁴

Nagyon meg vagyok akadva Mészáros Józseffel, nem merek neki sem kórházat, sem szanatóriumot ajánlani, mert nagyon felizgatnám. Lassan-lassan majd megba-

⁴ Szinger Kornél megjegyzése a lapszélén: „Szobához kötve. Ha visszaáll a régi [rend], úgy senki semmit el nem vihet.”

rátkozottam a végleges elköltözés gondolatával.⁵ Farkas József asszisztens úr már 26-án végleg rokonai körébe, Nemesvidre költözött. Egészsége, kedélye jó, majd csak megszokja a falusi életet is övéi körében

Május hónapban Nagyságod egy hivatalos levelezőlapon értesített, hogy a rend fizetéseképtelen, pénzt nem tud küldeni (a reverendavarrás díját kértem akkor felterjesztésemben), és legnagyobb meglepetésemre június 20-ika körül 20 000 korona érkezett postai csekklapon (feladták Budapesten június 14-én), de ezen összeg rendeltetéséről semmiféle utasítást vagy sárgalapot nem kaptam. Kérem Nagyságod utasítását ezen összeg felhasználását illetőleg.⁶

E levelet özv. Göttinger Kelemenné útján juttatom Nagyságodhoz, az esetleges választ is ezen úton kérem hozzám küldeni. Megbízható úrinő, ki e hét végén hazalátogat Nagykanizsára. Főtiszt. Fekete Endre asszisztens régi ismerőse ezen úrinő és családja Nagykanizsáról.

Nagyságos Rendfőnök Úrnak engedelmes fia az Úrban
Nagykanizsa, 1919. június 29.

Horváth György
házfőnök

13.

*Wagner Antal nyugdíjazási kérelme a közoktatási népbiztoshoz
1919. július 1.*

PMKL, MRÚL, Vegyes ügyek, Wagner Antal generális asszisztens iratai [N 940/11] (fogalmazvány).

Közoktatásügyi Népbiztos Elvtárs!

Alulírott budapesti főgimnáziumi tanár, aki jelenleg is a budapesti IV. ker. Pia-rista utcai áll. főgimnáziumban teljesítek a kegyes-tanítórend főnökének felkérésére tanügyi szolgálatot, azon tiszteletteljes kéréssel fordulok Népbiztos Elvtárshoz, kegyeskedik engem a mellékelt működési bizonyítványomban feltüntetett 32 évi egyfolytában szakadatlanul teljesített tanügyi szolgálat után nyugdíjba helyezni, és nyugdíjellátásomat a IX. ker. állampénztárnál kiutalni.

A 32 évi munka, amelyből 30-at mint tanár a kegyes-tanítórend legnépesebb intézeteiben, a veszprémi, a kolozsvári és budapesti főgimnáziumaiban töltöttem el, annyira kimerítette idegrendszeremet, már több éven át tartó cukorbetegségem és mindinkább súlyosbodó idült hörghurutomat nem is említve, hogy most már nincsen meg sem a kellő erőm, sem a szükséges energiám arra, hogy kifogástalanul meg tudjak felelni azoknak a szép és nemes, de egyúttal nehéz feladatoknak, amelyek a Közoktatásügyi Népbiztosság a tanügy minden egyes munkásától méltán és teljes joggal elvár.

Ha e mellett felemlítem még azt is, hogy a Kegyes-tanítórend, mely ez ideig öregségem és munkaképtelenségem napjainak zavartalan nyugalomát a körülményekhez képest eléggé biztosította, most mint liquidált intézmény ellátásomról to-

⁵ Szinger Kornél megjegyzése a lapszélén: „A népbiztosság tartozik őt szanatóriumban elhelyezni, azért vették el mindenünket.”

⁶ Szinger Kornél megjegyzése a lapszélén: „Nem lehet fölhasználni. Talán állami?”

vább nem gondoskodhatik, úgy éppen olyan őszinte, mint szomorú képet tártam Közoktatásügyi Népbiztos Elvtárs elé nehéz helyzetemről, amelybe önhibámon kívül jutottam.

Engedje meg Közoktatásügyi Népbiztos Elvtárs, hogy kellő tisztelettel felemlítem még azt is, hogy egész tanügyi működésem alatt minden törekvésem arra irányult, hogy a reám bízott ifjúsággal ne csak a szükséges ismereteket közöljem, hanem arra is, hogy a vezetésem és felügyeletem alatt álló ifjakat olyan emberekké neveljem, akik majdan a társadalomnak derék jellemű, hasznos, munkabíró és munkaszerető tagjaivá legyenek. Nem merem állítani, hogy imént említett eszményi céljaim elérésére irányuló őszinte törekvésemben és buzgolkodásomban minden egyes esetben az óhajtott eredményt tényleg el is értem, de hogy tanügyi működésemről felettes hatóságaim mindenkor csak elismeréssel és dicsérettel nyilatkoztak, arról Közoktatásügyi Népbiztos Elvtárs az annak idején felterjesztett főigazgatói jegyzőkönyvekből, és más egyéb jelentésekből meggyőződést szerezhet.

Megfogadva, hogy a Tanácsköztársasághoz írásbelileg már megtett ígéretemhez⁷ képest mindenkor hű leszek, még egyszer kérem nyugdíjaztatásomat.

Budapest, 1919. júl. 1.

Wagner Antal
főgimn. tanár

14.

Fáber Oszkár levele a nyugdíjjogosult piarista szerzetesek ideiglenes nyugdíjának folyósításáról
1919. július 1.

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, VKM/1919/szám nélkül (Wagner Antal generális asszisztens másolata)

A Kegyes-tanítórend nyugalomra jogosult szerzetes tagjainak
Budapest

A 376-1919. szám alatt kelt átiratára⁸ a címnek értesítem, hogy addig is, amíg a Munkaügyi, népjóléti népbiztosság az elaggottak és munkátlan megrokkantak ügyét intézményesen generális rendelettel szabályozza, ideiglenes nyugdíjképpen havi 1000 koronát engedélyezek és folyósítok a Vallásügyi liquidáló hivatal házi pénztárából.

Felkérem a címet, hogy az ideigl. nyugdíj felvételére jogosított tagokkal a nyug-

⁷ Az egyházi pálya elhagyásáról szóló nyilatkozatot Wagner Antal nem írta alá, hanem – saját iratainak tanúsága – szerint más formulákkal is kísérletezett: 1. „Kijelentem, hogy tekintettel szerzetespapi mivoltomra az egyházi pálya elhagyása nagy lelkiismereti kényszer volna reám nézve, s azért azt el nem hagyhatom. [...] Bizom benne, hogy a Tanácsköztársaság, melynek rendeleteit írásbelileg tett nyilatkozatom szerint mindenkor híven fogom követni [...] nyugdíjaztatásomról méltányosan kegyeskedik gondoskodni. Budapest, 1919. május 18-án.” – 2. [...] kijelentem, hogy az egyházi pályán maradok és jelen működési helyemen, amíg a Tanácsköztársaság alkalmaztatásomat szükségesnek találja, oktató munkámat tovább folytatom. Budapest, 1919. május 19-én” (PMKL, MRÚL, Vegyes ügyek, Wagner Antal generális asszisztens iratai [N 940/11]).

⁸ Lásd fentebb a 9. sz. iratot.

tát haladéktalanul írassa alá.

A Kegyes-tanítórend nyugalmazott és nyugalomra jogosult tagjai a következők: Hénap T., Tóth Gy., Müllner P., Nádor B., Farkas J., Pintér E., Arányi B., Szinger K., Fekete E., Takács J., Szölgvémi J., Bartos J., Keller J., Jászai R., Vörös C., Német K., Wagner A., Haas J., Kőrösi A., Szimonides J., Hám A., Szigeti J., Bontó J., Sarang J., Horváth Gy., Kováts A., Madarász P., Sáfrány K., Horváth S., Zsigmond J., Schandl M., Laczkó D., Russel K., Benczik F., Mészáros J.

Budapest, 1919. júl. 1.

Fáber

15.

Feljegyzés Szinger Kornélnak a Közoktatási Népbiztosság V. osztályát vezető Révay Józsefnél tett látogatásának eredményéről
1919. július 22.

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, VKM/1919/szám nélkül. – Ezzel azonos tartalmú följegyzés: PMKL, MRÚL, Konzisztórium i jegyzőkönyvek, 24. füzet, júl. 23. formális ülés. Német Károly titkár megjegyzése a jegyzőkönyvben: „Ezen tervezet megbeszélésre került, de határozat nem történt. Ugyanis napok múltán hivatalosan megkapta volna minden rend írásban a »kodifikált« (a munkástanácstól jóváhagyott) tervezetet, vagyis intézkedést, de az isteni Gondviselés már nem engedte meg, hogy ez napvilágra kerüljön, mert a proletár-diktatúra aug. 1-én (pénteken délután 3 órakor) saját bűnei, az éhség miatt, de különösen a román hadsereg közeledése következtében gyászosan megbukott».

1919. július 22-én a rendfőnök fölkereste Révay József doktort, az V. ügyosztály osztályvezetőjét, és tőle a következő felvilágosítást kapta:

A tanítórendek rendtagjaira a kodifikáló bizottság a következő megállapodásra jutott:

1. Azon rendtagok, akik azt a nyilatkozatot aláírták, hogy az egyházi pályát elhagyják és világiakká lesznek, az aláírás napjától összes szolgálati éveik teljes beszámításával ugyanazon díjazásban és ugyanolyan nyugdíjban fognak részesülni, mint az állami középiskolai tanítók.

2. A már nyugdíjban levő és beteg aláírt és alá nem írt rendtagok összes eddigi szolgálati éveik arányában az őket megillető nyugdíjat megkapják.

3. A nyugdíjjogosultságra 35 évi szolgálat szükséges. Akiknek tehát ennyi szolgálati évük van, azok akár aláírtak, akár nem, a középiskolai tanítók részére most megállapított díjazással nyugdíjba mehetnek.

4. Az alá nem írt rendtagokat is alkalmazza helyettesekként a Tanácsköztársaság, lehetőleg nem tanítói, hanem irodai vagy egyéb szolgálatra, s mihaml az eddigi szolgálatuk beszámításával összesen 35 évig fognak szolgálni, a középiskolai tanítókat akkor megillető teljes nyugdíjban fognak részesülni.

5. Azon rendtagok, akik aláírás nélkül sem akarnak a Tanácsköztársaság szolgálatába állni, ha már legalább 5 évig szolgáltak, a középiskolai tanítók jelenlegi egy évi munkadíját, ha pedig legalább 10 évig szolgáltak, ugyanannak két évi munkadíját kapják végkielégítésül.

6. A Tanácsköztársaság megengedi, hogy a most nyugalmazott, vagy a jövőben nyugalmazandó alá nem írt rendtagok (papok) saját vezetésük alatt közösen együtt

lakjanak néhány a célra kijelölt alkalmas rendházban (pl. Tata, Magyaróvár, Szeged). Megengedi azt is, hogy akik óhajtják, magánosan vagy rokoni körben töltsék nyugalmi éveiket. A közösen élőknek ellátási és tiszteletdíjat ad, a magánosan élőknek pedig kiutalja az őket megillető teljes nyugdíjat.

7. 1919. szeptember 1-ig óhajtja a Tanácsköztársaság mindezeket megvalósítani. Addig is az alá nem írt rendtagok megélhetésére személyenként bizonyos havi díjat utalványoz ki.

8. Révay J. osztályvezető 4-5 napon belül a rendfőnökkel tárgyal, esetleges óhajainkat és felvilágosításainkat meghallgatja.

16.

*Horváth György nagykanizsai házfőnök levele Szinger Kornélnak
Nagykanizsa, 1919. augusztus 10–12.*

PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, Nagykanizsa/1919/szám nélkül.

Nagyságos Rendfőnök

Özv. Göttinger Kelemennétől kézbesített levelét a leghálásabb köszönettel vettem. Ezen úrnőtől visszatérése alkalmával levelet nem küldhettem, mert éppen Keszthelyről való visszatérésem után nem jól éreztem magam, s így az idő is rövid volt írásom elkészítésére.

A viszonyok nálunk is megváltoztak, s az egész város örömmel fog a restaurálásához, mert a rendkívüli városi közgyűlés számon kéri egyénenként is, hogy ki miben segédkezett túlbuzgalmában a letűnt korszaknak a rombolás munkájában.

Házunk legnagyobb részben együtt volt július hónapban (Madarász Pál valószínűleg Balatonarácson van, semmiféle levélre nem válaszol, Lukács József Somogyban tartózkodott, Eberhardt Béla pedig jó barátainál), a közös háztartást összeadott pénzünkön fenntartottuk, a tagok Hársing Istvánt választották meg élmezőnek. Lemondtam a konyha vezetéséről, mert gyengélkedésem miatt nem voltam volna képes az élelmiszerek után való futkosást elvégezni.

Naponkint várom a Hivatalos Közlönyben a kormánynak ránk vonatkozó intézkedését. A kényszerült átképző tanfolyamon részt vettünk, és így várjuk, hogy mit hoz a jövő. A kilépési nyilatkozatokat az itteni művelődési hivatal felküldötte a minisztériumnak az enyém kivételével, mert azt még az elküldés előtt visszakértem a művelődési hivaltaltól. Hogy a velem történekről tudomást szerezzen Nagyságod, jelentem, hogy július 20-ika körül az itteni művel. hivatal kérésemre mint tanítót beosztott engem a keszthelyi volt premontrei főgimnáziumba. Kértem pedig ezt azért, mert esetleges betegségemben jobb ápolásban részesültem volna nőtestvéremnél, mint másutt, ahova a bizonytalan jövő vetett volna.

Megborzadtam a beteg Mészáros Józsefre váró sorstól, kit a régi rendszer alatt dr. Szekeres József kórházi igazgató-főorvos felvilágosítása szerint kormány engedéllyel kórházban vagy a szegényházban tudtam volna elhelyezni, de úgy, hogy 8-10-ed magával lakott volna egy szobában a város legelhagyatottabb szegényei között; még külön étkezésre sem kapott volna engedélyt.

Mi vár reánk, nem tudjuk, de naponkint várjuk a tájékoztató rendeleteket. Ha iskolánk a régi jellegében megmarad, alapos tisztogatásra van szükség. Tekintélyes

városi urak azon nézetüknek adtak kifejezést, hogy azok a tanárok, kik a legjobban lelkesedtek letűnt eszméikért, sőt tényleges apostolai is voltak, nem maradhatnak meg tantestületünkben. Ilyenek Sáfrány Károly, dr. Szabó Mihály. Feltűnőleg ellen-szenveznek Lukács Józseffel, ki kiismerhetetlen. Hársing István is szóba került, ki exponáltabb állás (műv. pol. megbízott) betöltésére volt kiszemelve. Pap János át-helyezése is kívánatos egyéb gyengeségei miatt. Balogh Sándor már nem tagja rendünknek, amennyiben július 29-én kiállított nyilatkozata szerint a rendből kilépett, és július 30-án meg is nősült.

A szobaberendezések – bútorzat – elvitelét Nagyságod megengedte azon tanároknak, kik állami szolgálatba lépnek, azon esetben, ha a likvidáló bizottság nem tesz kifogást. A likvidáló bizottság és a munkástanács ezt megengedte. Természetesen, ha a rend tovább is folytatja működését, mivel szobabútorzatra szükség van, Nagyságod engedélye és a likvidáló bizottság beleegyezése is hatályukat veszti, vagyis nem engedek bútort elvinni senkinek sem. Nagy kellemetlenségem lesz emiatt, de majd csak átesem ezen is. Farkas József asszisztens úr az összes bútorzatot elvitette már Nemesvidre. Szükség esetén vissza fogom azokat kérni tőle.

A likvidáló bizottság mindent összeírt, de semmit sem vitt el, még minden az én kezelésem alatt van. A kápolna felszerelést leltárba vettük, s az ezüstneműekkel együtt a végső esetben valami megbízható helyen letétbe helyezzük a házi levéltárral együtt.

A hozzám került 20 000 korona csekklapját még nem nézhettem meg a postán. Nem hanyagság volt tőlem, de ideges lelkiállapotom, betegeskedésem miatt keletkezett aggodalmam és állandó elfoglaltságom mentiségemül szolgálhatnak.

Nagyságos Rendfőnök Úrnak

Nagykanizsa, 1919. augusztus 10.

engedelmes fia az Úrban
Horváth György
házfőnök

Nagyságodnak távirati intézkedésének vétele után, aug. 12-én összehívtam a társ-háznak itthon levő tagjait, akikkel közöltem, hogy azok, akik a nyilatkozatot kiállították, egy héten belül írásban kérhetik a rendbe való visszavételüket. A távollevő Kováts Antal és Lukács Józseffel táviratilag közöltem Nagyságod engedélyét.

Fentebb már előadtam, hogy likvidáló bizottság összeírta a társház és az iskola vagyonát, de semmit sem vittek el, minden az én kezelésem alatt van, s így jegyzőkönyvi átvételre sincs szükség.

Nálunk rossz világ jár a szovjet támogatóira, egyenkint fogdossák őket, éppen most kísérték be dr. Szabó Mihály rendtársat is az ügyészséghez.

Nagykanizsa, 1918. aug. 12.

Horváth György

17.

*Budapesti piarista diákok szüleinek kérvénye Szinger Kornél rendfőnökhöz
1919. augusztus 18.*

TUHR, Általános iratok.

Nagyságos és főtisztelendő Rendfőnök Úr!

A Tanácskormány rémuralma idejében a kegyestanítórend budapesti főgimnáziumának tanítványait az a veszedelem fenyegette, hogy a Rend kiváló tanári testületét feloszlatják, az ország különböző részeibe szétszórják, és a tanuló ifjúságot – megfosztva a szülők legteljesebb bizalmával rendelkező szellemi és erkölcsi vezetőiktől – kommunista eszméket hirdető és megvalósítani törekvő tanerők vezetésére bízzák vagy egyéb iskolákba osztották volna be.

Ma háladatos szívvel mondunk köszönetet Istennek, hogy ez a családi tűzhely, a piarista rendház megvan a maga pompázó épségében, és a Tantestület érdemes tagjai nem estek martalékul a Tanácskormány mindent felforgató pusztításainak. A szülőknök szívét megnyugvással tölti el az a gondolat, hogy gyermekeik, a piarista diákok egyetlen percig sem voltak kommunista érzelmű tanárok kezében, és az év végét civilbe öltözött, ám de piarista lelkületű és szívé emberekthől elbúcsúzva érték meg.

Meggyőződésünk szerint az eseményeknek az ifjúságra nézve ily szerencsés alakulásában nem kis része van annak a körülménynek, hogy a kegyestanítórend egyes tanárai nagy lelki tusák és szenvedések leküzdésével azt a nagy lelkiismereti áldozatot hozták, hogy a Tanácskormány által követelt nyilatkozatot aláírva, biztosították a tanítás folytonosságának lehetőségét és az ifjúság erkölcsi vezetésének a Rend kezében tartását.

Kétségtelen, hogy a tanügyek élén álló közegek vakmerőségét fékezte annak a tudata is, hogy a kegyesrendi tanárok testülete békében és háborúban egyaránt oly minimális tiszteletdíjért dolgozott, hogy azt anyagi ellenszolgáltatásnak nevezni nem lehet; továbbá, hogy a tanárok magas színvonalú képzettségük és lelki műveltségük következtében mindenkor megértéssel mérlegelték a kor mozgó eszméit, és a gazdasági és társadalmi élet fejlődésével kapcsolatos áramlatokkal szemben nem zárkóztak el mereven.

Legyen szabad nekünk, kiket a piarista gimnáziumhoz meleg kötelékek fűznek, és akik a magyar hazafias társadalom gondolkodását és érzését ismerjük, tisztelettel kérni, hogy a legmesszebbmenő jóakarattal és megértő méltánnyalással bíraltassék el a követelt nyilatkozat aláírása, amelynek megtörténtében számos gondterhelt szülő kérésének, óhajtásának, véleményének volt része.

Valedixerunt statui ecclesiastico et facti sunt laici. [Az egyházi pályát elhagyták és világivá lettek.] Ez is egyike volt a kommunista kormányzás kínpadjainak. Akik soha egyetlen helyeslő szót sem mondtak kényszerhelyzetükben, akik lelkük legmélyén és barátaik előtt kiöntötték lelkük keserőségét, titkos gyötrelmeiket, vágyódásaikat az oltár ideiglenesen elhagyott köve után, akik piaristák voltak és maradtak, hisz egy rendházban éltek és tanítottak testvéreikkel, megtartották fogadalmukat: *specialem curam circa puerorum eruditionem* [különleges gondoskodást a gyerekek nevelésében].

Éltek Rendfőnökük utasításával *in dubiis tutior pars* [a kétségben a biztosabb rész] – engedelmeskedtek ameddig lehetett az erőszakkal szemben, hogy addig piaristák maradjanak ezen a helyen, amíg minden összeomlik, s a romokon folytassák a régi szellem templomának építését.

Az egyházi disciplina bizonyosan kétkedve áll meg ennek a pontnak elbírálásánál. De vegyük figyelembe, hogy Magyarországon a kommunizmus rémuralma fenyegetett pusztulással mindent.

Mi, az életnek dobogó szíve, mi a nagy közönség, úgy érezzük, ha a nagy hatalmas piaristarend kétszázhusz tanárából kilencven nem engedelmeskedett volna az okosság szavának, akkor a szülők sötét sejtelmei valóságra válnak. Így is sokan bizalmatlanul nézték a nyilatkozat sok lelki szenvedésen átment aláíróit, de a közönség nem tekintette őket hitehagyott, hűtlen szerzeteseknek, és a kommunisták nem merték, ennyi áldozat után még szét is zavarni tanuló fiainkat, feldúltni a rendházakat.

A fővárosnak évtizedek óta ismert, a tanításban érdemeket szerzett tanárai elégtételt kérhetnek a lelki szenvedésekért, a jövőnek bizonytalanságával szembeni elszántságukért. Nagyon fájlalná a keresztény társadalom, ha mellőzés, bántódás, megtorlás érne őket, és most régi színvonalukat, múltuknak minden érdemét elveszítene.

Biztosítjuk a Rend főtisztelendő Vezetőségét, ahogyan a rendnek szenvedő tagjai mellé állunk most, férfias elismerésünkkel, keresztény világnézetünkkel, magyar érzelmi világunkkal, a Rendnek érdemes vezetését sem engedjük a kicsinyes, felületes kritika fullánkjának kitenni.

Most, a jövő építésének lehetőségében bízva, arra kérjük a főtisztelendő Rendfőnök Urat, hogy bizalmat, reménykedést méltóztassék valamennyi testvérének a szívébe önteni, és az annyira szükséges összhangzatos, vállvetett munka biztosítása érdekében a tisztelettel előterjesztett közóhajnak megfelelően kérelmünket megismételjük, hogy a diktatúra idejében követelt lemondó nyilatkozat aláírása, amely elsősorban a tanuló ifjúság érdekében történt, ne tekintessék apostasiának, ne járjon semmiféle hátránnyal az aláírókra, akiknek kezében továbbra is változatlanul megnyugvással látjuk, és bizalommal óhajtjuk gyermekeink szellemi és erkölcsi vezetését.

Fogadja Nagyságod és Főtisztelendőséged őszinte nagyrabecsülésünk nyilvánítását.

Budapesten, 1919. évi augusztus hó 18-án.

Herren István

Zsolnay Miklós

Rottenbiller Fülöp

Fellner Frigyes

dr. Illés József

dr. Angel József

Gerlőczy Károly

Bolgár Ferenc

dr. Rötzer Ferenc

Erney Károly

dr. lovag Fuchs Károly

Drucker Ödön

dr. Záborszky István

báró Szalay Gábor

18.

*Prelog József szegedi házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek
Szeged, 1919. augusztus 19.*

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Szeged/1919/436.

Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Kimondhatatlan örömmel üdvözlöm Főtisztelendő urat a felszabadulás alkalmából! Igaz, hogy a szenvedések kálváriája még nem ért véget, de szeretett rendünk újra él! És akkor van erőnk bármilyen szenvedés elviselésére is. Rettenetes meg-

alázkodásokat kellett végig élnünk, de mindent elfelejték, csakhogy élhet a rend, amely nélkül én élni nem kívántam és nem akarok! Adjon a jó Isten erőt az újraépítés nagy és nehéz munkájához Ft. Rendfőnök Úrnak! Adjon nekünk erőt, hogy segíthessünk az építésben! Türelmetlenül várom a boldog napot, amikor újra kézzel vehetem Rendfőnök úr rendeleteit, és olvasom intézkedéseit! Nem baj, ha nélkülöznünk kell is, csak rendünk éljen! Rendületlenül hiszem és hittem is mindig, hogy élnünk kell, mert nem szolgáltunk rá a pusztulásra! Egészségemet erősen megviselte az utóbbi félév, de érzem, hogy új erővel tudok dolgozni, új szenvedéseket tudok erős lélekkel elviselni, csak tudjam, hogy aminek szívvel lélekkel éltem eddig, azt az idők viharja nem tudta elsöpörni!

De most azonnal szomorú kérelemmel fordulok Ft. Rendfőnök úrhoz. Kérelmemet méltóztatik ismerni, csak indokolni akarom, hogy az elhatározásnak meglegyen az az alapja, amelyért felelősséget vállalok.

A rombolásban – sajnos – rendtagok is lelkesen részt vettek. Ezek ellen kell védelmet kérnem, és ezek miatt kell súlyos panaszt tennem. Az új tanévet nem kezdhethük el nagyobb baj nélkül, ha innen három rendtag nem távozik. A sürgetés oly erős, hogy az első kínákozó alkalmat fel kell használnom, hogy az ügy elintézését kérjem.

Szegény Bujár exponált kommunista volt. Tudom biztosan, hogy nem meggyőződésből, hanem ki tudja milyen okból?! Sajnálattal kell hangsúlyoznom, hogy ő ellene legnagyobb a felháborodás, pedig ő a legkevésbé bűnös. Róla csak megvetéssel beszél mindenki a legfelső körben ép úgy, mint a jobb érzésű alsóbb osztályú társadalomban. A konviktor-szülők közül is az egyik emiatt követeli, hogy fia más prefektushoz kerüljön. A többivel nem volt alkalmam érintkezni. A kerületi papság nevében Várhelyi [József] prépost kijelentette előttem, hogy mint püspöki biztos nem tűrheti ezt az embert a városban. Én sajnálattal járulok hozzá ehhez a kérelemhez, de hozzá kell járulnom. Derék embernek ismertem mindig, akiért tűzbe mentem volna. Az átalakulás hirtelen történt és előttem ismeretlen okból. Van szóbeszéd elég, de erre én nem adok semmit, mert az emberek fantáziáját termékenyen ismertem mindig, de különösen a mostani időben.

A másik, aki ellen vádat kell tennem, Magony József. Ezt a város társadalmá éppúgy elítéli, mint a társház tagjai, akiknek kétharmad része ismételtelen kijelentette előttem, hogy ezzel az emberrel nem kíván együtt működni. Ez már nem is kommunista, hanem talán anarchista is. Elvei egyszerűen tűrhetetlenek, és iskolában nem hirdethetők. A szülők panaszkodnak, hogy a gyermekeiket inficiálta. Házi életünkben meg nem maradhat, mert bár a jó békesség kedvéért senki sem tüntet ellene, és szívélyesen érintkeznek vele, de csak azért, hogy szép csendben távozhassék, de minél előbb. A társházban ő ellene nyilatkozik meg legerősebben az ellenszenv, valamint a társadalom azon köreiből is, ahol meg szokott fordulni. Szerencsére nagyon zárkózott ember, és nem sokat érintkezik emberekkel, de akikkel érintkezik, azok között egyenesen gyűlöletesek az ő hangosan hirdetett elvei, és már akadt úriember, aki az utcán szemtől szembe kitört ellene indulatosan, és nekem azt a kijelentést tette, hogy ilyen embernek a börtönben a helye, és csak ránk való tekintetből nem fogja feljelenteni.

A harmadik, szerintem legnagyobb bűnös, Kontraszti Dezső. A legteljesebb őszinteséggel kijelentem hogy ez csak a magam véleménye. A társházban soha nem volt ennél népszerűbb ember, és bár népszerűsége sokat veszett, mikor látták

a rendtagok, hogy becsapta őket, még ma is általában szeretik. Mindenki beismeri, hogy az ő terrorja alatt állott a proletár diktatúra keserves napjaiban, tudják és beismerik, hogy ő vezette az egész társházat az orránál fogva – engem kivéve! – ezt is beismeri mindenki! – de azért szeretik, mert határozottan jó kolléga, szellemes ember, és bámulatosán tud rábeszélni.

Legfőbb bűne, hogy a helybeli apácákat kilépésre akarta bírni, és ezen ügyben kétszer is volt náluk. Terrorizálta őket, persze az ő barátainak – akik ma már börtönben ülnek vagy ültek – biztatására, de az apácákat nem tudta annyira megtörni, mint rendtagjainkat. Ezek aztán feljelentették a püspöki biztosnál, aki kijelentette előttem, hogy a jövő tanévben nem tűrheti őt se az intézet tanárai között, mert a felháborodás városszerte nagy. Az apácák elhíresztelték az ő eljárását, és nagy a megbotránkozás miatt. Az autonómia elnöki tanácsa a püspök útján akarja rendfőnök urat erre felkérni, de kérésre elállt, ha az elhelyeztetés anélkül is megtörténik.

Ez az általános panasz. Az én panaszom a következő: a proletár diktatúra ideje alatt, amikor pedig a francia ezredes egyetlen rendeletet sem engedett végrehajtani, Kontraszti olyannyira terrorizálta a társház összes tagjait, hogy azok a polgármester úr megnyugtató, sőt kérő szavai dacára is kényszerítettek engem, hogy küldöttségileg ajánljuk fel szolgálatainkat. Az ő hatása alatt állott a ház akkor is, amikor a ma már börtönben ülő és saját kollégáitól is megvetett, bojkottált főreáliskolai tanár, Bródi előtt való megjelenésre kényszerítette a társház küldöttségét. Ez legnagyobb örömömre visszafelé sült el, mert ettől a hitvány embertől tudtuk meg, hogy tőlünk ilyen elvilágiasító nyilatkozat aláírását még most senki sem várja, és senkinek esze ágában sincs velünk szemben eljárni, pláne bennünket hontalanokká tenni, mint azt Kontraszti állította. Maga a proletár diktatúra egyik direktoriális tagja, Czibula dr. előttem kijelentette, hogy minket a legmesszebb menő védelemben fog részesíteni, ha legkisebb bántódás érne bennünket. Hiába minden megnyugtató, Kontraszti annyira kezében tartotta a társház tagjait, hogy az előre magasabb helyről történt kijelentések dacára, mely szerint nekünk nem szabad ilyesmit elkövetnünk, a társház tagjai mégis hajlandók voltak mindenre, mert Kontraszti így akarta. Mikor aztán Szalay rájött, hogy ez az ember becsapta a társházat, egy vacsora után kitalált éspedig erélyes hangon.

Erre megnyugodtak néhányan, de akadt öt rendtag, aki még mindig az ő hatása alatt maradt és 1000 korona júdáspénz ellenében aláírta a kívánt nyilatkozatot. Úgy hallom, hogy a júdáspénzt később visszaadták. Az eltévedt rendtársak bánva bánták a dolgot, de ő ma is az, aki volt, ma is vallja a legszélső kommunista elveket, és ma is hatással tud lenni a többi rendtársakra, de soha jó irányban! Előttem megbocsáthatatlan bűn az a lelkes buzgóság, amellyel a kommunizmust támogatta, amikor ezen irány legveszedelmesebb képviselőivel az utcán többször tüntetőén sétált, amiért a társadalom mélységes megbotránkozását vonta magára. Már akkor vége volt a diktatúrának, és ő mégis tüntetett mellette. Hogy őt másik két társunkkal együtt el nem fogták, és legnagyobb szegényünkre el nem hurcolták, a mi igazán értékes rendi becsületünkön múlt. Jó barátaink tudták, hogy ezzel a piaristákat éri a szegény, és nemcsak a bűnösöket. Ennek köszönhetik, hogy súlyosabb bántódásban nem volt részük.

Én a magam részéről meg vagyok győződve hosszas megfigyelés után, hogy Kontraszti a társház megrontója. Évekig tartó aknamunkával iparkodott mentül

nagyobb befolyást szerezni magának, és ez sikerült is neki. Ma már nincs számbavehető befolyása, de további itt maradása szerintem lehetetlen. A rend látható pusztulása neki oly titkolhatatlan örömet okozott, hogy ez az öröm maga diskvalifikálja őt mint piaristát. Még csak azt kívánom megjegyezni, hogy jelen levelem minden egyes szavának súlyáért felelősséget vállalok. Rajtam kívül Kiss István is elolvasta, hogy ha tévedés volna benne, előbb helyreigazítsuk.

Kontrasztival egyébként soha szóváltásom nem volt. Ezt azért kell hangsúlyoznom, nehogy animozitás [harag] vádja illessen. Engem ő szemtől szembe sohasem bántott, hogy a hátam mögött mit tett, azzal nem törődöm. Ennek dacára én őt méregnek tartom a társház beléletére nézve, és kérve kérem Ft. Rendfőnök urat, méltóztassék a felsoroltak alapján sürgős vizsgálatot tenni, és legjobb belátása szerint cselekedni. E három ember távozását a társadalom kívánja, én csak támogatom ezt a kívánságot.

Mint hogy mindhárom rendtag egyszersmind konviktorprefektus is, kérem Ft. Rendfőnök urat, méltóztassék ezt a körülményt, is respektálni. Kellene helyettük két magyar-latin és egy földrajz-történelem tanár. Langhammer talán maradhatna még, hátha levizsgálják valaha. A magam megfigyelése az, hogy ennek az embernek soha életében nem lesz oklevele. Eddig legalább egyetlen betűt sem tanult. Ezt nemcsak magam látom, de tudom jó barátaitól is. Azonban ennek távozását nem látom múlhatatlanul szükségesnek, az előbbieknél sürgős távozását azonban igen.

A Főtisztelendő Rendfőnök úrnak mindenkor hálás és ragaszkodó rendtársa
Szeged, 1919. aug. 19.

Prelogg József

19.

*Prelogg József szegedi házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek
Szeged, 1919. augusztus 21.*

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Szeged/1919/436.

Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Éppen mikor elküldöttem Tubán által leveletem, érkezett Ft. Rendfőnök úr levele Thanhoffer főfelügyelő úr által. Rendkívül megörültem neki, és hálás köszönetet mondok érte. Fájó szívvel olvastam, és hallom napról napra, mit kell szegény pestieknek szenvedniök. Ehhez képest mi itt Kánaánban élünk, és gondtalanul! Minket soha senki nem bántott, még a proletárdiktatúra legnehezebb napjaiban sem, sőt a Szegedi Napló egyszer azt írta, hogy a piaristákat a forradalom szele még gondolatban sem érintette! Állandóan reverendában jártunk – dacára Kontraszti tiltakozásának – senki nem zaklatott bennünket, csak Kontraszti hazudta a kényszerítő parancsokat, amelyek szerint be kell lépnünk a szociáldemokrata pártba, le kell tennünk a reverendát, alá kell írunk, stb. Utóbb kisült, hogy senkinek esze ágában sem volt ezt a rendelkezést végrehajtani, de legkevésbé azoknak, akiknek nevében Kontraszti beszélt és parancsolt.

Nálunk a proletárdiktatúra egyetlen legkisebb parancsát sem engedte a városparancsnok és a polgármester végrehajtani. A legtöbb rendeletet még csak ki se hirdették, legfeljebb a Népszava útján tudtunk róla. De azért Kontraszti belekény-

szerített mindenikünket, még szegény felügyelő urat⁹ is a szociáldemokrata pártba, ami a városban közbotrányt okozott. Maga a polgármester is kifejezést adott rosszallásának, hogy minek lépünk mi olyan pártba, amely a mi romlásunkat programpontjaként hirdeti? De belementünk terror, és pedig házi terror hatása alatt. A reverendát azonban egy pillanatra se tettük le, csak Magony és Kontraszti nem vették fel március óta a mai napig. Ők különben hangsúlyozva emlegették eddig mindig, hogy ők nem piaristák! Mikor Szegeden a proletárdiktatúra vezetői megbuktak, mi is, mint annyi belekényszerített ember, kiléptünk a socialista pártból, csak az a három ember maradt benne máig, és várja nagy reménykedéssel, hogy még uralomra kerülnének az ő elveik. Magony nem restellte még a házi takarító-asszonyokat is biztatni, hogy csak legyenek türelemmel, majd felvirrad még a proletárdiktatúra napja!

Egyébként a város hatósága a legnagyobb elismeréssel járt el velünk szemben, kijelentvén ismételten, hogy az a három ember ugyan gazember, de a piaristák derék emberek, akik nélkül a város nem is tudja elképzelni a várost. Jelenleg kapunk a várostól minden régi illetéket, azután minden ember után a régi háborús segély 150 %-át, kap mindenki havi 300 korona drágasági pótlékot, kapott mindenki 1000 korona ruhasegélyt! Ebből a havi rengeteg összegből mindenki csak havi 200 koronát ad az ellátáshoz, a többit még eddig a társház győzte. Mégis mikor kértem, hogy most már hozzá kell járulnia minden egyes rendtagnak az ellátáshoz, mert a kassza üres, Magony az egész társház nagy megbotránkozására nekem rontott, hogy az ellátás a ház kötelessége, nem az egyes tagoké. Mikor aztán kérdeztem, miből tartsam el a tagokat, ha a kassza üres, azt válaszolta, hogy az nem az ő gondja. Szerencsére a társház tagjai leszavazták és így a drágasági segélyből minden rendtag havi 200 koronát ad a kasszába. Ebből kell nekem a társházat ellátnom. Persze nem lesz elég, mert a tüzelő anyag nagyon drága lesz.

A társház ilyen szűk anyagi viszonyai dacára se kelt fel senki se délben, se este éhesen az asztaltól. Hústalan nap is csak legújabban van hetenkint 3-szor. Minden nap van leves, főzelék, 4-szer hússal, és tészta. Este főzelék és tészta vagy sajt. Nyugodt lelkiismerettel mondhatom, és mondják a józanabb belátású rendtagok is (pl. még a különben kissé rebellis hajlamú Szalay is) hogy hála Istennek, kevesen élnek Szegeden oly jól, mint mi. Ő volt az is, aki Magonyt csitította, hogy nem lehet oka panaszra, hiszen más szegény rendtársunk erősen éheznek, mi pedig a mai időkhöz képest igazán jól élünk! Általában a rendtagok a nehéz időkben a két – magát nem piaristának valló – tag kivételével bölcs belátást mutattak, megértették, hogy nekem takarékoskodnom kell, mert különben a télen lefagy a lábunk. Sikerült félretennem tüzelőanyagra 30000 koronát. Ez persze kevés, mert az árak hihetetlen nagyok, és alig hiszem, hogy 70000 koronából be tudom majd szerezni a szükséges anyagot. Honnan veszem a hiányzó összeget, mikor még ezért is megtámadott Magony? Gúnyosan kiáltotta oda hozzám: persze a rektor úr fűteni akar! Én akarok fűteni, aki már 4 év óta takarékoságból csak az egyik szobámat fűtöttem be, de csak ebéd után és csak addig, míg 14 fokot el nem értem. Dermesztő hidegben kéltem és feküdtem 4 év óta panasz nélkül, és fogok kelni és feküdni ezután is panasz nélkül.

Már most természetes, hogy kérésemet megismétlem. Ezekkel az emberekkel

⁹ Tóth Antal (1843–1921) piarista, nyugalmazott szegedi püspöki felügyelő

nem tudok együttműködni. Nem is csináltam még tárgyfelosztást, és nem is csinállok, míg végleg nem intéződik el a dolog.

Persze a lehetetlennel én is számolni tartozom. Tudom, hogy most lehetetlen az átköltözés. Bár Szegedről minden második nap megy egy vonat Pestre, és minden második nap egy Pestről jön. Azt persze nem tudom, hogy máshova jár-e vonat? De hiszen a tanév sajnos nem kezdődik meg nálunk, legkorábban október hó 1-én. Még tele vagyunk franciákkal, és azt hallom, hogy szept. 15-én mennek csak el végleg. Tehát, ha 16-án azonnal nekifoghatunk is a tisztogatási és javítási munkálatoknak, akkor sem kezdhetjük el október elsejéig. Addig talán mégis csak sikerülni fog ezt a nyomasztó kérdést elintézni. Salánkyval annak idején abban állapodtunk meg, hogy ha nem sikerül a rendkormányval érintkezésbe jutni, kénytelenek vagyunk magunk mutációt csinálni. Hála Istennek, az érintkezés ma már lehető, és reménnyel nézünk a rendelkezés elé, mihelyt csak nem lehetetlen. Várok türelmesen, míg a helyzet megengedi kérelmünk teljesítését, de nagyon nehezen.

Bocsásson meg nekem Ft. Rendfőnök úr ezért a türelmetlenkedésért. De én annyira szeretem rendemet és iskolámat, hogy annak érdeke elvakít, és semmit sem tudok legyőzhetetlennek tartani, ami ezzel ellenkezik. Ma, amikor az a boldog tudat is erőt ad, hogy aki a rend kormányzását kezében tartja, az éppen úgy szereti iskolánkat mint én, ez a körülmény – mondom – türelemre int, és türelmes is leszek. Viszont kérelmem teljesítése legfőbb vágyam. Mert amikor az ember olyanokkal kénytelen együtt dolgozni, akiket becsülni nem tud, az bénító hatással van az emberre. Mikor minden délben és minden vacsora alatt hallanom kell, mint rontja különben derék ifjú rendtársainkat ez a két ember, és miként oltja beléjük az elégedetlenséget, az internacionalizmust, a szabadkőműves és zsidó elveket, miként hirdeti, hogy a szerzetesi intézmény elavult, ki vele! stb. akkor nem csodálhatja Ft. Rendfőnök úr, hogy lelki beteg vagyok és segíteni szeretnék magamon.

Tubán bőven szolgálhat információval. Ő is megbotránkozással utasította vissza Kontraszti hallatlan, és szerzetesnél meg nem engedhető felfogását. Ennek az embernek aknamunkáját már az első évben fájó szívvel láttam. De azt hittem, hogy a rendtagok hamar kiismerik, és emancipálni fogják magukat hatása alól. Különben is sajnáltam ellene panaszt tenni, mert nagyon jó és önfeláldozó kolléga, elég pontos munkás is. Bár e tekintetben utóbb már volt némi kifogásom. A politika teljesen kiforgatta még ebből is, és a felszolgáló fiúk hallatára is számtalanszor hangoztatta, hogy utálja az iskolát, és kevesli a vakációt!(?) Ami még nagyon kellemetlen, a bár ritkán bejáró vendégeket állandóan megbotránkoztatja hazafiatlan felfogásával, anarchista elveivel, szélső kommunista, zsidó és szabadkőműves elveivel. Nekem aztán a vendégek nem győzik eléggé hangsúlyozni, hogy nem képzelték, hogy akad papi ház, ahol nem szabad keresztény elveket hirdetni!

Szóval – és szeretném, ha utoljára kellene e tárgyról írnom – ennek az embernek sok szép és értékes tulajdonsága mellett olyan bűnei vannak, amelyeket én el nem viselhetek. Vele együtt élni nem tudok, és csak a lehetetlen előtt tudok meghajolni. Bízom abban, hogy Ft. Rendfőnök úr mérlegelni tudja lelkiállapotomat, és mihelyt lehet, segít helyzetemen, illetőleg helyzetünkön. A püspök úr beavatkozását mindenesetre kerülni akarom, és elejét szeretném venni. Most meg már Dobay Gyula a főispánunk, aki egyszersmind a katolikus autonómia elnöke is, és aki diszkvalifikálni akarja ezt a három embert. Eddig irántunk való nagyrabecsülésből és szeretetből nem tett lépéseket, mert megígérttem, hogy a Rendfőnök úr útján

segítünk a bajon.

Ezzel én ezt az aktát lezárom, és úgyis sok bajtól és keserüségtől zaklatott lelkét nem fogom háborítani többé. Irni állandóan tudok, mert mindig lesz, aki bejön hozzám, és kérdi, mit vihet a Rendfőnök úrnak. Remélem, ezután csak jót visz mindig, és soha többé ilyen panaszokkal nem kell zaklatnom. A rend sorsa bár nehez, de tűrhető. Élünk – és ez a fő! A rettenetes megpróbáltatás – mint méltóztatott irni, nekünk is értékes tanulságokat adott. Adja Isten, hogy okuljunk!

Mély és hálás tisztelettel Szeged, 1919. aug. 21.

ragaszkodó rendtársa
Prelogg József

20.

*Lóky Béla debreceni házfőnök levele Szinger Kornél rendfőnöknek
Debrecen, 1919. szeptember 1.*

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Debrecen/1919/487.

A debreczeni kegyestanítórendi ház főnökségétől.
71-1919.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

A helybeli tanítói árvaház igazgatójának, Hertelendy Jenőnek Budapestre utazása lehetővé tette, hogy rendházunkról április közepétől fogva a mai napig röviden beszámoljak; mielőtt azonban ezt tenném, hálát adok a Gondviselésnek úgy a magam, mint a rendtársaim nevében, hogy amint egy Budapestről hazaérkezett kis kalazantinertől értesültünk, rendünket a feloszlástól megóvta és, ha nagyobb bajok árán is, sok anyagi veszteséggel, de mégis megúszta budapesti házuk azt a rettenetes időt, amely a közeli négy hónapban eltelt felette. Szeretettel és bensőséggel üdvözljük a Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Urat és a Főtisztelendő Rendkormányt s tiszta szívből kívánjuk, hogy a nehéz idők után rendünk mihamarabb teljesen talpra állhasson és teljes energiával folytathassa a múltban közismert vallásos és hazafias kötelességét.

Debreceni házukat, hála legyen a Gondviselésnek, semmi nagyobb megpróbáltatás nem érte. Még csak papi mivoltunkat sem kellett írásban megtagadnunk, s velünk mindössze csak annyi történt, amennyit április hó folyamán felterjesztett iratomban közöltem, s amiről Hogyor kollegánk a budapesti tartózkodása alkalmából beszámolt. Április 22-ig szovjeturalom volt itt is, de 23-án, a románok megérkezte után teljesen megszűnt az, s mi szépen újból felvettük a szerzetesi ruhát, misézni kezdtünk, visszahelyeztük a fészületeket az osztályokba, imádkoztattunk tanítás előtt s után, rendesen megtartattuk a hittani órákat rendi hittanárainkkal, eljártunk a reggeli szentmisékre, szóval teljesen alkalmazkodtunk a régi rendünkhöz s mindent visszaállítottunk.

A románok többször el akarták foglalni iskolánkat, de mindig sikerült őket visszatartani attól, s így egész rendesen tanítottunk ápr. 24-től kezdve jún. 14-ig, s 16-tól 18-ig tartottuk az összefoglalásokat; az évet jún. 29-én Te Deummal zártuk be. Évvégi értesítőt a papír és nyomda drágasága miatt nem adtunk ki.

Húsvét [április 20.] után vártuk, hogy két Pesten rekedt kollegánk, Kanszky és

Jankovich megérkezik majd; egészen máj. 6-ig helyettesítettük őket, 7-én azonban új tantárgyfelosztással új órarend szerint taníttattunk. Sajnos, mind a mai napig róluk semmit sem tudunk, s így az 1919-20. iskolai évet is nélkülük kezdtük meg helyettesítéssel. A III. párhuzamos osztályt is beszüntettük emiatt, s most egyedül csak az I. osztály párhuzamos. Ha nem jönnének is, így valahogy csak megelennék.

Csak egy a szomorúságunk, ami még a szovjeturalomra emlékeztet bennünket, az, hogy a lakáshivatal még mindig itt van a házunkban, s földszintünk 12 szobáját lefoglalva tartja. Kitelepítésükre megtettem a szükséges lépéseket, a város határozott is már ez ügyben, de még mindeztideig a határozat foganatosítva nincs. Ha továbbra is itt maradnának, a járásbírósnak adjuk át az ügyet. Együttal ápr. 23-tól fogva tőlük lakbért fogunk követelni.

Rendtársaink egészségi állapota az egész idő alatt megfelelő volt, csupán Vékony József kollegánkat kellett balkezének két ujján megoperálni kötőszöveti hártalob miatt. Kezelése hosszas s bizony a háznak sok pénzébe fog kerülni.

Ami az anyagiakat illeti, erre nézve hálásan köszönjük a Rendfőnökségtől Hogyor tanár úrral küldött 10 000 koronát. Június hó folyamán ehhez az egyházközségi bizottmánytól 15 000 korona külön háborús ellátási segély utaltatott ki. Ez a 25 000 korona s az apránként eladott bor szolgáltatva azt a pénzmennyiséget, amellyel egész szépen ki tudtunk jönni, úgyhogy a rendtársaknak is kiadtam minden rendes havi járandóságukat. A 25 449,80 koronát, amelyet a Rend ápr. közepén küldött el Budapestről két csekkel, egy 20 000 koronás és egy 5449,80 koronás csekkel, nem kaptuk kézhez a szovjeturalom alatt; a két csekk ugyan megérkezett, de már nem kézbesítettek, s a mai napig sincs kézbesítve. A küldött sárga bárcák alapján azonban a pénzügyigazgatóság s a főispán útján kieszközöltem, hogy mind a 25 449,80 koronát megkaptuk a debreceni városi pénztárból az állampénztár terhére. Az egész összeget szét is osztottam rendtársaim között, csak Kanszky és Jankovich részét takarékpénztárba helyeztem, s azok Kanszky és Jankovichnak kiadottként vannak elszámolva az 1918-19. évi számadásaimban. Ezek a számadások készen vannak, s ha már biztosabb lesz a közlekedés Budapesttel, azonnal felterjesztjük a Rendfőnökséghez.

Diószegen a szőlőnket felesben munkáltatjuk a Rendfőnökségtől a szovjeturalom idején kapott utasítása[!] alapján, hogy hogyan áll azonban a szőlő, arról ezidőszerint mit sem tudunk. Kinn nem voltunk; vincellérünk volt egyszer benn május derekán, de csak 5 nap múlva tudott innen a visszautazáshoz engedélyt szerezni. Ittléte alatt megnyugtatót bennünket, de azóta semmiféle értesítést nem kaptunk tőle. Szüretkor 80 hektó mustot kinn hagytunk a diószegi állami közpincében. Ezt mind a mai napig ott hagytuk. A szovjetidő alatt rettenetesen bústunk, hogy el fogják vinni a vörösek. Egyszer csak májusban végtelen örömünkre egy nagyváradai zsidó cégtől felhívást kaptunk, hogy megtekintették a borunkat s 76 hektó áll ott Diószegen. Nagy volt az örömünk, mert megtudtuk, hogy megvan. Mikor a vevővel közöltük az árat, úgy látszik sokallotta, savanyúnak mondta a borunkat s tovább nem reflektált rá; hogy megvan-e még, vagy mi van vele, azt nem tudjuk, de úgy gondolom, hogy az állami pince vezetősége valami úton-módon értesített volna bennünket, ha baj történt volna a borral. Debrecenbe nem tudjuk beszállítani. Ha el tudjuk adni, házunkon nagyot fog lendíteni.

Többi rentházainkról is kaptunk értesítést. Károlyból is s Máramaroszigetről is volt itt egy-egy rendtársunk, s igazán elszomorodtunk azokon az állapotokon,

amelyek a két helyen voltak és vannak. Adja Isten, hogy az ő sorsuk is minél hamarabb jóra forduljon.

Isten óvja szeretett rendünket és annak előljáróit minden bajtól, s virágoztassa azt fel újból hazánk hazafias és vallásos reorganizálására.

A Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úrnak

Debrecen, 1919. szept. 1.-én

engedelmes fia az Úrban
Dr. Lóky Béla
házfőnök

21.

*Szinger Kornél tanévnyitó körlevele,
1919. szeptember 16.*

PMKL, MRÚL, Iktatott levelezés, 1919/Körlevelek/512 (Dátum az iktatókönyv alapján.)

Nagytiszteletű Házfőnök Úr! Szeretett Rendtársak!

„Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr szent neve!” E bibliai szavakkal vigasztalta meg lelkét szent Alapítónk, amidőn meg kellett érnie, hogy egy napon megsemmisült minden, amit egy emberi élet keserves munkájával, annyi gonddal, szeretettel alkotott. Amit szent Alapítónk érezhetett ama válságos pillanatban, ugyanazt éreztük mi késő utódok ez év szomorú emlékü április havában, amidőn a négy és fél éves világháború forгатagából fölkavart szenny elsodort mindent, amit rendünk hazánkban kétszáz éven át alkotott.

Isten szent akaratában való megnyugvással fogadtuk mi is a nem várt csapást, s vérző szívvel bár, de emelt fővel szenvedtük el az elkerülhetetlennek látszó megsemmisülést. Napi imáinkba foglaltuk a keresztény Magyarország és rendünk sorsát, és rendületlenül bízunk a jobb jövőben! A Mindenható meghallgatta fohászkodásunkat. A boldogságos Szűz, hazánk és rendünk patronája most sem hagyta el örökét és hű gyermekeit. Csodával határosan mentette meg akkor, amidőn már-már elveszettek látszott minden! A hála szent érzelmével szívünkben, és buzgó imával ajkunkon siettünk Kalazancius emlékünnepe ünneplésére Te Deum-ot zengeni a csodálatos megmentésért a Magasságbelinek és most új erőt merítve a hit erejéből indulunk egy küzdelmesebb, de biztatóbb jövő megalapozásának nagy munkáját megkezdeni!

A közelmúlt képei még lázas álmoként lebegnek szemeink előtt, és soha ki nem fognak törni lelkünkben, sokszor át fogjuk élni még a borzalmakat, amelyek a négy és fél éves háborút kísérték. Amely kínos látványt nyújtott a védő erejétől saját fiainak álnoksága következtében megfosztott haza tehetetlensége a beözönlött idegenekkel szemben, oly fájdalmas érzést keltett szívünkben rendházaink elvesztése gyors egymásutánban és rendtársaink szomorú sorsa, akik a központtól elvágyva, sok helyen anyagi segítség nélkül maradtak idegenben, túrve nyomort, megaláztatást, igazságtalanságot szenvedve sokszor épen azért, amit a múlt erénynek tisztelt, hazafiúságukért. Megilletődötten adom meg az elismerést Nektek, kedves rendtársaim, akik megadással túrve-szenvedve, de bízva hazátok és rendetek életképességében, hű fiai maradtatok hazánknak és szent Alapítónknak.

Szerencséseeknek és boldogoknak látszottak egy ideig azok a rendtársak, akik hazánk meg nem szállott területén levő rendházainkban nyugodtan működhettek. De fájdalom, a megmaradt kis szabad területet csakhamar siralomvölgyé és a rémuralom színterévé változtatták oly egyének, akik idegen földön született, idegen levegőben mozgó eszmékkal megmétélyezték a hosszú háborútól megviselt munkásságunk boldogabb jelen és szebb jövő után sóvárgó lelkét, és ördögi ügyességgel szuggerálták nekik, hogy a munkást illeti meg az ország vagyona és kormánya; eddig csak elnyomták, zsarolták: ezért meg kell törni, meg kell semmisíteni a szellemi és anyagi tőke eddigi képviselőit. A történelmi múlt romjain kellett felépíteniük új világukat s így csak természetes folyománya volt az eseményeknek, hogy hadat izentek az egyháznak és szolgálóinak, a „népbutítóknak” – amivel őket gúnyolták – csak természetes volt, hogy halálos csapást kellett mérniök az iskolára, amely istenfélelemre, hazaszeretetre, keresztény erényekre nevel. Az új kormány gyors egymásutánban adta ki rendeleteit. Ügyes számításával először anyagi javaitól igyekezett megfosztani az egyházat, mert tudta, hogy ezt biztos követi az egész gépezet tehetlenné válása.

A március 30-án megjelent XXII. számú rendelet kimondja az állam és egyház szétválasztását és minden iskola államosítását. A szerzetes iskolák eddigi tanáraitól az állam csak úgy gondoskodik, ha azok az állam szolgálatába lépve világiakká lesznek.

Midőn azután a gyors egymásutánban megjelent rendeletek kimondják, hogy minden ház és iskolaépület is az államé teljes felszerelésével, minden berendezésével, hogy övé minden alapítvány, akkor rendünk helyzete kétségbeejtővé lett, úgy hogy midőn végre április 29-én a kirendelt bizottság fegyveres erő védelme alatt végrehajtotta a likvidálást rendünk központi társházában, és elvitt minden alapítványi és szerzeményi tőkét, értékpapírt, betétet és készpénzt az utolsó fillérig, átvette az élesztár kulcsait, betevő falat és egy fillér nélkül maradtunk.

A rendkormány lelkiismereti kötelességének tartotta a beállott helyzetről a rendtársakat értesíteni, amit a kérlelhetetlen cenzúra miatt – sajnos – minden vizsgáló, vagy biztató szó kísérete nélkül, csak magának a rideg valónak föltáráásával tehetett. Midőn a rendkormány tudatta, hogy már a következő hónapra, május hóra nem adhat a társházaknak segílyt élelmezésre, sem tiszteletdíjat a tagoknak, egyúttal kénytelen volt a rendtársak lelkiismeretére bízni, hogy szolgálatába lépnek-e az államnak, elhagyva a viszonyok változtáig a rendet, vagy kísérletet tesznek-e életüknek más módon való tengetésére.

A múlt legkegyetlenebb emlékei közé fog tartozni az a lelki gyötrődés, amellyel vívódtak rendtársaink, midőn látták, hogy ép az a pálya van elvága előttük – a tanítás-nevelés pályája – amelyre egy életen át készültek, amelyre a szerzetesi hármass fogadalom mellett a szent Alapító rendelkezése szerint örök esküt tettek; midőn meggyőződtek, hogy el kell hagyniök az ifjúságot éppen akkor, midőn ennek legnagyobb szüksége van atyai vezetésére.

Miután a likvidálás kizárólag tanítással foglalkozó rendünk működésének életgyökerét vágta el, az a veszély fenyegetett bennünket, hogy pár nap alatt szétszóródunk a szélrózsa minden irányában. A rendünk fölött örökös isteni Gondviselés azonban nem engedte bekövetkezni a rend pusztulását. Rendtagjaink nagyrésze minden áldozatra kész, valódi kalazantiusi lelkierővel szembenézett a fenyegető veszéllyel. Türtünk, szenvedtünk éhséget, megalázást, de elértük vele, hogy meg-

szakítás nélkül folytathattuk a szerzetes közös együttélést, s midőn az abnormisan fölépített társadalom összeomlott, még mindenütt együtt-talált rendházainkban, amelyekben most Isten segítségével folytathatjuk nemes munkánkat. Sajnos ugyan, hogy a kérlelhetetlen terror hatása alatt rendtagjaink közül többen, lelkökben megrendülve, vagy megtevesztve, aláírták a szovjetkormány által kívánt nyilatkozatot, mellyel világivá levésüket kellett kijelenteniök, de, mivel ezt lelkökben azon szilárd elhatározással tették, hogy azonnal visszatérnek a rendbe, mihelyt ez működését megkezdi, és mivel külső maguktartásában ezen idő alatt is állandóan megőrizték papi és piarista jellegükhöz való ragaszkodásukat, azért ezek a szülők és a társadalom becsülését és rendtársaik szeretetét nem veszítették el. Csak azon néhány rendtagot sújtotta méltán a társadalom és rendtársaik elítélése, kiket hiúságuk vagy szereplési vágyuk elragadott, s kik írásban, élőszóval vagy vezető-állás elfoglalásával szereplői lettek ezen gonosz és vesztes áramlatnak.

Augusztus elseje emlékezetes marad rendünkben. Ezen nap ünnepli az egyház azt a csodás eseményt, amidőn a börtönben sínlődő szt. Péternek kezeiről lehullottak a bilincsek, ezen nevezetes évfordulón hullottak le a négyhónapos rabiga bilincsei a magyar ker. egyház és a piarista rend testéről is. Rendünk kormánya, amelyet az erőszak éber ellenőrzése hosszú szünetelésre készítetett, újra összeülhetett. Lelkes örömmel üdvözölte az új szabadság hajnalhasadását, hálát adott a Mindenhatónak csodálatos megmentésünkért, azután hozzálátott veszteségeink mérlegeléséhez és a tervezgetéshez a jövőt illetőleg.

Első teendőnek jelölte ki a rend erkölcsi restaurálását. Elrendelte, hogy azok, akik aláírták az államtól követelt nyilatkozatot, azonnal kérjék visszavételüket. A beérkezett kérvényeket gondos vizsgálat alá vette, és visszafogadta azokat, akik az aláírás után is szerzetes együttélést folytattak, és rendes papi életet éltek; ellenben kizárta kebeléből azokat, akik a kommunista világrend destruktív eszméit szóval vagy írásban terjesztették, akik vezető-állásokat fogadtak el az új kormánytól, vagy paphoz nem illő életet éltek, vagy ilyen viselkedést tanúsítottak azon idő alatt, amikor nem tartoztak szorosan a rend kötelékeibe.

A visszafogadottak az erős megpróbáltatás után reájuk rótt egyházi vezeklés és fölöadás hatása alatt új kedvvel láttak a munkához, hogy továbbra is versenyt dolgozzanak azokkal, akik a megpróbáltatás súlyos napjaiban sem rendültek meg egy percre sem, hanem hű szolgálói maradtak egyházunknak és ezzel mindvégig hű fiai rendünknek.

És most újra elhangzik a Veni Sancte ifjúságunk ajkairól. Soha válságosabb viszonyok között nem esedtünk még le a megvilágosító segítő Szentlelket, mint ma! Ezer sebből vérző hazánk és társadalmunk anyagilag is súlyosan károsult rendünk kétségbeesve keresi a jobb jövőbe vezető utat. A megélhetés gondjai gyötrik sokat szenvedett hazánkat. Az ötéves háború alatt elrongyolódott ruházatunk s még semmi kilátás, hogy pótolhassuk. Sivár jelen, kétségbeejtő jövőndő! S mégis szabad-e csüggednünk s kétségbeesnünk?

Mikor úgy álltunk a közel múltban, hogy nem maradt betevő falatunk máról holnapra, mert megfosztották rendünket minden fillérértől, akkor sem estünk kétségbe, mert bízunk az isteni Gondviselésben és akkor hangoztattuk, hogy készek vagyunk elszenvedni mindent, készek vagyunk elől kezdeni rendünk jövőjének megalapozását, csak még egyszer helyreálljon. Isten különös kegyelméből helyreállt. A súlyos veszteségek dacára sem szenvedtünk annyit, amennyit szenvedhet-

tünk volna! Most hát rajta, Kedves Rendtársak! Itt az idő az újjáépítés megkezdéséhez! Legyen az újjáépítés nemes munkája erkölcsi és anyagi. Erkölcsi, hogy kivette lelkünkől és ifjúságunkból minden hibát, amely a végzetes világhatalmasztrófát reánk zúdította, letörölve minden makulát, mely a szennyes áradatban, amelyben négy hónapon át úsztunk, reánk ragadt, tovább küzdhessünk nemes célunk megvalósítására. Fogjunk lelki életünk új gondozásához és az ifjúság nevelésének és tanításának szent feladatához minden kísértésben sziklaszilárdul megálló, minden vésszel merészen dacoló szerzetespapi jellemmel vértézve, a világégés tüzeiben megtisztult lélekkel. Edzett jellemű generációt kell nevelnünk egyházunknak és hazánknak, mert még nem múlt el a vész, még meg fog újulni a vihar és újabb kísértésnek, próbatételnek fogja kitenni neveltjeinket!

De terjedjen ki az újjáépítés munkája az anyagiakra is. Azt hangoztattuk a megsemmisülés pillanatában, hogy képesek vagyunk elszenvetni mindent, készek vagyunk, ha kell, az építés munkáját elől kezdeni s míg el nem készülünk, tűrni és szenvedni!

Most elérkezett ennek az ideje is, Kedves Rendtársak! Hála a mai új társadalmi alakulásnak, visszakaptuk sok mindenünket, amiről már azt tartottuk, hogy elveszett örökre! A szenvedett kár azonban így is igen érzékeny, és egyelőre felbecsülhetetlen! A birtokot instrukciójában [berendezésében] erősen megkárosítva kaptuk vissza, amit pótolnunk nagy feladat lesz; de jelentékenyen károsultak egyes társházaink is épületben, berendezésben és fölszerelésben egyaránt. Békés időkben is emberfölötti küzdelmet kívánna mindezek pótlása, ma pedig a háború és társadalmi pusztulás után nem járhat nyomában más, mint nélkülözés, amelyet csak a leglelküimeretesebb takarékosság lesz képes enyhíteni. Nehéz a beletörődés a nyomorba! A szükségesség hiánya türelmetlenné és elégedetlenné teszi az embereket, de tegyen méltányosokká bennünket annak tudata, hogy legszerényebben él ma mindenki, úgy élnek a nálunk módosabbak és magasabb állásúak is, különösen a szellemi munka bajnokai.

Új összeköttetésekre, bő esztendőre lesz szükség, hogy csak tűrhetően is beszerezhesse megcsonkított hazánk a legszükségesebb iparcikkeket és élelmiszereket. Mindenekelőtt azonban önzetlen és kitartó munkásokra van szüksége, akik félretéve minden önzést, csak a rend ügyét szolgálják őseink lelkesedésével és önzetlenségével.

Hogy a jelen rajza teljes legyen, és biztosabban láthassunk a jövőbe, rá kell még mutatnom, Kedves Rendtársak, a nagy veszteségre, amely rendünket azon területen érte, amelyeket a szomszédos népek kerítettek hatalmukba. Elvesztettünk néhány iskolát, amelyekben elődeink nagy érdemeket szereztek a magyarosítás és a nemzeti érzés fejlesztése terén. El kell hagynunk néhány házat, amelyhez rendi történelmünk és hagyományaink legszebb emlékei fűződnek! Vigasztaló az elhagyásban az, hogy azok a mostoha viszonyok közt részben már úgyis csak tengődtek, vagy jórésztben nem rendtagokkal működtek, és hogy nem volt kilátásunk a szükséges anyagiak hiányában azok felvirágoztatására. Most azokkal a rendtársakkal, akik azokban felszabadulnak, intenzívebb és így hálásabb munkát végezhetünk megmaradt intézeteinkben, ha Isten is megsegít, és öt évi akadály és szenvedés után végre zavartalan munkát végezhetünk.

A veszély azonban, Kedves Rendtársak, ismétlem, még nem múlt el végleg! A beteg és bomlott társadalmat mesterségesen tartják csak rendben azok, akik erre

vállalkoztak. Az örvény még mindig ott tátong, és elmerüléssel fenyegeti az új rendet. Csak a vallásérkölcsi alapon és hazafias szellemben nevelt új generáció lesz képes egészségesebb társadalmat teremteni. Ilyen generáció nevelése a mi feladatunk. Nemes feladat, kövessünk el mindent, hogy személyes példánkkal, minden erőnkkel ily generációval ajándékozzuk meg a jövődőt, hogy az méltó lehessen a dicső múlthoz, amelyet elbizakodottságunkban egy áldatlan háborúval könnyelműen eljátszottunk.

Midőn atyai szívem melegével köszöntelek benneteket, Isten szent lelkét esdem le reátok, és munkátokra ez új tanév küszöbén. Ő világositson, vezessen benneteket, óvjon minden újabb veszélytől, hogy sikerrel fejezhessétek be az új tanévet.

Budapest, 1919. szeptember hó

22.

*Szinger Kornél beszámolója a generálisnak a Tanácsköztársaság eseményeiről
1919. augusztus 30. (valójában október 15.)*

PMKL, MRÚL, Iktatott iratok, Róma/1919/609 (magyarul és latinul). – Uo., Levelezési füzetek, 69. füzet, pp. 9-14 (1919/609, csak magyarul). Német Károly titkár lapszéli följegyzése szerint az írás szerzője Fekete Endre asszisztens volt. Bár hivatalos dátuma augusztus 30., valójában csak október 15-én készült el, mert a levelezési füzetben és az iktatókönyvben is ott található.

Főtisztelendő Generális! Kegyes Uram!

Habár a már 5 éve dúló világháború nálunk még most sem ért véget, fájdalom, semmi kilátásunk sincs, hogy rövidebb időn belül hazánk és rendünk sorsát illetőleg valami megállapodáshoz juthassunk; mégis kötelességemnek ismerem Főtisztelendő Generális úr előtt feltárni a magyar piarista provincia jelen álláspontját, a hosszú háború alatt kiállott szenvedéseit, küzdelmeit és a veszélyeket, melyek teljes megsemmisítéssel fenyegették.

Hosszúra terjedne részletezni azokat a szenvedéseket, melyeket rendtagjaink a háború kezdetétől fogva kiállottak, de el nem hallgathatom, hogy hazánk és rendünk sorsa felett állandó rettegésben élünk. A háborúval beállott drágaság fokozódása arányában kénytelenek voltunk élelmezésünket a lehető legszűkebbre redukálni, a borilletményt pedig, mint nélkülözhetőt már a háború első évétől kezdve beszüntettük. Emellett azonban a rendtagok iskolai munkája jelentékenyen nagyobbodott, mert a rendtagjaink közül többeket a katonasághoz rendelték be tábori lelkészi teendőkre s így ezek iskolai munkája is az otthon maradtokra hárult. Az állandó nagy izgalmakhoz járult, hogy a drágaság hihetetlennek látszó magasságra emelkedett. Minthogy minden kelmét a katonaság részére foglaltak le, rendtagjainkat rendi öltönnyel csak horribilis áron tudtuk szűkösen ellátni. Az a reverenda, mely előbb jó kelméből 60 koronába került, most silány kelméből 1200 [felette cezurával: 3800] koronáért alig tudunk beszerezni, ami 400 rendtagnál anyagi erőnket meghaladó összegbe került. A fehérneműek és a cipők ára is oly képtelen magasra emelkedett, hogy azokat meg sem vehették, s így ruházat tekintetében valóssággal lerongyolódtunk.

Ily kétségbeejtő állapotban, midőn azt hittük, hogy nagyobb szenvedések már nem jöhetnek reánk, következett be az 1918. évi október hónapban hadseregünk-

nek az olasz fronton való felbomlása, s itthon a legnagyobb zűrzavar, amidőn a szervezett munkásság, s a szocialisták október 31-én forradalomba kergetve a nemzetet, a hatalmat magukhoz ragadták s megalkották a népköztársaságot. Hogy a szocialistákkal egyházunk és a szerzetes rendek legádázabb ellensége került hatalomra, azzal tisztában voltunk, s így szerzetünk sorsát illetőleg sem lehetett semmi kétségünk. Szerencsére egyelőre a köztársaság figyelmét és gondját a fegyverszüneti feltételek kieszközlése és a fenyegető éhínség vette igénybe. Ezután a téli hónapok leírhatatlan szenvedéseit éltük át teljesen fűtetlen szobában a legnagyobb hidegben is, mert nem volt fűtőanyag s emellett táplálkozásunk is a legminimálisabbra volt leszorítva, úgyhogy rokonaink és jó embereink segítségével tudtuk csak magunkat fenntartani. Ehhez járult, hogy a fegyverszüneti feltételek értelmében hazánkat éjszokról megszállották a cseh-szlovák csapatok, keletről román csapatok egész Erdélyt és Magyarország egy részét, délről a szerb csapatok és nyugatról jugoszláv csapatok, s így Magyarország csak kis területre szorítva, az élelmiszerek beszerzésétől minden oldalról el volt zárva. Ily módon rendházaink közül 17 az ellenség által megszállott területen maradt, s onnan a rendtagok el nem távozhattak, sem velük a levélbeli érintkezés nem volt megengedve, s így sorsuk a legnagyobb aggodalommal töltött el bennünket. Utasítást és segílyt is csak nagy ritkán és kerülő utakon tudtunk nekik küldeni, legtöbbször házunk valamely barátja vagy ismerőse útján.

A tavasz közeledtével reményeltünk a téli hidegtől megdermedt tagjainkra enyhülést és az éhínség tekintetében némi javulást. Fájdalom, más jött. Március 21-én újabb forradalom tört ki, amidőn a szocialisták élére a kommunisták kerültek, s a népköztársaságot megszüntetve, tisztán bolsevik elvek alapján oroszországi mintára megalkották a szovjetköztársaságot, és a legféltelenebb elemekből megszervezték a katonatanácsot és munkástanácsot, melyeknek tagjai mindent elkövettek, hogy a főváros és az ország minden polgárát állandóan rettegésben tartsák. Megszervezték a kémek, detektívek és politikai nyomozók csapatát, s ezek feladata volt éjjelenként az előkelőbb szereplő egyének lakásába behatolni, s ezeket onnan ágyukból öltözetlenül börtönbe kísérni. Sorsuk felett bizonytalanságban tartották őket is, családjukat is, csakhogy a terrort fokozzák. Mindenki aggodalommal hajtotta fejét éjjel nyugalomra, hogy vajon nem jönnek-e a detektívek őt álmából felriasztani és elhurcolni. Megszámlálhatatlan ártatlan ember került így a legpiszkosabb börtönbe, ezek sorában rendtagjaink közül is kettő.¹⁰ A rögtönítélő vészbizottság szándékosan csak napok múlva hallgatta ki az így behurcolt ártatlanokat, s habár kihallgatásuk után többeket, a mi rendtagjainkat is, mint akikre semmit nem tudtak bizonyítani, kibocsátották, de igen-igen sokan a leggonoszabb kínzások között ott végeztek ki. Mindkét forradalom budapesti társházunk közvetlen közelében dühöngött leginkább, s házunkon látható lövések nyomai mutatják a papok ellen tájtékozó dühöket.

A szovjet köztársaságnak egyik első rendelete volt: az államot az egyháztól elválasztani, és elrendelte a papi birtokok lefoglalását, elrendelte a házak kommunizálását is. Ennek következtében a mi rendüinktől is elvették birtokunkat, minden pénzünket, alapítványainkat, még a misealapítványokat is, elvették rendházainkat, iskoláinkat. Jellemző helyzetünkre nézve, hogy habár a liquidáló bizottságnak kije-

¹⁰ Hannig István, Pusch Ödön.

lentettük, midőn rendünk készpénzének, értékpapírjainak, takarékpénztári betéteinek s értéktárgyainak átvételére megjelent, hogy a rendelet értelmében mindent átadunk, – mégis fegyveres katonáktól körülvéve kellett az átadást megtennünk.

Rendházainkban vagy meg nem tűrtek bennünket, vagy ha ideiglenesen megengedték is a rendházban való maradást, mert a városban lakás nem volt kapható, de házbért kellett fizetnünk. Budapesti központi rendházunkban egy-egy szobára szorították a rendtagokat, másik szobájukba pedig kommunista családokat helyeztek be. Irodáinkban levő bútorokat két bizottság is leltározta, s így távozásunk esetén azokból semmit sem vihettünk volna magunkkal.

Kalazantiumunkat feloszlatták, rendi növendékeinket pedig felszólították, hogy hagyják el a rendet, és a szovjet kormány fog gondoskodni teljes ellátásukról, hogy egyetemi tanulmányaikat folytathassák. Ellátásukon kívül bőséges havi illetéket kaptak. Budapesti társházunkat és Kalazantiumunkat a szovjet kormány az egyetemi hallgató tanárjelöltek otthonának foglalta le, és Marx-otthon név alatt szerepelt volna mintegy 300 egyetemi hallgatóval. Ezen határozat nagy nyomtatott betűkkel a társház kapujára kifüggesztetett. Volt rendi növendékeinken kívül sok kommunista tanárjelöltet helyeztek társházunkba, melyből augusztus hónap folyamán ki kellett volna mennünk, mindenünket hátrahagyva a Marx-otthon használatára. A Marx-otthon kinevezett vezetője családjával együtt háromszobás lakást rendezett be magának társházunkban, és a rendfőnök legnagyobb szobáját lefoglalta az egyetemi hallgatók biliárd helyiségéül, a benne lévő bútorokat pedig a saját szobájába vitette. A rendfőnöki irodából az éppen beteg titkárnak minden kérése ellenére ki kellett hurcolkodnia, hogy a gondnok saját lakását kényelmesebbé tehesse.

Amint rendházunkat a szovjet kormány március végén birtokába vette, azonnal rendelt oda világi gondnokot, egy fegyházból kiszabadult anarchistát, ki oldalán pisztollyal felfegyverkezve teljhatalommal rendelkezett társházunkban. A házfőnöktől elvette az élestár, pince, ebédlő és konyha kulcsait, és a cselédeknek meghagyta, hogy ezentúl ő az intéző, a papok velők egyenlők, s aki neki nem engedelmeskedik, azt lelövi. Minthogy e rémuralom alatt az utcára való kimenetel veszéllyel járt, tehát némi mozgást a folyosón kíséreltek meg a rendtagok, de az anarchista gondnok, ha két piaristát együtt talált a folyosón, azonnal rájuk irányozta a pisztolyát, s lelövással fenyegette, ha szét nem mennek. Tiltva volt nekünk minden összejövetel, s így csak titokban érintkezhettünk röviden rendünk állapota felett. Minthogy mindenünket elvették, tehát addig, míg társházunkban maradhattunk, az élestárunkban lefoglalt készletből némi csekélységet nekünk is nyújtottak ellátásunkra, de éppen csak annyit, amennyi az éhenhalástól megmenthetett. Egyik napon reggel korán fegyveres katonák állítottak be azon ürügy alatt, hogy házunkban ellenforradalmi mozgolódás van, egy fegyveres katona ajtóm elé állt, s ha valaki jött hozzám, az csak a katona jelenlétében beszélhetett velem. Ha a látogatás 5 percnél tovább tartott, úgy a látogatót kiutasította. Csak aztán távoztak a katonák ajtóm elől, midőn kívánságukra kijelentettem, hogy életemmel kezeskedem, hogy rendtagjaink ellenforradalomban részt nem vesznek.

Iskolánkba véresszájú agitátorokat, férfiakat és nőket küldöttek, akik a megrémült tanulóknak magyarázták a legképtelenebb bolsevista tanokat, a vallást, az egyházat és papjait butítóknak, csalóknak nevezték. Tanárainknak egyelőre megengedték, hogy civil ruhában a tanítást folytathatják, de minden osztályban meg-

bíztak néhány elbolondított ifjút, hogy ha akár a tanárok, akár a tanulók a kommunizmus ellen valamit szólni merészelnének, azonnal jelentsék a tanácsnak. A vallástanítása az iskolából kitiltatott s így a vallástani előadásokat a hittanárok a templomban végezték.

E közben a szovjet kormány a legnagyobb gyorsasággal szervezte a vörös hadsereget, hogy uralmát biztosítsa minden ellenforradalmi kísérlettel szemben. Mint-hogy sem az országunkat minden oldalról megszállott ellenséges csapatok, sem a szövetséges államok kormányai a bolsevisták szervezkedéseit nem akadályozták, tehát rövid idő alatt annyira elhatalmasodtak, hogy ezrével gyilkolták halomra az ártatlan polgárokat, úgy Budapesten, mint az ország minden részébe szétküldött vérengző hadsereg katonái. A szovjet kormány pártfogása alatt szervezkedett mintegy 600 katonából álló csapat, melynek feladata volt az elfogott polgárok kegyetlen legyilkolása. E vérengző banda listáján a mi elpusztításunk augusztus 18-ra volt kitűzve. Szerencsére akkor már ők elmenekültek, s így mi megszabadultunk.

Sehonnan sem mutatkozott semmi kilátás, hogy a bolsevizmusnak e vérengző rémuralma alól a teljes pusztulásnak indult ország felszabadul, sehonnan egy biztató szó. Mindenütt reménytelen kétségbeesés, pár hónap előtt még gazdag, most mindentől megfosztott előkelő polgárok, mint testben, lélekben megtört árnyalakok, néma megadással és vérző szívvel várták úgy a saját, mint hazánk végső pusztulását. Tehát amit a hosszú világháború kezdetén reméltünk, hogy ez a közmorál tisztulására fog vezetni, fájdalom ellenkezően a világtörténelemben példátlan politikai fordulattal nálunk az atheizmus és materializmus véres, minden meglévő társadalmi és erkölcsi rendet felforgató kommunizmusba fulladt.

Rátérek itt, Főtisztelendő Atyánk, e gyászos eseménynek rendünkre nézve is igen szomorú mozzanatára.

Magyar provinciánk az állami kormánnyal mindig a legszorosabb összeköttetésben, sőt tőle függésben volt, részint azon igen jelentékeny évi állami anyagi segély alapján, melyre e rendnek nagy arányú működése mellett feltétlenül szüksége volt, részint pedig a tanítási módszer és felügyelet alapján, melyet állami törvények szabtak a nyilvánossági joggal bíró intézetekre. Ezen szoros kapcsolat és függő viszony most bosszulta meg magát a legsúlyosabban, midőn a bolsevista szovjet kormány április hónapban kiadta azt a rendeletet, hogy a szerzetes tanárok közül csak azokat veszik át, akik nyilatkozatot írnak alá, hogy az egyházi pályát elhagyják, és világiakká lesznek.

Itt kezdődik rendünkre nézve a legmegrázóbb s legmegindítóbb kínos lelki küzdelem. Minthogy rendünktől az utolsó fillérig mindent elvett a szovjet kormány, tehát a rend semmi segílyt sem adhatott tagjainak arra, hogy a rendkívül nagy drágaság mellett legalább néhány hónapig eltengethették volna életüket. Kérdésekkel fordultak egyházmegyékhez, hogy kaphatnak-e kápláni alkalmazást, de, sajnos, minden oldalról azt a választ nyerték, hogy saját papjaik is csak a hívők adakozásából fogják magukat fenntartani, s így senkit be nem fogadhatnak. Mint-hogy a szovjet kormány a magán-tanulást teljesen betiltotta, rendtagjainknak arra sem lehetett kilátásuk, hogy a jobb érzésű katolikus családok fiait magánúton előkészítik, a szülőktől pedig segítséget nem remélhettek, mert azoknak háza és birtoka is kommunizáltatott, s így önmagukat s családjukat is csak nyomorúságosan tudták fenntartani. Tanácsot kértek az egyházmegyék főpapjaitól, de azoktól sem kaphattak semmi biztatást. Némelyeknek arra sem volt alkalmuk, hogy lega-

lább pár hónapig rokonaik körében húzódhattak volna meg, arra pedig előrehaladottabb koruknál vagy gyengébb egészségi állapotuknál nem vállalkozhattak már, hogy mint béresek mezei vagy más munkát vállaljanak. Nekik való foglalkozást pedig nem kaphattak, mert a szovjet kormány csak olyanoknak alkalmazását engedte meg a hivatalokban, akik kommunistákká lettek, a szerzetestől pedig ezt el nem várhatta.

Mint hogy a szovjet kormány uralma napról-napra megszilárdulni látszott és nem volt semmi kilátás arra, hogy a szövetséges hatalmak Magyarország ügyeibe beavatkozni szándékoznának, az itteni szociálista munkásoknak és a proletároknak, úgyszintén az ún. vörös hadseregnek is nagyon kedvére volt, hogy ők jutottak uralomra a polgárság fölött, melynek elkobzott vagyonából dúsan ellátta őket a proletár-diktatúra: rendtagjaink a legkínosabb lelki küzdelem között vergődtek hosszabb időn át, s mivel úgy hitték, hogy minden vagyonától és iskoláinktól megfosztott provinciánk, mely tisztán tanítással foglalkozott, működését soha többé meg nem kezdheti, s mivel egzisztenciájuknak csupán pár hónapi időre terjedő biztosítását sem tudtam nekik mindnyájunk sorsának teljes bizonytalansága mellett kilátásba helyezni, mást nem tehettem, mint lelkiismeretükre bízam a sorsuk fölött való döntést.

Az 5-ik év óta húzódo világháború mindennemű szenvedései által testben, lélekben megtörve, ruházatban is lerongyolódva, a nagy drágaság mellett a szó szoros értelmében kiéhezve, midőn vérvő szívvel látták, hogy magukat fenn nem tartatják, többen a kényszerítő körülmények hatása alatt a szovjetkormány által kívánt súlyos feltételt hosszú lelki küzdelem után aláírták.

Itt Budapesten helyzetünk a legnehezebb volt, mert úgyszólván a veszély tornában voltunk. De nem kevésbé nehéz volt vidéki társházainkban levő rendtagjaink helyzete is. A szovjetkormány rendeletéből ugyanis a vidéki városokban is szervezték a kommunista direktóriumokat, s e direktóriumok némely városban még kíméletlenebbül hatalmaskodtak, mint Budapesten, amennyiben némely helyen megrohanták szerzetesi házunkat, s szándékos félrevezetéssel kijelentették, hogy a rend már megszűnt létezni, s felszólították a rendtagokat, hogy vagy nyilatkoztassák ki azonnal, s adják írásban, hogy az egyházi pályát elhagyva, világiakká lesznek, vagy aki ezt vonakodik megtenni, az azonnal hagyja el a társházat, és éljen, ahogyan tud. Ehhez járult, hogy vidéki rendházainkkal egyáltalában nem érintkezhettem, de a politikai cenzúra miatt levélben sem buzdíthattam volna őket kitartásra, s így csak később tudhattam meg, hogy vidéken működő rendtársaink közül is, részint a direktóriumok által megfélemlítve, részint félrevezetve többen aláírták azt a súlyos feltételt.

A 282 ünnepélyes fogadalmas rendtag közül azt a fennebb jelzett nyilatkozatot aláírta 83. Fájdalom, nagy szám ugyan, de néhány kivételével mindnyájukról elmondhatom, hogy nem könnyelmű meggondolatlanságból, hanem a legnagyobb kényszer nyomása alatt tették meg azt a lépést, lelkükben azon szándékkal, hogy mihelyt lehetséges, a rendbe ismét visszatérnek, s azon idő alatt is a rendházban a többivel együtt maradtak, s viselkedésükkel is megmutatták, hogy rendünkhöz hűséggel ragaszkodnak, s mi is testvéri részvétellel voltunk irántuk, hogy nehéz helyzetük őket erre a lépésre kényszerítette. Meg kell itt külön is említenem, hogy körülményeik ily kínos helyzetbe sodortak az elüljárók közül néhányat. Így Jászai Rezső budapesti házfőnököt és asszisztent, Schandl Miklós váci házfőnököt és

consultort, Brach József kecskeméti házfőnököt, Horváth György nagykanizsai házfőnököt, Récei Ede nagykárolyi házfőnököt, Fábíán Imre sátoraljaújhelyi házfőnököt és Kövesi Lajos veszprémi házfőnököt, akikről – elmondhatom – hogy teljesen megbíztam bennök úgy én, mint a consistorium is, s egész életük arról tanúskodik, hogy náluk a rendből való kilépési szándék még csak gondolatban sem fordulhatott elő.

A budapesti házfőnököt, kivel közvetlenül érintkezhettem, sikerült kétszer is nagy lelki küzdelmei között lebeszélmem az aláírástól, de hosszabb kínos belső tusakodás után végre mégis aláírta azt a formulát, hogy az egyházi pályát elhagyva, világivá lesz, midőn az állapotok állandósulni látszottak. Mivel azonban ezután megnyugodni nem tudott, 6 hét múlva mégis a szovjetkormánytól visszavette aláírását, s vele együtt más két budapesti rendtag. Többen is kérték vissza, de már nem kapták meg.

A fanatikus terrorizálás ideje alatt nem igen volt hallható a társadalmunkban valami szigorúbb elítélés azokra nézve, kik az említett aláírást megtették, és csak augusztus 1-je után, vagyis csak, amikor a több mint 4 hónapon át dühöngő rémuralom után mindenki szabadon fellélegzett, akadtak egyes ridegen ítélő hangok. Ezzel szemben rá kell mutatnom arra is, hogy előkelőbb szülők testületileg s több szülő aláírásával ellátott kérvényben fordultak hozzám, melyben előadták, hogy változatlan tisztelettel és bizalommal vannak azon tanárok iránt, kikről tudják, hogy csak a legnagyobb kényszer hatása alatt fájdalommal szakadtak el ideiglenesen az oltártól, de szívökben hű piaristák maradtak, sőt véleményük szerint tán részben annak tulajdonítható, hogy nem cserélték ki a piaristákat bolsevista szellemű tanárokkal a tanév befejezése előtt, mint ez tatai intézetünkben történt, hol az egész testület megtagadta az aláírást, s egyben engem is arra kértek, hogy ismerve ezen tanárok lelkületét, lépésüket atyai szeretettel bíráljam el.¹¹ Ha tehát hallható is egyes szigorúbb bírálat, de a szülők és azok, kik az illető tanárokat ismerik, változatlan becsüléssel ragaszkodtak hozzájuk akkor is, mikor a kényszer hatása alatt ezt a sajnálatos lépést megtették, mint most, mikor a kommunisták vérengző terrorja alól felszabadulva sietve kérték a rendbe való visszavételüket.

Ugyanis augusztus első napján, midőn a Budapest felé közeledő román hadsereg elől a szovjetkormány elmenekült, az ideiglenesen megalakult magyar polgári kormány eltörölte a szovjetkormány összes rendeleteit, s így magyar provinciánk is visszanyerte vagyonát, jogait, gimnáziumait és hivatalos működését magyar területen.

Ami engem illet, ki átéltem rendünk sorsa felett nem égő lélekkel, de teljes éberséggel és megfigyeléssel e rémes korszaknak minden mozzanatát, ki fájdalommal láttam a hosszú anyagi szenvedések által testben és lélekben megtört rendtagok kínos lelki küzdelmét, s ki tudtam, hogy az illetőknek lelke vérzik e lépés megtételénél, megvallom, hogy legnagyobb részöket nyugodt lelkiismerettel oldhattam fel az új kánonjogi codex 2385. kánonja szerint engem megillető jognál fogva, mindegyikük ügyét előbb külön-külön megvizsgálva, a kiszabott poenitentia, lelkigyakorlatok és szentgyónás ájtatos elvégzése után. A kilépésökkel a szerzetben előbb bírt aktív és passzív szavazó jogukat azonban csak Főtiszt. Generális úr, Kegyes Atyánk útján a Szentszéktől nyerhetik vissza, amiért mindnyá-

¹¹ Ld. Iratok, n° 17.

juk nevében alázatosan esedezem.

Fájdalom azonban, el nem hallgathatom, hogy a forradalom vihara néhány rendtagot magával ragadott, s megfélemlítve szerzetesi mivoltukról, a kommunizmus szolgálatába szegődtek, megbotránkoztatva szülőket s tanulókat egyaránt. Ezeket, habár kéri őket is most már a rendbe való visszavételüket, de, mert viselkedésükkel súlyos botrányt keltettek, vissza nem vehetem, mert iskolában tanításra nem alkalmazhatom, s mert egyáltalában nem mutatnak oly megbánást és magokbaszállást, mely legalább némi biztosítékot nyújtana arra, hogy a rendnek használható tagjai lehetnének. Ezek már a forradalom előtti viselkedésükkel is rászolgáltak már többszöri komoly figyelmeztetésre.

Az előrebocsátottak őszinte, nyílt feltárása után a következőkben vagyok bátor konzisztóriumommal egyetértőleg alázatos kérelmemet a Főtisztelendő Generális úr elé terjeszteni:

1) Minthogy nálunk most az iskolai év szeptember 1-én megkezdődik, tehát haladéktalanul intézkednem kellett a tanári testületek összeállításáról, s így az egyházi cenzúra alól feloldottam a mindegyiknek külön-külön kiszabott poenitentia, lelkigyakorlatok és a szentgyónás elvégzése után azon rendtagokat, kik a fentebb említett súlyos feltétel aláírásával egyházi pályájukat a félreismerhetetlen *metus gravis*¹² nyomása alatt ideiglenesen elhagyták. Kérem a Ft. Generális urat, legyen kegyes ezen eljárásomat tudomásul venni és jóváhagyni.

Meg kell még említenem, hogy kecskeméti társházunk 9 aláírói azon meggyőződésben, hogy az általuk aláírt formulával, mely a többi formulától eltérőleg így szól: „Kijelentjük, hogy világiakká leszünk és a tanácsköztársaság szolgálatába öhajtunk lépni”, nem követtek el apostasiát, rendesen miséztek, s így irregulárisokká lettek. Ezeket szintén szükségesnek láttam előre feloldani a cenzúra alól, hogy a szentségekhez járulhassanak, egyúttal azonban a megyéspüspökhöz fordultunk azon kérelemmel, hogy a Szentszéktől nyert joguknál fogva a dispencziót az irregularitás alól megadja.

2.) Minthogy az *apostasia a religione* vétségének következménye reájuk nézve a *vox aktiva és passiva* elvesztése, amit csak a Szentszék kegyességéből nyerhetnek vissza; tehát alázattal kérem Ft. Generális urat, hogy legyen kegyes a mellékelt kimutatásban megnevezett rendtagok érdekében ez ügyben kifejezett legalázatosabb kérelmünket a Szentszék elé juttatni s ott ez ügyet hathatós pártfogásával támogatni.

3.) Minthogy azon rendtagok, kik *jurisdictio*val járó rendi tisztséget viseltek, mint: Jászai Rezső budapesti házfőnök és asszisztens prov., Schandl Miklós váci házfőnök és konzultor prov., továbbá Brach József kecskeméti, Horváth György nagykanizsai, Fábiani Imre sátoraljaújhelyi, és Kövesi Lajos veszprémi házfőnökök *apostasia a religione* vétségével a *vox aktiva és passiva*-val együtt ezen *jurisdictio*val járó tisztségekre való választhatás jogát is elvesztették, kérem Ft. Generális úr szíves utasítását, illetőleg határozatát arra nézve, vajon, ha a Szentszéktől visszanyerték a *vox aktiva és passiva*-t, ezzel visszahelyezhetők-e előbb viselt *jurisdictio*val járó rendi tisztségükbe rendfőnöki és konzisztóriummi intézkedéssel, vagy pedig csak a jogot nyerik meg arra, hogy a következő káptalanokon újra megválaszthatók ily tisztségekre?

¹² súlyos félelem

Ezen megrázkódtatás után első teendőnk, hogy a nyilatkozatot aláírt rendtagok ügye elbíraltassék, amire vonatkozóan a Codex Juris Canonici idevágó rendelkezését fogjuk szigorúan betartani. Az eredményről a jelentést majd meg fogom küldeni Főtisztelendőségnek.

Magamat és rendtársaimat Főtisztelendőség kedveibe ajánlva, vagyok mély tisztelettel Főt. Generális Úrnak Krisztusban engedelmes fia:

Rendfőnök

Budapest, 1919. augusztus 30.

A nyilatkozatot aláírt rendtagok névsora:

Nyilassy Károly	Brach József	Vajnóczky István	Berényi Jenő
Czirbusz Géza	Farkas Miklós	Pap János	Szimon Endre
Horváth György	Divényi Gyula	Dutschák András	Mathisz József
Szabó József	Hannig István	Miskolczy István	Szomolányi József
Laczkó Dezső	Rozs Lajos	Pintér Ferenc	Panyik-Tóth Lajos
Jakab Gyula	Károlyi János	Schandl Béla	Misányi Lajos
Kováts Antal	Vincze József	Babos Dezső	Szűts Ferenc
Benczik Ferenc	Pózna József	Molnár Kálmán	Barborik István
Zsigmond János	Friedreich Endre	Rassovszky Kálmán	Belyis Antal
Sáfrány Károly	Kummergruber Emil	Pesovár Ambrus	Lengyel János
Bontó József	Kövesi Lajos	Szabó Mihály	Bertalan István
Schandl Miklós	Sróff Gábor	Zoboki Vince	Csász László
Medveczky János	Surányi Gyula	Néder Ede	Kinczler Gyula
Titz Antal	Fehér Flórián	Dornyai Béla	Mihálcsik Géza
Sinkovits Ferenc	Litán Gergely	Grujber József	Marschall János
Ambrusztér Sándor	Lukács József	Rassovszky Gyula	Hammel Vilmos (ünnep. fog)
Abelsberg József	Hatvani Ede	Bán Márton	Hencz János
Récsei Ede	Hársing István	Kétszery Lajos	Baratska Gyula
Jászai Rezső	Barna Leander	Bellai Máté	Varga István
Schweighoffer János	Fábián Imre	Söjtöri Károly	Erdélyi József ifj.
Szigeti János	Vincze László	Nyári István	Kanszky Márton
			Összes:83

VISSZAVÉTELI KÉRVÉNYEK ÉS TISZTÁZÓ LEVELEK
(1919. SZEPTEMBER–1920. JÚLIUS)

23.

*Sinkovits Ferenc visszavételi kérvénye
Sátoraljaújhely, 1919. szeptember 9.*

TUHR, Sátoraljaújhely.

Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Alulírott azon kérelemmel járlok Nagyságod elé, hogy engem a rend kebelébe

visszavenni kegyeskedjék.

Tudott dolog, hogy a kilépési nyilatkozat aláírását mily erkölcsi és anyagi terror előzte meg. A rend birtokát, vagyonát elvették, s ekként megfosztották attól, hogy az egyes rendházak tagjainak megélhetését biztosíthassa. Az itteni tanügyi megbízott – aki most a törvényszék börtönében várja jól megérdemelt büntetését – a dühtől rekedten hirdette mindenütt, magánbeszédben, gyűléseken, iskolánk tanácskozó termében, hogy aki nem áll a Tanácsköztársaság szolgálatába, annak azonnal távoznia kell a rendházból, és se lakást, se kenyérjegyet nem kap, az ellensége a Tanácsköztársaságnak, s mint ilyennek, még az élethez sincs joga. Még ekkor is vártunk mindnyájan.

Majd tűszokat fogdostak össze, s ezeket marhaszállító kocsikban a legbrutálisabb bánásmód mellett szállították a budapesti börtönökbe. Utóbb ártatlan embereket akasztottak fel, lőttek agyon, s tajtékzó szájjal üvöltötték, hogy mindenki így jár, aki most visszavonul. Hétről-hétre egy nyugodt éjjelünk nem volt.

Így érkezett el április 22-e. Teljesen meg voltunk törve, idegeink tönkre voltak téve. A minden emberi érzelemből kivetkőzött tanügyi megbízott a fenti napot tűzte ki mint végső terminust a kilépési nyilatkozat benyújtására. A megyeházára citált, amely előtt még ott állt az akasztófa, s amelynek udvarán még ott hevert a pár perccel előbb agyonlőtt ártatlan áldozat véres teteme. A báméskodó nép azt hihette, hogy talán az áldozatok holttestét akarjuk megnézni. Mily kegyetlen cinizmus-sal választotta meg a tanügyi megbízott a becítálás időpontját. Nem volt választás, ily terror mellett alá kellett írni a kilépési nyilatkozatot.

Alig vártam az időt, hogy véget érjen a borzasztó uralom, s hogy visszatérhessek a rendbe, amelynek hű tagja akarok lenni. Újból alázatosan kérem Nagyságodat, hogy vegye tekintetbe a kényszerítő körülményeket, amelyek hatása alatt a kilépés nyilatkozatot aláírtam, s kegyeskedjék a rend kebelébe visszavenni.

Sátoraljaújhely, 1919. szept. 9.

Mély tisztelettel
Sinkovits Ferenc

24a.

*Nyilassy Károly visszavételi kérvénye
Sátoraljaújhely, 1919. szeptember 10.*

TUHR, Sátoraljaújhely.

Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

F. év ápr 22-én a Tanácskormány tanügyi megbízottjának erőszakoskodása következtében azt az írásbeli kijelentést tette, hogy többé magamat egyházi személynek nem tekintem.

Természetes, hogy 65 éves koromban ezt a kijelentést csak a legnagyobb terror hatása alatt tehettem meg. Meg kellett tennem, ha nem akartam magam pénz és minden nélkül az utcára kitétetni, mert itt a terror akkora volt, hogy a vörösök dicsekedve mondogatták, hogy Újhely az ő második Moszkvájuk, tervezgették, hogy mi lesz a mi házunkkal, kertünkkel. Bebörtönzések, éjjeli razziák a városban napi rendben voltak, sohasem tudtuk, mikor kerül ránk a sor, szóval Újhelyen va-

lóságos rémuralom volt, s ennek hatása alatt állítottam ki azt az írásos kijelentést, amit magam részéről lelkiismeretben kötelező sohasem ismertem el.

Kérem azért Főtisztelendőségedet, méltóztassék engem azon kijelentés következményei alól földoldani és a rendbe visszavenni.

Sátoraljaújhely, 1919. szeptember 10.

Nyilassy Károly

24b.

*Nyilassy Károly levele Szinger Kornél rendfőnöknek (részlet)
Sátoraljaújhely, 1919. október 21.*

PMKL, MRÚL, Sátoraljaújhely/1919/698.

[...] Engedje meg Főtisztelendő Rendfőnök úr, hogy a vörös terror által ránk kényszerített kilépésünket itt fölemlítsem. Meg vagyok győződve arról – de mindnyájan, hogy az első – március–április vörös uralom alatt, ha nem kompareálunk, könnyen az utcára kerülhetünk volna, s nem tudom mi maradt volna meg a ház ingó javaiból. Pénztelen szegény emberekkel, mint mi vagyunk, könnyen elbánhatott a proletár diktatúra, főleg annak embertelen tanügyi megbízottja.

A kilépési nyilatkozatot aláírtuk húsvét után kedden, ápr. 22-én, s ápr. 30-án, mikor a vörösök kivonulóban voltak, s bejöttek a csehek, Abelsberg József rögtön elment a tanfelügyelőségre, hogy a kilépési nyilatkozatunkat visszavegye, de már csak Füredi Jánosét hozhatta vissza,¹ aki talán két nappal később adta be, mint mi. Így kapták vissza az apácák is. A mieinket akkor már elküldték Budapestre.

A vörös uralommal szemben egyébként az egész ház passzívan viselkedett, a tagok amennyire lehetséges volt, még a gyűlések látogatásából is kivonták magukat, s ott egyszer-másszor megkorrigálták az előadók helytelen kijelentéseit. Egyáltalán nem exponálta magát senki sem, amit mégis tettünk azt az adott viszonyokhoz képest tettük, másképp nem cselekedhettünk. Amin mi keresztülmentünk – esetleges bebörtönzés, éjjeli razziazás, stb. emlegetése – mind nem magyarázza meg eléggé azt a testi-lelki tortúrát, aminek állandóan alá voltunk vetve. Szavakkal az nem mondható el, s ezért nem értheti meg a Főt. Rendkormány se a mi helyzetünket, s innen van a szigorú büntetés, át kellett azt élni annak, ki a mi cselekedtünkről megfelelő ítéletet akar alkotni.

Ennek a városnak első intézete a mienk, nagyon a szemük előtt voltunk. A tanügyi gyűléseket vagy az apácáknál vagy a kath. olvasóköriben tartották, de gyakran rendeztek utcai felvonulásokat is. Ezeken a szellemi munkásoknak is részt kellett venniök. Egyesek ugyan távol tarthatták magukat, pl. én nem is láttam a felvonulásokat, bizakodtam a koromban, de egész testületek ezt nem merték megtenni. Ott voltak a vármegye előkelő tisztviselői, a törvényszéki bírák csapatosan, szóval minden hivatali testület.

Május 1-re is terveztek ilyen felvonulást nagy munkás mulatsággal összekötve, a szellemi munkásoknak külön sátor és két hordó bor állt volna rendelkezésükre,

¹ Szinger Kornél lapszéli megjegyzése: „Eszerint Füredi aláírása nem járt censurával, mivel 8-10 nap múlva visszakapta, s így nem mint apostata halt meg, mert 21-ig [!23-ig] élt még.”

de a csehek bevonulása ezt megghiúsította, s csakhamar híre terjedt, hogy a kommunisták a tervezett mulatságon az intelligenciát meg akarták mérgezni. Valónak bizonyult, hogy Jozifovics kommunista orvos a helybeli gyógyszerészekkel 900 adag mérget készítettett. A bort lefoglalták, s az orvos most börtönben van, s azt vallja, hogy a mérget Bettelheim kommunista vezér parancsára rendelte meg. Halálra akarták-e mérgezni az intelligenciát vagy meggyalázni, majd törvényszék deríti ki.

Újhelyben a kommunizmus ilyenekre is képes volt.

Megengedi Főtisztelendőséged, ha még egyet fölemlítek. Időnként a fülünkbe jött, hogy Újhelyben hogyan isznak! Vagy még mindig isznak! Az ilyen beszédekkel, ha nem illetékes helyről jött, nem törődünk, de a közeli napokban ugyanezt mondta a titkár úr, valami forrás után. Erre már tisztelettel ki kell jelentenem, hogy a titkár úr forrása rágalmozó volt, az újhelyi házban senki sem iszik, nem vetjük magunkat a bor után. Pl. a tavasszal vehettem volna 3 kor. 50 f. kedvezményes áron jó bort, s nem vettem, a dohány kilóját pedig 100 koronával fizettem. A bort igen könnyen nélkülözzük, egyebet pedig egyáltalán nem iszunk. Előírás szerint vasár- s ünnepnapon délben kerül az asztalra, egyébkor nagy ritkaság nálunk a bor. [...]

25.

*Walter János levele Szinger Kornél rendfőnöknek
Vác, 1919. szeptember 13.*

TUHR, Vác. – Révai József másolata: HDNov, pp. 97-106. A másolat tartalmilag egyezik az eredetivel, de megfogalmazásában számos helyen különbözik tőle. Néhány részt, amely talán Révai kiegészítése, lábjegyzetben közlök.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

A titkár úr meghagyásából igazolnom kell magamat a vád miatt, hogy a proletárdiktatúra idején a noviciátusból megszöktem, s a nehézségek miatt megijedve pásztor nélkül hagytam a nyáját. Mivel ott valakinek fel kellett ügyelnie, aki felügyelt, az miattam volt kénytelen vállalni a hálátlan munkakört, amelyből összes kellemetlenségei származtak. Pedig a noviciátus számára ő mentett, amit menthetett.

Folyó év május 9-én a házfőnök hivatalos írást kapott, amely szerint a rendháznak 5 (öt) alá nem író tagja, név szerint Dragos Károly, Szűcs Lajos, Agárdy Gyula, Chura József és Walter János 3 nap alatt kötelesek a rendházból kiköltözni. Én a levél vétele után azonnal távozni készültem, mivel már előbb voltam a közoktatásügyi megbízottnál, s ő eléggé kifejezte, hogy nem hajlandó tárgyalásba bocsátkozni mert az ügy más elintézéséről nem is lehet szó. Minthogy még hazamehettem, hazakészültem. A noviciátus likvidálása ekkor már megtörtént. Elutazásom előtt jelentkeztem a házfőnök úrnál, s megkérdeztem tőle, vajon nyugodt lelkiismerettel távozhatom-e, mert nem szeretném, ha később valaki rám fogná, hogy a noviciátusból megszöktem. A házfőnök úr kijelentette, hogy többé semmi kötelezettségem sincs a noviciátussal szemben. Ugyanazon hónap 12-én a többiek már nem alhattak a házban s 24-én az étkezést is megvonták tőlük.

Ezeket tartottam szükségesnek felvenni az igazolványba, melyet a napokban a

titkár úrhoz juttattam. Onnan azonban megdöbbenésemre az az üzenet érkezett, hogy az igazolás nem elfogadható, mert nincs benne kifejezve az, hogy én a kilakoltatás után már semmiképp sem foglalkozhattam a növendékekkel. A vád súlypontja ugyanis ott van, hogy én a kilakoltatás után is a helyemen maradhattam volna. Azért kényszerítve vagyok rá, hogy önvédelem céljából olyan dolgokat emlegessek, amelyeket hivatalos útra sohasem tereltem volna.

A noviciátus liquidálása után rögtön jelentkeztem a közoktatásügyi megbízottnál, s felajánlottam neki, hogy tovább is vállalom a konviktusi felügyeletet, ha az aláírástól eltekintenek. Ő azonban kijelentette, hogy a konviktus dolgaiba egyáltalán nem szólhatok bele, ha az aláírást megtagadom.

Divényinek szintén mondtam, hogy megmaradok a noviciátusban továbbra is, ha nem kívánják az aláírást. Kértem őt, hogy járja ki ezt nekem, ha teheti. Meg is ígérte, hogy kieszközli maradásomat. Annál inkább is szerettem volna maradni, mert Bálint súlyosan beteg volt, s amint Divényinek mondtam, nem hiszem, hogy valaki hajlandó lenne őt ápolni. Ő is szükségesnek tartotta, hogy itt maradjak. Hogy szólt-e érdeemben, azt nem tudom. Azt hiszem, hogy nem. Tény, hogy míg előbb nekem a közoktatásügyi megbízott úgy nyilatkozott, hogy az aláírás megtagadása esetén „nem dob ki az utcára”, a kilakoltatáskor azt mondta, hogy „az állomáson lévő rozoga vasúti kocsikban megvonhatjuk magunkat”. Ennyit ért a közbenjárás.

E ponton szerettem volna mellékelni a közoktatási megbízott nyilatkozatát. Érintkezésbe is léptem az ügyészséggel kihallgatása érdekében, de eredményt csak később ígértek.

Vagy talán még ezek után is helyben kellett volna maradnom? Megrendül az ember hite a jóhiszeműségben és a helyes gondolkodásban, ha valaki, s éppen Néder úr abban véli feltalálni mentődeszkáját, hogy a magiszter nem tartott ki. Tessék a házban vizsgálatot tartani, tessék alkalmat adni arra, hogy a ház megnyilatkozzék, s mondjon ítéletet, hogy ott, ahol pusztán magunk között lévén se említhettünk rendkormányt, rendfőnököt, noviciátust, ahol a balszárny felől² azért kellett morgást hallanom, mert még hangosan imádkoztunk az ebédlőben, ahol a nagybőjti felolvasásokat már fekete vasárnap³ butaságnak mondták (s hol voltunk akkor még a későbbi fejleményektől!), ahol később a növendékeknek együttesen nem volt szabad orációra menniök, reggeli esti imáikat nem volt szabad hangosan elmondaniok, mert valamelyik munkás vagy megbízott tudomást vesz róla, ahol a növendékek el voltak tiltva a reverendában való ministrálásról, diákmisék alatt a kóruson való éneklésről, stb., mondja meg a ház, hogy van-e joga éppen Néder úrnak e ponton vádat emelni, mikor az előbb leírt felfogásnak ő volt a lehangosabb kifejezője és Divényivel együtt a legerősebb főntartó oszlopa!

Hiszen Néder úrral együttesen állapítottuk meg, hogy a mi utaink akkor váltak el, amidőn nagyszombaton vele szemben arra az álláspontra helyezkedtem, hogy a novíciusokat ne kényszerítsék le az iskolába, hanem maradjunk ismeretlenül, titokban továbbra is együtt. Sétára nem megyünk, a tanárok ne járjanak föl, s mi egyedül tanulunk, megszakítás nélkül végezzük ájtosságainkat. Ezt a tervet erősen leszólta, bujkálásnak mondta, s mindenképpen szorgalmazta, hogy a novíciu-

² Kiegészítés Révai József másolatában: „a novíciusok szerint »rohadt sarok«”.

³ Kiegészítés Révai József másolatában: „tehát az ominózus aláírás előtt”.

sok civilben járjanak le az iskolába. Tény az, hogy ő ekkor már régen abban a meggyőződésben volt, hogy a rend nem létezik. Egy ízben Rassovszky Kálmán előtt volt vitánk a rend és a noviciátus állapotáról, amely után a szemtanú úgy nyilatkozott, hogy mi ketten már nem értjük meg egymást, mert én a rendet főnnállónak veszem, ő pedig arról mint nem létezőről beszélt.

Az sem felel meg a valóságnak, hogy Néder úr miattam volt kénytelen vállalni a konvikтусi prefektusságot, s hogy a rend érdekeit tartva szem előtt mentett, ami menthető volt. Neki a noviciátussal semmiféle összeköttetése nem volt. A noviciátus süllyedő hajójáról ő már előbb lelépett,⁴ mint ő maga mondta, s tisztán a proletárdiktatúra megbízásából saját céljának elérésére vállalta a hálátlan tisztséget, s hozzáteszem, hogy a szovjet intenciói szerint járt is el benne. A rend érdekvédelméről az ő munkájában szó se lehet. Ha a rend érdekeit tartotta volna szem előtt, akkor nem iparkodott volna elfojtani mindent, ami a szerzetességre emlékeztetett. Már pedig a hangos imát ő is tiltotta, ő sem engedte, hogy a fiúk egyszerre menjenek le az oratóriumba. A keresztekét még a kápolnában is a pad alá rakatta, hogy senki se lássa azokat. Ha a rend érdekeit szolgálta volna, akkor nem feledkezett volna meg róla, hogy a fiúknak nemcsak koszt és a szovjet szellemében való ellenőrzés kell, hanem még jobban rászorultak arra, hogy valaki tartsa bennük a lelket, reményt nyújtson nekik arra, hogy helyzet megváltozik, hogy majd megbukik a proletárdiktatúra stb. stb. Ezzel szemben a fiúk azt hallották tőle, hogy menjenek a hadseregbe a vörösek közé, hogy a kommunizmus állandósulni fog, hogy a noviciátusból proletárkonvikтус lesz stb. stb.

Hogy ilyen körülmények között a fiúk keresték velem az összeköttetést, azt lélektani szükségességnek tartja mindenki, akinek van hozzá érzéke, s mérlegelni tudja távozásom után a noviciusok helyzetét. Az egyik növendék el is jött hozzám, hogy a várható eseményekre vonatkozólag nálam érdeklődjék, s a többit is megvizsgáltja. Ezt Néder úr kifogásolta, és megtiltotta, hogy hozzám jöjjön. Felállította az alternatívát, hogy vagy magiszter, vagy konvikтус. Tehát a fegyelembe ütközött, hogy egy VIII. növendék, aki az iskolában órát sem mulasztott, eljött hozzám Tatára, mikor már Klein megbízott arra is engedélyt adott nekik, hogy piros szalaggal reverendába kávéházakba mehetnek mulatni, s pénzt is kapnak rá.

Gondolható, hogy Néder úr, mikor ennyire óvta őket a velem való érintkezéstől, akkor helybenmaradásom esetén összekötésben maradhattam volna velük. Munkájáról tehát a növendékek szempontjából sem lehet azt mondani, hogy a rend érdekeit szolgálta. Ez lehet az ő véleménye, de akik közvetlen szemlélői voltak, azok bizonyára másként vélekednek. Annyit mondhatok, hogy a fiúk undorral és megvetéssel gondolnak szereplésére. Nekem legalább így számoltak be. Tessék őket is semleges személyekkel kikérdeztetni, vagy tessék nyilatkozatot kérni azoktól, akik már eltávoztak, s tőlünk nem függnék.

Végül ha Néder úr a rend érdekében dolgozott, miért nem mentette meg azt, amit megmenthetett volna: a noviciusok reverenda-készletét? Én úgy beszéltem meg vele a dolgot régebben, hogy a reverendák a legnagyobb biztonságban a noviciusoknál vannak. Vigye mindenki haza a sajátját. Azonban ez nem így történt. A növendékek egyöntetű vallomása szerint a reverendákat be kellett adni, csak né-

⁴ Kiegészítés Révai József másolatában: „át is költözött a clausurával szemben lévő 3. sz. szobába”.

hánynak sikerült megmenteni, hogy magával vihette. Egyiket Tatáról visszaküldtem a reverendáért, s akkor azzal utasították el, hogy „az összes reverendákat be kellett adni a munkástanácsnak”.⁵ Mikor visszajöttem, a 22 új reverendából 6 hiányzott, s a régiek közül is hiába kerestem néhányat. Nem mondom, hogy Néder úr egyedül felelős az eltűnt reverendákért, de amennyiben ő is ajándékozott,⁶ miért az újakat⁷ ajándékozta, ha már ajándékozni kellett?

Ezekben kívánom összefoglalni, amit igazolásomra felhozhatok. Talán most már kétségtelenné tettem, hogy eltávozásom nem szökés, hogy Néder úr nem miattam vállalta a konviktusi prefektusságot, s munkájával nem a rend javát kereste. Egyúttal legyen szabad mély elszomorodásomnak kifejezést adni, amit két dolog miatt érzek. Az egyik az, hogy Néder úr amilyen bátran, hangosan hirdette, hogy ő nem kíván többet a rendben dolgozni, hogy úgy mindig megél, mint amilyen nyomorúságosan a rendben tartották, most éppen olyan elszántan ragaszkodik a renدهez, s visszatérését nem „mea culpa”-val kezdi, hanem azt emlegeti, hogy az ő lelkiismerete teljesen nyugodt, s a bajokért mást tesz felelőssé.

Azonkívül tizedik éve foglalkozom növendékneveléssel, s törekvésem mindig az volt, növendékeimmel minél jobban megkedveltessem a lelkemben megkonstruált szerzetesi eszményt. Szép szavakban elismerést is mondtak érte. Ennek azonban soha se örültem annyira, mint ahogyan érint az, hogy tíz évi munkával nem tudtam annyi megbízhatóságot szerezni, hogy egy alaptalan vádra élőszóval nyilatkozni elég legyen, hanem hivatalos úton, s fegyencek kézírásával kell igazolnom a rendkormány előtt, hogy nem voltam jellemtelen, s növendékeim mellől nem szöktem meg. Úgy érzem, hogy ennél több bizalomra szolgáltam rá. S mindez akkor történik, miután tudomásom szerint a központ már több forrásból is tudomást szerzett a dolgok tényállása felől.

Maradtam a Nagyságos Főtisztelendő Rendfőnök Úrnak
Vác, 1919. szept. 12.

engedelmes fia
Walter János magiszter

26.

Bán Márton levele Szinger Kornél rendfőnöknek
Vác, 1919. szeptember 26.

TUHR, Vác.

Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Fíúi engedelmességgel vettem tudomásul Fr. Rendfőnök Úrnak azon intézkedését, hogy Vácra Kolozsvárra helyezett. Engedje meg Nagyságod, hogy egy-két dolgot előre bocsájtva őszintén föltárjam, hogy hatott reám az áthelyezésnek a hí-

⁵ Kiegészítés Révai József másolatában: „Egy másik növendék atyjának pedig Nagykanizsáról azért kellett visszajönnie, hogy a már előbb elvitt reverendát visszahozza. S határozottan azt vallotta, hogy Néder úr követelte vissza a reverendát.”

⁶ Kiegészítés Révai József másolatában: „a reverendákat szegény asszonyoknak osztották el”.

⁷ Kiegészítés Révai József másolatában: „s éppen a legnagyobbakat”.

re. Hogy türelmét pár percre igénybe veszem, azért bocsánatot kérek.

Amikor Vácra kerültem ezelőtt 12 évvel telve ambícióval és fiatal lelkesüléssel megtettem mindent, hogy úgy az iskolának, mint a köznek hasznos tagja legyek, és ezzel a lelkesedéssel és munkakedvvel dolgoztam mostanáig

[...] Legfőbb örömem az volt, ha szabad időmet szertáromban foglalatoskodva töltöttem. Saját gyűjteményeimet már régen leltárba vettem, abba a leltárba, amely szintén az én munkám, büszkeségem, amely több mint 200 ív. Ezt a szertárat annyira szerettem, hogy még anyagilag is sokban gyarapítottam. Szerény anyagi jövedelemem úgyszólván mind erre a szertárra költöttem. Inkább magamtól vontam meg az élvezeteket. Kocsmába, kávéházba nem jártam, sohasem kártyáztam, nem cigarettáztam, ruházkodásban is szerény voltam. Így azután meg tudtam tenni azt, hogy egész kis laboratóriumot szerezhettem be, vettem fényképező gépeket, földrajzi-természettajzi képeket gyűjtöttem, két ízben külföldön is jártam, s rengeteg fényképfőlvételekkel jöttem haza. Itthon kidolgoztam azokat, szemléltető taneszközöket, színes vetíthető képeket csináltam. Még nincsen minden földolgozva, de már körülbelül 1200 ilyen képpel rendelkezem. Sőt, hogy még jobban hozzáférhetővé tegyen tapasztalataimat, saját költségemen még vetítő gépet is szereztem.

Természetes, hogy ezeket mind a váci gimnáziumnak szántam. Dolgozgtam, irogattam, első osztályos természettajzi könyvem kéziratban íróasztalomon van; a háború akadályozta meg kiadását. [...] Iskolai működésemmre csak azt hozom fel, amiről a főigazgatói látogatások jegyzőkönyvei tanúskodnak; s mondhatom, sokszor szerénységemet bántották az ott elhelyezett szavak. Ezeket nem mint öndicsérő szavakat küldöm előre, hanem azért, hogy föltárjam, hogy hatott rám ilyen munkálkodás közepette a rémuralom beköszönése. Az a rémuralom, amelynek vezetői tőle, mint a társadalomban szereplő embertől, sokat vártak.

Megtudtam kéz alatt, hogy nagyon figyelnek. Iparkodtam külsőleg alkalmazkodni, talán ezt a külső viselkedésemet, azok, akik igazán nem ismertek, félre is magyarázhatták.

Éjjeleken át nem tudtam aludni, tépelődtem, mitévő legyek. Sajnáltam elhagyni tanítványaimat, sajnáltam otthagyni működésem körét, félttem idegen kézre juttatni azt, amelyben annyit dolgoztam. Úgy éreztem magam, mint akit fojtogatnak, s éreztem, láttam, hogy bármennyire ragaszkodom is működésem helyéhez, ha ez az állapot megmarad, mégis el kell hagynom. Ezt igen kevesen tudták, valamint azt is, hogyha külsőleg talán nem így látszott, hogy papi mivoltomról, egy pillanatig sem feledkeztem meg, s a breviáriumot mindennap elmondtam.

Elhatároztam magamban, hogy ilyen állapotokat nem szolgállok, s bármennyire fáj is, otthagynom a katedrát. Erre már előbb is készültem, rokon mesterséghez, a gyógyszerészethez mentem, hogy ezzel mi a tervem, természetesen azt akkor nem mondhattam. Majdnem két hónapig dolgoztam a gyógyszerertárban, ott is megvoltak velem elégedve, hasznomat vették, a második hónapban már nem volt recept, amit megcsinálni nem tudtam volna.

Elképzelheti Nagyságos Rendfőnök Úr őszinte örömöm a rémuralom után, amikor újra visszatérhettem régi foglalkozásomba, amikor újra rendezkedhettem, a tervet tovább szólhattam, végrehajthattam. [...] Tanúk előtt kijelentettem az ebédlőben, hogy annak öröme, hogy végre valahára már rendbe jövünk, 1000 koronás misealapítványt teszek a váci ház részére.

Ezek után a boldogabb reményekre jogositó napok után kaptam meg Ft. és

Nagys. Rendfőnök Úr értesítését, hogy Kolozsvárra helyeztek. Mondhatom, úgy hatott rám a hír, mintha fejbe ütöttek volna, még most is szédelgek tőle. A sok szép munkálkodási terv egy tollvonással megsemmisítve! Nem ízlik azóta semmi, keserű azóta minden. Nem merek az utcára kimenni, mert mindenki azt kérdi tőlem, hogy miért?

Lehet, hogy büntetni akarnak, hiszen ember hiba nélkül nincsen, de elhiheti Ft. Rendfőnök Úr, hogy aki úgy szereti működésének helyét, mint én, ha figyelmeztetik hibáira, azt meg lehet javítani. Annyira talán mégsem vagyok bűnös, hogy ennyire megbüntessenek, tönkre tegyenek. Nem tudom, hogy juthatok el Kolozsvárra, de nagy hasznom ott úgysem vehetik, úgy érzem evvel a tépett, vergődő lélekkel sem a munkára, sem az élethez kedvem nincs. Sorsom Rendfőnök Úr kezeiben van, atyai jóságos szívéhez folyamodom, ha méltónak talál reá, segítsen rajtam. Visszafojtott keserű könnyekkel zárom soraimat, s maradtam a Ft. Rendfőnök Úrnak engedelmes fia

Vác, [1]919. szept. 26.

Bán Márton

27a.

*Sáfrány Károly beszéde nagykanizsai tanítók szakszervezetének alakuló ülésén
1919. március 16.*

TUHR, Nagykanizsa. A beszéd szövegét Rott Nándor veszprémi püspök a Zala című újság közlése szerint küldte meg Szinger Kornél rendfőnöknek (Veszprém, 1919. okt. 1.), és kérte, hogy Sáfrányt helyezze el a veszprémi egyházmegyéből. – A beszéd időpontjáról ld. Sáfrány Károly levele Szinger Kornélnak, Nagykanizsa, 1920. ápr. 19.: TUHR, Nagykanizsa.

Két pap. A nagykanizsai tanítók szakszervezetének alakuló ülésén Sáfrány Károly gimnáziumi tanár a következőket mondotta:

„Harminc éve vártam ezt a pillanatot és lestem az alkalmat, amikor lerázza magáról az emberiség a butaság fekete leplét, hogy megmondhassam nyíltan azt, amit harminc év óta érzek és tudok, hogy a szociáldemokrata párt programja az egyedül helyes és egyedül krisztusi. Íme uraim, most teljesednek be újból Krisztus szavai, aki azt mondotta, hogy ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak.

Ne támadjanak minden papot, mert nem a ruha teszi az embert. Ne zárják el uraim a papságot az elől a lehetőség elől, hogy beléphessenek a szociáldemokrata pártba, és ne tegyék lehetetlenné, hogy a dolgozó emberek társadalmának megteremtésén ne működhessenek közre.

Az emberbutítás, amit eddig tettünk, nem mehet így tovább. Kényszerrel és pressióval elsősorban bennünket nyomtak el, hogy ne törjön ki belőlünk az igazság: mi voltunk eddig a legjobban elnyomottak. A papnak nemcsak a teste, a lelke is el volt nyomva, azért vagyunk mi most a legboldogabbak. Hiszünk egy jobb időben, hiszünk az igaz vallás diadalában, amelyet azt hiszem, pár hét múlva szabadon fogok kifejtetni. De a legjobban abban hiszünk, hogy az emberek butítása örökre megszűnt, és úgy fogunk tanítani az iskolában, ahogy Lassalle és Infantin könyveiben olvastam.”

27b.

Sáfrány Károly levele a rendfőnöknek (részletek)
Nagykanizsa, 1920. április 19.

TUHR, Nagykanizsa.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Olvastam azt a választ, amelyet ügyvédem Nagyságodtól kapott. Láttam abból, hogy mennyire tájékozatlan a rendi kormánytanács az én ügyemben, és mennyire félre engedte magát vezetetni valamely alattomos besúgónak, aki minden áron nyakamat akarta szegni. [...]

Én tehát tisztán az irigység áldozata vagyok. [...] Jól tudom, hogy a tanártestület ötös bizottsága miként ítélkezett felőlem. A megsemmisítesemre törő ítéletet vagy minősítést a felháborodás legkisebb jele nélkül, szánakozó mosollyal vettem tudomásul, egy szóval sem védekeztem, csak Krisztus Urunk előbb idézett szavait mondtam el: „Beati estis etc. [Boldogok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket, Mt 5, 11-12] [...]

A vallástalanság vádját legkönnyebb visszautasítanom. A vallásbölcselet terén tett 33 évi szakadatlan tanulmányaim ékesszólóan bizonyítják, hogy a vallásnak szenteltem minden érdeklődésemet, mondhatnám egész életemet. [...]

A kollégáim hazafiságomat is kétségbe vonták, sőt közel jártak ahhoz, hogy hazaárulónak minősítsenek, pusztán azért, mert 14 nyelven beszélek, és majdnem minden idegen nyelvű könyvet olvasok. [...]

Az igaz, hogy a tanítók szakszervezetének megalakuló gyűlésén erősen megróttam az iskola addigi szellemét, amely a vérontások, embergyilkolások történetével tömte 5–6 tantárgy keretében a tanulók fejét. Az én lelkem irtózott mindig ettől a nevelési anyagtól és módszertől, amely brutalitásával megmetyelezi a fogékony ifjú lelket, és kiöli belőle a humanizmust, a vallás e legszebb virágát, Krisztus tanításának lényegét. Az én pacifizmusom krisztusi hitemben gyökerezett.

[...] abban a levélben, amelyet ügyvédem január közepén kapott, még kihívóan ott szerepel az én „közreműködésem a kommunizmus érdekében”. Nos ez a „közreműködésem” a rendi Kormánytanács e rozzant menedéke, alaposan megdőlt, ezt még nagyító üveggel, górcsóval sem tudták rám bizonyítani. 1919. nov. 4-én már csak ennyit tud rólam mondani a rendőrkapitánysági hivatal: „Sáfrány Károly bűnösségét sem állapította meg a törvényszék, mert az ítélet szerint csak az iskolában való tanítási modort bélyegezte meg. Ez pedig a Btk. értelmében nem képez bűncselekményt.” (És mikor történt ez a „megbélyegzés”? 1919. márc. 16-án, amikor a kommunizmusnak még híre sem volt.)

De ha nem is működtem közre a kommunizmus érdekében, készséggel elismerem, hogy szerepeltem némileg a *kommunizmus idején*. Akkori előjáróim sürgető felszólítására vállalkoztam 3 felolvasásra. Az én felolvasásaim megsemmisítő kritikát gyakoroltak az „átképző tanfolyam” egész anyaga fölött. [...] Kimutattam, hogy a Marx- és Engels-féle tanok csak a „gyomorkérdést” szolgálják, de semmi lelki átalakító erejük nincs, s hogy a szocializmus, mint pusztá gyomorkérdés csak erkölcsi elvaduláshoz vezet. [...] Igazi szociális érzésre csak a vallás tud megtanítani bennünket, elsősorban Krisztus vallása, amely a felebaráti szeretetet hirdeti, és annál fontosabbat nem ismer. [...] Harmadik és utolsó felolvasásomat e szavakkal

zártam be: „A vallást tehát, azt az isteni vallást, amelyet felolvasásaim folyamán főbb pontjaiban bemutattam, sehogysem szabad magánügynek tekintenünk, ellenkezőleg: a legfontosabb közügynek kell azt megtennünk, mert arra van az emberiségnek legnagyobb szüksége. Nélküle minden külső kultúránk mellett is csak tévelygünk és botlunk. Azért nevezte Krisztus Urunk a vallást világosságnak (lumen, Matth. VI, 63), és azért mondta, joggal a saját tanításáról: „Én vagyok a világ világoossága, aki engem követ nem jár sötétségben.” [...]

Ha a proletár diktatúra azokról a felolvasásokról tudomást szerzett volna, engem bizonyára halálra keresett volna. Csakhogy erre már nem volt ideje. [...]

Az ügyvédekben írt levélben egy fölötte merész, mondhatnám valótlan állítást is találtam, azt, hogy én önszántamból léptem ki a rendből. Ha ez igaz, akkor az is igaz, hogy a kegyesrend önszántából dobta magát a bolsevizmus karjaiba. Nem! Az igazság az, hogy én a szerzetesi mivoltomat az utolsó percig megőriztem, és csak a kényszernek engedtem, és engedtem azért, mert erre maga a rendkormány szólította fel a rend tagjait. [...] A szerzetesi öltönyt csak az utolsó napon vettem le, közvetlenül a likvidáló gyűlés előtt. Mennyi gúnyt és inzultust kellett e miatt elviselnem a rendtársaim részéről! [...]

Remélem, hogy a kormánytanács [...] érezni fogja, hogy nekem sürgős anyagi és erkölcsi elégtétellel tartozik, amely alól sehogysem vonhatja ki magát. Vagyok a Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úrnak⁸ és a rendi Kormánytanácsnak Krisztus Urunk kinszenvedéséből vigaszt és erőt merítő áldozata

Nagykanizsa, 1920. ápr. 19.

Sáfrány Károly gimn. tanár
(Kinizsy-utca 68. sz.)

27c.

*Sáfrány Károly tiltakozó levele Szinger Kornél rendfőnöknek
1920. május 10.*

TUHR, Nagykanizsa.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

A rendi kormánytanácsnak azok az „alapos okai”, amelyekből kifolyóan drákói ítéletét ellenem meghozta, mai napig is titkok még előttem. Ez a titkolózás felette gyanús, de érthető előttem mégis. Azokat az „alapos” okokat, hogy szilárd állapotukat megtarthassák, csakugyan sötét és bűnös helyen kell tartani, mert ha napfényre kerülnének, menten elolvadnának és nyomtalanul párolognának el. A rendi Kormánytanács eljárása tehát nagyon is észszerű, ezt el kell ismernem.

Egyet azonban sikerült az alapos okok közül kerülő úton megtudnom, mert a

⁸ Szinger Kornél jegyzetei a lapszálon és külön lapon: „Sáfrány ellen szól. Előéletében: cinikus fölfogása és tanítása. A Zola cikke 1) itthon országos megbotránkozás és a rend elítélése 2) Rómában (két püspök) kézről-kézre. Püspöki átirat (kettő kizárja egyházmegyéjéből, s kérdi, mi a büntetése). A kanizsai gimnázium ötös bizottsága. Törvényszéki ítélet fölmenti az igazgatás vádjá alól, de lesújtó papi és tanári mivoltára. Maga lépett ki, mi csak nem vettük vissza. Aláírását teljesen önként végezte. Mint nyugdíj-jogosultnak (31 évi tanítás után) nyugdíjra is volt kilátás. Erre nem is követeltek aláírást.”

Rendfőnök Úr levele, melyet ügyvédemnek küldött, tromfként játszottá azt ki énelenem. [...] Valószínűnek tartom, hogy az alapos okok közt szerepel az a négy is, amelyet az én ármányos besűgóm és Júdásom Budapestre való menetelét megelőzően kikottyantott. Végtelen gyönyörűséggel és diadalérzettel írom ide mind a négyet:

1. A harmadik osztályban én ezt mondtam „csak egy Isten van: a munka.”
2. Az „átképző” tanfolyamon meg ezt mondtam: „A vallásra egy papagájt és majmot is meg lehet tanítani.”
3. „Maga szabadkőműves.”
4. „Magát a proletárdiktatúra megvásárolta.”

Ha az alapos okok közt ott szerepel esetleg ez a négy is vagy ezekhez hasonló, akkor már most a legőszintébb részvétemet fejezem ki a rendi Kormánytanács iránt, mert velem szemben menthetetlenül vesztes lesz, és siránkozva be kell majd látnia, hogy az én Júdásomnál rosszabb, sajnálatosabb szolgálatot még sohasem tett a rendnek senki.

Ezt nem a saját érdekeimben mondom, hanem keresztényi kötelességemnek ismertem, hogy a rendi Kormánytanácsot az őt fenyegető bajra és szégyenre még idejében és jóakaratólag figyelmeztessem. Ha e figyelmeztetésem nem használna, akkor

Es komme, was da kommen soll. [Jöjjön, aminek jönnie kell.]

Es komme, was da mag. [Jöjjön, ami jöhet.]⁹

Ősidők óta az volt az ítélkezés ábécéje, hogy „audiatur et altera pars” [hallgattassék meg a másik fél is]. A rendi kormánytanács velem szemben a XX. században ezt a sarkalatos, évezredek óta dívó eljárási módozatot egyszerűen mellőzhetőnek vélte; ez a mulasztása rá nézve még végzetessé válhatik, mert rég megmondta már egy ókori jogász, hogy „Ad poenitendum prosperat, cito qui judicat.” [A büntetendőnek kedvez, aki gyorsan ítél.]

Hogy a rendi Kormánytanács velem szóba sem áll, az meg nem az én bajom. A rendi Kormánytanács evvel az előkelő magatartásával csak önmagának árt, mert a német közmondás szerint: „Auch der Löwe muss sich von der Mücke wehren.” [Az oroszzlánnak is védenie kell magát a szúnyogoktól.]

Dixi et salvavi animam meam. Ezután már csak az ügyvédemnek adom majd át mindig a szót.

Nagykanizsa, 1920. május 10.

Sáfrány Károly

27d.

*Újságcikk Sáfrány Károly kinevezéséről a milánói királyi könyvtár élére
Zalaegerszeg, 1921. június 29.*

TUHR, Nagykanizsa. Kivágat a Zala c. politikai napilap 1921. jún. 29-i számából.

Sáfrány tanár – a milánói királyi könyvtár igazgatója. Sáfrány Károly kegyesrendi áldozárról, a nagykanizsai főgimnázium volt tanáráról érdekes hírt kaptunk ma. A rendkívüli képzettségű ember, aki közel húsz élő és holt nyelven beszél és ír

⁹ Idézet Theodor Fontana „Archibald Douglas” című német balladájából (1854).

a legtökéletesebben két éve tűnt el Kanizsáról. Tudvalevő, hogy a kommunizmus alatti szerepléséért, dacára annak, hogy a büntető törvényszék fölmentette, a piarista rendből eltávolították, majd Zalaegerszegre internálták. A nagy nyelvtudós több hónapot töltött az egerszegi barakkban, mikor szabadon engedték. Sáfrány ekkor egy főváros környéki orvos családdhoz került, mint magántanító. Itt éledgett az őt annyira jellemző igénytelenségben, míg egy nap váratlan fordulat köszöntött be egyhangúságába.

A kis faluba ugyanis kirándult az olasz misszió, amelynek tagjait a vendégszerető orvos meghívta vacsorára. Velük vacsorázott Sáfrány is, aki eleinte nem vett részt a társalgásban. Az olaszok – az igaz – nem is igen igyekeztek az öreg, szürke papot bevonni a mulatozásba. Amikor a jó magyar bor a hangulatot megcsinálta, a temperamentumos taliánok valami olasz nyelvészeti kérdésen összeszólalkoztak, és sehogyan sem tudtak megállapodásra jutni. Ekkor szólalt meg Sáfrány, s néhány szóval megmagyarázta, hogy a vitázók egyikének sincs igaza, mert ez a kérdés így és így áll. Az olaszok elhűltek:

- Hát maga honfitársunk? Miért nem szólt?
- Én nem vagyok az urak honfitársa. Én csak egyszerű magyar tanár vagyok.
- De bizonyára évtizedekig tartózkodott Olaszországban?
- Bizony nem.

Az olasz tisztok csodálkozása később még jobban fokozódott, mikor megtudták, hogy Sáfrány nemcsak olaszul tud, hanem tökéletesen tisztában van a sokféle és bonyolult olasz dialektussal is.

– Ilyen ember még Olaszországban is kevés van. – jelentették ki elragadtatva.

Sáfrányt azonnal fölszólították, hogy vállaljon valamilyen képességének megfelelő alkalmazást Olaszországban. Eleinte arra gondoltak, hogy a magyar nyelvet szeljen az olasz diplomáciai szolgálatban, vagy valamelyik egyetemi tanszéken kellene fölhasználni. Sáfrány azonban eleinte még arról sem akart hallani, hogy Magyarországot elhagyja, s csak később engedett annyit, hogy esetleg egy könyvtár vezetését elvállalja. Alig telt el pár hét, amikor Sáfránynak az olasz király által aláírt kinevezési okmányt kézbesítettek. Ezen okmány szerint Viktor Emánuel király a magyar tanárt kinevezte a milánói királyi könyvtár igazgatójává. A dekretum szerint ezzel az állással lirában olyan díjazás jár, amely a mi pénzünkre átszámítva 240.000 koronának felel meg. Sáfrány már másfél hónapja foglalta el állását.

28a.

*Kanszky Márton levele Zimányi Gyulának
Muzsla, 1919. augusztus 31.*

PMKL, Zimányi Gyula hagyatéka (IV.111), Levelezés.

Kedves Prefektus Úr!

Az idő már igen előrehaladt, s az iskolaév megkezdése is beköszöntött, azért hogy valami pozitív értesülést szerezzek, alkalom lévén kopogtatok, talán csak célt érnek soraim.

Június hó 3-án este, miután vagy 30 km-t gyalogoltunk, Esztergomból hazaérkeztem az itthoniak nagy várakozására. A történektből csak annyit most, hogy 24

óra múlva a község házára citáltak ideutazott (Esztergomból) detektívek, mert az általuk keresett piarista tanár Debreczenből én valék. Azt kutatták, hogy mikor, merre miért jöttem el, mikor érkeztem ide s megneveztek néhány előttem ismeretlen egyént, mint ellenforradalmárt, hogy ismerem-e őket, stb., majd az itthoni levelet nézték át, s elvették Lóky igazgatótól kiállított igazolványt, amely szerinti rendi ügyben, hivatalosan jöttem fel Budapestre. Úgy vélem, hogy gyanúsnak találták a hivatalos szót, s azért, de aztán egyéb következménye nem lett a dolognak, hála Istennek, csak annyi, hogy a községből, ha elmozdulok, kötelességem volt a vörös rajparancsnoknak jelenteni. Izgalmas dolog volt egy kicsit ez, de már elmúlt! [...]

Mínthogy innen a kijutás igen bajos vagy könnyebb, de véglegesen, azért egyenlőre várok, [...] egyenlőre maradni szándékozom, míg esetleg mindnyájunknak menni nem kell. Nem hiszem, hogy nehézséget fog okozni az a tény, hogy a kilépési nyilatkozatot aláírtam, s a május havi illetéket felvettem. Ha majd egyszer eljuthatok Budapestre, akkor kérni fogom közelebbre való áthelyezésemet, hacsak addig nővérem helyzete nem változik. Ha esetleg jónak találná, ezt a prefektus úr megemlíthetné illetékes helyen, úgy kérem nagyon, tegye!

Az iskolakezdésről, utazási lehetőségekről, meg amit jónak lát nagyon-nagyon kérem, legyen szíves a Prefektus úr egy pár szó értesítést adni, mert igazán olyan szürke ködben élek, amely felett fekete kumulusz felhők pihennek.

Az itthoniak sokszoros szép köszöntéséhez fűzöm magamét is számtalan üdvözléssel

Muzsla, 1919. VIII. 31.

Kanszky Márton

28b.

Kanszky Márton levele a rendfőnöknek (részlet)

Muzsla, 1920. március 4.

TUHR, Debrecen.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

[...] Debreczenből április hó 18-án jöttem el Budapestre. Hogy Hogyor József rendtársammal vissza nem tértem, abban megakadályozott a ház részére szállított szövet elkobzása. Erről a Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úrnak tudomása is van. Utána a román előrenyomulás és a vörös hadsereg szervezése miatt nem éppen jó viszonyok élvezésére Budapesten, illetve Tárnokon (Fejér vm.) rekedtem nagynénémnél. Ezen idő alatt a budapesti házban többször megfordultam tudakozódni, s mihez tartás végett információt szerezni; a titkár úr ajánlatára hazai gyerekeket Muzslára édes anyámhoz, amit csak jún. 5-én értem el. E hét heti kálváriám alatt május 13. vagy 14.-én adtam be a kilépési nyilatkozatot, részben félelemből, részben, hogy létfenntartásomat biztosítsam, mivel pénz nélkül voltam, s a budapesti társház terhére nem lehettem; részben pedig, hogy be ne sorozzanak, illetve a népbiztosságtól elbocsájtást kapjak az útlevélhez. Megtettem ezt, mert a budapesti házban szerzett értesülesem szerint a kilépés¹⁰ a rendi előjáráságtól mindenkinek

¹⁰ Szinger Kornél rendfőnök (vagy titkára) javítás a lapszélén: „az aláírás”.

belátására volt bízva. Hogy félelmem nem volt fölösleges, mutatja az a tény, hogy hazaérkezésem után néhány órára az esztergomi városparancsnok és társai le akartak tartóztatni, mint ellenforradalmárt Debrecenből. Miután igazoltam magamat, s az itteni hivatalos körök is rehabilitáltak, nem lett bántódásom.

Hogy a régi jogrend visszaálltával csak augusztus 31-én adtam hírt tartózkodási helyemről, annak oka az volt, hogy a vörösök megszállása alatt semmiféle postai közlekedés nem volt, csak ágyú-szó, még később a cseh határon át pedig nem volt módomban előbb életjelt adnom. A titkár úrnak szept. 12-én kelt válaszát csak okt. 10-15. között kaptam meg, noha már türelmetlen lévén, közben többször írtam Zimányi prefektus úrnak,¹¹ feltárva ismételt az eddig vázoltakat, kérve válaszában utasításokat, amelyek azonban máig nem érkeztek meg. [...] Debrecenbe való elindulásomat pedig megakadályozta az, hogy ekkorra papok részére az útlevelkiadást beszüntették. Molnár [Imre lévai] rendtársammal csak okt. végén találkoztam a tavasz óta először [...]

Arról, hogy a kilépési nyilatkozat komoly következményekkel is jár, nem volt tudomásom; olyannak minősítettem azt, mint a szakszervezetbe való lépést, amely engedéllyel történt, s ezért nem is gondoltam arra, hogy azt a rendi előjáróság tudomására hozzam. Csak ez év januárjában tudtam meg következményeit, midőn az egyházmegye területére iurisdictiót kért részemre Toma István [muzslai] plébános úr, s az a. melléklet szerint excommunicáltak. Midőn néhány napra rá [febr. 1.] boldogult Bernát József rendtársam temetésén megjelentem, akkor tudtam meg részletesen a visszavétel körülményeit, akkor írtam meg a folyamodványomat Léván. [...]

Augusztus hó végétől a letiltásig (január 21.) Toma István plébános úr kérésére itt Muzslán s a filiában vasár- s ünnepnaponként fungáltam, előzőleg ugyan közöltem dubiumomat [kétségemet], bár lelkiismeretben nyugodt voltam az aláírás formaiságát illetőleg, s in confessione [gyónásban] feloldoztattam. [...]

Maradok a Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úrnak engedelmes fia az Úrban

Muzsla, 1920. márc. 4.

Kanszky István

Válaszcím: Loczner Gusztáv karkáplán, Esztergom, Káptalan tér 1.

[Mellékletek:]

[a. Oswald Richárd nagyszombati érseki helynök levele Toma István muzslai plébánosnak, Nagyszombat, 1920. jan. 14.] Arcibiskuské Námestníctvo v Trnave. [...] Ha Kanszky István mindjárt csak félelemből és külsőleg írta alá az apostasiára vonatkozó nyilatkozatot, [...] ki van közösítve az egyházból, [...] ennek következtében el kell tiltanom őt a misézéstől és mindennemű papi ténykedéstől [...].

[b. Toma István igazoló levele Kanszky Márton helyzetéről Szinger Kornél rendfőnöknek, Muzsla, 1920. márc. 4.]

¹¹ Iratok, n° 28a.

28c.

*Kanszky Márton levele Zimányi Gyulának
Muzsla, 1920. március 4.*

PMKL, Zimányi Gyula hagyatéka (IV.111), Levelezés.

Kedves jó Prefektus Úr!

A mellékelt írásokban¹² vázoltam egy éves távollétem viszontagságait, ha érdeklődik s ideje van, olvassa el, s kérem hasson oda, hogy legalább így már egyszer rendbe jöhessek. [...]

A rendfőnök úr leiratából az tűnik ki, hogy itt sokat, mindent lehet tudni túlról, vagy hogy a szóváltás olyan egy-kettőre megoldható! Hát még az utazás olyan egyszerűen megy ma is, mint régen, csak útlevél kell, azt meg adnak. Próbálná csak meg valaki ezt a könnyű, illetve egyszerűséget, „csak”-ot! És nehezményezik, kifogásolják, hogy nem mentem át falatozni sok tortúra árán, mikor nincs miből ottan. Nem gondolnak arra, hogy itt azért semmiből kell élnem, s ebből útlevélre Bratislavába, illetve Praha-ba jutni Brno-n át nem lehet, pláne nem lehet útlevél nélkül pénzelve átjutni, főleg akkor nem, ha 20 évi szolgálat után napi 7+7 korona fizetése van növéremnek! A mellékesük, illetve főkeresetük a „disznópásztorkodás”! Azonkívül itt is nagy a drágaság, s a fizetés csekély.

Különben csak megvagyunk, nem a legjobb egészséggel várva az idő jobbra fordulását. Mindnyájunktól sok szép köszöntés Marci

[1]920. III. 4.

NB. A boríték illetve levélszállítás egyszerűsítése miatt kérem írásaim átadását a Rendfőnök Úrnak.

29.

*Lengyel János visszavételi kérvénye
Torony, 1920. július 5.*

TUHR, Sátoraljaújhely.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr!

Alulírott azon alázatos kéréssel járulok Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök úr elé, hogy engem a kegyes-tanítórend kötelékébe visszavenni szíveskedjék.

A rendből való távozásom okait és körülményeit legyen szabad őszintén a következőkben előadnom.

Öt éven át a sátoraljaújhelyi rendháznak voltam tagja. A kommün alatt a tanácskormány felszólítására a ház többi tagjával együtt a kényszer hatása alatt megírtam a kilépési nyilatkozatot. Ezután történt, hogy a vörös uralom dühöngése elől néhány társammal együtt a cseh megszállás alatt levő Munkácsra menekültem. Itt abban a hitben, hogy a kommunista rendszer tartós lesz, s mivel Sátoraljaújhelyre vagy Magyarországra területére vissza nem mehettünk, Ruzska-Krajna kormányzójától, aki akkor magyar miniszteri jogkörrel bírt, az ottani főgimnáziumnál alkalmaztatást kértünk, és nyertünk.

¹² Iratok, n° 28b.

Főtisztelendő Rendfőnök úr körlevelének megjelenése után, abban a hitben, hogy anyagi megélhetésemet a rend kebelén kívül jobban tudom biztosítani, visszatértem Munkácsra. Amikor a csehek a tisztviselőktől az eskü letételét kívánták, én ezt megtagadván, eltávoztam a városból. Azóta (1919. nov.) több-kevesebb megszakitással szüleimmél tartózkodom. Csehszlovákiából történt eltávozásom után világi pap akartam lenni, amely tervvel már kilépésemkor foglalkoztam. Egyházmegyékben kaphattam volna alkalmazást, de időközben megfontoltam, és beláttam azt, hogy nehéz dolog egy új, idegen világba lépni, és más irányú foglalkozást kezdeni.

Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úr! A kommunizmus uralma előtt sohasem volt szándékom a rendből kilépni, az erre való közvetlen alkalmat a bolsevizmusból eredő felfordulás, a rend rossz anyagi helyzete és a munkácsi kineveztetésem szolgáltatta. Nem akarom ezzel hibámat szépíteni, mert kötelességem lett volna a rend mellett a balsorsban is kitartani, és ezért a Főtiszt. Rendfőnök úrtól bocsánatot kérek.

Amikor visszavételemet kérem, legyen szabad azt is kijelentem, hogy a rendből való eltávozásom óta mint pap viselkedtem, és semmi olyat nem tettem, ami papi magatartás és tisztesség dolgában kifogásolható lenne.

Újból kérem Főtisztelendő Rendfőnök Urat, kegyeskedjék a rend kötelékébe visszavenni, s határozatáról értesíteni.

Maradtam a Nagyságos és Főtisztelendő Rendfőnök Úrnak
Torony (Vasmege), 1920. júl. 5.

legalázatosabb szolgálja
Lengyel János

HÁZI GYŰLÉSEK 1919 ŐSZÉN (1919. DECEMBER–1920. JANUÁR)

Akkoriban a házi gyűléseket évente kétszer (tavasszal és ősszel) tartották. Ezeket a házfőnökök megadott szempontok szerint számoltak be rendházuk helyzetéről, az erről készült jegyzőkönyvet pedig felküldték a rendfőnökségre. A jegyzőkönyvben szereplő szövegek, tehát a házfőnököktől valók, de az egész ház szemléletét tükrözik (a különvéleményeket is jegyzőkönyvezték). Az alábbiakban az 1919. év végi házi gyűlések jegyzőkönyveinek azon részeit közöljük, amelyek a Tanácsköztársaság időszakára vonatkoznak. Mivel ezek a „rendkívüli események” nem szerepeltek a megadott szempontok között, változó, hogy az egyes rendházakban mennyi szó esett róluk. Lelőhely: PMKL, MRÜL, Házi gyűlések jegyzőkönyvei, 1919 ősze.

30.

*Jegyzőkönyv a budapesti rendház gyűléséről (részlet)
1920. január 10.*

[...] A forradalom első szele bár megdöbbsentett bennünket, és aggodalommal töltött el rendünk jövőjét illetőleg, mégis az a remény éltetett bennünket, hogy a szertelenségek, miként a medréből kitörő folyam iszapja, lassanként leülepednek s új szellemben bár, de rendi tradícióink megőrzésével bele tudunk majd illeszkedni az új körülmények közé, s addigi hasznos munkásságunkat nem kell abba hagynunk, sőt azt továbbra is értékesíthetjük a függetlenné lett Magyarország javára.

Erre buzdított bennünket a Nemzeti Tanács elnöke is, kilátásba helyezvén existenciánk biztosítását s a rendnek a tanügyi keretekbe való további beillesztését.

De amit az idealisták s a higgadtabb politikusok terveztek azt csakhamar halomra döntötte a szélsőséges irány. Midőn ugyanis alig egy hónapra a forradalom kitörése után, 1918. dec. 7-én hivatalosan is megalakult a „vörös gárda”, mely az orosz bolsevikiek mintájára szervezkedett, a forradalom jövője s ezzel a mi sorsunk is meg volt pecsételve. Minden rosszra el kellett készülnünk, minthogy az be is következett. Be kellett következnie, mert a kormánynak saját bevallása szerint nem volt hatalma az irányzat letörésére, mivel a szociáldemokraták is rokonszenveztek a mozgalommal, mely az ő céljait, a kommunizmust gyorsan akarta keresztülvinni, s éppen ezért nem engedték meg, hogy e mozgalmat gyökerében kiirtsák.

Ez idő óta, 1919. március 21-ig, amikor hivatalosan proklamálták a proletáruralmat, szélső szocialista irányzat uralkodott mindeneken, mely velünk szemben sem mutatott kíméletet, sőt nagyon is éreztette hatalmát.

Így 1919. január 6-án egy 70 tagból álló tengerészkülönítményt helyeztek el az Eskü-úton lévő négy bolthelyiségünkbe, kik ezentúl nemcsak itt voltak terhünkre, hanem betelepedtek konyhánkba is, itt sütöttek-főztek legénységüknek fűtőanyagunk jelentékeny felhasználásával. Ekkor még azt hittük, hogy ezek fegyelmezett szocialisták, hogy ezek bennünket a fenyegető bolsevizmussal szemben meg fognak védelmezni, amint ezt fennen hangoztatták, pedig rövid idő múlva ezek lettek a bolsevizmusnak fő támaszai, ezekből lettek a terror csoportok főszereplői.

Február 17-én a socializálásnak egy nagyon érzékeny tünetével kellett megismerkednünk. Az Országos Szénbizottság lefoglalta összes kokszkészletünket, s ezt részint kórházaknak, részint a szocialista nyomdának és pénztárnak utalta ki. A 16 vagon kokszból alig hagytak meg számunkra 4 vagonot. Így aztán az egész március és április hónapban hideg szobában dideregtünk, s az idő is oly mostoha volt velünk szemben, hogy még május első felében is szívesen fűtöttünk volna, ha lett volna mivel.

A fűtőanyag rekvirálását nyomon követte a folytonos lakásrekvirálás. Azokat a vendégszobákat, szám szerint hetet, amelyeket a főváros felszólítására a várt francia tiszték számára önként felajánlottunk, minthogy a franciák nem jöttek be a fővárosba, a lakáshivatal idegen embereknek osztotta ki, s így rendházunkba idegen, általunk ki nem választott idegenek telepedtek be. Hogy ennek mi mindenféle hátránya volt, azt könnyű elképzelni és szomorú végigtapasztalni.

Ugyancsak ezekkel egyidejűleg, március elején a IV. emeleti kalazantinumi szobákba és a tanári helyiségekbe beköltözött az Élelmezési Minisztérium. A két rossz közül a kisebbiket választottuk, midőn ebbe beleegyedtünk, mert máskülönben ki tudja miféle jött-ment népséggel töltötték volna meg a IV. emeletet, ha ellenkeztünk volna. Az üres lakások felett ugyanis a lakáshivatal rendelkezett, ennek pedig, ha akart volna is, nem volt szabad kedveznie a papoknak. Rendházunk ez időtől fogva mozgalmasabb volt bármely nagy szállodánál, a felek százai hemzsegtek délelőttönként a folyosókon s a lépcsőházban, nem törődve azzal, hogy szerzetesházban vannak, zajongva, szemetelve, piszkítva mindenfelé. Úgy látszott, hogy már nem vagyunk urai saját házunknak. A látszat mihamar szomorú valósággá is lett, midőn a proletárdiktatúrát március 21-én formailag is kimondották, s a XXII. sz. rendelettel köztulajdonba vették a rendházat és a gimnáziumot.

A lakásokkal való gyótrés még csak most kezdődött igazán. A közellátási nép-

biztosság elvette az egész IV. emeletet s az ott lakó tanároknak és növendékeknek le kellett költözniük részint a III. emeleti üres szobákba, részint azokba, amelyek a tanároknak egy-egy szobába való szorításával felszabadultak.

Ide költöztettek be továbbá 26 székely egyetemi hallgatót, betelepítettek más főiskolai hallgatókat és világiakat, folyton újakat, mi pedig az új házgondnok parancsára folyton csak költözködtünk. Még az is bántotta őket, hogy a rendkormány tagjainak kettős szobájuk van. Ezeknek rendezését azonban akkorára hagyták, amikor majd mindnyájunkat ki fognak szorítani a rendházból. Ezt az örömet azonban már nem érték meg.

Hogy úgy összesen, mint egyénileg, főképpen pedig az exponált állásúak mit szenvedtek a proletárdiktatúra négy hónapja alatt, azt leírni nem lehet, de ezúttal nem is célunk. E szenvedésterjesztő korszak bővebb nyomait a historia domus örökíti meg. De azt is már csak emlékezetből írhatta meg a házfőnök, mivel a rémes hónapokban naplószerű feljegyzéseket halálos veszedelem lett volna őrizni, mert sohasem lehetett tudni, mikor kutatják ki még a zsebeinket is, miután már többszörösen kikutatták asztalunkat, szekrényeinket, szobáinkat, egész házunkat. Gyűlést természetesen nem tarthattunk, hiszen 2-3 embernek együttes beszélgetését is megtiltották, és ellenforradalmi akciónak nézték. Egy alkalommal ilyen esti folyosói beszélgetésünknek majdnem tragikus vége lett, mert fegyverekkel és gránátokkal jöttek a vörös katonák a gondnok feljelentésére és vezetése alatt a társaság ellen, s csak az mentette meg a legnagyobb veszedelemtől, hogy a társaságot a gyanakvók már nem találták együtt.

A tervszerűen folytatott gyötrést tetézte az, hogy a rendnek s a háznak vagyónát elvitték, s a háztagokat kegyelemkenyérre szorították, s a szó szoros értelmében koplaltatták, főképpen mióta a háznak beszerzett élelmiszerkészlete elfogyott, s a gondnokságnak új élelmet kellett volna beszereznie. Ehhez a közoktatásügyi népbiztosság sem elegendő pénzt nem adott, de a piacon sem lehetett kapni semmit, mert a falu elzárkózott a fővárostól, de meg nem is igen törték magukat utána a gondnokok, hogy beszerezzenek valamit.

És ez így ment napról-napra, hétről-hétre, hónapról-hónapra a szabadulás minden reménye nélkül. A házban való berendezkedés a folytonos költöztetéssel tovább folyt, és minden oda mutatott, hogy augusztus 20-án túl tényleg nem tűrnek meg egy szerzetest sem a rendházban, mert azt „főiskolai munkások” részére berendezendő otthonnak szánták, hogy 300 tanítójelölt nyert volna szállást és ellátást és kiképzést, akik később, mint a kommunizmusnak kiképzett propagátorai a köztársaság nagyobb városaiban nyertek volna elhelyezést.

Nehéz idők és súlyos megpróbáltatások hónapjai voltak ezek. Oly megrázkódtatásokon kellett keresztül mennünk, hogy lelki és testi erőink közel voltak a végkiemerüléshez.

A lét és a nemlét kérdése, a mindennapi kenyér problémája, a jövő teljes bizonytalansága, sőt reménytelensége oly állami kívánalmak teljesítésére készítette társházunk tagjainak egy részét, melyekhez lelki hajlamosságuknak semmi köze sem volt, s melyekbe kényszerhatások nélkül nem egyeztek volna bele.

A tomboló vihar, mely rendünk fáját oly erősen megrázta, hogy egyes ágai letöredeztek, fiatal levelei lehullottak, s a pusztító földrengés, mely rendünk kétszázados épületét összeomlással fenyegette, augusztus 1-én csodálatos módon elvonult felettünk. Elvonult anélkül, hogy a rendházat anyagiakban nagyobb veszteség érte

volna. A proletárdiktatúra összeomlott. Javainkat visszakaptuk, s hozzáfoghatunk a romok eltakarításához, hálatelt szívvel az Isten iránt, ki megőrzött bennünket a legnagyobb veszedelmekben és sok tanulsággal és erős elhatározással a jövőt illetően, mely ha most még nem is napsugaras, sőt erősen ködös, de legalább az a remény éltet bennünket, hogy az igazság s a megértés, a kiengesztelődés és az emberiesség napja előbb-utóbb szét fogja oszlatni a világra boruló ködöt. Adja Isten, hogy ezt a napot mielőbb megérjük. A magunk részéről ezt a napot úgy készítjük elő, hogy miként eddig a múltban tettük, ezentúl is lelkiismeretesen fogjuk teljesíteni papi és tanári kötelességeinket, s közös erővel és fokozott munkakedvvel, szeretettel és megértéssel javítunk és építünk mindenütt ahol pusztulást vagy romlást látunk. [...]

31.

Jegyzőkönyv a debreceni rendház gyűléséről (részlet)

1919. december 28.

PMKL, MRÚL, Házi gyűlések jegyzőkönyvei, 1919 ősze.

[...] Visszatekintve a tavalyi őszi házi gyűlés óta eltelt időre, Magyarország e szomorú időszakára, hálával eltelve a gondviselés iránt jelenti a házfőnök, hogy ezt a nehéz időt a ház minden nagyobb erkölcsi zökkenés és anyagi kár nélkül megúsza. Ez köszönhető a rendtársak együttérzésének, bölcs belátásának, amiért a házfőnök ez alkalommal is hálás köszönetét és elismerését tolmácsolja a ház tagjainak [...]

32.

Jegyzőkönyv a kecskeméti rendház gyűléséről (részlet)

1919. december 7.

[...] 13. A vörös csapatok és a román megszállók sok kárt okoztak. Az előbbieket elrekvirálták 2 lovunkat 12 600 koronáért, helyettük az egy pár 24 ezer koronába került. Ezek közül az egyik [a] napokban elhullott nyirokmirigylobban. Elrekviráltak továbbá 92 öl fát, ölenként 180-220 koronáért. Homokfutónkat tönkretették, hintónkat harctérre vitték s a vörös hadsereg felbomlása után egy vörös katona egy helybeli polgárnak adta el. Nagy nehezen kaptuk vissza, összetörve. Az eladó és a vevő ellen megindult a bűnvádi eljárás.

A megszálló román hadsereg 4-500 katonája szeptemberben 2 hétig tartózkodott máriahegyi tanyánkon. Leszúrtak egy anyasertést, elvettek 5 holdnyi zabosbűkkönyt, 15 öl árpa és zabszalmát, 15 öl búzaszalmát. Sok kukoricát letörtek, a burgonyát kihuzigálták, 3 hold dinnyénket teljesen tönkretették. Elvittek 35 db baromfit és 2 kocsi tuskót. Mindezért fizettek 800 koronát, kárunk pedig meghaladja a 40 ezer koronát. [...]

33.

Jegyzőkönyv a lévai rendház gyűléséről (részlet)
1919. december 9.

A házfőnök őszinte szeretettel köszönti a ház egybegyűlt tagjait, és igaz örömeinek ad kifejezést, hogy ismét helyreállott Magyarországon a törvényes rend, amelynek hirtelen felborulása végveszedelemmel fenyegette 300 éves dicső múlttal bíró Rendünket is. Tavaszi házi gyűlésünk elmaradt miután a kommunizmus a Rend működését, annak teljes megszüntetésével, egyszerűen lehetetlenné tette. [...]

Társházunk erkölcsi állapota Söjtöri Károly eltávozása után tudomásom szerint kifogástalan. A ház minden tagjának magatartása a pap-tanári álláshoz illő. A társház tagjai békés egyetértésben élnek egymással, alkalmazkodnak okos belátással a nehéz viszonyokhoz és reménykednek a helyzet kedvező változásában. [...] A közös imát a nehéz politikai helyzetre való tekintettel szeptember óta elhagytuk.¹ [...]

34.

Jegyzőkönyv a magyaróvári rendház gyűléséről (részlet)
1919. november 29.

[...] Utolsó házigyűlésünk óta nehéz időszak viharzott felettünk. Mióta az 1918. évi októberi forradalom megváltoztatta a dolgok rendjét, társházunk igazában szálodai jelleget öltött. Alig volt nap, hogy idegenek ne jártak volna benne, sokszor több is egyszerre, és akárhányszor nem is tudtuk, kikkel alszunk egy fedél alatt. A tanácsköztársaság lakáshivatalt létesített és a hivatal rövidesen 5 szobát foglalt le. A rendtagok összeköltöztek, így a rectoratusba nyíló provincialatust és a vendégszobát is rendtag foglalta el. Eleinte nem igen törődtek vele, kit szállásolnak be, de mikor a lakáshivatal vezetése intelligensebb és jobbjézésű emberek kezébe került, ügyeltek arra is, hogy tisztességesebb embereket szállásoljanak be.

A tanácsköztársaság XXII. sz. rendelete intézetünket és házunkat köztulajdonná tette. Napról-napra vártuk, mikor veszik el tőlünk házunkat, de erre – hála Istennek – nem került a sor. Egyszer megjelent ugyan az iskolalikvidáló bizottság, tanácskozott az iskola berendezés átvételéről, de tényleges működést nem fejtett ki. A társházat sem likvidálták, így a tanácsköztársaság bukása után érintetlenül került vissza a ház és az iskola a rend tulajdonába. [...]

35.

Jegyzőkönyv a nagykanizsai rendház gyűléséről (részlet)
1919. december 20.

[...] Tavaszi gyűlésünket a mindinkább erősödő szélsőséges irányzat miatt – amely magában a házban is érezte bomlasztó hatását – nem tarthattuk meg. Sajnosan kell megállapítanunk, hogy a rendtársak közül egyesek szinte megfélemlítéssel, külső tényezőkre hivatkozva törekedtek szerzetesi mivoltukat előre meg-

¹ Szinger Kornél rendfőnök megjegyzése a lapszálon: „Mi köze az esti imának a politikához? A vacsorában nem akadályozza őket a politika?”

szüntetni. Ily körülmények között szó sem lehetett volna házi gyűlésről. Mély szomorúsággal vettük május 12-én a rendfőnöki értesítést, hogy a rendet liquidálták. Házunk is sietve közeledett a szomorú véghez. Május 14-én megjelent a művelődési megbízott és ennek következményeképp május 31-én megtörtént a mindnyájunkra oly gyászosan ható nyilatkozatadás. Úgy látszott, hogy vége mindennek, amit eddig piaristának tartottunk. A ház, mint ilyen vegetált, és július elején átváltozott közös háztartássá. És ez így tartott augusztus 17-ig. A társak nagyobbik része mélyen megrendülve élte át ezt az időszakot és megtartotta komolyságát. Kisebbség részét elragadott az ár, és többé vissza sem hozott. Szomorú idők! Szomorú emlékek!

Augusztus 17-étől kezdődött a régi rend, s szeptember elején már ismét piaristák voltunk egészben. [...]

36.

Jegyzőkönyv a nagykárolyi rendház gyűléséről (részlet)
1919. november 20.

[...] a.) Ambruszer Sándor (551/1919. rf. sz.) és Hammel Vilmos (559/1919. rf. sz.) rendkormányi határozat alapján a rendbe nem fogadtatott vissza. Mivel az új házfőnök ezen leiratok megérkeztekor még nem volt itt, a határozatot Dr. Schweighoffer János, mint házi másodfőnök hirdette ki számukra, s itt tartózkodási időül a rendfőnöki leirat szerint 8 napot tűzött ki, mely október 23-án járt le. Ambruszer Sándor ennek eleget tett, s a lakást rendben átadta a házfőnöknek. Hammel Vilmos ügyeinek elintézéséig pár napi engedélyt kapott az itt hálásra, amit azzal hálált meg, hogy a lakást nem adta át a házfőnöknek, amire az felszólította, titokban hagyta el, kulcsokat s az összes villanykörtéket magával vive. [...]

A külvilággal való érintkezés. Súlyos krízisen esett át a ház a kommunizmus kitörésekor, mely nemcsak a ház belső életére, de a külvilággal való érintkezésére is nagy befolyással volt. Nemcsak a ház szerzetesi fegyelmét bontották meg egyesek, de vezető szerepet vállalva a piarista-név tiszteletét is súlyosan megtépázták. Teljesen elfogulatlanul szemlélve a történeteket, és érintkezve a társadalom különféle köreivel, egyes hívőkkel és vezető emberekkel egyaránt, kimondhatja elnöklő házfőnök a társadalom ítéletét, hogy a legkeményebb elítélésben Bellai Máté szereplése részesül. Kívüle még Hammel Vilmos és Sróff Gábor ellen is történtek panaszok. A többiekre vonatkozólag általában úgy nyilatkoznak, hogy meg tudják érteni és menteni a tanárok behódolását a nagy erkölcsi és anyagi kényszer nyomása alatt, de nem találnak ilyen mentséget a plébániát vezetőkre nézve. Ambruszer Sándort, nem ismervén kecskeméti szereplését, általánosan sajnálják.

Itt megjegyzik s megállapítják a társház tagjai, hogy Bellai Máté és Sróff Gábor jobban agitáltak a rendfőnöki leirat felolvasása ellen, mint Ambruszer Sándor, sőt Bellai Máté kijelentette, hogy azonnal jelentést tesz a direktóriumnak, ha felolvassák, és feloszlatja a házat.

A ház mostani tagjai komolyságukkal, megfontolt viselkedésükkel, szigorú papi életükkel arra fognak törekedni, hogy elfeledtessék a külvilággal a kommunista világot és visszahódítsák a plébániát vezető a hívek rokonszenvét és szeretetét, a gimnáziumban munkálkodók pedig a társadalom bizalmát és becsülését. A társház

mostani összetételében ez nem is hiú remény. [...]

37.

*Jegyzőkönyv a sátoraljaújhelyi rendház gyűléséről (részlet)
1919. december 6.*

[...] Házfőnök megnyitván az ülést, szeretettel üdvözlö a rendtársakat. Majd beszámol a társház egy évi szomorú, szinte végzetes történetéről, mert tavasszal nem volt módunkban házi gyűlést tartani. Akkor élte rendünk legválságosabb napjait! Amiken társházunk a lefolyt évben keresztülment, azt leírni minden toll gyenge, azt csak közölünk azok tudják megérteni, kik együtt szenvedtük át a forradalmi idők és a kommunista világ minden idegrázó mozzanatait.

Helyzetünk a tanácsköztársaság alatt. A ránk nézve szerencsétlenül végződő világháború s az ennek nyomában a katonák soraiban fellépő fegyelmetlenség már 1918. novemberétől kezdve sok zavarnak vált forrásává különösen városunkban, melynek békés lakossága az átvonuló züllött katonaság részéről sokat szenvedett. Itt már novemberben bolsevista puccsoknak voltunk megrettent tanúi, és e vészes iránnyal úgyszólván minden indult pusztító útjára. Március 21-én megalakult a Forradalmi Tanácsköztársaság, mely rohamosan megkezdte romboló munkáját. Minket közelebről a Közoktatási Népbiztosság rendeletei érintettek, mégpedig majdnem végzetesen. Bekövetkezett az egyház és az állam szétválasztása, az iskolából a vallástán kiküszöbölése és az egész tanmenetnek új, szociális irányú átformálása. Minket, szerzetestanárokat csak oly föltétellel alkalmaz a Tanácsköztársaság, ha megtagadjuk szerzetes-papi jellegünket, szóval ha világiak leszünk. E nyilatkozatot a legnagyobb terror hatása alatt április 22-én mindnyájan kiállítottuk, s ezzel megszűntünk szerzetesek lenni. Házainkat és rendünket a Tanácsköztársaság liquidálni fogja, és mi világi tanítók leszünk.

Cseh megszállás. Míg az ország nagy részében végre is hajtották ezen intézkedést, nálunk új események bonyolították helyzetünket. Május 1-én bekövetkezett a cseh megszállás. A csehek a Tanácsköztársaság rendeleteit semmiseknek nyilvánították, mindenben az október 31. előtti állapotokra kellett visszatérni, így a tanításban is. Helyzetünk kétségbeejtő volt, mert most már nemcsak rendüinktől, hanem hazánktól is el szakítva reménytelenül néztünk a bizonytalan jövő elé.

Újhely visszafoglalása. De a megrázó események egyre torlódtak. A magyar vörös hadsereg június 6-án visszafoglalta Újhelyt. Nehéz napokat éltünk át, s sokan elmenekültek, hogy biztosabb helyen várják be a nyugodtabb időket. Rendtársaink közül is négyen eltávoztak, és csak a Tanácskormány bukása után tértek vissza. Mi, kik itt maradtunk, újból a kommunista vezetők karma közé jutottunk. Most már ideiglenesen át is vettek bennünket, s csak házunk liquidálása volt még hátra, mit néhány tanügyi jóakarónk révén sikerült teljesen elodáznunk. S így, midőn a kommunizmus augusztus 1-én megbukott, minden anyagi veszteség nélkül zártuk le a sötét korszakot.

Kilépések a rendből. Visszaállt tehát a régi rend, de nem minden megrázkódítás nélkül. Rendünk alapjában, anyagi erejében volt megtámadva. Sok küzdelem és lemondás vár azokra, kik rendünk szellemi és anyagi restaurálásában részt akarnak venni. Sajnos társházunk több tagjában nem volt meg az erős elhatározás, s meg-

rettenve a küzdelmes jövőtől s engedve a kívülről jövő csábításnak, eltávoztak a rend kebeléből. Ezek voltak: Kétszery Lajos, Szimon Endre, Mathisz József, Lengyel János, Marschall János, Kinczler Gyula és Hencz János.

Exercitium. Mi többiek, kik itt maradtunk, alávetettük magunkat fiúi készséggel a Rendfőnök úr intézkedéseinek, november 17-23-ig Lőrincz Gábor tb. consultor úr vezetésével megtartottuk az egyhetes exercitiumot, feloldattunk a censura alól s most Isten nevében újból megkezdjük régi hivatásunk betöltését.

Mutatio. A társház megfogyatkozott személyzetének kiegészítése nagyobb mutatiót vont maga után. Ide helyeztettek: Magony József Szegedről, Néder Ede Vácról, Koczun Jakab és Molnár Vince Nyitráról, Belyis Antal Selmechányáról és Langhammer Béla Szegedről. Ide van még helyezve Récsei Ede Nagykárolyból és Varga Ferenc Rózsahegyről, de ezideig egyikük sem jelentkezett. Grujber József rendtársunk Nagykárolyba helyeztetett, de a mai zavaros viszonyok mellett nem tud elutazni.

Házi élet. Örömmel állapítja meg a házfőnök, hogy társházunk életét a testvéries együttérzés és kölcsönös szeretet jellemzi. Azokban a nehéz napokban, amidőn a papi állás volt a népszónokok vörös posztója és a söpredék gúnyjának célpontja, válllvetve viseltük a megaláztatásnak súlyos keresztjét s nem akadt közülünk egy sem, kit megtévesztettek volna a csábító, de üres jelszavak s kockára tette volna értük állása méltóságát. Midőn a kényszer hatása alatt megszüntünk szerzetesnek lenni, egyikünknek sem jutott eszébe világias életet folytatni, még azoknak sem, kik pedig már fél lábbal a külvilágban állottak. Lélekben maradtunk továbbra is piaristák. Megóvott bennünket minden ballépéstől az együttérzés, a közös szenvedés és a kölcsönös szeretet. A nagyszámú kilépés sem okozott a városban megbotránkozást. A társadalom a kommunizmus áldozatainak tekinti őket, mint akik a szegény rendben nem találják meg anyagi existenciájukat.

Szentmisék. Templomunkban miséző pap hiányában április 22-étől szeptemberig nem volt szentmise. De ez nem szolgált a hívek megbotránkoztatására, mert ismerték a helyzetünket s inkább szántak bennünket. [...]

38.

Jegyzőkönyv a tatai rendház gyűléséről (részlet)

1919. november 27.

[...] Miként a kedves rendtársak előtt ismeretes, a főtiszt. Rendfőnök úrnak 258/1919. sz. leirata közölte velünk a szomorú hírt, hogy a forradalmi Kormányzótanács XXII. sz. rendelete iskoláinkat állami kezelésbe vette át, és a szerzetes tanárokat csak úgy kívánja alkalmazni, ha azok világi egyénekké lesznek.

A főtiszt. Rendfőnök úrnak ezen értesítését, valamint a körlevélben foglaltakat fiúi hódolattal és fájó lélekkel vettük tudomásul. Elhatároztuk egyhangúlag, hogy világi személyekké nem leszünk, a tanácskormányznak nem állunk szolgálatába, az iskolába, míg onnan ki nem utasítanak bennünket, reverendában járunk. A hitoktatást a vármegyei direktórium az igazgató folyamodványa ellenére beszüntette. Az ifjúság lelki ügyeivel az iskolán kívül tölünk telhetőleg foglalkoztunk, a vasárnapi szentmisét megtartottuk, amelyre a kath. ifjúság szép számmal el is jött.

Május 23-án történt meg a főgimnázium likvidálása, mire a rendtársak az inté-

zetet elhagyták. Ezután a rendházból mentettünk mindent, ami menthető volt. Biztonságba helyeztünk 17000 korona készpénzt, a fehérművek, evőeszközök legnagyobb részét, élelmiszerkészletet, hogy a rendtársak augusztus végéig együtt tartathatók és minden jövedelmi forrástól megfosztva elláthatók legyenek.

Hajdú utcai kertünket még május hóban vették el tőlünk. Konviktor szobáinkat a házfőnök tiltakozása dacára likvidálták a vármegyei művelődési osztály megbízottjai; a szorosan vett rendház és a házi vagyon átvételét sikerült azonban elkerülni.

Mikor augusztus 1-én az átkos rendszer megszűnt és otthonunkban ismét biztonságban érezhettük magunkat, biztonságba helyezett holminkat ismét hazahozhattuk, és így nagyobb kár nélkül folytathattuk a közös szerzetesi életet, amit meg sem szakítottunk. A főgimnáziumot augusztus 7-én vettük ismét át, ahonnan a vármegyei közművelődési osztály, pénzügyigazgatóság, amely hivatalok oda betelepültek, augusztus 20-án kivonultak.

Legmélyebb köszönetünket kell e jegyzőkönyvben is Tata közönségének tolmácsolnunk, mely bennünket oly nagy szeretettel és odaadással vett körül, oly tisztelettel halmozott el, hogy a zavaró elem bennünket bántani nem merészelt. [...]

39.

Jegyzőkönyv a veszprémi rendház gyűléséről (részlet)

1919. november 26.

[... A házfőnök] Első gondolata: hála a Gondviselésnek, hogy társházunkat a fenyegető veszedelemből nagyobb anyagi és erkölcsi kár nélkül kisegítette. Tavaszi házi gyűlésünket a ház tagjainak a kényszerítő körülmények közt az állam szolgálatába való lépése miatt nem tarthattuk meg; azért társházunknak egy év erkölcsi és anyagi állapotáról kellene beszámolni. Eseményekben – sajnos – gazdag év volt, s talán azért nehéz hű képet adni. Mint rendünk, úgy társházunk is a megpróbáltatások időszakát élte. Nagy rázkódtatásokon mentünk keresztül; intézményeink, melyekhez eskünk köt, megtámadva, lét és nemlét közt lebegve, kínos lelki állapotban éltük át a megpróbáltatások napjait. De hála a Gondviselésnek, a vihar nem sodort el közülünk senkit. A nehéz idők még nem múltak el felettünk, de ennek tudatában az adott helyzettel megalkudva türelemmel kell várunk helyzetünk jobbra fordulását. Kéri a ház tagjait, hogy egymás megértésével és kölcsönös megbecsülésével ápolják továbbra is a házi békét s tegyenek meg kifelé is mindent, hogy szerzetes-tanári komoly és férfias életünkkel megtartsuk az emberek becsülését s társházunk morális értelemben mindig számottevő tényező legyen. [...]

NÉVTÁR

(A MAGYAR PIARISTÁK 1918/1919-BEN)

A névtár forrásai: 1) *A magyar kegyes-tanítórend névtára az 1918/1919. évre* Budapest, Buschmann F. utódai könyvnyomdája, 1918 (lezárva: 1918. okt. 31.). Az eredetihez képest zárójelbe tettem a tiszteleti címeket, elhagytam néhány kisebb rendi megbízást (pl. gyakorló tanárképző, felvételi, hittanári képesítő bizottsági tagok, házi lelkiatyja). Szögletes zárójelben közöltem az év közbeni változásokat, a kötetben is közölt rendházi krónikák és más források alapján. 2) Kimutatás a kegyes-tanítórend központi vezetésében és tanintézetekben működő szerzetes tanárokról [a Közoktatásügyi Népbiztosság számára], 1919. ápr. 4.: PMKL, MRÜL, Iktatott iratok, VKM/1919/297. Innét származnak az életkorok és néhány további adat.

Magyarázatok

- sub = aláírta a nyilatkozatot. – Az aláírók névsora az alábbi források alapján állítható össze: 1) Szinger Kornél beszámolója a generálisnak a Tanácsköztársaság eseményeiről, 1919. aug. 30 (valójában okt. 15.): Iratok, n° 22. A levélhez csatolt névsorban (83 fő) nem szerepelnek azok, akiknek aláírását a rendfőnökség érvénytelennek nyilvánította (pl. Szegeden, Sátoraljaújhelyen), sem azok, akik 1919 nyarán kiléptek a rendből, sem az aláíró budapesti növendékek. 2) A nyilatkozatot aláírt rendtagok ügyében lefolytatott tárgyalásoknak összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok (továbbá az ugyanitt található eredeti aláírólapok, felvételi kérelmek és egyéb iratok). 3) KKA(V).
- sub* = aláírta a nyilatkozatot, de a generálisnak készült listáról hiányzik (mert aláírását érvénytelennek ítélték, nem tudtak róla, vagy növendék volt).
- sub? = nem tudjuk, hogy aláírta-e a nyilatkozatot, mert később kilépett, így nem folyt ügyében eljárás
- = nem írta alá a nyilatkozatot (pedig a Tanácsköztársaság területén levő rendház tagja volt)
- ? = egy kimutatás szerint Halamka Gyula és Boharcsik Pál növendékek is aláírták a nyilatkozatot (A nyilatkozatot aláírt rendtagok ügyében lefolytatott tárgyalásoknak összegző kimutatása, 1920. máj. 26.: TUHR, Általános iratok), azonban az előírt lelkigyakorlatokról készült igazoláson nem szerepel a nevük.
- ex = kilépett
- den = visszavételét a konzisztórium megtagadta

NÉV, BEOSZTÁS		TETT
<i>Szinger Kornél</i> , rendfőnök (magyar-német szakos)	56	–
<i>Hénap Tamás</i> (bdr.), tiszteletbeli és nyug. rendfőnök (magyar-latin szakos)	60	–
<i>Rendi kormánytanács</i>		
<i>Fekete Endre</i> (am), kormánysegéd, a rendi iskolai ügyek gondozója	75	–
<i>Takács József</i> (érd. hf-ig., a Pro Ecclesia et Pontifice rendjel tulajdonosa), kormánysegéd, a rend vagyoni gondnoka, a veszprémi püspöki szentszék ülnöke	72	–
<i>Bartos József</i> , kormánysegéd (ld. Budapest)		
<i>Szölgvényi János</i> (érd. hf-ig.), kormánysegéd, a rend pénztárosa	67	–
<i>Keller János</i> (érd. hf-ig.), kormánysegéd, a rend számvevője és levéltárosa	58	–
<i>Jászai Rezső</i> , kormánysegéd (ld. Budapest)		
<i>Schandl Miklós</i> , kormánytanácsos (ld. Vác)		

Vörös Cirill, kormánytanácsos (ld. Budapest)		
Német Károly kormánytanácsos, rendfőnöki titkár, a rendi fiatalok nevelési és tanulmányi ügyek vezetője	46	—
Hannig István (érd. hf.), a rend uradalmainak kormányzója [Mernyén, de 1919. március végétől augusztus elejéig Budapesten, ápr.-tól gimn. tanár]	46	sub
<i>Budapest</i>		
Jászai Rezső (bdr., érd. ig., a Dugonics Társaság tiszteletbeli tagja), kormánysegéd, házfőnök, a Kalazantinum főnöke, a székesfőváros IV. ker. iskolaszékének tagja	49	sub
Bartos József (kir. tan., a Kath. Középkolai Tanáregyesület választmányi tagja), kormánysegéd, házi másodfőnök, főgimn. igazgató, tanulmányi ügykezelő	66	—
Wagner Antal római egyetemes rendi kormánysegéd, a német nyelvnek az 5/A-B., 6/A. osztályban	57	—
Czirbusz Géza (bdr., a Szent István-Akadémia rendes, a Magyar Földrajzi Társulatnak levelező, az Arany János irod. társaságnak vál. tagja, a délmagyarországi Kárpát- egyesület tisztb. örökös főtitkára), a budapesti Kir. M. Tud. egyetem nyilv. rendes tanára, a Földrajzi Intézet igazgatója, a középiskolai, kereskedelmi tanárképző s az országos tanítóképző tanárvizsgáló bizottság tagja.[1918. dec. 7-én beköltözött a rendházba.]	66	sub
Vörös Cirill (bdr., a Szent István Akadémia rendes tagja), kormánytanácsos, igazgatóhelyettes, a mennyiségtanak az 1/A-B., 3/B. és 6/B. oszt. rendes tanára	51	—
Haáz János (gimn. rendes tanár), kiegészítő a rendfőnöki irodában [süketsége miatt nyugalomban]	63	—
Kőrösi Albin (a spanyol kir. XII. Alfonz-rend tiszti nagykeresztese, a Spanyol Kir. Akadémia, a barcelonai Kir. Akadémia levelező, a Spanyol Írók és Művészek Társaságának és a Kölni Irodalmi társaságnak tiszteleti tagja, a Szent István Akadémia rendes tagja, a Szent István Társulat igazgató- és a Magyar Földrajzi Társaság választm. tagja, egy.), a természetrajznak az 1/A-B., 2/A., 4/A-B., 6/A-B. oszt. rendes tanára, a spanyol nyelv egyetemi lektora	60	—
Takáts Sándor (bdr., gimn. rendes tanár, a Magy. Tud. Akadémia levelező-, a Kisfaludy-Társaság rendes tagja), a képviselőház főlevéltárosa [1918. dec. 20-án beköltözött a rendházba.]	59	sub*
Simonides István (tk.), [Trencsénben] házi másodfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a hittannak a 4. oszt. rendes tanára, Trencsén-vármegye törvényhatósági bizottságának választott tagja [1919. január 17-én Budapestre jött, márciustól Sík Sándort helyettesítette]	57	—
Bontó József, a 3/B. oszt. főnöke, a magyar és latin nyelveknek a 3/B., a német nyelvnek a 3/A-B. oszt. rendes tanára	53	sub
Szigeti János (gimn. rendes tanár), kiegészítő a rendfőnöki irodában [nagyothalás miatt nyugalomban, 1919. júl. 31-től néhány napig a kalocsai jezsuita gimn. adminisztratív igazgatója]	48	sub
Károlyi János (bdr.), hitelemző, az 5/B. oszt. főnöke, a hittannak az 1/A. és 4/A., a latin nyelvnek és a tört. az 5/B., a földrajznak az 1/A., a magy. és görög irodalmi és művelődéstörténeti szemelvényeknek az 5/A-B., 6/A-B. oszt. rendes tanára	44	sub
Flóderer Imre, a 2/B. oszt. főnöke, a hittannak a 2/B., a földrajznak a 2/A-B., 3/A-B, a természetrajznak a 2/B., 5/A-B. oszt. rendes tanára [elhunyt 1919. márc. 30.]	43	†

Vincze József (bdr.), az 1/A. oszt. főnöke, a magyar és latin nyelvnek az 1/A. és 5/A. oszt. rendes tanára	45	sub
Friedreich Endre (bdr.), Kath. Középiszkolai Tanáregyesület választmányi tagja rendi könyvtáros, a magyar és latin nyelveknek a 2/B., a görög nyelvnek a 8. oszt. rendes tanára	41	sub
Hatvani Ede az 5/A. oszt. főnöke, a természettannak a 8., a mennyiségtannak a 2/B., 4/A., 5/A-B. és 8., a rajzoló mértannak a 2/B. oszt. rendes tanára	40	sub
Vajnóczky István, a 6/A. oszt. főnöke, a természettannak a 7., a mennyiségtannak a 2/A., 3/A., 4/B., 6/A. és 7. oszt. rendes tanára	37	sub
Miskolczy István (bdr.), a 8. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 8., a tört. a 3/B., 4/A-B. és 8., a földrajznak az 1/B. oszt. rendes, a francia ny.-nek pedig képesített tanára [1919. júl. 28-tól az élelemhiány miatt Szegeden]	38	sub
Pozsgay Rezső (bdr.), a 7. oszt. főnöke, hitelemző, a latin ny.-nek a 6/A. és 7., a tört. az 5/A. és 7., a magy. és gör. írod. s műv. tört. szemelvényeknek a 7. oszt. rendes tanára	35	—
Kisparti János (bdr.), a 2/A. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 2/A., 6/B. és 7., a latin ny.-nek a 2/A., a görögptótlónak és a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes, a műéneknek pedig rendkívüli tanára	34	—
Balanyi György (bdr.), a 3/A. oszt. főnöke, a hittannak a 4/A., a magyar és latin ny.-nek a 3/A., a tört. a 3/A., 6/A-B.oszt. rendes tanára	34	—
Sík Sándor (bdr.), a 4/A. oszt. főnöke, a magyar ny. és irodalomnak a 4/A., 6/A. és 8., a latin ny.-nek a 4/A., a görög ny.-nek a 7. oszt. rendes tanára	31	—
Révai József (bdr., tartalékos tábori lelkész, a II. oszt. lelkesítő érdemkereszt és a II. oszt. vöröskereszt hadi díszjelvény tulajdonosa), a 6/B. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 6/B., a német ny.-nek a 6/B. és 8., a görög ny.-nek az 5/A-B., 6/A-B. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára	33	—
Neuhausser Frigyes, a 4/B. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2/A. és 4/B., a latin ny.-nek a 4/B., a német ny.-nek a 4/A-B. és 7. oszt. rendes tanára	29	—
Erczbrucker Aladár, az 1/B. oszt. főnöke, a hittannak az 1/B., 2/A., a magyar ny.-nek az 1/B., 4/B., 5/B., a latin ny.-nek az 1/B. oszt. tanára	24	—
<i>Kalazantinum hittudományi és tanárképző intézet (Budapest)</i>		
Hám Antal (hdr., tkt., a Szent István-Akadémia rendes tagja), az intézet igazgatója, a lelkipásztorkodás- és erkölcsstannak rendes tanára	54	—
Titz Antal (hdr., tkt.), igazgatóhelyettes, a szentírástudományoknak rendes tanára, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 3/B., 6/A-B., 7. és 8. oszt. rendes tanára	52	sub
Zimányi Gyula (a hittudományok magisztere, tkt.), intézeti prefektus, az egyházjognak, egyháztört. és gyakorlati neveléstan rendes tanára; főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 3/A., 5/A-B. oszt. rendes tanára; az Eucharisztia-Társulat rendi igazgatója, a Gyorsírás tanítókat Képesítő Országos Bizottság vizsgáló tagja	40	—
Schütz Antal (hdr., bdr., tkt., a Szent István-Akadémia rendes tagja és I. osztályának titkára, az Aquinói Szent Tamás-Társaság főtitkára, az Országos Gyorsírótanács tagja), a budapesti Kir. M. Tudományegyetem hittudományi karának nyilvános rendes dogmatika tanára, ugyanott a keresztény bölcsületnek (külön tekintettel az újabb természetbölcséleti és lélektani kérdésekre) képesített magántanára, a Kalazantinumban a hittudományra előkészítő bölcsületnek tanára	39	—
Sebes Ferenc (hdr.), intézeti lelkiigazgató, az apologetikának s a missale és breviárium magyarázatának rendes tanára	36	—

<i>Rendi növendékek</i>	
<i>Jagsich János</i> (ünnepélyes fogadalmas, IV. éves), német és latin	26 —
<i>Ravadics Ferenc</i> (ünnepélyes fogadalmas, IV. éves), mennyiség- és természet- tan	26 sub*
<i>Nagy Vince</i> (ünnepélyes fogadalmas, IV. éves), magyar és latin	24 sub*
<i>Diósi Géza</i> (ünnepélyes fogadalmas, IV. éves), magyar és latin	24 sub*
<i>Öveges József</i> (ünnepélyes fogadalmas, IV. éves), mennyiség-és természettan	24 —
<i>Sándly Vilmos</i> (IV. éves), mennyiség- és természettan	22 —
<i>Szűcs Imre</i> (IV. éves, a hittudományok borostyánkoszorúsa), hittudományok	22 —
<i>Kovaly Béla</i> (IV. éves), történelem és latin [1919. aug. 18. kilépett]	22 sub?, ex
<i>Neuberger József</i> (IV. éves), történelem és latin	25 sub*
<i>Hantos Lőrincz</i> (IV. éves), német és latin	25 —
<i>Ispánki Géza</i> (III. éves), történelem és latin	24 —
<i>Halász Imre</i> (III. éves), magyar és latin [1918. dec. 24. kilépett]	22 ex
<i>Rédl Rezső</i> (III. éves), földrajz és természetrajz	24 —
<i>Varanics József</i> (III. éves), magyar és latin	24 sub*
<i>Kacsur János</i> (III. éves), mennyiség- és természettan	23 sub*
<i>Neubarth László</i> (III. éves), magyar és német [1919. aug. kilépett]	23 sub*, ex
<i>Csopoti Lajos</i> (III. éves), magyar és latin	23 —
<i>Németh Jenő ifj.</i> (III. éves), magyar és latin	22 —
<i>Halamka Gyula</i> [később Hantó Gyula] (III. éves), hittudományok	21 —?
<i>Janik László</i> (III. éves), magyar és latin [1919. aug. 16. kilépett]	22 ?, ex
<i>Ferenczi Zoltán</i> (III. éves), mennyiség- és természettan	21 —
<i>Kardos Aladár</i> (III. éves), magyar és latin [1919. máj. 30. kilépett]	21 ?, ex
<i>Florek Pál</i> (III. éves), történelem és latin [1919. aug. 22. kilépett]	24 ?, ex
<i>Riethmüller Ármin</i> (III. éves), magyar és latin [1919. máj. 30. kilépett]	22 sub?, ex
<i>Mihálkó Béla</i> (III. éves), magyar és latin	22 sub*
<i>Bogdánffy István</i> (III. éves), mennyiség- és természettan [1919. okt. 6. kilépett]	22 sub?, ex
<i>Richter Pál</i> [később Rokka Pál] (II. éves), német és latin	21 sub*
<i>Poór Ferenc</i> (II. éves), történelem és latin [1918. dec. 11. kilépett]	21 sub?, ex
<i>Mester Sándor</i> (II. éves), magyar és latin [1918. dec. 24. kilépett]	24 sub?, ex
<i>Szabó Gyula</i> (II. éves), történelem és latin [1919. aug. kilépett]	23 sub?, ex
<i>Sótonyi István</i> (II. éves) történelem és magyar	23 sub*
<i>Dobóczki József</i> (II. éves), latin és görög [1919. szept. 25. kilépett]	22 sub?, ex
<i>Müller Pál</i> (II. éves), latin és görög	22 —
<i>Kovács Alajos</i> (II. éves), magyar és latin	22 —
<i>Zalai József</i> (II. éves), latin és görög [1918. nov. 27. kilépett]	21 ex
<i>Erdélyi Pál</i> (II. éves), történelem és latin [1918. nov. 27. kilépett]	21 ex
<i>Szigeti Kornél</i> (II. éves), magyar és latin [1919. máj. 30. kilépett]	21 sub?, ex
<i>Gallo József</i> (II. éves), hittudományok	20 —
<i>Ébner János</i> (II. éves), magyar és latin [1919. aug. 19. kilépett]	20 sub?, ex
<i>Éder László</i> (II. éves), hittudományok	21 —
<i>Bujtás János</i> (II. éves), mennyiség- és természettan [1919 nyarán kilépett]	21 sub?, ex
<i>Kmety György</i> (I. éves), mennyiség- és természettan.	21 —
<i>Péntek József</i> (I. éves), mennyiség- és természettan.	21 —
<i>Tuma Ferenc</i> (I. éves), történelem és földrajz	20 —
<i>Mellus Ervin</i> (I. éves), magyar és latin	20 sub*
<i>Polcsik Lénárd</i> (I. éves), történelem és magyar	19 —
<i>Sztano Gyula</i> (I. éves), hittudományok [1919. máj. 30. kilépett]	19 sub?, ex
<i>Bennik Ferenc</i> (I. éves), mennyiség és természettan [1919. aug. 16. kilépett]	19 sub?, ex
<i>Kovács István</i> (I. éves), történelem és magyar	20 sub*
<i>Boharcsik Pál</i> (I. éves), mennyiség- és természettan	20 —?

<i>Debrecen</i>		
<i>Lóky Béla</i> (bdr., a Csokonai-kör választmányi tagja, az Orsz. Középiszkolai Tanáregyesület debreceni körének alelnöke), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a mennyiségtannak a 7. és 8. oszt. rendes tanára; a debreceni Svetits-intézet női kereskedelmi szaktanfolyamának igazgatója, Debrecen szab. kir. város törvényhatósági bizottságának, a debreceni róm. kath. egyházközségi bizottmánynak és főgimnáziumi bizottságnak, a debreceni róm. kath. iskolaszéknek tagja	48	—
<i>Tóth Sándor</i> (nyug. hf-ig.), házi másodfőnök	68	—
<i>Vékony József</i> (nyrt.)	70	—
<i>Vas Károly</i> (nyrt.), házi könyvtáros	66	—
<i>Vittkó József</i> , az 5. oszt. főnöke, a latin ny.-nek az 5., a német ny.-nek a 4., 5., 7. és 8. oszt. rendes tanára	52	—
<i>Finda Antal</i> , a tört. a 3/A-B., 4. és 8., a földrajznak az 1/B., a görögptótlónak a 7. oszt. rendes tanára	52	—
<i>Szűcs István</i> (bdr.), a 4. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 4. és 8., a latin ny.-nek a 4., a görögptótlónak s a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára	51	—
<i>Rózsa István</i> , igazgatóhelyettes, a 8. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az I/A., 3/A., 4. és 6., a természettannak a 8. oszt. rendes tanára	49	—
<i>Suller János</i> , a 6. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak az 5., 6. és 7., a latin ny.-nek a 6., a görögptótlónak az 5. és 6. oszt. rendes tanára	46	—
<i>Hogyor József</i> , a mennyiségtannak az 1/B., 2., 3/B. és 5., a természettannak a 7. oszt. rendes tanára	41	—
<i>Szakáll Gyula</i> , a 7. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 7. és 8., a tört. az 5., 6. és 7. oszt. rendes tanára	40	—
<i>Lendvai János</i> , a természetrajznak az 1/A., 2., 4. és 5., a földrajznak az 1/A., 2. és 3/A. oszt. rendes tanára	38	—
<i>Révész László</i> , a 3/B. oszt. főnöke, a hittannak az 5., a magyar és latin ny.-nek a 3/B., a görög ny.-nek a 6. és 7. oszt. rendes tanára	36	—
<i>Jankovich Ferenc</i> , tábori lelkész [1918. december közepétől ismét Debrecenben, januártól gimn. tanár, 1919. április 20-tól Budapesten, majd kilépett a rendből, és 1919 őszétől Újpesten lett gimnáziumi tanár]	34	sub?, ex
<i>Peszszér János</i> , gyöngélkedő [a budai Szent János kórházban, majd Felsőberkifaluban, elhunyt Körmenten, 1918. dec. 25.]	32	†
<i>Kanszky Márton</i> , az 1/B. oszt. főnöke, a hittannak a 3/A-B., a magyar és latin ny.-nek az 1/B., a természetrajznak az 1/B. és 6., a földrajznak a 3/B. oszt. rendes, a tornának pedig a 3/A-B., 4., 6. és 7. oszt. rendkívüli tanára [1919. április 18-tól Tárnokon (Fejér m.), jún. 4-től Muzslán (Esztergom vm.), szüleinél]	26	sub
<i>Korcsiák Ede</i> , a 3/A. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 7. és 8., a latin ny.-nek a 3/A., a német ny.-nek 3/A-B. és 6. oszt. tanára, az ének és zenének rendkívüli tanára	28	—
<i>Szanyi János</i> , a 2. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak az 1/A-B., a magyar és latin ny.-nek a 2. a görög ny.-nek az 5. és 8. oszt. tanára, a tornának az 1/A., B-, 2., 5. és 8. oszt. rendkívüli tanára	28	—
<i>Nagy Lajos</i> , az 1/A. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek az 1/A., 3/A., a latin ny.-nek az 1/A. oszt. tanára	25	—

<i>Kecskemét</i>		
<i>Brach József</i> , házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a német ny.-nek a 8. oszt. rendes tanára, a helybeli róm. kath. egyházközség tanácsának, a főgimn. bizottságának rendes tagja	49	sub
<i>Tóth György</i> (a kánonjog doktora, tiszteletbeli és nyug. kormánysegéd, érd. hf-ig., a Ferenc Józsefrend lovagkeresztjének tulajdonosa, a Kath. Középisk. Tanáregyesületnek alapító- és igazgatósági tagja), a váci püspöki szentszék ülnöke, Kecskemét th. város törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének választott-, a kecskeméti orsz. tanítói árvaház és az ált. polgári leányiskola felügyelő-bizottságának kinevezett tagja	66	—
<i>Pözna József</i> , házi másodfőnök, igazgatóhelyettes, a 7. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 7., a tört. az 5., 7. és 8., a görög-pótlónak a 7. és 8. oszt. rendes tanára, házi könyvtáros	44	sub
<i>Kummergruber Emil</i> , a 6. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 6., a német ny.-nek a 3., 4., 5., 6. és 7. oszt. rendes tanára	43	sub
<i>Dutschák András</i> (gimn. rendes tanár), tábori lelkész [1918. nov. 9-én visszatért Olaszországból Kecskemétre]	39	sub
<i>Wagner Lajos</i> , a 8. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 8., a görög ny.-nek az 5., 7. és 8., a görög-pótlónak a 6. oszt. rendes tanára	37	—
<i>Rassovskyy Gyula</i> , az 5. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 2., 5. és 7., a latin ny.-nek s a görög-pótlónak az 5. oszt. rendes, az éneknek az 1., oszt. és a műéneknek rendkívüli tanára	34	sub
<i>Szomolányi József</i> , a 4. oszt. főnöke, a magyar s latin ny.-nek az 1. és 4. oszt. rendes tanára	28	sub
<i>Csász László</i> , stúdiumi lelkiatya, a rendi növendékek helyettes prefektusa, a mennyiségtannak a 3, 7. és 8., a természettannak a 7. és 8. a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára, az angolkisasszonyok felsőbb leányiskolájának igazgatója	28	sub
<i>Tomek Vince</i> (hdr., ogy.), a rendi növendékek prefektusa, főgimnáziumi hittanónok, a hittannak az 1., 3., 5., 6, 7. és 8. oszt. rendes tanára	27	—
<i>Kiss Márton</i> , az 1. oszt. főnöke, a földrajznak az 1 és 2., a természetrajznak az 1., 2., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára	28	—
<i>Baratska Gyula</i> , a 3. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 3., 6. és 8., a latin ny.-nek a 3., a görög ny.-nek a 6. oszt. rendes tanára	29	sub
<i>Varga István</i> , a 2. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2. és 4., a tört. a 3., 4. és 6., a latin ny.-nek a 2. oszt. tanára [1919. szept. kilépett]	27	sub, ex
<i>Pintér Mihály</i> , a mennyiségtannak az 1., 2., 4., 5. és 6., a földrajznak a 3. oszt. tanára	24	—
<i>A főgimnáziumba járó rendi növendékek</i>		
<i>Krizsala Ferenc</i> (8. osztályú)	20	—
<i>Schwarz János</i> (8. osztályú)	20	—
<i>Szamek József</i> (8. osztályú)	19	—
<i>Pecsner Győző</i> (8. osztályú)	20	—
<i>Lukács Sándor</i> (8. osztályú) [1919. jún. 6. kilépett]	19	—, ex
<i>Pálfi Gyula</i> (8. osztályú) [1918. nov. 7. kilépett]	19	ex
<i>Bátky Miklós</i> (8. osztályú)	18	—
<i>Dukovics Lőrinc</i> (8. osztályú)	18	—
<i>Kolla János</i> (7. osztályú)	20	—
<i>Schwarz Sebestyén</i> (7. osztályú)	19	—
<i>Róth József</i> (7. osztályú)	19	—

Rusz Sándor (7. osztályú) [1919. tanév végén kilépett]	19	—, ex
Zangl Alajos (7. osztályú) [1919. tanév végén kilépett]	19	—, ex
Lukács József ifj. (7. osztályú)	18	—
Daróczy Bálint (7. osztályú)	18	—
Sztupár Károly (7. osztályú)	18	—
Tum János (7. osztályú) [1919. tanév végén kilépett]	20	—, ex
Menczer József [később Megyer József] (7. osztályú)	19	—
Gombás Jenő (7. osztályú)	19	—
Czimer József (7. osztályú) [1919. tanév végén kilépett]	19	—, ex
Széll János (7. osztályú)	18	—
König Károly (7. osztályú) [1918. nov. 17. kilépett]	18	ex
Weiss Károly (7. osztályú)	18	—
Kiss József (7. osztályú)	17	—
Vöröskői István (6. osztályú) [1919. tanév végén kilépett]	18	—, ex
Lauer Jakab (6. osztályú) [1919. júl. 2. elhunyt]	18	—, †
Förhécz József (6. osztályú)	18	—
Tóth Géza (6. osztályú)	18	—
Miszlai István (6. osztályú) [1919. tanév végén kilépett]	18	—, ex
Benke Imre (6. osztályú)	17	—
Sulchan György (6. osztályú)	17	—
Pál István (6. osztályú)	17	—
Santora Mihály (6. osztályú)	17	—
Gyulai Ferenc (6. osztályú)	17	—
Tóth Pál (6. osztályú)	16	—

Kisszeben

Czimmermann Pál, házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a kisgimnázium igazgatója, a tört. a 3. és 4. oszt. rendes tanára, Kisszeben szab. kir. város képviselőtestületének tagja	42	
Holzinger Imre, házi másodfőnök, érdemesült házfőnök és gimn. igazgató, igazgatóhelyettes, a földrajz-és természetrajznak az 1. és 2. oszt. rendes tanára	63	
Baltavári Jenő (bdr.), az 1. oszt. főnöke, a magyar, latin ny.-nek és a szépírásnak az 1., a rajzoló mértannak az 1. és 2. oszt. rendes tanára	37	
Fekete Gyula, a 3. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 1-4., a földrajznak a 3., a rajzoló mértannak a 3. és 4. oszt. helyettes tanára	26	
Kosztka László (a hittudományok borostyánkoszorúsa), hitelemző, a hittannak az 1-4., a német ny.-nek a 4. oszt. rendes tanára	24	
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanár</i>		
Szurgent József, a 2. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 2. és 4., a latin ny.-nek s a szépírásnak a 2., a német ny.-nek a 3., a testgyakorlásnak az 1. és 2. oszt. helyettes tanára		

Kolozsvár

Rietly Károly, (az Orsz. Középk. Tanáregyesület helyi körének alelnöke, az EMKE jegyzője, a kolozsvári zenekonzervatórium választmányi, a kolozsvári zenetársaság igazgatósági tagja), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, az akadémiai templom gondnoka, a görögptőlónak a 8., a görögptőlónak az 5., 6., 7. és 8. oszt. rendes, az egyházi énekek az 1-4. oszt. és a műénekek rendkívüli tanára, a kolozsvári áll. polgári fiúiskola gondnokságának kinevezett, az Erdélyi Róm. Kath. Stá-	52	
--	----	--

tusgyűlésnek, a kolozsvári róm. kath. egyházközség iskolaszékének rendes tagja		
<i>Kovács Endre</i> , házi másodfőnök, a 3/A. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 3/A., a görög ny.-nek a 6. és 8., a szépírásnak az 1/A. és 2/A. oszt. rendes tanára	62	
<i>Kovácsik József</i> (gimn. rendes tanár), elmebeteg, Budapesten, a Lipótmezőn [elhunyt 1919. júl. 5.]	58	
<i>Czimmermann János</i> , a 8. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak az 1/B., 2/B. és 8., a görögptótlónak a 6., a latin ny.-nek a 8. oszt. rendes tanára	55	
<i>Huber Imre</i> , igazgatóhelyettes, a természetrajznak a 2/A-B., 4. és 5., a földrajznak a 2/A-B. és 3/A., a rajzoló mértannak a 4. oszt. rendes tanára	49	
<i>Perényi József</i> (bdr., a Szent István Akadémia rendes, a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, valamint az Erdélyi Múzeum Egylet bölcselet-, nyelv- és történettudományi osztályának választmányi tagja), a magyar ny.-nek és irodalomnak a 4. és 7., a német ny.-nek a 3/B., 4. és 8., a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára,	48	
<i>Majtényi Géza</i> , a 2/A. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 2/A., 3/B. és 5., a latin ny.-nek és a rajzoló mértannak a 2/A. oszt. rendes tanára	42	
<i>Földvári György</i> (az Erdélyi Gyorsírók Társaságának választmányi tagja), a 6. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 6., a német ny.-nek a 3/A., 5., 6. és 7. oszt. rendes, a francia ny.-nek pedig rendkívüli tanára	39	
<i>Visegrádi Lajos</i> , az 1/A. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek az 1/A., 3/A. és 6., a latin ny.-nek és a rajzoló mértannak az 1/A. oszt. rendes tanára, az Erdélyi Róm. Kath. Státusgyűlésnek tagja, a Mária Terézia-finevelőintézet igazgatója	41	
<i>Szalay József</i> , a 2/B. oszt. főnöke, a tört. a 3/A., 6., a földrajznak az 1/B., a latin ny.-nek s a rajzoló mértannak a 2/B., a görögptótlónak az 5. oszt. rendes tanára, a liceumi könyvtár őre	37	
<i>Vajda Imre</i> , a mennyiségtannak az 1/A., 2/B., 3/A., 5. és 7., a természettannak a 7. oszt. rendes tanára [elhunyt 1919. júl. 10.]	38	
<i>Biró Vencel</i> (bdr.), az 5. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 3/B., a latin ny.-nek s a tört. a 3/B. és 5. oszt. rendes tanára, az Erdélyi Múzeum Egylet bölcselet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának választmányi tagja	34	
<i>Patay József</i> (bdr.), a 7. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2/B., a latin ny.-nek a 7., a tört. a 4., 7. és 8. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára, egy.	36	
<i>Ocskó Lajos</i> (főlavatandó hdr.), főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1/A-B., 2/A., 3/A., 4., 5., 6., 7. és 8., a rajzoló mértannak a 3/A. oszt. rendes tanára; a főgimn. nagyobb ifjúsági Mária-Kongregációjának prézeze, az Erdélyrészi Gyorsírók Társaságának választmányi tagja és pénztárosa	32	
<i>László József</i> , az 1/B. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 1/B., 2/A., 4., 6. és 8., a természettannak a 8. oszt. rendes tanára	31	
<i>Liszy Mátyás</i> , a 4. oszt. főnöke, a latin ny.-nek az 1/B. és 4., a görög ny.-nek az 5. és 7. oszt. rendes tanára; a kisebb ifjúsági Mária-Kongregációnak prézeze, a Mária Terézia-finevelőintézet aligazgatója [1919. febr. 20-án kilépett a rendből, egyházmegyes pap lett, és állást vállalt a rózsahegy-i állami gimnáziumban]	29	ex
<i>Karl János</i> (bdr., az Erdélyi Kárpát-Egyesület főtitkára), a 3/B. oszt. főnöke, a földrajznak az 1/A., 3/B., a természetrajznak az 1/A-B. és 6., a számtannak a 3/B., a rajzoló mértannak az 1/B. és 3/B. oszt. rendes tanára	28	
<i>Léva</i>		
<i>Gombos Antal</i> , házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a	42	—

hittannak és a német ny.-nek a 8. oszt. rendes tanára		
<i>Boros Antal</i> , házi másodfőnök, az 5. oszt. főnöke, a hittannak a 4., a magyar ny.-nek és a görögóptólának az 5., 6., a latin ny.-nek az 5. oszt. rendes tanára	56	—
<i>Medveczky János</i> , a 2. oszt. főnöke, a hittannak az 1/A-B., a latin ny.-nek és a szépírásnak a 2., a természetrajznak a 2., 4., 5., 6. oszt. rendes tanára	53	sub
<i>Surányi Gyula</i> , igazgatóhelyettes, a 4. oszt. főnöke, a hittannak a 7., a magyar és latin ny.-nek a 4., a tört. a 4., 7., 8. oszt. rendes tanára	42	sub
<i>Erdélyi József id.</i> (a hittudományok borostyánkoszorúsa, gimn. rendes tanár), ideiglenes nyugalomban [tüdőbajos beteg]	40	—
<i>Tell Sándor</i> , a 8. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2., a mennyiségtannak a 2., 4., 6., 8., a természettannak a 8. oszt. rendes tanára	34	—
<i>Söjtöri Károly</i> , a 7. oszt. főnöke, a magyar, latin ny.-nek és a görögóptólának a 7. és 8., a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára	34	sub, den
<i>Szentiványi Ödön</i> (gimn. tanár), ideiglenes nyugalomban [Szakolcán, a kórházban, elmebeteg]	33	—
<i>Varga János</i> , főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 3., 5. és 6., a görög ny.-nek az 5-8. oszt. rendes tanára [1918. okt. 2-től Alsólendván, szüleinél, 1919. jún. 14-én kilépett]	30	—, ex
<i>Molnár Imre</i> , az 1/A. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 1/A-B., 3, 5., 7., a természettannak a 7., a földrajznak a 3. oszt. rendes tanára	29	—
<i>Szűts Ferenc</i> , [Tatán] a 3. oszt. főnöke, a hittannak az 1/B. és 3., a latin ny.-nek a 3. és a görög ny.-nek az 5. és 6. oszt. rendes tanára [1918. nov. 22-től Léván gimn. tanár]	28	sub
<i>Léh István</i> (hlic., ogy.), [Nagybecskereken] a 4. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1., 5-8., a latin és német ny.-nek a 4. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára, a Mária-Kongregáció elnöke [1918. dec. 20-án Nagybecskereken a szerb hatóságok letartóztatták, és dec. 23-án kiutasították, dec. 24-én érkezett Budapestre, majd 1919. jan. 12-től Léván lett hittanár]	29	—
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanárok</i>		
<i>Barts Ede</i> , a 8. oszt. főnöke, a természetrajznak az 1/A-B., a német ny.-nek a 3-7. oszt. okl. tanára		
<i>Koncz Imre</i> , a 3. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 1/A. és 3. oszt. alapv. tanára		
<i>Tóth Kálmán</i> , a földrajznak az 1/A-B., 2., a tört. a 3., 5., 6., a szépírásnak az 1/A-B. oszt. okl. tanára		
<i>Vörös János</i> , az 1/B. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek az 1/B. és 2., a latin ny.-nek az 1/B. és 6. oszt. alapv. tanára		
<i>Magyaróvár</i>		
<i>Biró Imre</i> , házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a magyar ny.-nek és a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára	36	—
<i>Müllner Pál</i> , tiszteletbeli és nyug. kormánysegéd, érdemesült házfőnök és gimn. igazgató	74	—
<i>Sarang József</i> , házi másodfőnök, a hittannak a 2. és 3., a latin ny.-nek a 2. oszt. rendes tanára	62	—
<i>Nádor Béla</i> (nyrt.)	65	—
<i>Nagy József id.</i> , a 3. oszt. főnöke, a hittannak a 4., a mennyiségtannak az 1., 3., 5. és 8., a természettannak a 8., a rajzoló mértannak az 1. oszt. rendes tanára [1919. ápr. 6-tól Budapesten, az Országos Tanszermúzeum fizikai osztá-	37	—

lyának vezetője]		
<i>Szentiványi Béla</i> , igazgatóhelyettes, a 4. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 7. és 8., a magyar ny.-nek a 2., 4. és 6., a latin ny.-nek a 4. oszt. rendes, az éneknek pedig rendkívüli tanára	36	—
<i>Dornay Béla</i> (bdr.), az 1. oszt. főnöke, a hittannak az 1., a földrajznak az 1. és 3., a természetrajznak az 1., 2., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára [1919 nyár végén tanulmányi úton a Bakonyban]	33	sub
<i>Jakab János</i> (bdr.), a 6. oszt. főnöke, hit-elemző, a latin ny.-nek a 6., a görög ny.-nek az 5-8. oszt. tanára	27	—
<i>Galambos Károly</i> , a 2. oszt. főnöke, a hittannak az 5. és 6., a mennyiségtannak a 2., 4., 6. és 7., a természettannak a 7. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára	26	—
<i>A rend által alkalmazott világi tanárok</i>		
<i>Todorán József</i> , a tört. a 4., 6., 7. és 8., a földrajznak a 2., a rajzoló mértannak a 2., 3. és 4. oszt. rendes tanára		
<i>Sefcsik Richárd</i> (tornatanár), hadiszolgálatot teljesít		
<i>Máramarossziget</i>		
<i>Mondik Pál</i> , (a Szilágyi István irodalmi társaság választmányi tagja, a máramarosszigeti Tanári Kör alelnöke), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a görög ny.-nek a 8. oszt. rendes tanára, Máramaros vármegye törvényhatósági bizottságának, Sziget város képviselőtestületének tagja; a szigeti róm. kath. egyházközség és iskolaszék tagja	56	
<i>Kemény János</i> , házi másodfőnök, igazgatóhelyettes, a 8. oszt. főnöke, a hittannak a 2., a magyar ny.-nek és irodalomnak a 6. és 8., a német ny.-nek a 3., 4., 6. és 8. oszt. rendes tanára	41	
<i>Krasznayánszky Károly</i> (a Ferenc József-rend lovagkeresztjének tulajdonosa, nyug. hf. és grt.)	65	
<i>Hofman Kristóf</i> , a 6. oszt. főnöke, a hittannak az 1., 6. és 8., a tört. a 3., 6. és 8., a latin ny.-nek a 6., a görögpótlónak a 8., a rajzoló mértannak a 3. oszt. rendes tanára	28	
<i>Gyurác Ferenc</i> , a 4. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak s a magyar ny.-nek és irodalomnak a 4. és 7., a latin ny.-nek a 4., a földrajznak az 1., a rajzoló mértannak s a szépírásnak a 2. oszt. tanára, az éneknek rendkívüli tanára	26	
<i>Mátay Gábor</i> , az 1. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 3. és 5., a magyar és latin ny.-nek az 1., a görögpótlónak a 6., a földrajznak a 2., a rajzoló mértannak és a szépírásnak az 1. oszt. tanára	27	
<i>A rend által alkalmazott világi tanárok</i>		
<i>Mankovits Ákos</i> , a 2. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 2., a számtannak az 1., a görögpótlónak az 5. oszt. rendes, a tornának pedig az 1-8. oszt. rendkívüli tanára		
<i>Simonkovich Imre</i> , hadiszolgálatot teljesít		
<i>Nagybecskerek</i>		
<i>Bartha György</i> (bdr., a Kaszinó kultúrbizottságának elnöke), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a görögpótlónak az 5. és 6. oszt. rendes tanára, Nagybecskerek r. t város törvényhatóságának, a főgimn. bizottságnak rendes, az esperesi kerület tb. tagja, a helybeli tanonciskola felügyelő bizottságának tagja	43	
<i>Palkovics Károly</i> (nyrt.), házi másodfőnök	70	

<i>Kolosváry Lajos</i> , igazgatóhelyettes, a 7. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 5-8., a természettannak a 7. és 8. oszt. rendes tanára; a női kereskedelmi szaktanfolyam igazgatója	36	
<i>Martinka József</i> (bdr.), a 3. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2. és 3., a magyar és latin ny.-nek a 3., a földrajznak a 2., a természetrajznak a 6. oszt. rendes tanára	27	
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanár</i>		
<i>Király Jenő</i> , hadiszolgálatot teljesít		
<i>Nagykanizsa</i>		
<i>Horváth György</i> , házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a görög ny.-nek a 6. oszt. rendes tanára, Nagykanizsa-város képviselőtestületének választott, a nagykanizsai áll. elemi és polg. iskolák felügyelő bizottságának kinevezett tagja [1919 júliusától augusztusig Keszthelyen, elhunyt 1919. okt. 21.]	62	sub
<i>Farkas József</i> (tiszteletbeli és nyug. kormánysegéd, a novíciusok érdemesült magisztere, érd. hf-ig.) [1919. június 26-tól Nemesviden, rokonainál]	76	—
<i>Kováts Antal</i> , házi másodfőnök, igazgatóhelyettes, a 8. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 6, 7. és 8., a latin ny.-nek a 6., a görögptőlónak a 8. oszt. rendes tanára [1919 augusztusában Szombathelyen]	58	sub
<i>Mészáros József</i> (nyrt.) [beteg]	67	—
<i>Madarász Pál</i> , a görög ny.-nek az 5., 7. és 8., a görögptőlónak a 6. oszt. rendes tanára [1919. márc. 30-tól Balatonarácson]	58	—
<i>Sáfrány Károly</i> , a 7. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 7., a német ny.-nek a 4., 5., 6., 7. és 8. oszt. rendes tanára	55	sub, den
<i>Balogh Sándor</i> , a 6. oszt. főnöke, a tört. a 4., a természettannak a 7., a mennyiségtannak a 2., 3., 6. és 7. oszt. rendes tanára [1919. júl. 29-én kilépett a rendből]	50	sub?, ex
<i>Eberhardt Béla</i> , az 5. oszt. főnöke, a földrajznak a 3., a természettannak a 8., a mennyiségtannak az 1., 4., 5. és 8. oszt. rendes tanára	49	—
<i>Lukács József id.</i> (hdr.), főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1-8. oszt. rendes, az éneknek és zenének pedig rendkívüli tanára; Nagykanizsa-város képviselőtestületének választott tagja [1919. jún. 10-én a rendfőnök elbocsátotta, „fenntartva neki rendünk állapotának változásával a visszatérés lehetőségét”, de végül nem lépett ki a rendből]	41	sub
<i>Hársing István</i> , az 1. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 1., a tört. az 5., 6., 7. és 8. oszt. rendes tanára	39	sub
<i>Pap János</i> , hitelemző, a földrajznak az 1. és 2., a természetrajznak az 1., 2., 4., 5. és 6., a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára	39	sub
<i>Molnár Kálmán</i> , a 4. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 4. és 5., a latin ny.-nek a 4. és 8., a görögptőlónak a 7. oszt. rendes tanára	37	sub
<i>Szabó Mihály</i> (bdr., gimn. rendes tanár, a <i>signum laudis</i> , a fehér-vörös szalagos II. oszt. lelkesízi érdemkereszt és a Károly-csapatkereszt tulajdonosa), tábori lelkesízi [1918. nov. 20-tól Nagykanizsán gimn. tanár, 1919. aug. 12-én le tartóztatták]	36	sub, den
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanár:</i>		
<i>Stranyovszky Ágoston</i> , a 2. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek a 2., a német ny.-nek a 3., a görögptőlónak az 5. oszt. alapv. tanára		
<i>Nagykároly</i>		
<i>Récei Ede</i> , házfőnök, h. plébános, a róm. kath. egyháztanács és iskolaszék el-	52	sub

nőke, az elemi fiú és leányiskola igazgatója, Szatmár-vármegye törvényhatósági bizottságának, Nagykároly város képviselőtestületének tagja, Szatmár vármegye múzeumi bizottságának választott, az áll. polgári és elemi iskolai gondnokság kinevezett tagja, a szatmári püspöki szentszék ülnőke	50	sub
<i>Schweighoffer János</i> (bdr.,ogy.), házi másodfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a német ny.-nek a 6., 7., 8. oszt. rendes tanára, a Szt. László-konviktus bizottságának elnöke, a váci püspöki szentszék ülnőke		
<i>Szabó József</i> , a 8. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 5-8., a természettannak a 7. és 8. oszt. rendes tanára [1919. április 15. után, a húsvéti szünetről Szolnokon tartózkodott, a rendbe visszavételére a rendfőnök aug. 23-án Basich Metód ferences házfőnököt kérte föl]	61	sub
<i>Jakab Gyula</i> , igazgatóhelyettes, a magyar ny.-nek a 4., a német ny.-nek a 3., 4. és 5., a görög-pótlónak a 7. és 8., a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára [1919. április 15. után, a húsvéti szünetről májusig rokonainál tartózkodott]	60	sub
<i>Ambruszer Sándor</i> , a 7. oszt. főnöke, a hittannak a 7., a tört. a 3., 4., 5. 6. és 7., a földrajznak a 2. oszt. rendes tanára, házi könyvtáros [1919. április 15. után, a húsvéti szünetről Kecskeméten tartózkodott]	52	sub, den
<i>Sróff Gábor</i> (ogy.), az 5. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek az 1/A., 3. és 5., a latin ny.-nek a 3 és 5. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára, a nagykárolyi női kereskedelmi szaktanfolyam igazgatója	43	sub
<i>Fehér Flórián</i> , a 6. oszt. főnöke, a latin ny.-nek az 1/A. és 6., a görög ny. nek a 6., 7. és 8., a görög-pótlónak az 5. oszt. rendes tanára [1919. április 15. után, a húsvéti szünetről Lébényszentmiklóson tartózkodott]	40	sub
<i>Vincze László</i> , a 2. oszt. főnöke, a hittannak s a latin ny.-nek a 2., a magyar ny.-nek és irodalomnak a 2., 6., 7. és 8., a görög-pótlónak a 6. oszt. rendes tanára [1919. április 15. után, a húsvéti szünetről Kecskeméten tartózkodott]	40	sub
<i>Schandl Béla</i> , a 4. oszt. főnöke, a hittannak a 4. és 8. a tört. a 8., a latin ny.-nek a 4., 7. és 8. oszt. rendes tanára, a Szt. László-konviktus igazgató-tanára	41	sub
<i>Zoboki Vince</i> (okl. rendes tanár), plébánossegéd, egyházi hitszónok, hitoktató és hitelemző, a róm. kath. és állami elemi, az állami polgári és gazdasági ismétlő leányiskolákban, az ipariskolában, a nagykárolyi róm. kath. leányegyesület elnöke	36	sub
<i>Bellai Máté</i> (gimm. rendes tanár, a fehér-piros szalagos II. oszt. lelkeszi érdemkereszt, a Signum laudis és a Károly-csapatkereszt, valamint a Vöröskereszt hadi-díszítményes II. oszt. tiszti jelvényének tulajdonosa), tábori lelkes [1918. nov. 9.-től Tatán, majd decembertől Nagykárolyban, 1919. ápr. 27-től Hajmáskéren, a katonai főreáliskola tanára, 1919. szeptembertől ismét Tatán, később Nagykanizsán]	32	sub
<i>Berényi Jenő</i> , az 1/A. oszt. főnöke, a hittannak a 6., a földrajznak az 1/A-B., a természettajznak az 1/A-B., 2., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára	31	sub
<i>Panyik-Tóth Lajos</i> (okleveles rendes tanár), plébánossegéd, egyházi hitszónok, hitoktató és hitelemző, a róm. kath. elemi fiú-, az állami elemi, az állami polgári fiú-, a gazdasági ismétlő fiú- és a kereskedelmi tanulóiskolában, a róm. kath. egyháztanács tagja [1919. április 15. után, a húsvéti szünetről májusig Szentesen tartózkodott]	29	sub
<i>Hammel Vilmos</i> , az 1/B. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak az 1/A-B., 3. és 5., a magyar és latin ny.-nek az 1/B., a görög ny.-nek az 5. oszt. rendes tanára	25	sub, den
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanárok</i>		
<i>Trinkl Aladár</i> , a 3. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 1/A-B., 2., 3. és 4., a földrajznak a 3. oszt. h. tanára, a Szt. László konviktus felügyelő tanára		

Knöbl Ferenc, hadiszolgálatot teljesít	
Kékessy Tibor, hadi szolgálattal teljesít	
<i>Nyitra</i>	
Mátrai János, házfőnök, gimn. igazgató, a bölcséleti előtannak a 8., a magyar ny.-nek a 4. oszt. rendes tanára, a Nyitravármegyei Múzeum és a Szt. Ágostonról nevezett segítőegylet igazgatója	43
Váry Gellért (am., a novíciusok érdemesült magisztere és a római egyetemes rendi kormánytanács érdemesült kormánysegédje)	77
Roch Gyula, (tk., a novíciusok érdemesült magisztere, nyrt.), házi másodfőnök, tanítja a természetrajzot a 4., 5. és 6. osztályban	67
Ferenczi József	67
Forgács János (bdr., gimn. rendes tanár, a fehér-vörös szalagos II. oszt. lelkeszi érdemkereszt tulajdonosa) tábori lelkész [1918. novemberétől Nyitrán]	38
Csonka Mihály, a 7. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 1/A., 7. és 8., a természetannak a 7. és 8., a tört. a 3. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára	33
Dankovits Béla, igazgatóhelyettes, az 5. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak s a latin ny.-nek az 5. és 7., a történelemnek az 5. oszt. rendes tanára	31
Koczun Jakab, az 1/A. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 1/A., 3., a görög-pótlónak az 5. oszt. tanára	28
Molnár Vince, az 1/B. oszt. főnöke, a földrajznak és természetrajznak az 1/A-B. és 2., a számtannak az 1/B. oszt. rendes tanára	25
<i>Podolin</i>	
Szepesi Bódog, házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a kisgimnázium igazgatója, a „Diákasztal” elnöke, hitelemző, a hittannak az 1., a német ny.-nek a 4., a rajznak a 2. oszt. rendes, az éneknek és gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára	36
Mácska Lajos, a 4. oszt. főnöke, a hittannak a 2., 3. és 4., a magyar ny.-nek a 3. és 4., a földrajznak az 1., a rajznak az 1. és 4. oszt. rendes tanára	56
Preszeller Ferenc, igazgatóhelyettes, az 1. oszt. főnöke, a magyar, latin ny.-nek s a számtannak az 1., a német ny.-nek a 3., a földrajznak a 2., a szépírásnak az 1. és 2. oszt. rendes tanára	41
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanárok</i>	
Skrzypiec József (esztergommegyei nyug. áldozópap), ideigl. hely. tanár, a 3. oszt. főnöke, a latin ny.-nek és a mennyiségtannak a 3. és 4., a természetrajznak a 4., a földrajznak és a rajznak a 3. oszt. okl. tanára	
Pogány Pál, a magyar és latin ny.-nek a 2., a tört. a 3- és 4., a természetrajznak az 1. és 2., a számtannak a 2. oszt. alapv. tanára	
<i>Privigye</i>	
Szegess Mihály (tk.), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium, az elemi fiúiskola és a tápintézeti egyesület igazgatója, a görög ny.-nek az 5. oszt. rendes tanára, Nyitra megye törvényhatósági bizottságának, s Privigye város képviselőtestületének választott tagja	64
Pfeiffer Antal (érd. hf-ig., nyrt.), házi másodfőnök	42
Janny László (nyrt.)	40
Füredi Ferenc, igazgatóhelyettes, a 8. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 4., a latin ny.-nek a 8., a görög ny.-nek a 6. és 7., a görög-pótlónak és a bölcséleti	38

elötannak a 8., a görögpótló rajznak az 5. oszt. rendes, a francia ny.-nek pedig rendkívüli tanára [elhunyt 1919. máj. 21.]		
Wolf János, a 4. oszt. főnöke, a mennyiségtannak a 2., 4., 6. és 8., a természetannak a 8., a rajzoló mértannak a 2., 3. és 4., a görögpótló rajznak a 6. oszt. rendes tanára	33	
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanárok és tanítók</i>		
Bossányi József (nyitraegyházmegyei áldozópap), a 3. oszt. főnöke, a hittannak az 1., 2. 3. és 4., a magyar ny.-nek a 3, a latin ny.-nek a 3. és 7., a görögpótlónak a 7. oszt. okl. tanára		
Venglárcsik Ferenc, hadiszolgálatot teljesít		
Klimkó János (tanító az elemi népiskolában), hadiszolgálatot teljesít		
<i>Rózsahegy</i>		
Bán József (az Orsz. Magy. Gyorsíró Egyesületnek választmányi tagja; egy.), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a bölceleti előtannak a 8., a görögpótlónak a 6. oszt. rendes tanára, Liptó-vármegye törvényhatósági bizottságának, Rózsahegy város képviselő testületének választott tagja	50	
Lőrincz Gábor (tkl., a novíciusok érdemesült magisztere), az 5. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1-4., a tört. a 4. és 5. oszt. rendes tanára	50	
Sárffy Ignác (nyug. hf-ig.) házi másodfőnök	67	
Schüssler Albert, a 4. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 4., a német ny.-nek a 4-8. oszt. rendes tanára	49	
Király Lajos, a 7. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 7., a görög ny.-nek az 5., 6. és 7. oszt. rendes tanára	48	
Varga Ferenc, a 6. oszt. főnöke, a latin ny.-nek az 5. és 6., a tört. a 6., 7. és 8. oszt. rendes tanára	42	
Vidakovich Dániel, igazgatóhelyettes, a 8. oszt. főnöke, a mennyiségtannak a 2., 6., 7. és 8., a természettannak a 7. és 8. oszt. rendes, az éneknek pedig rendkívüli tanára	41	
Agárdi László, az 1. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak az 1., 5., 6. és 7., a latin ny.-nek az 1. oszt. rendes tanára	36	
Bernát József, a 2. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak s a latin ny.-nek a 2. és 8., a görögpótlónak az 5. oszt. rendes tanára	31	
Gregorich Izidor (bdr., gimn rendes tanár), tábori lelkész [1918 novemberétől Rózsahegyén]	28	
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanárok</i>		
Papp Gyula, a mennyiségtannak az 1., 3., 4. és 5., a természetrajznak az 1., a földrajznak a 3. s a szépírásnak az 1. és 2. oszt. szakv. tanára		
Prindt Gusztáv, a földrajznak az 1. és 2., a természetrajznak a 2., 4., 5. és 6., a tört. a 3. oszt. alapv. tanára		
Kovács Lajos, a 3. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 3. és 4., a latin és német ny.-nek a 3., a görögpótlónak a 7. oszt. alapv. tanára		
<i>Sátoraljaújhely</i>		
Fábián Imre, házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a magyar ny.-nek a 4. és 5. oszt. rendes tanára	40	sub
Nyilassy Károly (nyug. hf-ig.), házi másodfőnök	65	sub
Füredi János (nyug. hf-ig., nyrt.) [elhunyt 1919. május 23.]	73	sub*, †
Sinkovits Ferenc, a hittannak a 2. és 3., a mennyiségtannak az 1., 2., 5. és 7.,	53	sub

oszt. rendes tanára		
<i>Abelsberg József</i> , igazgatóhelyettes, a 3. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 8., a görögptótlónak a 7., a német ny.-nek a 3. és 7., a latin ny.-nek a 3. oszt. rendes tanára	50	sub
<i>Farkas Miklós</i> , a mennyiségtannak a 3., 4., 6. és 8., a természettannak a 8. oszt. rendes tanára, [1919 júniusától Kolozsváron]	48	sub
<i>Grujber József</i> , a 8. oszt. főnöke, a hittannak s a latin ny.-nek a 8., a tört. a 3., 4., 6. és 8., a görögptótlónak az 5. oszt. rendes tanára	34	sub
<i>Kétszery Lajos</i> , a 2. oszt. főnöke, a hittannak az 1., a magyar és latin ny.-nek a 2., a bölcséleti előtannak a 8., a tört. az 5. és 7. oszt. rendes, az éneknek pedig rendkívüli tanára [1919-ben kilépett a rendből]	33	sub, ex
<i>Szimon Andre</i> , [Nagybecskerekén] a 6. oszt. főnöke, a tört. az 5-8., a latin ny.-nek a 6. és 8. oszt. rendes tanára, házi könyvtáros [1919 márciusától Sátoraljaújhelyen gimn. tanár, 1919-ben kilépett]	36	sub, ex
<i>Mathisz József</i> , a 6. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 6. és 7., a német ny.-nek a 4., 5., 6. és 8., a görögptótlónak a 8. oszt. rendes tanára [1919-ben kilépett a rendből]	30	sub, ex
<i>Lengyel János</i> , a 7. oszt. főnöke, a hittannak s a latin ny.-nek a 7., a görög ny.-nek a 6., 7. és 8. oszt. rendes tanára [1919 júniusától augusztus elejéig Munkácson]	31	sub
<i>Kinczler Gyula</i> , az 1. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 6., a magyar ny.-nek az 1., a latin ny.-nek az 1. és 6., a görögptótlónak a 6. oszt. rendes tanára [1919 júniusától Munkácson, ahol kilépett a rendből]	25	sub, ex
<i>Marschall János</i> (gimn. rendes tanár), tábor lelkész [1918. októberétől Sátoraljaújhelyen gimn. tanár, 1919-ben kilépett a rendből]	29	sub, ex
<i>Hencz János</i> , a 4. oszt. főnöke, a hittannak a 4. és 5., a földrajznak az 1., 2. és 3., a természetrajznak a 2., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára [1919 júniusától augusztus elejéig Munkácson]	29	sub
<i>Belyis Antal</i> , [Selmecebányán] a 3. oszt. főnöke, a hittannak az 1., a magyar s latin ny.-nek a 3., a görög ny.-nek az 5. és 7. oszt. rendes tanára [1919. májustól Sátoraljaújhelyen].	27	sub
<i>A rend által alkalmazott világi tanárok</i>		
<i>Baghy György</i> , az 5. oszt. főnöke, a magyar és görög ny.-nek az 5., a latin ny.-nek a 4. és 5. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára		
<i>Deák Gyula</i> , hadi szolgálatot teljesít		
<i>Sauermann József</i> , hadba vonult előjegyzésben		
<i>Selmecebánya</i>		
<i>Rauchbauer József</i> (a kánonjog doktora, tkt., a Ferenc József-rend lovagkeresztjének tulajdonosa), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a mennyiségtannak s a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára, Selmeceb-Bélabánya bányaváros törvényhatóságának, róm. kath. iskolaszéknek választott- és az állami polgári leányiskola gondnokságának kinevezett tagja	65	
<i>Rappensberger Vilmos</i> (tkt., nyug. hf-ig.), házi másodfőnök, Selmeceb-Bélabánya szab. kir. bányaváros törvényhatóságának, a róm. kath. iskolaszéknek választott- és a róm. kath. polgári leányiskolái gondnokságnak kinevezett tagja, házi könyvtáros	71	
<i>Cserhelyi Sándor</i> , igazgatóhelyettes, a 4. oszt. főnöke, a hittannak a 7., a latin ny.-nek a 4. és 8., a tört. a 4., 5. és 7., a görögptótlónak a 8. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára, a róm. kath. iskolaszéknek választott	52	

tagja		
<i>Puder József</i> , az 5. oszt. főnöke, a hittannak a 4., a német ny.-nek a 4. és 5., a földrajznak a 3., a természettud. az 1. 2., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára; az ifjúsági Mária-Kongregáció elnöke; a M. Kir. Bányászati s Erdészeti Főiskola ásvány-, föld- s telepísimerettan tanszékén tiszteletb. adjunktus	45	
<i>Bielek Ede</i> , a 8. oszt. főnöke, a hittannak a 2. és 3., a mennyiségtannak a 2., 4. és 5., a természettannak a 8., a földrajznak az 1. oszt. rendes tanára	36	
<i>Sütöry István</i> , a 7. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 5., 6., 8., a latin ny.-nek a 7., a német ny.-nek a 3., 6., 7. és 8. oszt. rendes tanára	29	
<i>A rend által alkalmazott világi tanárok</i>		
<i>Oberth Lajos</i> , a 2. oszt. főnöke, a magyar, latin ny.-nek és a földrajznak a 2., a tört. a 3., 6. és 8., oszt. rendes tanára		
<i>Kováts Miklós</i> , hadiszolgálatot teljesít		
<i>Rác József</i> , hadiszolgálatot teljesít		
<i>Szeged</i>		
<i>Prelogg József</i> (a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület igazgatóságának választott tagja), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a német ny.-nek, a 6/A., 7. és 8. oszt. rendes tanára, Szeged szab. kir. város törvényhatósági bizottságának, községi iskolaszékének, közművelődési, zenedei és könyvtárbizottságának, Szeged szab. kir. város felsőkereskedelmi iskolai igazgatótanácsának tagja, a kir. kath. tanítóképző-intézet igazgatótanácsának kinevezett tagja	45	—
<i>Tóth Antal</i> (am, tkt., nyug. közs. népiskolai felügyelő, a Szegedi Dugonics-Társaság tiszteletbeli tagja)	76	—
<i>Salánky István</i> , házi másodfőnök, a 4/B. oszt. főnöke, a hittannak a 2/B. és 4/A-B., a latin ny.-nek a 2. B), a tört. a 4/B., és 8., a földrajznak a 2/A. oszt. rendes tanára	53	—
<i>Fekete Ipoly</i> , a hittannak az 1/C., 2/A., a magyar ny -nek a 3/B., a görögptótlónak az 5., 6/A-B., 7. és 8. oszt. rendes tanára, Szeged szab. kir. város törvényhatósági bizottságának, községi iskolaszékének, ipariskolája felügyelő bizottságának rendes tagja	61	—
<i>Szalay István</i> , a 3/A. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek az 1/C, 2/B. és 3/A., a latin ny.-nek a 3/A. oszt. rendes tanára	50	—
<i>Niklos János</i> , a 3/B. oszt. főnöke, a német ny.-nek a 3/B., a mennyiségtannak a 3/A-B., 6/A-B., a rajzoló mértannak a 3/A. oszt. rendes tanára	45	—
<i>Kontraszti Dezső</i> (ogy.) a magyar és latin ny.-nek az 1/B., a tört. a 3/A-B. és 5. oszt. rendes tanára	42	sub*
<i>Magony József</i> (bdr.,ogy.), a 2/A. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek a 2/A., a tört. a 4/A. és 7., a földrajznak az 1. C)-oszt. rendes, a francia ny.-nek pedig rendkívüli tanára	41	sub*
<i>Torma Károly</i> (ogy.), a 6/B. oszt. főnöke, a földrajznak a 3/A-B., a természettud. az 1/A., 1/C., 4/A-B., 6/A-B. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára	38	—
<i>Kiss István</i> , igazgatóhelyettes, a 8. oszt. főnöke, a hittannak a 8., a magyar ny.-nek és irodalomnak s a latin ny.-nek a 4/B. és 8. oszt. rendes tanára	41	—
<i>Para Imre</i> , az 1/B. oszt. főnöke, a földrajznak az 1/A., a természettud. az 1/B., 2/A-B., 5. és a számtannak az 1/B. oszt. rendes, tanára	35	—
<i>Sümegei Gyula</i> , a 2/B. oszt. főnöke, a természettannak a 8., a mennyiségtannak a 2/B., 4/A-B., 5., 8. s a rajzoló mértannak a 2/B. oszt. rendes, a műéneknek pedig rendkívüli tanára	36	—

<i>Tóth Lajos</i> , a természettannak a 7., a mennyiségtannak az I/A., C)-, 2. A) és 7., a rajzoló mértannak az 1/C. oszt. rendes tanára	33	sub*
<i>Uitz Mátyás</i> (gimn. rendes tanár), tábori lelkész [1918. nov. 27-től Szegeden gimnáziumi tanár]	32	—
<i>Orbán János</i> , a 7. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak az 5., 6/A-B. és 7., a latin ny.-nek a 7., a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára	32	sub*
<i>Bujár Károly</i> , a 6/A. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 6/A-B., a görög ny.-nek a 6/A-B. és 7. oszt. rendes tanára	29	sub*
<i>Vézner Károly</i> , az 5. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak a 3/A. és 5., a latin ny.-nek az 5., a görög ny.-nek az 5. és 8. oszt. rendes tanára	27	—
<i>Csaba Jenő</i> (bdr.), az 1/A. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak az 1/A-B. és 7., a magyar és latin ny. nek az 1 A)-, a tört. a 6/A-B.oszt. rendes tanára	25	—
<i>Ohmacht Nándor</i> (hlic., gimn. hittanár), tábori lelkész [1918. nov. 27-től gimnáziumi tanár]	28	—
<i>Kerkai József</i> (bdr.), a 4/A. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 3/B., 6/A-B., a magyar ny.-nek a 4/A., a latin ny.-nek a 3/B. és 4/A. oszt. rendes tanára	25	—
<i>Langhammer Béla</i> , az 1/C. oszt. főnöke, a latin ny.-nek az 1/C., a német ny.-nek a 3/A., 4/A-B., 5. és 6/B. oszt. helyettes tanára	25	—
<i>Szentgyörgy</i>		
<i>Klacsó István</i> , házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a kisgimnázium igazgatója, a földrajznak az 1. oszt. rendes tanára, Szentgyörgy szab kir. város képviselőtestületének tagja [elhunyt 1919. okt. 24.]	52	—
<i>Pálmai Miklós</i> (tisztelőbeli és nyug. kormánysegéd, érd. hf-ig.)	66	—
<i>Kalcsok Leó</i> , házi másodfőnök, az 1. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 1., a tört. a 3. és 4. oszt. rendes tanára	54	—
<i>Guba Pál</i> , a 2. oszt. főnöke, gimnáziumi hitelemző, a hittannak az 1-4., a magyar és latin ny.-nek a 2. oszt. rendes tanára	58	—
<i>Kiss Béla</i> , igazgatóhelyettes, a 3. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek a 3. és 4. oszt. rendes tanára	42	—
<i>Tihanyi Béla</i> (hdr), tábori lelkész [1918. novemberétől Szentgyörgyön, a pozsonyi egyetem hallgatója, majd szeptembertől Vácon hittanár]	32	—
<i>Szentgyörgyi Sándor</i> , egyházi hitszónok, a 4. oszt. főnöke, a földrajznak a 2. és 3., a természetrajznak az 1., 2. és 4., a számtannak a 3., a német ny.-nek a 3. és 4. oszt. rendes tanára	28	—
<i>Tata</i>		
<i>Magas Mihály</i> , házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a német ny.-nek a 3. és 5. oszt. rendes tanára	39	—
<i>Pintér Elek</i> (am, a rend. nesztor, tkt., címzetes kir. főigazgató, a Ferenc József-rend lovagkeresztjének tulajdonosa, nyug. hf-ig.), házi másodfőnök, Tata község képviselőtestületének választott tagja	78	—
<i>Horváth Sándor</i> , az 5. oszt. főnöke, a hittannak a 7-, a magyar ny.-nek az 1/A. és 5., a latin ny.-nek az 1/A., a tört. az 5. és 6. oszt. rendes tanára	63	—
<i>Pusch Ödön</i> (bdr., gimn. rendes tanár), tábori lelkész [1918. novemberétől Tatan gimn. tanár]	33	—
<i>Szűcs János</i> , az 1/A. oszt. főnöke, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1/A, 5. és 8., a természettannak a 8. és a mennyiségtannak az 1/A., 3. és 6. oszt. rendes tanára	28	—
<i>Schmidt Mihály</i> , igazgatóhelyettes, a 6. oszt. főnöke, a hittannak s a latin ny.-nek a 6., a német ny.-nek a 4., 6., 7. és 8. oszt. rendes tanára	27	—

<i>Énekes István</i> , a 4. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2. és 4., a magyar ny.-nek és irodalomnak a 4., 6. és 8., a latin ny.-nek a 4. oszt. tanára	27	—
<i>A kegyes-tanítórend által alkalmazott világi tanárok</i>		
<i>Muzslyay Jenő</i> , hadiszolgálatot teljesít		
<i>Gürsching Emil</i> , hadiszolgálatot teljesít		
<i>Temesvár</i>		
<i>Both Ferenc</i> (bdr., a szegedi Dugonics s a temesvári Arany János társaságnak választott tagja), házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a főgimnázium igazgatója, a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára, Temesvár szab. kir. város törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének, a temesvári városi felső kereskedelmi iskola felügyelő bizottságának kinevezett tagja	48	
<i>Sáfrán József</i> , házi másodfőnök, igazgatóhelyettes, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 7., a természetrajznak a 2/B., a görögpoétának az 5-8. oszt. rendes tanára	62	
<i>Olejevics János</i> (nyrt.)	65	
<i>Viezner Gyula</i> , a 2/B. oszt. főnöke, a mennyiségtannak a 2/A-B., 3/B., 4. 7. és 8., a földrajznak a 3/B. oszt. rendes tanára	45	
<i>Csukovits Sándor</i> (a temesvári Arany János társaság választott tagja), a 4. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 4., 5., 6., a latin ny.-nek a 4.,-a földrajznak az 1/B. oszt. rendes tanára	48	
<i>Tőkés Lajos</i> (ogy., a Délmagyarországi Természettud. Társulat választmányi-, az Arany János társaság választott tagja), az 1/A. oszt. főnöke, a földrajznak és számtannak az 1/A., a természetrajznak az 1/A., 2/A., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára	46	
<i>Tubán Tibor</i> , a 8. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 8-, a német ny.-nek a 3/A., 5., 7. és 8., a természetrajznak az 1/B., a szépírásnak az 1/A. oszt. rendes tanára	47	
<i>Arendt Endre</i> , a 6. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 6. és 8., a német ny.-nek a 3/B., 4. és 6. oszt. rendes tanára, házi könyvtáros	44	
<i>Simon Gyula</i> , a 3/A. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek a 2/B., és 3 A)-oszt. rendes tanára [elhunyt 1918. dec. 9.]	43	
<i>Berényi Máttyás</i> (hlic.), főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1/A-B., 2/A-B., 3/A-B., 4-8. oszt. rendes tanára	38	
<i>Vékony István</i> (bdr.), a latin ny.-nek az 5., a tört. a 4., 5., 7., a földrajznak a 2/B., a szépírásnak a 2/A-B. oszt. rendes tanára	36	
<i>Horváth Jenő</i> (hdr), tábori lelkész [1918. novemberétől Temesváron]	39	
<i>Károsi Sándor</i> (bdr., ogy.), a 2/A. oszt. főnöke, hitszónok, a magyar és latin ny.-nek a 2/A., a görög ny.-nek az 5. és 8. oszt. rendes, a gyorsírásnak és zenének pedig rendkívüli tanára	39	
<i>Nagy Aurél</i> , a 7. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek az 1/A., a latin ny.-nek az 1. A)- és 7., a görög ny.-nek a 6. és 7. oszt. rendes tanára	39	
<i>Fertetics István</i> , az 5. oszt. főnöke, a földrajznak a 3/A., a mennyiségtannak a 3/A., 5. és 6., a természettannak a 7. és 8. oszt. rendes tanára	36	
<i>Papp Gyula</i> , a 3/B. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek a 3/B., a tört. a 3/B., 6. és 8., a szépírásnak az 1/B) oszt. rendes tanára	30	
<i>Bakódi Antal</i> , az 1/B. oszt. főnöke, hitelemző, a magyar, latin ny.-nek és a számtannak az 1/B., a földrajznak a 2/A., a tört. a 3/A. oszt. tanára	25	
<i>Trencsén</i>		
<i>Braneczky József</i> , házfőnök, igazgatóhelyettes, a hittannak az 1-3. és 5-8 oszt.	38	

rendes tanára, egyházi és főgimnáziumi hitszónok, a Mária-Kongregáció elnöke		
<i>Szöllősi Károly</i> , az 1/B. oszt. főnöke, a földrajznak a 3./B., a mennyiségtannak az 1/B., 7. és 8., a természettannak a 7., a rajzoló mértannak az 1/B. és 2/A. oszt. rendes tanára	39	
<i>Németh Jenő id. (ogy.)</i> , egyházi hitszónok, a 3/B. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 2/A., 3/B. és 8., a latin ny.-nek a 3/B., a görögptótlónak a 7. oszt. rendes, a gyorsírásnak pedig rendkívüli tanára	36	
<i>Tárkányi Ferenc</i> , hitelemző, a latin ny.-nek a 2/B., a tört. a 4-8. oszt. rendes tanára	33	
<i>A rend által alkalmazott világi helyettes tanár</i>		
<i>Szarka Gyula</i> (bdr.) hadiszolgálatot teljesít		
<i>Vác</i>		
<i>Schandl Miklós</i> (a Váci Múzeum-egyesület alelnöke, a Vácgyházmegyei Tanítóegyesületnek tb. tagja), kormánytanácsos, házfőnök, tanulmányi ügykezelő, a noviciátus és a főgimnázium igazgatója, a mennyiségtannak a noviciátusban és a főgimnázium 6. oszt. rendes tanára, a váci püspöki szent-szék ülnöke, Vác város képviselőtestületének és a kath. iskolaszéknek választott tagja	53	sub
<i>Walter János</i> (hdr), a novíciusok magisztere, a noviciátusban a vallástannak, a fogadalomtannak, a rendi történetnek és a rend alapszabályainak, az egyházi szertartástannak, a gyorsírásnak és az egyházi éneknek rendes tanára [1919. máj. 9-től szüleinél, a Tata melletti Dadon, illetve a tatai rendházban, majd Kecskéd (Komárom m.) lelkipásztora]	34	—
<i>Arányi Béla</i> (am, érd. hf-ig., nyrt.) házi másodfőnök	75	—
<i>Zsigmond János</i> , a 8. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 7. és 8., a tört. a 3., 5. és 8., a görögptótlónak a 7. oszt. rendes tanára	54	sub
<i>Divényi Gyula</i> , az 5. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a noviciátusban és a főgimnázium 3., 5. és 7., a latin ny.-nek a 3. és 5. oszt. rendes tanára	47	sub, den
<i>Rozs Lajos</i> , a 7. oszt. főnöke, a mennyiségtannak a noviciátusban és a főgimnázium 2., 4., 7. és 8., a természettannak a 7. és 8. oszt. rendes tanára	45	sub
<i>Rassovszky Kálmán</i> , igazgatóhelyettes, főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 5., 6., 7. és 8., a földrajznak a 2., a tört. a noviciátusban és a főgimnázium 4., 6. és 7. oszt. rendes tanára	36	sub
<i>Pesovár Ambrus</i> , a 6. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek és irodalomnak a 4., 6. és 8., a német ny.-nek a noviciátusban és a főgimnázium 4., 6. és 8., a görögptótlónak az 5. oszt. rendes tanára	35	sub
<i>Néder Ede</i> , a novíciusok promagisztere, a noviciátusban a magyar, latin és görög ny.-nek rendes tanára	36	sub
<i>Bán Márton</i> (okl. tornatanár), a földrajznak az 1/A-B., a természetrajznak a noviciátusban és a főgimnázium 1/A-B., 2., 4, 5. és 6. oszt. rendes tanára	36	sub
<i>Dragos Károly</i> , a 4. oszt. főnöke, hitelemző, a hittannak a 2. és 4., a latin ny.-nek a 4., a görög ny.-nek a noviciátusban és a főgimnázium 5. és 8., a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes, a gyorsírásnak rendkívüli tanára [1919. máj. 9-től a rendházon kívül, júliustól szüleinél]	31	—
<i>Bertalan István</i> , a 2. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 2., a latin ny.-nek a 2. és 6., a görög ny.-nek a 6. oszt. rendes, a műénekeknek az 1/A-B. oszt., valamint a haladóknál rendkívüli tanára	29	sub
<i>Szűcs Lajos</i> , az 1/A. oszt. főnöke, a hittannak, a magyar s latin ny.-nek az 1/A., a görög ny.-nek a noviciátusban és a főgimnázium 7., a görögptótlónak a 6.	24	—

és 8. oszt. rendes, a francia ny.-nek rendkívüli tanára [1919. máj. 9-től a rendházon kívül, júliustól szüleinél]		
<i>Chura József</i> , az 1/B. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 1/B., a német ny.-nek a 3., 5. és 7. oszt. tanára [1919. máj. 9-től a rendházon kívül]	26	—
<i>Agárdy Gyula</i> , a 3. oszt. főnöke, a hittannak az 1/B. és 3., a földrajznak a 3., a mennyiségtannak az 1/A-B., 3. és 5. oszt. tanára [1919. máj. 9-től a rendházon kívül]	24	—
<i>Novíciusok</i>		
<i>Markó Győző</i> [leszerelt hadnagy, 1919. jan. 30-tól]	22	—
<i>Liszka Jenő</i> [leszerelt őrmester, 1918. dec. 12-től, távozott 1919 áprilisában]	21	ex
<i>Brunner Ferenc</i> [1919 őszén nem jelentkezett újra]	20	—, ex
<i>Bátori József</i>	19	—
<i>Konrád György</i>	19	—
<i>Huber József</i>	18	—
<i>Kis István</i>	18	—
<i>Szedlák Rezső</i>	18	—
<i>Szokol László</i> [1919 őszén nem jelentkezett újra]	18	—, ex
<i>Kőszeghi Oszkár</i> [1918. szept. 29. kilépett]	18	ex
<i>Végh Árpád</i>	17	—
<i>Bezák József</i> [1918. aug. 29. kilépett]	17	ex
<i>Elekes Boldizsár</i> [1919 őszén nem jelentkezett újra]	17	—, ex
<i>Nagy József ifj.</i>	17	—
<i>Pfléger Mihály</i>	17	—
<i>Bálint István</i> [1919 őszén nem jelentkezett újra]	17	—, ex
<i>Petrovics Béla</i>	17	—
<i>Nagy Sándor</i> [1919 őszén nem jelentkezett újra]	17	—, ex
<i>Totsche Lajos</i> [1918. nov. 10. kilépett, majd a budapesti piarista gimn. diákja]	17	ex
<i>Wittenberger Gyula</i> [1919 őszén nem jelentkezett újra]	16	—, ex
<i>Kovács László</i>	16	—
<i>Weiner Ferenc</i>	16	—
<i>Kozáky István</i>	16	—
<i>Dax Gyula</i>	16	—
<i>Juhász Ferenc</i> [†1920]	16	—
<i>Veszprém</i>		
<i>Kövesi Lajos</i> , házfőnök, a főgimnázium igazgatója, a bölcséleti előtannak a 8. oszt. rendes tanára	43	sub
<i>Laczkó Dezső</i> (tkt., érd. hf-ig., az Osztrák Birod. Földtani Intézetnek és a Magyar Földrajzi Társaságnak levelező tagja.), házi másodfőnök, a földrajznak az 1., a természetrajznak az 1., 2., 4., 5. és 6. oszt. rendes tanára, a veszprémi püspöki szentszék ülnöke, a Veszprémmezei Múzeum igazgatója, Veszprém város képviselőtestületének, a veszprémvárosi kath. iskolaszéknek, a Kath. Középisk. Tanáregyesület igazg. tanácsának választott tagja	59	sub
<i>Russel Károly</i> (hlic., tkt.), főgimnáziumi hitszónok, a hittannak az 1-8. oszt. rendes tanára; a főgimn. Mária Kongregációnak prézese	59	—
<i>Tölcsey Ferenc</i> (nyrt.); a veszprémi püsp. szentszék ülnöke, Veszprém-város kath. iskolaszékének választott tagja, a veszprémi egyházmegyei kath. leány-egyesületek főfelügyelője [elhunyt 1919. febr. 2.]	60	†
<i>Benczik Ferenc</i> , a 4. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 3, 4. és 5. a latin ny.-nek és a tört. a 4. oszt. rendes tanára	56	sub
<i>Litán Gergely</i> , igazgatóhelyettes, az 5. oszt. főnöke, a mennyiségtannak az 1.,	43	sub

3., 5. és 7., a földrajznak a 3, a természettannak a 7. oszt. rendes tanára <i>Barna Leander</i> (bdr.), a 6. oszt. főnöke, a földrajznak a 2., a tört. a 3., 5., 6., 7. és 8., a görögptótlónak a 6. oszt. rendes tanára	44	sub
<i>Pintér Ferenc</i> , a 3. oszt. főnöke, a német ny.-nek a 3-8., a görögptótlónak az 5. oszt. rendes, a francia ny.-nek, az egyházi és műénekek rendkívüli tanára	42	sub
<i>Babos Dezső</i> , a 8. oszt. főnöke, a latin ny.-nek a 3. és 8., a magyar ny.-nek és irodalomnak a 6., 7. és 8., a görögptótlónak a 7. oszt. rendes tanára	36	sub
<i>Nyári István</i> , a 7. oszt. főnöke, a latin és görög ny.-nek az 5. és 7., a görögptótlónak a 8. oszt. rendes tanára	32	sub
<i>Misányi Lajos</i> (gimn. rendes tanár), tábori lelkész [1918. novembertől Veszprémbe gimn. tanár]	28	sub
<i>Barborik István</i> , a 2. oszt. főnöke, a magyar ny.-nek a 2., a latin ny.-nek a 2. és 6., a görög ny.-nek a 6. és 8. oszt. rendes tanára	38	sub
<i>Mihálcsik Géza</i> , az 1. oszt. főnöke, a magyar és latin ny.-nek az 1., a mennyiségtannak a 4., 6. és 8., a természettannak a 8. oszt. rendes tanára	25	sub
<i>Erdélyi József ifj.</i> , [Privigyén] az 5. oszt. főnöke, a hittannak az 5., 6., 7. és 8., a magyar ny.-nek s irodalomnak az 5. és 7., a latin ny.-nek az 5., a tört. a 3., a szépírásnak a 2. oszt. tanára, egy. [1919. máj. 2-től Veszprémbe gimn. tanár]	26	sub
<i>Engedéllyel a rend kebelén kívül működnek:</i>		
<i>Suták József</i> (bdr., a Szent István Akadémia rendes tagja), Budapesten, a budapesti Kir. Magyar Tudományegyetemen nyilván. rendes tanára	54	—
<i>Kornis Gyula</i> (bdr., a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja s klasszika-filológiai bizottságának rendes tagja, a Magyar Filozófiai Társaság főtítkára, a Magyar Pedagógiai Társaság választott rendes tagja, a Kath. Középiskolai Tanáregyesület igazgató-tanácsának tagja), Pozsonyban, a pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudományegyetemen a filozófia nyilván. rendes tanára, a Pedagógiai Könyvtár szerkesztője	34	—

A magyar piaristák létszáma 1919-ben (statistikai táblázat)

rendház	aktív korú rendtagok	aktív korú aláírók	nyugalmozott rendtagok (58 év fölött)	nyugalmozott aláírók	összes örök- fogad. rend- tag	összes aláírók száma	kilépettek	elutasítottak
Budapest	23	10	9	2	32	12	—	—
Kalazantinum	5	1	—	—	5	1	—	—
Debrecen	15	2	3	—	18	2	1	—
Kecskemét	13	9	1	—	14	9	1	—
Léva	12	4	—	—	12	4	1	1
Magyaróvár	6	1	3	—	9	1	—	—
Nagykanizsa	8	7	5	2	13	9	1	2
Nagykároly	12	12	2	2	14	14	—	2
Sátoraljaújhely	13	13	2	2	15	15	5	—
Szeged	19	5	2	—	21	5	—	—
Tata	5	—	2	—	7	—	—	—
Vác	14	9	1	—	15	9	—	1
Veszprém	12	12	2	1	14	13	—	—
rendházon kívül	1	—	—	—	1	—	—	—
<i>összesen</i>	<i>158</i>	<i>85</i>	<i>32</i>	<i>9</i>	<i>190</i>	<i>94</i>	<i>9</i>	<i>6</i>
<i>aláírók aránya</i>	<i>54%</i>		<i>28%</i>		<i>49%</i>		<i>5%</i>	<i>3%</i>
megszállt területek (román, szerb, csehszlovák)					95			
<i>összesen</i>					285			

RÖVIDÍTÉSEK

Általános rövidítések

am = aranymisés

bdr. = bölceletdoktor

br. = báró

CSCS = Congregatio Sororum Caritatis de Szatmár, szatmári irgalmas nővérek

de. = délelőtt, du. = délután

dr. = doktor

érd. hf. = érdemesült házfőnök, érd. ig. = érdemesült igazgató

érd. hf-ig. = érdemesült házfőnök és igazgató

Ft., ft. = Főtisztelendő

gimm. = gimnáziumi

görögpótló = magyar és görög irodalmi s műveltség-történeti szemelvények

gr. = gróf

hdr. = hittudományok doktora

hf. = házfőnök

hl = hektoliter

hlic. = a hittudományok licenciátusa

K = korona

ker. szoc. = keresztény szocialista

kg = kilogramm

kir. tan. = királyi tanácsos

komm. = kommunista

min. = minisztériumi

nov. = novícius

ny. = nyelv

nyrt. = nyugalmazott gimnáziumi rendes tanár

nyug. hf. = nyugalmazott házfőnök

OCist = Ordo Cisterciensis, Ciszterci Rend (ciszterciek)

OFM = Ordo Fratrum Minorum, Kisebb Testvérek Rendje (ferencesek)

ogy. = okleveles gyorsíró

okl. = okleveles

OPraem = Ordo Praemonstatensis, Premontrei Rend (premontreiek)

OSB = Ordo Sancti Benedicti, Szent Benedek rendje (bencések)

oszt. = osztály

pl. = például

róm. kat. = római katolikus

RSCJ = Religieuses du Sacré-Coeur de Jésus (RSCJ), Szent Szív Társaság

SchP = Ordo Scholarum Piarum, Kegyes Iskolák Rendje (piaristák)

SDS = Societas Divini Salvatoris, Isteni Üdvözítő Társasága (szalvatoriánusok)

SJ = Societas Jesu, Jézus Társasága (jezsuiták)

ti. = tudniillik

tkt. = tiszteletbeli kormánytanácsos

ui. = ugyanis

ún. = úgynevezett

vm. = vármegye

VK, vk = Vallás- és közoktatásügyi

VKM = Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

Levéltári rövidítések

BFL = Budapest Főváros Levéltára

PL = Prímási Levéltár, Esztergom

PMKL = Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Budapest

MRÚL = PMKL, Magyar tartományfőnökség új levéltára (I.1.b)

Kegy életr. = PMKL, MRÚL, Kegyeletes életrajzok

Konz. = PMKL, MRÚL, Konzisztórium i jegyzőkönyvek

Tart. lev. = PMKL, MRÚL, Tartományfőnöki levelezés

Levéltári tételek rövidítései

BODNÁR, Sáfrány = BODNÁR Miklós, Dr. Sáfrány Károly [működése Nagykanizsán a Tanácsköztársaság alatt] (kézirat, 1979: PMKL, Manuscripta, 1950 utáni kéziratok [I.2.c]).

FAP = BFL, Budapesti királyi büntető törvényszék, Büntető perek iratai (VII.5.c), 614. f., 7064-1919. – II. kötet: Egyházi intézmények jelentései; III, kötet: Tanúkihallgatási jegyzőkönyvek.

HD Bp = Historia domus Pestiensis, II: 1864-1961: PMKL, Budapesti rendház levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.9.a), Lib. 13. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 1.

HD Debr = A debreceni kegyes-tanítórendi társház története, 1889-1944: PMKL, Debreceni rendház levéltára (II.11), Lib. 8. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 4.

HD Kal = A budapesti Kalazantinum eseménynaplója, 1916–1927: PMKL, Budapesti Kalazantinum levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.46.a), Rendkormányzati kötetek, 2. kötet. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 2.

HD Kecsk = A Szentháromságról nevezett kecskeméti kegyes-tanítórendi társház története, 1714–1946: PMKL, Kecskeméti rendház levéltára, Régi (1950 előtti) korszak (II.7.a), Lib. 14. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 5.

HD Mó = A magyaróvári kegyesrendi ház történetének III. kötete, 1892-1949(2001): PMKL, Magyaróvári rendház levéltára (II.18), szám nélkül. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 8.

HD Nka = Historia domus [Nagykanizsensis] ab anno 1851/52, 1851-1950: PMKL, Nagykanizsai rendház levéltára (II.22), szám nélkül. – Vonatkozó részét ld.: Szemtanúk, n° 9.

HD Nka, III = A nagykarolyi kegyesrendi társház története, III. kötet (1891-1919 okt. végéig): PMKL, Nagykarolyi rendház levéltára (II.15), szám nélkül. – Vonatkozó részét ld.: Szemtanúk, n° 10.

HD Nka, IV = A nagykarolyi kegyesrendi társház története, IV. kötet (1919-1950): PMKL, Nagykarolyi rendház levéltára (II.15), szám nélkül. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 10.

HD Nov = A noviciátus története 1918/1919-től 1923/1924-ig (Historia Novitatus): PMKL, Noviciátusi rendház levéltára (II.41), Rendkormányzati iratok, 3. kötet. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 15-16.

HD Saúh = A sátoraljaújhelyi kegyes-tanítórendi ház története (Historia domus Sátoraljaújhelyiensis), 1892-1950: PMKL, Sátoraljaújhelyi rendház levéltára (II.14), szám nélkül. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 11.

HD Szeg = A szegedi kegyesrendi ház évkönyvei (historia domus), 1875-1946: PMKL, Szegedi rendház levéltára (II.13), Lib. 8. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 12.

HD Tata = A tatai kegyesrendi társház története 1898-tól 1950-ig: PMKL, Tatai rendház levéltára (II.23), szám nélkül. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 13.

HD Vác = Váci HD = A váci kegyesrendi ház története, 1876-1929: PMKL, Váci rendház levéltára, Régi (1950 előtti korszak) (II.7.a), Lib. 26. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 14.

HD Veszp = Notationes rerum gestarum ad Collegium Scholarum Piarum Veszprimiense

- quoquo modo pertinentium, 1827–1919: PMKL, Veszprémi rendház levéltára (II.6), Lib. 18. – Vonatkozó részét ld. kötetünkben: Szemtanúk, 17.
- Kápt. 1922 = PMKL, MRÜL, Tartományi káptalanok jegyzőkönyvei, A magyarországi kegyestanárság Budapestén 1922. év. júl. 15. és következő napjaiban tartott kisgyűléséről szóló jegyzőkönyv.
- KKAV(Rf) = PMKL, MRÜL, Vizitációs iratok, Kanter Károly apostoli vizitációjának iratai.
- KKAV(V) = Prímási Levéltár (Esztergom), Kanter Károly hagyatéka, A piarista rend apostoli vizitációjára vonatk. iratok.
- RÉVAI = RÉVAI József, A revolúciótól az evolúcióig (visszaemlékezés), [1920/1930]: PMKL, Révai József hagyatéka (IV.137), Saját kéziratok, 6 (I-II. füzet). – Vonatkozó részét ld.: Szemtanúk, n° 3.
- SzTT(Rf) = PMKL, MRÜL, Vegyes ügyek, A Szerzetes Tanárok Tanácsára vonatk. iratok, 1918-1919.
- SzTT(KA) = PMKL, Körösi Albin hagyatéka (IV.86), Iratok, 3. tétel: A Szerzetes Tanárok Tanácsának iratai, 1918-1919.
- TOMEK = TOMEK Vince, Kommunizmus Kecskeméten 1919-ben (visszaemlékezés), 1979: PMKL, Tomek Vince hagyatéka (IV.198), Saját kéziratok, 12. – Vonatkozó részét ld.: Szemtanúk, n° 6.
- TUHR = PMKL, MRÜL, Vegyes ügyek, A magyar rendtartomány tagjainak Tanácsköztársaság utáni helyzetét rendező iratok [N922/13]
- WAGA = PMKL, MRÜL, Vegyes ügyek, Wagner Antal generális asszisztens iratai [N943/11]

Szakirodalmi rövidítések

- BALANYI, *Egyház és vallás* = BALANYI György, *Egyház és vallás*, in *A bolsevizmus Magyarországon*, szerk. GRATZ Gusztáv, Budapest, 1921, 585-608.
- BALANYI-BIRÓ-TOMEK, *MPRT* = BALANYI György-BIRÓ Imre-BIRÓ Vencel-TOMEK Vince, *A Magyar Piarista Rendtartomány története*, Budapest, 1943, 13-257.
- BELLÉR, *Egyházpolitika* = BELLÉR Béla, *A Tanácsköztársaság egyházpolitikájáról*, in *Világosság* 1962:7-8, 97-101.
- BELLÉR, *Közoktatáspolitiká* = BELLÉR Béla, *Az 1918-19-es forradalmak közoktatáspolitikája*, in *Századok* 1979:2, 184-278.
- BELLÉR, *Vallás* = BELLÉR Béla, *A Tanácsköztársaság és a vallás*, in *Világosság* 1969:4, 212-216.
- BERNHARD, *Emlékeim* = BERNHARD Zsigmond SJ, *Egy jezsuita emlékei a kommunizmus idejéből*, Budapest, 1919.
- BIKFALVI, *Tanácsköztársaság* = BIKFALVI Géza, *A fővárosi jezsuita központ élete a Tanácsköztársaság idején*, in UÓ, „Mindent Isten nagyobb dicsőségére”: *Tanulmányok a jezsuita rend történetéből*, Budapest, 2011.
- BIRÓ I., *Forradalmak* = BIRÓ IMRE, *A forradalmak és a restauráció kora*, in BALANYI-BIRÓ-TOMEK, *MPRT*, 258-329.
- BIRÓ V., *Erdélyi piarista rendházak* = BIRÓ V., *Az erdélyi piarista rendházak a román uralom éveiben*, in BALANYI-BIRÓ-TOMEK, *MPRT*, 330-345.
- Debrecen története*, III = *Debrecen története*, 3: 1849-1919, szerk. GUNST Péter, Debrecen, 1997.
- ERÉNYI, 1919 = ERÉNYI Tibor, 1919, in *Világosság*, 1979:3, 167-174.
- FAZEKAS, *Fáber-Apáti per* = FAZEKAS Csaba, *A Tanácsköztársaság „vallásügyi likvidáló biztosainak” felelősségrevonása 1920-ban*, in *Bűn és bűnhődés*, szerk. BANA József, Győr, 2001, 17-42.
- FAZEKAS, *Vallásügyi Likvidáló Hivatal* = FAZEKAS Csaba, *A Vallásügyi Likvidáló Hivatal 1919-ben*, in *Múltból a jövőbe: Tanulmányok*, szerk. PÖLÖSKEI Ferenc-STEMLER Gyula, Budapest, 1997, 63-101.
- FEHÉR, *Debreceni direktórium* = FEHÉR András, *A debreceni direktórium kultúrpolitikája*, in *Alföld*, 1959:2, 103-109.

- FEKETE, *Fáber Oszkár* = FEKETE Szabolcs Benedek, *Fáber Oszkár piarista évei*, in *Memoriae tradere: Tanulmányok Török József hatvanadik születésnapjára*, szerk. FÜZES Ádám–LEGEZA László, Budapest, 2006, 125–132.
- FKTJkv = *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei, 1919*, s. a. rend. IMRE Magda–SZÜCS László, Bp., 1986 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II/3).
- GERGELY, *Keresztényszocializmus* = GERGELY Jenő, *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923*, Budapest, 1977.
- GOLDA–KOLTAI, *Piarista központ* = GOLDA János–KOLTAI András, *A megújult piarista központ*, szerk. TURCSIK István, Piarista Rend Magyar Tartománya, Bp., 2011.
- GRATZ, *Forradalmak kora* = GRATZ Gusztáv, *A forradalmak kora: Magyarország története 1918–1920*, Budapest, 1935.
- GUTHEIL, *Kommunisták Veszprémben* = GUTHEIL Jenő, *A kommunisták uralma Veszprémben*, Veszprém, 1920.
- HAJDÚ, *Magyar Tanácsköztársaság* = HAJDÚ Tibor, *A Magyar Tanácsköztársaság*, Bp., 1969.
- HALÁSZ, *Tanácsköztársaság Zemplénben* = HALÁSZ Gyula, *A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság Zemplénben*, Sátoraljaújhely, 1979 (Zempléni füzetek, 2).
- HUSZÁR, *Kultúrpolitika* = HUSZÁR Károly, *A bolsevizmus kultúrpolitikája*, in *A proletárdiktatúra Magyarországon: A bolsevista rémuralom hiteles története*, szerk. HUSZÁR Károly, Budapest, 1920, 85–96.
- KÖTE, *Közoktatáspolitikai* = KÖTE Sándor, *A Tanácsköztársaság közoktatáspolitikai és pedagógiai törekvései*, Budapest, 1979.
- KÖTE, *Nevelésügy* = KÖTE Sándor, *A magyar nevelésügy a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején*, Budapest, 1963.
- LADÁNYI, *Polgári demokratikus forradalom* = LADÁNYI Sándor, *A polgári demokratikus forradalom és az egyházak*, in *Magyarország a XX. században*, szerk. KOLLEGA TARSOLY István, Szekszárd, 1996–2000, II, 327–331.
- LADÁNYI, *Tanácsköztársaság* = LADÁNYI Sándor, *A Tanácsköztársaság és az egyházak*, in *Magyarország a XX. században*, szerk. KOLLEGA TARSOLY István, Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000, II, 331–337.
- LÁSZLÓ, *Egyház és állam* = LÁSZLÓ T. László, *Egyház és állam Magyarországon 1919–1945*, Szent István Társulat, Budapest, 1995.
- LÉH, *Catalogus* = LÉH István, *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum / A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997*, Magyar Piarista Tartományfőnökség, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1998 (METEM-könyvek, 21).
- LIEBNER, *Egyházüldözés* = LIEBNER János, *A kommunista egyházüldözés Magyarországon*, in *A proletárdiktatúra Magyarországon: A bolsevista rémuralom hiteles története*, szerk. Huszár Károly, Budapest, 1920, 151–162.
- MTMP = *A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája: Válogatott rendeletek, dokumentumok, cikkek*, s. a. rend. PETRÁK Katalin–MILEI György, Bp., 1959 (Nemzeti Könyvtár).
- RÉVAI ld. Levéltári tételek rövidítései
- RIEDL, *Középiszkolák* = RIEDL Frigyes, *Középiszkolák*, in *A bolsevizmus Magyarországon*, szerk. GRATZ GUSZTÁV, Budapest, 1921, 658–668.
- SIKLÓS András, *Magyarország 1918–1919 (Események, képek, dokumentumok)*, Kossuth–Magyar Helikon, Budapest, 1978.
- TENGELY, *Forradalmak kora* = TENGELY Adrienn, *A magyar egyházak a forradalmak korában*, Eger, 2011.
- TOMEK ld. Levéltári tételek rövidítései
- Vác története = *Vác története*, I–II, szerk. SÁPI Vilmos, Szentendre, 1983 (Studia Comitatus, 13–14).
- VÁRY, *Vörös uralom* = VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, 1922.

NÉVMUTATÓK

SZEMÉLYNEVEK MUTATÓJA

- Abelsberg József SchP 75, 76, 281, 390, 392, 429
Ábrahám Dezső 221
Aczél Géza 268
Acsay Antal 111, 126
Acsay József 272
Ádám Éva 127
Ady Lajos 226, 234, 238
Agárdi László SchP 258, 428
Agárdy Gyula SchP 38, 39, 42, 44, 48, 89, 292, 294, 295, 298, 309, 310, 314, 322, 334, 393, 434
Ágoston Péter 241
Alács Ferenc 180
Almássy Kálmán gr. 147
Alszeghy Piroska 51, 263
Ambrusztér Sándor SchP 67, 85, 73, 74, 154, 157, 162, 271, 277, 411, 390, 280, 425
Andor (Kapp) Károly 189
Andrássy Gyula 130
Angel József dr. 371
Antal Márk 153, 165
Apáti (Ferencsevics) György 17, 19, 26, 27, 28, 40, 42, 189, 193, 201, 303
Apponyi Albert 195
Arany János 151
Arányi Béla SchP 47, 85, 292, 294, 305, 334, 320-321, 367, 433
Arendt Endre SchP 432
Augeiász 319
Babits Mihály 147
Babos Dezső SchP 157, 178, 342, 390, 435
Bacsó Dezső 222
Baghy György tanár 282, 429
Baintner Ernő 46
Bajnóczky Katalin 245
Bakó János 225
Bakódi Antal SchP 432
Bakos Gáspár 341
Baksay József SchP 111, 126
Baksay Károly nagyprépost 39, 41, 47, 296
Balanyi György SchP 10-11, 16- 18, 23, 29, 37, 44, 64, 92, 100, 126, 128, 134-135, 139, 145, 151, 165, 170, 172-174, 177-178, 180, 188-190, 207, 209, 214, 322, 417
Balázs Benedikta 246
Balázs Erzsébet (Hackerné) 246
Balázs Etus 246
Balázs Éva, H. 190
Balázs Joli 246
Balázs Rózsa (Kisdéryné) 246
Balázs Rudolf 246
Bálint István nov. 45, 244, 305, 313, 318-319, 331, 332, 434
Balogh József 189-190
Balogh Rudolf 30-31
Balogh Sándor SchP 61, 154, 200, 270, 310, 369, 425
Baltavári Jenő SchP 294, 421
Baltazár Dezső 236, 239
Bán József SchP 428
Bán Márton SchP 41, 45, 47-48, 50, 99, 157, 292, 294, 295, 299, 331, 334, 390, 396, 398, 433
Band Vilmosné 304
Bandiss László 82
Bangha Béla SJ 75, 154
Baranyay Jusztin OCist 116, 200
Baratska Gyula SchP 67, 184, 245, 390, 420
Barborik István SchP 390, 435
Barna Leander SchP 54, 179, 184, 390, 435
Barta István SchP 244
Bartha György SchP 424
Bartha István komm. 236
Bartos József SchP 15, 34, 115, 126, 132, 148, 176, 178, 198, 204, 367, 415-416
Barts Ede tanár 423
Bátky Miklós SchP 248, 420
Bátori József nov. 43, 44, 46, 305, 309, 310-311, 316-318, 326, 330, 334, 434
Batthyány Tivadar gr. 221
Becker Vendel 152
Becke Adolf 58
Bellai (Stolarik) Máté SchP 72-74, 74, 127, 154, 216, 272, 277, 290, 390, 411, 425
Bellér Béla 15-19, 21-24
Belyis Antal SchP 77-78, 286, 390, 413, 429
Benczik Ferenc SchP 367, 390, 435

- Benedek Marcell 149
 Benke Imre SchP 69, 248, 421
 Bennik Ferenc SchP 124, 418
 Berend János ld. Schwarz János
 Berend Miklós 187
 Berényi Jenő SchP 73, 271, 277, 280, 390, 425
 Berényi Mátyás SchP 432
 Berinkey Dénes 147, 222-223
 Bernák Aladár 234
 Bernard Zsigmond SJ 10, 28, 32, 35, 43, 48, 96
 Bernát József SchP 258, 404, 428
 Bernát Pál 158, 159, 180
 Bernolák Nándor 236-237
 Bertalan István SchP 41, 48, 50, 292, 294-295, 317, 390, 433
 Berthelot tábornok 222
 Bértix, Alfred 63
 Berzeviczy Albert 203
 Bezák József nov. 305, 434
 Bielek Ede SchP 430
 Bihari Mór 26
 Bikfalvi Géza 27, 32, 43
 Biró Imre SchP 10, 11, 19, 24, 37, 51-52, 68, 79, 127, 260, 423
 Bíró Jenő 231
 Bíró Lajos 221
 Bíró Vencel SchP 422
 Bíró Zoltán 161
 Bitter Illés Ocist 116
 Bitterbinder Miklós 151
 Blanér János 292
 Blank, Trudpert M. SDS 128
 Bleyer Jakab 140, 193
 Boblet ezredes 144-145
 Boda Károly 341
 Bodnár Miklós 58-59, 61
 Bogdánffy István SchP 37, 418
 Boharsik Pál SchP 37, 418
 Bojtör (Boitor) István 32, 35, 106, 108, 111, 114, 117, 163, 165, 167, 168, 169, 173, 187-188, 200, 361
 Bokányi Dezső 115, 186
 Bolgár Ferenc 371
 Bontó József SchP 35, 29, 142, 166, 182, 210, 367, 390, 416
 Borbély (Vác) 302
 Borián Tibor SchP 10
 Bornai István százados 236
 Boromisza Tibor 73, 275
 Boros Antal SchP 423
 Bossányi József tanár 428
 Both Ferenc SchP 432
 Böhm Vilmos 186, 221, 360
 Böszörményi Géza SchP 10
 Brach József SchP 66, 68, 69, 242, 245, 248, 388-390, 390, 420
 Brandstetter Mária 296, 310
 Braneczky József SchP 433
 Brisits Frigyes OCist 147
 Bródi Mihály 63, 145, 146, 373
 Brunner Ferenc nov. 305, 315, 434
 Buchinger Manó 124, 186
 Buday László 175
 Buharin, Nyikolaj Ivanovics 26, 48, 174, 175, 295
 Bujár Károly SchP 130, 131, 155, 63, 64, 65, 135, 178, 206, 208, 372, 431
 Bujtás János SchP 37, 418
 Bura László 203
 Buszek Jenő 262
 Buttykay Antal OFM 146, 147, 162, 188
 Búza Barna 80
 Catilina, Lucius Sergius 216
 Chobot Ferenc 300
 Chura József 310, 314, 292, 294, 295, 393, 434
 Chura József SchP 39
 Churry Béla 243
 Ciobanu főhadnagy 235
 Clark, George diplomata 214
 Clemenceau 152
 Constantinescu 236
 Cornelius Nepos 330
 Czako Ambró 202
 Czeglédy Mihály főjegyző 239
 Czibula ügyvéd 151, 373
 Czimer József SchP 248, 421
 Czimmermann János SchP 422
 Czimmermann Pál SchP 421
 Czirbusz Géza SchP 33, 103, 204, 220, 390, 416
 Csaba Jenő SchP 431
 Csajthay Ferenc 180
 Csáky József plébános 198, 327
 Cseh Lajos 139, 210
 Csepregi Mihály 38, 296, 297, 314, 317, 331, 332
 Cserhelyi Sándor SchP 429
 Csernoch János 91, 136, 146, 222
 Csernus Mihály káplán 230
 Cserny József 121, 122
 Csizmadia Sándor 133
 Csóka Samu 239
 Csoma család 41

- Csonka Mihály SchP 215, 427
 Cspoti Lajos SchP 218, 418
 Csósz László SchP 245, 248, 390, 420
 Csósz Péter gazda 243
 Csukovits Sándor SchP 432
 Csűrös Ferenc 239
 D'Ambrosio, Alfredo 341
 Damoklész 163, 176, 218
 Dankovits Béla SchP 215, 281, 295, 427
 Daróczy Bálint SchP 248, 421
 Daunder, Dominicus M. SDS 159
 Dax Gyula nov. 46, 305, 312, 327, 434
 De l'Isle, Rouget 132
 Deák Ferenc 213
 Deák Gyula tanár 429
 Debreczeni Lajos 236
 Dégenfeld József 239
 Demjén boltja 299
 Dénes Károly 151
 Dengl János 193
 Dercsényi nyomda 301
 Desperéz tábormok 121
 Dettre János 62-63, 135, 141, 151, 152
 Diaz 132
 Dienes-Dénes József 221
 Dinescu A. főhadnagy 236
 Diocletianus 172
 Diósi Géza SchP 37, 418
 Divényi Gyula SchP 38-49, 84, 85, 134, 154,
 163, 200, 203, 292, 294, 296, 297, 299, 302,
 306, 307, 309-316, 318, 321, 330, 332- 334,
 390, 394, 433
 Dobay Gyula 376
 Dobó Katica 303
 Dobóczki József SchP 418
 Domitianus 172
 Domján Lajos 58
 Dormándy 172
 Dornay Béla SchP 51, 263, 390, 424
 Dóry Lajos 180
 Dragos Károly SchP 24, 39, 292, 294, 296,
 298, 306, 309-310, 314, 322, 393, 433
 Draskovits Imre 10
 Drucker Ödön 371
 Dsida Ottó 262, 263
 Dukovics Lőrinc SchP 248, 420
 Dumitrescu Constantin tábormok 235-236,
 238
 Dutschák András SchP 68, 245, 390, 420
 Dvorcsák Antal 241
 Dvorcsák Sándor 346
 Eberhardt Béla SchP 24, 55, 56, 58, 61, 62, 89,
 184, 200, 266, 268, 269, 270, 363, 368, 425
 Ébner János SchP 418
 Éder (Éder-Szászy) László SchP 37, 120, 418
 Éder Miklós 202, 303
 Edison, Thomas 196
 Édös Mihály ld. Flóderer Imre
 Egeli Imréné dr. 275
 Égly Antal 34
 Égly Sándor 34, 176, 182, 198, 210, 361, 362
 Egry Jenő 36, 170, 198
 Elbert János 180
 Elekes Boldizsár nov. 305, 434
 Éliás Imre 249
 Eltner ld. Weltner Jakab
 Énekes István SchP 432
 Enfantin, Barthélemy 398
 Engel Gusztáv 148, 158, 159
 Engels, Friedrich 26, 48, 295, 308, 399
 Eördögh Angyal 247
 Eördögh orvos 244, 247
 Eötvös József 125, 213
 Erczbrucker Aladár SchP 126, 417
 Erdei Gyöngyi 190,
 Erdélyi József id. SchP 358, 423
 Erdélyi József ifj. SchP 21, 53, 390, 435
 Erdélyi Pál SchP 116, 418
 Erényi Tibor 16
 Erney Károly 371
 Esterházy Pál hg. 128, 175,
 Fáber Oszkár 17-19, 22-23, 25-29, 32, 34, 54,
 103, 105, 120, 147, 154, 158, 162, 165, 167,
 170, 181, 182, 189, 195-196, 201, 210, 301,
 346, 357, 361, 366, 367
 Fábrián Imre SchP 76, 77, 78, 280, 281, 388,
 389, 390, 428
 Farkas István (Vác) 297
 Farkas József SchP 56, 85, 200, 270, 358, 367,
 364, 369, 425
 Farkas Miklós SchP 77, 281, 283, 390, 429
 Fazekas Csaba 10, 15, 17, 18, 19, 27
 Fehér András 69, 70
 Fehér Flórián SchP 74, 271, 277, 280, 390, 425
 Fehérváry (?) 244
 Fekete Endre SchP 158, 365, 367, 415
 Fekete Gyula SchP 421
 Fekete Ipoly SchP 288, 430
 Fekete Szabolcs 26
 Fellner Frigyes 371
 Fényes László 129, 221
 Fenyvesi I. biztosító igazgató 258
 Ferenczi József SchP 427
 Ferenczi Zoltán SchP 120, 418

- Ferenczy Gyula dr. 160
 Fertetics István SchP 432
 Festetich Sándor 140
 Finda Antal SchP 233, 241, 419
 Flöderer Imre SchP 111, 130, 153, 155, 166, 206, 416
 Florek Pál SchP 418
 Foerster, Friedrich Wilhelm 187, 191
 Fontana, Theodor 401
 Forgács János SchP 127, 427
 Forintos György 341
 Földes Miklós 59
 Földvári György SchP 422
 Föhréc József SchP 69, 248, 421
 Frank Tibor 190
 Freeman kapitány 162, 190
 Fridli Jenő 168, 199
 Friedreich Endre SchP 15, 64, 102, 116, 153, 165, 180, 390, 417
 Friedrich Ferenc 180
 Friedrich István 121, 124, 140, 203, 211, 214, 217, 289
 Fuchs Károly dr. 371
 Füredi Ferenc SchP 427
 Füredi János SchP 76, 77, 281, 284, 392, 428
 Fürstenberg gr. német követ 162, 190
 Fürtös elvtárs 135
 Fűster Jenő 52, 292
 Gaál Endre 62
 Gábor Sándorné 18, 76
 Gál Lajos 228
 Galambos Károly SchP 51, 424
 Galilei, Galileo 194
 Gallov József SchP 418
 Gamálielel 161
 Garami Ernő 39, 221, 223, 297, 334, ,
 Garbai Sándor 153, 160, 181, 210, 221, 228, 230, 241, 324, 340, 346
 Gárdonyi Géza 218
 Gáspár Jenő 140
 Gedai József 291
 Gedeon E. 297, 299
 Géresi Kálmán 226
 Gergely Jenő 16, 22
 Gerlóczy Károly 371
 Girtsitz József 228
 Glattfelder Gyula püspök 138, 144, 146, 147, 150, 339
 Glücklich Vilma 186
 Goethe, Johann Wolfgang von 126
 Golda János 29
 Gombás Jenő SchP 248, 421
 Gombos Antal SchP 79, 80, 85, 249, 258, 292, 422
 Gosmann Boriska 303
 Göhre, Paul 135
 Gönczy S. ref. lelkész 275
 Göttinger Kelemenné, özv. 365, 368
 Gratz Gusztáv 17, 18, 189, 237
 Gregorich Izidor SchP 338, 428
 Grénier százados 145
 Grimmelhausen RSCJ 190
 Gróh doktor 153
 Grossmann Alajos SchP 284
 Gruber Andor 180
 Grujber József SchP 216, 281, 390, 413, 429
 Grünhut J. 299
 Guba Pál SchP 431
 Gubicza L. 159
 Gulyás István 234
 Gutheil Jenő 32, 54, 163, 179
 Gündisch Guidó 140
 Gürsching Emil tanár 290, 432
 Gyapay E. 258
 Gyarmati Viktor 180
 Győrffy Ferenc 291
 Gyulai Ferenc SchP 69, 248, 421
 Gyulai István ref. tanár 234
 Gyurácz Ferenc SchP 215, 424
 Haas J. 367
 Haáz János SchP 359, 416
 Habenichts, Walter der 315
 Habsburg család 211
 Habsburg-Lotharingiai József főherceg 221-222
 Habsburg-Lotharingiai József, II., király 12
 Habsburg-Lotharingiai Károly, IV., király 101, 130, 176-177, 272
 Habsburg-Lotharingiai Miksa főherceg 211
 Hackerné ld. Balázs Erzsébet
 Hackl kormánybiztos 263
 Hadik János 130
 Haendel Vilmos 236
 Hafner Zoltán 190
 Haidekker Lajos 180
 Hajdú (Vác) 303
 Hajdu Dezső népbiztos 228
 Hajdú Erzsébet 303
 Hajdú János 228
 Hajdú Tibor 17-18, 26, 76
 Hajtai Ferenc 146, 151, 154, 205
 Halamka Gyula SchP 37, 197, 418
 Halász Imre SchP 75-76, 116, 418
 Halász Lajos 221

- Haller Ferenc 115
Haller István 139
Hallerék 197
Hám Antal SchP 15, 36, 73, 81, 83, 84, 88, 90, 98, 102, 115, 116, 158, 198, 200, 367, 417
Hamburger Jenő 80, 121, 324
Hammel Vilmos SchP 74, 85, 271, 280, 390, 411, 425
Hámos Nándor 182, 210, 362
Hanauer Árpád püspök 91
Handler Gyula 228
Hannig István SchP 30, 33, 36, 81, 152, 153, 158, 166, 384, 390, 416
Hantos Lőrincz SchP 418
Hanuska Gyula rajztanár 282
Hanzutler tábornok 238
Harangi László 210
Harmann János 300, 301, 303
Harsányi Lajos 145
Hársing István SchP 55, 56, 62, 183, 270, 369, 390, 425
Hatvani Ede SchP 35, 149, 165, 173, 210, 390, 417
Hatvany Lajos br. 221
Haubrich József városparancsnok 120, 121, 181, 324
Hauser Ernő 180
Havas Gáborné 235
Héder dr. 301, 303
Héjas S. Ferenc 236
Héjjas Aurél 247
Héjjas Iván 247
Heliadora CSCS 273
Heltai Viktor 115
Hénap Tamás SchP 30, 81, 134, 158, 193, 242, 261, 273, 358, 367, 415
Hencz János SchP 77, 78, 281, 282, 283, 284, 286, 390, 413, 429
Héraklész 319
Herczeg Géza 185, 217
Herlicsek Antal 114
Herren István 371
Hertelendy Jenő 377
Hetessy Kálmán ref. lelkész 243
Hevesi Sándor 150, 146
Hirmann István (Vác) 297, 302
Hirsch Miklós 209
Hlapka András 240
Hlinka Antal 259
Hock János 101, 102, 115, 116, 133, 140, 152, 221, 221, 251
Hódy Béla 237
Hofman Kristóf SchP 424
Hogyor József SchP 71, 233, 240, 241, 403, 419
Hohenzollern család 211
Holczinger Imre SchP 421
Holl Kamill 180
Holló főbíró 300
Hollós József 151
Honthy Hanna 235
Horthy Miklós 176-177, 197, 214, 319
Horváth György SchP 20, 55, 56, 57, 61, 62, 266, 269, 363, 364, 365, 368, 369, 388-390, 425
Horváth Győző segédpüspök 147
Horváth Jenő SchP 74, 85, 126, 271, 277, 279, 432
Horváth Rezső 296
Horváth Sándor népbiztos 228
Horváth Sándor SchP 367, 431
Horvay M. Valéria (Isteni Szeretet Leányai) 189
Huba József 315
Hubay Miklós 190
Huber Imre SchP 318, 319, 422
Huber János róm. kat. pap 140
Huber József nov. 45, 46, 305, 323, 434
Hunke Lajos városparancsnok 221
Huszár Károly 26, 180, 209
Hübschl Kálmán építész 20
Hültl Dezső építész 138, 199
Ibrányi Ferenc 175
Illés József dr. 371
Ilyefalvi Géza 236
Inczédy József 48
Institorisz Lujza 303
Ispánki Géza SchP 418
Iványi-Grünwald Béla 244
Izsóf Alajos 155, 202
Jagsich János SchP 418
Jakab Gyula SchP 271, 277, 280, 390, 425
Jakab János SchP 261, 424
Jakabovits József 222
Jaklovits György 72, 276
Jakubovics Sándor 202
Jámbor Dezső 263
Janik László SchP 418
Jankovich Béla 61
Jankovich Ferenc SchP 71, 157, 162, 232-233, 224, 226, 241, 378, 419
Jankovich Tibor 282
Jankovics József 190
János Árpád 257

- Jánosi Zoltán 221
 Janny László SchP 427
 Jászai Rezső SchP 15, 29, 32, 35, 36, 86, 89, 101, 115, 134, 139, 156, 163-166, 173, 182, 203, 213, 361, 362, 367, 387, 389, 390, 415, 416
 Jászi Oszkár 140, 221
 Jelenits István 244
 Jeremiás próféta 166
 Jókai Mór 190
 Jónás Aladár 75
 Jozifovics dr. 393
 Júdás 172
 Juhász Ferenc nov. 305, 306, 314, 316, 328, 434
 Juhász Gyula 146, 212-213
 Julow Lajos 228
 Jung Péter 152
 Junker János 152, 262, 263
 Kacsur János SchP 418
 Kalazanci Szent József 19, 34, 68, 90, 171, 198, 203, 213, 219, 319, 350
 Kalcso Leó SchP 431
 Káldor Dezső 236
 Kalmár (Kohn) Henrik 140, 262, 263
 Kanszky Márton SchP 157, 162, 71, 233, 241, 377, 378, 390, 402, 403, 404, 405, 419
 Kanter Károly 11, 40, 41, 47, 51, 60, 61, 64, 68, 71, 77-78, 80, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 98, 100, 219, 295, 321
 Karácsonyi Guidó 145
 Karai Sándor 234
 Kardos Aladár SchP 118, 418
 Karl János SchP 422
 Károly, Nagy, császár 120
 Károlyi Gyula gr. 62, 344
 Károlyi János SchP 15, 165, 173, 209, 390, 416
 Károlyi Mihály gr. 101, 116, 122, 129-130, 132, 137, 221-223, 250, 253, 267, 272, 290, 291, 306, 307, 336, 337, 340, 300, 302,
 Károsi Sándor SchP 432
 Kárpáti Kelemen 155
 Karsai Ervin 116
 Kaszanyitzky Endre 236
 Kautsky, Karl 48, 295
 Kecskeméthy Gyula dr. 296, 299
 Kégl államtitkár 149
 Keglovich Emil fényképész 14
 Kékessy Tibor tanár 427
 Kelemen (III. ker. diák) 147
 Kelemen Béláné 176
 Keller János SchP 158, 367, 415
 Kemény János SchP 424
 Kerekes (Kohn) Árpád 123
 Kerékgyártó Árpád 139, 234
 Kerenszkij, Alexander Fjodorovics 137
 Kéri Pál 223
 Kerkai József SchP 431
 Kertész Gábor 158, 159
 Kestler dr. 301
 Kétszery Lajos SchP 78, 281, 284, 286, 390, 413, 429
 Kinczler Gyula SchP 77, 78, 281, 282, 283, 286, 390, 413, 429
 Király István tanár 51, 263
 Király Jenő tanár 425
 Király Lajos SchP 258, 286, 428
 Kirchmayer (Vác) 301
 Kis István nov. 305, 312, 329, 434
 Kisdéryné ld. Balázs Rózsa
 Kisfaludy Károly 216
 Kispárti János SchP 15, 30, 31, 33, 114, 132, 146, 156, 163, 166, 167, 170, 175, 188, 190, 199-200, 205-206, 209-210, 417,
 Kiss Albin OCist 209
 Kiss Béla SchP 236, 431
 Kiss Géza 239
 Kiss István nov. 46, 374, 430
 Kiss János 303
 Kiss József SchP 69, 213, 248, 421
 Kiss Márton SchP 66, 69, 246, 420
 Klacsó István SchP 431
 Klain Ödön 258
 Klein Károly 40, 298, 299, 301, 303, 304, 309, 310, 395
 Klemens Béla 180
 Klimkó János tanár 428
 Klugesherz István 180
 Kmety György SchP 418
 Knöbl Ferenc tanár 427
 Koch Sándorné 244
 Koczun Jakab SchP 78, 271, 272, 286, 413, 427
 Kocsuba Elemér 341
 Kohl Medárd OSB 219
 Kohn mészáros (Debrecen) 228
 Kohnerné 199
 Kókai Rezső diák 204
 Kolla János SchP 69, 248, 420
 Kolossváry Ferenc 301, 303
 Kolossváry Lajos SchP 425, 281
 Koltai András 10, 29
 Komlósi Pál 236
 Komlóssy rendőrkapitány 237

- Koncz Aurél 234
 Koncz Imre tanár 423
 Konrád György nov. 45-46, 305, 313, 318,
 319, 331, 333, 434
 Kontraszti Dezső SchP 63, 64, 65, 78, 79, 135,
 136, 138, 131, 141, 142, 144, 145, 152, 155,
 203, 206-208, 216, 372, 373, 374, 375, 430
 Kontsek Géza fűszerkereskedő 228
 Kopalszkykéné 257
 Korcsiak Ede SchP 78, 224, 242, 419
 Kornis Gyula SchP 61, 435
 Koródy Katona János 275
 Korompay Aladár 251
 Korvin (Klein) Ottó 122, 123
 Kossuth Lajos 213
 Kosztká László SchP 421
 Kovács Alajos SchP 418
 Kovács Endre SchP 422
 Kovács Gyula spirituális 72, 277
 Kovács István (Sándor püspök öccse) 246
 Kovács István SchP 418
 Kovács József succentor 339
 Kovács Lajos népbiztos 228, 231
 Kovács Lajos tanár 428
 Kovács László nov. 45, 46, 305, 326, 333, 434
 Kovács Sándor szendi plébános 323
 Kovács Sándor szombathelyi püspök 246
 Kovácsik József SchP 20, 358, 422
 Kovacsik Mihály népbiztos 298, 301, 303,
 303, 304
 Kovaly Béla SchP 418
 Kováts Antal SchP 270, 367, 369, 390, 425
 Kováts Miklós tanár 430
 Kozáky István nov. 46, 305, 327, 434
 Köncs László 204
 König Károly SchP 248, 421
 Kőrösi Albin SchP 15, 82, 96, 115, 116, 133,
 165, 190, 209, 225, 338, 367, 416
 Kőszegi Oszkár nov. 305, 434
 Köte Sándor 18, 22, 26
 Kövendi Gyula 228, 361
 Kövesi Lajos SchP 53, 54, 335, 341, 388, 389,
 390, 434
 Kraft Dezső 228
 Kránitz Kálmán püspök 54, 339
 Krasznaynszky Károly SchP 358, 424
 Krausz Károly 32, 107, 113-114, 168, 169, 173,
 175, 183, 200, 208, 361
 Krebler Gizella 302-303
 Kreisler, Fritz 235
 Kremling K. alezredes 238
 Krenn M. Coletta CSCS 273
 Krenner Miklós főigazgató 151, 209
 Kriegs-Au Emil 172
 Kriek Jenő 258
 Krieshaber Imre tanácsstag 301-303
 Krizsala Ferenc SchP 248, 420
 Kudrich sekrestyés 333
 Kujáni Gábor 167-168
 Kummergruber Emil SchP 245, 390, 420
 Kun Béla 83, 112, 120, 121, 122, 123, 152, 171,
 175, 186-187, 191, 198-199, 223, 228, 292,
 306, 307, 311, 319, 322, 330, 332, 340, 342,
 344
 Kunfi Zsigmond 25, 27, 29, 116, 128, 129,
 140, 151, 153, 160, 186, 221, 223, 227-228,
 230, 341
 Lactantius 172, 210
 Laczkó Dezső SchP 367, 390, 434
 Ladányi Sándor 15, 16, 17
 Landler Jenő 121
 Láng Sándor 158, 159
 Langhammer Béla SchP 78, 145, 207, 286,
 413, 374, 431
 Lassalle, Ferdinand 59, 398
 László József SchP 422
 László T. László 15, 22, 24
 Lauer (Délvidék) 127, 145
 Lauer Jakab SchP 69., 243, 247, 248, 421
 Lefkovits Vilmos 228, 231, 234-235
 Legeza László 10
 Léh István SchP 26, 27, 28, 30, 41, 46, 47, 51,
 61, 62, 65, 74, 75, 80, 143, 251, 259, 295,
 321, 423
 Lehoczky Béla 180
 Lékai László 16
 Lencz Géza 160
 Lenczó dr. 332
 Lendvai János SchP 216, 241, 419
 Lengyel Béla 158, 159, 173
 Lengyel Gyula 121
 Lengyel János SchP 76, 77, 78, 281, 283, 284,
 286, 390, 405, 406, 413, 429
 Lenin, Vlagyimir Iljics 48, 118, 121, 122, 138,
 174, 295, 319, 342
 Libán Gergely 339
 Liebner János 92
 Ligeti Miklós 284
 Lindenberger János prépost 239
 Linder Béla hadügyminiszter 102, 221-222
 Lippay György főigazgató 209
 Liszka Jenő nov. 43, 305, 308, 434
 Liszt Ferenc 235
 Liszy Mátyás SchP 422

- Litán Gergely SchP 390, 435
 Loczner Gusztáv káplán 404
 Lóky Béla SchP 71, 223, 226, 239, 377, 379, 403, 419
 Lóky Jenő főhadnagy 231
 Lombroso, Cesare 163
 Lónyai Károly gr. 265
 Lóskay István 181
 Losonczi Arthúr 228
 Losonczy Álmos főorvos 239
 Lovass János 180
 Lovászy Márton 221
 Löbl Á. 299
 Lőrincz Gábor SchP 47, 78, 85, 214, 286, 295, 321, 413, 428
 Lőrincz Lajos 72, 275
 Löwinger 299
 Luby Géza 275
 Lukács József id. SchP 55, 61, 97, 157, 184, 216, 268, 320, 368-369, 390, 425
 Lukács József ifj. SchP 69, 248, 421
 Lukács Rezső mérnök 231
 Lukács Sándor SchP 420, 248
 Lukasich tábornok 101
 Lukovits Sándor 72, 276
 Mackensen, August von 113, 122
 Mácska Lajos SchP 427
 Macskási István 158, 159
 Madarász Pál SchP 56, 198, 268, 367, 363, 425
 Magas Mihály SchP 24, 25, 52, 290, 311, 323, 331, 431
 Magony József SchP 63, 65, 78, 79, 127, 131, 136, 144, 149, 152, 203, 207-208, 217, 286, 372, 375, 413, 430
 Magos dr. 313
 Magoss György főispán 231, 236, 237, 238, 239
 Magoss György főügyész 227
 Magyar Gábor SchP 212-213
 Majláth Gusztáv Károly püspök 62
 Major Imre 228
 Majtényi (Machalek) János 70
 Majtényi Géza SchP 422
 Majtényi K. tanár 269
 Majthényi András 70, 233
 Majthényi Miklós polgármester 243
 Mankovits Ákos 424
 Marius 137
 Márk Endre ügyész 236, 237
 Markó Győző nov. 38, 44, 45, 46, 305, 308, 309, 314, 315, 318, 319, 326, 330, 434
 Markovits Lajos 228, 231
 Márkus László 72, 276
 Markutz Lajos 79, 254
 Maróti Lajos népbiztos 296, 299, 300, 301, 302
 Marschall János SchP 78, 127, 281, 286, 390, 413, 429
 Márta János 228
 Martinka József SchP 425
 Mártonffy Marcell 222
 Marx, Karl 26, 48, 118, 191, 296, 308, 399
 Mátay Gábor SchP 424
 Matejka (Matheika) János népbiztos 41, 43, 46, 202, 298, 304, 300, 302, 303
 Mathisz József SchP 78, 281, 282, 286, 390, 413, 429
 Matolcsy Sándor ifj. 275
 Mátrai János SchP 47, 427
 Medveczky János SchP 79, 183, 257, 390, 423
 Megyer József ld. Mencer
 Mellus Ervin SchP 418
 Mencer (Megyer) József SchP 66, 69, 248, 421
 Mendelényi László 237
 Merész Ignác 180
 Mesnay István 231
 Mester Sándor SchP 116, 418
 Mészáros Ferenc diák 180
 Mészáros János helynök 23, 182
 Mészáros János nov. 46
 Mészáros József SchP 364, 367, 368, 425
 Micara nunciusi uditore 200
 Micsura dr. 259
 Mihálcsik Géza SchP 339, 390, 435
 Mihalik József múzeumi felügyelő 48
 Miháلكó Béla SchP 418
 Mikes János püspök 147, 196
 Mile rendőrkapitány 237
 Mintsekné Margit 246
 Misányi Lajos SchP 127, 134, 338, 390, 435
 Miskolczy István SchP 15, 35, 172-173, 165, 176, 390, 417
 Miszlai István SchP 248, 421
 Mogán Ákos 189
 Molnár Adorján 127
 Molnár Antal 75
 Molnár Imre SchP 292, 404, 423
 Molnár Kálmán SchP 55, 56, 270, 390, 425
 Molnár Károly 55
 Molnár Lajos 303
 Molnár Vince SchP 78, 286, 413, 427
 Mondik Pál SchP 424
 Móricz Zsigmond 215

- Morpheus 199
 Moşoiu tábornok 237
 Munkácsy Mihály 213
 Muzslay Jenő tanár 290, 432
 Müller Adolf 228
 Müller Ernőné 221
 Müller Pál SchP 418
 Müllner Pál SchP 358, 367, 423
 Nábráczky Béla főjegyző 239
 Nádor Béla SchP 367, 423
 Nagy Attila SchP 10
 Nagy Aurél SchP 432
 Nagy Balázs 190
 Nagy Endre 233
 Nagy Ferenc miniszter 221
 Nagy Géza 228
 Nagy József id. SchP 153, 167, 171, 178, 181, 183, 188, 197, 199-200, 210, 217, 263, 264, 423
 Nagy József ifj. nov. 46, 305, 330, 434
 Nagy Lajos komm. 236
 Nagy Lajos SchP 228, 242, 419
 Nagy M. Franciska CSCS 273
 Nagy Sándor káplán 36, 170, 189, 198
 Nagy Sándor nov. 305, 313, 318, 319, 331, 434
 Nagy Vince SchP 418
 Návay Lajos 123
 Nedeczky Ferenc ezredes 236-237
 Néder Ede SchP 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 50, 78, 134, 200, 203, 286, 292, 297, 305, 307-308, 309, 311-318, 320-321, 330, 331, 333, 334, 394, 395, 396, 390, 413, 433
 Néger Ágoston kanonok 335, 340
 Nemesthóthy Szabó Antal 275
 Német Károly SchP 15, 25, 115, 293, 351, 360, 367, 383, 416
 Németh Jenő id. SchP 433
 Németh Jenő ifj. SchP 418
 Nepustiel Ferenc 258
 Nero 172, 328
 Neubarth László SchP 37, 119, 418
 Neuburger József SchP 144, 418
 Neuhauser Frigyes SchP 126, 128, 180, 199, 206, 218, 417
 Nevin, Ethelbert 341
 Nicodemus 143
 Niedermayer Vilma 303
 Niklos János SchP 152, 430
 Nosal főhadnagy 252
 Nyári István SchP 179, 390, 435
 Nyilassy Károly SchP 75, 76, 77, 127, 281, 358, 390, 391, 392, 428
 Oberbauer Ferenc 180
 Oberth Lajos tanár 430
 Ocskó Lajos SchP 422
 Ohmacht Nándor SchP 63, 127, 130, 141, 144, 149, 155, 287, 288, 289, 317, 431
 Oláh Gábor író 212
 Olejovics János SchP 432
 Oppenheimer Márta 244
 Oppenrieder Chantal 303
 Orbán János SchP 63, 152, 244, 431
 Orbán L. tanár 269
 Orczy Gyula 168, 180, 190
 Ormándy Miklós SchP 163
 Oswald Richárd helynök 404
 Ottó József (Vác) 297, 299
 Öveges József SchP 37, 418
 Pákozdy Sándor alispán 239
 Pál István SchP 69, 248, 421
 Pál János népbiztos 228
 Palangeanu őrnagy 235
 Pálfi Gyula SchP 248, 420
 Pálffy Dénes 198
 Palkovics Károly SchP 424
 Pálmai Ernő 252
 Pálmai Miklós SchP 358, 431
 Panyik-Tóth Lajos SchP 72, 73, 271, 277, 280, 390, 426
 Pányoki Lajos 228
 Pap János SchP 270, 369, 390, 425
 Pap József folyambiztos 75
 Papp Gyula gör. kat. lelkész 239
 Papp Gyula SchP 215, 432
 Papp Gyula tanár 428
 Para Imre SchP 430
 Páris Pál (Pariser Lipót.) 172
 Pataky Erzsébet dr. 145
 Patay Ilona 275
 Patay József SchP 422
 Patz J. Mátyás tanító 275
 Peczkó Ernő 236
 Pecsner Győző SchP 247, 248, 420
 Peidl Gyula 83, 200, 223, 347
 Pellei Emil 180
 Péntek József SchP 418
 Perényi Antal 339
 Perényi József SchP 422
 Periklész 137
 Persián Ádám 137, 147, 222
 Pesovár Ambrus SchP 50, 292, 294, 390, 433
 Peszeszér János SchP 223, 419
 Péter Mihály ld. Pfléger Mihály
 Péterffy Gedeon 244

- Péteri Ferenc 179-180
 Pethes Imre 150
 Pethő Lénárt 82
 Petőfi Sándor 213
 Petrásovits József tanácstag 303
 Petri Edit 46
 Petrovics Béla nov. 46, 305, 306, 329, 434
 Pette Atanázia 303
 Petz J. tanárjelölt 269
 Peyer Károly 223
 Pfeiffer Antal SchP 427
 Pfeiffer Miklós kanonok 189, 202
 Pfléger (Péter) Mihály nov. 46, 305, 329, 434
 Pintér Elek SchP 246, 247, 367, 358, 431
 Pintér Ferenc SchP 28, 54, 390, 435
 Pintér Jenő 218
 Pintér Lujza 296, 310
 Pintér Mihály SchP 66, 68, 245, 420
 Pitying József 52
 Pius, X., pápa 12
 Pócsy Györgyné 243
 Podhorányi József kanonok 300-302
 Pogány József 121, 122, 122, 140, 151, 186, 191, 360
 Pogány Pál tanár 427
 Pogor Ödön ld. Pusch Ödön
 Polányi Clarisse (Kovácsné) 246
 Polcsik Lénárd SchP 418
 Polednik Gyula 180
 Polgár Ottilia 303
 Poór Ferenc SchP 116, 418
 Popovics Gyula 238-239
 Popovics Sándor 138
 Pózna József SchP 390, 420
 Pozsgay Rezső SchP 68, 136, 167, 179, 182, 210, 417
 Prelogg József SchP 62, 63, 64, 65, 130, 141, 142, 150, 151, 155, 207-209, 212-213, 216-217, 287, 288, 371, 374, 377, 430
 Preszeller Ferenc SchP 427
 Prindt Gusztáv tanár 428
 Próder Károly 340
 Prohászka Ottokár 16, 135, 147, 164
 Protopopescu M. alezredes 238
 Puchinger Károly
 Puder József SchP 430
 Purjesz Lajos 221
 Pusch (Pogor) Ödön SchP 24, 52, 54, 127, 178, 290, 291, 323, 384, 431
 Rác József tanár 430
 Rác Pál sarkadi plébános 61
 Rác Sándor 36, 105, 108, 114, 121, 170, 192, 198, 200
 Radó Rezső 228
 Rahorovszky Bertalan 32, 35, 108, 113, 183, 200, 361
 Rainprecht Antal 339
 Rákóczy Ferenc, II. 176
 Rákos Ferenc 121
 Rákosi Mátyás 121
 Rappensberger Vilmos SchP 358, 429
 Rásó István főispán 239
 Rassovssky Gyula SchP 245, 390, 420
 Rassovszky Kálmán SchP 45, 49, 134, 292, 294, 305, 321, 331, 390, 395, 433
 Rauch Árpád 222
 Rauchbauer József SchP 429
 Ravadiacs Ferenc SchP 418
 Récsei Ede SchP 72-74, 78, 157, 158, 271, 275, 277, 280, 388, 390, 413, 425
 Rédei Károly 275
 Redl detektív 296
 Rédl Rezső SchP 116, 418
 Rehák Pál 162
 Reineke róka 203
 Reiser György 278
 Réthei Prikkel Marián OSB 203
 Retrix ezredes 288
 Reuer János, Jánosné, Erzsébet 279
 Révai (Rothsching) József SchP 15, 23, 24, 25, 28, 29, 30-36,, 40, 42, 44, 47, 48, 53, 54, 63-65, 67, 81, 84, 88, 89, 91, 93, 94, 96, 98, 100, 107, 125-220, 292, 293, 295, 298, 303, 305, 394, 395, 396, 417
 Révay (Ullrich) József 27, 28, 62, 82, 159, 182, 197, 361, 367-368
 Révész István plébános 243, 245
 Révész László SchP 241, 419
 Révész népbiztos 231
 Richter Pál SchP 117, 418
 Richtermoósz Ferenc 260
 Riedl Frigyes 21, 24, 26, 92, 312
 Riethmüller Ármin SchP 116, 118, 418
 Rietly Károly SchP 421
 Robespierre, Maximilien 205
 Roblet ezredes 288
 Roch Gyula SchP 427
 Rogátsy 175
 Romanelli őrnagy 123, 319
 Rónai István 180
 Rónai Paula 275
 Rónai Zoltán 121
 Rostás István 237
 Róth József SchP 69, 248, 420

- Rothschild Béla ügyvéd 59-60
 Rothschild család 124
 Rothsching (?) György 130
 Rothsching (?) Tibor 183
 Rothsching József ld. Révai József
 Rotsching Miklós 130
 Rott Nándor püspök 59, 53, 54, 209, 339, 343, 398
 Rott Sándor színész 175
 Rottenbiller Fülöp 203, 371
 Rozs Lajos SchP 49, 134, 292, 294, 390, 433
 Rózsa Ignác 312
 Rózsa István SchP 241, 419
 Römer Márton 130
 Rössler egy. hallg. 315
 Rötzer Ferenc dr. 371
 Rötzer László diák 200
 Ruben gyáros 235
 Russay M. Carmela CSCS 273
 Russel Károly SchP 24, 53, 54, 85, 200, 335, 343, 345, 346, 367, 434
 Ruzs Sándor SchP 248, 421
 Ruszter Béla 167
 Sáfár Elemér 302
 Sáfrán József SchP 432
 Sáfrány Károly SchP 55, 57-62, 85, 86, 154, 200, 209, 216, 268, 270, 367, 369, 390, 398, 399, 400, 401, 402, 425
 Saint Simon, Claude Henri de 59
 Salánky István SchP 376, 430
 Sándly Vilmos SchP 418
 Sándor Pál 221
 Santora Mihály SchP 69, 247, 248, 421
 Sarang József SchP 85, 367, 423
 Sárffy Ignác SchP 358, 428
 Sárkány Béla ev. lelkész 243
 Saueremann József tanár 429
 Schandl Béla SchP 72, 84, 271, 277, 280, 359, 360, 390, 425
 Schandl Miklós SchP 38-41, 43, 47, 89, 134, 203, 292, 294, 295, 296, 297, 305, 320, 367, 387, 389, 390, 415, 433
 Scherer István 180
 Schiffer M. 299
 Schmidt Mihály SchP 431
 Schnabell ld. Szele Róbert
 Schnébli Károly 275
 Schneller F. 299
 Schoch Frigyes 170
 Schön János 180
 Schrotty Pál OFM 218
 Schulenburg, Friedrich Wilhelm von der 193
 Schüssler Albert SchP 258, 428
 Schütz Antal SchP 28, 33, 83, 84, 90, 100, 117, 131, 136, 158, 165, 166, 172, 179, 187-188, 183, 197, 200, 217, 417
 Schütz József 131
 Schwartz Elemér OCist 140, 193
 Schwartz Sebestyén 69
 Schwarz (Berend) János SchP 248, 420
 Schwarz Sebestyén SchP 248, 420
 Schwarz Vilmos 238
 Schweighoffer János SchP 277, 278, 280, 390, 411, 426
 Schwimmer Róza 186, 221
 Sebes Ferenc SchP 24, 39, 73, 83, 84, 87, 89, 90, 150, 158, 166, 172, 181, 182, 188, 210, 219, 286, 295, 317, 417
 Sefcsik Richárd tanár 424
 Seneca, Lucius Annaeus 136, 179
 Serveto, Miguel 194
 Sik Endre 247
 Sik Miklós 247
 Sik Sándor SchP 15, 33, 94, 100, 115, 126-129, 136, 141, 145-147, 150, 151, 152, 165, 166, 167, 172, 174, 178, 179-181, 188, 198, 204, 210, 213, 246, 247, 327, 417
 Siklós András 26
 Simon Gyula SchP 215, 432
 Simonides István SchP 103, 153, 165, 178, 208, 243, 367, 416
 Simonkovich Imre 424
 Simonné 247
 Sindler Rezső diák 282
 Sinkovits Ferenc SchP 75, 281, 390, 391, 390, 429
 Skrzypiec József tanár 427
 Smuts tábornok 155, 241
 Sneff József 267
 Somhegyi Ferenc SchP 250
 Somló lakásügyi biztos 181
 Somogyi Jenő SJ 28, 210
 Somogyi Szilveszter 151
 Somogyi Zoltán újságíró 173, 211
 Somossy László 236
 Sótónyi István SchP 117, 418
 Söjtöri Károly SchP 79, 85, 183, 252, 259, 390, 410, 423
 Spinoza, Baruch 194
 Springer-Singer 186
 Srobár Lőrinc dr. 258
 Sróff Gábor SchP 73, 154, 271, 280, 390, 411, 425
 Stadler Frieda 215, 247

- Stano Pál 247
 Staudt Lajos ld. Surányi Gyula
 Stefanek Antal 253
 Steinisch József 180
 Steller László 180
 Steuer György 140
 Stolarik ld. Bellai Máté
 Stranyovszky Ágoston tanár 425
 Streiter bácsi 314
 Striegl 142
 Stromfeld Aurél
 Sulhan György SchP 69, 248, 421
 Suller János SchP 235, 241, 419
 Surányi Gyula (Staudt Lajos) SchP 79, 80, 390, 423
 Suták József SchP 435
 Sümegi Gyula SchP 145, 430
 Sütöry István SchP 215, 430
 Szabó Ferenc SJ 75
 Szabó Gyula SchP 124, 418
 Szabó Imre 175
 Szabó István 201-202
 Szabó Istvánné özv. 304
 Szabó József SchP 271, 277, 280, 390, 425
 Szabó Károly tanácsstag 303
 Szabó Lajos dr. 268
 Szabó Mihály hentesmester 236
 Szabó Mihály SchP 55, 57, 58, 59, 61, 62, 85, 86, 154, 184, 200, 216, 268, 272, 390, 269, 270, 369, 425
 Szakáll Gyula SchP 241, 419
 Szalai Ferenc 238
 Szalai Miklós 180
 Szalay Gábor, báró 371
 Szalay István SchP 373, 375, 430
 Szalay József SchP 422
 Szalva János 16
 Szamek József SchP 248, 420, 299
 Szamuely Tibor 121, 122, 123, 186, 210, 311, 326
 Szántó Béla népbiztos 21, 186
 Szántó Dezső 228
 Szanyi János SchP 242, 419
 Szarka Gyula tanár 433
 Széchényi Béla gr. 40
 Széchényi család 41
 Széchenyi István gr. 125
 Szedlák Rezső nov. 45, 46, 305, 315, 318, 319, 323, 434
 Szegess Mihály SchP 427
 Székely György 190
 Székely István 244
 Székely János 275
 Szekeres József dr. 368
 Szele (Schnabell) Róbert főigazgató 145, 219
 Szele György ref. lelkész 237
 Széll János SchP 69, 248, 421
 Szemelicker Antal 156
 Szende Pál 116, 221
 Szentes Anzelm dr. 335
 Szentgyörgyi Sándor SchP 431
 Szentiványi Béla SchP 24, 80, 261, 262, 263, 424
 Szentiványi Ödön SchP 358, 423, 236
 Szepesi Bódog SchP 427
 Szerb Antal 175, 204
 Szerényi Simon 196
 Szervét Mihály 194
 Szigeti (Szukup) János SchP 153, 165, 201, 367, 359, 390, 416
 Szigeti Kornél SchP 118, 418
 Szilárd S. ügyvéd 258
 Szimon Endre (Andor) SchP 78, 281, 286, 390, 413, 429
 Szimonidesz ld. Simonides István
 Szinger Kornél SchP 14, 15, 18, 19, 20- 25, 27-29, 33, 34, 36, 37, 40, 41, 47, 48, 52, 54, 57, 58, 60, 64, 67, 68, 70, 72, 73 75, 77, 78, 80, 81, 83-97, 102, 103, 105, 115, 128, 152, 154, 178, 193, 197, 199, 203, 223, 231, 242, 243, 261, 266, 273, 279, 281, 286, 293, 295, 347, 349-351, 356, 357, 367, 359-369, 371, 374, 377, 379, 383, 392, 393, 396, 398, 400, 403-405, 410, 415
 Szirmay István 217
 Szlopnay Elek SchP 225
 Szmrecsányi György kormánybiztos 183
 Szmrecsányi Lajos érsek 147
 Szokol László nov. 305, 434
 Szomolányi József SchP 66, 68, 178, 245-247, 390, 420
 Szőke Gyula 217
 Szölgényi János SchP 165, 367, 415
 Szöllősi Károly SchP 433
 Szörényi László 190
 Szrutka Mihály 180
 Sztano Gyula SchP 118, 418
 Sztupár Károly SchP 69, 248, 421
 Szurgent József tanár 421
 Szuszai Ferenc 244
 Szűcs Imre SchP 115, 418
 Szűcs István min. tanácsos 191
 Szűcs István SchP 241, 419
 Szűcs János SchP 431

- Szűcs Lajos SchP 39, 181, 292, 294-296, 298,
 306, 309-310, 314, 322, 331, 393, 434
 Szűts Ferenc SchP 250, 251, 390, 79, 290, 423
 Takács József SchP 83, 203, 367, 415
 Takáts Sándor SchP 33, 36, 37, 103, 416
 Táncsics Mihály 213
 Tarcsinszky Kázmér 275
 Tárkányi Ferenc SchP 68, 243, 433
 Tell Sándor SchP 252, 423
 Tengely Adrienn 13, 15, 16
 Térey Bennó 149, 180
 Tertullianus 143
 Thanhoffer főfelügyelő 374
 Thonheiner rendőrparancsnok 237
 Thynkos, P. 341
 Tiefenthaler József 11
 Tihanyi Béla SchP 127, 203, 214, 295, 321,
 431
 Tihanyi Ernő 46
 Tisza István gr. 131, 191, 221, 306, 336
 Titz Antal SchP 33, 36, 90, 97, 116, 117, 163,
 198, 320, 390, 417
 Todorán József tanár 424
 Tokody István 79, 254
 Toma István plébános 404
 Tomcsányi Lajos SJ 61, 91, 116
 Tomek Vince SchP 10, 24, 37, 66, 67, 68, 69,
 82, 100, 178, 242, 244, 245, 248, 420
 Tompa, Americo Elias ld. Éliás Imre
 Torma Károly SchP 430
 Tóth Antal SchP 190, 375, 430
 Tóth Emil 239
 Tóth Géza SchP 69, 248, 421
 Tóth György SchP 66, 67, 85, 245, 358, 367,
 420
 Tóth Gyula polgármester 247
 Tóth Kálmán tanár 423
 Tóth Lajos SchP 63, 431
 Tóth Lajos ld. még Panyik-Tóth Lajos SchP
 Tóth Mike SJ 72, 203, 279
 Tóth Pál SchP 69, 248, 421
 Tóth Sándor SchP 232, 241, 251, 358, 419
 Tóth Tibor 80
 Tóth Tihamér 244
 Totsche Lajos nov. 172, 305, 434
 Tőkés Lajos SchP 432
 Tölcséry Ferenc SchP 339, 434
 Tömörkény (Steingassner) István 206
 Török Gábor 228
 Töttössy Miklós lelkész 210
 Tragor Ignác 48
 Trefort Ágoston 234
 Treszkál Ödön 182
 Trinkl Aladár tanár 426
 Tubán Tibor SchP 203, 374, 376, 432
 Tum János SchP 248, 421
 Tuma Ferenc SchP 418
 Turner András 180
 Tyroler Oszkár 222
 Uitz Mátvás SchP 64, 127, 132, 141, 142, 144,
 146, 151, 215, 218, 287, 288, 431
 Ungár Jenő 236
 Ungvári József 236
 Vági Gábor 228
 Vági István 228
 Vágó Béla népbiztos 121, 186, 223, 236
 Vajda Andor 288
 Vajda György 288
 Vajda Imre SchP 422
 Vajda Manó 288
 Vajda Sándor 288
 Vajdinger Gyula 159
 Vajnóczky István SchP 35, 36, 149, 153, 156,
 158, 164, 165, 172, 173-174, 188, 198, 206,
 210, 362, 390, 417
 Vallent Miklós 180
 Vámbéry Ármin 213
 Vámbéry Rusztem 174
 Várady Lipót Árpád kalocsai érsek 29, 114,
 138, 147, 341
 Varanics József SchP 418
 Varcza Pálné 304
 Varga Ferenc SchP 78, 413, 428
 Varga István SchP 67, 243, 245, 390, 420
 Varga János SchP 250, 423
 Varga Jenő 121
 Vargha Damján 162
 Várhelyi József 141, 372
 Varjassy Lajos 176
 Várnay László 235
 Várossy Gyula plébános 133
 Váry Albert 75, 157, 218
 Váry Gellért SchP 358, 427
 Vas Károly SchP 232, 419
 Vass János miniszter 150
 Vass Károly jegyző 232
 Vaszary Kolos érsek 219
 Végh Árpád nov. 46, 305, 334, 434
 Vékey Károly ld. Vézner Károly
 Vékony István SchP 432
 Vékony József SchP 232, 241, 378, 419
 Velebni János 301
 Venglárcsik Ferenc tanár 428
 Vergilius 179, 193, 218

- Vértessy György diák 168
 Veszelovszky Gyula káplán 202, 302
 Vetzák Ede hitközségi elnök 277
 Vézner (Vékey) Károly SchP 145, 152, 177, 215, 431
 Vidákovich Dániel SchP 78, 428
 Viezner Gyula SchP 432
 Viktor Emánuel, III., olasz király 60, 402
 Vilá Palá, Claudio SchP 247
 Vilmos, német császár 272
 Viñas, Thomas SchP 91
 Vincze József SchP 35, 146, 163, 165, 173, 176, 188, 190, 203-204, 210, 390, 417
 Vincze László SchP 67, 162, 203, 271, 277, 280, 390, 425
 Vinkler 233
 Visegrádi Lajos SchP 422
 Vittkó József SchP 226, 241, 419
 Vix (Vyx), Ferdinand alezredes 151, 221-222
 Vörös Círiell SchP 15, 81, 102, 115, 116, 132, 152, 164, 176, 204, 209, 218, 367, 416
 Vörös János tanár 423
 Vöröskői István SchP 248, 421
 Vörösmarty Mihály 184, 204
 Vyx ld. Vix, Ferdinand
 Wagner Antal SchP 153, 365-367, 416
 Wagner Lajos SchP 54, 66, 245, 420
 Wagner Oszkár 180
 Wallisch piktör 151, 152
 Walter János SchP 39, 42, 43, 44, 47, 52, 134, 214, 215, 292, 294, 295, 297, 306, 307, 309, 315, 319, 320, 321, 322, 334, 393, 305, 433
 Weinberger J. 299
 Weiner Ferenc nov. 46, 305, 325, 434
 Weiss Károly SchP 69, 248, 421
 Wekerle Sándor 130, 217, 336
 Weltner Jakab 124, 186, 221, 223
 Wertheimer M. 299
 Wilhelm Jenő 26
 Wilson, Thomas Woodrow 129
 Windischgrätz hg. 211
 Wittenberger Domonkos nov. 46
 Wittenberger Gyula nov. 198, 305, 319, 434
 Woelfle M. Afra CSCS 273
 Wohlmuth Ferenc plébános 214, 315, 323
 Wolf János SchP 428
 Wolff Károly 139
 Záborszky István 371
 Zadravec István OFM 144-145, 151
 Zalai József SchP 116, 418
 Zalay Mátyás 160
 Zangl Alajos SchP 248, 421
 Zermánczky Nándor 181
 Zibrényi (Zibrinyi) 301, 303
 Zichy Aladár 203
 Zichy Ede 180
 Zilahy Miklós 204
 Zimányi Gyula SchP 15, 24, 29, 73, 83, 84, 86, 90, 114, 126, 147, 151, 158, 166, 168, 172, 181, 182, 187, 188, 193, 210, 213, 215, 217, 402, 404, 405, 417
 Zimányi Mihály OPraem 190, 215
 Zlinszky Aladár 139
 Zoboki Vince SchP 72, 271, 278, 280, 390, 425
 Zola, Émile 60, 400
 Zollner István (Ernő) 149, 180, 209
 Zostyák András 258
 Zöld József 238
 Zöldessy Balázs irgalmasrendi 301, 302
 Zsasskovszky Ferenc 341
 Zsigmond János SchP 40, 49, 292, 294, 300, 367, 390, 433
 Zsittvay László 265
 Zsolnay Miklós 371

FÖLDRAJZI NEVEK MUTATÓJA

- Akali (Balatonakali) 153
 Alsólendva 250
 Arad 62, 223, 279
 Aranyosmarót 252, 254, 259
 Árva megye 251
 Athén 148
 Babylónia 159, 172
 Bácska 138
 Baja 222
 Bakabánya 252
 Balassagyarmat 252, 258
 Bánát 131, 136, 138, 141, 145, 156, 184
 Bánhida (Komárom megye) 322
 Bánréve (Gömör megye) 252, 258
 Bars megye 267
 Bártfa 241
 Bécs (Wien, Ausztria) 101, 121, 131, 290, 343, 347
 Békéscsaba 241, 279
 Belluno (Olaszo.) 127
 Belo Horizonte (Brazília) 249
 Beregszász (Bereg megye) 273
 Berekszónémeti (Torontál vm.) 131
 Bihardiószeg 232, 378
 Bokod (Komárom vm.) 214
 Boksánbánya (Krassó-Szörény vm.) 224
 Brassó 126, 126, 239
 Bregenz (Ausztria) 126
 Brescia (Olaszo.) 249
 Budapest 24, 28, 29, 33, 37, 45, 81, 89, 90, 93, 97, 136, 141, 313, 316, 318, 330, 331, 332, 334, 185, 254, 249, 250, 264, 269, 275, 278, 281, 281, 284, 289, 291, 359-362, 365-371, 383, 386-390, 416
 –, Abbázia kávéház 122
 –, Ajtósi Dürer sor 190
 –, Andrássy út 199
 –, Astoria szálló 221
 –, Batthyány palota (Lenin fiúk háza, Teréz körút) 122, 319
 –, Deák tér 187
 –, Dunapart 13, 29, 33, 36
 –, Erzsébet híd 171
 –, Erzsébet királyné út 158
 –, Eskü út 29, 30, 407
 –, Ferenciek tere 171
 –, Főposta 199
 –, Gellérthegy 128, 153, 324
 –, Gólyavár 191
 –, Haris köz 187
 –, Hitelbank 199
 –, Hungária szálló 119, 183, 187, 324, 346
 –, Józsefváros 115
 –, Károly kaszárnya 199
 –, Kelenföld 121
 –, Kistétény 182, 200
 –, Klotild kávéház 193
 –, Knézits utca 126-127, 189
 –, Kodály körönd ld. Körönd
 –, Kossuth Lajos utca 28, 171
 –, Körönd 170
 –, Kristóf tér 324
 –, Krisztinaváros 185
 –, Lipótmező 168, 358
 –, Lipótváros 196
 –, Margit körút 237
 –, Margitsziget 324
 –, Mária utca 32
 –, Mária Valéria utca 187
 –, Markó utca 237, 299
 –, Ménesi út 162, 196
 –, Mikszáth Kálmán tér 190
 –, Műegyetem 199
 –, Oktogon tér 319
 –, Opera 199
 –, Ó-utca 140
 –, Philippineum 190
 –, Rákospalota 237
 –, Rákosi rendező pályaudvar 115
 –, Rákosi temető 153
 –, Rákospalota 324
 –, Rókus kórház 173, 188
 –, Rózsadomb 328
 –, Sophianum 190
 –, Soroksári út 181
 –, Svábhegy 159
 –, Szovjetház ld. Hungária szálló
 –, Tabán 119
 –, Teréz körút 122
 –, Váci utca 28, 30, 126, 182
 –, Vár 199
 –, Vármegyeháza 199
 –, Városháza 221
 –, Veres Pálné utca 159
 –, Vérmező 171
 –, Zrínyi utca 237
 –, Zugliget 181
 Bugyi (Pest megye) 198, 327

- Bukarest (București) 236
 Cividale del Friuli (Olaszo.) 127
 Csáktornya (Zala vm.) 269
 Csanáros (Szatmár vm.) 271
 Csap (Ung vm.) 78
 Császár (Komárom vm.) 214, 323
 Csejkő (Bars vm.) 256
 Csene (Torontál vm.) 131, 159, 216, 125, 126
 Csobánka (Pest vm.) 197
 Csongrád 243
 Csucs (Kolozs vm.) 155
 Csurgó (Somogy vm.) 269
 Dad (Komárom megye) 39, 309, 322, 323
 Dalmácia 126
 Debrecen 20, 24, 25, 69-71, 78, 93, 130, 157,
 158, 160, 162, 228, 224, 225, 241, 245, 251,
 377, 378, 380, 403, 404, 409, 419
 –, Arany Bika szálló 233, 235
 –, Arany János utca 228
 –, Batthyány utca 237
 –, Dohánygyár 233
 –, Fűvészkert utca 228
 –, Kossuth utca 228, 235
 –, Máriahegy 409
 –, Piac utca 228
 –, Pusztafancsika 226
 –, Szent Anna utca 230
 –, Trnka malom 235
 –, Varga utca 228, 237
 –, Verbőczy út 228
 Dévény 252
 Diószeg ld. Bihardiószeg
 Disznós (Bars vm.) 256
 Dombóvár 329
 Cselőte ld. Vác
 Dráva 222
 Eckartsau (Ausztria) 222
 Eperjes 185, 241
 Érmihályfalva (Bihar vm.) 279
 Érsekújvár 252
 Esztergom 116, 183, 203, 222, 321, 402, 403,
 404
 Fakóvezekény (Bars vm.) 252
 Fehérvár ld. Székesfehérvár
 Felsőberkifalu (Vas vm.) 223
 Fiume 130
 Freiburg im Breisgau (Németo.) 159
 Füle (Nógrád vm.) 241
 Füle (Sopron vm.) 156
 Garam 254, 255, 256
 Garamberzence (Zólyom vm.) 252, 254
 Garamkelecsény (Bars vm.) 257
 Garamsolymos (Bars vm.) 256
 Garamszőlős (Bars vm.) 256
 Garamújfalú (Bars vm.) 256
 Geszti ld. Somogygeszti
 Gödöllő 101, 116, 336
 Gradó (Olaszo.) 130
 Grojszkanizsa ld. Nagykanizsa
 Gyertyámos (Torontál vm.) 131, 216,
 Győr 110, 140, 203, 262, 323
 Gyulafehérvár 138, 222
 Hajdú megye 239
 Hegyalja 321
 Hont megye 183
 Illava 306
 Ipoly 222, 252, 258
 Ipolyság (Hont vm.) 251, 252, 254
 Kalocsa 35, 138, 147, 202
 Kanizsa ld. Nagykanizsa
 Kápolnásnyék 191
 Kaposvár 80, 81
 Kapuvár 210
 Karcag 241
 Kassa 78, 115, 241
 Kecskéd (Komárom vm.) 44, 315
 Kecskemét 20, 24, 26, 37, 66-69, 74, 82, 85,
 162, 178, 179, 200, 208, 242, 244, 246, 247,
 248, 280, 313, 360, 388, 389, 409, 411, 420
 –, Cserepes (kórház) 245
 –, Körösi utca 243
 Kelecsény ld. Garamkelecsény
 Keszthely 56
 Kikinda ld. Nagyikinda
 Kisszeben 421
 Kistújszállás (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 241
 Klári (Torontál vm.) 131
 Kolozsvár 65, 77, 203, 222, 396, 398, 421
 Kosd (Pest vm.) 300, 302, 321,
 Körmend (Vas vm.) 223
 Lajta 215
 Lendva ld. Alsólendva
 Lesencetomaj 78
 Léva 131, 183, 241, 321, 79-81, 85, 249, 251,
 252, 254, 255, 257, 258, 286, 290, 292, 410,
 421
 –, kákai szőlők 254
 –, Lászlóműve major 257
 –, Nixpród 254
 –, Solti malom 257
 –, Szent János puszta 254
 –, Újmajor 256
 Linz (Ausztria) 184
 Liptórózsahegy ld. Rózsáhegy

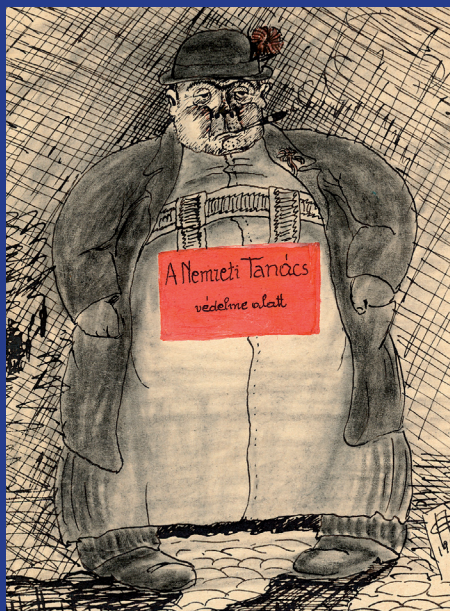
- Magyaróvár 24, 51, 85, 127, 153, 178, 219,
260, 262, 263, 320, 410, 423
- Makó (Csanád vm.) 209, 241
- Máramaros 324
- Máramarossziget 13, 248, 378, 273, 281, 424
- Márianosztra (Hont vm.) 45, 46, 313, 326,
333, 334
- Máriapócs (Szabolcs vm.) 271
- Maros 222
- Marosfalva (Bars vm.) 255
- Melence (Torontál vm.) 132
- Mernye (Somogy vm.) 12, 36, 158, 80, 81
- Mezőterem (Szatmár vm.) 278
- Mezőtúr (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 241
- Miskolc 241
- Mosonszentmiklós 74, 77
- Mostar (Nosznia) 126
- Munkács 77, 405, 406
- Muzsla (Esztergom vm.) 71, 402- 404
- München 172
- Nagybánya (Szatmár vm.) 222
- Nagybecskerek (Torontál vm.) 132, 65, 79,
203, 251, 138, 143, 281, 321, 424
- Nagyecsed (Szatmár vm.) 241
- Nagyenyed (Alsó-Fehér vm.) 222,
- Nagykálma (Bars vm.) 257
- Nagykanizsa 20, 24, 28, 55, 56, 57, 59, 60, 61,
62, 74, 85, 89, 97, 153, 154, 157, 164, 266,
272, 200, 201, 209, 363, 364, 365, 368, 369,
388, 389, 398, 399, 400, 401, 406, 410, 425
- Nagykároly 67, 69, 72, 73, 74, 76, 78, 85, 93,
97, 153, 157, 158, 215, 216, 223, 226, 290,
271-273, 275, 277, 279, 280, 359, 378, 388,
411, 413, 425
- Nagykikinda (Torontál vm.) 132, 141
- Nagyszalonta (Bihar vm.) 223
- Nagy-Szamos (folyó) 222
- Nagyszében 231, 238, 239
- Nagyszombat 252, 404
- Nagyvárad 223, 225, 279, 281
- Nána (Esztergom vm.) 252
- Nápoly (Olaszo.) 248
- Názáret 160, 161
- Nemesvid (Somogy vm.) 364, 369
- Nixpród ld. Léva
- Nyék ld. Kápolnásnyék
- Nyírbogát (Szabolcs vm.) 238
- Nyíregyháza 121
- Nyitra 28, 78, 185, 215, 286, 251, 252, 272,
281, 413, 427
- Oroszvár (Moson vm.) 265
- Ózd (Borsod vm.) 252
- Pannonhalma 196
- Párizs 339, 340
- Párkány 183, 215, 252
- Pécs 222, 267, 291
- Perecz patak 256, 257
- Ploiești (Románia) 126
- Podolin 427
- Poroszló (Heves vm.) 237
- Pozsony 123, 405, 251, 252, 258
- Pöstyénfürdő (Nyitra vm.) 252
- Privigyé 21, 53, 225, 427
- Przemysł (Galícia) 251
- Rimaszombat 222, 241
- Róma 12, 36, 85, 91, 100, 246, 319, 346, 361
- Rózsashegy 47, 78, 85, 215, 251, 258, 259, 286,
321, 338, 428
- Sándorpuszta ld. Somogygeszti,
- Sarkad (Bihar vm.) 61, 413
- Sárospatak 215
- Sátoraljaújhely 41, 47, 61, 62, 65, 74-78, 85,
93, 98, 127, 179, 200, 203, 204, 209, 215,
216, 252, 280, 283-286, 294, 320, 321, 389-
392, 405, 412, 428
- Sebenico (Horvátország) 131
- Selmecbánya 13, 78, 215, 286, 413, 428
- Sinaia (Románia) 239
- Solymos ld. Garamsolyos
- Somogygeszti, Sándorpuszta 81,
- Sopron 156
- Soroksár (Pest vm.) 214, 215
- Szabadka 222, 291
- Szák (Komárom vm.) 44, 323
- Szakálháza (Temes vm.) 142, 143
- Szokolca 358
- Szatmárnémeti 203, 223, 279
- Szatymaz (Csongrád vm.) 176
- Szeged 14, 24, 62, 63, 64, 65, 78, 125-127, 130-
132, 135, 138, 139, 141, 144, 145, 147, 149,
151, 155, 167, 176-178, 197, 203, 206, 207,
209, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 286, 287,
326, 371, 374, 376, 377, 411, 413, 430
- Székesfehérvár 110, 155, 267
- Szend (Komárom vm.) 44, 323
- Szentes 243
- Szentgyörgy 431
- Szinaja ld. Sinaia
- Szob (Hont vm.) 46, 258, 333
- Szolnok 122, 162, 165, 173, 174, 198, 243, 280,
308, 334
- Szombathely 123, 196, 246, 322, 345
- Szőreg (Torontál vm.) 141
- Tárnok (Fejér vm.) 403

- Tata 13, 24, 25, 52, 90, 93, 164, 178, 191, 247,
251, 290, 291, 311, 317, 318, 320, 323, 328,
329, 368, 395, 396, 413, 414, 431
- Tátra 129
- Temesvár 13, 69, 131, 138, 141, 143, 144, 145,
209, 215, 249, 279, 338, 432
- Tirol 126, 130
- Tisza (folyó) 83, 177, 197, 215, 237, 241
- Titel (Bács-Bodrog vm.) 334
- Torony (Vas vm.) 77, 405, 406
- Tóváros ld. Tata
- Törökbecse (Torontál vm.) 58
- Trencsén 68, 101, 208, 243, 251, 251, 337, 432
- Túrócszentmárton (Turóc vm.) 138
- Udine (Olaszo.) 127
- Újbars (Bars vm.) 255
- Ung (folyó) 222
- Uzsok (Ung vm.) 222
- Vác 20, 24, 26, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,
42, 43, 44, 45, 47, 85, 89, 91, 99, 110, 125, 133-
135, 153, 155, 157, 164, 200, 202, 203, 219,
248, 250, 259, 286, 292, 298, 300, 302, 305,
313- 315, 319-323, 326-329, 332-335, 360,
389, 393, 396-398, 413, 433
- , cselőtei szőlő 321
- , Dunapart 299
- , Hétkápolna 46
- , Naszály (hegy) 299
- Verebély (Bars vm.) 254
- Veszprém 20, 24, 53, 54, 58, 76, 85, 28, 32, 58,
85, 110, 157, 163, 179, 200, 201, 209, 219,
320, 335, 337, 338-346, 414, 434
- , Rákóczi tér 345
- Vezekény ld. Fakóvezekény
- Vinkovce (Vinkovci, Szerém vm.) 130
- Wien ld. Bécs
- Zalaegerszeg 57, 59, 401
- Zirc 54, 133, 162, 196, 346
- Zólyom 254
- Zsarnóca (Bars vm.) 252
- Zsolna 251

„A több mint négy évig tartó háború borzalmai, a sok nélkülözés, egyes rétegek feltűnő fényűzése teljesen lezüllesztették az országot; ehhez járult, hogy a harctéren igen eredményesen működött az országban már évtizedek óta lábra kapott destructív szellem [...] Betetőzést nyert a destructio 1919. március 21-én, amikor kikiáltották a »Tanácsköztársaságot«. [...] Az iskolákat államiaknak nyilvánították, a szerzetes rendeket »megszüntették«, a szerzetes tanárokat kötelezték, hogy világi egyénekké legyenek, ha tanári alkalmaztatást óhajtottak.” Schandl Miklós (Vác)

„Az történt, hogy egyszer a ház étkezésre hívta meg a kecskeméti kommunizmus vezetőit. Én akkor valami formában tiltakozásomat jelentettem be. Erre Kummergruber (aki akkor ugyanúgy, mint Dutschák bajuszt növesztett) azt válaszolta, hogy »örüljek neki, ha jelenleg a rendházban túrnek meg«. [...] Az volt a határozat, hogy augusztus elején nekem el kellett hagynom a rendházat. Mi volt a szándékom? Ideiglenesen Kecskeméten akartam maradni, azután pedig szűkebb hazámba menni, és az ottani piaristákhoz csatlakozni.”

Tomek Vince (Kecskemét)

2100 Ft

